PALU

Tarih - Kültür - İdari ve Sosyal Yapı

Süleyman YAPICI

PALU

Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı

Süleyman YAPICI

Elazığ - 2004

Süleyman Yapıcı

SÜLEYMAN YAPICI

1961 yılında Palu'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Palu'da tamamladı. Elazığ İmam Hatip Lisesi'nden 1979 yılında mezun oldu. Yüksek öğrenimini Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Askerlik dönüşü 1986 ile 1997 yılları arasında Gaziantep, Nizip, Sivrice ve Elazığ'da değişik okullarda öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulundu. 1997 yılında Elazığ Belediyesi'nde ilk defa kurulan Eğitim - Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü görevine naklen atandı. Bu tarihten itibaren kültürel mirasın yaşatılması amacıyla Belediye bünyesinde Mehter Takımı, Harput Klasiki Korosu, Halkoyunları ekibi, Türk Tasavvuf Korosu ile Tiyatrosu birimlerinin kurulmasını gerçekleştirdi. Kültürel hayatın canlanmasını temin amacıyla gönüllü kuruluşlarla ortaklaşa düzenlenen " Ramazan Kültür ve Sanat Etkinlikleri" gibi birçok etkinliklerin başlatılmasının gerçekleştirdi. İlimizde faaliyet gösteren birçok dernek ve vakıfın yönetim kurullarında bulundu. Doğup büyüduğü Palu üzerinde kurulan medeniyetler, kültürler ve siyasi yönetimler hakkında yıllarca araştırma ve incelemelerde bulundu. Halen Elazığ Belediyesi'nde Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü görevini yürütmekte olan yazarın değişik alanlarda hazır bazı çalışmaları bulunmaktadır.

İLETİŞİM ADRESİ

Süleyman YAPICI
0533 391 28 96
e-mail: s.yapici@yahoo.com.tr * s.yapici23@hotmail.com

ISBN - 975 - 288 - 765 - 1

Bu eserin yayın hakkı Süleyman Yapıcı'ya aittir. Önceden izin alınmaksızın başkası tarafından yayınlanamaz, kısmen dahi olsa iktibas edilemez, görüntülü ve sesli ortamlara aktarılamaz, bigisayar ve internette kullanılamaz.

Basım Yeri
ANIL MATBAA VE CİLTEVİ
Tel: (0312) 482 75 45 Fax: (0312) 482 11 45
Dikmen Caddesi No: 244 / - 13/14 Dikmen / ANKARA

Süleyman Yapıcı

İ Ç İ N D E K İ L E R

Giriş 5

BİRİNCİ BÖLÜM
TARİH

Eski Çağlardan Romalılar'a 9
Palu 10
Sümerler 11
Subarular-Hurriler 11
Mittaniler-Hititler 11
Asurlular 12
Urartular 13
İskitler 17
Medler 17
Persler 18
Makedonyalılar ve Büyük İskender 18
Selevkoslar 19
Partlar 20
Büyük Tigran 20
Romalılar'dan İslam Fethine 21
Romalılar 22
Sasanlılar ve Romalılar 22
Bizans 23
İslam Fethinden Selçuklulara 25
Üç Halife 25
Emeviler 27
Abbasiler 27
Selçuklular ve Anadolu Beylikleri 29
Selçuklu Akınları 30
Çubuk Oğulları ve Artuklular 30
Palu'da Belek Gazi Dönemi 32
Harput'ta Belek Gazi Dönemi 32
Harput'ta Artuklu Karaaslan Döne[illegible] 35
Harezmliler 37
Selçuklular 38
Dulkadiroğulları 38
Akkoyunlular 39
Osmanlılar'dan Cumhu[illegible] 41
Osmanlılar 42
16. Yüzyılda Palu Hükümeti ve Ce[illegible]şid Bey . . . 42
Cemşid Bey'den Tanzimat'a 50
Evliya Çelebi Seyahatn[illegible]'nde Palu 52
Birinci Dünya Savaşı ve Cumhuriyet Öncesi 54
Çanakkale'de B[illegible]lu 56
Cumhuriyet Dönem[illegible]
Şeyh Sa[illegible] Hareketi 57
Hadise[illegible]in Oz[illegible] 59
Şeyh Sai[illegible]mdı? 59
İlk Karar 60
İlk Girişimler 60
Pir[illegible] ve Hareketin Başlaması 61
Isyan Bölgesinde Cerayan Eden Olaylar 66
Diyarbakır Kuşatması 67
Diyarbakır Yenilgisi ve Sonrası 68
Hareketin Başlaması ve Sonucu 68
Hareketin Sonu 73
Şark istiklal Mahkemeleri Diyarbakır'da 73
Şeyh Said ve Arkadailarının Di[illegible]ır'a Getirilişleri 73
Dr. Fuat Bey'in Yargılanm[illegible] 74
Şeyh Abdulkadir ve Arkadaşla[illegible]ın Yargılanması 74
Şeyh Said ve Arkada[illegible]ının Yargılanması 75
Devlet Arşivlerinde Pa[illegible] 77
Osmanlı Dönemi D[illegible]et Arşivleri 78
Cumhuriyet Dönemi D[illegible] Arşivleri 85

[illegible]İNCİ BÖLÜM
İDARİ VE SOSYAL YAPI

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İdari Yapı 89
Palu'nun İdari Yapısı 96
[illegible]lnamelerinde (İl Yıllığında) Palu . 101
1869-1870 (1286) Tarihli Diyarbakır Salnameleri 103
1870-1871 (1287) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 104
1871-1872 (1288) Tarihli Diyarbakır [illegible]alnamesi 105
1[illegible]72-1873 (1289) Tarihli Diyarbakır [illegible]alnamesi 107
1873-1874 (1290) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 108
1874-1875 (1291) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 109
1875 (1292) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 110
1876 (1293) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 111
1881 (1298) Tarihli Ma'mürat'ül Aziz Vilayeti Salnamesi 112
1883-1884 (1301) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 114
1884-1885 (H. 1302) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 116
1890-1891 (1308) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 118
1894-1895 (1312) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 120
1899-1900 (H. 1317/ R. 1315) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 122
1901-1902 (1316) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 124
1900-1901 (H. 1318 / R. 1316) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 126
1901-1902 (H. 1319 / R. 1317) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 128
1903-1904 (H. 1321 / R. 1319) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 131
1905 (H. 1323 / R. 1321) Tarihli Diyarbakır Salnamesi 133
Tarihi Eğitim Müesseseleri 135

Medrese, Mahalle ve İbtidai Mektepler 136
Diğer Okullar 137
Genel Coğrafya 139
İklim 140
Akarsuları 142
Madenler 142
Şifalı Sular 142
Ziraat 143
Ticaret 144
Ulaşım 145
Dışarıdan Göçerler 145
Depremsellik 145
Eski Palu 146
Çarşıbaşı Mahallesi 147
Zeve (Yukarı Palu) 152
Aşağı Mahalle 156
Karşı Bahçeler 157
Çayyukarı Bahçeleri 157
Ense Bahçeler 157
Eski Palu'da Nüfus 158
Yeni Palu 159
Palu'nun Köyleri 161
Tapu Kayıtlarına Göre Palu'nun Köyleri 163
1935 Nüfus Sayımına göre Palu'nun Köyleri ... 169
1963 Mahalli Seçimlerine Göre Palu'nun Köyleri ..... 17[illegible]
Palu'nun Şu Andaki Köyleri ..... 1[illegible]5

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KÜLTÜR

Tarihi Eserler ..... [illegible]79
Palu Kalesi 180
Kaya Kitabesi 182
Basamaklı Kaya Tünelleri 183
Kaya Ambarı 184
Kutsal Alan 184
Kaya İşaretleri 185
Sur Kalıntıları ve Çeşitli Yapılar 185
Kaya Mezarları 187
Kiliseler 191
Palu Köprüsü 193
Alacalı Mescid (Kan[illegible]mi) 195
Kındik Mescidi 197
Kara Cemşid Bey Cami[illegible] Bey Külliyesi 198
Hamamlar 201
Küçük Cami (Cami-i Sağir) 202
Ulu Cami (Cami-i Kebir) 203
Dükkan Ö[illegible]Merkez) Cami 205
Karşıbaş[illegible]ler C[illegible]i 206
Çeşmeler 207
Manevi Önderler 209
Sultan [illegible]beys 211
[illegible]Aliy ü's-Sebti Hazretleri 211
Seyyid Ahmed El-Kürdi (Çabakçuri) 219
Şeyh Mahmud Samini Hazretleri 220
Şeyh Saadettin Efendi 227
Şeyh Hacı Yasin Efendi 235
Mustafa Naci Efendi 236
Osman Bedreddin Erzurumi (İmam Efendi) ... 237
Şeyh Haydar Baba 243
Mirmehmetli Hacı Cuma Hoca 248
Gözerekli Molla Muhammed 249
Ayşe Ana 249
Şeyh Alaadin Efendi 250
Palulu Mehmed Bab[illegible] 250
Hacı Mustafa Efen[illegible] 252
Hamid El-Palevi 253
Palulu Hüseyin Fehmi Ef[illegible] 253
Şeyh Hacı İs[illegible] 253
Molla Hüse[illegible] 253
Muhammed Fer[illegible]Efendi 253
Heylanlı Molla Mustafa 253
[illegible]efu Cuma 253
Şeyhmir ve Diğerleri 254
Siyasi Şahsiyetler 255
Milletvekilleri 256
Elazığ Belediye Başkanları 263
Palu Belediye Başkanları 264
[illegible]u'ya Has Kelimelerin Yapı, Anlam ve Özellikleri 265
Gelenekler, Atasözleri, Deyimler, Maniler ve Şiirler 295
Evlenme ve Düğünler 296
Doğum 300
Sünnet ve Sünnet Düğünleri 301
Ölüm ve Cenaze 301
Demedan 302
Musiki 302
Atasözleri ve Deyimler 303
Maniler 305
Şiirlerde Palu 308
Lakaplar ve Aşiretler 314
Lakaplar 317
Aşiretler 323
Mutfak Kültürü 331
Çorbalar 333
Pilavlar 337
Köfteler ve Sarmalar 341
Etli Yemekler 350
Eşkeneler 353
Gömeler 355
Sebzeli ve Yumurtalı Yemekler 360
Tatlılar 363
Sonsöz 369
İndeks 371

Süleyman Hayri

G İ R İ Ş

İnsanoğlunun tarihteki uzun yürüyüşünün zaferle taçlandığı en önemli menzil yerleşik hayata geçmesidir. Onu, insani kıymetlere sahip kılan ve ilahi mesajın diriltici nefhasına muhatap eden hep bu yerleşik hayat olmuştur. İnsanoğlu, kendisine bahşedilen güç ve kudretini yerleşik hayata geçtikten sonra olgunlaştırıp sergilemiştir. Bunun sonucudur ki, insanoğlu üzerinde yaşadığı zemini hep kıymetlendirip mamureler haline getirmiştir.

Ne var ki, bu mamurelerin kaderi insanoğlunun kaderiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu mamureler, yine insanoğlunun kararıyla yıkılıp viranelere dönüşebilmektedir. Hele bir de mamureler tarihe kayıt düşürmüşse, mevcudiyetini zamanın kütüğüne yazdırmışsa insanoğluna da dönüp hayıflanmak düşüyor. Ama hayat devam ettiği için "ilerleme" düşüncesinin tekabül ettiği yenileşme gerçeğinin getirdiği zaruret, insanı geçmişin kaybı karşısında duyduğu hayıflanma duygusu ile yeniye karşı beslediği iştiyak arasında tutuyor. Nitekim bu durumu yakalayan Ahmet Hamdi Tanpınar, anıt eseri "Beş şehir"de şunları söylüyor:

"*Beş şehir'in asıl konusu hayatımızda kaybolan şeylerin ardından duyulan üzüntü ile yeniye karşı beslenen iştiyaktır. İlk bakışta birbiriyle çatışır görünen bu iki duyguyu sevgi kelimesinde birleştirebiliriz. Bu sevginin kendisine çerçeve olarak seçtiği şehirler, benim hayatımın tesadüfleridir.*"

"*Halep yollarında karvanın vardı*

İpek yolu'nda kervanın vardı.

.....

Yetmişbin hanelik evlerin vardı

Üçyüz altmış pare köylerin vardı."

diyen şair, işte mamureden viraneye dönmenin trajedisini yaşayan Palu'ya bir mersiye sunuyor. Bugün ne Halep yollarında kervan, ne ipek yolu, ne yetmişbin hanelik evleri, ne de üçyüz altmış pare köyleri var artık Palu'nun.

Geçmişten günümüze kadar birçok uygarlığa kucak açmış olan eski Palu, artık yok.

Bir zamanlar Artuların başkenti, Çubukoğulları'nın, Artukluların, Akkoyunluların beylik merkezi Osmanlıların müstakil hükümeti olan Palu

"*Sanki kıyamet etmiş başın*

Sığar mı tarihe o koca yaşın?

.....

Uygarlıklar yatar senin bağrında

Birçok tarih yatar senin bağrında."

şeklinde anlatılan Palu kalesi bile sanki başını eğmiş, anılarının içine gömülmüştür adeta...

Bugün anılarda yaşayan Palu'dan bizlere ulaşan sadece bir kaç fotograf, virane olmuş tarihi eserler... Tarihi Palu, 4000 yıllık bir kent. Fakat bu kent, yoruldu. Sokakları, evleri, ibadethaneleri ve kalesi ile yoruldu, yıprandı ve çok eksildi. Çünkü artık hafızamızı yitirdik. şivemizi, anne ninnilerimizi, dedelerimizin göç öykülerini, seferberlik anılarını, göz nuru, alın teri ince işlerimizi yaraladık. Kabuk bile bağlamadan terkettik onları... Komşularımızdan, çarşılarımızdan, cami, han, köprü ve kalemizden, üretim ve hayat arkadaşlarımızdan vezgeçtik. Renklerini azalttık Palumuzun. Aslında azalan biz olduk; kendimizi terk ettik; kendimizi yorduk, yaraladık; içini tam dolduramadığımız yeni bir hayat ürettik...

Geç de olsa şunu anladık. Kentler, kendini yaratan "öz değerler" ile uygarlaşabilirler. Ülkele-

rin çağdaşlık yarışında bulundukları yer, yalnız bilim ve teknikteki üstünlükler, sanayileşmedeki başarıları ile ölçülemez. Uygarların en önemli ölçütlerinden biri ülkelerin kültürel değerlerine sahip çıkması ve bunu evrensel değerlerle buluşturabilmesidir. Kendi kültürüne, tarihsel değerlerine, yaşadığı yere sahip çıkan, farklı kültürlerin düşünce ve eserlerine saygı duyan birey ve kuruluşlar demokrasimizin korunması ve geliştirilmesinde de en önemli güvencemiz olacaktır. Artık anladık ki; yerel bir kimliğimiz yoksa, yalnızlık var, kaos var. Demokrasi yok. ..Ve önemlisi Palumuz yoksa "sivil insan", katılımcı hemşehri ve duyarlı yurttaş üretemeyiz.

Bu mütevazi çalışma ile "geriye dönmüyoruz". Tam tersi "ileriye bakıyoruz". Bir kenti ne kadar kurtarabilirsek "ileriye" döndürüyoruz. Güzellikleri, zengin tarihi, kültürü, insanı ile tarihi Palu'yu yeniden kurtarmayı deniyoruz.

1990'lı yıllardan bu yana yaptığımız araştırma ve çalışmalar sonucunda, günümüzü daha iyi görebilmek ve neler kaybettiğimizi anlayabilmek için tarihi, kültürel, idari ve sosyal yönüyle Palu'yu incelemeye çalıştık.

Bu çalışmamızda, başta Yıldız Sarayı Arşivi, Başbakanlık Arşivi, IRCICA, Ankara Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Fırat Üniversitesi, Elazığ Halk Kütüphanesi, Elazığ İmam Hatip Lisesi kütüphaneleriyle, özel kütüphaneler ve koleksiyonlar, devlet arşivleri, yerli ve yabancı ülkelerde yazılmış kaynak kitaplardan yararlandık. Araştırmamızın en önemli kaynaklarından birini de Mamüratü'l Aziz (Elazığ) ve Diyarbekir İl Salnameleri teşkil etti. Bunun dışında canlı, sözlü tarih kaynaklarından da bolca istifade ettik. Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki bin yılların oluşturduğu Palu'nun tarihine, kültürüne ait dağınık ve bugüne kadar hemen hemen hiç yazılmamış bir çok özelliğini ilk kez yazmaya, anlamaya ve sizlere aktarmaya çalıştık.

Tarihinde, kültüründe, Osmanlı dönemi idari yapısında, köylerinde, lakap ve kelimelerinde, yemeklerinde Türkiye'nin ve dünyanın farklı bölgelerine dağılmış olan her Palulu bu kitapta kendinden mutlaka birşeyler bulacaktır.

Uzun süren bu çalışmanın safhalarından haberdar olan büyüklü küçüklü Palulu ve Palu'yu seven Doç. Dr. Ahmet Ekmekyapar, Bekir Ali Demirel, Mustafa Balaban, Doğrul Danık ve Hayrettin Ayaz gibi bir çok araştırmacı dostun katkısını gördük. Ve yine dostların fotoğraf arşivlerini seferber olduğunu gördük.

Özellikle eski Palu (Çarşıbaşı Mahallesi ve Zeve)'yu ilerlemiş yaşına rağmen canlandıran ve anlatan babam Ahmet Yapıcı, kardeşim Prof. Dr. Orhan Yapıcı, lakap ve kelimeler konusunda amcam Abdurrahman Yapıcı, yemekler konusunda eşim Müjgan Yapıcı başta olmak üzere bütün yakın aile çevremin katkıları her türlü takdirin üzerinde olmuştur.

Kitabın basılması konusunda katkılarını esirgemeyen Sayın M. Vehbi Bilgin, M. Hadi Tunç, Muhammed Etkeser, Kenan Özdemir, Ahmet Araç, Hasan Doğan, Halis Dağoğlu, A. Baki Aydın, Recai Erdem, Nihat Demirbağ, Mehmet Ölmez ve Mehmet Doğan hemşehrilerimize en derin şükranlarımı sunarım.

Bütün bunlara rağmen tam ve mükemmel bir şekilde Palu'yu her yönüyle sizlere aktaramadığımın bilincindeyim. Bundan sonraki çalışmalara ve yeni baskılara esas olmak üzere tüm Palulu ve Palu'yu seven hemşehrilerimin destek ve katkılarını beklerim.

Gayret bizden yardım Cenab-ı Allah'tandır.

Süleyman YAPICI
Elazığ, 2004

Süleyman Yapıcı

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH

Süleyman Yapıcı

Kale, Aşağı Mahalle 25 (IRCICA Arşivi)

ESKİ ÇAĞLARDAN ROMALILARA (M.Ö. 3000-M.Ö. 69)

Süleyman Yapıcı

Palu

Balauos, Balu, Palao, Şebeteria, Romanapolis, Asmosata, Arsamosata, Arsamsat, Arşemşat, Şimşat, Aşmuşat, Sumaysat, Samsat ve Palu…

Palu'nun ilk yerleşim merkezi olan Yarımca köyünün karşısındaki Haraba / Kharaba (Örencik) köyü yakınında Şimşat Kalesi denilen kalıntılar arasında bulunan tarihsel bir kent; Bizans çağında Arsamosata diye anılmıştır. Arsamosata adı, Ermeni ağzında Aşmuşat'a dönmüştür. Süryaniler kente Arşemşat, Araplar ise Şimşat, Sumaysat, Sümeysat diyorlardı. Kent, Palu'nun güneybatı yakınında Murat Irmağı'nın güney kıyısında idi. Arsamosata vb. adların öz biçiminin ne olduğu, hangi dilden geldiği, türediği, öğeleri, anlamı tesbit edilememiştir. Ancak bu adlar, kıyısında bulunduğu Murat suyunun o çağdaki adı Arsania'nın da içinde yer aldığı Arsa (akan) kök sözcüğünden türetilmiş olabilir.

Palu kelimesinin aslı Balu olup, Rum ağzında Balouos'dur. Balabitene ise Elazığ ile Çapakçur/Bingöl arasında kalan Palu yöresinin adıdır. Balabitene adının bir anlamı tespit edilmiş olmayıp, yörenin Kappadokia dilinden Helenleştirilerek oluşan bir mekân adı olabilir. "Balaba yöresinin yurdu" anlamıyla ortaya çıkmış ve bunun Balabitis (Balaba Yöresi) bölümü de Ermeni ağzında Balakhovit'e dönmüştür.[1] Ayrıca Palu bölgesine Palahovit adı da verilmiştir.

Günaltay ise, Palu'nun Nairi ülkesinin önemli bir yerleşim yeri olduğunu ve adının Akat Metinlerinde Palâ olarak geçtiğini ileri sürerken[2] Bizans kaynakları, Arzene bölgesinde Balouos veya Balu'dan söz etmektedir Palu kelimesinin aslı Balu olup, Rum ağzında Balouos'du. Balabitene ise Elazığ ile Çapakçur/Bingöl arasında olan Palu yörenin adıdır ki; bu bölgeye yakın zamana kadar Palu bölgesi denilmekte idi.[3]

İlk çağlardan günümüze dek Murat Koyağı'nda yaşamak bir tutkuya dönüşmüştür. Elazığ Ovası, Altınova, Kuzova, Çemişgezek, Ağın, Pulur, Palu ve Harput gibi ünlü yerleşim birimleri, Taş Devri insanının sığınaklarından Demir Çağı'nın görkemli kalelerine dek varan barınaklarıyla yöredeki yoğun yerleşimin geçmişten günümüze tanıklığını yapmıştır.

Yörede yaşamayı dinmeyen bir yurt edinme hırsının çalkantılarıyla dopdolu bir tarihi barındırır. Bu, Doğu'nun yaşam kaynağı Fırat ve Murat ırmaklarıyla bunları besleyen kolların koyaklarına egemen olma isteğinin tarihidir.

Eskiden Demir Çağ'da da Asur ve Urartu politikasının özünde de Murat ve Fırat'a "benim" diyebilme tutkusu yatar.[4]

Diyarbakır'ın kuzeyinde Sophene bölgesi vardı. Buralara Urartular Şupani veya Şupa diyorlardı. Harput bölgesi adından gelen Sophene deyimi, zaman zaman Murat sağındaki Tunceli güneyi ve Dicle başında Eğil çevresini de kapsayan bir idari/etnik anlam taşıyordu. Daha eski adı Işuwa idi. Alzi, Çüngüş, Ergani-Maden bölgesinin kuzey ve kuzeybatısını, Palu, Malatya civarını kapsayan bir bölgeyi ifade ediyordu. Hititler buraya Alşe adını vermişlerdi. [5]

Ortaçağ döneminde yöre, başlıca iki önemli yola hakim durumdaydı. Bunlardan birisi Malatya ovasından geçip, Fırat'ı Kömürhan civarından

1. Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, s. 111-112, 149-150.
2. Şemsettin Günaltay, Yakın Tarih II, Anadolu, s. 323.
3. Jordanien, Ernest; Bizans Devletinin Doğu Sınırı, s. 53.
4. Nevzat Çelik, Şebeteria, Batı Urartu'da Bir Kent ve Kaya Anıtları, Yüksek Lisans Tezi.
5. Şevket Beysanoğlu, Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi, c.1, s. 24.

aşarak Hanzit üzerinden Murat nehri boyunca nehrin kaynaklarına doğru uzanan yoldu. Bu yolun en önemli özelliği Harput (Hısn-ı Ziyad) ile Şimşat (Arsamosata) gibi orta çağın iki önemli iskan merkezini birbirine bağlamasıydı.[6]

Palu, bölgenin bilinen tarihinden Urartular dönemine kadar Sümerler, Subarular, Hurriler, Hititler, Asurlular gibi çeşitli medeniyetlerin hakimiyetinde kalmıştır. Urartu kralı Menua tarafından fethedilen bölge içindeki Palu, Menua'nın başkenti ve gözdesi olmuştur.

Palu, Urartulardan sonra yine bölge tarihi itibariyle İskitler, Medler, Persler, Partlar, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Müslüman Araplar, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Büveyhoğulları ve Mervaniler'in hakimiyetinde kalmıştır.

Selçuklu akınlarından sonra Çubukoğulları, beylik temelini Palu'da atmış ve Palu, beylik merkezi olmuştur. Yine Belek Gazi Palu'yu kendine beylik merkezi olarak seçmiş, Akkoyunlu Osman Bey Palu'ya yerleşerek Akkoyunluların Palu kolunu kurmuştur.

Bir dönem Harezmliler, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve Safeviler hakimiyetinde kalan Palu, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı hakimiyetine "Palu Hükümeti" statüsünde imtiyazlı olarak girmiştir. Palu bu imtiyazlı statüsünü Tanzimat dönemine kadar devam ettirmiştir.

Sümerler

M.Ö. 4000 yılında Sümerler'in Kış şehrinin hakimi Manistusu, geniş bir araziye sahip zengin bir hükümdardı. Bir zaman sonra yine Kış hükümdarı olan Lugazgız, bağımsızlık kazanarak Uruk'u kendisine başkent yapmış, Basra Körfezi'nden Van Gölü'ne kadar tüm Anadolu'yu eline geçirmiştir. Sümerliler'in hakimenliği Akadlılar'ın bu bölgeyi ele geçirmelerinden sonra sona ermiştir.[7]

Subarular–Hurriler

M.Ö. 3000'de Dicle-Fırat nehirleri arasındaki bölgeye Subartu yerleşik savaşçı oymaklara da Subaru denildiği Sümer-Akkad'lardan kalma belgelerden anlaşılmaktadır.

Bu bölgenin ilk medeni ahalisi Subarular'dan oluşan Hurriler'dir. Hurriler, Zagros Dağları'ndan Anadolu'nun doğu ve güney kısımları ile Yukarı Fırat'a kadar uzanan sahaya yayılmış olup, hükümet merkezleri de Hurri şehri idi.[8]

Palu ve yöresinin tarihte bilinen en eski sakinlerinin Hurriler ve bunlara ait akraba kavimler olduğu kabul edilmektedir. M.Ö. 2000 yıllarından itibaren Doğu Anadolu'ya yerleşmiş olan Hurriler bir aralık hemen hemen bütün Ön Asya'da hakimiyet kurmuşlar, atı ve atla çekilen savaş arabalarını tarihte ilk kez kullanan kavim olmuştur.

Mittaniler-Hititler

M.Ö. 2000 yıllarının sonlarına doğru, Hititliler Anadolu'ya doğru geldiler ve burasını ele geçirdiler. Sonraları Asi Nehri ve Fırat boylarına indiler.

Hitit Kralı Şuppiluliuma'nın, Fırat Nehri'ni geçip Işuwa bölgesine girmesi ve bu dönem içinde yaptığı savaşlar sonucunda, Hurri-Mittaniler'le bir barış anlaşması yapmış olması, bu dönem öncesinde, yani M.Ö. 14. yüzyılın ikinci yarısından önce bölgede Mittaniler'in varolduğunu gösterir.

6. Doç. Dr. Muhammed Beşir AŞAN, Dünü ve Bugünü ile Harput, Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresinde Türk İskanının Tarihi Gelişimi, c.1, s. 50.
7. M. Salim Ayan, Dogu Anadolu ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, s. 91.
8. M. Şemsettin Günaltay, Anadolu, s. 266.

Şuppiluliuma döneminde Mittaniler'le yapılan antlaşmadaki "*(...) Fırat'ı geçtim ve Işuwa'ya girdim (...)*" ifadesi bölgenin, I. Şuppiluliuma döneminde (M. Ö. 1380-1345) Hitit eğemenliğine girdiğini göstermektedir.[9]

M.Ö. 1300 sonlarına doğru Hititler'in parçalanması ile bir çok küçük beylikler ortaya çıktı. Bunlardan biri Dayeni Prensliği olup, merkezleri eski Genç ilinin bulunduğu yer olan Darahini* adlı kasaba idi.[10]

M. Ö. 13. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başlayan Hititler, Mittanileri de oldukça yıpratıp zayıflatmışlardı. Ancak Mittaniler'in hakimiyetine Hititler değil, Asurlular son verir.

Asurlular

M.Ö. 1280'de Asur krallarından 1. Salmanassar devrinde (1280-1256) Mitanni ülkesine saldırarak Asur sınırlarını genişletti. Asur Kralı I. Şulmanu-Aşared (M.Ö. 1274-1245) dönemi[illegible] Mittaniler tamamen yok edilir ki, 1260 yıl[illegible] bölge tamamen Asur hakimiyetine girer. I. Salmasar'ın oğlu ve halefi I. Tukulti-N[illegible]'ya (M.Ö. 1244 –1208) ait yazıtlarda "*(...) Alzi Kralı Ehli Teşub'un 4 başkentini ve A[illegible]dani nin 6 güçleştirilmiş kentini fethettim (...). Alzi, Nihani, Alaya, Tepurzi ve Prulumza'yı ülkemin sınırlarına kattım*" şeklindeki ifadesi [illegible] ve bölgenin Asur eğemenliğine girdiğini göstermektedir.[11]

M.Ö. 1260-1190 yılları [illegible] yetmiş yıl kadar bölgeye Asurlu[illegible] hakim olmuşlardır. M.Ö. 1180 yıllarına doğru [illegible]ti Devleti yıkıldıktan sonra Trako-Frikler'in öncü boyları olan Muşkiler belirmeye başladı. Asur Kralı I. Tukultiapil-Eşarra'ya (M.Ö.1115-1077) ait bir y[illegible]ta, 50 yıldan beri Muşkiler'in oturduğu Alzi veya Işuwa'yı ele geçirdiğinin belirtilme[illegible][12] I. Tukuti Ninurta'nın devamında bölgeye Mu[illegible]r'in egemen olduğu ve ardından I. Tukultiapil-Eşarra döneminde bölgenin yeniden A[illegible]ur kontrolüne geçtiğini göstermekted[illegible]nı krala ait bir tablette yer alan yazıtta "*(...) Büyük Hatti ülkesinin Milidia kentine ilerledim. [illegible]'nun haracanı aldım. Işuw[illegible]ülkesinin Enzatu kentini ve Suhmu ülkesini [illegible]ti et ım. Esirler alarak ülkeme döndüm (...)*"[13] şeklinde belirtilmektedir.

M.Ö. 1115 ta[illegible]rinde Asurlular, Kızılırmak'tan Van'a kadar uzanan Nairi (Nayri) ülkesine saldırdılar. M.Ö. 12. yüzyıl ortalarında, büyük Asur gücü bölgeye tamamen hakim olmuştur.

II. A[illegible]d Nerori (M.Ö. 911-891) ve II. Tukulti-N[illegible]rta (M.Ö. 890-884) dönemlerinde de Asurlular, Muşkiler üzerine seferler düzenlemişlerdir. II. Adad Nerori yıllıklarında çok canlı ve abartılı bir biçimde şöyle aktarılır; "*Alzi ülkesinin tamamını altüst ettim, kan yağmur gibi yağıyordu.*" diye ifade etmiştir.

Yapılan bu seferler III. Şulmanu-Aşared döneminde (M.Ö. 858-824) ve devamındaki dönemlerde de devam etmiştir. III. Şulmanu-Aşered dönemine ait Diyarbakır Üçtepe Kuruh Monoliti'nde yer alan "*(...) Bit Zamani ülkesine hücum ettim. Bit Zamani'den hareket ettim. Namdanu ve Merisu dağlarını aştım. Işuwa ülkesindeki Enzite'ye karşı yürüdüm. Enzite'yi tümüyle fethettim. Kentlerini yakıp yıktım, haraç ve gani-*

9. Afif Erzen, [illegible] Anadolu ve Urartular, s.22-23. Kemalettin Köroğlu, Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, s.22-23.
*. Da[illegible]ini: Dara'nın Kenti. Bakınız: Demirel, Bekir Ali; Doğu Anadolu Çıkmaz Sokak, s.69.
10. [illegible]ndrea[illegible] Hrand D. Polonyalı Simeon'nun Seyahatnâmesi (1608-1619), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi [illegible] No. 1073, 1964
11. M. Şemsettin Günaltay, a.g.e., s. 268. Mithat Sertoğlu, Dünya Tarihi, c.1, s. 85. Kemalettin Köroğlu, a.g.e., s.67-68.
12. Kemalet[illegible] Köroğlu, a.g.e., s. 68-69.
13. Kemalettin Köroğlu, a.g.e., s. 58.

met aldım (...) Enzite'den hareket ettim. Arzania ırmağını geçim. Suhme ülkesine yaklaştım (...)"[14] şeklindeki yazıt bu seferlerden birini göstermesi açısından önemlidir.

Urartular

M.Ö. 876 yılının sonlarında Nairi ülkesinin en güçlu devleti olan Urartular'ın kışkırtmasıyla Asurlular'ın Hakimiyeti altındaki diğer Nairi beylikler tekrar ayaklandılar. Bu sırada kral Asurbenipal öldü.

M.Ö. 860 yılında yerine III. Salmanassar geçti. Bunun tahta çıktığı sıralarda Palu ve çevresindeki bütün Nairi ülkeleri Urartular'ın eline geçmiş oldu.

9. yüzyıl ortalarında küçük direnişçi halkları bir araya gelip büyük bir güç oluşturdular. Böylece 9. ve 8. yüzyıl içlerinde Anadolu'nun doğusunda Asur'a boyun eğdiren ve 200 yıl sürecek olan Urartu dönemini başlattılar.

M.Ö. 834 yılında Urartular tahtına geçen II. Sardur, merkezi hükümeti elde geçirilmesi zor olan sarp bir yere şimdiki Van kalesinin bulunduğu kayalıklara kurdu ve Van kalesini yaptırdı. Urartular küçük bir beylik halinde yaşıyor ve sık sık Asurlular'ın saldırılarına uğruyordu. II. Sardur'la Asurlular arasına set koyabilme imkanına kavuştular. II. Salmanassar'ın ölümünden sonra Asurlular'ın zayıflamasından yararlanan Urartular kuvvet bularak ve sınırlarını genişlemeye başladıkları görülür.[15]

III. Salmanassar'ın ölümünden sonra Asur Dev-

Urartular Dönemine Ait Palu Kalesi'nin Batıdan Görünümü (*)

14. Salahattin Köroğlu, a.g.e., s. 58-59.
(*) Isim belirtilmeyen fotoğraflar, Süleyman Yapıcı Arşivi'ndendir.
15. M. Salih San, a.g.e., s. 102.

Süleyman Yapıcı

leti'nin zayıflamasından faydalanan Urartu Kralı ‹spuinis (M. Ö. 828-810), memleketinin sınırlarını batıya ve güneye doğru genişletti. Oğlu Menua (M.Ö. 810-785) ise Zagaros dağlarından Palu'ya kadar olan sahayı istila etti.[16]

M.Ö. 804 yılında Menua Fırat'ı geçmiş ve fetihlere başlamıştır. Menua'ya ait 110 yazıtın bu döneme tuttuğu ışıkla, batıya yayılma, özellikle Murat vadisini ele geçirmeye yönelik bir politika güttüğü anlaşılmakta, Palu yazıtı da[17] bu bölgeye Menua zamanında girildiğini açıkça göstermektedir. İzolu, Bağın, Mazgirt, Kaleköy, Palu gibi Murat'ın kıyılarına dizilmiş Urartu kaleleri bu politikada başarılı oluşun kanıtlarıdır.[18]

Menua, Mana seferinden sonra batıya yönelerek, Malatya yakınlarında bazı başarılar elde etmiş ve seferini Hatti ülkesine d[illegible]zatarak, Asur'un elinde bulunan Alzi yurdunu da ele geçirmiştir. Menua'nın siyasi faaliyetleri ile ilgili 5 yazıtı (Palu, Patnos, Aznavurt[illegible]van ve Bağın Urartu kalelerinde) m[illegible]uttur. Palu kalesindeki yazıta göre, Şebeteria, Hu[illegible]ana ve Şupa'yı topraklarına katan M[illegible] Murat boyunca oluşturmaya çalıştığı k[illegible] ege[illegible]nliğinin en güçlü engeli olan Malatya'ya [illegible]laşma yoluyla gücünü kabul ett[illegible]tir. Bu anlaşmanın Palu'da gerçekleştirild[illegible]i Palu kalesindeki yazıttan öğreniyoruz.

Diğer tara[illegible]Palu kalesindeki Menua'ya ait kitabeden Palu'nun adının "Şebeteria" olduğunu öğreniyoruz.

Urartu Kralı Menua'ya Ait Palu Kalesi'ndeki Kitabe

16. M. Selçuk Ar, Urartu Klavuzu, s. 20-22.
17. Bakınız Palu Yazıtı s.182
18. M. Salih San, a.g.e., s. 103.

Süleyman

İki ülke yöneticileri arasındaki önemli anlaşmaların genellikle yönetimde etkin büyük kentlerde yapıldığı gerçeğinden yola çıkarsak, Menua'nın Milidi kenti kralına vergi ödeme önerisini Şebeteria'da yani Palu'da yapması, ancak bu kentin Batı Urartu'daki başkentlik konumuyla açıklanabilir.

Urartu kralı Menua'nın başkenti ve gözdesi olan Palu'da bir tapınak yaptırdığını ve kaleyi bir karargah olarak kullandığını Palu kalesindeki yazıttan öğreniyoruz. Kale nitelik ve anıtsallıklarıyla kendi türleri içinde Urartu dünyasının seçkin örneklerini oluşturup, görkemli bir yaşamın izlerini taşımaktadır.[19]

Ülke sınırlarını genişleten Urartu Kralı Menua, halk isyanlarını da bastırarak, batıda kazanılan zaferler ve bunların sağlam temellere oturtmaya yönelik olarak kurulan kalelerle, bölgedeki Urartu otoritesi güvence altına almıştır. Yörenin en verimli toprağının -Altınova- güvencesi de Palu Kalesi'ydi. Kale, Murat koyağında doğu bu ovaya yönelen yollara egemendi ve bazı le Altınova arasında iletişimi sağlamaktaydı. Palu kalesi, vadiye egemen, sarp coğrafik o mu ve özellikle eteklerinde akan Mur yla bir Urartu yerleşmesi için bulunmaz b numa sahipti.[20]

M.Ö. 785-753 yıllarında M an sonra yerine oğlu I. Argişti (Argistis) geçer. Bu hükümdar, ülkenin sınırlarını bat ve güneye doğru genişletti. Bu dönemde Ura çlü ve kuvvetli bir impatorluk hal elir.[21]

I. Argişti, saltanatının başlarında Asurlular'ın teşvik ve tahrik imparatorluk camiasına bağlı bazı küçük sler isyan ederler. İmparatorluğun güneybatısı daha fazla karışmış ve Asur imparatoru IV. Salmanassar (M.Ö. 83-773)'ın kuvvetli bir ordu ile Amidi bölgesine ge ışti. I. Argişti, önce Asurlular'ı yenm e karar verdi. Ordusu ile hareket etti. Nirbi'i ve azı küçük Hitit prensliklerinin orduları ile takviye edilmiş olan Asur ordusu Amidi'den zeye hareket etti ve M. Ö. 781 senesi yazında Muş vadisinden ilerleyerek Armaş (Kulp) boğazından güneye yürüyen Urartu ordu ile Hani civarında karşılaştı. Urartular gizlice As ordusundaki Nirbi ve Hitit kuvvetle anlaşmışlardı. Urartu askerlerin a taarruz aşlamaları ile Nirbi askerleri teslim o dular. Hitit kuvvetleri, Urartu süvarileri cevrildi ve büyük bir kısmı imha edildi. Bu yenilmenin intikamını almak için IV. Salmanassar, Urartu'ya M.Ö. 780-774 yılları arasında beş sefer daha yaptı ise de öcünü alamadı.

rgişti, batıda Şuppa (Elazığ bölgesi), Malatya'daki Khata beylerinden başka, Urfa-Diyarbakır arasındaki Kummuh ile Malatya-Kayseri arasında Tabal kırallıklarını da Urartu'ya bağladı.[22]

M.Ö. 764-735 yılında Argişti'nin oğlu Kral II. Sardur zamanında ise Urartu Devleti en geniş sınırlara malik olmuş ve bir cihan devleti mertebesine yükselmişti.

II. Sardur, Maltaya Prensi Halpulun'un isyanını bastırmak için Palu'dan Malatya'ya hareket ederken Timuşku (İzoli / Habibuşağı) ve Huzana (Hozat) kalelerinin de içinde bulunduğu 9 kaleyi de aldı. Malatya krallığına ait olan kentleri ele geçirmeye devam ederek Fırat'ın kuzey kıyısını tamamen ele geçirdi. Daha sonra Kuzey Suriye'ye kadar ilerledi.

19. Nev ik, Şebeteria, Batı Urartu'da bir Kent ve Kaya Anıtları, Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, 1987.
20. Çel k, Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı, Ağustos-Eylül,1992, sayı: 95, Murat Koyağı'nda Bir Urartu Kalesi Şebeteria, s.26-27.
21. M. San an San, a.g.e., s. 103.
22. Kadri Perk, Cenupdoğu Anadolu'nun Eski Zamanları, s.87.

I. Argişti ve II. Sardur dönemlerinde Urartu etkinliği giderek güçlenmiş ve bütün Fırat havzası kaleler, sınır karakolları ve karayolu sistemine ilişkin yapılar ile bir ağ gibi örülmüştür. Dünyanın en eski ulaşım sistemlerinden olan Urartu karayollarının en etkileyici kalıntıları günümüzde dahi görülmektedir. Bingöl dağları üzerinden gelen yol, 5.40 m. genişliğinde olup 25-30 km. aralıklarla kurulan Cankurtarantepe-Zulümtepe-Bingöl / Kaleönü-Bahçecik-tesislerini önce eyalet merkezi Palu'ya arkasından da Alzi'de inşa edilen Harput'a bağladıkları anlaşılmaktadır.[23]

II. Sardur, bir taraftan Malatya bölgesinde isyan eden Hatti kralı Hilaruada'yı ve Diyarbakır çevresindeki Kummuh kralı Kuştaşpi'yi uslandırdı. Maraş'taki Gurgum ile Gaziantep'in batısında yer alan Samallu'da (Amanos dağlarında) Hitit krallıklarına egemenliğini tanıttı. Kargamış'ta oturan büyük Hitit kralını kendisine bağladı ve Palpa (Hale) şehrini de alarak Asurlular'ın A' deniz yolunu kesti.

Fakat Urartu'nun bu en parlak devri çok u sürmedi. Pul isminde bir kumandan ihtilal y rak Asur hükümdarı Asur-Nirari (M Ö. 775-746) yi devirdi ve kralın sülalesini ort dırdı. Tiglatpileser (M.Ö. 746-724) ad la a geçti. İç düzeni sağladıktan sonra Ura yu ezmek için büyük hazırlıklara girişt M. Ö. 743 tarihlerine doğru II. Sardur idare dair Urartu ordusunu büyük bir hezimete uğrattı. Bu savaşta yalnız 73 bine yakın esir v Urartu ordusu perişan bir halde Suriye kuz ind n ve Fırat boylarından çekilere sıl Urartu ülkesine döndü. Asur orduları Urartu'ya ve kesin darbeyi vurmak üzere ile edi Asur orduları M. Ö. 735'te Urartu'ların anayu u saldırdılar. Tuşpa veya Tunışpa ismiy lan Van'a kadar girerek yakıp yıktılar. Urartular sarp dağlara sığınarak tamamıyla yok olmaktan kurtuldular. III. Tiglatpileser, Van kalesi karşısına zafer nişanesi bir taş dikerek çekilip gitti.[24]

Bu büyük acıya ve hezimete dayanamayan Sardur, bir müddet sonra kederi ldü. Yerine geçen I. Rusa (M. Ö. 735 713), ordusunu yeniden düzenledi. Baş göstermiş lan kargaşalıkları giderdi. Harap olan Tuşpa yerine bugün Toprakkale denilen R ahina (Rusa-şehri) şehrini kurdu.

Asur'da ise yeni bir hanedan kuran II. Sargon (M Ö. 722 705) başa geçmiş bulunuyordu. Asur kralı, Urartu ülkesine girdi. I. Rusa'ya yeni keti baştan başa istila ve talan edildi. (M. Ö. 714). I. Rusa ordusunun geri kalanını sarp dağlara çekti. Bu defa M. Ö. 8. yüzyılın sonlarına doğru Kafkaslar'dan Urmiye-Van gölleri mıntıkasına akan Kimmer'lerin baskınına uğradı. Asurlular'dan kurtardığı ordusunun Kimmer saldırıları önünde erimesi onu çok üzdü. İntihar etmesi üzerine yerine oğlu II. Argistis (M.Ö. 713-680) geçti. Yıllarca Kimmer'lerle mücadele eti. Nihayet bu dağlık arazide tutunamayan Kimmer'ler Kapadokya'ya doğru yöneldiler. Biraz nefes alan II. Argistis, memleketi yeniden imara koyuldu.

Ondan sonra gelen II. Rusa (M.Ö. 680-645) kudretli bir kraldı. Ordusunu kuvvetlendirdi ve başkentteki (Toprakkale) Khaldi mabedini yeniden onarttı. Urartu'yu oldukça kuvvetli bir devlet haline getirdi. Bir aralık, Asur idaresindeki yerlere de sefer yaparak Batman çayı başlarında (Diyarbakır'ın Lice kazası çevresinde) bulunan Şupriya şehrini bile zaptetmeyi göze almıştı. Lakin, Asur kıralları Asurhaddon (M.Ö. 680-669) ve Asurbanipal (668-627)'ın sürekli darbeleri Urartu'yu ezdi.

---

23. Günaltay ı Köroğlu, Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, s. 81-82, 86-88, 93.
24. M. S. Sarı, a.g.e., s.25. M.Ş. Günaltay, Yakın Şark I. Elam ve Mezopotamya, s.557. M.Ş. Günaltay, Anadolu, s.320. Arif Müfid Mansel, "Urartu Tarihi ve Medeniyeti" Van, s.118-119.

II. Rusa'nın egemenlik yıllarında doğunun yükselen gücü Med'lerdir. Bu yeni gücün farkına varan II. Rusa, M.Ö. 645 yılları civarında Asur Kralı Asurbanipal'e elçiler gönderip ittifak ve blok güç oluşturma denemesine girmişse de, istediği bloklaşmayı ve yaklaşan tehlikeyi uzaklaştırmayı başaramadı. Tehlike uzaklaşmadan II. Rusa ölür ve yerine geçen III. Sardur (M. Ö. 645-635), babasının oluşturduğu politikayı devam ettirerek, Asurlular'la yakınlaşmaya ve uzlaşmaya çalışır. Bu amaçla Asurbanipal'e elçiler gönderip, Asur egemenliğini tanıdığını bildirir.[25]

Kuzey-batı İran'dan beliren Med'ler, kudretli hükümdarları Keyaksar (M.Ö. 653- 584)'ın reisliği altında bütün Urartu bölgesini işgal ettiler. Bu yüzden gerek Erimena ve gerekse son Urartu kıralı III. Rusa (M.Ö. 610-585) çok acı günler ve hadiseler geçirdi. Urartu ülkesi, ayrıca, M.Ö. 620 tarihlerine doğru Dadiyes'in komutasında Kafkaslardan inen İskit'lerin hücumuna maruz kalarak yağma edildi. Halkın büyük bir kısmı yurtlarını terk edip başka yerlere göçtüler. M.Ö. 612 tarihinde (Babil'in de yardımıyla) Asur devletine son veren Keyaksar, bu defa Lidya kıralı Alyattes ile savaşa giderken İskit akını önünde perişan bir duruma düşen Urartu devletini de ortadan kaldırdı (M.Ö. 585).[26]

İskitler

İskitler M. Ö. 9. yüzyılda Altay dağlarının doğusunda yaşarken Massaget'lerin saldırıları ve kuraklık sebebiyle batıya doğru göç etmişlerdi. Kimmerleri bozguna uğrattıktan ve Urartu devletini de ortadan kaldırdıktan sonra Aras boylarından daha güneye inerek Küçük Zap başları ile Urmiye gölü arasındaki Manna ülkesine kadar yayıldılar. İskitlerin ikinci ve daha güçlü kolu M. Ö. 665 tarihlerine doğru Kafkaslar'ı Derbent geçidinden aşarak Azerbaycan'a sarktı. Nihayet büyük hükümdarları Maduva zamanında Azerbaycan, Anadolu, Suriye ve Filistin ile İran'ın bir kısmını istila ederek Ön Asya'ya egemen oldular.

Palu ve bölgesini de içine alan bu İskit egemenliği M. Ö. 635 yıllarında başladı ve 28 yıl sürdü. Med hükümdarı Keyaksar, sonraları dost olduğu İskit kralı Maduva ile beraberindeki başlı komutanlarını Urmiye gölü civarında tertiplediği bir kır ziyafetine davet ederek şarap içirip sarhoş ettikten sonra öldürtür (M. Ö. 625). Başsız kalan İskitler'in üzerine saldırarak onları darmadağın etti. Bu olay İskitler'in Ön Asya hakimiyetinin sonu ve Med İmparatorluğunun kuruluşu için bir başlangıç oldu.[27]

Medler

M.Ö. 625-550 yılları arasında Orta Asya'dan göç etmek zorunda kalan Medler, önce Asur egemenliğinde yaşadılar. İskit'ler tarafında yapılan istilayı da bertaraf eden Med kralı Keyaksar ordusuna yeni bir düzen verdi. Hitit krallıkları ile anlaşarak Asur devletini tarihe gömdüler.

M.Ö. 625-606 yılları arasında Diyarbakır bölgesi Mezopotamya'ya, Suriye'ye ve Filistin'e kadar yayılan İskitler'in idaresine geçmiştir. Medyalılar da Hititler'in egemenlikleri altında yaşarken Medya Kralı Kisaykar zamanında Medya devleti kurulmuştur. M.Ö. 600 yılında Doğu Anadolu'ya saldırmışlar ve Asurlular'la yapılan savaşlarda zayıf düşen Haltiler'in topraklarında hükümet kurmuşlardır.

M.Ö. 585 Lidyalılar'la, Med kralı Kiyaksar arasında çıkan savaşta uzun süre iki tarafın da birbirleriyle yenişemediği anda güneş tutulmasıyla

25. Ahmet Erzen, a.g.e., s.39
26. Şevket Beysanoğlu, a.g.e., c.1, s.67-68.
27. A. Zeki Velidi Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, c.1, s.33. M.Ş. Günaltay, İran Tarihi, c.1, s. 108.

tanrıları tarafından savaş aleyhine verilmiş bir işaret kabul edilerek anlaşma yapılmış, kollarından yara açmak suretiyle birbirlerinin kanlarını içerek kardeş olmuş ve akrabalıklarını sağlamlaştırmak için de Lidya kralı Alyat kızını Keyaksar'ın oğlu Astiyağ'a vermiştir. Aynı yıl Keyaksar ölmüş, yerine oğlu Astiyag (İştumegu) geçmiştir. Yeni kral ülke yönetiminde başarılı olamayınca Pers kralı II. Kuraş Medya ‹mparatorluğunu ortadan kaldırdı (M. Ö. 550) ve Medler'in enkazı üzerine muazzam bir imparatorluk kurdu.[28]

Persler

Persler, M. Ö. 2000 başlarında Hazar denizi doğusundan kuzeydoğu ‹ran'a inerek bu bölgede yaşamaya başladılar. M. Ö. 815'ten itibaren daha da güneye inerek Anzan memleketi civarındaki bölgeye yerleştiler. Persler'i siyasi bir bütün olarak tarih sahnesine çıkaran Akhamani (Ahameneş)'di (M. Ö. 700). Daha sonra (M. Ö. 670) yılında Medler'in hakimiyetine girdi. Nihayet II. Kuraş Med kralı Astiyag'ın zaafından faydalanarak dokuz yıl sonra Med devletini yıktı. Yerine Pers imparatorluğunu kurdu. Böylece M. Ö. 550'den itibaren Palu bölgesi de Pers idaresine girmiş oldu.

M.Ö. 331 yılında Granikos (Bıga) Çayı yakınlarında Pers ordusuyla karşılaşan Makedon ordularının başında Büyük İskender vardır. Yenilgi sonrasında dağılan ve yok olan Persler, M. Ö. 330 yılında Makedonya kralı İskender tarafından tarihe gömülür.

Makedonyalılar ve Büyük İskender

M. Ö. 336'da Makedonya Kralı Filip'in öldürülmesinden sonra İskender 20 yaşında kral ilan edilmişti.

M. Ö. 334 yılının ilkbaharında ise babası Filip'in hazırladığı 30 bin piyade ve 5 bin süvariden olu-

Köprü 1945 (Mustafa Balaban Arşivi)

28. M. Salıh San, a.g.e., s. 103-106. M.Ş. Günaltay, İran Tarihi, c.1, s. 106. Şevket Beysanoğlu, a.g.e., c.1, s.84-85.

şan ordusuyla Pella şehrinden doğuya hareket etti. Suriye ve Mısır'ın ele geçirilmesinden sonra Dicle, Fırat dolaylarına geldi ve Erbil yöresinde İran ordusuyla karşılaştı. İran ordusunu yenen İskender bir yıl içinde Anadolu'yu İranlılar'dan temizledi.

M.Ö. 330 yılında Pers İmparatorluğu artık İskender'in olmuştu. M.Ö. 327 yılında dünyayı fethetmek amacıyla Hindistan seferine çıktı. Hindistan'a giderken bölge valiliğine, komutanlarından Sabiktas'ı atar. Ancak Sabiktas'ın kötü ve baskıcı yönetimi çeşitli karışıklık ve isyanlara neden olur. Bu karışıklıklardan yararlanan eski Pers soylusu I. Ariatres "Kapadokya Krallığı"nı kurarak sınırlarını Palu ve bölgesini içine alacak şekilde genişletir.

Anadolu'da bu karışıklıklar devam ederken Büyük İskender Hindistan seferinden döner. Daha sonra Arabistan'a sefer hazırlığı ile meşgul iken birden bire hastalanarak 13 Haziran 323 yılında Babil'de 33 yaşında iken öldü. Yerine komutanlığı alan Perdikkas, kısa süreli olarak ayaklanmaları bastırıp bölgeyi tekrar Makedonya egemenliğine dahil ederse de, I. Ariatres'in oğlu II. Ariatres, M.Ö. 301 yılında Kapadokya krallığını yeniden kurar ve bölge yeniden el değiştirir.[29]

Selevkoslar

İskender'in ölümünden sonra imparatorlukta çıkan taht kavgaları sonucunda imparatorluk beş kısma bölündü. Mezopotamya ile doğu illeri, kumandan Selevkos'un idaresine verildi. M.Ö. 301 yılında ülkede tekrar bir bölüşüm yaşandı ve Mezopotamya, Suriye ve Bütün doğu illeri Selevkos'a verildi.

Partlar

M.Ö. 248-247 yılında Part Devleti kurucusu Partlar Mezopotamya'yı da alarak Fırat'a kadar dayandılar. Palu ve bölgesi M.Ö. 140 tarihinden itibaren Part hükümdarı I. Mitriad'ın ülkesine katılmış oldu. Savaşlar, işgaller ve isyanlar neticesinde Selevkos Devleti küçüle küçüle nihayet M.Ö. 64'te ve kral 13. Antiokhos zamanında, Pompeius tarafından ortadan kaldırılarak "Suriye Eyaleti" şeklinde teşkilandırılan Romaya katıldı. Bu suretle Partlar ve Romalılar sınırdaş oldular.[30]

M.Ö. 248 yılında Partilya eyaletinin kuzey sınırları içinde Part devleti kuruldu. Böylece Arsak soyunun kurucusu Arsakes'in önderliğinde kurulan Part Krallığı, eski Pers İmparatorluğu'nun varisi olduğu iddiası ile ortaya çıkmış bulunuyordu.[31]

M.Ö. 211-191 tarihleri arasında II. Arsak Hamedan'ı zaptederek başkent yaptı. M.Ö. I. Mitridat zamanında şimdiki Türkmenili, Özsekili, Afganistan, Pakistan, İran ülkelerini Hamedan'a tabi kılan bir imparatorluk kurdu. M.Ö. 140 yılında Fırat boylarına kadar inerek Diyarbakır, Palu bölgelerini de ülkesine kattı.

M.Ö. 129 yıllarında bütün Part ülkesini Turanlılar istila ettiler. Mezopotamya'ya kadar geldikleri halde buraları işgal edip bir devlet kuramadılar.

Büyük lakabıyla anılan II. Mitridat (M.Ö. 123-88) döneminde yeniden canlanma ve genişleme devri başladı. Fakat II. Mitridat'ın 25 yıllık idaresinden sonra halefi II. Artabanos (M.Ö. 88-77) döneminde eski gücünü muhafaza edemedi. Kuzeydoğu'dan gelen Saka'ların akınları ile sarsılan Partlar'ın durumunu fırsat sayan Tigran

---

29. Cevdet Beysanoğlu, a.g.e., c.1, s. 84-90. M. Salih San, a.g.e., s. 103-106. Bilal Aksoy, Tarihsel Gelişim Sürecinde Tunceli, s.75-76
30. M.Ş. Günaltay, İran Tarihi, s.257. M.Ş. Günaltay, "Yakın Şark IV.", I. Bölüm, s.76,78,109, 121,122,151.
31. A.M. Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s.443.

M.Ö. 87 yılında Part ülkesine saldırdı. M.Ö. 85 yılında kazandığı büyük zaferler sonunda imparatorluğuna kattığı bir çok yerler arasında Palu ve çevresi de vardı.[32]

Büyük Tigran

Tigran (Tigranes) (M.Ö. 95-96) babasının ölümü üzerine Armenya tahtına çıkmak üzere memleketine döndü. Tahta çıkar çıkmaz ülkesinin genişlemesini ve gelişmesini sağlamaya koyuldu. İlk önce Fırat bölgesinde bulunan Sofen kralı Artanes'in ülkesine saldırarak M.Ö. 93 yılında egemenliğine aldı.

Partlar'la yaptığı savaşlar sonunda M.Ö. 85 yılında Palu ve bölgesini, M.Ö. 83 yılında ise Suriye'yi aldı ve Antakya'yı ikinci başkent ilan etti. Bu zaferlerden sonra Tigran, "Krallar Kralı" ünvanını aldı ve "Büyük" lakabını kullanmaya başladı.

M.Ö. 77 yılında Meyyafarkin (Silvan) yerinde Tigranokerta isminde bir şehir inşa ettirerek ecdadının tacını burada giydi. Kurduğu şehri şenlendirmek için Kilikya ve Kapadokya'dan üçyüz bin kişiyi buraya getirerek yerleştirdi.

Potnos fatihi Roma General Lukullus'un 20 bin kişilik ordusu ile kendi komutasındaki 250 bin kişilik ordu arasında M.Ö. 69 yılında yapılan savaşta Tigran, ordusunun büyük hezimetini görünce tacını ve hükümdarlık alametini atarak gizlenip 150 kişilik maiyetiyle savaş yerinden kaçıp dağlara sığındı.

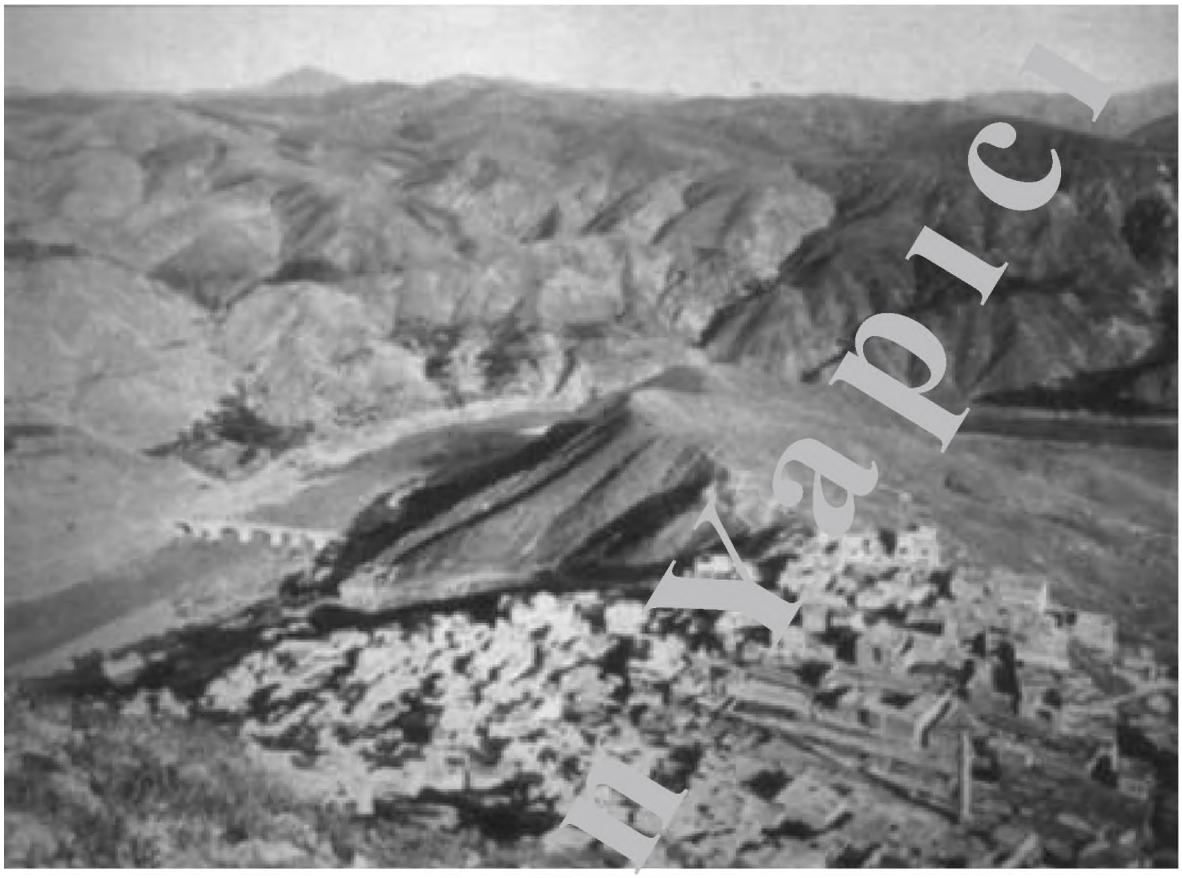
Bu ağır yenilgiden sonra Tigranokerta şehri baştan başa talan ve yağma edildi. Issız ve harap bir köy durumuna getirildi. Vaktiyle çeşitli yerlerden getirilip yerleştirilen ahali eski yurtlarına gönderildi. Nisibis (Nusaybin) ve bütün şehirler Roma'ya bağlılığını bildirdiler. Böylece Palu ve çevresi de Roma egemenliğine girmiş oldu.[33]

Çarşıbaşı Mahallesi 1945 (Mustafa Balaban Arşivi)

32. M.F. Kazıoğlu, Kars Tarihi, s. 138-139. M.Ş. Günaltay, "Yakın Şark IV" II. Bölüm, s. 577-578.
33. M.Ş. Günaltay, "Yakın Şart IV" II. Bölüm, s.579-581, 589-595. Prof. Dr. Afif Erzen, Doğu Anadolu ve Urartular, s. 325.

Süleyman Balaban

Kaleden Çarşıbaşı Mahallesi ve Roma Dönemi [illegible]u Olduğu Söylenen Köprü (1901) (Les Armeniens Kitabı)

Süleyman Yapıcı

ROMALILAR'DAN İSLAM FETHİNE (M.Ö. 69-M.S. 639)

Romalılar

Roma ordusu komutanı Lukullus, M.Ö. 68 yılı yazında Van Gölü batısında Malazkert bölgesine ilerledi. Tigran'ın eski başkenti Artaksiata şehrini almak istiyordu. Bunun üzerine Tigran, ordu toplayarak harekete geçti ve Fırat boylarında kuzeye doğru Lukullus'u takibe koyuldu. İki ordu Arsanyas (Murat) ırmağı çevresinde karşılaştı. Yapılan savaşta yine bozguna uğrayan Tigrandı ve tekrar kaçmak zorunda kaldı. Kışın geçmesinden sonra elinde kalan son şehir Nisibis'i de Romalılar, 18 ay uğraşarak M.Ö. 68 yılı sonbaharı ele geçirdi. Roma generali Lukullus'u senatonun geri çağırmasından sonra Tigran bu bölgelerde tekrar hakimiyet kurma fırsatını yakaladı.

M.Ö. 66 yılında bölgeye büyük bir ordu ile gelen Roma komutanı Pompeyus'la yapılan anlaşma sonucunda Büyük Tigran Romalılara tabi olarak 15 yıl daha yaşadı. M.Ö. 56 yılında ölünce yerine oğlu I. Artavast (M.Ö. 56-34) geçti. O da aynı politikayı takip ederek Romalıların sadık bir tabii oldu.

M.Ö. 53 yılında Part'larla Romalılar arasında Karha (Harran) düzlüğünde yapılan savaştan sonra bölge 15 yıl Partlar'ın işgali altında kaldı. M.Ö. 38 yılında Antakya doğusunda yapılan savaştan sonra Romalılar bölgeyi tekrar Partlar'dan geri aldı. Bölgede yapılan çeşitli savaşlara rağmen M.S. 53 yılına kadar bölge Roma idaresi altında kaldı.

I. Vologos (M.S. 51-77) Part tahtına geçince ilk iş olarak Doğu Anadolu'yu istila etti. Bu fetihler sırasında Palu ve bölgesi tekrar Partlar'ın eline geçti. 115 yılına kadar Part egemenliğinde kaldı.

M.S. 115-117 yılları arasında tekrar Romalıların eline geçti. 117 yılında ise bölge yeniden el değiştirerek Partlar'ın eline geçti. [34]

Sasaniler ve Romalılar

Partlar, ilk zamanlarda eski İran dinini benimsemişlerdi. Sonraları yavaş yavaş atalarının dinine döndüler. Güneşe, aya ve atalarının ruhuna tapmaya başladılar. İran'ın güneyinde yaşayan Persler ise Mecusi (ateşperest) idiler. Eski geleneklerine ve milli görenekle çok bağlıydılar. Yabancı sayılan Part'lar'ın hakimiyetini çekemiyor, onlara karşı derin bir düşmanlık besliyorlardı.

Daima harp ve mücadeleler Partlar'ı zayıflatıyordu. Partlar'da ise tamamen Yunan kültürü hakimdi. Memleket birtakım beyliklere bölünmüştü. Başlarında yerli ilbeyleri bulunuyordu. Bunlarda aynı görüş ve inanışla Partlara karşı kin besliyorlardı. Bu durumdan faydalanan Ardeşir, Farslılığın yoğun merkezlerinden olan Istahr şehrinde Partlara karşı isyan başlattı ve 226 yılında Part kralı V. Artaban'ın ordusunu hezimete uğratarak kendisini öldürdü. Bölge 259 yılına kadar Sasaniler'in elinde kaldı.

261 senesinde Suriye'de Tadmur Emiresi Zenobi, Partlar ve Ermenilerle birlik olarak Romalılarla yaptığı savaşı kazanarak İç Anadolu'ya kadar ilerledi. 269 yılında Mısır'a yöneldi. Böylece memleketin sınırları doğuda Dicle ve Fırat ırmaklarına, batıda Akdeniz'e dayanıyordu. 270 yılında Romalıların yaptığı saldırı neticesinde Tadmur krallığı da ortadan kalktı.

Artık bu dönemden sonra bölge devamlı olarak el değiştirmeye başladı. 283 yılında Roma imparatoru Karüs (281-283) Sasanlı ülkesine saldırdı. Mezopotamya ve Armenya Sasaniler'in

34. M. A. Kırzıoğlu, a.g.e., s. 151. Kadri Perk, Güneydoğu Anadolu'nun Eski Zamanları, s. 40-141. Basri Konyar, Diyarbekir Tarihi, s.119-120.

elinde çıktı. 297 yılında bölgeye Sasaniler hakimdi. 297 yılında yapılan savaşta Sasan kralı Narsey yenildi. Yapılan anlaşmada, Armenya ve İberya üzerinde Roma egemenliğini tanımak ve Sopen (Elazığ-Tunceli), İngilen (Eğil-Ergani bölgesi), Arzanen (Palu bölgesi), Mokasen (Bohtan suyu-Van Gölü arası), Karduen (Hakkari) ve Zabdiken (Cizre'nin kuzeydoğu) bölgelerini Romalılar'a bırakmak zorunda kaldı.[35]

Sasani hükümdarı II. fiapur (310-379) Romalılara terkedilen yerleri almak için Diyarbakır'a kadar ilerleyerek Diyarbakır'ı kuşattı. Bütün saldırılarına rağmen kaleyi alamayınca, kuşatmayı kaldırarak ülkesine döndü. M.S. 358 yılında II. fiapur yeniden bazı ittifaklar kurarak Diyarbakır şehrine girdi. fiehri yağma ve tahrip edip kış yaklaşınca yurduna dön[illegible] Bölge Diyarbakır'a kadar Sasaniler'e bırakılı[illegible] Daha sonra II. fiapur, Diyarbakır doğusundan kuzeye ilerleyerek Eğil, Palu, Harput [illegible]ersim'e kadar tahrib etti. Armenya [illegible]alı III. Arşak (279-391) devrinde Sasani hakimiyetini tanımak zorunda kaldı.

Roma imparatoru I. Te[illegible]asyus (379-395), Sasani hükümda[illegible]. Şapur (383-388) ile anlaşarak 387 yılında bölgeyi yeniden paylaştılar. fiimdiki Erzurum, Erzincan, Tunceli, Palu, Elazı[illegible]akır, Mardin bölgeleri Romalıların idaresine geçti.[36]

Kale ve Zeve'de Eski Evler (Bekir Ali Demirel Arşivi)

35. Doç. Dr. Oktay Akşit, Roma İmparatorluk Tarihi, s.133. M.F. Kırzıoğlu, a.g.e, s.174
36. Doç.Dr. Oktay Akşit, a.g.e., s.311 –313. M.F. Kırzıoğlu, Kars Tarihi, s.186. Kadri Perk, a.g.e., s.145.

Süleyman Yaprak

Bizans

Roma imparatoru I. Teodasyus 395 yılında ölünce İmparatorluk iki oğlu arasında bölündü. Büyük oğlu Arkadios'a, merkezi Bizans olmak üzere doğu, küçük oğlu Honorius'a da merkezi Ravenna olmak üzere batı kısmı düşmüştü. Böylece bölge 395 senesinde kesin olarak kurulan Bizans (veya Doğu Roma) imparatorluğu idaresine geçti.

Bu yıllarda Ak-Hunlar'ın bölgeye akınlarının başladığı görülür.

Romalılar ve onların devamı Bizanslılar'ın Pers, Part ve Sasaniler ile yaptıkları mücadelelerde Bölge, sürekli el değiştirmiş; bu iki güçlü devlet arasında denge politikaları gütme hevesindeki yerel Ermeni prensler güç kaybını sürekli yitirirken halkı da egemen devletlerin kölesi durumuna sokmuşlardır.

Bizanslılarla olan sürekli savaşlar ve bunun yanındaki iç mücadeleler Sasani devletini çok zayıf düşürmüş, İran birliğini bitirmişti. Bizans İmparatorluğu da onun yakın bir durumda idi. Nitekim bir müddet sonra İslam orduları bölgede görülecek ve kısa bir süre içinde bütün bölgeye hakim olacaklardır.[37]

1021/1032 yılları arasında I. Romanos, Palu'yu yeniden inşa ettirerek Romanopolis adını vermiştir.[38]

Bizans Dönemine Ait Kilise

37. Kadri Pers, a.g.e., s.147- 151, Basri Konyar, Diyarbakır Tarihi, s.136 - 146. Bilal Aksoy, a.g.e., s. 93-107. Ernest Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Tercüme: Prof. Dr. Fikret Işıltan, s. 32-35.
38. Urfalı Mateos, Vakayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigoru'un Zeyli (1136-1162), Ter. Hrant D. Andreasyan, s. 56-57.

Köprü ve Aşağı Mahalle (1901) (Les Armeniens Kitabı)

Süleyman Yapıcı

İSLAM FETHİNDEN SELÇUKLULAR'A (639-948)

Üç Halife

İran (Sasani) ve Bizans'ın karşılıklı mücadelesi her iki devleti de çok yıpratmıştı. Bu sırada İslam orduları Kuzey Mezopotamya'nın fethine başlamış bulunuyordu. 639-640 yıllarını kapsayan ve Hazreti Ömer'in halifeliğine rastlayan bu dönemde, Bizans, İmparator Heraklius'un (610-641) yönetiminde bulunuyordu. İslam orduları h.15/m.636 yılında yapılan Yermuk Savaşı'nda, Heraklius'un ordusunu yenerek Suriye'yi fethetti. Sıra, Kuzey Mezopotamya'nın alınmasına gelmişti. Fetih görevini Hazreti Ömer'den alan İyaz bin Ganem, sekiz bin kişilik bir kuvvetle harekete geçti. Ordusunda bine yakın sahabe vardı.[39]

İslam ordusu yol boyunca mevcut kaleleri feth ede ede ve bazılarını da barışla alarak Diyarbakır (Amid) kalesi önüne geldi. Ordunun sol kanadına komutanlık eden Halid bin Velid Diyarbakır, Maden, Palu ve Kığı bölgesini fethetti (h. 18 / m. 639). İyaz bin Ganem, Bitlis, Ahlat, Tatvan üzerinden İran ülkesini ele geçirdi. 641 yılında Van ve Muş fethedildi.

642 yılında Habib bin Mesleme ve Selman bin Rabia kumandasındaki İslam ordusu ikinci defa bu bölgeye sefer yaptılar. 643 yılında Kostantin'in Doğu bölgesine vali tayin ettiği Sempat, İslam ordularından çekindiği için ağır vergi vermeyi kabul etti ve 644 yılında Halife Hazreti Ömer'e boyun eğdi.

Diyarbakır fethedildikten sonra İyaz b. Ganem tarafından Sa'saa bu bölgeye vali olarak tayin edildi. Sa'saadan sonra Doğu Anadolu bölgesi el-Cezire eyaletine bağlanarak Hazreti Ömer tarafından valiliğe İyaz b. Ganem atandı. İyaz b. Ganem'in 641 yılında vefatı üzerine yerine Said b. Hazim tayin edildi. O da vefat edince, Dımışk, Humus, Diyarbakır, Cezire vilayetleri birleştirilerek valiliğine Amir b. Sadullah el-Ensari getirildi. Daha sonra Cezire ve Diyarbakır vilayetleri ayrılarak valiliğine Ömeyr b. Süraka, daha sonra yerine Zeyd bin Hanzele tayin edildi.

Hazreti Osman'ın halifeliği döneminde (644-656) Arap kabileleri, elindeki şehir, kasaba ve kalelere daha çok yerleşmeye ve bölgeye yayılmaya başladılar. 646 yılı sonuna doğru Halife Hazreti Osman zamanında, Suriye valisi Muaviye, Habib bin Mesleme'yi Doğu Anadolu'nun tümünü ele geçirmek için görevlendirdi. İlk olarak Erzurum ele geçirildi. Dönüşte Bizans ordusu bozguna uğratıldı. Ahlat ve Erciş ele geçirilerek tüm Doğu Anadolu İslam ordularının hakimiyeti altına girmiş oldu. Hazreti Osman zamanında ayrı bir vilayet haline konan El-Cezire bölgesi, Diyar-i Mudar, Diyar-i Rabia, Diyar-i Bekr isimleriyle üç emirliğe ayrıldı. Diyarbekir valiliğine Velid bin Ukbe getirildi (645). İki yıl sonra Amir bin Sadullah el-Ensari uhdesine verildi. Beş sene sonra Humus, Cezire ve Diyarbekir vilayetleri Şam valisi Muaviye bin Ebu Süfyan'a ek memuriyet olmak üzere tevcih edildi 653 yılında Cezire ve Diyarbekir tekrar ayırt edilerek Cerir bin Abdullah'a verildi.

Cemel vakasından sonra hilafet merkezi Hazreti Ali döneminde Kufe'ye nakledildi. 657 yılında Hazreti Ali ile Muaviye arasında meydana gelen ihtilaflar başgösterince, Muaviye Doğu Anadolu'daki askerlerini geri çekmek zorunda kaldı. İslam ordularının çekilmesinden sonra yine bu bölgeye Bizanslılar egemen oldular.

Diyarbakır vilayetine Malik el- Eşter tayin edildi. Daha sonra bu zat Mısır'a gönderilince yerine fiebib bin Amir getirildi. (659) Hazreti

39. M. Salih Şan, a.g.e., s. 106. Said Paşa, Diyarbekir Tarihi, 1302, s.26, Mustafa Celaleddin, Meyyafarikin veya Silvan Tarihi, s.4. Bedri Günkut, Diyarbekir Tarihi, s.72.

Ali'nin Halifeliğinden (656-661) sonra, kısa bir süre bölge Hazreti Hasan'a bağlı kaldı. [40]

Emeviler

Doğu Anadolu Emeviler zamanında El-Cezire vilayetine bağlı bir valilik idi. Muaviye'nin tahta çıkmasıyla bölge, 661 yılında Emeviler'e tabi oldu ve halifelik merkezine bağlandı. Bu dönemde Anadolu'nun fethine devam edildi. İslam orduları her yıl bir veya iki defa Anadolu'ya akın yapmakta idiler. Yaz ve kış aylarında yapılan bu akınlar, bir fetih politikası takip etmeyip, Bizans'ı yıpratma gayesini güdüyordu.

696 yılında Muaviyenin ölümüne kadar Emevilerin elinde kalan bölge, Muaviye'nin ölümünden sonra meydana gelen kargaşayı fırsat bilen II. Jüstinyen'in eline geçti. 700-701 yılında ise Emevi Abdülmelik'in oğullarından Abdullah, Bizanslılardan bu bölgeyi geri alarak Erzurum'a kadar geldi ve bölgeyi ele geçirdi.41

Abbasiler

Abbasiler (750-869) döneminde bölgeye yapılan geçici seferlerle birlikte fethe yönelik seferler de yapılmıştır.

III. Mikhael devrinde 856 yılında Bizanslılar, Sumaysat (Palu) üzerinden Amid (Diyarbakır) civarına kadar ilerlediler. 863 yılında Petronas, Marc al Uskuf yanında kazanılan zaferden sonra Şimşat üzerinden Mayyafarikin ve as-Silsila (Anti Toros sıradağları)'ye kadar ilerledi. Petronas, Arminiya amiri Nasr bin Yahya'yı mağlup etti. Bundan 5 yıl sonra Mu'tasım (833-842) döneminde, Bizans İmparatoru Theophilos topladığı büyük bir ordu ile İslam memleketleri üzerine yürüdü. Oldukça büyük bir kuvvetle İstanbul'dan hareket eden imparator orta Anadolu'ya geldiği sırada kuvvetlerini iki kısma ayırarak bir kısmını doğuya, Erzurum üzerine gönderdi. Kendisi de asıl kuvvetlerinin başında olduğu halde yukarı Fırat havzasına doğru yürüdü. Bugünkü Sultansuyu kenarında bulunan Zibatra (Zopetra / Doğanşehir) yı büyük bir vahşetle yağma ve tahrip etti. Theophilos, Zibatra'nın tahribinden sonra Malatya üzerine yürüdü. Malatya, Zibatra'nın uğradığı akibetten kapılarını açmak ve içinde bulunan esirleri serbest bırakmak suretiyle kurtuldu. Fırat'ın diğer sahilindeki Şimşat (Arsamosata, Palu) ise tamamen yıkılıp, yakılıp yıkılarak harabeye getirildi. Buna mukabil Erzurum, yalnız surları hasara uğramakla bu felaketi atlatabildi.

Zibatra, Şimşat (Palu) ve diğer şehirlerin tahribi ve halkın katledilmesi İslam aleminde büyük heyecan uyandırdı. Halife Mu'tasım 837-838 kışını hazırlıklarla geçirerek 1 Nisan 838 tarihinde Samarra'dan hareket etti. Birlikleri iki koldan Anadolu'ya girecekti. Türk kumandan Afşin idaresindeki 30 bin kişilik kol Malatya taraflarından ilerlerken, bizzat Mu'tasım'ın başında bulunduğu ana kısım ise Tarsus ve Gülek boğazı yoluyla Anadolu'ya nüfuz edecekti. Halifenin harekete geçtiğini öğrenen Theophilos, İstanbul'dan hareket ederek Eskişehir'de karargahını kurdu. Temmuz 838 tarihinde iki taraf arasında başlayan savaş sonucunda imparator gece karanlığından faydalanarak canının zor kurtarabildi. Artık halifenin karşısına çıkacak bir kuvvet kalmamıştı. Bizans imparatorunun barış tekliflerini reddeden halife Mu'tasım, Anadolu fetihlerini devam ettirirken iç meseleler yüzünden merkeze dönmek zorunda kaldı. [42]

928 yılı civarında Diyarbakır hududunda bulunun ve en uç karakolunu teşkil eden Palu (fiimşat) ve kalesi büyük bir önem kazanmıştı.

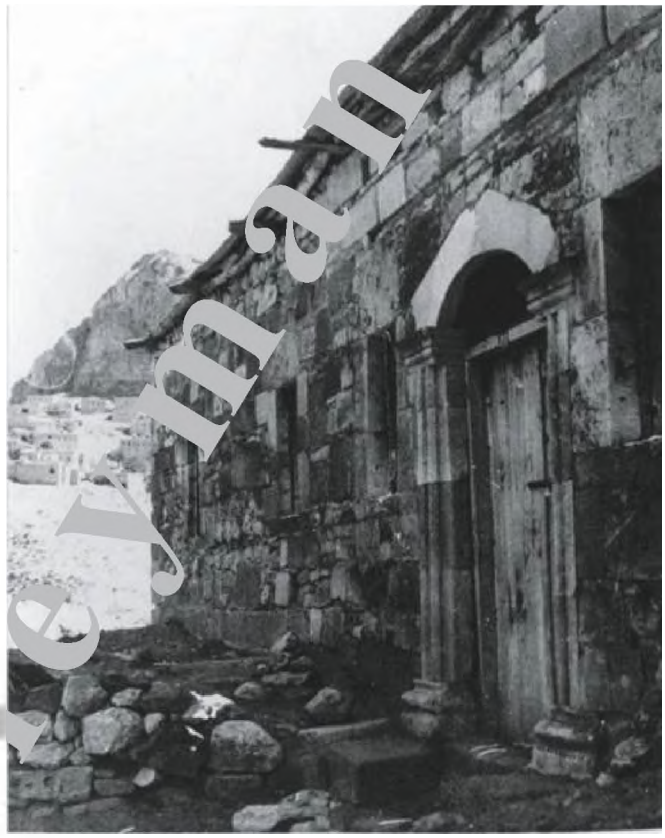
40. M. Salih Sarı, a.g.e., s. 106. Said Paşa, Diyarbekir Tarihi, 1302. s.26, 38. Basri Konyar, Diyarbakır Tarihi, s.152. Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, c.2, s.199
41. M. Salih Sarı, a.g.e.,s. 106-118. Said Paşa, a.g.e., s.38,42. Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, c.2, s.303- 304,375.
42. Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, c.3, s. 220-222.

Vaşşaf'ın tarihindeki bilgilere göre, 915-917 yılları arasında tanzim edilen ve Abbasi Devleti'nin gelir bütçesinin içinde doğrudan doğruya halifenin emrinde bulunan vergi bölge gelirlerinden biriside fiimşat/Samsat/Sumeysat (Palu) da bulunmakta idi.

938 yılında Hısn Ziyad (Harput)'ı kuşatmakta olan Sayf ad-Davla, Domestikos'un önünden hakimiyetlerinde olan fiimşat'a doğru geri çekildi.[43]

Abbasiler döneminde sınır bölgeleri Sungur ve Avasım adıyla anılmış olup, idari yönden müstakil bir hale getirilmiştir. Bu uç sınır bölgeleri içinde Hısn-ı Ziyad (Harput) ve Şimşat (Palu) yer alıyordu. Çok verimli bu uç şehirlere 9. yüzyıldan itibaren Horasan ve Türkistan'dan getirilen gaziler yerleştirilmiştir. Arap tarihçisi olan Belazuri'de, bir Türk komutanı olan [illegible]ğa el-Kebir'in Halife el-Mütevekkil Alallah tarafından Şimşat'ın da içerisinde yer aldığı bölgeye vali olarak tayin edildiği görülmektedir. Bu kaynakların ifadelerine göre Palu, Emevi ve Abbasi döneminde hem ticari hem de askeri yönden büyük önem taşıyordu.[44]

Daha sonra bölgenin kısa [illegible]relerle Hamdaniler'in (930-980) [illegible] Büveyhoğulları'nın (980-984) egemenliğin[illegible]irdiğini görmekteyiz. Bölge uzun süre Mervaniler'in (984-1085) egemen[illegible] kalmıştır.

Zeve, Dükkan Önü Camii'nden Kale'nin Görünümü

43 Ern[illegible]gmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Tercüme: Prof. Dr. Fikret Işıltan, s. 40, 55-56,70,74.

44. [illegible]ammed Beşir Aşan, Hazar Gölü ve Çevresinin Ortaçağdaki Konumu ve Önemi, s. 6., Belazuri, Fütuhu'l-Buldan, s.503, Zekeriya Kitapçı, Yeni İslam Tarihi ve Türkistan, s. 45.

Yüklemeyin

Selçuklu Eseri Kanlı Mescid

Süleyman Yapıcı

SELÇUKLULAR ve ANADOLU BEYLİKLER DÖNEMİ (1071-1514)

Selçuklu Akınları

1018 yılından sonra öncü akınlar şeklinde Anadolu'ya giren Türkler, oluşan otorite boşluğundan da yararlanarak Çağrı ve Tuğrul Bey zamanlarında Anadolu'nun içlerine kadar sokuldular.[45]

1042 yılında başlayan Oğuz akınları, önceleri talan ve yağma amacını güdüyordu. Selçuklular ilkin batıya doğru ilerlemeye başladılar.[46]

1045/1046 yıllarında Türkler Palu'nun köyü olan Bağin'e kadar gelerek bir çok esir alıp İran'a geri döndüler.[47]

1069 yılında Selçuklu şehzadelerinin yönetiminde Anadolu'ya giren Türk boylarının Bizans sınırlarını zorlamaya başladığı dönemde Bizans imparatoru Romaneos Diogenes Fırat'ı geçip Harput'a gelerek burada, komutanlarından Filaretos'un Malatya'da Türklerin saldırısı karşısında yenilgiye uğradığını öğrendi. Bunun üzerine Harput'tan yola çıkarak Fırat Boyunca ilerledi. Palu'ya geldiğinde Türk beylerinin Anadolu'ya geçtiğini ve Konya kentini yağmaladığını ve Malatya'da bıraktığı ordusunun Türkler tarafından perişan edildiği haberini alınca Palu'dan ayrılarak seferi yarıda bırakıp geriye Sivas'a geçti.[48]

1071 Malazgirt savaşından sonra Türkmenler, Selçuklu Devleti'nin de müsait davranması ile bir insan seli gibi doğudan Anadolu'nun içlerine doğru akmaya başladılar. Alparslan, ölümünden kısa bir zaman önce meşhur Selçuklu emirlerini her biri için fetih ve iskan edeceği yerleri belirleyerek Anadolu'ya gönderdi. Artuk'a; Mardin, Diyarbakır, Malazgirt, Malatya, Harput, Palu ve çevresini fethetmelerini emretmişti. Selçuklu generalleri bu emir üzerine hemen "Rum" ülkesine dağıldılar. Türkmen beylerinden Mengüç Gazi, 1071-1080 yılları arasında Erzincan ve çevresi olmak üzere Kemah, Divriği, Dersim ve Palu'yu içine alan yöreleri fetih ederek burada Mengüçek Beyliğini kurduğu bilinmektedir.[49] Özellikle Melikşah'ın tahta oturmasından sonra Türkmenler'in Anadolu'ya girişleri ve yerleşmeleri daha sistematik bir şekilde ele alındı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Süleyman Şah, onun emri ile Orta Anadolu'ya Türk kabileleri iskan ettirdi.[50]

Çubuk Oğulları ve Artuklular

Meryanilerin eski veziri Fahrüddevle, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın görevlendirmesi ve desteğiyle Diyarbakır'ı kuşattı ve 4 Mayıs 1085 tarihinde fethetti.

Diyarbakın'ın fethinden sonra Harput ve dolayları ile yöreyi çok iyi bilen Çubuk Bey idaresine bırakılmıştır. Çubuk Bey, 1085 (veya 1087) yıllarında Harput ve çevresini Bizanslılar'dan almış ve hakim olduktan sonra diğer beylikler gibi Selçuklu sultanına bağlı olmak şartıyla bir hükümet kurmuş ve kendisine oğlu Mehmet Bey halef olmuştur. Melikşah tarafından kendisine verilen Harput Kalesi yanında Eğin, Arapkir, Çemişgezek, Palu, Çabakçur ve Genç bölgesini de ele geçiren Emir Çubuk, Palu merkez olmak üzere Çubukoğulları beyliğini kurmuştur. Çubuk Bey'in ne zamana kadar hüküm sürdüğü bilinmemekle beraber oğlu Mehmet Bey'in 1106 - 1107 yıllarında Harput'ta hüküm sürdüğü sabittir. Çubuk Bey'in ölümünden sonra idareyi devralan oğlu Mehmet, beyliğin merkezini Palu'dan Harput'a taşımıştır.[51]

45. Claude Cahen, Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İlk Yarısı), Çev. Yaşar Yücel - Bahaeddin Yediyıldız, s. 42-43
46. M. Salih San, a.g.e., s. 106-118.
47. Urhalı Mateos, Vakayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigoru'un Zeyli (1136-1162), Ter. Hrant D. Andreasyan, s. 83.
48. Doç. Dr. Muhammed Beşir Aşan, a.g.e., c.1, s.55.
49. Prof. Dr. A. Haluk Çay, Her yönüyle Kürt Dosyası, Ankara: 1996, s.64.
50. Dr. Osman Çetin, Anadoluda İslamiyetin Yayılışı, Marifet Yayınları, 2. Baskı.
51. Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi (Selçuklular Devri), s.191.

Mehmet Bey, bu tarihte Diyarbakır hükümdarı olan İnan oğullarından İbrahim Bey'le birlikte Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın Musul üzerine yaptığı seferde bulunmuştur. Buna bakarak Mehmet Bey'in Konya Selçukileri'nin hakimiyetini tanımış olduğunu söyleyebiliriz. Böylece 1085 (veya 1087) yılında Çubuk oğullarının eline geçen Palu, daha sonra 1113 yılında Artuk oğullarının eline geçene kadar Çubuk oğullarının hakimiyetinde kalmıştır.[52]

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun idaresi şehzadeler arasında bölüşüldüğünde, Alpaslan'ın oğlu Tacüddevle Tutuş'a, Suriye verilmişti. Melikşah, 20 Kasım 1092'de öldü. Tutuş da hükümdarlığını ilan ederek hutbeyi kendi adına okutmaya başladı. Böylece Diyarbakır bölgesiyle beraber Palu ve çevresi de Suriye Selçukluları'nın egemenliğine girdi. Gerek Tutuş devrinde, gerekse onun 1095'te ölümünden sonra, Güneydoğu Anadolu bölgesinde birçok Türk beylikleri kuruldu. Bu beylikler şunlardır:

1. Mardin, Silvan, Hasankeyf ve Harput'ta Artuk oğulları
2. Amid'de İnal veya Yınaloğulları
3. Bitlis'te Demleç veya Dilmaçoğulları
4. Siirt ve Erzen'de Toganaslı ailesi
5. Ahlat-Van yöresinde Sandak veya Sundukoğulları. Daha sonraları Ahlatlar.

Bu beyliklerin kurulmasıyla, bölgede kesif bir Türk yerleşmesi sağlanmış oldu.

Bölgede 1097 yılında başlayan İnaloğulları egemenliği 1142 tarihine kadar sürdü bu tarihten sonra yönetimde ilk olarak Nisanoğulları dönemi başladı. 1183 tarihinde Selahaddin Eyyubi'nin Diyarbakır'ı fethederek Hasankeyf Emiri Artuklu Kara-Arslanoğlu Nureddin Mehmed'e vermesiyle Diyarbakır'da da Artukoğulları egemenliği başladı. Artukoğulları yönetimi 1232'de son bulmuştur.

Artuk Bey, Malazgirt Meydan Savaşında bulunmuş ve Selçuklu Devleti'nin muhtelif

Artukoğulları (Roma) Dönemin Ait Eski Palu Köprüsü (Sinan YAPICI Arşivi)

52. Nureddin Ardıçoğlu, Harput Tarihi, s.44-51

vazifelerini görmüştür. Oğulları Sukman ve İlgazi Beyler, Suriye'nin istilasına iştirak etmiş ve Kudüs'te yerleşmişlerdi. Fakat Kudüs'ün Fatimiler tarafından zaptı üzerine Türkmenler ile beraber Doğu Anadolu'ya gelerek burada hükümetlerini kurmuşlardır. Mardin'de İlgazi Bey tarafından teşkil edilen "Mardin Artukluları" ve Diyarbakır çevresinde Sukman Bey tarafından kurulan "Hısn-ı Keyfa Artukluları" tarihte büyük bir isim bırakmışlardır. Diyarbakır'daki Artukoğullarından bir kol da Harput'da hüküm sürmüştür ki buna da "Harput Artukluları" diyebiliriz.

Palu'da Belek Gazi Dönemi

Nuruddevle Belek Gazi evvela Suruç kalesine ve civarındaki kalelere hakim bulunuyordu. O sıralarda yani 12. asır başlarında ön Asya'yı istila eden Haçlıların Kudüs'te bir krallık kurdukları bilinmekteydi. Diğer taraftan Urfa'da, Antakya'da ve Trablus'ta birer kontluk tesis etmişlerdi. Belek Gazi Suruç'ta iken Urfa Kontu Baudouin ile girdiği mücadeleyi kaybederek Suruç'tan ayrılıp civardaki bir kaleye çekilmiştir.

Belek Gazi daha sonra bu kaleyi hazineye kaptırarak Şimal Suriye ile alakasını kesmiştir. Kendisi bir aralık Selçuklu Sultanı Berkyaruk tarafından zincire vurularak Daron (Muş) çevresinde Aidziats Kalesi'inde hapsedilmiştir. Bu kaleden kurtulduktan sonra Artuk oğlu Mehmet Bey'in ölümünü (1106) duyunca etrafına toplayabildiği Türkmenlerden mühim bir kuvvet ile El-Cezire'den hareket ederek Harput hariç olmak üzere 1112 yılında Genç, Çapakçur, Palu ve Tunceli'nin güney kısımlarını ele geçirerek Palu'ya yerleşti ve burasını emaret merkezi yaptı. Belek Gazi bu seferinde Harput hükümdarı Mehmet Bey'in vefatından sonra yerine geçen oğlunun bir mukavemeti ile karşılaşmış, Çubukoğulları egemenliğini, hasta olan Mehmet Bey'in oğlunun elinden yönetimi aldı.

Bu arada Malatya hükümdarı Tuğrul Aslan'ın annesi Ayşe Hatun memleketini korumak için Belek Gazi'nin himayesini istemişti. Zira Ayşe Hatun'un kocası Selçuklu hükümdarı Kılıç Aslan ölünce çocuk yaşta olan oğlu Tuğrul Aslan namına memleketi idare ediyordu. Ayşe Hatun 1113 senesi başlarında Malatya'dan kalkıp Palu'ya geldi. Belek Gazi'yi Malatya'ya davet etti. Bu görüşme esnasında Belek Gazi ile Ayşe Hatun Palu'da evlendiler. Belek Gazi Malatya'ya geçerek buraları idaresi altına aldı.

Harput'ta Belek Gazi Dönemi

1114 yılı sonlarında Harput hükümdarı Çubukoğlu Mehmed Bey'in oğlu vefat etmiştir. Halefi olmadığından vasiyetle Harput'u Malatya hükümdarı Tuğrul Aslan'a bırakıyordu. Bunun üzerine şehri teslim almaya gelen Belek Gazi haçlıların Malatya'ya yaklaştığını haber alınca geri dönmüştür. Bir sene sonra 1115'te tekrar harekete geçerek Harput Şehrini kuşattı ve burayı fethederek kendisine emaret merkezi yaptı (1115-1222).

Harput'ta Belek Gazi Heykeli (Murat Polat Arşivi)

Erzincan ve Kemah bölgesi hakimleri olan Mengücük Oğulları'na karşı yaptığı seferde Kemah hakimi Trabzonda'ki Rumlarla ittifak etmişti. Belek Gazi'nin Kemah'a yaklaşması üzerine Mengücük Prensi kaçarak Trabzon'a sığınmıştır. Bizanslıların Trabzon valisi Theodoros Gavras da Mengücük Prensi ile beraber Belek Gazi'nin üzerine yürümüş, fakat yapılan savaşta hem Gavras, hem de Mengücük Prensi esir düşmüş, daha sonra kurtuluş fidyesi vererek kurtulmuşlardı.

Belek Gazi, 1121 yılı başlarında Fırat Nehri'ni buz üstünde geçerek ticaret kervanlarını sürekli yağmalayan Gerger Ermenilerini malları, sürüleri ile birlikte toptan tehcir (göç) ederek kendi memleketi olan Hanzit (Harput)'te götürdü. Orada kendilerini iskan ettirdi. Onlara arazi, ziraat için gerekli alet, edevat ve tohumluk verdi. Boş arazileri ektirdi biçtirdi. Onlara adaletle hükmetti. Hatta; bu adaleti ve şefkati karşısında bir çok Ermeni dinini değiştirdi ve müslüman oldu.[53]

1122 yılı yaz başlarında Belek Gazi Harput'tan Kuzey Suriye'ye inerek amcası Mardin Hükümdarı İlgazi Bey'le buluşmuş, Haziran aylarında ordu ile Fırat'ı geçerek o sıralarda Savzer kalesi civarında ilerlemekte olan bir haçlı ordusu ile karşılaşmışlardı. Fakat aralarında savaş olmamış ve sonbahar gelince taraflar çekilmeye başlamışlardı. Belek Gazi de Türkmenler'inden bir kısmını dağıtarak 400 kişilik bir kuvvetle gizlice Harput yolunu tutmuştu. Suruç yakınlarından geçerken bunu haber alan Urfa kontu Josselin de Courtenay ve Birecik Seneyörü Galeren de Puiset diğer haçlı şövalyeler Belek Gazi'yi yakalamak için harekete geçmişlerdi.

Bunların hareketini haber alan Belek Gazi, Suruç yakınlarında Daftil köyü civarında bataklık bir arazide pusu kurarak haçlıları beklemiştir. 13 Eylül 1122 günü haçlılar her şeyden habersiz ilerlerken pusudaki Türkmenler'in ok yağmuru ile karşılaşınca paniğe kapılmış ve atları ile birlikte ağır silahlarıyla bataklığa saplanmışlardır. Belek Gazi burada hepsini imha ederek Josselinr de Courtenay ile Balduan de Puiset'yi ve diğer şövalyeleri esir etmiştir. Belek Gazi esirlerini Harput'a getirmiş, zincire vurdurup kalenin zindanlarına hapsettirmiştir. 25 şövalyeyi de Palu kalesine hapsettirmiştir. Bu hadise İslam ve Hristiyan aleminde geniş yankılar uyandırmış, bütün Hristiyanlar, bu felaketten dolayı matem tutmuşlar ve büyük bir korku içine düştüler.[54]

1122 yılında amcası İlgazi Bey'in vefatı üzerine amcasının oğlu Timurtaş'ın vesayetini üzerine alarak Mardin'i de hakimiyeti altına alan Belek Gazi, böylece Palu'dan başlayan hükümranlığını Malatya ve Harput'tan Halep ve Mardin'e kadar uzanan büyük bir coğrafyaya yayarak Artukoğulları hanedanını güçlendirmiştir.

1123 senesi baharında Kudüs kralı Baudouin, Harput'ta esir bulunan Urfa kontunu ve diğer şövalyeleri kurtarmak için büyük bir ordu ile Harput üzerine sefere çıktı. Belek Gazi o sıralarda Kostontin adlı bir Hristiyanın elinde bulunan Malatya yakınlarındaki Gerger Kalesi'ni muhasara ile meşguldü. Mart ayında haçlı ordusunun harekatını haber alan Belek Gazi, derhal Gerger Kalesi'nin muhasarasını kaldırarak haçlılarla buluşmak üzere harekete geçti. Haçlıların hareketini takip ederken kendi hareketini gizleyen Belek Gazi, Fırat kenarındaki Samsad şehri yakınlarına kadar gelen ve Sence Suyu'nu geçerek Şencirik veya Avraş adlı bir köy yakınlarında haçlıların karargah kurma işleriyle uğraştığı bir sırada buraya geldi. Ani bir baskınla haçlıları yenerek kral Baudouin, yeğeni ve maiyetindekiler dahil binlerce esir almış ve kralın hazinesini de ele geçirmiştir. (18 Nisan 1123)

53. Prof. Dr. Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, s. 147
54. Urfalı Matteos, Vakayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigoru'un Zeyli (1136-1162), Ter. Hrant D. Andreasyan, s. 272.

Belek Gazi Harput'ta durmayarak Hara ve Halep şehirlerini de alarak devletine katmıştır. Halep'te bir müddet haçlılar üzerine büyük bir sefer düzenlemek için hazırlıklara başlamıştır. Antakya'ya ilerleyerek bir takım kaleleri de almış, fakat 7 Ağustos 1123 günü Kefertab Kalesi önüne geldiğinde Harput'ta esir bulunan Kudüs Kralı ile Urfa kontunun hapisten kurtuldukları ve Harput Kalesi'ne hakim oldukları haberini almıştır. Belek Gazi Harput'a süratle dönerek hapisten kurtulan haçlıların Harput Kalesine hakim olmaları üzerine kale dışındaki Türkmenlerle birlikte kaleyi hemen kuşatmıştır. Kale dışına çıkamayan Haçlılar, Urfa kontu Josselin ve Courtenay ile birlikte çevreyi iyi bilen iki kişiyi Kudüs'e yardım için göndermişlerdi.

Belek Gazi Harput'a vardığı zaman Kudüs Kralını serbest bırakmak şartıyla barış yoluyla kalenin teslimini istemiş, bu reddedilince kendi kalesini tekrar almak için kuşatmıştır. Surların üzerine yapıldığı kayalara lağımlar açtırarak içi ni odunlarla doldurup yakınca kalker olan kayalar kireçleşerek çökmüş ve açılan gedikl kaleyi girmiş, kral ve maiyetindekiler Bele Gazi'ye teslim olmuşlardır. Belek Gazi kralı, yeğenini ve Galeran de Puiset'yi yenider etmiş ve geri kalan Hıristiyan esirleri öl cezalandırmıştır. Kudüs'te ise yardım iç toplanan büyük bir ordu Talbaşer'e kadar geldiğ de durumu haber alan haçlı ordusu uğradığı hayal kırıklığı ile Halep ve çevrisine vane baskınlar yapmış, Belek Gazi'nin Haleb'e dönüşü ile Haçlılar tekrar Telbaşe çekilmişlerdir.

Bütün kışı dinlenerek ve zırlıklar yaparak geçiren Belek Gaz 24 senesi Nisan başlarında Selçuk prenseslerinde Perhunde Hanım ile evlendi. Bu sır Belek Gazi Menbiç kalesi komutanı Gü üstek oğlu Hisan'ın şüpheli hareketleri üzerine ecazadesi Timurtaş'ı Menbiç'e gönderdi ve Hisan'ı hapsettirdi. Hisan'ın kardeşi unun üzerine isyan ederek Menbiç kalesine yerleşti ve haçlılara haber göndererek kaleyi kendilerine teslim edeceğini bildirdi. Bu durum karşısında önce Menbiç işini halletmeye karar veren Belek Gazi ordusu ile hareket etti. Josselin de Courtenay'ın kumandasındaki haçlı ordusu da aynı yöne hareket etmişti. İki ordu 5 Mayıs 1124'te karşılaştılar. Me gelen savaşta haçlılar yenilerek büyük bir kısmı imha edildi.

Belek Gazi ertesi gi Mayıs 1124) isyan eden İsa'nın elinde unan Menbiç iç kalesine kuşatmak için teşebbüse ti. Kendisi bu kuşatmayı Timur bırakarak Kudüs'e gitmeyi düşünüyordu. Fakat neyin kuşatma hazırlıkların bizzat düzenlemek ve kurulacak mancınıkların yerlerini seçmek için üzerinde zırhı olmadan kale surları ö e atla dolaştığı bir sırada kalenin mazgallarından atılan bir okla yaralanarak şehit düştü. Bu olaydan sonra Artuk Oğulları'nın Belek Gazi tarafından kurulan birliği dağıldı. Timurtaş Mardin'e çekildi.

Böylece Emir Belek Gazi'nin Palu, Malatya ve Harput çevrelerinde kurduğu beyliği, İl Gazi tarafından Mardin'de kurulmuş olan "Mardin Artuklular"ına tekrar bağlanmış oldu. İl Gazi'nin ölümünden sonra da kardeşi Süleyman Bey gelip Harput ve Palu Beylik bölgesine sahip oldu Süleyman Bey'in kısa bir süre sonra ölümünden sonra Harput ve Palu bölgesi Sukman'ın oğlu Rükneddin Davud'un eline geçti. Böylece "Harput Artuklular" kolu, "Mardin Artuklular" kolundan sonra "Hısn-ı Keyfa"daki Artukoğulları kolunun hakimiyetine geçti. Rükneddin Davud, çok enerjik, ihtiraslı ve savaşçı bir kişiliğe sahipti. Harput va Palu beylik bölgesine sahip olduktan sonra mücadelesini sürdürmüş, bu arada Timurtaş ile de bazen müttefik olmuş, bazen de anlaşmazlığa düşmüştür.

Hüsameddin Timurtaş, 1124 yılı Eylülünde, yani Belek Gazi'nin ölümünden dört ay sonra, onun Harput ve Palu kalelerinde hapis tuttuğu Frank esirlerini, müzakere yolu ile 10.000 dinar altın karşılığında haçlılara iade etti.

Harput'ta Artuklu Karaaslan Dönemi

1137 yılında Bizans İmparatoru Yuannis, büyük bir ordu ile Ermenileri cezalandırıp, Halep'e geçti. Bu tehlike karşısında Selçuklu Sultanı Mesut, Atabeg İmameddin Zengi, Danişmendli Melik ve bütün Artuklu melikleri kuvvetlerini birleştirdiler. Harput ve Palu hükümdarı Artuklu Davud da oğlu Karaaslan kumandasında Azimi'ye göre 20.000, ibn'ul-Kelanisi'ye göre 50.000 kişilik bir ordu göndererek sefere iştirak etmiştir. Türk Beylerinin birleşip yek vücut olduğunu gören imparator Yuannis İstanbul'a döndü. İmparatorun dönüşünden sonra Selçuklu birliği bozuldu. Atabeg Zengi'nin Timurtaş'a ait bazı beldeleri işgal etmesi ikisinin arasını açtı. Ancak Atabeg Timurtaş'ın kızı Safiye ile evlenince iki taraf müttefik oldular. Ve birlikte Davud'un hakimiyetinde bulunan bölgelere saldırarak Davud'u sıkıştırmaya başladılar. Davud ve oğlu Karaaslan esirler vererek Diyarbakır'a sığındılar. Davud Diyarbakır'da da tutunamadı. Oğlu Yakub'u Selçuklu Sultanı Mesud'a gönderererek yardım istedi ancak umduğunu bulamadı. Nihayet Rukneddin Davud bu ağır mağlubiyetler esnasında 23 Temmuz 1144 Pazartesinü Hani'de öldü.

Rükneddin Davud'un ölümünden sonra yerine oğlu Fahreddin Karaaslan geçti. Karaaslan Harput ve Palu bölgesini babasının mülkü olarak ele aldı. Diğer oğlu Arslan Doğmuş Mazgirt kalesine sahip oldu. Daha sonra bu bölgelere Rükneddin Davud'un diğer oğlu Arslan Doğmuş'un sahip olduğunu görmekteyiz. Karaarslan, Arslan - Doğmuş'un ölümü üzerine Harput ve Palu havalisini ele geçirdi.

1150 yılında Suriye Haçlılarının saldırıları üzerine tekrar bölgeye gelen Türkmenler haçlıların işgal etmiş oldukları yerleri geri aldılar. Bu arada Karaaslan da Palu'da Frankları temizledi ve Gerger Ermenilerini de cezalandırdı. Artuklu Karaaslan ile beraber haçlı topraklarına saldıran Malatya Emiri Ayn'uddevle 1151 yılında Kâhta, Gerger, Adıyaman ve Palu bölgelerini ele geçirerek çok sayıda esir aldı. Bu bize bu bölgelerin 1150-1151 yılları arasında tekrar Haçlılar ve Ermenilerin eline geçtiğini göstermektedir. Bu hakimiyet 1124 senesinden 1185 yılına kadar devam etmiştir ki 60 senelik bu devirde Harput'un Artuk hükümdarlarının Hısn-ı Keyfa'dan sonra genellikle ikamet ettikleri bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.

Fahreddin Karaaslan'ın iki evladı bulunuyordu. Nureddin Mehmet ve İmameddin Ebubekir'dir. Fahreddin Karaaslan'ın ölümünden sonra yerine Hısn-ı Keyfa ve Harput'a Nureddin Mehmet'e geçmiştir. Diğer oğlu İmameddin Ebubekir ise Palu beyi olmuştur (1167-18 Ramazan 562).

O sıralarda Selahaddin Eyyubi Kuzey Irak ve güney doğu Anadolu'ya seferlerde bulunuyordu. Birçok küçük beylikler gibi Nureddin Mehmet de onun hakimiyetini kabul etti. 1185 senesinde Selahaddin Eyyubi Güney Anadolu'ya geldiğinde Nureddin Mehmet hastaydı. Kardeşi Palu Beyi İmameddin Ebubekir'i kendini temsilen askerle gönderdi. İmameddin Ebubekir o sırada Deniser'de bulunan Selahaddin Eyyubi'ye iltihak etti. Selahaddin Eyyubi onu iyi karşıladı. Beraberce Musul üzerine hareket edildi. İmameddin Ebubekir kardeşinin yerine geçeceğini ümid ederek Selahaddin Eyyubi'eden izin istedi o da verdi. İmameddin Ebubekir Harput üzerine yürüyerek şehre yerleşti, istiklalini ilan etti ve namına para bastırdı. İmameddin Ebubekir'in bastırdığı paranın ön yüzünde bir insan profili, arka yüzünde ise "Melik'ül Ümera Ebubekir bin Karaaslan bin Artuk El-İmam Nasırü'd-din Allah, tis'ın ve hamsmie" ibaresi yazılıdır. Miladi 1193-1194 yıllarına ait bu sikkeler İstanbul Müzesi'nde mevcuttur.

İmameddin Ebubekir'in 1205 yılında vefatı

üzerine yerine oğlu Nizameddin İbrahim geçmiştir. Nizameddin İbrahim devri birçok hadiselere sahne olmuştur. 12. asır başlarından itibaren Harput Artuklu hükümdarları Anadolu Selçuklularının hakimiyetini tanımışlardır. Buna mukabil Artukoğulları'nın Hısn-ı Keyfa'da hüküm süren kolu ise aynı devirde Suriye'ye ve Cenup Şarki Anadolu'ya hakim olan Eyyubiler'in hakimiyetine girmiştir. Selahaddin Eyyubi Musul seferinden dönüşte Diyarbakır şehrini de Artuklulara vermiş ve merkezlerini Hısn-ı Keyfa'dan Diyarbakır'a nakletmiştir. Diyarbakır hükümdarı Kutbettin Sukman'ın ölümü üzerine yerine kardeşi Nasırüddin Mahmud geçmiştir ki, Harput hükümdarı ile aralarında mücadeleler cereyan etmiştir.

İmameddin İbrahim ile Nasırüddin Mahmud, Karaaslan'ın torunları, yani amcazade idiler. Bu mücadele 1205-1206 senelerinde patlak vermiştir. Nasırüddin Mahmud, Selçuk hükümdarı Rükneddin Süleymanşah'ın ölümünü bir fırsat bilip Nizameddin İbrahimin'in hamisiz kaldığını düşünerek onun elinden Harput'u almak istiyordu. Bunun için Eyyubi hükümdarı Melik Adil'in ve oğlu Melik Eşref'in Musul hükümdarı üzerine yaptığı seferden sonra Melik Eşrefle beraber Cezire, Sencar, Musul gibi yerlerden topladığı askerlerle hareket ederek h. 601 (m.1205-1206) Şaban ve Ramazan aylarında Harput'a vardı. Bu tehlike karşısında Nizameddin İbrahim, Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Keyhusrev'den yardım istedi. Selçuklu sultanı kendi tabilerinden olan Samsad hükümdarı Melik Efdal ile 6000 süvari gönderdi. Bu asker Malatya'ya varınca Nasırüddin Mahmut Harput'tan ayrılıp Malatya'ya çekildi ve Gölcük civarına geldi. Buradaki kale veya manastırı fethederek geri çekildi.

Nizameddin İbrahim'in hangi tarihte öldüğü belli değildir. Fakat kendisinin İzzeddin Ahmed ve Nasır adında iki oğlu olup bunlardan kendisinden sonra yerine oğlu İzzeddin Ahmed geç-

Selçuklu Eseri Kanlı Mescid

Silevm a

miştir. Bu döneme ait bilgi pek azdır. Bu dönemde de Selçuklular'a tabilik devam eder. İzzeddin İbrahim'den sonra yerine kardeşi Hızır'ın oğlu Nureddin Artukşah Harput hükümdarı olmuş, işte bu devirde Harput Artukluları, Suçluklular, Eyyubiler ve Harzemliler gibi devrin büyük devletlerinin çatıştıkları sahanın ortasında kalmış ve mevcudiyetini devam ettirmesi de çok zorlaşmıştır.

Bu hengamede Selçuklu Sultanı Keykubat ile Eyyübi Hanedanı'ndan Melik Kamil arasındaki savaşta Harput, Palu ve çevresinin hükümdarı Nureddin Artuk Şah Eyyubiler safında yer almıştı. Sultan Keykubat ile Eyyubiler arasındaki savaş Göksu civarında Toros geçitlerinde meydana gelmiş ve Eyyubiler yenilgiye uğramışlardı.

Eyyubilerden yardım isteyen Harput Hükümdarı Nureddin Artukşah'a, Harput Kalesini korumak için 5000 süvari gönderilmişti. Bu sırad[a] Eyyubileri yenilgiye uğratan Keykubat Fırat üzerine köprüler kurdurarak Harput Ov[a]'na gelmiştir. Selçuklu ordusunun gelişi [ü]zerin[e] Harput'ta bulunan Eyyubilerle Harput Hükü[m]darı da kaleden ovaya inmişlerdir. İ[k]ordu Elazığ'ın bugün kurulu bulunduğu s[a]hada [v]e Hüseynik yazısında gerçekleştirile[n] sava[ş]a Eyyubi ordusu mağlup olmuş, birçok ö[l]e 700 kişi esir vermişler ve savaş meydanını terkederek kaleye sığınmışlardır.

Selçuklu ordusu şehre girerek y[a]ğmalamış ve birçok yerleri yıkmı[ş]tır. Eyyubilerin yenildiğini Malatya'da öğrenen K[e]ykubat, Harput'a gelerek kaleyi kuşa[t]mıştır. Kuşatma bütün şiddeti ile sürerken Hama hükü[m]darı Melik Muzaffer teslim olmayı t[e]klif edince Sultan Keykubat Eyyubiler'in k[a]leden [h]içbir şey çıkarmamak şartı ile ve ancak sadece canlarını kurtarıp gitmelerine müsaade etmiştir. Sultan Keykubat ise komutan ve askerleri ile kaleye girerek yerleşmişlerdir.

1212 yılında bölgeye gelen Moğo[l]lar, zaten çökmekte olan Selçuklu Devle[t]i parçalayarak, önlerine çıkan Türk aşiret ve [b]eylik[l]erini yıkıp geçiyorlardı. Bu sırada Erzincan, Erzurum, Palu havalisinin ovalarında ve [e]teklerinde bulunan sayısız Türk aşiretleri bu saldırılardan kurtulmak için, çoğunl[u]kla Dersim'in kuytu meşelerle örtülü dağla[r]ı ve Erzincan civarındaki dağlık araziye kaçıp sak[ı]nmışlardı.[55]

Harezmliler

Harezm ülkesini Gazneliler'den sonra Selçuklular[ı] [v]aliler idare ettiler. Selçuklular'a tabi valilerden O[ğ]uz Beğdili aşiretine mensup Atsız (1127-1156) yarı müstakil iken, oğlu İl Aslan (1156-1172) tam müstakil oldu. Bunlar ve halefleri ayrı bir sülale sıfatıyla Batı-Türkistan'da, [n]ihayet Halifeliğin tekmil şarkî kısmında hakim rol oynadılar. Harezmşah Alaeddin Tekiş (1172-1200), oğlu Alaeddin Muhammed (1200-1220) ve onun oğlu meşhur Celaleddin Harezmşah (öl.1231) bunların büyük hükümdarlarıdır. 1227 yılında bölgeyi Celaleddin Harzemşah istila etmiştir.

Bu sülaleyi Cengiz Han ortadan kaldırmış ve Celaleddin ordusunun bakiyesiyle Azerbaycan'a gelmişken 1231'de orada Kürtler tarafından öldürülmüş ve askeri de Moğollar'dan kaçarak Anadolu'ya, sonra kısmen Suriye'ye geçmişlerdir ki buralarda yine "Harezmliler" ismiyle maruf olmuşlardır.[56]

10 Ağustos 1230'da Erzincan-Yassı Çimen'de üç gün süren savaşta Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat'a yenilen Celaleddin Herezmşah askeri birliklerinin bir kısmıyla, Azerbaycan'a doğru çekilir. Daha sonradan toparlanan Cela-

55. M[e]hmet Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s.85. Prof. Dr. Osman Turan, a.g.e., s.150-200.
56. [B]k. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan: "Umumi Türk Tarihi'ne Giriş", s.60. İsmail Onarlı, "Şeyh Hasan Aşireti Anayurttan Anadoluya" s.122-124. İsmail Onarlı: "Hamza Baba" s.16-17.

leddin Harezmşah, Moğollara karşı savaşır. Moğol saldırılarına dayanamayarak Diyarbakır'a doğru kaçar ve tekrar Dersim'e gelir. Celaleddin Harezmşah, Palu İlçesi'nin Ohi Bucağı'nın yerli halkı olan Dümbelli Zazaları tarafından öldürülür. Bu olayı haber alan Dersim eteklerindeki Türk Kabileler, Palu'ya inerek Celaleddin Harezmşah'ın intikamını alırlar ve cesedini alıp, Dersim Dağları'nın yüce bir noktasına defnederek türbe yaparlar ve "Sultan Baba" adını verirler. 1231 Yılında Kürtler tarafından öldürülen Celaleddin Harzemşah, bazı kaynaklara göre Palu'da bazı kaynaklara göre ise Ahlat'ta Hakk'a yürür. Alevi söylencelerinde Palu Kürtlerince öldürüldüğü yönündedir. Celaleddin Harezmşah'ın ölümünden sonra Harezm beyleri, komutanları ve emirleri Selçuklular'ın hizmetine girerler.

1231 yılında da Moğollar bölgeyi istila etmişlerdir.

1234 senesinin 2 Ağustos Salı günü Harput'ta Artuk hanedanının hakimiyeti de son bulmuştur. Harput Selçuklu devletine ilhak edilmiş, Harput hükümdarı ve ailesi de sürgün edilmiştir.

Selçuklular

Selçuklu devrinde Harput şehri [illegible]ubaşı tarafından idare ediliyordu. Bu [illegible]sıla dan Seyfeddin Bayram'ın adı Harzemlilerle meydana gelen savaşlar münasebetiyle geçmektedir. Selçuklular, Harput Artuklularını kendilerine tabi kıldıktan ve onların ellerindeki topraklarını hakimiyetlerine aldıktan kısa bir süre sonra gerileme ve çökme devrine girmişlerdir.

Bu devirde İran'daki Moğollar artık Anadolu içlerine kadar ilerliyorlardı. 1243 yılında Kösedağ savaşında Selçuklu Sultanı Keyhusrev'in, Moğol komutanı Bayçu Noyan'a yenilmesinden sonra Moğollar, Anadolu Selçuklularının geleceği üzerinde hakim olmaya başlamışlardı. Moğolların devleti, Harput Palu ve çevresinde etkili olmaya başlamıştı. Selçuklu Devletinin son bulmasından sonra Harput, Palu ve çevresine İran'da bulunan İlhanlıların hakim olduklarını ve kendi topraklarına dahil ettiklerini görmekteyiz.

13. asrın sonlarında Anadolu Selçuklu Devleti son bulmuş ve 14. asırda Anadolu'da çeşitli beylikler ortaya çıkmaya başlamıştı. Batıda Osmanlı Devleti'nin temelleri atılır ve yeni bir tarih başlarken. Doğu Anadolu'da ise ayrı bir tarih yaşanıyordu. Harput, Palu ve çevresi 14. asrın başlarında [illegible]unca bir müddet İlhanlıların idaresinde kaldı. Fakat bu asrın ortalarına doğru Harput, Malatya, Elbistan ve Maraş bölgesinde yeni bir kuvvet meydana çıkmıştır ki bu Dulkadiroğullarıdır.

Dulkadiroğulları

1383 yılından itibaren Dulkadiroğulları Palu ve Harput tarihinde önemli bir yer işgal etmeye başlamışlardır. Dulkadiroğullarının kurucusu kabul edilen Zeynettin Karaca'dan sonra yerine geçen oğlu İzzeddin Halil Bey'in bu tarihlerde Palu ve Harput bölgesine hakim olduğu zannedilmektedir. Dulkadiroğulları bu bölgeyi ele geçirdikten sonra burada Zeyneddin Karaca'nın diğer oğlu Sarimüddi İbrahim Bey'in yerleştiğini görmekteyiz.

Babaları devrinde olduğu gibi Halil ve İbrahim Bey dönemleri de Mısır Memlukluları ile mücadele içinde geçmiştir. Hatta 1366 yılında Harput'un Mısır Memlük Sultanı II. Melik Eşref Şaban'ın emriyle kuşatılmış, Halep Valisi Seyfeddin Curci komutanlığındaki ordusuyla Harput önüne gelerek muhasaraya başlamışlardır. Muhasara üç buçuk ay sürmüş, sonuç alınamayınca sultanın emriyle geri dönülmüştür.

[illegible]eddin Ardıçoğlu, Harput Tarihi, s.51-80, Nureddin Ardıçoğlu, Harput Hükümdarı Balak Gazi. Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, c.8, s.134,178-179,182. "Selçuklular Zamanında Türkiye".

Dulkadiroğulları zaman zaman Mısır Memlük hakimiyetini kabul etmiş, ancak fırsatını buldukça da hemen baş kaldırıp müstakil hareket etmişler hatta zaman zaman Memluklular üzerine seferler düzenlemişlerdir. Bu başkaldırılar, düzenlenen seferler ve Dulkadiroğlu kardeşlerin aralarındaki sürtüşmelerle eski canlılığını kaybetmiş ve Palu, Harput ve çevresi 1465 yılına kadar 78 yıl onların elinde kalmıştır.

Akkoyunlular

Akkoyunluların ilk beyi olarak kabul edilen Tur Ali Bey'den sonra Akkoyunlular'ın boy beyliğini Fahreddin Hacı Kutluğ Bey üstlenir. Kutluğ Bey'in en büyük oğlu olduğu sanılan Hüseyin, daha sonra iktidara gelen kardeşi Osman Bey tarafından Musul kolunu örgütlemek için güneyde görevlendirilmiş ve 1390'larda ölmüştür. Bayburt Beyi Ahmet Bey 1397'de boy beyliğini Osman Bey'e kaptırınca Akkoyunlular üzerindeki etkinliğini yitirmiş ve beylik görevinden ayrılıp Palu'ya yerleşerek Akkoyunlular'ın Palu kolunu kurmuştur.

1402 Ankara Savaşı'nda Ahmet Bey ile [illegible] Pir Ali Bey'i Osman Bey'le birlikte Timur un karargahında görmekteyiz. Timur Anadolu'da zaferinden sonra kışı Doğu Anadolu'da geçirdi. Osman Bey'le birlikte Ahmet Bey de orada kışladılar. 1403 ilkbaharında Timur elde ettiği ganimetlerin bir kısmını kervanlarla Ankara, Sivas, Erzurum üzerinden Semerkant'a gönderdi. Ancak bu kervana Ahmet Bey'in oğlu Mehmet ile Pir Ali Bey'in oğlu Piltan tarafından baskın düzenlendi. Oğullarının bu olayından sorumlu tutulan Ahmet ve Pir Ali Bey Timur'un emriyle gözaltına alındı ve bu olaydan sonra kendilerinden hiçbir şekilde söz edilmediğine bakılırsa, Osman Bey'in etkisiyle Timur'un onları salıvermediği ve Ahmet Bey'in 1404, Pir Ali Bey'in de 1430 yılında öldüğü sanılmaktadır. [58]

1436 yılında Karakoyunlu beyi İskender Bey Sivas bölgesinden Malatya'ya gelir ve burada aralarında dostluk olan Akkoyunlu şehzadelerinden Palu Beyi Kılıç Aslan'ı yanına çağırır. Palu'da bulunan Kılıç Aslan, kardeşlerinden Pir Hüseyin'i İskender'in yanına gönderir ve sonra kendisi de İskender ile birleşir. Bunlar hep birlikte Kara-Yülük Osman Bey'in oğlu Ali Bey'e ait Harput'u kuşattılar. Fakat kalenin muhafızı olan Pehlivan Seyfeddin Ali beklenmeyen bir savunma gösterince İskender muhasarayı terke mecbur kalır.[59]

Kılıç Aslan Bey, Pir Hasan'la birlikte Palu, Çemişgezek'e egemen olup, Diyarbakır yönetimine [illegible] muhalif politika gütmekte, ezeli düşman sayılan Karakoyunlular'la dayanışma halindedir. Daha sonra 1444-1452 yıllarında oğlu, Kılıç Aslan Bey'in Erzincan, Harput yöresine egemen olmuş ve eski düşman Karakoyunlular'la yakın ilişkiler kurmuştur. Ancak 1451 yılında ağabeyi Cihangir'in emriyle bölgeyi tarayan Uzun Hasan Bey, Erzurum Valisi Şeyh Hasan ve Palu Beyi Kılıç Aslan'ı yenmek suretiyle anılan bölgeleri Başkent olan Diyarbakır'a bağlayıp otorite kurmayı başarmıştır.[60]

Palu, Harput ve çevresi Dulkadiroğulları'ndan Akkoyunlular'a geçmiştir. 1444 yılında Akkoyunlu Hamza Bey'in ölümünden sonra Karayülüğ Osman'ın torunlarından olan Uzun Hasan, Karayülüğ'ün üçüncü halefi olarak Akkoyunlular hükümdarı oldu. Karakoyunlu hükümdarı olan Cihanşah, 100 bin kişilik ordusuyla Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak için Erciş-Adilcevaz-Ahlat yolunu izleyerek Bitlis'e ve oradan da Murat vadisinde Muş Ovasına gelmiş ve Muş ovasındaki köyleri kasabaları yağma etmişti. Uzun Hasan da Harput'tan hareketle Palu'ya ve oradan Çapakçur yönünde ilerlemiş ve Tekke-Melgisi yöresinde askerlerini dağlarla çevrili

58. [illegible]ver Akkoyunlu, Akkoyunlular ve Bayburt, s. 43.
59. Prof. Dr. Faruk Sümer, Karakoyunlular, 1. cilt, s. 139.
60. Dilaver Akkoyunlu, a.g.e., s. 11, 18, 43, 44.

vadilere yerleştirmiş, öncü kuvvetlerini de Çapakçur'a göndermişti. Karakoyunlular'la Akkoyunlular'ın öncü kuvvetleri Çapakçur ovasında karşılaştılar ve meydana gelen savaşta Karakoyunlular bozguna uğradılar. Karakoyunlularla yapılan çete savaşları ve kovalamaca neticesinde Karakoyunların hükümdarı Cihanşah öldürülmüştür.

Harput, Fatih Sultan Mehmed'le aynı asırda yaşayan Uzun Hasan adıyla bilinen Akkoyunlu Hükümdarı Hasan Bahadır Han tarafından 1465 yılında fethedilmiştir. Bu fetihten sonra Harput bölgesinin ve Akkoyunlu Devletinin çok önemli merkezlerinden biri olmuştur. Palu, Harput ve çevresi Fatih Sultan Mehmed idaresindeki Osmanlı devletinin sınırında bulunduğundan askeri bakımdan büyük önem taşıyordu.

Horasan'dan Karaman'a kadar geniş bir bölgeyi, Mısır ülkelerini idaresine alan Uzun Hasan kazanmanın verdiği gururla 1473 yılında Anadolu üzerine sefer açmış olan ve aynı yılın 2 Ağustos'unda Otukbeli'de Fatih Sultan Mehmet'le giriştiği bu savaşta yenilerek kaçmak zorunda kalmıştır. Akkoyunlu Devletinin merkezini Tebriz'e nakletti. 1478 yılında bir bayram gecesinde geçirdiği felç hastalığından dolayı ölümünden sonra yedi oğlu ve dokuz torunu arasında saltanat kavgaları başlamış, Bu 25 yıla yakın bir zaman kargaşalıklar içinde kalmıştır.

Hasan Bahadır Han (Uzun Hasan) Harput'ta kendi adına gümüş paralar bastırmıştır. Bir yüzünde Kelime-i Tevhid ve "duribe Harpit", arkasında ise "Es-Sultan Abu (n-Nasr) Hasan Bahadır halledullahü mülkühu" cümleleri yazılıdır. Bundan başka Hasan Han'ın torunu Rüstem Han'ın da (1491-1496) yine Harput'ta basılmış (h.902 m.1496) paraları da mevcuttur.

Akkoyunlular Devletini yerine Şeyh Seyfettin Erdebili neslinden gelmiş hükümdarların kurduğu Safeviler Devleti geçmiştir.

Bu bölgede 40 yıldan fazla bir zaman Akkoyunlular'ın hakimiyetinde kaldıktan sonra 1504 yılında Timur Anadolu'ya girdiği zaman Palu ve Harput kalesini kuşatmış, fakat alamamıştı. Ancak Ankara savaşından sonra Yıldırım Beyazıd Han'ın mağlubiyeti ve esareti sonrasında Anadolu'dan dönüşte kuşatıp aman ile teslim almıştır.

Şah İsmail, Akkoyunlu hükümdarı Murat Bey 1503 yılında mağlup etmiş, daha sonra Dulkadir beyliği üzerine yürümüş ve Dulkadir topraklarına girince, Dulkadir Beyi Alaüddevye yanında bulunan piyade ve süvari 4.000 kişiyle Şah İsmail kuvvetlerine karşı koyamayacağını düşünerek Turna Dağına çekilmişti. Bu sırada Diyarbakır bölgesine hakim olan Musul'lu Türkmen boyu beyi Emir Bey, Elbistan'da bulunmakta olan Şah İsmail'e gelerek, Diyarbakır bölgesi ile birlikte Palu ve havalisini ona teslim etmişti. Bu esnada Harput da zaptedilmişti.[62] Böylece Palu, Harput, Diyarbakır ve çevresi 1507 yılında Safevilerin yani Şah İsmail'in idaresine geçmiş, Akkoyunlular da bunlara intikal etmişlerdir. 1515 senesine kadar yani 8 yıl Safevilerin elinde kalmış ve Çaldıran Savaşından sonra Osmanlı ordusu tarafından fethedilmiştir.[63]

61. Nasrullah Ardıçoğlu, Harput Tarihi, s.80-101.
62. Osmanlı Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Çaldıran Meydan Muhaberesi 1514, 3. cilt, 2. Kısım Eki, Osmanlı-İran Savaşı,
63. Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları Seri No : 2, s. 20.

1305 yılında Zeve'de Kışla-yı Hümayun (Mustafa Balaban Arşivi)

OSMANLILAR DÖNEMİ

(1514-1917)

Süleyman Yapıcı

Osmanlılar

1514 yılında meydana gelen Çaldıran zaferinden sonra Doğu Anadolu'nun büyük bir kısmı Osmanlılar'ın hakimiyetine girmişse de Güneydoğu Anadolu Safeviler'in elinde bulunuyordu. Bu bölgenin de Osmanlı idaresine girmesini sağlamak için Yavuz Sultan Selim, bu civarı iyi tanıyan ünlü bilgin İdris-i Bitlisi'yi görevlendirmiştir. Bıyıklı Mehmet Paşa ile birlikte hareket eden İdris-i Bitlisi, bölgede her biri bir kaleye sahip iken bir çoğunun ülkesi ve kalesi Safevilerce ellerinden alınmış olan Kürt beylerinin Osmanlı hizmetine girmelerini sağlamıştır. Bu beyler Safeviler'le Osmanlılar arasında cereyan eden Eski Koçhisar yakınlarındaki Dede-Kargın savaşına katılmışlar ve Osmanlıların savaşı kazanmalarında mühim rol oynamışlardır.

Bu seferden sonra İdris-i Bitlisi, bölgenin idari teşkilatlanması konusunda Yavuz Sultan Selim tarafından kendisine verilen yetkileri en iyi şekilde kullanmıştır. O, bölgenin coğrafi özellikleri ve ekonomik yapısını dikkate alarak "yurtluk-ocaklık" ve "hükümet" adı verilen bazı idari imtiyazlara sahip sancakların teşekkülünü sağlamıştır.

16. Yüzyılda Palu hükümeti ve Cemşid Bey

Şerefname yazarı Şeref'in verdiği bilgilere göre, Mirdesi aşireti, reisleri Pir Mansur zamanında Hakkari dolaylarında bulunuyorlardı. Pir Mansur Hakkari'yi terk ederek Eğil taraflarındaki Piran köyüne gelip yerleşmiştir. Kendisinden sonra yerine Pir Musa geçmiştir. Mutasavvuf olan Pir Musa, Piran'da bir tekke yaptırmış ve ünü etrafa yayılmıştır. Onun ölümünden sonra yerine oğlu Pir Bedir geçmiştir. Babasının nüfuzundan istifade etmek isteyen Pir Bedir, Eğil kalesine yürüyerek burayı zabt etmeyi başarmıştır. Bunun da 11. yy.ın sonlarında, Anadolu'daki siyasi otoritenin zayıfladığı sıralarda vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Fakat bir süre sonra Selçuklular Eğil ve çevresini zabt edince Pir Bedir Meyyafarikin'e kaçmıştır.

Artuk Bey 1089 yılında Meyyafarikin'i kuşatıp almış ve Meyyafarikin hakimiyetiyle birlikte Pir Bedir de öldürülmüştür. Onun ölümüyle aileden kimse kalmamıştır. Fakat bir süre sonra karısının hamile olduğu anlaşılmış ve doğacak çocuk beklenmeye başlanmıştır. Onun bir erkek çocuk dünyaya getirmesi üzerine aşiret halkı Türkçe olarak "*çok şükür Hüda'ya istediğimizi bulduk*" demesi üzerine çocuğa "Bulduk" ismi verilmiştir. Aşiretinin başına geçen Emir Bulduk'un 11. yy sonları ile 12. yy. başlarında yaşamış olduğu tahmin edilmektedir.

Mirdesi aşiretinin başına, Emir Bulduk'tan sonra oğlu İbrahim, ondan sonra da oğlu Emir Muhammed geçmiştir. Emir Muhammed'in ölümünden sonra ise aşiretin yaşadığı topraklar üç oğlu arasında paylaşılmıştır. Bunlardan büyük oğlu Timurtaş'ın daha babasının sağlığında Bağın kalesi ile Palu çevresine sahip olduğu görülmektedir. Palu beyleri işte bu Emir Timurtaş'ın torunlarıdır. Onun kardeşlerinden Emir İsa Eğil'in, Emir Hüseyin de Berdene Kalesi ile Çermik yöresinin beyi olmuşlardır.

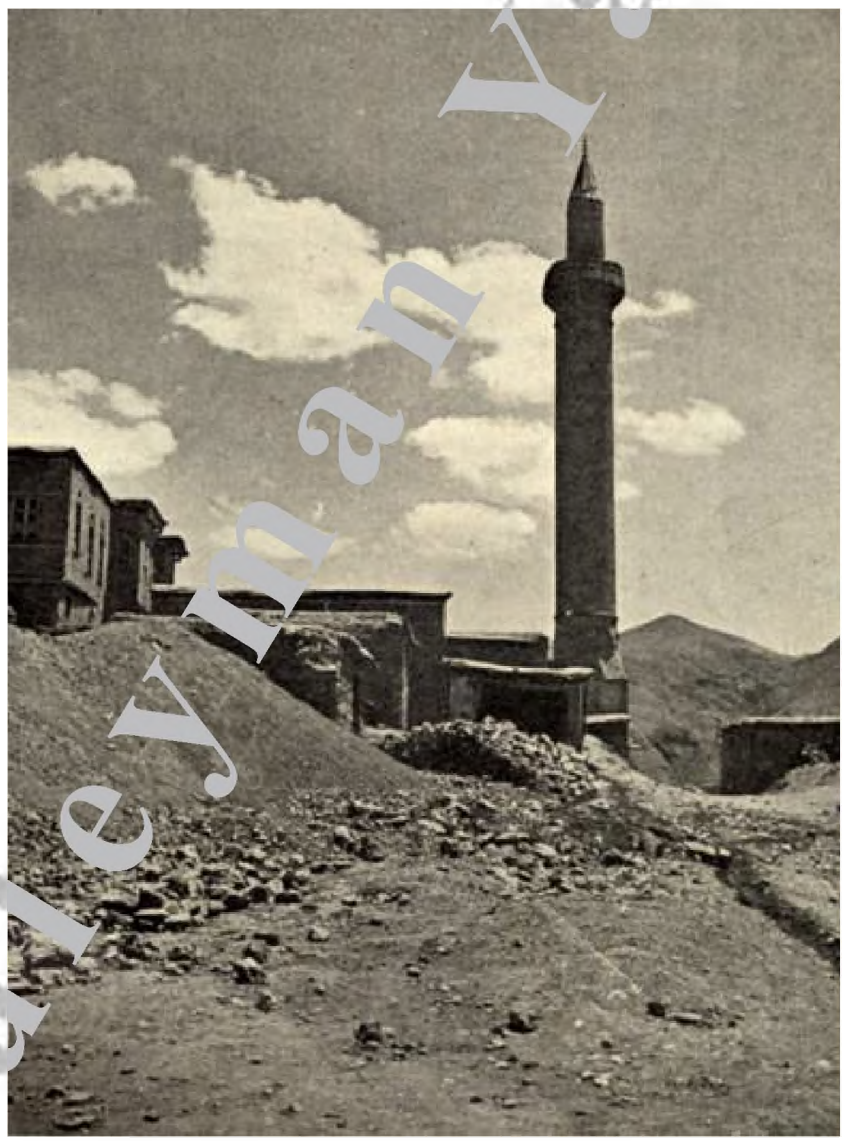
Timurtaş'tan sonra aşiretin başına Mir Hamza geçmiştir. Onun Hüseyin, Yağmur, Ali ve Rüstem adlı oğlulları olmuştur. Bunlardan Hüseyin ailenin başına geçmiştir. Akkoyunlu devletinin yıkıldığı sıralarda baş gösteren karışıklıklardan faydalanmak isteyen Emir Hüseyin, Ergani kalesini almak istemişse de kuşatma sırasında ölümü üzerine buna muvaffak olamamıştır. Onun ölümüyle de aşiretin başına kardeşi Rüstem'in oğlu Cemşid geçmiştir.[64]

64. Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti, s. 1071-1074.

"Kara" sıfatıyla tavsif edilen Cemşid Bey, Akkoyunlu devletinin yıkılmaya yüz tuttuğu sıralarda Palu'ya hakim olmuştur. Ancak bu hakimiyet kısa sürmüş ve 16. yy.ın başlarında Safeviler Palu ve çevresini yeniden ele geçirmişlerdir.

Cemşid Bey, Çaldıran zaferine giderken Yavuz Sultan Selim'e itaatini arzetmiş ve bu sefere katılarak Safevilere karşı savaşmıştır. Zafer sonrasında kendi kuvvetleri ve Karaçin-Zade Ahmet Bey'in yardımlarıyla Palu ve çevresini Safeviler'den İran Valisi Bahti Bey'den geri almıştır.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinden sonra İstanbul'a avdetini müteakip, Osmanlı kuvvetlerinin, İdris-i Bitlisi gibi, bir k[illegible] yerli Şafii ümeranın da gayretleriyle Diyarbekir'i zapdetmeleri, Safeviler'i müşk[illegible] bir d[illegible]uruma soktuğundan, Şah İsmail, Çaldıran[illegible] maktül düşen Ustaçluoğlu Mehmed [illegible] yerine tayin ettiği biraderi Karahan'ı Diyarbekir'[illegible] yollamış ve burayı muhasara altına [illegible]rmıştı. İstanbul'a dönen Selim, Diyarbek[illegible]'in y[illegible]rdımına Bıyıklı Mehmed Paşa ile Sivas [illegible]lerbeyi Sadi Bey'i memur etmiştir[illegible]er iki Osmanlı emiri, kendilerine

Çarsıbası Mahallesi, Osmanlı Dönemine Ait Ulu Cami 1945 (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletlemeye Açılışı Kitabı)

Süleyman Yapıcı

katılan İdris-i Bitlisi'nin de yardımı ile Diyarbekir'e gelmişler ve şiddetli cereyan eden savaşlar sonunda Karahan'ı mağlup ederek, onu Mardin tarafına çekilmeye zorlamışlardır.

Bundan sonra Mardin'i de zapteden Osmanlı kuvvetleri, Diyarbekir'i geri almak üzere yeniden teşebbüs eden Karahan'ı Mardin civarındaki Koç Hisar'da 1517'de müthiş bir mağlubiyete uğratarak Diyarbekir mıntıkasına kati olarak yerleşmişlerdir. Aslen Diyarbekir'li olan Ahmed Bey bu mıntıkaya vali tayin edilmiştir.

İki kere İdris-i Bitlisi'nin yanında savaşa katılan yerli beyler, Safeviler'in tamamen tardedilmesinden sonra hizmetlerine mukabil mahalli idarelerini Osmanlılar'a tasdik ettirmişlerdir. Nitekim, İtak, imadiye, Eğil, Bitlis, Hizran (Hizan), Garzan, Palu, Siirt, Hısn-ı Keyfa (Hasan Keyf), Meyyafarikin (Mafarkin) ve Cizre'nin mahalli beylerine, bulundukları mıntıkanın topraklarını temlik etmeleri ve feodal bir teşkilat kurmaları için pek çok beraatlar gönderilmiştir. [65]

Güneydoğu Anadolu'daki Eğil, Cizre, Hazro ve Genç gibi "hükümet" sancakları yanında Palu ve çevresi de Cemşid Bey'e "[illegible]yet üzere" tevcih edilmiştir. Bununla ilgili olarak Yavuz Sultan Selim tarafından Cemşid Bey'e "temessük" verildiği anlaşılmaktadır.

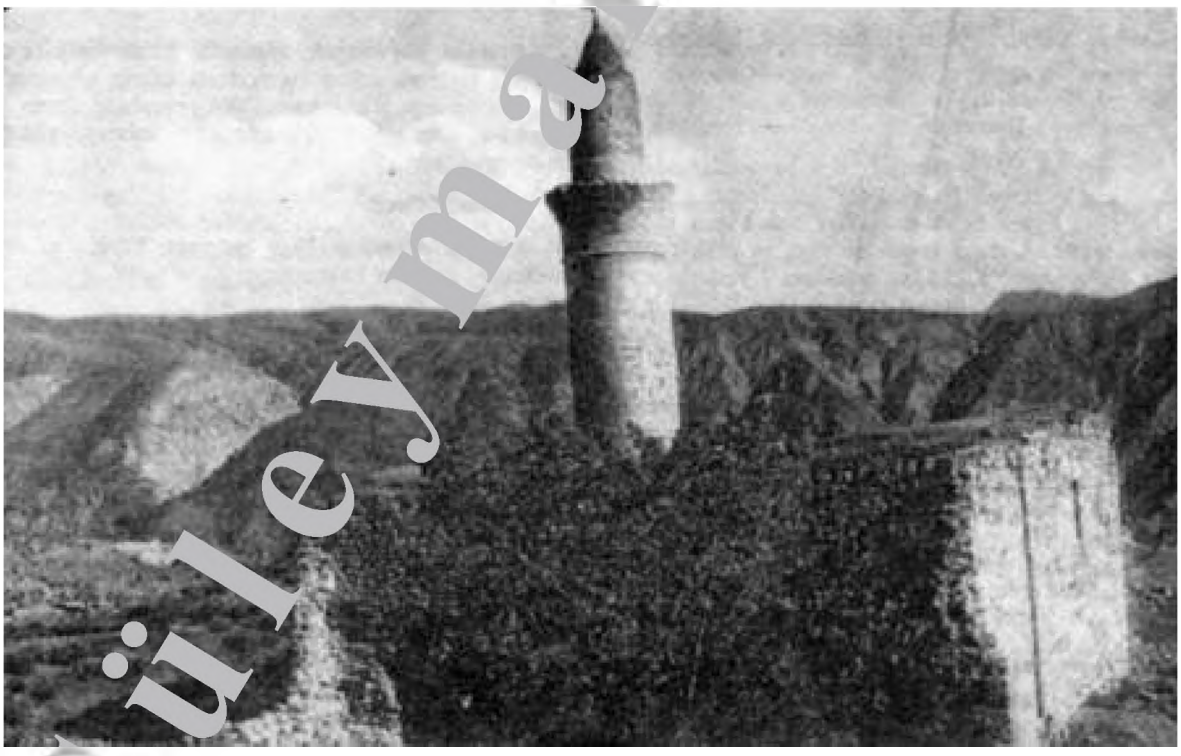
Cemşid Bey'in Yavuz Sultan Selim'le karşılaşması romancı Yavuz Bahadıroğlu tarafından şöyle anlatılır:

Kapıda biri belirince ona doğru döndü:

- Ne istersin [illegible]thüdabey?

- Devletlü hünkarım, Kürt beylerinden Palu Hakimi huzura kabul edilmeyi bekler...

- [illegible]in, biz dahi kendisiyle görüşmeyi dilerdik.

Osmanlılar Dönemine Ait Küçük Cami (Cami-i Sağir)

65. Doğuş'tan Günümüze İslam Tarihi, c. 10, s.303.

Süleyman Yaman

Yanındakilere baktı:

- Sen burada kal Orhan, Paşa sen gidebilirsin.

- Emredersiniz Hünkarım.

Padişahı etekledikten sonra çıktı. Az sonra kapıda yine Kethüdabey belirdi:

- Palu hakimi Cemşid Bey, diye seslendi.

Elli yaşlarında gösteriyordu. Çok uzun boyluydu. Başında abani sarık, sırtında işlemeli bir hırka vardı. Belindeki kuşakta boş bir hançer kını duruyordu. İçeri girerken almışlardı hançerini, padişahın huzuruna silahla girmek yasaktı. Cemşid Bey Çaldıran Savaşı sırasında Padişah'a bağlılığını sunmuş, Osmanlı saflarında savaşa katılmış ve yararlıklar göstermişti. Tahta üç adım kala eğildi. Yere dizini değdirdi, sağ elini de göğsünün üstüne koyarak boyun büktü:

- Şevketlü sultanımı selamlarım.

- Aleykümselam Palu Beyi, seni mülkümüzde görmek bizi memnun etti. Hudut boylarındaki karındaşlarımız nasıl?

Kürt beyi birkaç saniyelik bir sükuttan sonra:

- İyidirler, dedi. Fakat devletlü sultanım, metbu tanımamakta bazı kabileler direniyor. İdris-i Bitlisi'nin gelmesi çok faydalı oldu. Bize din kardeşliğinin manasını anlattı. Bu dini, aynı inancı paylaşan insanların arasına hudutların işi ne diyor. Birlik olmak için din kardeşliği yetmezse başka ne lazım? Lakin askerleriniz İran seferi sırasında defa dağılıp halkı tedirgin ettiler. Adamlarımızla çatıştılar. İşte bazılarının unutamadığı budur. Bu yüzden bir kısmı zatı devletinizi metbu tanımamakta ısrar ediyor.

Yavuz Selim'in yüzü hiddetten morarmıştı.

- Demek askerlerimden bazıları etrafa zarar verecek hareketlerde bulunmuşlar. Kimin emrindeki askerlerdi, öğrenme imkanınız oldu mu?

- Beli Devletlü Sultan, birkaçını yakalayıp konuşturduk. İskender Paşa'nın emrinde imişler.

- İskender Paşa ha! Çok gitti. Çobanlığına diyecek yok doğrusu.

Kürt Beyine döndü:

- Başka?

- Sekbanbaşı Balyemez Osman diye bir isim daha verdiler. Allah için, ne derece doğru olduğunu bilmiyorum.

Yavuz dişlerini kıracak derecede sıkıyordu.

- Suçlu iseler cezalandırılacaklardır, dedi hırsla. Düzen bozucuların yanımda yeri yoktur. Dersaadet'e döner dönmez geniş bir araştırma yapacağız. Fesatçıları mutlaka layık oldukları şekilde cezalandıracağız. Lakin üç-beş münferit hareketi bahane ederek hala Safevi İsmail'i metbu tanımakta ısrar edenler kanaatımızca bahane arayan bozuk fikirlilerdir. Herhalde işin altında mezhep ayrılığı yatar.

- Sultanım oradan geliyormuş gibi doğru gördünüz olanları. Hakikaten de mezhep ayrılığı. Şii kabileler Safevi İsmail'e bağlı kalmakta inat ediyorlar ve bu görüşü yayıyorlar.

- Siz ne düşünürsünüz?

- İdris-i Bitlisi'nin vaazlarında bulunduktan sonra düşüncelerimizde çok değişmeler oldu. Allahımız bir, Peygamberimiz bir, kitabımız bir, itikatta mezhebimiz bir, kıblemiz bir... böyle sürü ile birleştirici unsur ortada dururken topraklarımıza niçin hudut çekelim? Madem ki mü'minler kardeştirler, neden kardeşlerimizin safında değil de kardeşlerimize karşı savaşalım? Allah'ın izni keremiyle Safevi İsmail'i yere çaldınız. Bu çok ulu bir zafer. Safevi Devleti'nin belkemiği kırıldı. Hamdolsun dinimiz çarpıkların tasallutundan kurtuldu. Dinimizi seviyoruz.

Süleyman Yapıcı

Uğruna ölmeye hazırız. Fakat ölmek yetmiyor. Büyüyüp İslam bayrağını kıtalara dikmek gerek. Büyümek için de ittifak lazım. Huzurunuzda Sünni Kürt Beylerini temsil ediyorum.

Elini kemerinin arasına soktu, bir kozak çıkardı. Padişah'a uzattı:

- İşte bağlılık vesikası. Yirmibeş Kürt Beyinin imzalarını havidir.

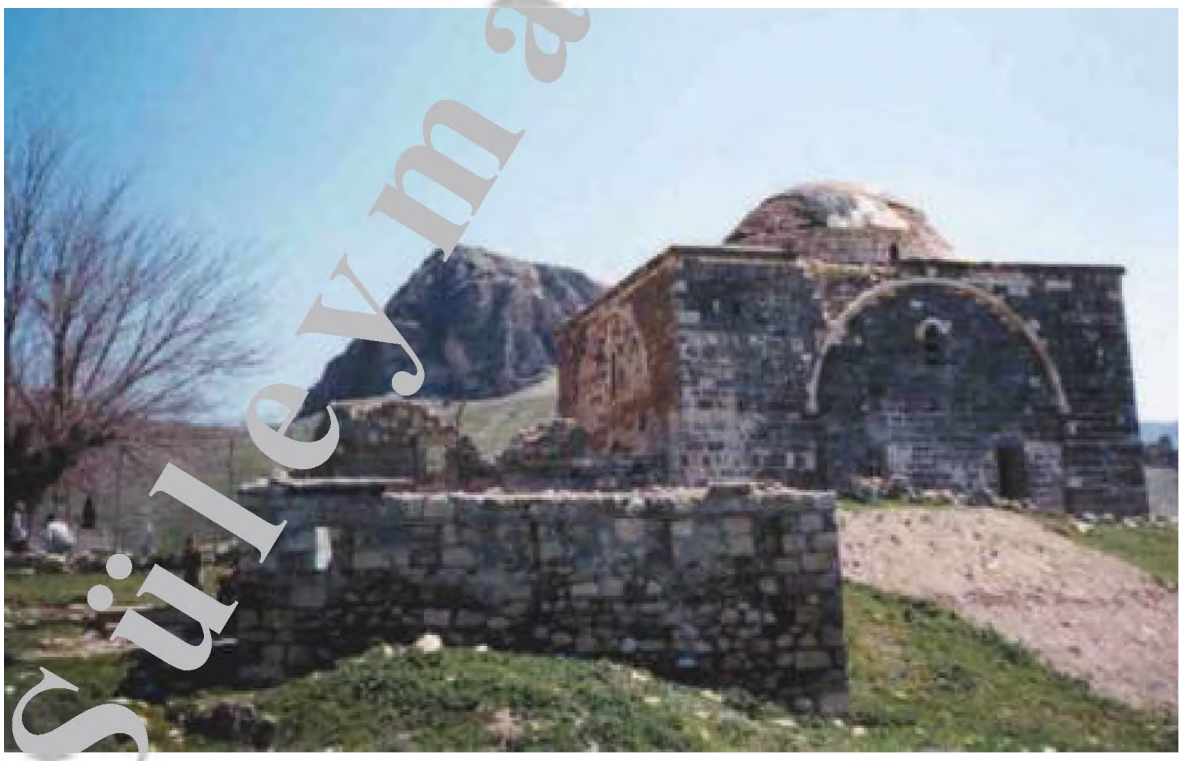
Sultan Selim kozakı açtı. İçindeki kağıdı çıkardı. Dikkatle okudu. Kürt Beyleri hiçbir ön şart koşmadan Osmanlıların yüksek ve adil hakimiyetini kabul ettiklerini beyan ediyorlardı. Alt kısmında yirmibeş mühür vardı. Bitlis hakimi Emir Şerefüddin, Hizan Meliki Emir Davud, Hısnı Keyfa Emiri Eyyübilerden Melik H. Halil, İmadiye hakimi Sultan Hüseyin ve diğerleri… Padişahın yüzü pırıl pırıl aydınlanmıştı.

- Sağolun, dedi. Allah Teala ecrinizi büyük eder. Şimdi bir menşur yazdırıp sana vereceğim. Burada imzaları bulunan beyleri bulundukları yerlere emir tayin ediyorum. Mubarek ola.

Cemşid Bey eğildi. Padişahın eteğini öpecekti. Yavuz hızla kalktı, adamı iki omuzundan yakaladığı gibi kendine çekti.

- Biz karındaşlarımızla kucaklaşmayı severiz, dedi.

Koca Osmanlı Padişahı küçük bir aşiret beyini kucaklıyordu. Cemşid Bey'in gözleri neredeyse yaşaracaktı. Padişah'a bu hareketi yaptıran şeyin ne olduğunu çok iyi biliyordu. İsterse kuvvetle topraklarının üzerinden alır, bir katırın kuyruğuna bağlayarak tabi olmayan beyleri yüzüstü sürüklendürebilirdi. Böyle yapmamasının bir sebebi vardı. Yavuz gerçekten de büyük bir insandı. Etrafındakilere kıymet vermesini biliyordu. Her türlü gösterişten uzaktı, çünkü bir ideal adamıydı. İdealinin tahakkukuna yardımcı olacak herkesi bağrına basmaya hazırdı. Bu ideal İslam ittifakı ideali idi, İdris-i Bitlisi'nin ağzından kaç kere duymuştu.

Cemşid Bey Camii (Restore Edilmeden Önce)

Süleyman Saraç

- Padişahım...

Sesi titriyordu Palu Beyi'nin. Birkaç kere yutkundu:

- Size minnettarlığımı sunuyorum Padişahım, kabulünü dilerim. Bundan sonra bir emrinizle ölüme dek gitmeye hazırım.

Elini omuzuna koydu, okşar gibi sıktı:

- Mütehassis olduk Cemşid Bey, biz kendimiz için hiçbir şey yapılmasına rıza göstermeyiz. Kimin dini için büyük tasarıları varsa yapsın, biz onun ardından ölüme dek gidelim.

Tahtına oturdu. Ellerini dizinde kavuşturdu.

- Anadolu birliği evvelemirde temin edilmezse İslam ittihadı fikri bir serap olmaya mahkum. Biz Alaüddevle'ye de, Kansu Gavri'ye de, halifeye de bir şey anlatamıyoruz. İttihad etmezsek Garp bizi yutar. Tek tek yutar. Her birimiz küçük devletler olarak kalırsak lokma oluruz. Boğulmeli, yutmak isteyenin genzine yumruk gibi tıkanmalıyız. Onlar ittihad bayrağını çeksin biz arkalarından gidelim. Biz çektik, onlar gelmiyor.

Bakışları şimşek çakmaya başlamıştı:

- Osmanoğlu ile Memlüklerin ne alıp veremediği var? Hiç. Halk olarak [illegible]erce müştereke sahibiz. Kaynaşmaları için birkaç ay kafi. Din birliği, irfan birliği var. Fakat ah, şu Kansu Gavri, anlayamıyor ve halifevi İsmail'in tarafını tutuyor. Halka rağmen yapıyor bunu. Çaldıran zaferi Dersaadet'te [illegible]iyade Şam'da, Halep'de kutlanmış. Demek bizim tehlikeli saydıklarımızı, düşman dediklerimizi Arap karındaşlarımız da [illegible]yor, düşman kabul ediyor. Ne çare ki başlarında biri var, milletin düşman dediğine dost diyor, ayaklarını yıkıyor. Bu İslam izzetine yakışır bir iş midir?

[illegible]zapla yerinden fırlamış, bir Orhan'a, bir Cemşid Bey'e bakıyordu. Bir süre öylece kaldıktan sonra tekrar oturdu.

Cemşid Bey Camii (Restore Edildikten Sonra)

süleymaniye

- İçimizin yarası arada böyle sızlar Cemşid Bey, dedi sakin bir sesle. Anlayacağınızı umuyorum. Neyse sizi fazla alıkoyduk, dertlerimizle dertlendirdik.

Palu Beyi hayran hayran bakıyor, tekrar boynuna atılma isteğinin önüne zor geçiyordu.

- Dertlenmenin bu türlüsüne can kurban Devletlü Sultan, dedi. Sizin için bir değeri varsa yüce fikirlerinize aynen iştirak ettiğimi biliniz.

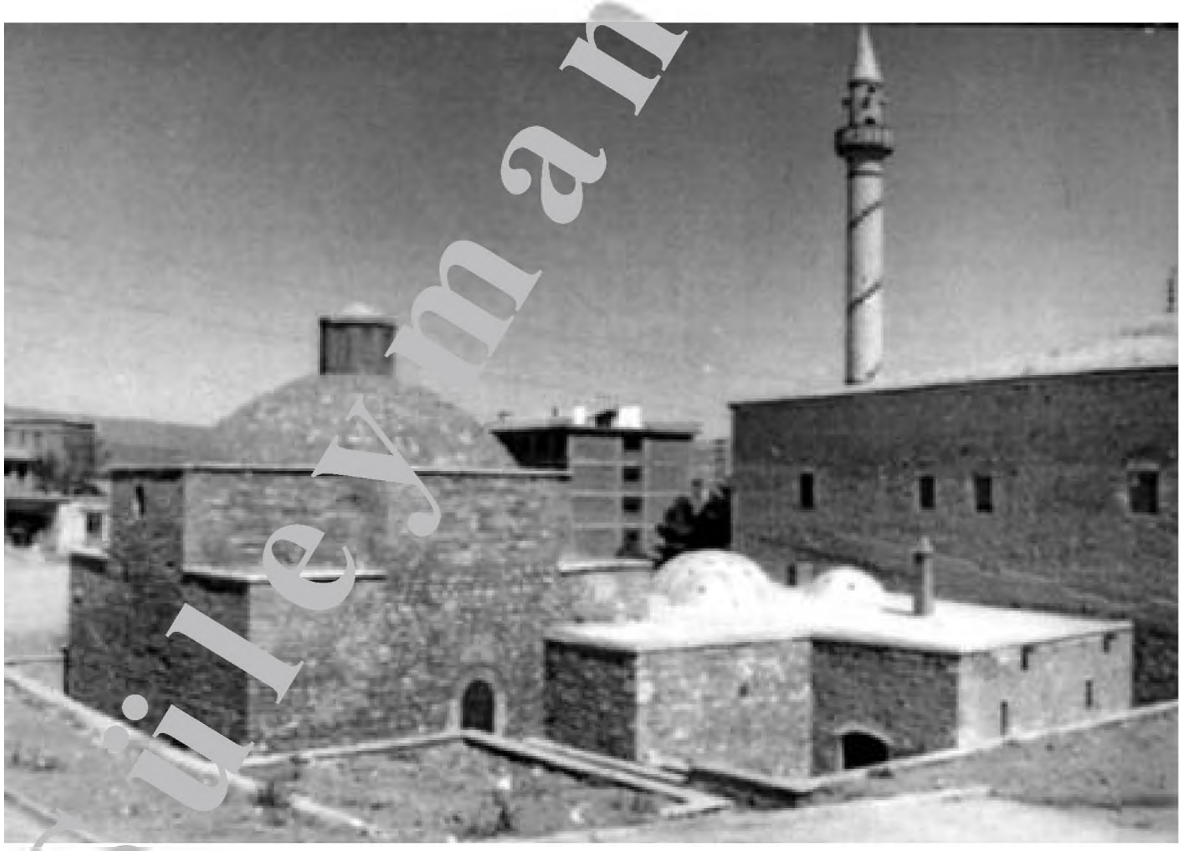
- Berhüdar ol, yeri geldiğinde kılıcınızla da görüşlerinizle de yardımcı olacağınızdan hiç şüphem yok. Çaldıran'da gösterdiğiniz kahramanlık gözlerimizi kamaştırdı. Şimdi biraz okumak istiyoruz.

Mülakatın bittiğini anlayan Cemşid Bey elini göğsüne bastırarak geri geri kapıdan çıktı.[66]

Tacü't-Tevarih'te Cemşid Bey şöyle anlatılmaktadır:

"Cemşid Bey'in merdisi, Padişah'ın zaferler yayan sancağını, Acem ülkesine yöneltti̇ği günlerde, devlet gibi karşılayıp Karaman yöresinde yüce eşiği öperek bir an önce bağlılığını göstermiş, bu nedenle de Padişah'ın lutuflarıyla sevindirilmiş, Sultanın ilgisini görmekle başı yükselmişti. Palu kalesini [illegible] koyarak, güzel önlemler alarak Kızılbaş elinden kurtarmış ve parlak kılıçla çekişme işini de kesip atmıştı. Böylece bu sağlam kaleden hakkı olmayanın hükmü kalkmış, çıkılması güç burçlarına da çağın hünkarı [illegible] buyurduğu cihanı bezeyen sancağı çekilmişti..."[67]

Mısır seferi sırasında Haleb'in fethini müteakip, Memlük idari teşkilatında bu bölgeye bağlı şe-

Cemşid Bey'in Harput'ta Yaptırdığı Hamam (Cemşid Bey Hamamı)

66. Yavuz Bahadıroğlu, Mısır'a Doğru, s.39-44.
67. Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, c. 4, s.250.

hirlerde Malatya, Urfa, Behisni (Besni), Ergani, Harput, Divriği, Siverek ve ikinci defa Mardin Osmanlı idaresine geçmiş esasen Sunni-Şafii olan bu mıntıka halkı Osmanlı tabiiyetine girmiştir.

Sultan Selim İstanbul'a gelir gelmez, sefer esnasında yapılan uygunsuz hareketleri tahkike başlayarak Ocak ağalarını sorguya çekti. (Yukarıda Cemşid Bey'in Yuvuz Sultan Selim'e şikayette bulundukları konu). Bu maksatla Eyüp'de kurulan divan günlerce devam etti. Neticede Kapı-kehtüdası Ahmed Ağa (sonradan Hain Ahmed Paşa)'nın, bir kaç yeniçeriyi şahit göstermek suretiyle yaptığı açıklamalar üzerine Nişancı ve Anadolu Kazaskeri Tacizade Cafer Çelebi ile ikinci vezir İskender Paşa ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa derhal idam edildikleri gibi, kendisine "*İslam askerini isyana sevk eden adamın cezası nedir?*" tarzındaki suale "*Sabit olursa katildir*" cevabını veren Tacizade Cafer Çelebi de kendi sözüyle 18 Ağustos 1515'de idam edildi.[68]

1584 (h. 992) yılında İran seferine katılan Cemşid Bey ve askerleri Tarih Encümeni zabıtlarında aşağıdaki dörlükte şu şekilde tarif edilmiştir:

"*Gelmişti ceyş-i Kürdistan tamam*
Herbiri rezm eri, div irtisam
Milk-i Palu Hakimi Cemşid-i fer
Kûşe-i gûşında var meng[illegible]zar."

"Gelmişti tüm Kürdistan askeri
Herbir savaşçısı dev gibi iri idi
Göründü kulağında altın küpesi ile
Palu mülkünün hakimi güçlü Cemşid'i"[69]

1585 yılında Veziriazam Özdemiroğlu Osman Paşa'nın serdarlığında Tebriz seferine çıkan Osmanlı Ordusunun iaşesi için temin edilen erzak içinde Palu'dan 5000 adet koyun ve 500 batman yağ bulunmaktaydı.[70]

Kanuni Sultan Süleyman Irakeyn seferine çıkarken bölgedeki Ekrâd ümerasına gönderdiği "*emr-i şerif*" de babası Sultan Selim Han devrinde "*arz-ı ubudiyyetle kılıç-ı küfr-i faş ile cenk-ü cidal idüb enva-i yoldaşlıklarda ve himmetlerde*" bulunduklarını hatırlatarak kendi "eyyam-ı hümayun" unda da benzeri hizmet ve itaata devam etmelerini istemekte ve yine "Acem diyarına sefere niyyet ettiğini belirterek onları "gaza ve cihada" davet etmektedir. Karşılığında ise halen tasarruf etmekte oldukları sancak ve dirlikleri "yurtluk-ocaklık" yoluyla kendilerine temlik edileceği müjdelenmektedir. Nitekim bu "emr-i şerif" iktizasınca hükümet sahiplerinin ellerine "temliknameler" verilmiştir.[71] Bu Yavuz Sultan Selim zamanında verilen temliknamelerin yenilenmesidir.

Öte yandan Cemşid Bey, bölgenin ve doğunun ahvalini iyi bilen tecrübeli bir zat olarak Irakeyn seferi sırasında Kanuni'ye danışmanlık etmiştir. O bu sırada 60-65 yaşlarında olmalıdır.

Osmanlılar Dönemine Ait Hamam
(Ertuğrul DANIK Arşivi)

68. Doğustan Günümüze İslam Tarihi, c.10, s.303-304
69. Sü[illegible] Sadri Paşa, Van Tarihi ve Kürt Türklerinin Hakkında İncelemeler, s.12.
70. [illegible]. Doç. Dr. Orhan Kılıç, 1585 Yılında Tebriz Seferine Çıkan Osmanlı Ordusunun İkmal ve İaşesi, Askeri Tarih Bülteni, Genel Kurmay Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Yıl : 24, Şubat : 1999, Sayı : 45, s.130.
71. Osmanlı padişahları tarafından verilen temlikname Cemşid Bey'in torunları elinde hala muhafaza edilmektedir.

Cemşid Bey'e verilen temliknameler her padişah döneminde yenilendiği için Cemşid Bey'in torunlarında bulunan Sultan I. Ahmed tarafından verilmiş olan (Ekim başları 1611 / Evahir-i Receb 1020 tarihli) temliknamede Yavuz tarafından verilen temlikname ile aynı muhtevada olup, Kanuni tarafından verilen temliknameye atıfta bulunularak, Sultan Süleyman Han tarafından Irakeyn seferi başlangıcında Güneydoğu Anadolu'daki Ekrâd beylerinin arz-ı ubudiyyetleri ve ihlasları ve din bâbındaki istikametleri ve dilaverlikleri sebebiyle verildiği ifade olunmaktadır. Kanuni tarafından Diyarbekir'de yazılan ve bir suretinin Defterhane-i Hakânide mukayyed olduğu belirtilen temliknameye göre Cemşid Bey'e "Palu ülkesi" cümle kaleleri, şehirleri, köyleri, mezraları ve bahçeleri bütün mahsulat ve gelirleriyle birlikte temlik edilmiştir. Ayrıca temellük şartı da kendisinden sonra "oğlu oğluna neslen ba'de neslin" intikal etmesi hususu da tebarüz ettirilmiştir.

Cemşid Bey, Palu'yu uzun yıllar istikrarla yönetmiştir. O oldukça uzun bir ömür sürmüştür. Torunları onun 120 yaşında öldüğünü söylemektedir. Şerefhan da onun ömrünün 100 yaşını aştığını ve 60 yıl Palu'da hükümdarlık ettiğini kaydetmektedir. Cemşid Bey'in doğum tarihi bilinmemekle beraber 1568 yılı Nisan'ında (Şevval 975) öldüğü mezartaşı kitabesinde mevcuttur.

Doğu Anadolu'daki beyler arasında oldukça tecrübeli, zeki ve basiretli bir şahsiyet olarak dikkati çeken Cemşid Bey, Kanuni zamanındaki bütün İran seferlerine katılmış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın şahsi itimadını kazanmıştır. Ayrıca son derece dindar ve hayırsever olduğu dikkati çekmektedir. Üç defa hacca gitmiş ve Palu'da inşa ettirdiği cami, medrese ve türbeden oluşan külliyesi başka Demirkapı denilen derbentte han ve tekke yaptırıp vakfettmiş ve Diyarbakır şehrinde Dağköyü mahallesinde de bir cami inşa ettirmek için izin istemiştir. Yine Harput'ta yaptırdığı hamam hala hizmete açıktır. Ayrıca onun oldukça varlıklı olduğu, çok sayıda koyun ve keçi sürüleri beslediği hayvanlardan her yıl 3000 kadarını Halep'de sattırdığı kaynaklarda belirtilmektedir.

Cemşid Bey'den Tanzimat'a Kadar Palu

Cemşid Bey, ölümünden birkaç yıl önce ihtiyarlığı sebebiyle beyliği oğlu Hüseyin Can lehinde feragat etmiştir. 28 Kasım 1565 (5 Cemaziyelevvel 973) tarihli Mühimme defteri kaydında ondan "muke'dema Palu Hakimi olan" diye bahsolunduğuna dikkat edilirse bu tarihten kısa bir müddet önce beyliği bıraktığı anlaşılmaktadır.

Ne var ki Cemşid Bey, beylikten feragat etmekle birlikte daha sağlığında verasetle ilgili problemler çıkmıştır. Onun beş oğlu olmuş, oğullarından Hamza'ya 40 bin akçelik zeamet verilmiş de onun, buna kanaat etmeyerek beylik için bazı entrikalar çevirdiği görülmektedir. Şerefhan, Cemşid Bey'in onun nasibini kaldırdığını beyan etmektedir. Fakat bu defa da Hamza'nın oğlu Rüstem baş kaldırmış ve Cemşid Bey'in hazinesini bozup, akçalarını çalmıştır. 2 Aralık 1565 (9 Cemaziyyelevvel 973) tarihli Mühimme defterinde Diyarbekir Beylerbeyi (Amid) ile Palu kadılarına yazılan hükme göre, Cemşid Bey, Divan-ı Hümayûna mektup göndererek "torunu Rüstem'in fısk u fücûrdan hali" olmadığını bildirilmekte, ahvalinin görülmesini rica etmektedir. Rüstem'e fiillerinden dolayı tenbihte bulunulmuşsa da "mütenebbih" olmaması üzerine nasihat için "dergâh-ı âli" çavuşlarından biri gönderilmiş ve meselenin şer'le görülmesi ve zimmetinde sübût bulan malın hak sahiplerine verilmesi emredilmiştir.

Bu mesele halledildikten sonra Rüstem'in Serdar Lala Mustafa Paşa vasıtasıyla Şirvan muhafazasında olan Özdemiroğlu Osman Paşa'nın maiyetinde olmak şartıyla Palu hakimliğine ge-

tirilmiş fakat daha beylik merkezi olan Palu'ya varmadan Aras Han'la yapılan Şemahı çarpışmasında şehit düşmüştür.

Cemşid Bey'in diğer oğlu Devlet Şah Bey'in ise Harput sancağında Habusu köyünün gelirinden 40 bin akçalık zeamat tasarruf etmekte olduğu görülmektedir.

Cemşid Bey'in büyük oğlu Hüseyin Han Bey'in, beyliği 10 yıl kadar sürmüştür. 1575 (Rebiülahir 983) yılında vefat eden Hüseyin Bey, babası gibi adaletli ve cömert bir şahsiyet olup beyliği istikrarla yönetmiştir. Mahmut adında bir oğlu olmasına rağmen yaşının küçük oluşundan dolayı eyaletteki aşiret reisleri ile işin başındaki yöneticiler kardeşi Hasan Bey'in yönetime geçmesini istediler.

Palu hakimliğine Cemşid Bey'in ikinci oğlu Hasan Bey getirilmiştir. Bu durum 5-6 sene sürmüş, 1580 yılında Lala Mustafa Paşa ile Şirvan seferine katılmış ve sefer dönüşü sırasında [illegible] müştür. Hasan Bey'in Süleyman ve Muzaffer adlarını taşıyan iki oğlu olmuştur. Muzaffer Bey dedesi Cemşid Bey'le aynı yılda vefat [illegible] istir. Lala Mustafa Paşa, Hasan Bey'den sonra Palu hakimliğini oğlu Süleyman Bey'e [illegible] evcih ettirmiştir. Fakat veziriazam Sokullu Mehmet Paşa'nın delaletleriyle Sultan Murad zamanında Palu beyliğine Devletşah Bey oğlu Yusuf'un getirilmesi konusunda ferman çıkmıştır. Bu durum, Süleyman Bey ile Yusuf Bey'in serdar ile veziriazam arasındaki çekişmenin kurbanı oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum hükümeti tek başına elde etmek isteyen Süleyman Bey ile Yusuf Bey arasında çarpışma çıkmasına ve kan dökülmesine yol açmıştır.

Ancak aşiretin ileri gelen ağalar ve kehtüdaları Süleyman Bey'den taraf olmuşlar, fakat çok geçmeden 1581 yılı sonlarında Yusuf Bey de vefat etmiştir. 12 Ocak 1582 (6 Zihicce 989) tarihli ve "vilayet-i Palu'da olan aşiret beylerine ve ağalarına ve kethüdalarına" Süleyman Bey'e itaat etmeleri hususunda yazılan hükümde, Yusuf Bey'in Palu hakimi iken vefat ettiği ve bu hakimliğinin üç yıl sürdüğü ve bu çoğunluğunun seferde geçtiği anlaşılmaktadır. Öte yandan Yusuf Bey'in ölümüyle problem bitmiş olmadı. Harput ve Palu kadılarına gönderilen 12 Ocak 1582 (6 Zilhicce 989) tarihli hükme göre Süleyman Bey, vefat eden amcazadesi Yusuf Bey'in zimmetinde hayli "mal-i miri" olduğunu bildirerek Yusuf Bey'in akrabalarının elinde bulunan bu malların tahsili için Palu ve Harput kadılarına baş vurdu. Ancak adı geçen kazaların kadıları davaları şer'le görülebilmesi için "hükm-ü hümayun" istemeleri üzerine kendilerine yukarıdaki tarihli hüküm gönderildi.

Bahis mevzuu hükümde Palu ve Harput kadılarının her birinin bizzat mukayyed olup "şer'le tevsiq ve tefahhus" olunduktan sonra mirîye olan Yusuf Bey'in borcunun dergah-ı ali kapıcılarına verilmesi ve ne miktar mal tahsil edildiğini belirtir bir mufassal defter tanzim ederek merkeze gönderilmesi emredilmektedir. Bu emir üzerine harekete geçen görevliler, Diyarbekir çavuşlarından Meme ve Meyyid ile beraber araştırdıklarında Yusuf Bey'in malı ve metrukatının kardeşleri Ferruh, Mirza Hüseyin ve Ahmed tarafından alındığı ve bunların firar ettikleri ortaya çıktı. Merhum Yusuf Bey, üç seneden beri seferde olduğundan yerine kaimakâm olarak bıraktığı kardeşlerinden Ahmed, "miriye deynimiz vardır" diyerek köy köy dolaşmış ve halka salgun salarak bir hayli mal topladığı ortaya çıkmıştı. Ahmed Bey ve kardeşleri teftiş edileceklerini anlar anlamaz "südde-i sa'adete giderüz" diyerek firar etmişlerdir.

21 Kasım 1582 (24 Şevval 990) tarihli Diyarbekir beylerbeyi, Mardin ve Harput ve Palu kadıları ile bir suretinin Palu hakimine yazdığı belir-

tilen hükümde, Yusuf Bey'in miriye olan borcunun 4.5 milyon akça (45 yük) olduğu ve ayrıca Yusuf Bey seferde iken sancağı üç sene zabt eden Ahmed Bey'in vaki olan mahsulatı da kabz ettiği ve bunların alınması konusunda önceki beylerbeyi zamanında emir gönderildiyse de azl edildiğinden alınmasının mümkün olmadığı ve şimdi gereği gibi mukayyed olunub söz konusu borcun hazine-i amireye gönderilmesi emr olunmaktadır.

Bu arada Diyarbekir beylerbeyi, Yusuf Bey'in ölümünden sonra kardeşi Ahmed Bey'in Palu hakimi nasb edilmesini arz ettiyse de 12 Ocak 1582 tarihli hükümle "vilayet-i mezbure kadimden eyletle mutasarrıf olanların sulbi oğullarından virile geldiği" gerekçesiyle reddedildi.

Ahmed Bey, bir süre Süleyman Bey'le mücadele etti. Hatta 20 Kasım 1583 (5 Zilkade 991) tarihli Diyarbekir beylerbeyine gönderilen hükme göre miriye 100 bin filori vermek şartıyla Palu hakimi nasb olundu ve gönderilen kapıcıbaşıya 100 bin filori ile berat resmini teslim edercesine göndermesi ve Palu'nun ona zabt ettirilmesi emredildi. Fakat bu hüküm sonradan iptal ettirildi ve padişahın isteğine uyarak İstanbul'a yerleşmek mecburiyetinde kaldı. Daha sonra Erzurum'da vebadan öldü.

Süleyman Bey'in Palu hakimliği ise oldukça uzun sürmüştür. Onun Celaliler üzerine yapılan Kuyucu Murad Paşa'nın seferlerinden birinde öldüğü belirtilmektedir.

1611 Ekim'i başlarında (Evahir-i Receb 1020) temliknameye göre yerine oğlu Mehmed Bey hakim nasb edildi. Diğer taraftan Mehmed Bey'e Sultan I. Ahmed tarafından verilen temlikname, hükümdar sancaklarının imtiyazlarının ve merkezi otoriteye karşı olan mükellefiyetlerinin tesbitinden mühim bir belgedir.[72]

17. yy.da 1663'lerde vefat eden İbrahim Bey, IV. Murad'ın Bağdat seferine katılmıştır. Evliya Çelebi 17. yy.ın ortalarında ziyaret ettiği Palu'dan bahsederken İbrahim Bey'in Palu kalesinde oturduğunu ve beraberinde askerlerinin bulunduğunu kaydetmektedir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Palu

Kırkyıllık süre boyunca, geniş Osmanlı coğrafyasını gezerek gördüklerini, duyduklarını kendine özgü renkli üslubuyla anlatan Evliya Çelebi 17. yüzyıl ortalarında Harput ve Palu'ya da gelmiştir. Evliya Çelebi, Palu'yu şöyle anlatır:

"**Palu Kalesi Vasıfları:** Burasının beyi 921 tarihinde Selim Han'ın veziri Bıyıklı Mehmet Paşa'ya itaat edip, yine mülkü kendisine mülkiyet üzere ihsan olunmuştur. Evlat evlada mutasarrıf olurlar. Emirlerde bunlara "Cem-Cenab" diye lakap yazılır. Eyalet mahsulü kendilerine Hass-ı Hümayun ayrılmıştır. İdaresi altında tımar, zeamet, alaybeyisi, çeribaşısı yoktur.

Gaza sırasında hakimi 2000 askerle süvari olup askeri silahlı, başı kıllı, alaca serbentli, şal şabekli, pandasi, sadsi, hazeri, sençli, püçüklü, alaca sakallı acaip çehreli bahadır erler olup sefere giderler. İstanbul tarafından 150 akçalık kadısı vardır. Sair hakimleri olmayıp sade muhtesibi ve şehir voyvodası vardır.

Palu Kalesi Şekilleri: Murat Nehri kenarında doğusu kahkaha kalesi gibi göğe baş uzatmış kayadan bir kaledir. Bir taraftan havalesi olmamakla hiçbir veçhile zafer mümkün değildir. Hatta Timur görüp asla üstüne düşmeyerek geçmiştir. Kale içinde İbrahim Bey'den gayri asker ile sakin olunur bir insan yoktur. Ve olması da mümkün değildir. Her an kaleye çıkmakta güçlük çekilir. Kale içinde bir cami ve cebhane ve

72. Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti, s. 1074-1081. Şerefhan, Şerefname, Kürt Tarihi, Arapça'dan Çeviren, M. Emin Bozarslan, s. 204-216.

mahzenler ve su sarnıçları var. Ve Murad nehrine inilir. Kayaları içinde bir su yolu vardır. Bütün burç ve boruları gayet metanet üzeredir. Demirden mamül sağlam bir kapısı vardır.

Palu'nun Varoşu: Murad sahilinde 100 adet toprak örtülü hanelerden müteşekkildir. Palu'nun batısında Ergani ve Egin birer konaktır. Kuzeyinde Harput bir menzildir. Kıblesinde Diyarbekir iki menzildir. Bu kalenin ensesinde Bağın namında İrem bağı gibi bir köy vardır. Kürdistan içinde meşhur bir gezinti ormanlıktır ki, Palu Beyleri'nin hassıdır. Oradan bir nehir kayadan çıkar, ab-ı hayattan birisi de budur. İskender'in bu mahalde oturacak yeri vardır.

Ama Palu kalesi dibinde akan Murad nehrinin çeşmesi yakınında Erzurum ve Muş sahrası Bingöl yaylağında binden ziyade göller toplanıp Muş sahrasında geçip Palu Kalesi altından akar. İzoli denilen yerde, Çat adlı köyde Fırat'a karışıp aşağı akar. Bu Palu'da ibrahim Bey'den ihsan ve arkadaşlar alıp sarp kayalık yerlerden geçip Mamur köyler içinden giderek (Çapakçur) kalesine geldik…

… Ergani ve Eğil Beyine gittiğimizde ilkin Habus köyünde konakladık. Diyarbekir eyaletinde Harput sancağında Harput gölü kenarında 300 evli bir köy olup zeamettir. Oradan Sarıkamış Köyüne geldik. Bağlı bahçeli zeametttir. Oradan yine doğuya bir gün gidip, Murat nehrini geçerek Paşa efendimizin muhabbet muktuplarını Palu Beyi Murtaza Bey'e verip Paşa efendimize 150 deve yükü zahire gönderdi. Kendileri dahi karşılamaya gelip nezre 300 kuruş bir at bir zerduva kürk ihsan etti.

Bu Palu Kalesi Murad Nehri kenarında göğe baş uzatmış bir kale olmakla bidinde nehri kolaylıkla geçip Demirkapı köyüne geldik…

…Amid eyaletindeki hükümetler şunlardır: Cezire, Eğil, Genç, Palu, Hazro… Bu beş hükümet serbest mir-i miranlık payesi ile hakimlerine verilir. Ama yine vezir ile sefere gitmeye memurdurlar. Mir şehri, Mir Pesan, Mir Süleyman, Mir Kancuk gibi 300 kadar beş yiğitleri vardır. Timar Defterdarı, Defterdar Muhasebesi, Mal Defterdarı vardır. Hassı 40.399 akçadır…

Şatt nehrinin birinci kaynağı (Şatt'ül-Arab): Evvela Diyarbekir'den kuzeye bir günde varılır. Palu kalesi ensesinde Bağın adlı, İrem bağına benzeyen köy vardır ki bu taraflarda meşhur bir mesiredir. Bütün Palu beyleri ve diğer diyarın büyükleri gezinti için gelir, ayş-ü işret ederler. Bu irem gibi köy, Palu Beyi'nin hassıdır. O kayalık dağ içinde bir yalçın kayadan sağuk ve saf bir su çıkar ki, Temmuzda kimse içinden üç taş çıkaramaz. Ta bu derece soğuk bir serrabudur. Güya billur necettir. Doğrusu ab-ı hayata benzeyen bir hayat pınarıdır. Yer yüzünde bir benzeri yoktur. Bi kuzu yiyen kimse, üzerine bu sudan içmiş olsa derhal acıkır.[73]

Palu'ya 1695 yılında Naysar Bey hakim bulunuyordu. Naysar Bey ve kardeşi Mucur Mehmet Paşa, Osmanlıların Avusturyalılar ile yaptıkları Sente savaşında şehit düşmüşlerdir.[74]

1697 yılında Naysar Bey ve Mucur Mehmet Paşa'nın kardeşi Süleyman Bey Palu Sancağı beyliğine getirilmiştir. 17 Ocak 1737'de Palu hükümeti İbrahim Paşa tarafından idare edilmektedir.[75]

1824 yılının Kasım'ında Muş Beylerbeyi Emin Paşa, Padişah'ın buyruğuna uyarak Kiğı dolaylarında 4000 kişi kadar bir kuvvet toplamış ve Kiğı'ya gelmiştir. Büyük Mehmet Bey'i Şeytan Dağlarına kaçmaya zorladığı gibi bu isyankar

73. Mehmet Zıllioğlu, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 110-111
74. Mehmet Ali Ünal, XVI .Yüzyılda Palu Hükümeti, s. 1082
75. Yeni Türkiye, 701 Osmanlı Özel Sayısı I Siyaset ve Teşkilat, Ocak-Şubat 2000, yıl: 6, Sayı : 31, s. 453.

reisin başını da kesti. Bu harekette Emin Paşa'ya Palu ve Sancak bölgesi beyleri de katılıyordu.[76]

Tesbit edebildiğimiz en son Palu Beyi Süleyman Bey'dir. 1838 yılı Mısırlılarla Osmanlılar arasında meydana gelen Nizip Savaşı sırasında 1838/39 (1254 h.) yılı Ağustosunda Osmanlı ordusunun büyük bir kısmı, Malatya civarında, diğer bir kısmı da Harput ovası ile Palu'da bulunuyordu. Hafız Paşa Harput'ta, Kurt İsmail Paşa ise Palu'da bulunuyordu. Paşa, burada zamanın meşhur alim ve mutasavvuf, nakşibendi şeyhlerinden Şeyh Aliyyüsebti Efendi ile tanışmış ve çok samimi bir dost olmuşlardı.

Malatya, Harput ve Palu'da bulunan ordular, Hafız Paşa'nın komutasında o yılın Ekim ayı içinde Birecik'e doğru sevk edildi. Kışın çok soğuk ve şiddetli oluşu nedeniyle istenilen ölçüde bir iş görülmeden tekrar Malatya ve Harput'a geri dönülmüştür.

Palu, Tanzimat'a kadar Cemşid Bey'in sülaleri tarafından idare edilmekte idi. Palu hükümdarlarının saltanatı Tanzimat'a kadar devam etmiş, Tanzimat ile birlikte Palu hükümdarlığın[illegible]altanatına son verilerek buraya devlet tara[illegible]dan bir vali gönderilmiştir.

Birinci Dünya Savaşında ve Cumhuriyet Öncesi'nde Palu

Cumhuriyet döneminin yaklaşık bir asır öncesinde, Harput eyalet merkezinin dört bir yanı, Dersim ve Palu dahil çevre[illegible]et reislerinin hüküm ve icraları altında[illegible]ydı. Bunlar hükümete itaat etmedikleri, vergi ve[illegible]edikleri ve daima isyan ettikleri gibi bir birleriyle de sürekli çarpışır dururlardı. O dönem[illegible] Reşit Paşa'nın 40 tabur askeri olduğu bilin[illegible]ordu. 1834 yılında (1240 h.) Reşit Mehmet Paşa Harput'u merkez yapmış ve Ağa [illegible]esindeki Palu Beylerinin bilinen konaklarında hükümeti idare etmeye başlamıştı. Astığı astık, kestiği kestikti. Aynı zaman[illegible]sevkine düşkün ve av meraklısıydı.

Palu ve Gerger kazalarının yöre aş[illegible]ile Siverek kazası dahilinde Milli ve Karakeçili aşiretleri isyan etmişlerdi. Harput'ta [illegible]iilik görevi yürütmekte olan Arif Pasa yanına süvari ve piyadeden oluşan 800 aske[illegible]ala[illegible]itaat altında bulunan diğer aşiret beyleri[illegible]kaza müdürleri tarafından toplanan 3000 kişilik kuvvetle bu kazalara giderek isyanı [illegible]mış ve asayişi temin ederek dön[illegible]üştür. ([illegible]5 / 5-6 Cemaziyelevvel 1272 h.). Bu hadiselerden sonra 1860 / 61 (1277 h.) yıll[illegible]t valisi Leskofçalı İsmail Paşa zamanında Kuruçay ve Palu kazaları Harput'a bağlanmıştır.

5. Sultan Mehmet Reşat devrinde başlayan Balkan s[illegible]ını müteakip, Harput ve dolaylarında da [illegible]erberlik ilan edilmişti. Fırka Erzurum'a hareket emrini alınca karargahı 3 Eylül 1914 (1330 h.) de, maiyetindeki 3. Tabur 14 Eylül'de, [illegible]. Tabur 17 Eylülde, Harputlu Katırzade Yüzbaşı Veli Efendi'nin kumandasındaki 1. Tabur ise 18 Eylülde Erzurum'a hareket ettirilmişti. Taburlardan bir kısmı Palu - Çabakçur, bir kısmı da Dersim - Erzincan üzerinden gitmişlerdir.

Çanakkale Cephesindeki taarruz savaşlarının, siper muharebelerine dönüşmesi ile birlikte Karabekir Paşa, VI. Ordu Kurmay Başkanı olarak Irak Cephesine gönderildi.

Kâzım Karabekir, Cafer Tayyar Paşa ile o yıllarda yapılabilen karşılıklı yer değiştirme -becayiş- usulü ile Kafkas Cephesindeki II. Kolordu Komutanı olarak atandı. Bu Kolordu; Van Gölü'nün güney mıntıkası, Bitlis, Muş, Murat Çayı ve Palu Doğusu'na kadar olan geniş bir araziyi müdafaa etmekle yükümlüydü.[77]

76. M. Salih Sarı, a.g.e., s.150.
77. http//çanakkalesavaslari.com.edu.tr/karabekir.

1915 yılı yaz aylarında Rus ordularının çok üstün kuvvetlerle yaptığı saldırılarda doğu illerindeki Ermeni köyleri ve fedaileri Ruslar'a yardım etmiş, ordumuzda bulunan Ermeni askerleri kaçıp Rus ordusuna katılmışlardı. Ruslar Pasin'i işgal ettikten sonra Muş, Varto, Kiğı, Palu bölgelerindeki Ermeniler açık olarak isyan etmiş, çeteler halinde Müslüman köylerine saldırmışlardı. Bölgede bulunan Hamidiye süvarileri ve milisler bu asilerle çarpışarak bir kısmını tenkil ve diğerlerini Rus ordusuna doğru kaçırmışlardı.

1916 Şubat aylarında Rus ordusunun Varto ilçesini işgal etmesinden sonra Ruslar Varto ve Hınıs bölgelerinde duraklamış, dağların fırtına ve tipileri yüzünden ilerleyememişlerdi. Bizim cephelerimiz Kiğı-Karir dağlarında, Sığı boğazında ve Eşek (Şeref) Meydanında kurulacaktı. Fakat cephede asker namına hiçbir şey yoktu. Karirli Küçük Ağa'nın önderliğiyle bütün bölge halkı toplanmış, buralarda bir milli cephe kurmuşlardı. Karir dağlarında Küçük Ağa oğlu Mehmet Efendi'nin emrinde olan Hormek Milis alayı, Karabaş bölgesinde üçüncü Cibran alayı kumandanı şehit Miralay Halit Bey'in oğlu Bahri Bey'in emrindeki yarım alayı, Sığı Boğazında gökdereli Şeyh Şerif'in emrinde olan Çabakçur ve Palu Zazalarından 1000 kişi ile, Kiğı'nın Şadili aşireti vardı. Solhan ve Genç Zazaları Eşek Meydanı cephesini tutmuşlardı.[78]

Birinci Dünya Savaşında doğuda Ruslar ile yapılan savaş esnasında (1916) Çanakkale ve Trakya'dan alınan birliklerle 3. Ordu namıyla I. Ferik Ahmet İzzet Paşa'nın komutası altında teşekkül etmiş ve ordunun bir kısmı trenle Kayseri, Şarkışla, Sivas, Malatya'dan Harput'a ve buradan Palu, Çabakçur ve Genç istikametine sevk edilmiştir.

Bu birlikler Erzincan'a kadar ilerlemiş olan Rusların sol yanlarına taarruz ederek arkalarına geçecekti. Bunu haber alan Ruslar güneyden Van, Bitlis, Muş hattı ile Kiğı, Çabakçur üzerine yüklenmiş olmaları, bu arada da Ermeni katliamlarının başlaması, Rusların Palu'ya kadar geldikleri şaiyası ve Dersimlilerin isyanı, cepheden gelen yaralı askerlerin durumları halk arasında büyük endişe, tedirginlik ve korku meydana getirdi. Varlıklı ailelerin büyük bir çoğunluğu Malatya ve Antep'e göç ettiler.

Çanakkale zaferinden sonra Harput'a yetişmiş olan 12. Fırka 10 Mayısta Palu'ya, 53. Fırka Halep'ten Malatya'ya, 14. Fırka Resuleyn'e, 13. Fırka ise (7 tabur) daha evvel Sivas'tan Harput'a gönderilmişlerdi. Dersim'de görevi biten 13. Fırka, Kiğı civarında toplanarak Mamahatun'a (Tercan) taarruz etmiş ve burasını geri almıştır.

Gerek bu birliğin taarruzu ve gerekse 3. Ordunun Ruslara taarruzları üzerine Ruslar Yuneç komutasında 150.000 kişilik 3 kolordu ile karşı taarruza geçip, Bayburt, Kiğı, Tercan, Kelkit ve Erzincan'ı zabtettikten sonra Kemah'ı bonbardıman ederek boğazı zorlamaya başladı. Ne garip tesadüftür ki Erzincan'ın sükutunda 2. Orduya güneyden umumi bir taarruz yaptırmak üzere 24 kişi ile birlikte Enver Paşa da Sivas üzerinden otomobillerle aynı gün Elazığ'a gelmişti.

Ordu komutanı Ahmet İzzet Paşa ve karargâh erkânı, Vali, mülki erkanı, bütün okul öğrencileri ve büyük bir halk kalabalığı tarafından merasimle karşılanan Enver Paşa'ya ordu karargâhında Ahmet İzzet Paşa tarafından öğle yemeği verildi. Öğleden sonra ise mülki erkân ve önde gelen zevat topluluğu ile Palu'ya hareket edildi.

Diyarbakır ve dolaylarında yer almış olan Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki 16. Kolor-

78.M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s.144-146. Halil Şimşik, Geçmişten Günümüze Bingöl ve Doğu Ayaklanmaları, s. 73.

du, Rusların bu bölgeye geçmelerini önlemiş, 6/7 Ağustos 1916 da bir taarruzla Bitlis, Muş geri alınmıştı. Bu haber Harput ve dolaylarında halkı ferahlatmıştı.

15 Temmuz 1916 günü yapılan saldırıdan sonra Rus ordusu bir daha kendini toparlayamamış ve ordumuza saldırmaktan vazgeçerek çekildiği yerleri tutmaya çalışmıştı. Ordumuzun zaferinden duyduğu güvenle cephesinde kış tedarikleriyle uğraşarak, milli kuvvetlerin de Malatya ve Diyarbakır'a inmesine müsaade edilmiş, Cibran alayları ile Urfa iline de Şeyh Şerif kuvvetleri gitmişlerdi.[79]

Bu arada 2. Ordu karargahı da Palu'nun 6 km. kuzeyindeki Sekerat köyüne nakledilmiştir. İzzet Paşa Sekeret'ta hastalanınca 16. Kolordu komutanı Mustafa Kemal Paşa'yı vekil bırakarak İstanbul'a gitti. Mustafa Kemal Paşa ordu karargahı olan Sekerat'a gelmiş, ordu erkân-ı harbiye reisi Miralay İsmet (İnönü) Paşa'yla karşılaşmış ve görev arkadaşı olmuşlardı. Sekerat'ta Diyarbakır Belediye Meclis Üyesi olan ve Kara Cemşid Bey sülalesinden olan İbrahim Bey'in konağında kalırlar. Bu iki komutanın dost ukte böyle bir zamanda ve Anadolu'nun üra kazası olan Palu (Sekerat)'da başlamıştır.

Ahmet İzzet Paşa iyileşerek 12 Martta Elazığ'a döndü. Büyük bir merasimle karşılandı. Bu sıra Sekerat'tan Diyarbakır'a uçmakta iken motorunun patlaması sonucu düşerek parçalanıp ölen teyyareci meşhur Nuri cenazesi 22 martta Elazığ'a getirildi. Ahmet İzzet Paşa bu cenaze merasiminde bulunduktan sonra hemen Sekerat'a gitti. 30 Nisan tarihine kadar Sekerat'a kalan Ahmet İzzet Paşa tekrar hasta olarak Elazığ'a oradan da İstanbul'a gitti.

Ruslar, 18 Aralık 1917 yılında Erzincan'da imzalanan anlaşma sonucunda tamamen çekildiler. Yalnız Ermenilerin yaptıkları zulümlerin ortadan kaldırılması için 2. ve 3. Ordulara ilerleme emri verilerek 7 Şubat 19[illegible] yılında Kelkit alındı. Bu sırada 2. Ordu da Halep'e hareket emri geldi. Bu ordunun yalnız 4. Kolordudan Bitlis'te bulunan 5. ve Palu'da bulunan 12. Fırkaları 3. Orduya bağlanarak yerlerinde kaldılar.[80]

Çanakkale'de bir Palulu

Çanakkale Savaşı'nda bulunan bir Alman subayı şöyle bir olayı nakleder: "Bir mermi geldi: Teğmen Palulu Ali'nin sağ kolunu götürdü: Ölümcül bir yara alan gövdesini yamaca çarptı. Böyle anlarda ölüm kesin olduğu için, çıldırmaları çok olur. Ben ona sarıldım; "*Ali ölmeyeceksin*" diyordum. O da gülümseyerek, "*Ben gidiyorum, bak Peygamberim beni kucaklamaya geliyor*" dedi. Bu cümleleri karşılıklı birkaç defa tekrarladık. Bu zaman zarfında Ali'nin gözlerine bakıyorum. Peygamberini gördüğünü görüyordum, baktığı yere bakıyordum hiçbir şey göremiyordum. Son sözü bana şu oldu. "*Köyde 4 yaşında bir oğlum var, ona sahip çıkarsan memnun olurum.*"

Gerçekten de o Alman subayı Palu'lu Ali'nin oğlunu evlat edinip, ülkesine götürdü. Siyasal Bilgileri bitirdikten sonra yurdumuza döndü ve o Dışişleri bakanlığında görev aldı.[81]

79. Mehmet Arslan, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s.150.
80. Palu Bülteni, yıl : 1986, sayı : 2, s.4-5
81. Çanakkale Mahşeri adlı kitabın Yazarı Mehmet Niyazi Özdemir Bey ile Binbaşı Lütfi Bey'in Feryadı, röportaj, Altınoluk Mart-2001.

Şeyh Said ve Arkadaşları Yakalan[illegible]n Sonra (Hürriyet Gazetesi)

Süleyman Yaplıcı

CUMHURİYET DÖNEMİ

(ŞEYH SAİD HAREKETİ)

1925 yılında vuku bulan Şeyh Said ayaklanmasına kitabımızda ayrı bir bölüm halinde yer verişimizin sebebi, Şeyh başta olmak üzere, hareketin önde gelen liderlerinin Palu ve çevresine mensup oluşlarından dolayıdır. Bu yüzden de, Palu sürekli başkaldırıyla birlikte anılmış, ilçenin sosyal ve ekonomik hayatı sürekli bu hadisenin gölgesinde kalmıştır.

Cumhuriyet tarihinde önemli bir yeri olan ve bugüne kadar sıcaklığını koruyan bu hadiseyi tahlil etmek, ona şu veya bu yönde bir kıymet hükmü atfetmek kitabımızın amaç ve hedefleri arasında yer almamaktadır. Bugüne dek başkaldırıyla ilgili pek çok eser, makale ve değerlendirme yazısı kaleme alındı. Tüm bu yayınlara hâkim olan üslup ve yaklaşım tarzı, yazarların hayat tasavvuruyla yakından ilgilidir. Sözgelimi M. Şerif Firat tarafından kaleme alınan Varto Tarihi'nde Şeyh Said ayaklanmasına geniş yer verilmiştir. Yazar, kitabında hadiseyi her ne kadar rejim açısından değerlendiriyor olsa da, mensubu olduğu aşiret (Hormek)'in mezhep asabiyetiyle çok daha önceleri isyana katılan aşiretlerle olan kavga ve sürtüşmelerini gözardı etmemek gerekir. Uğur Mumcu ve başka yazarlar da durdukları yerden hadiseyi değerlendirmişlerdir. Keza İslami hayat görüşünü benimseyen yazarlar (Necip Fazıl, Kadir Mısıroğlu gibi) ise Şeyh Said ayaklanmasına daha farklı bakmışlardır.

Peki bu hadiseyi nasıl görmek gerekir? Yukarda söz ettiğimiz yazarların hadiseyi farklı açılardan değerlendirmeleri de gösteriyor ki, ayaklanma kendi içinde zıt eğilimleri barındırıyordu. Başkaldırı hadisesinin aktörleri her ne kadar amaç ve hedef birliği içerisinde gözükseler de beklentileri hep farklı olmuştur. Sözgelimi hareketin lideri Şeyh Said (mahkeme safhasındaki ifade ve beyanları da dikkate alındığında) dini (İslami) kaygılarla hareket etmiş oluyordu. Fakat kalkışmanın diğer önderleri (sözgelimi Cibranlı Halit, Seyyid Abdulkadir ve Diyarbakırlı Cemilpaşazadeler) Şeyh'in kaygılarını ne ölçüde paylaşıyorlardı? Ayaklanmanın İstanbul koordinasyonunu sağlayan Palulu Kör Sadi'nin Kürtçülük faaliyetleri ise daha meşrutiyet yıllarında biliniyordu. Bundan dolayı Erzincan'a sürülmüştü. Kaldı ki, ayaklanmanın bastırılmasından sonra Suriye'ye kaçan bir kısım isyan elebaşlarının katıldığı Hoybun toplantıları hareketin mahiyetine farklı boyutlar katmıştır.

Öte yandan, I. Cihan Harbi'nde Hamidiye Alaylarının başında miralay sıfatıyla cephane aman vermeyen Şeyh Şerif, Cibranlı Halit ve diğerlerinin devlete olan hizmetleri ise düşündürücüdür…

Palu yöresinden etkilemiş Şeyh Said hadisesi, son tahlilde olanca mahiyet ve gelişmişüyle ülkede yerleştirilmeye çalışılan rejime bir muhalefet hareketidir.

Kitabımızda isyan hadisesini sebep ve sonuçlarıyla kısaca özetleyip ardından gün gün gelişmesine yorumsuz olarak yer vereceğiz.

Şeyh Said Kimdir?

Şeyh Said, 1865 yılında Palu'da Şeyh Mahmut Feyzi'nin oğlu olarak dünyaya geldi. Dedesi Şeyh Aliyü's-Sebti Efendi, Palu'da ikamet ediyor ve Malatya, Elazığ, Erzurum, Diyarbakır, Bingöl, Muş illerini içine alan Nakşibendi Tarikatı'nın postnişini idi. Alnı zaman da bu bölgedeki medreselerin de yöneticisi idi.

Şeyh Aliyü's-Sebti Efendi'nin Muhammed Nasih, Mahmud Feyzi, Hasan Naki, Hüseyin Zeki ve küçük yaşta vefat eden İbrahim Kudo isminde beş oğlu dünyaya gelir.

Şeyh Said'in amcası Şeyh Hasan Naki Efendi ise Palu'da hem Nakşi şeyhi hem de Palu Müftüsü olarak görev yapıyordu.

Doğumundan birkaç yıl sonra babası Şeyh Mahmud Feyzi Erzurum ilinin Hınıs ilçesine yerleşir. Şeyh Mahmud'un; Said, Bahaeddin, Diyâeddin, Necmeddin, Tahir, Mehdi ve Abdurrahim isminde yedi çocuğu dünyaya gelir.

Babası aynı zamanda Nakşi Şeyhi ve Said'in ruhani hocası idi. Şeyh Said, dedesi Aliyü's-Sebti Efendi ve babası Şeyh Mahmud Efendi'den tasavvuf halkalarını yönetmeleri için yetiştiriliyordu. Zaten şeyhlik de Said'e babasından kalmıştı.

Şeyh Said, çevredeki ülkelerde görmüş Arapça, Farsça, Kürtçe ve Zazaca'yı çok iyi bilen maddi durumu iyi, dönemin aydın bir şahsiyeti idi.

Palu'da amcası Şeyh Hüseyin, Muş'ta Müftü Mehmet Emin Efendi Malazgirt'te Abdulhalim ve Hınıs'ta Musa Efendilerin yanında medresede okudu.

Dini ilimler ve filolloji eğitimin yanı sıra sosyal, siyasi ve edebi sanatlarda öğrenim görmüş; matematik, astronomi, mantık, felsefe ve beediiyyat gibi alanlarla ilgilenmiştir. Hatta El-Harisi ve Bediüzzaman Hamadi'nin şiirlerini çok güzel okuduğu ve hepsini ezbere bildiği için çevrede "Bediüzzaman" lakabı ile anılır olmuştu. Kuvvetli ve yakışıklıydı. Aksakallarına daima kına yakılmış olarak gezerdi.

İlk evliliği olan Emine hanımdan üç erkek dört kız olmak üzere yedi çocuğu olmuş; eşi Emine hanım, aile Rus Muharebesi nedeniyle Hınıs'tan Piran'a göç ettiği zaman rahatsızlanmış ve vefat etmişti. Hanımı vefat ettikten sonra Miralay Halid Bey'in kız kardeşi Fatma hanım ile evlenmişti. Ondan da Ahmet isminde bir oğlu olmuştu. Bir diğer hanımı olan Nazife hanımdan ise Azize ve Abdülhalık isminde iki çocuğu olmuştu.

Şeyh Said sosyal, siyasal ve ekonomik olarak büyük bir aileden geliyordu. Toplum içinde saygınlığı yüksekti, otoritesi vardı. Ayrıca ona bağlı olan bir hayli aşiret de bulunuyordu. Doğumuyla Şeyh Said, kendi adıyla anılan ayaklanma bölgesinde ektin konumda olan herkesi tanımakla kalmaz, bölgeyi de karış karış ve avucunun içi gibi bilirdi.

Şeyh Said

İlk Karar

Doğuda Şeyh Said, kurulan yeni rejimin yöneldiği büyük çaplı değişimi içine sindiremeyerek izlemeye dururken, İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti ve Cibranlı Halit Bey ile TBMM'de milletvekili olan Yusuf Ziya Bey de, oluşturulmak istenen yeni çizgiye dur demenin planlarını tasarlıyorlardı. Yusuf Ziya Erzurum'a gelip Cibranlı Halit'in evinde bir hafta misafir oldu. Aralarında verilen bir kararla, Doğudaki aşiretlerin harekete geçirilmesi için gerekli yolları araştıracaklardı.

Fakat bunun için halkın desteğini alabilmek konusunda bir manevi önder gerekiyordu. Bu önder de bütün doğuda sevilen sayılan Şeyh Said Efendi'ydi. Yusuf Ziya, Cibranlı Halit'le birlikte verdikleri kararı Şeyh Said Efendi'ye ulaşıp anlatır. Şeyh Said'in onayı ile de kendisinden aldığı bir mektupla beraber bölgedeki aşiretlerin ileri gelenleriyle görüşmelere başlar. Yapılan bu ziyaret ve görüşmelerin tümünden Ankara istihbaratı haber almıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 1924 Ekiminde Pasin depremi sebebiyle geldiği Erzurum'dan Ankara'ya dönerken Cibranlı Halit ile Yusuf Ziya'nın tutuklanmalarını emreder.

10 Ekim 1924'de Yusuf Ziya Erzurum'da yakalanır. Bitlis Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevkedilir. Buradaki ifadelerde iki isim öne çıkmışır. Bunlar Cibranlı Halit Bey ve dayısı Şeyh Said Efendi'dir. 20 Aralık 1924 gecesi Erzurum Kolordu Müfrezesi Cibranlı Halit Bey i gözaltına almıştır. Cibranlı Halit aynı gece Ezurum'dan otomobil ile Bitlis Cezaevi ne gönderilir.

Bu aşamada Erzurum Valiliğinin bir emriyle 22 Aralık 1924'de Şeyh Said Hınıs Karakolu'na götürülmüştür. Kendisine halkı isyana hazırlamak ve Cibranlı Halit ile Yusuf Ziya (eski Bitlis milletvekili)'yle işbirliği suçu isnad edilir. Şeyh Said suçlamaları reddeder. Ortada bir delil olmadığından Hınıs Kaymakamı Maksut Bey, Erzurum'a bir telgraf çekerek Şeyh Said'in masum, iftiraların asılsız olduğunu bildirir ve Şeyh Said Efendi'yi serbest bırakır.

İlk Girişimler

Şeyh Said Hınıs'tan 27 Aralık 1924 tarihinde Kırıkhan köyüne gelir. Zirkanlı Miralay Selim Bey ile bölgenin tüm ileri gelenleri Şeyh Efendi'yi burada ziyaret ederler. Ziyaret esnasında Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza Efendi de Halep'ten Kırıkhan'a gelmiştir. Şeyh Said burada ilk kararını açıklar. Bu karar "Cemiyet-i Garra-yı Ahmediyye" için yola çıkmaktır.

Şeyh Said, oğlu Ali Rıza Efendi ve beraberindeki bölge ileri gelenleriyle 6 Ocak 1925 günü Kırıkhan'dan Karlıoava ilçesinin Kanireş köyüne gelip Cibranlı Halit Bey'in evinde ikinci toplantıyı yapar. Orada 5 Ocak'ta Solhan ilçesine bağlı Melekan köyüne gelip, dayısı Şeyh Abdullah ile görüşmüştür. Melekan köyünde aşağıdaki kararlar alınır:

1. Şeyh Said, Genç, Hani, Lice, Silvan, Diyarbakır, Ergani bölgelerinin ileri gelenleriyle görüşmeler yapacak ve daha sonra Çapakçur'a dönerek kıyamı başlatacaktır. Daha sonra Diyarbakır'ın denetimi sağlanacaktır.

2. Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza Efendi Melakan köyünden Şeyh Said'in bir fetva suretiyle Solhan, Ömeran, Zıkti aşiretlerini gezip, Muş ovasına ve oradaki ilçe halkına durumu bildirecek ve Malazgirt'te bir güç birliği yapılıp Muş-Bitlis kontrol altına alınacaktır.

Şeyh Said ve Arkadaşları (Hürriyet Gazetesi)

3. Hareket günü Melekanlı Şeyh Abdullah, Solhan, Ömeran gibi aşiretlerle Varto merkezini denetim altına alacaktır.

4. Kıyamdan sonra Gökdereli Şeyh Şerif Efendi, Palu bölgesindeki aşiretlerle Elazığ'ın denetimini sağlayacak ve Zaza aşiretleriyle Erzincan'a geçilecektir.

Şeyh Said bu kararların ardından büyük bir cemaatle 15.01.1925 günü Darahini (Genç) vilayet merkezine gelir. Burada halkın kendisine gösterdiği saygı ve sevgi üzerine Vali ve Hükümet erkânı da Şeyh Efendi'ye saygı ziyaretinde bulunurlar. Ayaklanmaya daha çok Lice-Hani ve Çapakçur havalisinde yaşayan Zaza aşireti mensupları katılmış, ayrıca Kurmançi'lerden Cibran ve Hasanan aşiret mensupları da kısmen bu ayaklanmaya destek vermişlerdir.[82]

1924 yılında Azadi Cemiyeti ilk kongresini Erzurum'da yaptı. Bu kongreye Şeyh Said de katıldı. Bu kongrede alınan karara göre, Doğu Anadolu'da bütün aşiretlerin bu ayaklanmaya katılmalarını temin için girişimlerde bulunulması, hazırlıkların büyük bir gizlilik ve titizlilikle planlanmasının gerektiği ve çalışmaların uzun bir süre alacağından, ayaklanmalar Mayıs 1925'te başlatılmasıydı.[83]

1924 yılı yazında Şeyh Said, Cibranlı Halid, Mutki aşireti reisi Musa Bey Erzurum'da buluştu ve durumu gözden geçirdiler. Cemiyet ikinci kongresini Çan'da yaptı. Şeyh Said ayaklanmanın Mayıs 1925'te başlayacağını tekrarladı. Kongreden sonra müritlerinin çoğunlukta bulunduğu Palu, Lice, Hani ve Piran (Dicle) bölgelerine seyahate çıktı.

Hani'de Salih Bey'in evinde yapılan toplantı sonucunda ayaklanma tarihinin 21 Mayıs 1925 olarak değiştirilmesine karar verildi.[84]

Piran Olayı ve Hareketin Başlaması

Bölgeyi gezmekte olan Şeyh Said, 13 Şubat 1925 günü maiyetindekilerle beraber Piran'a gelip kardeşi Şeyh Abdurrahim'e konuk oldu. Köyde yapılan bir düğüne de katıldı. Köyde bulunan iki kaçağın yakalanması için köye gelen jandarma birliği evin etrafını sarmıştı. Kaçakların teslim edilmesi istendi. Şeyh Said, birlik komutanı Teğmen Mustafa ile Teğmen Hasan Hüsnü'ye haber göndererek; "*İstediğiniz adamlar bizim yanımızdadır. Bunlar bize sığınmış durumdadırlar. Şimdi bunları yakalarsanız benim şeref ve haysiyetimi çiğnemiş olursunuz. Düğün bitsin düğünden sonra size teslim edeceğim*" ricasında bulundu. Teğmenler de; "*Bizim görevimiz bunları yakalamaktır*" deyince çıkan tartışma ve arbede sonunda açılan ateşle bir er şehit oldu, iki de yaralı vardı. Geri kalanlar yakalandı ve Zülküf Cafer Ağa'nın evine yerleştirildi. Böylece ayaklanma tesbit edilen tarihten önce başlamış oldu.[85]

Artık ayaklanma fiilen başlamış bulunuyordu. Şeyh, aynı gün öğleden sonra Piran'dan ayrılıp 15 Şubat 1925 günü Bicar Bucağına bağlı Hakik köyüne geldi. Yolda kendisine Butyanlı, Mıstanlı, Tavaslı, Silvanlı aşiretlerinden bazı kuvvetler katıldı. Şeyh Said ve emrindeki kuvvetler 16 Şubat'ta Hakik'ten hareketle Genç (Darahini) üzerine yürümeye başladılar. Aynı gün Genç ele geçirildi.[86]

Şeyh Said, birkaç gün burada kalarak ayaklanmanın planladığı şekilde genişletilmesi, cephe-

82. İhami Aras, Olaylı Şeyh Said, s. 11-12, 54, 47-52.
83. Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925), s.56.
84. Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925), s.59. Yaşar Kalafat, Şark Meselesi Işığında Şeyh Said Olayı, Karakteri, Dönemindeki iç ve Dış Olaylar, s.143. Prof. Dr. Abdulhaluk M. Çay, Her Yönüyle Kürt Meselesi, s.392-394.
85. Metin Toker, Şeyh Said ve İsyanı, s.37-38. Uğur Mumcu Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925), s.68.
86. Faik Bulut, Devletin Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyanları, s.23. Vedat Şadilli, Türkiye'de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar, s.78. Aziz Şahin, Şeyh Said Ayaklanması, s.12. Hıdır Göktaş, Kürtler, İsyan-Tenkil, s.69-70.

lerin yeniden belirlenip komutanların atanması gibi işlerle ilgilendi. İstiklal Mahkemesi'nde ifadesi alınırken yaptığı açıklamalara göre isyanın seyri şöyle gelişmiştir:

Çabakçur (Bingöl) Cephesi

Cephe komutanlığına Şeyh Şerif atanmıştı. Şeyh Şerif bu cepheyi Çan şeyhlerinden İbrahim ve Hasan'la birlikte yönetecek, burası alındıktan sonra Göynük ağalarının da yardımıyla Elazığ üzerine yürünecekti. Ayrıca Gazik geçitleri tutulacak, hükümet kuvvetlerinin gelmelerine engel olunacaktı.

Muş Cephesi

Cephe komutanlığına Şeyh Abdullah atandı. Görevi Muş ve Erzurum yörelerinden gelecek ordu güçlerini tutmaktı.

Diyarbakır Cephesi

En önemli cepheyi oluşturuyordu. Bu nedenle komutanlığını Şeyh Said bizzat üzerine almıştı. Maden'deki kuvvetlere Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Abdurrahim komuta ediyordu. Maden alındıktan sonra Siverek üzerine yürüyecek ve burasını da Şeyh Eyüb'ün yardım ve desteğiyle ele geçirecekti.[87]

Şeyh Said emrindeki kuvvetlerle 10 Şubat 1925 günü akşamı Darahini (Genç)'den ayrılarak Lice'ye hareket etti. Yolda Hani'nın Hanili Mustafa ve eski müftü Salih Beyler yönetimindeki kuvvetler tarafından işgal edildiği haberi geldi. Bu arada isyanla ilgili haberler üç gün sonra yani 16 Şubat 1925 tarihli gazetelerde yer aldı.[88]

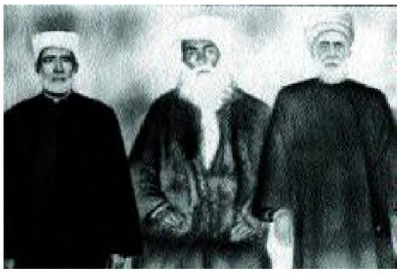
18 Şubat 1925 günü Meclis toplantılarında görüşüldü. Alınan kararlar yarınca İçişleri Bakanlığının ayaklanmayla ilgili hazırladığı ve bir örneğini Genel Kurmay Başkanlığı'na sunduğu genelgeyi özetle şöyle deniyordu:

"(...) Şeyh Sait, bir süreden beri konuk olarak bulunduğu Lice İlçesi üzerinden 13 Şubat 1925 'te 300 kişiden ibaret silahlı avanesi ile Eğani'nin Piran köyüne geçtiği ve ir... yollu kışkırtma ile halkı aldattığı ve ma...tini çoğaltmaya çalıştığı ve Piran'da jandarma müfrezemizle çarpışarak iki jandarmamızı yaraladığı ve müfrezenin subayları ile Eğil bucak Müdürünü ve 10 eri tutuklayarak silahlarını aldığı ve Hınıs'tan gelirken Genç ili içinde yaptığı kışkırtmalar üzerine bu il içinde bazı olayların meydana geldiği ve bu arada Lice-Hani ile Genç-Çapakçur-Palu telgraf hatlarının kesildiği ve Hani-Lice hattını onarmaya giden hat çavuşu ile iki jandarmayı da tutukladıkları anlaşılmış ...

Bu sebeple hükümet, bu eşkiyalığın etrafa bulaşmasına meydan vermeden azim ve ciddiyetle ortadan kaldırmaya ve mahalli birlik düzeni temin sağlamak sureti ile bu işi yapmış olanlarla tenkile karar vermiştir.

Tenkil harekatını 3. Ordu Müfettişi Kazım Paşanın idare etmeleri ve harekat bölgesindeki illerin harekat bakımından Kazım Paşadan alacakları emre göre hareket etmeleri uygun görülmüştür.

Genç ili ile 14 Şubat 1925 öğle saatlerinden beri muhabere kesilmiştir. Muş'tan 15 Şubat

Ortada Şeyh Said, solunda oğlu Selahaddin, Sağda oğlu Ali Rıza Efendi

87. Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, c.1, s.135-136, Faik Bulut, Devletin Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyanları
88. Şevket Beysanoğlu, a.g.e., s. 894.

1925 günü muhtelif istikametlerden gönderilen yeteri kadar kuvvet, ilkin Genç ile irtibat kurarak Genç'in durumu hakkında bakanlığı aydınlatmaya memur edilmiştir. Her türlü vasıtaya başvurarak Genç ili merkezi ile irtibat sağlanması çok önemlidir.

Erzincan Ester Süvari (katıra bindirilmiş) Taburundan Yüzbaşı Mustafa komutasında 12 Şubat 1925 'te iki makineli tüfekle takviyeli 120 atlıdan mürekkep müfreze, Erzurum üzerinden Hınıs'a ve aynı kıtadan 100 süvari, 26 piyade ve bir makineli tüfekten mürekkep ikinci bir müfreze, tabur komutanı Abdullah komutasında 15 Şubat 1925 öğle vakti Eğin-Arapkir üzerinden Elazığ'a hareket ettirilmiştir Bu kuvvetler Kâzım Paşanın emrine girecektir.

Bu harekâtta kullanılmakta ve kullanılacak olan bütün kuvvetlerin ne durumda bulunduklarının bildirilmesini Kâzım Paşadan ayrıca rica ederim.

3. Ordu Müfettişi Kazım Paşaya, Bitlis, Muş, Erzurum, Diyarbakır Siverek, Siirt, Ergani, Elazığ, Dersim, Erzincan illerine yazılmıştır".

Genelkurmay Başkanlığı da 3. Ordu Müfettişliğine şu emri vermişti:

(...)

"*Alınacak ilk tedbirler şunlardır:*

Erzurum Müstahkem Mevki erlerinden 150 kişilik bir birliğin bölük hayvanı ile derhal Hınıs'a hareket ettirilmesi bu gece 9. Kolordu Komutanına emredildi.

Erzincan Ester Süvari Taburunun 120 atlısı dün (13 Şubat 1925) Erzurum yolu ile Hınıs'a hareket etmiştir. Bu taburun Erzincan'da kalan piyade erleri Eğin-Arapkir yolu ile Elazığ'a hareket ettirilivor.

Diyarbakır'dan yola çıkarılan 7. Kolordu Süvari Bölüğü ile jandarma birliği Piran doğrultusunda hareket ettirilmiştir. Orada emniyeti sağladıktan sonra Palu'ya doğru gönderilmesi düşünülüyor.

Süvari Tümeni hemen Diyarbakır'a hareket ettirilecektir. Oraya vardıktan sonra bir alayının Lice'ye gönderilmesi uygun görülmektedir. Duruma göre gerekirse diğer bir alayını da Piran'a göndermek veya tümen bütünüyle Lice, Piran, Palu bölgesine göndermek gerekecektir. Yalnız bu harekât için iaşe bakımından ne derece uygun olabilir olduğunun öğrenilmesi lazımdır. Muş Ester Süvari Taburunun bugünkü dağınık durumda bırakılmayarak toplatılmasının ve buyurulmuş ile harekâta iştirak ettirilmesinin uygun olacağı düşünülüyor. Bu hususlardaki düşüncenizin makine başında biran önce bildirilmesini rica ederim."[89]

Müfettişliği İçişleri Bakanlığına sunduğu 16.2.1925 tarihli raporda:

"*Genç ilinin işgal haberini Kulp ve Lice kaymakamlıklarından aldığını, Lice'nin bu gece asiler tarafından işgal edileceği haberi üzerine, Bitlis'teki piyade alayı ile bataryanın hareket ettirilmesi ve Bitlis'in de boş bırakılmaması için Siirt'teki alaydan bir taburla bir bataryanın Bitlis'e getirilmesinin gerekli olduğunu, Diyarbakır'daki süvari alayının bakiyesinin de Lice istikametinde hareketi için emir verildiği*" arz ediliyor, *17 Şubat'ta Diyarbakır'a gelecek olan I. Süvari Tümeninin nereye gideceği*" soruluyor ve "*14. süvari tümen karargâhı ile birlikte süvari kuvvetinin Mardin'e gideceği; Lice, Hani, Genç bölgelerinde tayyare uçurulacağı; Bitlis'teki Ester Süvari müfrezesinin şimdilik Bitlis ili emrinde kalacağı*" konularında bilgi veriliyordu.[90]

Ayaklanmayı büyük bir dikkat ve önemle izleyen ve 3. Ordu Müfettişliğinin tenkil konusun-

89. Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, c.1, s.128-131. Vedat Şadilli, a.g.e., s.79-83. Hıdır Göktaş, a.g.e., s.56-58.
90. Vedat Şadilli , a.g.e., s.85-86.

daki görüş ve düşüncelerini, aldığı önlemleri, sunduğu önerileri prensip itibariyle uygun bulan Genelkurmay Başkanlığı 21 Şubat 1925 tarihli emrinde:

"*(...) Jandarmaların başarısızlığı o kadar önemli değildir. Fakat alay ve tümen ile yetişilerek ağır darbeler indirilmelidir. Bu sebeple şu tertibatın alınması uygun olur."*

Nasturilere karşı Van 'daki 28. Alay da Şırnak'ta toplanacak 36. Alay ve üç hudut taburu kuvvetli bir tümendir.

Erzincan'da ll. Alay, Çemişgezek'te 25. Alay, Elazığ'da. 13. Alay ve üç hudut taburu da bir tümendir. Esasen Nasturiler bu kadar kuvvetle tedip olunmuştur.

17. Tümenden Diyarbakır'a gelecek alayla Sarıkamış'tan Erzurum'a gelecek alay, Muş ve Genç dolayındaki 1. Alay ve Muş Ester Süvari Taburu da bir tümenden fazla bir kuvvet teşkil ederler.

Siirt, Bitlis ve Midyat'taki alaylarla Kürt E... Süvari de kuvvetli bir tümen vücuda getirir.

1. Süvari Tümeni toplanmıştır. 14. Süvari Tü... ni de yukarda açıklandığı üzere Mardin'de toplanmış olacaktır. Bu suretle Nasturilere karşı bir tümenlik kuvvetimiz ve Nasturiler ile Kürt bölgesi arasında bir tümen kuvvetimiz, ayaklanma bölgesinin doğu ve batısında birer tümenlik piyade, güneyde iki tümenlik süvari kuvveti toplanmış olacaktır.

(...)

Avrupa'dan yeni gelen, uçaklarımızdan bir takım uçak Diyarbakır'a gelecektir."[91]

Bütün bu gelişmeler olurken Lice üzerine yürüyen Seyn Said, akşam üstü Tilek köyüne geldi. Buradan Lice'ye 1.5 saat mesafede idi. Onları karşılayan Mehmet Şerif Hoca, Şeyhe, bu gece Lice'ye girmemesini, çok kan dökülebileceğini, geceyi burada geçirmenin daha uygun olacağını önerdi. Şeyh, bu teklifi uygun görerek. Geceyi bu köyde geçirdi. Bu arada kardeşinden aldığı bir haberden, Şeyh Mehmet Mehdinin hükümet güçlerinden bir alayı Fis ovasında bozguna uğratarak Diyarbakır istikametinde püskürttüğünü öğrendi. 21 Şubat 1925 ... ice alınmış, hedef artık Diyarbakır olmuş. Şeyh, Diyarbakır'ı kuşatmanın planlarını yapar... Hasenanlı Halid de Solhan, Varto ve Malazgird'i işgal etmiş bulunuyordu. Diğer bir isyancı grubu ise 23 Şubat tarihinde Genç ve Çabakçuru aldıktan sonra Palu'ya yönelmiş ve Hafik'e girip oradaki müfrezeyi ... sonra 24 Şubat 1925 günü Elazığ'ı ele geçirmişti.[92]

Hükümetçe alınan yeni tedbirler; 21 Şubat 1925 günü Başbakan Fethi (Okyar) Bey, Meclis Başkanı Kazım (Özalp) Paşa ve Halk Partisi Genel Başkanı Vekili İsmet (İnönü) Paşa, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk)'in başkanlığında toplandılar. Çankaya'da yapılan bu toplantıda ayaklanma ile ilgili son durum, bu konudaki hükümet görüşü ve alınması gereken önlemler tartışıldı. Görüşmeler sonunda, aynı gece bu defa Bakanlar kurulu toplandı. Kurula, Cumhurbaşkanı başkanlık ediyordu. Bu toplantıda, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına aşağıdaki yazının gönderilmesi kararlaştırıldı:

"*Ankara, 21 Şubat 1925*

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Ergani vilayetinin bir kısmında devletin silahlı kuvvetlerine karşı meydana gelen isyan Diyarbakır, Elazığ, Genç illerine de geçmiş ve genişlemeye müsait görünmüş olduğundan Muş, Ergani, Dersim, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Siverek, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri ile Erzurum vilayetinin Kiğı ve Hınıs kazalarında bir ay müddetle örfi idare (sıkıyönetim) ilan edilmiştir.

91. Faik Bulut, a.g.e., s.27-28.
92. Hıdır Göktaş, a.g.e., s.61. Yaşar Kalafat, a.g.e., s154.

Anayasanın 86. maddesi gereğince keyfiyeti yüksek Meclisin takdirine arz eylerim."

Başbakan

Fethi (Okyar).[93]

Meclis sıkıyönetimi ve Hiyanet-i Vataniye Kanunu'na bir madde eklenmesi hakkındaki teklifi oybirliğiyle kabul etti. Fethi Bey hükümeti aldığı tedbirleri uygulamaya başladı. Bu arada İçişleri Bakanlığı bütün illere 25 Şubat 1925 tarihli ilk tebliğini göndererek, ayaklanmanın içeriği ve alınacak önlemlerle ilgili duyuruyu yayınlıyordu.

"*1 Numaralı Duyuru*

(...) (Şeyh Said) Hınıs'tan Genç ve Palu üzerinden Ergani Madeni ili dâhiline girmiş ve Piran köyünde adamlarından haklarında tevkif müzekkeresi olan bazı şahısların jandarmalarımız tarafından yakalanmak istenmesi sırasında müfrezemize silahla karşı konulması ile fiilen isyana başlamıştır. Sevk edilen kuvvetler ve alınan tedbirlerle köy ve jandarmalarımız kurtarılmış ise de din perdesi altında bir Kürt [illegible] teşkiline Cumhuriyet aleyhine doğru giden bu ayaklanma harekâtı Genç ili ile Diyarbakır'ın Lice ve Elazığ'ın Palu ilçelerine sirayet etmiş ve sonradan Elazığ merkezinin de isyancılar tarafından işgal edildiği anlaşılmıştır."[94]

24 Şubat günü yapılan Büyük Millet Meclisi toplantısını büyük bir ilgiyle izleyen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, ilkin Çankaya' da Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak), İkinci Başkanı Orgeneral Kazım (Orbay) ve İsmet Paşa ile birlikte askeri tenkil planını hazırladılar. Bu plana göre ayaklanma bölgesi en kısa bir süre içinde büyük kuvvetlerle sarılacaktı. Harekât, Erzurum, Erzincan, Sivas, Diyarbakır ve Mardin cephelerinden gönderilecek birliklerce yapılacak ve hava kuvvetleri de hemen hareke-

te geçecekti. Mardin üzerinden gönderilecek birlikler güneye demiryolları ile taşınacak ve bunun için de Fransız hükümetinin müsaadesi alınacaktı. Yığınak tamamlanıncaya ve ayaklanma bölgesindeki birlikler, ana kuvvetler yetişip mevzilerine yerleşinceye kadar geniş çapta bir saldırı ve kovalama girişimlerinde bulunulmayacak, sadece kendilerine yapılacak bir saldırıyı şiddetle püskürtmeye çalışılacaktı.

Çankaya'da, Gazi ve İsmet Paşalarla komutanlar arasında yapılan toplantı, Doğu bölgesinde sadece sıkıyönetimin değil, onu takiben kısmi seferberliğin ilanı neticesini verdi. Ayrıca olay yerine askeri birlikler de, başka yerlerden alınıp sevk edildi.

Bunların bir ay önce yığınaklarını yapabilmeleri için trenle yollanmaları gerekiyordu. Güney hattı gerçi bizim malımızdı ama tren Suriye topraklarını da kat ediyordu. Suriye, Fransa'nın himayesi altındaydı. Bu hattan asker sevk ettiğimiz zaman, durumu Fransa'ya bildirmek mecburiyeti vardı. (...) Nitekim, Fransa'dan hiç bir itiraz sesi yükselmedi.[95]

Genelkurmay Başkanlığı 25 Şubatta, Elazığ'ın düşmesi ve ayaklanmanın hızla genişlemesini göz önüne alarak, kuzeydeki 6., 8., ve 9. Kolorduların sevk ve idaresini üzerine almış; ayaklanma bölgesinin kuzey cephesini 8. Kolordunun, batı cephesini 6. Kolordunun sorumluluğuna vermişti. Bölgenin doğu ve güney cephelerinin sevk ve idaresini de 3. Ordu Müfettişliğine bırakmıştı. Bu cephelerde daha çok toplu bulunmak zorunluluğu sebebiyle üç alayın Bitlis'te, üç alayın da Diyarbakır'da toplanmasını, bölgede dağınık birlikler bırakılmayarak özellikle topların ve makineli tüfeklerin tümenler yanında topluca bulundurulmasını ve 6. Kolordu karargâhının derhal Sivas'a gelerek İzoli'deki müfreze ile Malatya ve Arga aralarındaki birlikleri emrine almasını buyurmuştu.

93. [illegible] Cemal, Şeyh Sait İsyanı, s.43-46. TBMM Z.C II. Devre, II. Yılı, c.4, s.307.
94. Hasip Koylan, Kürtler ve Şark İsyanları-I, Şeyh Sait İsyanı. S.171.
95. Metin Toker, a.g.e., s.46-47.

Genelkurmay Başkanlığı'nın 26 Şubatta verdiği diğer bir emir de, halen isyancıların bulunduğu bölgenin Genç, Lice, Alibardak, Elazığ ve Çan olduğunu belirtmiş ve 3. Ordu Müfettişliği ile kolorduların istihbarat ve harekâtla görevli olacakları bölgeleri şöyle ayırmıştı:

"Genç-Hınıs hattı (hariç) ile Ergani Madeni Fırat hattı (dâhil) arasındaki bölge 3. Ordu Müfettişliğine;

Genç-Hınıs (dâhil) ile Kığı-Bayburt hattı (hariç) arasındaki bölge 9. Kolorduya;

Kığı-Bayburt hattı (dâhil) ile Elazığ-Çemişkezek-Karahisar (hariç) hattı arasındaki bölge 8. Kolorduya;

Elazığ-Çemişkezek-Karahisar hattı (dâhil) ile Ergani Madeni (hariç) Malatya (dahil) hattı arasındaki bölge 6. Kolorduya;

Ergani-Fırat hattı arasındaki bölge 5. Kolorduya verilmişti."[96]

Fethi Bey; olayı bölgesel ve gerici bir hareket olarak görüyor, sıkıyönetim ve alınan askeri önlemlerle ayaklanmanın kolayca bastırılacağına inanıyor, aşırılığa gidilmemesi gerektiği görüşünde ısrar ediyordu.

2 Mart 1925'te toplanan Halk Partisi Meclis Grubunda Fethi Bey'e karşı olanlardan bazılarının imzaladıkları bir önerge verildi. Verilen önerge 60 oya karşı 94 oyla kabul edildi. Fethi Bey bunu hükümete bir güvensizlik sayarak istifa etti.

İsmet Paşa 3 Mart 1925 günü yeni kabineyi kurmakla görevlendirildi. Hemen kurulan hükümet 4 Mart günü güvenoyu aldı. Aynı gün "Takrir-i Sükûn Kanunu" ile sıkıyönetim ilan edilen bölgelerdeki suçlara bakmak için bir ve bu bölgenin dışında kalan bölgelerde işlenecek siyasi ve asayiş suçlarına bakmak üzere Ankara'da ikinci bir İstiklal Mahkemesi'nin kurulması uygun görüldü. Ayaklanma bölgesindeki İstiklal Mahkemesinin idam kararları hemen, Ankara İstiklal Mahkemesinin idam kararları Meclis'in onayından sonra infaz edilecekti.[97]

7 Mart 1925 günü her iki istiklal Mahkemesi için başkan, savcı ve üyelerin seçimi yapıldı. Ankara İstiklal Mahkemesi ile Diyarbakır'da göreve başlayacak olan mahkeme üyelerinin tümü Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) milletvekillerinden oluşmaktaydı. Muhalefet, kanunu Anayasaya aykırı bularak oylamaya katılmadı.

İsyan bölgesi İstiklal Mahkemesi şu şekilde oluşmuştu:

Başkan: Mazhar Müfid (Kansu)-Denizli
Savcı: Ahmet Süreyya (Örgeevren)-Karasi
Üye: Ali Saip (Ursavaş)- Urfa
Üye: Müfid Müfit (Özdeş)-Kırşehir
Yedek Üye: Avni (Doğan)-Bozok

İsyan Bölgesinde Cereyan Eden Olaylar

19 Şubat 1925 günü Karlıova'ya giren Hasenanlı Halit Bey komutasındaki isyancılar, Muş'a saldırdılar. Hormek ve Lolan aşiretlerine mensup milis kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldılar. Halit Bey tutsak düşmemek için İran'a sığındı. İsyancıların bir diğer kolu Çabakçur'u aldıktan sonra Varto üzerine yürüdü. Hükümet kuvvetleriyle Hormek ve Lolan aşiretlerine mensup milis kuvvetlerinin karşı koymaları sonucu geri çekilmek zorunda kaldı. Bu arada hükümet kuvvetleri Piran'ı geri aldı. Çıkan çatışmada Şeyh Şaid'in yakın adamlarından öğretmen Fehmi öldürüldü.

Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Mehdi, Fis Ovası'nda yapılan bir çatışmada bir piyade alayını bozguna uğrattı. Şeyh Abdurrahim, Maden'i al-

96. Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, c.1, s.155-156
97. Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar, C.1, s.145. Metin Toker, a.g.e., s.48-49.
98. İlhami Aras, Adım Şeyh Said, s. 93.

dıktan sonra Siverek üzerine yürüdü, Siverek de Şeyh Eyyüb'ün yardımlarıyla ele geçirildi. Yarbay Kerametin komutasındaki askerler Yabacı köyünde yağmur altında beraberlerindeki toplarla batağa saplandılar. Yapılan çatışmada geri çekilmek zorunda kaldılar.

Diğer bir isyancı grubu 23 Şubatta Palu'ya yönelmiş, Hafik'e girip oradaki müfrezeyi esir almıştı. 22 Şubatta Şeyh Said, Hani'nin hükümet kuvvetlerinin eline geçtiği haberini aldı. 22/23 Şubat gecesi oraya kuvvet sevk edildi. Hani civarındaki Pendan köyünde mevzie giren alayla yapılan çarpışmada, alay bir batarya top ile mermilerini bırakıp Diyarbakır istikametinde çekilmek zorunda kaldı. Şeyh Said de 26 Şubatta Hani'ye gitti.

Diyarbakır Kuşatması

Hükümet ayaklanmanın bastırılması için yasal ve askeri hazırlıkları yaparken, Şeyh Said de Diyarbakır'ın kuzeyindeki Sımaki köyünde karargâhını kurmuş, kenti ele geçirmenin planını yapıyordu. Kenti 7. Kolorduya bağlı birlikler savunacaktı.[99]

Şeyh Said, 7 Mart 1925 günü gece yarısından doğru Diyarbakır'ın dört kapısına birden taarruz edilmesi emrini verdi. Kente saldırmak olan isyancı kuvvetlerinin sayısı Şeyh Said'e göre 3000 hükümetin tahminine göre 5000 kişi idi. Şehrin savunmasını üzerine alan 7. Kolordu Komutanı Mürsel (Baku) Paşa iyi bir askerdi. O da savunma için gerekli planları yapmış, icap eden tedbirleri almıştı. Bir gün önce verdiği buyruktaki esaslar dairesinde herkes görevinin başında bulunuyordu.

Şeyh Said'in planı, istediği doğrultuda uygulanamadı. Atatürk saat ikide başka bir deyişle saldırı kararlaştırılandan altı saat önce başladı. Karanlıktan yararlanan isyancılar, Dicle'yi geçerek karşıdaşatan surlara doğru ilerlemeye başladılar. Diyarbakır'ın kuzeyinde savaş bütün şiddetiyle devam ederken isyancılar güneyden de saldırıya geçtiler. Böylece Urfa Kapısı hariç şehrin her yanında savaşılıyordu. Mardin Kapısında başlayan saldırı şiddetlendiği bir sırada, buradaki surun içinde ve dışında silah sesleri gelmeye başladı. Surlarda, Zazaların içerden açtıkları gediklerden ve kanalizasyon boşluklarından 120 kişi kadar bir isyancı grubunun şehre girdikleri anlaşıldı. Bu durum Mardin Kapısını savunan 63. Alay ile Mahmeli Tüfek Bölüğü ve bunu güçlendirmek için gönderilen yedek kuvvetler, iki ateş arasında kaldılar. Şiddetli bir çarpışma başladı. Alipınar'dan Mardin Kapısına sevk edilen süvari alayının da yardımıyla isyancılar etkisiz bir hale getirildiler. Kuzey cephesinde ise, isyancıların bütün saldırıları durmadan kırılıyordu.

8 Mart 1925 Sabahı isyancılar kuşatmayı bırakarak dağınık bir halde kaçmaya başlamışlardı. Ordu birlikleri isyancıları yalnız top ateşiyle takip etmişler, şehir dışına çıkmamışlardı.

Diyarbakır surları önünde cereyan eden bu savaşta isyancılar 50 ölü, 60 esir verdiler. Ordu birliklerinden de bir binbaşı, yedi subay, beş er şehit, 15 er yaralı verilmiş, 10 hayvan da kaybolmuştu.

Şeyh Said daha sonraları mahkemede verdiği ifadesinde Diyarbakır kuşatması konusunda şunları söylemiştir:

"*O gece Sımaki'de verdiğim karar, Diyarbakır'ın dört kapıdan hücum edilmek suretiyle işgal edilmesiydi. Hareketin gece alaturka saat sekizde (gece yarısından sonra) başlaması kararlaştırılmıştı. Fakat acele edildi. Saat ikide (akşam sekizden sonra) müsademe başladı. Çeşitli silahların ateşi sabaha karşı mukavemetimizi kırınca çekilmeye karar verdik. Vak'a esnasında şehre girmeye muvaffak olan 120 kadar askerimin akıbetleri meçhul kalmıştır. Ben de askerlerime altı gün hanelerinde kalmak üzere izin vererek Karaz bölgesine geldim. Orada beş*

99. Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır Tarihi, c.3, s.910-911.

altı gün kaldım. İzin verdiğim askerler sekiz gün sonra döndüler. Geldikleri sırada garp cihetindeki Tilham köyünde idim. Gece Siverek yollarını tutmuştuk. Yalnız Mardin yolu açıktı. Oradan hükümet askeri Diyarbakır'a geliyordu. Biz de bu yolu tutmak üzere Dengecük, Cabar, Şakiri, Leylek ve Gevzalan, Kara Kilise Köylerine gittik. Burada Siverek'ten Milis askerleri ve yüz atlı nizamiye askeri geldiğini haber aldım. Bu cepheye üç yüz askerimi ayırarak gönderdim. Bunlar hükümet askerlerini mağlup ederken milis Zazalardan seksen esir alarak döndüler. Ben o sırada Çıksor köyünde idim."

Diyarbakır savunmasının zaferle sonuçlanması üzerine Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, 3. Ordu Müfettişliğine gönderdiği 9 Mart 1925 tarihli kutlama yazısında diyordu ki:

"*Diyarbakır'a tecavüz cüretinde bulunan asilerin tenkilinde subay ve erlerimizle, yardımcı kuvvetlerin gösterdikleri fedakârlığı takdir ve ayaklanmanın yakında tamamen yok olmasını bekleyerek hepinize selam ederim.*"[100]

11 Mart 1925'te Şeyh Sait kuvvetlerini toparlayıp Diyarbakır'a ikinci bir saldırıya girişti fakat burada da başarılı olamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı.

Diyarbakır Yenilgisinden Sonra

Şeyh Said, Diyarbakır yenilgisinden sonra dağılan kuvvetlerini toparlamaya çalıştı. Karargâhını da Hani'ye taşıdı. Bu bölgede yeni bir cephe kurmakla uğraşıyordu. Mardin üzerinden Diyarbakır'a sevk edilecek birliklerin Bağdat demiryolu ile taşınması hususunda Fransız hükümetinin "olur"u alınmıştı. İlk ordu birliklerinin 10 Mart 1925'te Diyarbakır'a yetişmesiyle seferberliğin ve alınan diğer önlemlerin etkisi kendisini çabuk gösterdi. Arka arkaya gelen takviye kuvvetleriyle planlanan askeri yığınaklar tamamlandı. Artık tenkil harekâtına başlanabilirdi. O tarihte ayaklanma bölgesindeki birliklerin konuşlanması şöyle idi:

3. Ordu Müfettişliği Karargâhı ile 7. Kolordu Karargâhı Diyarbakır'da bulunuyordu. 2. Tümen Karargâhı ile 18. Alay Sürt'te idi. 4. Alay Bitlis'te, 6. Alay Midyat'ta; 17 Tümen Karargâhı, 16. Alay, 63. Alay, 62. Alay Cizre'de; 1. Süvari Tümeni Karargâhı ile 1. Süvari Alayı; 14. Süvari Alayı ve 21. Süvari Alayı Mardin'de bulunuyordu: 14. Süvari Tümeni Karargahı Viranşehir'de, 3. Süvari Alayı Nusaybin'de; 5. Süvari Alayı Derik'te; 28. Alayı Van' da, 25. Alayı Cemilgezek'te idiler. Harekâta katılacak uçaklar Diyarbakır'da üstlenmişlerdi.

24 Mart 1925 tarihinde başlayan tenkil harekâtı 15 Nisan 1925'te sona erdi.

Harekatın Başlaması ve Sonucu

Ordu birlikleri yığınaklarını tamamlamışlardı. Harekâta geçmenin zamanı gelmişti. Harekât isyancıların kuşatılıp yok edilmesini amaçlıyordu. Bu nedenle tümenler "ayrı yürüyüp beraber vurmak" kuralına göre ilerlemeye başladılar. İlkin doğudan ve güneyden taarruza geçen birlikler, isyancıların yalnız batı cephesini, başka bir deyişle Orta Anadolu yönünü açık bulunduruyorlardı. Bundan maksat isyancıların İran'a, Suriye ve Irak'a kaçmalarını önlemekti. Harekâtın gelişmesi şöyle olmuştur:

24 Mart 1925: 4l. Tümenin 19. Alayı Pirinçlik ve Telalo'da bulunan isyancıları dağıttı ve kısa bir çarpışmadan sonra bu köyleri işgal etti. 7. Tümen, Karıncı, Dumanlı, Cebar köylerinde 500 kadar isyancı bulunduğunu keşfetmişti.

25 Mart 1925: 4l. Tümenin 19. Alayı ile takviye edilmişti. İsyancılar 24/25 Mart gecesi Telalo'ya taarruz ettilerse de başaramayarak çekildiler. Bu çatışmada isyancılardan 10 ölü, hükümet kuvvetlerinden de bir yüzbaşı, üç er yaralı, iki er de şehit olmuştu. Bu taarruzu yapan isyancıların çoğu Lice, Çapakçur ve Hanili idi ve sayıları 700'den fazla idi. Uğradıkları bu yenilgiden sonra moralleri büsbütün kırılmış oldu.

100. Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, c.1, s.164- 165.

7. Tümen, Cebar ve Dumalı köylerini işgal ve isyancıları Telham doğrultusunda çekilmeye mecbur ettiler. Aynı gün (25 Mart 1925) Siverek aşiretleri Şeyh Eyüb'ün kışkırtması ile Şeyh Said'in emrine uymayarak bir toplantı yaptılarsa da, 2. ve 40. Alayların Siverek'e gelmesi üzerine hareketleri sonuçsuz kalmıştı.

26 Mart 1925: 41. Tümenin Büyük Kadıköy ve Somahi köylerini işgal etmesi üzerine buradaki 300 kadar isyancı kuzeye çekilmişti.

7. Tümen, Diyarbakır-Ergani yolunun iki tarafından ilerleyerek Harabıreşk- Karaveli hattına varmış bulunuyordu.

5. Kolordu bugün (26 Mart 1925) verdiği bir emirde:

Harekât sırasında köylerde silah toplarken zaman bırakılması silahını vermeyenlerin şiddetle cezalandırılacağı; toplanan silahların cins ve miktarları tespit edilerek civar şubelere mazbata karşılığı teslim edilmesi, ırza tecavüzün kesinlikle yasak olduğu, köy yakma cezasının ancak direnen köylere uygulanması, iaşe maddesi tedarikinin yağma şeklinde olmayıp sahiplerine parası veya mazbatası verilmek suretiyle sağlanması, rastlanan köylülere Cumhuriyet Hükümetinin merhamet ve adaletinin anlatılması güvenlik tedbirlerine dikkat edilmesi ve rehin alınması gibi hususlara işaret edilmekte idi.

9. Kolordu bölgesinde: 12. Tümenin Varto kasabasını alması ve burada hükümet kurulması üzerine yaya ve atlı olmak üzere 600 kadar isyancı batıya çekilmişlerdi. Bu olayda isyancılardan 100 kadar ölü ve yaralı vardı.

27 Mart 1925: 5. Kolordu tümenlerinin kolordudan fazla uzaklaşması ve muhabere araçlarının da yetersizliği dolayısıyla tümenlere gerektiği zaman emir vermek güçleşmişti. Kolordu komutanı tümenlerden birini takip ettiği takdirde irtibatsızlığa meydan vermiş olacağı için Diyarbakır'da kalmayı tercih etmiş ve harekâtı direktif vermek suretiyle yönetmeyi uygun bulmuştu. Bu maksatla verdiği direktif:

7. Tümenden 23. Alayın bir kısmı topçu ve süvariyle takviye edilerek 7. Tugay Komutanı emrinde Ergani madeni üzerinden Piran'a, tümenin kalan kısmının Eğil üzerinden Piran'a;

41. Tümenden 16. Alayın, bir kısım topçu ve süvari ile takviye edilerek 7. Tugay komutanı emrinde Silvan üzerinden Piran'a, tümenin kalan kısmının tümen komutanı emrinde Hani'ye hareketini istemişti.

Bu direktif üzerine 7. Tugay Komutanı emrindeki grup önce Kürtbaba kuzeyinde 600 kadar isyancıyı perişan ettikten sonra Osmaniye dolayında yaptığı ufak bir çarpışmadan sonra Maden'e girmiş ve Diyarbakır-Maden yolunu açmıştı. 31 Martta, topçu takımı ile takviyeli bir taburu Maden' de bırakarak kalan kuvveti ile Piran'a hareket etti. .

1 Nisan 1925: 7. Tümen Piran'a, 41. Tümen Hani'ye, Elazığ'da bulunan 6. Kolordunun 5. Tümeni ise, Palu'ya hareket ettiler.

2 Nisan 1925: 41. Tümen Sunanhan sırtlarında isyancılarla yaptığı çarpışmada isyancıların verdiği 74 ölüye karşılık zayiat vermemek suretiyle Hani'ye girmiş ve isyancıların daha önce süvari tümeninden ele geçirdikleri üç top, beş makineli tüfek, beş otomatik bir hayli harp gerecini geri almıştı. Bu başarı üzerine Hani halkı boyun eğmek zorunda kalmış, isyancılar ise, Büyük Şel doğrultusunda kaçmışlardı. 5. Tümen çok şiddetli kar fırtınası etkisi altında Havik geçidinde Murat suyunu geçmekte ve ileri birliklerini Yeni Köy doğu sırtlarına sürmüş bulunmakta idi. İsyancılar her taraftan sarılmış ve ana kuvvetleri ile muharebe başlamıştı. İsyancılar son gayretle çemberi yarmaya çalışıyor ve fakat dört yandan, üstelik havadan yedikleri ateş yüzünden büsbütün kayıplara uğruyorlardı.

3 Nisan 1925: 5. Kolordu Komutanlığının, 7. Tümenin Zülkarneyn vadisini takiben Çapak-

çur'a, 41. Tümenin de Pasur (Kulp) üzerinden Genç köyüne hareketin istemesi üzerine:

41. Tümen, Karargâh ve bağlı birlikleri, 6. ve 19. Alaylar, kudretli batarya, şınayder takımı ve 3. Süvari Alayı olmak üzere iki kolla Lice-Pasur üzerinden Genç'e;

7. Tümen, bağlı birlikleri, 2. ve 41. Alaylar, şınayder takımı, kudretli batarya, 54. Süvari Alayı olmak üzere Darahini'ye hareket ettiler. Tümenler beş yürüyüş gününde bu yerlere varmış olacaklardı.

4 Nisan 1925: 6. Kolordunun 5. Tümeni, Palu kasabasını geri almak suretiyle hükümet idaresini kurdu. 8. Kolordu Müfrezesi Oğnut doğrultusunda ileri hareketine devam ediyordu. 9. Kolordu bölgesinde ise; Bulanık doğrultusunda ilerleyen nizamiye ve milislerden mürekkep müfreze geçit harekâtı için Şirvanşeyh'e doğru yürümekte iken 600 kadar isyancının direnmesi ile karşılaştılar. Üç saat kadar süren çarpışma sonunda kuşatıldıklarını anlayan isyancılar Küşetban doğrultusunda çekildiler. Müfreze Bulanık kasabasını geri alıp, hükümet idaresini kurduktan sonra isyancıları takibe başlamıştı. 12. Tümenin zoru karşısında, Karaçobanda bulunan Hasanan'lı Halit ve Kerimin beraberinde ki 60 atlı ile Malazgirt doğrultusunda kaçtıkları öğrenilmişti. 8. Kolordu Müfrezesi ise; Kiğı kasabasında Şeyh Hasan'a bayraktarlık eden isyancıları ayaklanma ile ilgili olanlardan kısmını yakalamış bulunuyordu.

5 Nisan 1925: 5. Kolordu bölgesinde, tedip harekâtının Lice-Piran hattına ulaşması üzerine isyancıların büyük kısmı Genç-Darahini doğrultusunda çekilmişlerdi.

7. Kolordu, son günlerde yer yer başkaldıran isyancıları bastırmak suretiyle Diyarbakır bölgesinde temizleme harekâtına başlamış bulunuyordu. 3. Kolordu Karber dağları havzasında tedip harekâtı ile meşguldü. 6. Kolordu, 5. Tümeni ile Çapakçur doğrultusunda harekâta başlamıştı.

9. Kolordu bölgesinde; 12. Tümen birliklerinden bir kısmı Varto bölgesinde temizlik harekâtı ile meşgul iken, diğer kısmı ise Hanorit dağlarından itibaren Malazgirt ve Bulanık ilçelerindeki isyancıların tedibi ile uğraşmakta idi. Bu gruplardan Varto Grubu, 7. Kolordunun Muş grubu ile 8. Kolordunun da Elâzığ cephesi dolaylarındaki yardımcı kuvvetleri ile temas halinde bulunmakta idi.

7 Nisan 1925: Harekât bölgesinde tenkil ameliyesi süratle ve başarı ile gelişirken Ankara' da Başbakan İsmet İnönü durum hakkında büyük Millet Meclisi'ne şu bilgileri veriyordu:

"*(...) İsyancılar, 7/8 Mart gecesi Diyarbakır'a saldırdılar. Başarılı olamadılar. Sonra Silvan'ı aldılar. Daha sonra Mardin'e bir taarruz yönelttiler. Fesatlarını Palu dolayına sıçrattılar. Muş'un irtibatını kestiler. Ötede Malatya'ya kadar giderek Çemişgezek'e dayandılar. Eğin'i tehdit ettiler. (...)*

Bugünkü durum şudur:

Doğuda Silvan ve Beşiri, birliklerimizin hâkimiyetindedir. Hani, Lice, Piran gibi Şeyh Said'in başlıca faaliyet bölgeleri işgalimiz altındadır. Elazığ'dan gönderilen birliklerimiz Palu'yu almışlardır. Çapakçuru almak üzeredirler."

Artık bu ayaklanma can çekişmeye başlamış bulunuyordu. Şeyh Said ve taraftarları Çapakçur-Genç bölgesine sıkıştırılmış, kurtulmaya çalışıyordu. Ordu birlikleri ise, geri aldıkları memleket bölgelerinde temizlik hareketleri yapıyor ve geri güvenliğini sağlıyorlardı. Harekât bölgesinde adeta karakış hüküm sürmekte idi. Ayaklanma bölgesinde son şiddetli muharebeler devam ediyordu. Yer yer aşiret reisleri ve şeyhler teslim oluyordu. İsyancılar arasında kavgaları baş göstermiş, kıtlık başlamıştı. Her taraftan çemberi sıkıştıran birlikler Genç'e yaklaşmışlardı.

8 Nisan 1925: 41. Tümen, Kulp'a vardı. 5. Tümen, Sin üzerinden Çapakçur doğrultusunda yürüyüşüne devam etmekte idi.

7. Kolordu, 5 Nisandan beri 5. Kolordu bölgesin-de bir takım isyancıların Şeyh Abdurrahim komutasında Hani-Piran bölgesinde birliklerimizi ve ikmal kollarını taciz ettiği için buraya, civar köyleri isyancılardan temizlemek maksadı ile 23. Alaydan bir taburu Alay Komutanı komutasında göndermekle beraber, 63. Alayı da Piran havzasını tarama ile görevlendirmişti.

7. Tümen, Memi yaylasında 150 kişilik isyancı çetesine taarruzla çekilmeye zorlayarak yürüyüşüne devam etmişti.

8. Kolordunun Oğnut doğrultusunda ilerleyen müfrezesine (1. Alaya) Şeyh Baba komutasında 100 kadar isyancı taarruz etti ise de, müfreze bunları def ve Oğnut güneyine kadar takip etmiş ve bu arada, ayaklanmaya katılan Fars ve Sağnis köyleri yakılmıştı.

Kiğılı Milisler - Karayone dağları doğrultusundaki Karavelyan, Uzunsavat köylerini işgal etmiş bulunuyordu.

6 Nisanda Palu'dan hareket eden 5. Tümen bu gün (8 Nisan 1925) Çapakçur boğazını tutan isyancılara taarruz etti ve saat 11.00'den 17.00'ye kadar devam eden çarpışma sonunda isyancıları dağınık şekilde çekilmeye zorlayarak saat 22.00'de Çapakçur'u işgal etti. Fırka, 1-8 Nisan 1925 tarihleri arasında isyancıların Bekirköy, Palu, Mirahmet ve Çapakçur boğazında olmak üzere dört yerde muhafaza etmiş olduğu için, Çapakçuru işgalden sonra, birliklerine istirahat vermişti.

9. Kolordunun 12. Tümen müfrezesi, Şerafettin dağları güneyinde karşılaştığı 70 kadar isyancıyı Simak doğrultusunda çekilmeye mecbur etti. Hasananlı Halit ve avenesinin Şirvanşeyh'te uğradıkları büyük kayıplar ve müfrezelerin sıkı takibi üzerine Irana kaçmak istedikleri haber alındığı için önlenmesi maksadı ile gereken tedbirler alınmış bulunuyordu. Malazgirt isyancılardan temizlenmiş, Hasananlı Halit'e ait ayaklanmaya katılan Kuştiban köyü yakılmış, Malazgirt'te isyancılarla işbirliği yapan Mal Müdürü Şükrü, Savcı Abdülmecit ve ayrıca üç kişi daha tutuklanmıştı.

9 Nisan 1925: 41. Tümen Şin üzerinden Genç'e, 7. Tümen de, Darahini üzerine yürümekte idiler. Darahini'den kaçan Genç ilçe Jandarma Mülhakı Üsteğmen Mehdi, 7. Tümen Karargâhına gelerek tümen komutanına:

"*Şeyh Said'in 8 Nisan 1925'te Darahini'ye geldiğini ve Çapakçur'dan gelen 500 kadar asi ile birleştiğini, asilerin arasından büyük merasimle karşılanan Şeyh Said'in halka hitaben, maiyetindeki adamların zulüm yaptıkları için Allah'ın bu belayı verdiği mealinde konuştuğunu, daha sonra Şeyh ve maiyetinin Murat suyunu geçerek kuzeye doğru kaçtıklarını, Hanili Halit ve Mustafa Beylerin de Şeyh Said'ten ayrılarak Memi yaylası güneybatısı doğrultusunda kaçtıklarını*" bildirdi.

10 Nisan 1925: Beşiri bölgesinde tedip harekâtı ile görevli 12. Alay Komutanından alınan rapora göre, 11 Nisanda 6 saat süren bir çarpışmadan sonra Senikan aşiretinin dağılarak Raçkotanlılara sığındığı ve bu sebeple Senikan aşiretinden dört, Raçkotan aşiretinden üç olmak üzere yedi köyün yakıldığı bildirilmekte idi. Bu çarpışmada alay, 15 şehit, 10 da yaralı vermişti. 12. Alay bu çarpışmadan sonra Silvan doğrultusunda yürümüş ve Batman suyunu geçmekte olduğu sırada alay, civardaki hâkim sırtlardan isyancıların baskın tarzında açtıkları yoğun ateşe maruz kalmıştı. Alay bu durumdan kurtulmak için güneye doğru çekilmek istemiş fakat Batman suyu, taşma dolayısıyla kabarmış olduğundan karşı kıyaya geçemeyerek tabur dağılmış, bir kısım malzemeyi su götürmüş ve ancak üç makineli tüfekle 300 er kurtularak Silvan'a gelebilmiş, geri kalan kuvvet kâmilen isyancılar tarafından esir edilmişti.

Aynı gün (11 Nisan 1925) 5. Kolordunun aldığı bir diğer raporda, Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Abdürrahim'in, sonradan başına topladığı kuv-

vetlerle Piran bölgesinde tekrar şekavete başlattığının öğrenilmesi üzerine: 41. Tümende, 23. Alayın 3. Tabura, 16. Alayın 1. ve 2. Taburları; 5 Şinayder topu ve bir süvari mangasından müteşekkil müfreze, Şeyh Abdürrahim'in tedibi için Hani-Piran bölgesine gönderilmiş, Şeyh Şemsettin ve avenesinin de Silvan kuzeyi bölgesinde olduğu haber alınması üzerine Kulp'taki taburun yeteri kadar top ve makineli takviye edilerek Darakol'a gönderilmesi 41. Tümen Komutanlığından istenmişti.

12 Nisan 1925: 7. Tümen, Genç ilinin merkezi olan Darahini'yi işgal ederek, daha önceki günlerde esir düşen, 1. Süvari Tümeninden Cemil ve Yüzbaşı Salim, Jandarma Binbaşısı Mustafa, 21. Süvari Alayından Binbaşı İbrahim, Süvari Alayı Tabibi Yarbay Cemal, Teğmen Ömer ve Daha birçok erleri esaretten kurtarmış oldu.

13 Nisan 1925: Tedip birliklerimizin 13 Nisan 1925 durumu şöyle idi:

19. Alaydan iki tabur ve bir dağ topçu takımı, Genç bölgesine yürüyüşte;

3. Süvari Alayı; Genç-Karahamza arasındaki Murat geçitlerini korumaya memur ,

41. Tümen Karargâhı, Karargâh b[illegible]. 19. Alaydan bir tabur, 6. Alay ve bir k[illegible]tli batarya, Sebhezen-Bahur üzerine yürüyüşte;

16. Alayın 3. Taburu, Darak[illegible]dan Silvan'a, 16. Alayın kalan kısmı, Silvan'a yürüyüşte;

5. Kolordu Karargâhı, [illegible]üvari ve muharebe birlikleri hafif telsiz, 41. Tü[illegible] Süvari Bölüğü, 3. Süvari Alayında[illegible]r bölük, bir sahra topçu takımı, 41. Tümen ikma[illegible]olu, Lice'de;

7. Tümen [illegible]uga[illegible]Karargâhı, seyyar hastane, şinayder topç[illegible]kım[illegible], 54. Süvari Alayından bir bölük, Hani'de;

7. T[illegible]m[illegible]Kar[illegible]rgâhı, süvari bölüğü, sıhhiye bölüğü, kudretli dağ bataryası, şinayder takımı, 2. Alay ve 41. Alaydan iki tabur, 54. Süvari Alayı, Darahini'de;

23. Alayın 2. ve 3. Taburlar, Piran'da Al[illegible] kalan kısmı, Maden' de;

5. Tümenden 13. Ve 10. Alaylar, [illegible]kçur'da;
5. Tümenden 9. Alay, Palu'da;

8. Kolordu müfrezesi, Çapakçur[illegible]da, 5. Tümenle irtibat halinde; 9. Kolo[illegible]n 12. Tümen Karargâhı, Varto (Gümgür[illegible]da; 3[illegible]. Alay, Bulanık'ta;

35. Alay, Çarpuh bölgesinde.

14 Nisan 1925. Şeyh Said'in maiyetinde Çapakçur ve Darahinili olanlardan çoğu gördükleri bask[illegible]ve [illegible]ektikleri açlık ve sefaletten dolayı Şeyhi dinlem[illegible]eye ve bir kısmı köylerine, bir kısmı da dağlara kaçmaya başlamışlardı. Sebikan bölgesinde, kuzeye geçen 50 kişilik bir isyancı kafilesinin yakalanması için 12. Tümenin [illegible]. Alayı gereken tedbirleri almış bulunuyordu.

[illegible]puh'ta bulunan müfrezeden bir kısım kuvvetle 35. Alayın 2. Taburu ve Çarpuh geçidinde bulunan süvari bölüğü, Razkan geçidini geçerek Han Şeref dağı güneyinden doğuya doğru kaçan isyancıları yakalamak için takiple görevlendirilmişti. Alınan tamamlayıcı bilgilere göre, yakalanması istenen bu isyancı kafilesi; Varto Cephesi Komutanı Şeyh Abdullah, ayaklanma hareketinin tertipçisi Şeyh Said, Binbaşı Kasım, Şeyh Ali, Ceyranlı İsmail, Reşit, Mahmut, Timur Ağalarla Kargapazarlı Reşit, Şeyh Galip ve beraberindeki hizmetçilerle ailelerinden mürekkep bulunmakta idi. Bu isyancı kafilesi 35. Alay 2. Taburunun baskısı ve şiddetli ateşi karşısında kurtuluş çaresi kalmadığını anlayarak aralarında kısa bir müzakereden sonra Şeyh Abdullah, arkasında 25 avenesi, Şeyh Said, Kasım ve Abdürrahman, 35. Alay 2. Taburunun bir bölüğüne teslim oldular. Takip Müfrezesinin ateşinden kurtulan bir kısım isyancılar ise, Şerafettin dağlarına kaçtılar. 15 Nisanda Şeyh Said bir kıta gözetiminde Varto 'ya götürüldü ve Şeyh'in yakalandığı orduca en küçük birliklere kadar bildirildi.

Hareketin Sonu

Şeyh Said'in yakalanması ile ayaklanma olayı önemini kaybetmiş olmakla beraber harekâta memur birlikler, kendilerine verilen bölgelerde tedip ve temizlik faaliyeti ile meydana çıkacak başıboş isyancıların tenkili ve silahların toplanması işleri ile görevlendirildiler. Bu maksatla, 3. Ordu Müfettişliğinden görev alan 5. Kolordu bölgesini tümenlere şu şekilde bölmüştü:

41. Tümen, Batman suyu-Bahur-Şin-Murat Nehri-Güney Zülkarneyn-Anbar Çayı-Silvan-Batman köprüsü ile sınırlanan bölgede;

7. Tümen, doğuda 41. Tümenin batısının, kuzeyde Murat Nehri, batıda Mastar Dağı, Güneyden Ağrivan bölgesi-Diyarbakır-Elazığ yolu ile çevrelenen bölgede;

5. Tümen, Palu ile Çabakçur bölgesinin Murat ve Abit suları arasındaki bölgede.

8. Kolordunun ll. Alayı, Gökdere bölgesi ile Ohi'nin Nevşehir ve Hoşmat köyleri bölgesinde,

12. Tümen, Bulanık, Malazgirt, Hınıs bölgesinde.

Birlikler kendilerine ayrılan bu bölgelerde [illegible] toplamakla görevlendirilmişlerdir.

Şeyh Said ve kurmaylarının ele geçmesinden sonra, askeri temizlik hareketleri daha bir ay kadar sürmüş ve nihayet 31 May[illegible]1925 'te seferberlik kaldırılarak silah altına çağrılanların 1 Hazirandan itibaren terhisine karar verilmiş ve harekâta memur birlikler garnizonlarına dönmeye başlamışlardır.[101]

Bakanlar Kurulu 31 May[illegible] 1925 günlü toplantısında seferberliğin yürürlükten kaldırılmasına, silahaltına alınanların terhislerine karar vermiş, durum Cumhurbaşkanının imzasını taşıyan bir beyanname ile ülkeye duyurulmuştu.

Şeyh Said'i bacanağı Kasım ihbar etmiş ve yanındakilerle birlikte yakalatmıştı.[102]

Şark İstiklal Mahkemesi Diyarbakır'da

İsyan bölgesi için oluşturulan Şark İstiklal Mahkemesi Kurulu 12 Nisan 19[illegible] Pazar günü akşamüzeri Gaziantep-Şanlıurfa yoluyla Diyarbakır'a geldi. İstiklal Mahkemesi yargılama salonu -eskiden kilise olup- sinema olarak kullanılan bina idi.

Şeyh Said ve Arkadaşlarının Diyarbakır'a Getirilişleri

Şeyh Said ve beraberindekiler 5 Mayıs 1925 Salı günü akşamüstü Diyarbakır'a getirildiler. Kafileyi getiren birlik 19. Alaya mensuptu. Kafilenin önünde bir müfreze vardı. Müfrezenin arkasında Şeyh Said, Şeyh Şerif, Şeyh Abdullah ve Şeyh Saidin bacanağı Binbaşı Kasım ve ötekiler bulunuyordu. Hepsi süvari ve muhafaza altındaydılar. Arkalarında yine bir piyade müfrezesi bulunuyordu. Bu müfrezenin arkasında da bir süvari müfrezesi geliyordu. Kafile, Dicle nehri üzerine geçici olarak kurulan Dombaz köprüden geçerek Dağ Kapısı'ndan İçkale'ye geldi.

O tarihte İçkalede bulunan Hükümet Konağı önünde gelecek kafileyi, 3. Ordu Müfettişi Kâzım (İnanç) Paşa, 7. Kolordu Komutanı Mürsel (Bakû) Paşa, Vali Mithat Bey ve arkadaşları, şehrin ileri gelenleri bekliyorlardı. Şeyh Said ve arkadaşları İçkale kapısında atlarından indirildiler, yaya olarak kendilerini bekleyen erkân huzuruna götürüldüler.[103]

Dr. Fuad Bey'in Yargılanması

Diyarbakır'da göreve başlayan İstiklal Mahkemesi ilk iş olarak Siverek'li Şeyh Eyyüp ile Dr. Fuad Bey'in dosyalarını ele aldı. Doktorun davası, daha önce askeri mahkemece görülmekte

101. Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, c.1, s. 178-191.
102. Uğur Mumcu, a.g.e., s.104-113.
103. Behçet Kemal, a.g.e., s.93-94,

idi. Şark İstiklal Mahkemesi kurulup göreve başlayınca, dava dosyası yetkisizlik kararı ile bu mahkemeye gönderilmişti. Dr. Fuad, müstakil Kürdistan teşkili için çalışmak ve vatan hainliği suçlarından yargılanıyordu. Buna delil olarak da Şeyh Said isyanı sırasında kürt kıyafetiyle şehirde dolaşmak ve Ferit Paşa'ya yazdığı 21 Şubat 1925 günü mektup gösteriliyordu.

Dr. Fuad Bey, 17 Nisan 1925 Cuma günü sabaha karşı Şeyh Eyyüp ile birlikte idam edildi. Şark istiklal Mahkemesi'nin verdiği bu ilk idam kararı, İzzet Paşa Caddesi'nde İçkale'ye yakın bir düzlükte infaz edildi.[104]

Şeyh Abdulkadir ve Arkadaşlarının Yargılanmaları

Seyid Abdulkadir Âyân azalığı ve Damat Ferid Paşa zamanında Danıştay (Şuray-ı Devlet) Başkanlığı yapmıştı. Şeyh Abdulkadir, oğlu Seyid Mehmed, Hoşnevi Aşireti Reisi Nafiz ve Palulu Kör Sadi 12 Nisan 1925'te İstanbul'da tutuklanıp Diyarbakır'a sevk edildiler. Yargılanmaları 14 Mayıs 1925 Perşembe günü başladı. 25 Mayıs 1925'te karar bağlandı

Mahkeme yapılan yargılama sonunda savcı Ahmet Süreyya Örgeevren'in müdafaasına uyarak suçları sabit görülen Seyid Abdulkadir, Oğlu Seyid Mehmet, Palulu Abdullah Sadi (Kör Sadi), Bitlisli Kemal Fevzi, Hacı Ahti Mehmet Tevfik, Hoca Askeri Efendilerin idamlarına; Cemil Paşazade Ahmet, Derikli İlyas, Hoşnevi Aşireti Reisi Nafiz ve üç adamının delil yetersizliği nedeniyle beraatlarına oybirliği ile karar verildi. İdam hükmü 27 Mayıs 1925 Çarşamba günü sabahı şafak vakti Ulu Cami önünde infaz edildi.[105]

Şeyh Said ve Arkadaşlarının Yargılanmaları

Şeyh Said ve arkadaşlarının yargılanmasına 26 Mayıs 1925 Salı günü başlandı. 28 Haziran 1925'te karar bağlandı. Davanın 81 sanığı vardı. Kimlik tespitinden sonra iddianame okundu. Savcı Ahmet Süreyya Bey, olayın mahiyetini, oluş nedenini özetle anlattıktan sonra Başkan sorguya Şeyh Said'den başladı:

Vakit Gazetesi'nde Olayın Haber Verilmesi

Resimli Gazete'de Olayın Haber Verilmesi

104. Dünya Gazetesi, 16-17 Mayıs 1957, Uğur Mumcu, a.g.e., s. 221-222.
105. Vakit Gazetesi, 19-21-25 Mayıs 1925.

"*- Adınız nedir?*
- Mehmed Said.
- Babanızın adı?
- Şeyh Mahmud.
- Kaç yaşındasınız, nerede tahsil gördünüz?
- Altmış üç yaşındayım. Muş'ta, Malazgirt'te, Palu'da tahsil ettim.
- Oralarda neler tahsil ettiniz? Medresede mi okudunuz, kimlerden ders aldınız?
- Evet, medreselerde okudum. Palu'da amcam Şeyh Hüseyin'in yanında okudum. Muş'ta Müftü Mehmed Emin Efendi, Malazgirt'te Abdulhalim ve Hınıs'ta Musa Efendiler yanında okudum.
- Ne okudunuz?
- Envar, muharrir, nahiv, sarf, mantık, maani, istiare, beyan, bedi', akaid gibi şeyler okudum.
- İsyan harekâtını siz nasıl tasavvur ettiniz, nasıl buldunuz? Sizi teşvik eden veyahut ilham mı vaki oldu?
- Haşa ilham vaki olmadı, kitaplarda gördüm ki imam, ne vakit şeriatın ahkâmını icra etmezse üzerine kıyam vaciptir. Hükümete şeriat meselesini anlatmak istedik, hiç olmazsa bir kısmının icrasını talep edecektik. Allah'ın kaderi beni işe düşürdü. İçine bir düştüm bir daha çıkamadım.
- Bu kıyamın hiç şartları yok mu?
- Bu kıyamın şartları nedir bilmiyorum, şer'an vaciptir biliyorum.
- Bu halin imamdan vukuunda bir Müslüman kıyam eder mi?
- Benim de niyetim böyle değildi, bil mecburiye oldu.
- Kıyamınızın esbabı nedir, onu söyleyiniz?
- Kitap, kıyam vaciptir diyor, şeriatı icra edeceksin diyor, ahkâm-ı şer'iye, katil, zina, müskirat ilaahiri gibi emr-i kali men ediyor. Hepimiz hamd olsun müslümanız, Kürt, Türk yoktur, bütün hatt-ı hareketimizi bizim Kur'an-ı azimüşşandan ihz ediyoruz. Şeriat meselesi de Sebilürreşad'ın yazdıkları hiddetimizi arttırıyordu ve bizi teşvik ediyordu.
- Şeyh efendi Piran'a gelmezden evvel din meselesinden dolayı kıyam tasavvur etmiyordunuz değil mi?
- Kalbimde tasavvur ediyordum fakat muharebe suretiyle değil, risale yazıp şeriatın ahkâmını tasrih ederek kanunları da şeriata mutabık bir şekilde talep etmek istedik. Meclis-i Mebusan'a göndermek istedim.
- Ne için yapmadınız böyle bir risale yazmadınız?
- Evet, arz ettiğim gibi biz evvela bu fikri kitabetle halletmek için münakaşa-ı ilmiyye yapayım dedik ve bazı mefeka bulmak istiyordum fakat kader-i ilahi beni Piran'a sürükledi. Piran vakası çıktı, neticesini alamadık." (…)[106]

Sorgulama bitmişti. Duruşma, iddianame ve son savunmalar için 27 Haziran 1925 Cumartesi gününe bırakıldı. 27 Haziran 1925 günkü celsede Sait Süreyya Bey esas hakkındaki mütalaasını okudu. Sanıklar son savunmalarını yaptılar.[107]

Duruşma, dosyanın tetkik ve kararın tefhimi için 28 Haziran'a bırakıldı. 28 Haziran 1925 günü tefhim edilen karara göre 48 kişi idama mahkûm edilmişti. 48 kişiden Çapakçur Kaymakamının eski hizmetleri göz önüne alınarak cezası 15 yıl küreğe, Salih Bey'in oğlu Hasan'ın cezası, 15 yaşını doldurmadığı için 10 yıl hapse çevrilmişti.

46 kişiye verilen idam cezası, 28 Haziran'ı 29 Haziran'a bağlayan gece sabaha doğru, Dağkapısı'nda hastahanelere giden yol üzerinde infaz edildi.

Şeyh Said idamından önce uzatılan deftere şunu yazmıştı:

"*Benim ölümüm, Allah ve Din için ise darağacında asılmama perva etmem.*"

106. Ahmet Süreyya Özgeevren, Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi, Dünya Gazetesi, 16 Haziran 1957-19 Temmuz 1957.
107. Behçet Cemal, a.g.e., s.109. İlhami Aras, Adım Şeyh Said, s.149.

Mahkemenin görevi bittiğinde ise bilanço 7440 tutuklu, 660 idam idi...[108]

Şeyh Said ve arkadaşlarının davalarını karara bağlayan Şark istiklal Mahkemesi üyeleri bazı davaları ele alıp karara bağlamak üzere Elazığ'a gitti ve 18 Temmuz 1925'te göreve başladı.[109]

Şeyh Said isyanı, Palu'yu çok büyük bir oranda etkilemiş olup, bunun izleri yıllar boyu sürmüştür. Şeyh Said isyanında Palu, çok ağır darbeler almasının yanı sıra, isyanla ilgisi olmayan ve isyana karışmayan birçok ileri gelen zevatın da hayatına mal olmuştur. Bunlardan 13 kişi isyanla ilgileri olmadığı halde, tarafsız kalarak isyana destek oldukları gerekçesiyle Elazığ'a yargılanmak üzere götürülürken Gülüşkür köyünde Murat Nehri kenarında süngülenerek öldürüldükleri, 2 kişinin ise yaralı olarak kurtulmayı başardıkları anlatılmaktadır. Bunlar;

1. Hacı Necip Paşa'nın oğlu; ümeradan ve 1. dönem milletvekili Rüştü Bey,

2. Rüştü Bey'in oğlu Zülfü Bey,

3. Nuhbeyzâde Mehmet Bey'in oğlu [illegible]hiddin Bey,

4. Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin oğlu Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu Ali Rıza (Küçük) Efendi,

5. Samini Hazretleri'nin oğlu Mecid Efendi'nin oğlu Şeyh Saadeddin Efendi,

6. Evranoszâde Bekir Ağa oğlu tahrirat kâtibi, kaymakam vekili Yusuf Efendi,

7. Hacı Şerifzâde Mal Müdürü Mehmet Efendi'nin oğlu Nüfus Memuru Niyazi Efendi.

8. Müftüzâde Hamdi Efendi,

9. Topal Emeğinin Said Ağa'nın oğlu Rıza Ağa,

10. Palu'da Jandarma Başçavuşu Said Efendi,

11. Zabunzâde Tapu Memuru Hacı İzzet Efendi oğlu Cavit Efendi,

[illegible] Paşa Bey (yaralı olarak kurtuldu),

13. Reşat Efendi (yaralı olarak kurtuldu).[110]

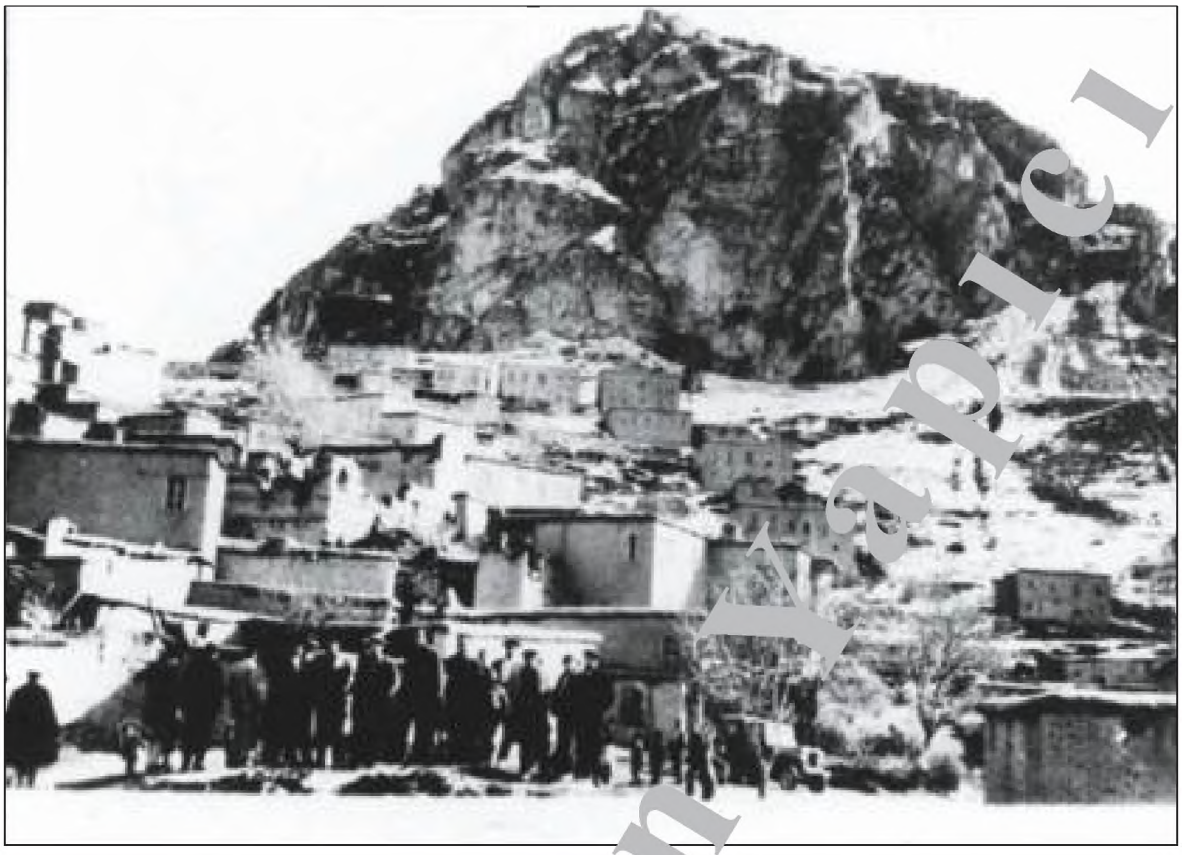

Soldan itibaren; 1. Rüştü Bey, 2. Rüştü Bey'in oğlu Zülfü Bey.
3. Necip (Paşa) Bey. (Hatıralardan Bir Demet Kitabından)

108. İlhan Arsel, Adım Şeyh Said, 94,158
109. Uğur Mumcu, Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 175 –177. Behçet Kemal, a.g.e., s.113-114. Şevket Beysanoğlu, a.g.e., c.3, s. 998
110. Mecit Evranos, 1924 doğumlu, Elazığ Kovancılar ilçesinde ikamet etmektedir.

Zeve (Eski Palu) 19..

DEVLET ARŞİVLERİNDE PALU

Süleymaniye Yapıcı

Osmanlı Dönemi Devlet Arşivleri

Osmanlı arşivlerinde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Kanunî Sultan Süleyman'a kadar olan dönemle ilgili çok az miktarda belge vardır. Kanuni'den itibaren belgelendirme her geçen devirde artmakta ve 1922 tarihine kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bilhassa Tanzimat'la birlikte devletteki bürokratik yapının nezaretler düzeyinde oluşması neticesinde devlette evrak trafiği arttığından bu tarihten sonraki belgelerin sayısı oldukça kabarıktır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünce hazırlanan Osmanlı Dönemi Arşivleri içinde Palu ile ilgili belgelerinde Palu'da meydana gelen olaylardan tarihî, hukukî, idarî, siyasî, iktisadî, bilimsel ve kültürel içerikteki belgelerden bazıları aşağıya çıkartılmıştır:

Hicri

25 / Ra / 1265

Palu'ya gitmekte iken Tosya yakınlarında [illegible]lan Ermeniler'in eşya ve paralarının o[illegible]ıkarılarak suçlularının cezalandırılması.

12 / C / 1265

Rikab-ı Hümayun kapıcıbaşılarından Palulu Abdullah Bey'in, yurtluk ve ocaklık olarak uhdesinde bulunan köylerden Veşn Köy'i ahalisinin aşar bakayasını ödememesi üzerine köye baskın yapmasından dolayı Ter[illegible]ağ'a süresiz sürüldüğü.

27 / B / 1265

Mekke'de tüccar Palulu Hacı Hasan'ın Cidde hazinesinden olan alacağının tahsili.

08 / Ş / 1[illegible]

Harput Eyaleti'ne bağlı Palu ve Şiro kazaları halkının, kur'a-ı şeri'iyenin icrasını engelledikleri.

05 / N / 1266

Harput Eyaleti'ne bağlı Palu ve Şiro kazalarıyla Gerger nahiyesinde asayişin sağlandığı.

08 / S / 1267

Palu eski Naibi Hüseyin Hamdi Efendi'nin naibliğe tayin isteği.

02 / Ra / 1268

Palu Kazası Ermeni Karaca[illegible]nın Asakir-i Şahaneye asılsız iddiasından dolayı [illegible]ardı.

08 / Ca / 1268

Sarraf Neyra[illegible]oğlu Ohannes Kigork ve Artin'in Palu, E[illegible]ve Arapgir kazalarında bazı kimselerde olan alacaklarının tahsili.

18 / C / 1268

Mehmed Yahya Bey'in vakıf gelirinden dolayı o[illegible]lacağının ödenmesi.

03 / [illegible] 1268

Cemşid ve Hüseyin Beyler Camii Vakfı ve diğer vakıf hasılat ve bedelatının, vakıf mütevellisi Tahir ve Hamid Beyler'e verilmesi.

24 / N / 1268

Murad Nehri üzerindeki ahşap köprünün tamir masrafının tesbiti.

14 / Za / 1268

Palu Hanedanı'ndan Mehmed Yahya Bey'e yardımcı olunması.

22 / Z / 1268

Palu kazası hanedanından İbrahim Ağa'ya gereken yardımın gösterilmesi.

12 / Ca / 1268

İstifa eden Palu Müdürü Hasan Bey'in yerine Kigalı Kapıcıbaşı Mehmed Bey'in tayini.

22 / Z / 1268

Palu kazası hanedanından İbrahim Ağa'ya gereken yardımın gösterilmesi.

Süleyman Yapıcı

19 / M / 1268

Palu kazası müdürünün usulsüz ve kanunsuz vergi talebinin menedilmesi.

02 / Ra / 1268

Palu Kazası Ermeni Karabaşı'nın, Asakir-i Şahane hakkındaki asılsız iddiasından dolayı tardı.

03 / Ş / 1268

Cemşid ve Hüseyin Beyler Camii Vakfı ve diğer vakıf hasılat ve bedelatının, vakıf mütevellisi Tahir ve Hamid Beylere verilmesi.

12 / Ra / 1269

Bab-ı Ali bekçilerinden Mustafa Ağa'nın mübaşirlik hizmetinden dolayı Palu ahalisinden olan alacaklarının tahsili.

16 / B / 1269

Sarraf Tarakçıoğlu Begos'un, Mehmed Necmi Bey ve kardeşlerindeki alacağının tahsili.

04 / Ş / 1269

Palu'dan geçen Murad Nehri üzerindeki vakıf olmayan köprünün tamiri.

26 / Ca 1269

Trabzon ihtisab rüsumu bedelinden dolayı Mültezim Mehmed Ağa'nın ve Bab-ı Ali hademesinden Mustafa'nın Palulu Mardiros'taki alacaklarının tahsili.

06 / C / 1269

Palu'lu Mustafa Muhlis E... ye yolculuğu sırasında yardımcı ...ması.

19 / Za / 12..

Palu Müdürlüğü'ne ...dülvehab Efendi'nin tayini.

27 / ş / 1270

Aha... ve ...ve teaddisi görülen asakir-i muvazzafa sergerdesi Mustafa Bey ve maiyeti hakkında icab edenin yapılması.

19 / Za / 1270

Palu Müdürlüğü'ne Abdülvehab Efe... in tayini.

25 / Za / 1270

Palu kazası eski Müdürü Ömer Ağa'nın münasip bir hizmette istihdamı.

25 / R / 1271

1. Boğos'un evine ya... n haksız müdahelenin men'i,

2. Limoncu Yor...'n ...acağının, kefil Mehmed Ağa'dan ta...sili.

08 / N ...

Odabaşı Mardro... ve Kigork'un Palu'daki evlerine müdahele yapıldığı şeklindeki şikâyetlerin tahkiki ve halli.

... Za / 1271

... ve Erzurum arasını kesmek için harekete geçen Rus ordusuna karşı asker cem'i ve sevki.

... / Ş / 1271

Palu Kazası Müdürlüğü'ne tayin olunan Abdülvehab Ağa'ya işlerinde kolaylık ve hakkında hürmet gösterilmesi.

09 / Ş / 1271

Çorum Sabık Müdürü Mehmed Ağa'nın Palu'ya tayinleri.

27 / S / 1271

Palu'daki köprünün halk tarafından tamirinin şayan-ı takdir olduğu.

19 / R / 1271

Palu kazasındaki Ermeni Manastırı'na sürgün edilen Rahib Parsah'ın tahliye edilerek Abdulmesih Manastırı'na gönderilmesi.

05 / Z / 1272

Misak oğlu Bedros'un Palu hanedanından Tahir Bey'deki alacağının tahsili.

Süleymaniye

01 / R / 1272

Palu eski Müdürü Mustafa Efendi'nin eski görevinde veya münasib bir işde istihdamı.

24 / Ra / 1273

Mustafa Ağa'nın Hoca Sadıkta'ki alacağının tahsili.

26 / Ş / 1273

Sarraf taifesinden Mikasoğlu Kigork'un, Harput dahilinde Palu kazasından Tahir ve Necip Beyler'deki alacağının tahsili.

02 / N / 1273

Muhasoğlu Arkil'in Taşabad sakinlerinden Bekir Beyzade Hüseyin'le ve Palu Naibi Osman Efendi ile karındaşındaki alacağının tahsili.

29 / L / 1273

Sabık Palu kazası Müdürü Tecelli Efendi'nin Harput Defterdarlığı'na tayini.

02 / R / 1274

Palu kazası Müdürlüğü'ne Eskişehir Kazası Müdür-i sabıkı Lütfullah Efendi'nin tayini.

18 / C / 1274

Palulu Tüccar Abdullah'ın kaza-i mezkûr [illegible]anedanından Mehmed Tahir Hamidullah ve Lehled Beyler'deki alacağının tahsili.

1274

Kırım muharebesindeki h[illegible]metleri dolayısıyla Erzurum, Erzincan, Palu, Çıldır, Çarsancak ve Harput ahalisinden 22 [illegible]ive Mecidiye Nişanı verilmesi.

18 / M / 1275

Palu kazasının aşar ve arazi meselesi için Dersaadet'e gönderilen şahısların borçlanmak suretiyle vuk[illegible] masraflarının, kaza-i mezkûr ümera ve ağalarından tahsili ile sarraf Nur Bey oğlu Hoca Nişan'a teslimi.

19 / M / 1275

Palu kazasında taşir olunan arazi hususuna[illegible]tesviyesi için ağalar tarafından vekil tayin edilen Ahmed, Mehmed, Tahir ve Necib Beyler'in yaptıkları masrafların ağalardan tahsili edilmesi.

15 / Ca / 1275

Palu kazası tüccarının alış[illegible] yaptıkları hanın yanması üzerine Maliye [illegible]zırı'nın işaratına göre tesviye olunması.

30 / C / 1275

Palu kazası ahalisi ile Karaçor Ağası Osman, Mahmud, Abdi ve Tahir Ağalar arasındaki davalar görülürken ev[illegible]sıp adam öldüren şahısların cezalandırılmaları.

13 / Ca / 1275

Çe[illegible]zek sabık Müdürü Abdurrahman Ağ[illegible]n Palu kazası Müdürlüğü'ne tayini.

[illegible]5 / C / 1275

Palu kazası Müdürü Lütfullah Efendi'nin azliyle yerine Rikab-ı Hümayun Kapıcıbaşısı Mehmed ağa'nın tayini.

18 / C / 1275

Ahalinin Palu Kazası Eski Müdürü Hasan Efendi'nin tekrar göreve iade edilmesi talebi.

19 / Ca / 1275

Hafız Abdurrahman Efendi'ye tercih edilmiş olan Palu'daki caminin müezzinlik ve feraşlık cihetlerine yapılan müdahalenin tahkik ve men'i.

24 / S / 1276

1. Mesele-i mündefia esnasında süvari askerlerinin çayır masrafını ve zahire ücretini zapt edenlerin Dersaadet'e izharı.

2. Palu kazası ahalisinin alacaklarının tesviyesi.

Süleyman Yaprak

23 / R / 1276

Palu kazası ahalisinin mesele-i sabıkada Anadolu Ordusu'na verdikleri malların bedellerini alıp halka dağıtmayanlardan ve arkadaşlarından belirtilen meblağın tahsili.

23 / Ca / 1276

Palu kazası ahalisinin arazisini zabt eden ve onda bir buçuk öşür taleb eden Tahir ve Necib Beyler hakkında herhangi bir muhakeme ve muamelenin yapılıp yapılmadığının bildirilmesi.

21 / Za / 1276

Palu kazası ahalisinin, mesele-i müdafiada süvari askerlerinin vukubulan çayır, masrafları ile Tepe karyesi anbarından verilen zehair ve miktari ücreti olan meblağın, ahzeden kişilerden tahsili.

27 / S / 1276

Kavga eden Gökdere ve Çabakçur ahalileri ile gelenlerinin muhakeme için Harput'a gönderilmesi.

1276

Palu ahalisinden Yazban Ali'nin Umum Harbin'de hizmetleri olması nedeniyle kendisine beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı verilmesi.

30 / Za / 1276

Hamdullah ve Haşim Beyler'in Palu'ya bağlı Uzun Ova karyesindeki tarlalarını köylülerin satmamalarından dolayı yapılan şikayetin tahkikiyle gereğinin yapılması

23 / R / 1276

Palu kazası ahalisinin mesele-i sabıkada Anadolu Ordusu'na verdikleri malların bedellerini alıp halka dağıtmayan Karavaşoğlu ve arkadaşlarından belirtilen meblağın tahsili.

15 / Ra / 1277

Serkis ve kardeşlerine Palu kazasında babalarından kalan ve Hancı Hacikoğlu Serkis tarafından zabtedilen hanenin istirdadı.

14 / S / 1277

1- Meclis azasından Tahir ve Necib Beyler'in, geçici olarak Palu ahalisinden satmaktıkları emlak ve araziyi zapt ile öşr-i şer'iyeden gayrı onda birbuçuk icare-i zemin istemelerinin men'i ve aldıklarının istirdadı.

2- Henüz satılmayan bulunan miri arazinin ahaliden taliplerine ihalesi.

3- Evvelce satılan arazinin muaccelesinin taksitlerinin tahsili ile Hazine'ye irsali.

4- Yapılan yolsuzlukların tahkiki ve işarı ile tefrut

05 / R / 1277

Palu Müdür Vekili Ahmed Ağa'nın azliyle yerine Salih Efendi'nin tayini.

18 / Ca /1277

Palulu Mehmed Tahir Bey'in emlakının füruhtuyla Saray Nikogos'a olan borcunun kapatılması.

29 / B / 1277

Hafız Abdurrahman'ın Palu Kazası Camii müezzinliğinden suçsuz yere görevinden alındığı ile ilgili şikayetinin tahkik edilmesi.

14 / N / 1277

Sarraf Bogos ile Osik'in Palulu Mehmed ve Mustafa Beyler'deki alacağının emlaklarının füruhtuyla tahsili.

05 / R / 1277

Palu Müdür Vekili Ahmed Ağa'nın azliyle yerine Salih Efendi'nin tayini.

Süleyman Yapıcı

29 / B / 1277

Hafız Abdurrahman'ın Palu Kazası Camii müezzinliğinden suçsuz yere görevinden alındığı ile ilgili şikayetinin tahkik edilmesi.

1277

Tüccardan Dimitri Veled-i Palulu'nun vekaletinin devamıyla, Semizoğlu Serkiz'in tüccar vekili tayin olunduğu.

14 / M / 1278

Keşişoğlu Gabril ve Yazıcıoğlu Karabet'in, Barsamoğlu Serkis'deki alacaklarının vekilleri Karakapılazade İsmail Efendi'den tahsil edilmesine dair Harput Mutasarrıflığı'na şukka.

21 / M / 1278

Palu kazası ahalisinin müteveffa Abdullah ve İbrahim beylerdeki alacaklarının varislerinden tahsili.

11 / R / 1278

Palu beylerinin halka yaptığı müdahelelerin kaldırılması ve bunlara verilen şeylerin ne zaman dan beri verildiğinin bildirilmesi.

25 / Ca / 1278

İskan edildikleri Malatya kazasını b[illegible]mi[illegible]erek Palu'ya gitmek için harekete ge[illegible] mu[illegible]cirlere men'-i mü[illegible]rur ni[illegible]za[illegible]mı[illegible]nın icrası.

14 / Z / 1278

Anadolu Ordusu'nun Ferik Azmi Paşa'nın bir miktar asker ile Palu ve [illegible]il kazalarına gidip uyguladığı ıslahat hakkındaki evrakın gönderildiği.

04 / S / 1278

Sarrafandan Ha[illegible]Nikos'un, Palulu Mehmed Tahir Bey'deki a[illegible]cağının emlaki satılarak güzeştesiyle tahsili.

11 / Za / [illegible]

Ali Ağa'nın Harput sakinlerinden Palu Beyi Hacı Tahir Bey deki alacağının tahsili.

27 / Za / 1278

Lazistan'lı Tavşanoğlu Dursun Ağa'nın [illegible]lu Kazası Müdürü İcareli Osman Bey'deki alacağının tahsili.

30/ Za / 1278

Sabık Meadin Kaymakamı Ali[illegible] Ağa'nın Palu'da oturan sabık Meadin Mal Müdürü Penah Efendi'den alacağı olan mik[illegible]ın tahsili.

17 / S / 1278

Palu kazası ahali[illegible]hsüllerinin öşrünü vermişlerse harm[illegible]anları[illegible] k[illegible]dırılmasına ruhsat verilmesi ve bu konuda tahkikat yapılması.

11 / R / 1278

Palu beylerinin halka yapdığı müdahalelerin kaldırılması ve bunlara verilen şeylerin ne zamandan beri verildiğinin bildirilmesi.

[illegible]0 / [illegible] / 1278

Ahaliye zulmedip, zabıta işlerine dikkat etmeyen Palu kazası müdürünün azledilerek, ahaliye musallat olan eşkiyanın da yakalanması ve gereği için neticenin bildirilmesi.

29 / B / 1278

Palu Müdürlüğü'ne Istabl-ı Amire Müdürlüğü payelilerinden Acaralı Osman Bey'in tayini.

27 / Za / 1278

Lazistan'lı Tavşanoğlu Dursun Ağa'nın Palu Kazası Müdürü İcareli Osman Bey'deki alacağının tahsili.

23/ M / 1294

Kanun-ı Esasî'nin ilanı münasebetiyle, Mamuratülaziz vilayetine bağlı Keban, Maden, Arapgir, Eğin, Palu, Çarsancak ve Ergani'nin teşekkür mazbatası.

29 / Z / 1300

Palu'da bulunan Nakşibendi tekkesi için maaş ve taamiyye tahsisi talebi.

Süleyman Yapıcı

05 / Ş / 1306

Palu'da inşa olunacak kışla için lazım olan malzemenin kısm-ı azamisinin tedarik edildiği.

11 / Ca / 1308

Palu'da bulunan Ermenilerin geceleyin Müslümanlara karşı yaptıkları silahlı hareketin tahkikinin yapılmakta olduğu.

06 / Ca / 1308

Palu ile Erzincan'da Ermenilerin çıkardıkları fesad hareketlerinin ne şekilde önlendiği.

25 / Ca / 1308

Piyade yirmi yedinci alayın Palu'daki 4. taburunun Harput'taki 1. tabur ile değiştirildiğinin anlaşıldığı.

24 / B / 1308

Palu kasabasında vukubulan depremden karakol olarak kullanılan evlerden bazısının yıkılarak birkaç neferin vefat ettiği, geri kalan askerlerin sağlam haneye yerleştirildiği.

25 / L / 1310

Maaş durumunu takib etmek için Dersaadet'e gelen Palu kazası post-nişini Şeyh Hasan Efendi'ye yeniden maaş tahsis edilerek tahtit olunması.

28 / Ra / 1313

Palu, Yeniköy karyesi ahalisine Ermeni'lerden gelen hücum ve tehditler üzerine halkın mal, can ve ırz emniyetleri istemeleri.

18 / Ca / 1313

Maden'e bağlı Palu kazasında karışıklıklar çıktığı.

19 / Ca / 1313

Palu'da Ermeniler ile İslamlar arasında çatışmalar çıktığı, Palu civarında toplanan ekradın kasabaya hücum etmek niyetinde olduğundan gereken tedbirlerin alınması.

20 / Ca / 1313

Diyarbakır'da cuma namazı esnasında Ermenilerin olay çıkardıkları ve çevredeki Kürtlerle Ermeniler ile çatışması üzerine müdahale edilip asayişin temin edildiği.

22 / Ca / 1313

Palu ve Silvan kazaları ile Çüngüş kasabasını tehdit eden Kürt aşiretlerinin bertaraf edilmesine çalışıldığı.

24 / Ca / 1313

Diyarbakır ve Mardin'de vukuat olmadığı. Silvan, Palu ve Lice'de karışıklık çıkartan Kürtlerin dağıtıldıkları

25 / Ca / 1313

Diyarbakır ve Mardin'in bazı kazalarında vukuat olmadığı, Avine ve Palu'da karışıklık çıkaranlardan derdest edildiği, Midyat karyelerinden ahalisi Müslüman ve Süryani olan bazı karyelerin Kürtler tarafından sarıldığı ve bunların define çalışıldığı.

1315

Palu'da Hacı Hüseyin'in oğlunu öldüren Aşık Bekir nam şahsın idam ilamının arzına dair.

26 / L / 1316

Palu kazasında Katolik milletinden Polis Hasib Efendi'nin Ermenileri fesada teşvik ettiğinden Murahhas Vekaleti'nden azledilmesi.

18 / Ca / 1317

Habab köyü Ermeni'lerine para dağıtarak karşılığında ambarına zahire toplayan ve kilisede gizlice bir okul açan Yakop isimli Almanyalının gizli bir Ermeni örgütünden olduğu.

18 / Za / 1317

Palu'da meydana gelen olayların tahrikçisinin Almanya'lı Yakop olduğu.

Süleyman Yapıcı

12 / Z / 1323

Hacce ve Hudeyde muvasalası için Besni ve Palu Redif Taburlarının Hudeyde'den hareket ettiği. Yemen'de bazı kabilelerin tedibi için Kolağası Osman Efendi kumandasında gönderilen müfrezeyle eşkıyanın müsademeye tutuştuğu.

11 / N / 1324

Palu'da vefat eden İsmail Zühdü Efendi'nin ailesine Dersaadet'e dönüş için ikibin kuruş verilmesi.

03 / C / 1325

Yemen'e sevkedilen askerin hangi fırkadan olduğu.

08 / Ra / 1326

Adana'da derdest edilen Harput ve Palu'lu Ermenilerin memleketlerine iadeleri.

24 / N / 1327

Palu kaymakam Muavini Haralambo Efendi'ye ma'zuliyet maaşı tahsisi.

16 / L / 1327

Haksız olarak ellerinden zahireleri alınan ve buna itiraz eden köylülerden bazılarını tevkif eden Palu kaymakamı hakkındaki şikayetin tahkiki.

08 / M / 1328

Palu Ermeni Murahhassası Kalpakçıyan İznik Efendi umur-ı memuresinde teşhilat gönderilmesi.

14 / Ş / 1329

Palu kaymakamının vilayete yağ ihracını men ettiğine dair iddiaların doğru olmadığı.

03 / R / 13..

Palu kazası Hoşin nahiyesinde kain bakır madeninin ... si Cenaziyan ile Araboğlu Kostantin veresesinin iptal edilen ihale muamelesinin yenilenmesi.

23 / Z / 1331

Palu Kazası Hükümet Dairesi'nin kain dışındaki Bahçeler mevkiine naklinin uygun görüldüğü, ancak masrafların sene-i atiye bütçesinden tesviye edileceği.

23 / S / 1332

Fırat Nehri üzerinde kayık işletilmesi hakkının yarısının Harput Belediyesi'ne diğer yarısının da Palu Belediyesi'ne ... edildiği.

13 / C / 1332

Bütçede karşılık olmadığından, Palu Hapishanesi'ne bir gardiyan tayini mümkün olmadığı.

19 / C / 1333

Palu kazasında zebhiye rüsumundan borcu bulunan ve bu borcundan dolayı meblağı bedelin ...den teyidini isteyen Hacı Teberdar'ın mahkemeye müracaat etmesi gerektiği.

12 / Ca / 1333

Mamuretülaziz (Harput) Belediye Dairesi ile Diyarbakır'ın Palu Kasabası Belediyesi arasında Fırat üzerinde kayık işletmek maddesinden dolayı ortaya çıkan ihtilaf.

10 / L / 1334

Görev süresi iki sene uzatılmış Palu Kazası Müftüsü Şeyh Hasan Efendi'nin görev süresinin üç sene daha uzatılması.

27 / R / 1334

Bulanık Milis Amele Taburu Kumandanlarının Mecidiye Nişanıyla taltifleri.

12 / Za / 1335

Palu Kasabası'ndaki Hükümet Konağı, hastaneye tahvil edileceğinden yeni Hükümet Konağı'nın kira bedelinin bir defaya mahsus olmak üzere umur-ı sıhhıye tahsisatından gönderildiği.

Süleyman Yapıcı

15 / Za / 1335

Palu Belediye Tabibi müteveffa Mustafa Efendi'nin eytamına ait belediye sandığında biriken matlubatın bir kısmının postaya verildiği kalanının da tesviyesi için çare arandığı.

Miladi

13 / 11/ 1851

Palu kazasındaki Ermeni reayaya yapılan sözde zulmün önlenmesi.

22 / 11 / 1851

Harput eyaletinin Palu kazasında, Ermeni ve Yahudi tebeadan bazılarının ahali tarafından darp ve katledildiği iddialarının tetkiki ve gerekli tedbirlerin alınması.

Cumhuriyet Dönemi Devlet Arşivleri

Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı'nda; Milî Mücadele, Meclis Hükümetleri ve Cumhuriyet Dönemine ait işlem tarihi üzerinden otuz (30) yıl geçen, Türk devlet ve millet hayatını aydınlatan tarihî, hukukî, idarî, siyasî, iktisadî, bilimsel ve kültürel içerikteki belgeler içinden Palu ile ilgili seçilenler aşağıya çıkarılmıştır:

17 / 11 / 1920

Palu ilçesinin Mamuretülaziz iline, Çermik ilçesinin Ergani sancağına bağlanması.

01 / 12 / 1921

Palu merkez olmak üzere, Mazgirt, Nazimiye ve Çarsancak kazalarından Palu Sancağı; merkezi Çemişkezek olmak üzere, Hozat ve Ovacık kazalarından Dersim Sancağı adıyla yeni livaların kurulması.

27 / 02 / 1921

Ergani ve Genç sancaklarının kaldırılarak Palu sancağının, Çarsancak kazasının kaldırılarak Pertek kazasının kurulması.

15 / 10 / 1930

Tütün üretimi yasaklanan mahallerden Palu ilçesinde, ekilmiş tütünlerin yakılmasına müsaade edilmesi

31 / 01 / 1936

Elaziz İline bağlı Palu ilçe merkezinin Kovancılar Köyüne nakledilmesi

31 / 01 / 1936

Bazı ilçelerde 6 yeni nahiye kurulması ve Elaziz'in Palu İlçesi'ne bağlı Sivan Nahiyesi'nin köyleriyle birlikte Bingöl'ün Genç İlçesi'ne bağlanması.

28/3/1939

Palu'da depremin meydana getirdiği hasar.

17 / 01 / 1940

Elazığ'a bağlı Palu ilçe merkezinin, Kovancılar köyünden Palu kasabasına nakli.

04 / 03 / 1940

Diyarbakır-Cizre-Van hattı için konan paradan 200 000 liranın Elazığ-Palu-Muş-Tatvan hattı için yeniden açılacak 12. maddeye nakli.

10 / 09 / 1940

Elazığ-Palu demiryolu inşaatına ait sözleşmeye konulacak hüküm.

19 / 4 / 1941

Palu'nun Gökdere nahiyesinde meydana gelen selin can ve mal kaybına yol açtığına dair

Süleyman Yapıcı

01 / 08 / 1941

Elazığ'ın Palu ilçesinde meydana gelen yangından zarar görenlere Kızılay'ca yardım gönderildiği.

11 / 09 / 1943

Elazığ ili Palu ilçesi Havaalanı ile Ahuri köyü Havaalanı sahaları için lüzumlu görülen gayrı menkullerin Milli Müdafaa ihtiyaçları için istimlaki.

02 / 08 / 1945

Elazığ ili Palu ilçesinden Berber Cemil oğlu Haydar Gökalp'in aile fertleri ile birlikte Eskişehir Seyitgazi ilçesine nakil ve iskanı.

15 / 06 / 1946

Elazığ-Palu hattı üzerinde Yurt, Konak, Murat, Külüşkür ve Palu istasyonlarının hizmete açıldığı

05 / 05 / 1948

Palu İlçesi'nde Murat Irmağı'nda inşa edilen belediyeye ait kayıktan 1948 yılı için alınacak icarın ücret tarifesinin onayı.

26 / 05 / 1950

Elazığ İli'nin Palu İlçesine bağlı Veşin köyünde bulunan Krom Madeninin Etibank adına ihale edilen işletme imtiyazına ait tutanak ve sözleşme tasarılarının onayı.[111]

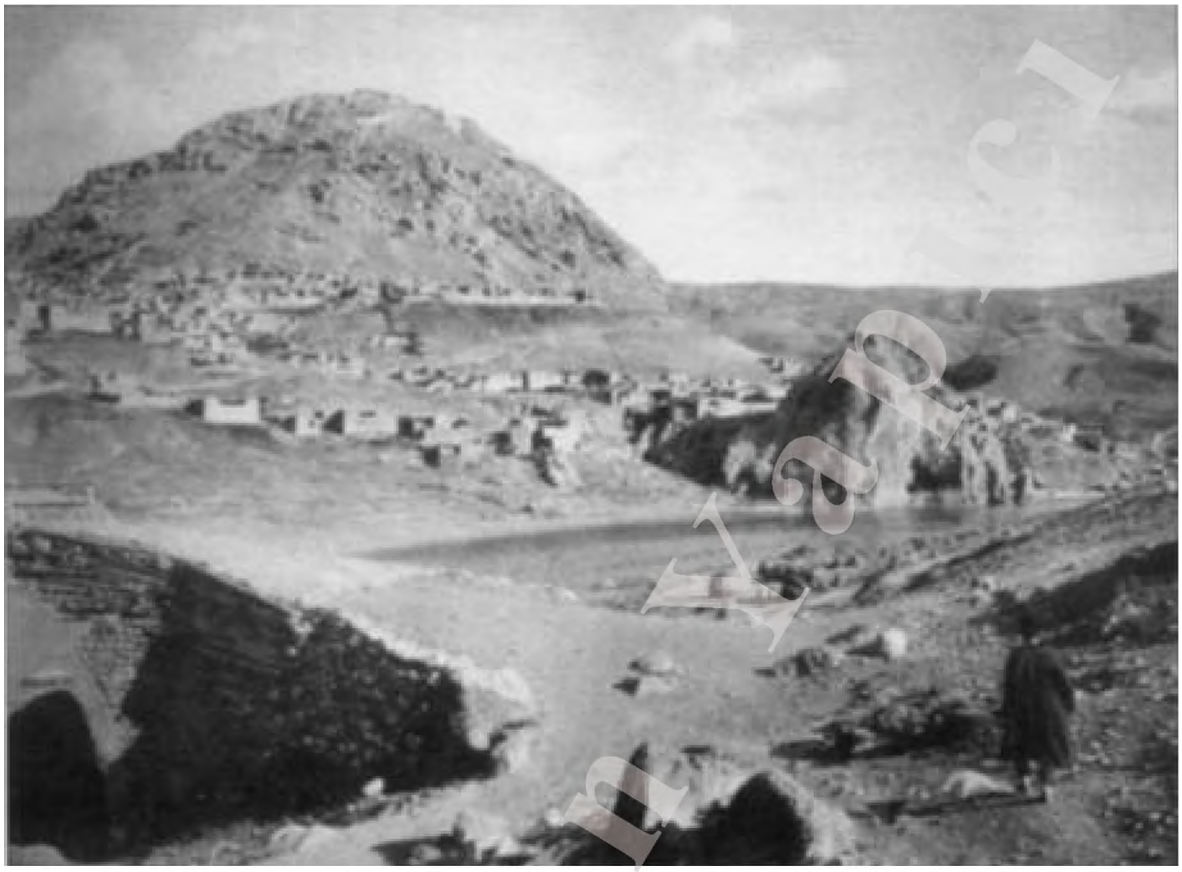
Zeve (Yukarı Palu) 1972 (Bekir Ali Demirel Arşivi)

111. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Web Sitesi.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ VE SOSYAL YAPI

Süleyman Yapıcı

Aşağı Mahalle (1901 (Les Armenias Kitabı)

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E İDARİ YAPI

Süleyman Yaprak

Çaldıran seferi esnasında ve daha sonra büyük bir kısmı sünni olan halk ve mahalli beyler, Yavuz Sultan Selim tarafını tutmuş, başta Diyarbakır olmak üzere birçok şehir kapılarını Osmanlılar'a açmıştı. Yavuz Selim daha sonra Osmanlı hakimiyetinin bölgede tam manası ile tesisi için Diyarbakır Beylerbeyi tayin ettiği Bıyıklı Mehmet Paşa'yı ve meşhur alim İdris-i Bitlisi'yi görevlendirmiştir. İdris-i Bitlisi'nin yardımı ile Bıyıklı Mehmet Paşa bölgenin fethini 1515'te tamamlamıştır.

Fetihten sonra Osmanlı devleti bölgenin "tahririni" başlatmış ve idari statüsünü belirleme çalışmalarını sürdürmüştür. Bu işlerin yapılabilmesi için yine İdris-i Bitlisi'ye müracaat edilerek yardımı temin edilmiştir. Bunun üzerine, Yavuz Sultan Selim İdris-i Bitlisi'ye bölgenin meselelerinin halli için yetki vermiş, tuğralı ferman göndererek padişah adına tasarrufta bulunmasını sağlamıştır. Bu sebeple, bölgenin idari statüsünün tesbiti işlerinin ve ilk "Temessüklerin" hazırlanmasının İdris-i Bitlisi tarafından yürütüldüğünü söyleyebiliriz.

Nitekim, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Irakeyn seferinden önce bu bölgede yarı müstakil vaziyette yaşayan beylere yollanan bir emr-i şerif'te geçen "*kadimden temessükleri üzere*" ibaresi, idari statülerin Yavuz devrinde verildiğini doğrulamaktadır. Kanuni Sultan Süleyman bu emr-i şerifte kısaca şöyle diyordu: "*Yavuz zamanında İran'a karşı cephe alarak hayırlı hizmetlerde bulunan ve şimdi de devlete sadakatla hizmet ifa eden, bilhassa sefere katılarak yararlık gösterene öteden beri ellerinde ve tasarruflarında bulunan yerler kendilerine temlik ve ihsan edilmiştir.*"

Bundan da anlaşılacağı üzere Kanuni mahalli beylere yeni haklar ve imtiyazlar vermiyor, sadece babası zamanında verilenlerin geçerli olacağını bildiriyordu. Nitekim, daha sonraki devirlerde de gönderilen fermanlarda ellerine verilen kadim temessükler mucebince denilerek "yurtluk ve ocaklık" yoluyla sancak ve dirlik tasarruf edenlerin imtiyazları yenileniyordu. Bu şekilde imtiyazlara sahip olan bölge halkı ve beyleri genellikle devlete sadık kalmış ve Osmanlı ordusuyla birlikte İran'a karşı sefere katılmışlardır. Dolayısıyla imtiyazlı statüleri değişmeden devam etmiştir.

İstanbul'daki merkezi otoritenin tanıdığı imtiyazlar sayesinde Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun özel statüsü yani feodal karakteri ve padişah fermanlarıyla kendilerine yurtluk ve ocaklık yoluyla dirlik verilen beylerin hakimiyeti Tanzimat devrine kadar devam etti. Bu devirde yapılan reformlar ve yeni düzenlemelerle Doğu Anadolu'daki geleneksel statülerin devamı mümkün görünmüyordu. 1870'te kabul edilen Vilayet Nizannamesi ile yeni bir düzenlemeye gidilmişti. Bu gibi tedbirler sonucunda Doğu'daki mahalli beylerin hakimiyeti ve nüfuzları azalmıştır. Neticede imtiyazlı statüler ortadan kaldırılmış ve beylik düzenine son verilmiştir.

Bu arada, Doğu Anadolu'da mahalli otoritelerin ortadan kaldırılmasıyla meydana gelen otorite boşluğunu Bab-ı Ali tam manasıyla dolduramadığından, bölgede Ermeni faaliyetleri artmış ve bazı huzursuzluklar olmuştur. Bu durumu gören II. Abdulhamit, merkezi otoritenin gücünü takviye etmek ve Ermeni faaliyetlerini frenlemek için eski beylerin ve hanedanların rakibi durumunda olan bölgedeki kalabalık ve güçlü aşiretleri teşkilatlandırma yoluna gitmiştir.

Osmanlı idare ve idari taksimatı şekil olarak genelde Eyalet ve Sancak temeli üzerine oturtulmuştur. 12 Mayıs 1540 (h. 5 Muharrem 947) ta-

rihinde yapılan tahrire göre, Osmanlı Devleti, Çaldıran zaferinden sonra bu bölgede Diyarbakır merkez olmak üzere Musul, Bitlis, Mardin, Harput, Dersim, Palu ve Çabakçur'u da içine alan gayet geniş bir eyalet vücuda getirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman devrinde yeni bir düzenleme yapılarak Van, Sivas ve Erzurum'da ayrı birer eyalet teşkil edilmiştir.

1570 yılı sonlarında Osmanlı-İran savaşlarının bölgenin siyasi ve idari durumunu etkilediği görülür. Safevilerin Güneydoğu Anadolu'daki bazı Kürt beylerini, aşiret reislerini Osmanlılar aleyhine kışkırtması ve bunlardan bir kısmını kendi safına çekerek onlara sancak beyliği vermesi, Osmanlı idaresini de karşı önlemler almaya yöneltmiştir. Bu nedenle "yurtluk ve ocaklık" veya "hükümet" ya da "dirlik" sahibi bazı kimselerin imtiyazları yenilendiği gibi, bir takım feodal hakimlere ve aşiret beylerine de yeni imtiyazlar verilmesine gidilmiştir. Bunun sonucu olarak da 1578-1581 yıllarına ait bir Defterde Diyarbakır Eyaletine bağlı sancak sayısı 46'ya çıkarılmış ve Palu da "Eyalet-i Palu" olarak Diyarbakır'a bağlanmıştır.[112]

Diyarbakır merkez olmak üzere teşkil edilen eyalet dahilindeki sancakların adlarını ve statülerine gösterir cedveli, Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın yayınladığı 1631-1632 tarihli bir idari taksimat defterini esas almaktadır:

Diyarbakır Eyaleti

a) Hükümet adı altında geçen sancaklar:

1. Hazzo	Ocaklık	4. Tercil	Ocaklık
2. Cizre	Ocaklık	5. Palu	Ocaklık
3. Egil	Ocaklık	6. Genç	Ocaklık

b) Sadece Sancak (Liva) adıyla anılanlar:

1. Çermik	Ocaklık	13. Çapakçur	Ocaklık
2. Sağman	Ocaklık	14. Siirt	Ocaklık
3. Hasankeyf	—	15. Görgil	Ocaklık
4. Pertek	Ocaklık	16. Ağakis	Ocaklık
5. Mazgirt	Ocaklık	17. Meyyafarikin	Ocaklık
6. Çemişgezek	Arpalık	18. Bohtan	
7. Harput	—	Zilan	—
8. Siverek	Arpalık	Bespan	
9. Kulp	Ocaklık	19. Nusaybin	Voyvodalık
10. Atak	Ocaklık	20. Akçakale	—
11. Ergani	Arpalık	21. Sincar	—
12. Mihrani	Ocaklık	22. Zaho	—
		23. Hemkürdkan	Ocaklık

112. Mithat Sertoğlu, Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, s.81-82. 200 Numaralı Tahrir Defteri, s.29-35. Şevket Beysanoğlu, a.g.e., c. 2, s. 536.

Böylece bölgenin idari statüsü zaman zaman bazı değişikliklere uğramış olmakla beraber yeniden düzenlenmiş oldu. Daha sonra gelen padişahlar da bu statüyü kabul etmişlerdir. Bu durum Yavuz Sultan Selim'den sonra padişah olan Kanuni Sultan Süleyman tarafından İrakeyn seferinden önce bu bölgede yarı bağımsız durumda yaşayan beylere yolladığı bir "hükm-ü şerif"ye teyit edilmiştir:

"*Adet olan dua ve niyaz yazısından sonra: 'Kanuni Sultan Süleyman' Babası Yavuz Sultan Selim zamanında kızılbaşlara karşı cephe alarak müsbet ve hayırlı hizmetlerde bulunan ve şimdi de Devlet'e doğrulukla hizmetler ifa eden, bilhassa (serasker-i Sultan İbrahim Paşanın) bu defaki İran seferine katılarak kızılbaşların yenilmesinde yararlıklar gösteren Kürt beylerine, gerek Devlet'e karşı gösterdikleri özkulluk ve dilaverlikleri karşılığı olarak ve gerek kendilerinin vaki müracaat ve istirhamları göz önüne alınarak, her birinin ötedenberi ellerinde ve tasarruflarında bulunan eyalet ve kaleler geçmiş zamanlardan beri yurtları ve ocakları olduğu gibi ayrı ayrı beratlarda ihsan edilen yerleri de kendilerine verilip mutasarruf oldukları eyaletleri, kaleleri, şehirleri, köyleri ve mezraaları bütün mahsülleriyle, oğuldan oğula intikal etmek şartiyle kendilerine temlik ve ihsan edilmiştir. Bu münasebetle aralarında asla anlaşmazlık ve geçimsizlik çıkmamalı, dışardan müdahale ve taarruz edilmemelidir. Bu emr-i celile riayet edilecek, hiçbir süretle üzerinde kalem oynatılmayacak hiç bir yeri değiştirilmeyecektir. Bey öldüğünde eyaleti kaldırılmayıp bütün hududu ile mülkname-i Hümüyun uyarınca oğlu bir ise ona kalacak, eğer müteaddid ise istekleri üzerine kale ve yerleri aralarında paylaşacaklardır. Uzlaşamazlarsa Kürdistan beyleri nasıl münasip görürlerse öyle yapacak ve mülkiyet yolu ile bunlara ebediyete kadar ila ebeddevran mutasarrıf olacaklardır. Eğer bey, varissiz, akrabasız ölmüşse o zaman eyaleti hariçten ve yabancılardan hiç bir kimseye verilmeyecek, Kürdistan beyleriyle görüşülüp ve ittifak edilip onlar bölgenin beylerinden veya beyzadelerinden her kimi uygun gölürlerse ona tevcih edilecektir. Cenab-ı Hakkın birliği üzerine yemin ederek bu muahede-i hümayunumu emr-i celilimi tekrar eder ve mühürlerim. Ulu Peygamberimizin nübüvvvet ve risaleti hakkı için mademki Kürt beyleri doğruluk üzere dostuma dost düşmanıma düşman olmaktadırlar, Devlet'ime sadık kaldıkları müddetçe ferman-ı şerifime riayet etmelidirler. Bu emrime karşı gelenlerin, Allah'ın izniyle hesap gününde suçlu ve günahkar ve zalimlerden olmalarını niyaz eylerim. Amma asıl isteğim doğruluk yolundan ayrı düşülmemesidir. Bu yolda üzerlerine din ve devletime ait işler düştüğü zaman Diyarbakır ve Bağdad Beylerbeyleri ve etrafta bulunan Kürt beyleri birlik ve beraberlik içinde olmalı, cümle askerleri ve savaş araçları ile düşman üzerine saldırmak için dakika kaybetmemelidirler. Şeriat ve kanun dairesinden ayrılmayıp emirlerindeki reayaya zulüm ve her türlü fenalıklardan kesinlikle sakınmalıdırlar. Her zaman Devletimize itaatı, hayatın sermayesi, saadetin süsü bilip doğruluktan ve bağlılıktan kaçınılmamalıdır. Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve keremiyle, benden sonra, her kim hilafet ve saltanat tahtına geçerse can ve gönülden doğrulukla ona tabi olmalı, tahta geçmeyip hariçte kalan oğullarımı düşman bilip yardım isteyecek olurlarsa kabul etmemeli, onlara asla uyulmamalıdır. Müzaheret eyleyeler ve şöyle bileler: Dünyayı süsleyen ve cihan fetheden alamet-i şerifi görenler mübarek özünü gerçek bileler.*"[113]

Yukarıdaki tabloya göre Diyarbakır Eyaleti'nde bulunan sancakları aşağıdaki şekilde üç başlık altında toplamak mümkün görünmektedir:

113. Nazmi Sevgen, Kürtler, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı : 8, Mayıs : 1968, s. 42-43.

1. Klasik Osmanlı Sancaklar

2. Ekrad Sancakları

3. Hükümet Sancakları

a) Klasik Osmanlı Sancakları: Bu sancaklar Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bölgelerinde tatbik edilen ve geçerli usule göre idare olunan klasik Osmanlı sancaklarından farklı değildir. Sancakbeyi doğrudan merkez tarafından tayin edilmekte ve lüzum görüldüğünde derhal görevinden alınabilmektedir. Dolayısıyla herhangi bir imtiyaza sahip değildirler. Sancakbeyi, sancak dahilinde hem mülki hem de askeri yetkilere sahip bir amir durumundadır. Sancak tımar sistemine dahil olup, vergileri yaptırılan tahrirlere göre kanunlar çerçevesinde devletçe toplanır. Bu vergilerin büyük bir kısmı haslara ayrıldıktan sonra, geri kalanı tımar ve zeamet sahiplerine taksim edilmektedir.

Diyarbekir Vilayeti'nde; merkez Amid, Harput, Hasankeyf, Akçakale, Sincar, Zaho, Ergani ve Çemişgezek'i klasik Osmanlı sancakları arasında sayabiliriz.

b) Ekrad Sancakları: Bu sancaklar klasik Osmanlı sancaklarından farklıdır. Çünkü, bu sancakların idaresi genellikle bölgeye eskiden beri hakim olagelen nüfuzlu, eski mahalli beylere ve hanedanlara mülkiyet tarikiyle "Yurtluk-Ocaklık" olarak verilmiştir. Buna sebep evvela bu eski beylerin fetih zamanında Osmanlıya verdikleri hizmetleri ve itaatleri, sonra bölgenin özellikleridir. Bu şekilde sancağa sahip olan beyler çoğunlukla ölünceye kadar sancakbeyliğini yürütmekte ve ölümü halinde kaide olarak oğlu veya akrabalarından biri yerini almaktadır. Ancak, ihanetleri halinde sancakbeyi İstanbul tarafından derhal değiştirilmekte ve yerine oğlu veya hanedandan birisini tayin edebilmektedir. Ölüm ve ihanet dışında sancakbeyi değiştirilmesi söz konusu olamazdı.

Klasik Osmanlı sancaklarında olduğu gibi bunların gelirleri de "tahrir-i defter" olunmakta, padişah ve sancakbeyi hasları çıktıktan sonra, geri kalan hasılat zeamet ve tımar sahiplerine dağıtılmaktadır. Sefer zamanında sancakbeyi askerleriyle birlikte beylerbeyinin hizmetine girmekle mükelleftir. Yine bu tür sancaklara merkezden kadı tayin edilmektedir. Bu kadılar mali ve hukuki konularda bazı yetkilere sahipti.

Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı 13 adet Ekrad Sancağı mevcuttu. Çermik, Pertek, Kulp, Mihrani, Siirt ve Atak'ı bunlar arasında sayabiliriz.

c) Hükümet Sancakları: Hükümet olarak nitelendirilen bu sancaklar "Ekrad" sancaklarında olduğu gibi sahiplerine "*hin-i fetihde hizmet ve itaatleri mukabilinde tefvız ve temlik olunmuşlardır.*" Yine, aynı şekilde ocaklık yoluyla mülkiyet şeklinde tasarruf olunmaktadır. Sancakbeyleri "*ellerine verilen ahidnameleri mucebince*", "*azl ve nasb*" edilememektedirler. Bunların en önemli özellikleri "*mefruz'ül-kalem*" ve "*maktu'ül-kadem*" olduklarından tahrir işlemine tabi tutulmamış olmalarıdır. Böyle olunca, bu sancaklara "*kalem erbabı*" olan Osmanlı memurları girmemiştir. Tahrir yapılamadığından tımar sistemi de bu sancaklarda uygulanmamış, dolayısıyla "*Ümera-i Osmaniye*"den de kimse bu bölgelere gelmemiştir. Durum böyle olunca, bu tür sancaklar Osmanlı memurlarının salahiyetleri ve nezaretleri dışında kalmaktadır.

Hükümet sancaklarında yine sancakbeyleri ölümü ve ihaneti halinde, yerine evlatlarından veya akrabalarından biri tayin edilmek şartıyla değiştirilebilmektedir. Bu tür değişiklikler "*kadimden olageldiği üzere*" kanunlaştırılmıştır. Ancak, hükümet sancağına sahip olan aile tam yok olursa, o takdirde normal sancaklarda olduğu gibi "ümera"dan bir kişi devlet tarafından oraya tayin edilebilirdi. Soy tükenmedikçe hariçten bir kimse tayin edilemezdi. Mesela, bu statüde olan

Palu'da Yusuf Bey'in ölümü üzerine, onun yerine ümeradan Ahmed Bey'in tayin edilmesi Beylerbeyi tarafından teklif edilmişse de Divan-ı Hümayun bu teklifi, beyliğin "*kadimden beri mutasarrıf olanların oğullarına verile geldiği*" gerekçesiyle reddetmiştir.

Hükümet sancağında tasarruf eden beyler sancak dahilinde vergileri bizzat toplama hakkına sahip oldukları gibi, yargı (kazai) yetkilerini de üzerlerinde bulunduruyorlardı. Her ne kadar Osmanlı kadısının teorik olarak yetkisi bütün kazai işleri kapsıyorsa da pratikte sancakbeyi söz sahibi durumunda idi. Bu imtiyazlı durumuna rağmen hükümet sancakları da sefer sırasında kuvvetleriyle birlikte beylerbeyinin emrine girmek mecburiyetindedirler. Askeri kuvvetleri aşiretlerinin büyüklüğü ile orantılı idi. Kısaca bu sancakların diğerlerinden ayrıldığı en mühim hususlar tahrir ve tımar usulünün olmaması, sancakbeyinin yetkilerinin daha geniş bulunmasıdır.

Diyarbekir Eyaleti'nde Hazro, Cizre, Eğil, Tercil, Palu ve Genç sancakları Hükümet Sancaklarıdır.[114]

Palu beyi Mehmed Bey'e I. Ahmed tarafından verilen temlikname, hükümet sancaklarının imtiyazlarının ve merkezi otoriteye karşı olan mükellefiyetlerinin tesbiti açısından mühim bir belgedir.

Her padişah döneminde "tecdid" edildiği belirtilen temliknameye göre, Palu sancağı içerisindeki kaleler, şehirler, köyler ve mezralar ve diğerleri mülkiyet üzere verilmiştir. Ancak buradaki mülkiyet bu sayılanların tasarrufuna müteallikdir. Çıplak mülkiyet (rakabe) devletin elinde kalmaktadır. Kısacası mülkiyet olan Palu hakimliği ile kale, köy, şehir, ve mezralardan devletin alması gereken vergi gelirine münhasırdır. Nitekim temliknamede yukarıda belirtilen hususlar sayıldıktan sonra, "mümaileyh tasarrufunda mukarrer ola" denilmektedir. Bu durumda Palu hakimleri sancaklarındaki köy ve mezreaları tam bir mülkiyet serbestisi içerisinde kullanamamaktadırlar. Mesela herhangi bir arazinin gelirini vakfetmek istediği zaman Divan-ı Hümayun'dan ayrıca temlikname istenmektedir. Bu yüzden Cemşid Bey'in 16. yüzyılda kurduğu vakıflar bile belirli köy ve mezrealarla sınırlıdır. Vakfedilen de sadece köy veya mezreadan elde edilen vergi geliridir. Yoksa ürünün tamamı değildir. Mesela Cemşid Bey, asil, nesib ve fazıl olarak nitelenen Şerif Mevlana Cafer bin Şeyh Resul adına vakfettiği Şeyh Piran arazisinin mahsulünün öşrünü, yani beşte birini vakfetmiştir. Evlatlık vakıf statüsüne giren bu vakfın vakfiyesine göre adı geçen Şeyh Cafer'in sadece erkek evlatları vakfın gelirinden yararlanabileceklerdir. Şayet nesil kesilecek olursa gelir, Medine-i Münevvere'ye devredilecekti.

Palu hakimleri "*din-i islam üzere olup*", Osmanlı'dan yüz döndürmeyip itaat ve inkiyad ettikleri müddetçe vüzera, beylerbeyiler, ümera ve mutasarrıfın-i emval, mübaşir ve ummal ve sairleri tasarruflarına mani olamayacaklardır. Ayrıca avarız, nüzul, sürsat ve kışlak ve sair tekalif-i şakka teklif etmeyecekler ve bu hususta zahmet verip üşendirmeyeceklerdir.

Diğer taraftan beyliğin intikal şartları da mülknamede açıklanmaktadır. Buna göre, hakim nasb edilen şahsın bir oğlu olur ise beylik ona intikal edecek, şayet birden fazla oğlu olur ise, kardeşler kendi aralarında kaleleri ve şehirleri tasarruf etme konusunda rızalarıyla anlaşacaklardır. Hakimliğe kimin nasb edileceği konusunda kendi ihtiyarlarıyla baş başa bırakılmışlardır. Fakat uygulamada bu husus merkezin belirlediği kaidelere göre halledilmiştir.

114. Prof. Dr. Bayram Kodaman, Sultan II. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, s.10-17, Aynı Yazar, Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdari Durumu, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı : 25, Mart 1987, s.35-36. Doç. Dr. Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, s.440.

Palu hakimlerinin erkek varisleri kalmayıp, ocakları "hali" kalacak olur ise, o zaman eyaletleri hariçten olanlara verilmeyip bütün Kürdistan beyleri müşavere ve ittifak ettikten sonra ol diyarın beylerinden ve beyzadelerinden münasip ve layık olan kimseye tevcih edilecektir.

Öte yandan Palu hakimi, padişahın dostuna dost, düşmanına düşman olacaktır. Temliknamede Sultan I. Ahmed, kendisinden sonra padişah olacaklara da emirlerini bozmamalarını ve şayet emr-i şerife muhalif ve muğayir hareket eden olur ise Allah indinde suçlu ve günahkar ve zalimlerden add olunacaklarını ihtar etmektedir. Buna karşılık Palu beyleri de "*cadde-i sadakat ve istikamet sahibi olup*", din ve devlet işlerinde hizmet düştüğünde Diyarbekir Beylerbeyi ve etraftaki ekrad beyleriyle "*yek dil ve yek cihet*" olup, cümle askerleri ve harp aletleriyle gerektiğinde hizmet ve yoldaşlıkta bulunacaklardır.

Ayrıca beyliği dahilindeki reayanın rahatı hususunda ihtimam gösterecektir. Çünkü reaya Allah emanetidir. Bu sebeple ona zulm ve teaddi etmeyecek ve ettirmeyecektir. Zalimlere hakaret edecek, mazlumları koruyacaktır.

İlgi çekici bir husus da Osmanlı tahtına kim cülus ederse, Palu beyinin ona can-ü dilden ihlasla ve inkiyad edecek fakat, tahta geçmeyip hariçte kalan şehzadeleri düşman bilecek olmasıdır. Şayet şehzadelerden biri herhangi bir suretle Palu beylerinden istimdad edecek olur ise kabul etmeyeceklerdir.

Bu değerlendirmeden sonra Palu beylerinin merkeze karşı olan mükellefiyetlerini veya divan-ı hümayunun hükümet sancaklar üzerindeki yetkilerini üç grupta toplayabiliriz.

1. Palu hakimleri "*dostunu dost, düşmanını düşman*" bildikleri padişahın ferman ettiği bütün seferlere katılmak mecburiyetindedir. Böyle bir emir aldığı zaman Diyarbakır Beylerbeyi'nin sancağı altında toplanmak durumundadırlar. Onun kuvvetleri, kendine bağlı kuvvetlerle, aşireti kuvvetleridir. Bunların silah ve cephanelerini de kendisi temin etmekle yükümlüdür. Hakim olan kişi herhangi bir sebeple kendisi bizzat sefere gelmeyecek olursa oğlunu veya kardeşlerinden birini kuvvetlerinin başında sefere yollayabilecektir.

17. yüzyılda Evliya Çelebi, "hin-i gazada" Palu hakiminin iki bin atlı askerle sefere katıldığını kaydetmektedir. Nitekim 16. yüzyıl boyunca Palu beyleri gerek doğudaki ve gerek batıdaki birçok seferlere katılmışlardır. Cemşid Bey; Çaldıran, Eski Koçhisar, Irakeyn ve öteki İran seferlerine katıldığı gibi oğullarından Devletşah ve Timurtaş'ın seferlere katıldığını biliyoruz. Onun diğer oğlu Hasan Bey de Şirvan seferine katılmış ve seferden dönerken ölmüştür. Yine Palu hakimlerinden Yusuf Bey de Şirvan seferine katılmıştır. Süleyman Bey ise Celaliler üzerine yapılan seferde ölmüştür. Keza 17. yüzyılda 1663'lerde vefat ettiği aile şeceresinde belirtilen İbrahim Bey, 4. Murad'ın Bağdat seferine katılmıştır. Evliya Çelebi 17. yüzyılın ortalarında ziyaret ettiği Palu'dan bahsederken İbrahim Bey'in Palu kalesinde oturduğunu ve beraberinde askerlerinin bulunduğunu kaydetmektedir.

2. Palu hakimleri her yıl muayyen bir meblağı hazine-i amireye yatırmak mecburiyetindedirler. Sancak dahilindeki köy ve mezrealardan elde edilen mahsüllerin öşürü ve diğer raiyyet resimleri ile cizye ve ispenç gibi zımmilerden alınan vergilerin tasarrufu hakimlere bırakılmakla beraber, diğer hükümet sancakları gibi Palu beyi de mali bakımdan merkeze karşı bazı yükümlülükler altındadır.

Merkeze ödenen verginin miktarını belirleyemiyorsak da, bunun siyasi şartlara göre değiştiğini ve bazen mühim bir meblağ teşkil ettiğini kayıtlardan istidlal edebiliyoruz. Mesela 1580'lerdeki

İran seferine katılan ve üç yıla yakın seferde kalan Yusuf Bey'in zimmetinde 45 yük, yani 4.5 milyon akçe biriktirdiğinden bahs olunmaktadır ki, bu durumda Palu beylerinin merkeze her yıl 1.5 milyon akça ödedikleri ortaya çıkmaktadır. Ancak bunun sabit bir meblağ olmayıp, hakim olarak nasb edilecek kişinin hazineye ödemeyi taahhüt ettiği meblağın farklı miktarlarda olabileceği anlaşılmaktadır. Mesela uzun süre Palu hakimi olan Süleyman Bey'in 4 Ocak 1583 (9 Zilhicce 990) tarihli bir hükme göre hazineye 60 bin altın ödemeyi taahhüd ettiği fakat bunun 15 bin filorisini ödediği geri kalan 44.300 akçayı ödemesi konusunda tekid edildiği görülmektedir. Hatta bu husus beyliğin intikalinden birden fazla mirasçı durumunda rekabete yol açmakta ve merkez en fazla meblağı ödemeyi taahhüt eden hakim olarak nasb edilebilmektedir.

Diğer taraftan divan, Palu sancağındaki vergi gelirlerinin durumunu tahkik edememekte ve mevkufatçı adıyla diğer sancaklarda olduğu gibi maliye memurları gönderip teftiş ettirememektedir. Sadece hakimlerin ödemeyi taahhüt ettikleri senelik vergiyi almakla yetinmektedirler. Bu durum "*mefruzü'l kalem maktü'ül kıdemdir*" şeklinde formüle edilmiştir.

3. Diğer sancaklarda olduğu gibi Palu'da da yargı işleri tamamiyle divan'ın yetkisi dahilindedir. Palu hakimi kendisine tanınan bazı imtiyazlara rağmen hiçbir şekilde yargı yetkisini haiz değildir. Her türlü adli meseleler padişah tarafından tayin edilmiş olan kadının yönetimindeki mahkemede görülmektedir. Evliya Çelebi 17. yüzyılda Palu'nun 150 akça yevmiyeli bir kadısı bulunduğunu bildirmektedir. Kadı her türlü davaya bakmakla yetkilidir. Palu beyi ancak, cürüm sabit olduktan sonra infaz işlemini yapabilir.

Divan, beylikteki veraset işleri ve hazineyi ilgilendiren mali meselelerde Palu kadısı haricinde Harput, Amid (Diyarbakır), Mardin gibi çevre kadıların da davalara bakmasını isteyebilir. Sancak halkı diğer sancaklarda olduğu gibi meselesini Palu kadısı nezdinde çözüm bulunmasını isteyebileceği gibi, doğrudan Divan'a da başvurabilirdi. Zaten temliknamede de reayaya zulm etmemesi ve ettirmemesi hususunda Palu beyi uyarılmıştır. Aksi halde divan, reayaya zulm-ü teaddi eylediği gerekçesiyle hakimi değiştirebilir. Hatta bazı hallerde sancaklıktan bile çıkarabilir.

Ayrıca Palu reayası avarız, nüzul, sürsat ve tekalif-i şakka gibi klasik sancaklar halkının ödemekle yükümlü olduğu vergilerden muaf tutulmuştur ki, 17. yüzyıla doğru bu vergilerin miktarı gittikçe artarak diğer raiyyet resimlerinden daha ağır hale geldiği dikkate alınırsa, Palu halkına tanınan imtiyazın önemi daha iyi anlaşılabilir.[115]

Palu'nun İdari Yapısı

Palu hükümetini tanıdıktan sonra çeşitli kaynak, salaname, mühimmelere göre Palu'nun idari yapısı tarih sırasına göre aşağıya çıkartılmıştır.

Şemseddin Sami, Kamusu'l-A'lam sayfa 1477'de, Palu'yu Diyarbakır Vilayeti'nin Arganimadeni Sancağı'na bağlı kaza merkezi bir kasaba olarak gösterir.

Diyarbakır Eyaleti, Osmanlı idari taksimatı içerisinde, kurulduğu tarih olan 1515'ten itibaren Palu, 19. yy. ortalarına kadar Diyarbakır Eyaleti'ne tabii hükümet statüsü altında mali açıdan Maden-i Hümayun'a, idari bakımdan ise Diyarbakır Eyaleti'ne bağlılığını sürdürmüştür.

16. yüzyılın başlarında Yavuz Sultan Selim'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Osmanlı sınırlarına dahil etmesiyle bölgede yeni bir idari birimler oluşturulmuştur. Bölgede ilk kurulan

115. Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti, s.1081-1087.

Beylerbeylik, Diyarbekir Beylerbeyliği'dir. Bıyıklı Mehmet Paşa'nın 4 Kasım 1515 tarihinde tayin edildiği bu beylerbeylik dahilindeki sancakların içinde Palu Sancağı da bulunmaktadır.[116]

1515 yılında Palu, Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bulunmaktadır.[117]

1520 yılında Palu, Cemşid Bey tasarrufunda , Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bulunmaktadır.[118]

Palu, 1518-1566 yıllarındaki idari taksimatta, Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıdır.[119]

1526-1527 Tarihli İdari Taksimat Defteri'ne göre Palu, Diyarbekir Eyaleti'ne bağlı, Eyalet-i Palu olarak belirtilmektedir.[120]

1568-1574 yılları arasında Palu, yine Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı, Eyalet-i Palu olarak geçmektedir.[121]

1578-1588 yılları arasında Palu, Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıdır.[122]

1609 yılında Palu, Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıdır.[123]

1626-1637 yılları arasında Palu, Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıdır.[124]

1631-1632 yılında Palu Hükümeti olarak Diyarbakır'a bağlıdır.[125]

1653 yılındaki idari taksimatta Palu'nun ismi geçmemekle beraber, Harput'un Diyarbakır'a bağlı olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Palu'nun da Diyarbakır'a bağlı olduğunu söyleyebiliriz.[126]

1691 tarihindeki idari taksimatta yine Palu, Diyarbakır'a bağlıdır.[127]

1733 yılında Palu, Diyarbakır Eyaleti'ne bağlıdır.

18. yy.da 1739, 1747, 1780, 1792 yıllarında Palu kazasının Diyarbakır'a bağlı olduğunu görmekteyiz.

1795 yılından itibaren Palu, Çarsancak, Harput, Eğil, Çermik, Ergani ve Çüngüş kazaları Madeni Hümayun merbubatından sayılıyorlardı. Söz konusu kazalar mali açıdan Madeni Hümayun'a bağlı olmakla birlikte, Diyarbakır Eyaletine bağlı olma statülerine de devam ettiriyorlardı.[128]

19. yüzyılın başlarında gerek Diyarbakır Eyaleti ve gerekse Diyarbakır merkez sancağının taksimatında 18. Yüzyılın sonlarındaki idari taksimata nazaran önemli bir değişiklik bahs konusu

116. Prof. Dr. Haluk Çay, Her Yönüyle Kürt Dosyası, s. 99.
117. Nejat Göyünç, Diyarbakır Beylerbeyliği'nin İlk İdari Taksimatı, s.23-34. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, s.124
118. Ömer Lütfü Barkan, H. 933-934 (M. 1527-1528); Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği, s.521-529, Ekler; II, s.303-307. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, s.124. Nejat Göyünç, Diyarbakır Beylerbeyliği'nin İlk İdari Taksimatı, Tarih Dergisi, sayı : 25, s.28, Mehmet Ali Ünal, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Diyarbekir Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statüleri, s. 2213-2214.
119. Yard. Doç. Dr. Ahmet Aksın, 19. Yüzyılda Harput.
120. Mehmet Ali Ünal, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Diyarbekir Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statüleri, s. 214-215.
121. İ. Metin Kunt, Sancaktan Eyalete, s.142-144. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, XIX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, s.124. Mehmet Ali Ünal, XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Diyarbekir Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statüleri, s. 2214-2215.
122. Mehmet Ali Ünal, XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Diyarbakır Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statüleri, Ziya Gökalp Dergisi, sayı: 44, s.31-40. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s.125
123. Ayn-ı Ali Efendi, Kavanin-i Al-i Osman Der-Hülasa-i Mezamin-i Defter-i Divan, s.29-31. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s.125
124. Serafettin Turan, XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı, s.218-219. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s.125
125. Prof. Dr. Bayram Kodaman, Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdari Durumu, s.17, Şerafettin Turan, XII. Yüzyılda Osmanlı İmparaorluğu'nun İdari Taksimatı, s.205
126. İlnan Şahin, Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale, TD, Sayı; 30, s.915-916. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s.125
127. 19. Yüzyılda Harput, Yard. Doç. Dr. Ahmet Aksın.
128. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s. 128-131.

değildi. 1817 yılına kadar bu değişmeden devam etmiştir. Diyarbakır eyaletine ait vergi tevzii ile ilgili belgelerden bu durum açıkça tesbit etmek mümkündür. Mesela 24 Ağustos 1800 tarihinde Maden Emini'nin, Diyarbakır havalisinde zuhur eden veba sebebiyle cizye tahsilinin geri bırakılması konusundaki arzı, Amid Naibi tarafından da tekrarlanmıştır. Bu istek yerine getirilmemekle beraber, bu bölgeden Diyarbakır Eyaleti cizye muhasebesine ait kayıtta, Palu, Çarsancak, Harput, Eğil, Çermik, Cüngüş, Ergani ve Çemişgezik sancaklarının Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı, Maden-i Hümayun merbubatına dahil sancaklar olduğu görülmektedir.

İdari taksimatta Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı olan bu kazalara Diyarbakır valilerinin müdahale etmeleri çeşitli tarihlerde Maden emirlerinin şikayetlerine yol açmıştır. 27 Ekim 1811 tarihli bir tahrirat hülasasında, Palu, Eğil, Çermik kazalarının umuruna Diyarbakır valilerinin müdahele ettikleri "İmdad-ı Hazariye namıyla" vergi aldıkları bunun ise kaza ahalisini perişan ettiği belirtilerek bu durumun düzeltilmesi için Maden emiri Ahmed Paşa'nın arz gönderdiği görülmektedir.

1821 yılına ait Diyarbakır Eyaleti'nin idari taksimatında Palu hükümet olarak görülmektedir.

Yine 1823 yılına ait sicillerde Palu hükümet olarak Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı gözükmektedir.[129]

1839-1845 tarihleri arasında Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı, Maden-i Hümayun kazalarının içinde Palu da yer almaktadır.

3 Kasım 1839 yılında Tanzimat Fermanı'ndan sonra bölgede idari sahada yeni düzenlemelere gidilmiş ve daha sonra 1842 yılında yeni bir uygulama ile ülke yönetiminde sancak-kaza biçiminde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bölgedeki yurtluk-ocaklık ve hükümet olarak tabir edilen sancaklar kaldırılarak yerine "kaza müdürlükleri" oluşturulmuştur. Cemşid Bey sülalesi tarafından "hükümet" olarak idare edilen Palu, hükümet kaldırılarak kazaya çevrilmiştir.[130]

1845 tarihinde Harput müstakil bir eyalet haline getirilerek Maden-i Hümayun da Harput eyaletine bağlanmıştır. 1849 tarihli bir nüfus yoklama defterine göre Harput Eyaletine tabii Maden-i Hümayuna bağlı kazaların içinde Palu da bulunmaktadır.

1849 tarihli bir nüfus yoklama defterine göre Maden-i Hümayun'a bağlı olan Palu, Harput Eyaleti'ne bağlı olarak görülmektedir.

1846-1850 tarihlerinde Palu, Harput Sancağı'na bağlı Maden-i Hümayun Sancağı'nın kazasıdır.

1856-1859 tarihlerinde Palu, Harput Sancağı'na bağlı Maden-i Hümayun Sancağı'nın kazasıdır.

1864 (7 Cemaziyelahir 1281) tarihli vilayet nizamnamesine göre yapılan idari taksimatta Palu, Mamüratü'l-Aziz Sancağı'nın kazası olarak Diyarbakır Vilayeti'ne bağlı görülmektedir.

1867 yılında hükümet merkezinin Harput'tan Mamüratü'l-Aziz ismiyle kurulan yeni şehir sancak ve kazaları ile birlikte Palu da tekrar Diyarbakır Eyaleti'ne bağlanarak bir sancak haline getirilmiştir.

1875 yılında yapılan yeni bir idari düzenleme ile Diyarbakır Eyaleti'nden ayrılan Mamüratü'l-Aziz Ergani Madeni Sancağı'na bağlı olan Palu, tekrar Mamüratü'l-Aziz'e bağlanmıştır.

1876 (Mart 1292) tarihli İdare Nevahi Nizannamesine göre Mamüratü'l-Aziz Vilayeti Merkez Sancağı'nın Palu Kazası'na bağlı Çapakçur

129. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s.132,133,134.
130. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e, s. 137, 141-142.

(Bingöl) ve Karabegan (Arıcak) yeni nahiyeler olarak kurulmuştur.[131]

1878 (h.1294) yılında mülki bölüntüler Devlet Salnamesi'ne göre Palu, Mamüratül-Aziz Vilayeti Sancağı'na bağlıdır.[132]

1881 (h.1298) tarihli Mamürat'ül-Aziz Vilayeti Salnamesi'ne göre Palu, Ergani Maden Sancağı Mamürat'ül-Aziz Vilayeti Sancağı'na bağlıdır.[133]

1883 tarihinde Sancak merkezi olan Ergani Madeni Sancağına bağlı olan Palu, Ergani Madeni Sancağı ile birlikte Diyarbakır Eyaleti'ne bağlanmıştır.

1884-1885-1891-1898-1899-1901-1903-1905 Salnamelerinde Palu, Ergani Madeni Sancağı'na bağlı bir kaza olarak Diyarbakır'a bağlıdır.[134]

Palu, 1921 yılına kadar Ergani Madeni Sancağı'nın bir kazası olarak idare edilmiştir. Ergani Madeni'nin 1927 yılında bir idari düzenleme ile kaza haline çevrilmesi ve Elazığ vilayetinin, yalnız merkez sancağına inhisar ettirilmek suretiyle küçültülerek 7 kaza, 16 nahiye, 602 köye ayrılmasından sonra Palu, da Elazığ'a bağlanmış ve 7 kazasından biri olmuştur.[135]

Sonuç olarak, Diyarbakır eyaleti ilk oluşturulduğu tarihten itibaren Palu dahil olmak üzere bütün Doğu Anadolu da bulunan sancakların tümünü içerisine aldığı bir birim olarak teşkilatlandırılmıştır. 19 yüzyılda Diyarbakır eyaletinin taksimatında, 18. Yüzyıla göre uzun bir dönem önemli bir değişiklik görülmemektedir. Bu dönemin en dikkat çekici yanı ise, Palu Hükümet olarak idari bakımdan Diyarbakır eyaletine bağlı olmasına rağmen mali açıdan Maden-i Hümayun emaretine bağlanmış olmasıdır. Palu, Maden-i Hümayun merbubatından olduğu için burada yapılan tahsilatlar, diğer idari ve mali işlemlerde Maden Emirleri birinci derecedeki sorumlular olmuşlardır. Diyarbakır valilerinin gerekli tahsilatı bu kazalardan Maden emirleri vasıtasıyla yapmaları istenmiştir.

1845 yılında Harput, Palu Kazası ve Maden-i Hümayun Emareti Diyarbakır'dan ayrılarak yeni bir eyalet teşkil edilmiştir.[136]

Bundan yaklaşık bir asır önce yazılan Osmanlı Coğrafyası isimli kitapta Cumhuriyetten önce Palu hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Efrenci lisanında Palmir isimini alan Palu, Diyarbakır vilayeti Ergani Madeni Sancağı'nda kaza merkezi olup, merkez sancağa 50 ve merkez vilayet Diyarbakır'a 95 km. mesafededir. Murat Irmağı üzerinde güzel bir köprüsü, yekpare bir taş üzerinde bir kalesi, içinde asarı antika yazı ile nakışlanmış taşlar, bir eski külliye ile rüştiye okulu vardır. Kaza sancağın kısmı kuzeyinde olup, kuzeyinde Erzurum, batısında Mamuratü'l-Aziz ve doğusunda Bitlis vilayeti bulunmaktadır. Arazisi dağlık ise de fevkalade verimli mahalleri de vardır. Murat suyu kazayı ikiye böler ve Timurtaş Kapı (Gökdere ile Kiliban arası), Mesivan Dağları (ilçenin güneydoğusundaki Akdağ silsilesi içindeki dağlar), kısmi güneyini kaplar. Ormanları çok, mahsulatı hububat ile meyvedir. Müştemilatında madeni vardır.

Nüfusu 30 bini aşkındır. 8 nahiyesi ve 316 köyü vardır. Nahiyeler sırasıyla; Aşmışat: 21 köy, Bulanık: 55 köy, Ohi (Karakoçan): 33 köy, Hun (Beyhan): 13 köy, Gökdere: 30 köy, Reşit: 12

131. Vecihi Tönük, Türkiye'de İdare Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu, s.166, 210.
132. Türk Silahları Kuvvetleri Tarihi, 3. Cilt, 5. Kısım, (1793-1908), Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı Harp Tarihi Yayınları Seri No : 2, s.128
133. Yrd. Doç. Dr. Erdal Açıkses - Yrd. Doç. Dr. Rahmi Doğanay, 1298 (1881 M) Tarihli, Mamürat'ül-Aziz Vilayet Salnamesi.
134. Lütfi Ergene, Geçmişten Günümüze Bayır Maden, s.35-45
135. İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, c.1, s.227
136. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik, a.g.e., s. 338.

köy, Sivan: 51 köy, Karaçor: 57 köy, Kaza merkezine ise bağlı 44 köy olmak üzere toplam 316 köyü bulunmaktadır"[137]

1852 yılında Ahmed Ağa, Palu Kaza müdürü olarak 2500 kuruş aylıkla görev yapmıştır. Daha sonra Palu kazası müdürü Abdullah Ağa halka haksız davranışlarından dolayı görevinden azledilmiştir.

1830 yılında II. Mahmut döneminde yapılan nüfus sayımına göre Palu'da 5906 hane bulunmakta olduğu dikkate alınınca, hane başına 6 kişi düşünürsek toplam nüfusun yaklaşık 35.000 olarak ortaya çıkmaktadır.[138]

Rivayetlere göre Osmanlı döneminde 70 bin hane ve 600 küsür köyü bulunan Palu, Eğil, Kocaköy, Bingöl, Genç ve Dicle'nin bir kısmının ayrılmasıyla küçülmeye başlamıştır.

Osmanlılardan önce Cumhuriyet dönemine kadar, Palu'nun ilk yerleşim merkezi olan Çarşıbaşı mahallesinde çıkan bir yangın sonucu çarşı bölümünün büyük bir kısmının yanması ile ilçe merkezi, 1928 yılında Palu Kalesi'nin batısındaki yamaçta Zeve (Yukarı Palu) denilen yere taşınmıştır. Bir süre burada kalan ilçe merkezi, yerleşim yerinin heyelan olması nedeniyle buradan da 1954 yılında Talabi (şimdiki İstasyon) denilen Murat Nehri kıyısındaki düzlük arazi üzerine kurulmuştur.

360 küsür köyü kalan Palu, 1948 yılında Karakoçan ve Sivan (Servi) nın ayrılması ve köylerin bir kısmının Bingöl merkeze bağlanması ile küçülmeye devam etmiştir.

150'ye yakın köyü kalan Palu, nihayet 1988 yılında Kovancılar, Arıcak ve Alacakaya'nın ilçe olması ile Palu'nun köy sayısı 36'ya düşmüştür.

Kale, Zeve ve Çarşıbaşı Mahallesi (1960)

137. Coğrafya Muallimi Kolağası Ali Cevat, Osmanlı Coğrafyası, Toptaşı Askeri Rüştiye, Üsküdar İdadi Mülkiyesi, İstanbul, 1313 h.
138. Yard. Doç. Dr. Ahmet Aksın, 19. Yüzyılda Harput, Elazığ, 1999.

Eski Köprü ve Tren Köprüsü 1945 (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı Kitabı)

OSMANLI SALNAMALERİNDE (İL YILLIĞINDA) PALU

Süleyman Alpler

Salname bir sene zarfında meydana gelen olayları, gelişmeleri tespit etmek için hazırlanan eserlere verilen ad olup, Türk¬çe karşılığı "yıllık"tır. Salnameler, devlet tarafından resmi olarak yayınlandığı gibi, özel kuruluşlarca da yayınlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde ilk resmi salname, 1847 yılında Sadrazam Reşid Paşa tarafından hazırlattırıldı. Osmanlı Devleti 19. yüzyılda idari, askeri ve iktisadi açıdan büyük bir çöküntünün içerisinde bulunmaktaydı. Çöküşün önüne geçmenin yollarını arayan devlet adamları, devleti dış tehditlere karşı savunmak için yoğun önlemler alırken, ülkeyi imar etmek ve sefalet içerisinde bulunan halkın refah seviyesini yükseltmek için projeler hazırlayarak bunları gerçekleştirmek konusunda yoğun çalışmalar başlattılar.

Bu çerçevede, Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklarda bulunan zenginlik ve imkanları tespit etmek için bütün vilayetlerde çalışmalar başlatıldı. Vilayet dahilinde bulunan tabii kaynaklar, ziraat, hayvancılık, üretim, nüfus, hizmet birimlerinin durumu, okullar, hastahaneler, yollar, ormanlar vb. hiçbir konu ihmal edilmeden tespit edilen bilgiler vilayet salnamelerinde bir araya getirildi.

Vilayet salnameleri her yıl yeniden yayınlanarak, ait olduğu vilayette bir sene zarfında meydana gelen gelişme ve değişikliklerin izlenmesi mümkün hale geldi. Bu şekilde Yemen'den Kafkaslar'a, Kafkaslar'dan Balkanlar'a kadar ülkenin içinde bulunduğu durum bütün ayrıntılarıyla tespit edildi.

Diyarbakır ve Mamüratü'l Aziz Vilayet salnamelerinde Palu Kazası'na ait bölümleri buraya alarak devlet daireleri ve bu dairelerin yöneticileri, belediye başkanları ve belediye meclis üyeleri, kazaya bağlı nahiye ve köyler, kazada bulunan askeri ve mülki erkan, arkeolojik kalıntılar ve tarihi eserler, türbeler, okul, mescid, kilise, köprü, iş yerleri, genel nüfus, müslüman ve gayri müslim nüfusları, kazanın tarihi ve coğrafi konumu, akarsular, madenler. maden suları, zirai durum bağ ve bahçeler vb. konular bulunmaktadır.

Salnamede yer alan bu bilgilerin yanında isimleri geçen şahıslar ve görevleri ile ilgili bilgilerde her Palulu kendi geçmişini görecek ve tanıyacaktır.

Süleyman Palu

1869 –1870 (1286) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti,

Mamüratü'l-Aziz Sancağı

Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakam Uveyne miralaylarından Abbas Bey

Naibi Halid Efendi

Müftüsü Mustafa Efendi

Mal ve Tahrirat Kâtibleri

Mal Müdürü Mustafa Efendi

Tahrirat Kâtibi Tevfik Efendi

Aza-i Meclis-i İdare

Muhammed Necmi Bey

İbrahim Bey

Vartan Ağa

Mülhak Nahiyeleri

Eğil Nahiyesi

Müdürü Reşid Ağa

Kâtibi Fevzi Efendi

Çapakçur Nahiyesi

Müdürü Rıfat Ağa

Karabegan Nahiyesi

Müdürü Ragıb Bey

Kâtibi İsmail Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hafız Hasan Efendi

Palu Mülhakat Rusumat memuru Muhammed Efendi.

Palu Nüfus Mukayyidi Raşid Efendi.

Palu Egil Nahiyesi nüfus mukayyidi Ragıb Bey.

Palu Karabegan Nahiyesi nüfus mukayyidi … Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Rahib Zakarya Efendi, Ermeni.

Palu Sandık Emini Kigork Efendi.

Palu Kazası ve Nahiyelerine Bağlı Köy Sayıları

Palu merkeze bağlı 79 köy,

Palu merkez Bulanık'a bağlı 49 köy,

Palu merkez Hun'a bağlı 9 köy,

Palu merkez Karaçor'a bağlı 38 köy,

Palu merkez Ohi'ye bağlı 20 köy,

Palu merkez Karabegan'a bağlı 15 köy

Palu Karabegan Nahiyesi Veşin'e bağlı 14 köy,

Palu Karabegan Nahiyesi Gökdere'ye bağlı 25 köy,

Palu Karabegan Nahiyesi Sivan'a bağlı 11 köy,

Palu Çabakçur Nahiyesi Çabakçur merkeze bağlı 55 köy,

Palu Çabakçur Nahiyesi Meneşkut'a bağlı … köy,

Palu Egil Nahiyesi merkeze bağlı 70 köy,

Palu Egil Nahiyesi Nerib'e bağlı 10 köy,

Palu Egil Nahiyesi Terkan'a bağlı …köy olmak üzere okunan köy sayısı 397'dir. (Meneşkut ve Terkan'a bağlı köy sayıları okunamamıştır.

Süleymaniye

1870 - 1871 (1287) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakam Abbas Bey (Avine Miralayı)

Naibi Halid Efendi

Müftüsü Mustafa Efendi

Mal Müdürü Mustafa Efendi

Tahrirat Kâtibi Said Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam

Aza-yı Tabiiyye

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Aza-yı Müntehabe

Mehmed Necmi Bey

Bedros Efendi

Meclis-i De'av-i Kaza

Reis Naib

Mümeyyizan-i Müntehabe

İsmail Efendi

Mustafa Efendi

İstefan Efendi

De'avi Kâtibi Hasan Efendi

Çabakçur Müdürü Rıfat efendi

Kâtibi İsmail Efendi

Karabegan Müdürü Ragıp Efendi

Kâtibi … Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hafız Hüseyin Ağa.

Palu'da 2. Zabtiye Taburu, 2. Piyade bölüğü kumandanı Bölük Ağası Süleyman Ağa; Egil'de muavini Emin Ağa.

Palu Rusumat memuru Mehmed Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Rahib Zakarya Efendi.

Palu Arazi Memur ka'atibi Abdullah Efendi.

Palu Nüfus Mukayyidi Raşid Efendi.

Palu Karabegan Nahiyesi Nüfus Mukayyidi … Efendi.

Palu Zabtiye Müfettişi Müfettiş Şakir Efendi

Palu Sandık Emini Kigork Efendi.

Palu Kazası ve Nahiyelerine Bağlı Köy Sayıları

Palu Merkeze bağlı 79 köy,

Palu merkez Bulanık'a bağlı 49 köy,

Palu merkez Hun'a bağlı 9 köy,

Palu merkez Karaçor'a bağlı 38 köy,

Palu merkez Ohi'ye bağlı 20 köy,

Palu merkez Karabegan'a bağlı 15 köy

Palu Karabegan Nahiyesi Veşin'e bağlı 14 köy,

Palu Karabegan Nahiyesi Gökdere'ye bağlı 25 köy,

Palu Karabegan Nahiyesi Sivan'a bağlı 41 köy,

Palu Çabakçur Nahiyesi Çabakçur merkeze bağlı 55 köy,

Palu Çabakçur Nahiyesi Meneşkut'a bağlı … köy olmak üzere toplam 345 köy.

1871 - 1872 (1288) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakam İbrahim Efendi Hâcegân
Naibi Halid Efendi
Müftüsü Mustafa Efendi
Mal Müdürü Hasan Efendi
Tahrirat Kâtibi Said Efendi

Meclis-i İdare

Reis Kaymakam
Aza-yı Tabiiyye
Mal Müdürü
Tahrirat Kâtibi
Aza-yı Müntehabe
Hacı Tahir Bey
Muhammed Sadık Bey

Meclis-i De'av-i

Reis Naib
Mümeyyizan-i Müntehabe
İsmail Efendi
Mustafa Efendi
İstefan Efendi
De'avi Kâtibi Hasan Efendi

Çabakçur Müdürü Osman Bey Hamise
Kâtibi İsmail Efendi
Karabegan Müdürü Hüseyin Ağa
Kâtibi İbrahim Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hafız Hüseyin Ağa.

Palu Rusumat Memuru Muhammed Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Rahib Zakarya Efendi.

Palu Arazi Memur Kâtibi Abdullah Efendi.

Palu Nüfus Mukayyidi Raşid Efendi.

Karabegan Mukayyidi (...) Efendi

Palu Sandık Emini Kigork Efendi.

Palu Kazasında Bulunan Madenler

Çabakçur Madeni

Palu kazası Cabakçur nahiyesinde bulunan maden-i mezkur Kibrit-i hadidden ibaret olup imale şayan maden olmadığı bu defa olunan muayeneden anlaşılmıştır.

Hoşin Madeni

İşbu Hoşin Palu kazasına muzaf bir nahiyedir. Nahiye-i mezkurede nühas madeni damar halinde bulunup bir adet mağara ve bir su yolundan ibarettir ve cevher kibrit nühastır.

Cevher-i mezkûr yüzde beşten ona kadar nühas-ı safi verir. İşbu madende iki adet izabe fırınıyla bir kal ocağı ve sekiz adet filika mevcut olarak iltizamen hafr ve imal olunur ve hasılatından yüzde beş canib-i miriye alınır. Maden-i mezkurun cevheri her ne kadar Ergani Madeni kadar nemalı değilse de cevanib-i orman ve meşe ve ardıç ağaçlarıyla muhat olduğundan mahrukatça sühuletli ve Ergani Madenine nisbetle ikinci derecede bir madendir.

Fırat Nehri

Nehr-i mezkûrun bir şube-i cesimesi Bingöl'den ve diğer şube-i cesimesi Erzurum vilayetinde Tercan kazasında Yeniköy'den çıkarak Bingöl'den çıkan şube Murat nehri namıyla mezkur olmak üzre Meneşkut nahiyesi taraflarında dahil-i vilayete vasıl olup diğer şubesi dahi Eğin kazasında vilayet hududuna yetişip Murad nehri

Çabakçur ve Zıtki nahiyeleri arasında ve Palu ve Pertek kasabaları önünden ve diğer şube dahi Eğin ve Ağın'dan cereyan ile Keban Madeni civarında birleşerek Fırat nehri teşekkül ettikten sonra akıp çağlayarak İzoli ve Çüngüş ve Gerger'den mürur ile Diyarbekir sancağında Siverek kazasına muzaf Bucak nahiyesinde Diyar sancağı hududuna vasıl olduktan sonra Samsat ve Birecik taraflarından ve Meskene ve Ane canibinden geçip Dicle nehrinde mezkur olduğu üzere Bağdad ile Basra arasında Dicle nehri ile birleşerek aşağıda Basra Körfezi'ne munsab olur. Tul-i ceryanisi bin sekiz yüz kilometredir.

Palu Kazasında Bulunan Memlehalar

Bulanık Memlehası

İşbu memleha Mamüratülaziz sancağında Palu kazasında kaymakam makarrı olan Palu kasabasına beş saat mesafede olup beş adet kuyu yirmi adet tabeden ibarettir. Bundan senevi on bin kıyye tuz husule gelip senesi içinde sarf olunur.

Palu Kazasında Bulunan Asar-ı Atika

Mamüretülaziz sancağında Palu kazasında makarr-ı kaymakam makarrı olan Palu kasabasında yekpare taş üzerinde bir kale ve hisar olup derununda kezalik bir parça taştan yontulmuş ve yapılmış bir atık kilise ve mekteb ve bir takım odalar vardır.

Kazalar ve Müdürlükler ve Nevahi ile Elviyenin Mesafe Cetvelidir.

Kaza	Müdürlükler	Nevahi-i Merbuta	Merkez-i Vilayete Bu'du Saat	Merkez-i Livaya Bu'du Saat	Reis-i Kazaya Bu'du Saat	Müdür Makarr›na Bu'du Saat
Palu	Bizzat		20	12		
		Mezruat				
		Bulanık	23	18	3	
		Hun	24	15	4	
		Karaçor	29	6	5	
		Ohi	27	8	7	
		Karabegan	16	20	8	
		Sivan	24	18	6	
		Veşin	15	14	8	1
		Gökdere	24	20	8	3
		Çabakçur	24	24	12	
		Meneşkut	28	24	12	12

Dahili Vilayette Bulunan Nüfus ve Hane ve Kura Cetvelidir

Elviye ve Kaza ve Nevahi Esamisi	Kura-i Mevcudu	Mahalle	Hane	Zükur Gayr-i Müslim	Nüfus Müslim	Yekün Nüfus
Nefsi Kaza-i Palu	-	11	1217	1273	2199	3372
Kura-i Merbutası	223	-	4450	4410	12423	16833
Karabegan ve Nevahi-i Muthakası	84	-	1297	-	6580	6580
Çabakçur Nahiyesi	60	-	-	-	-	-
Meneşkut Nahiyesi	30	-	-	-	-	-
Yekün-i Kaza-i Palu	397	11	7964	5683	21102	26785

1872 - 1873 (1289) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakamı

Naibi Halil Hulusi Efendi

Müftüsü Mustafa Efendi

Mal Müdürü Hacı Ali Efendi

Tahrirat Kâtibi Said Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam

Aza-yı Tabiiyye

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Aza-i Müntehabe

Mehmed Sadık Efendi

Mehmed Efendi

Donabet Ağa

Meclis-i De'av-i Kaza

Reis Naib

Mümeyyizan

Hüseyin Efendi

Keyork Ağa

Varcebet Ağa

De'avi Kâtibi Hasan Efendi

Çabakçur Müdürü İzzet Efendi

Kâtibi İsmail Efendi

Karabegan Müdürü Hüseyin Ağa

Kâtibi İbrahim Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hacı Hüseyin Ağa.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün Mülazım-ı Evvel münhal.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Mustafa Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün Mülazım-ı Evvel Emin Ağa

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Yüzbaşı münhal.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Mülazım münhal.

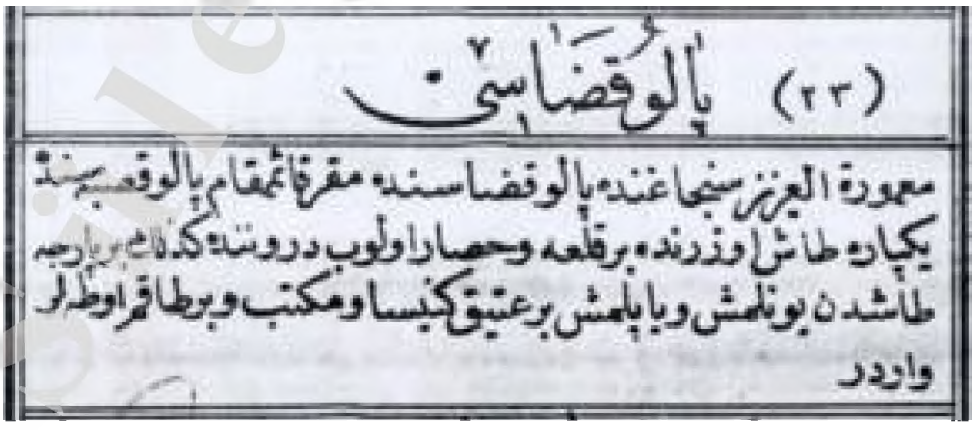
Palu Rusumat memuru Sadık Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Rahib Zakarya Efendi Ermeni.

Palu Arazi Memur Tabur Kâtibi (…) Efendi.

Palu Nüfus Mukayyidi Raşid Efendi.

Palu Sandık Emini Soğman Efendi.

(۲۳) پالو قضاسی

معمورة العزیز سنجاغنده پالو قضاسنده مقر قائمقامی پالو قصبه سنده یکپاره طاش اوزرنده برقلعه وحصار اولوب درونده کذلك برپارچه طاشدن بونلمش ویاپلمش برعتیق کنیسا ومکتب وبرطاقم اوطه لر واردر

1873 - 1874 (1290) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakamı Hacı Ömer Ağa

Naibi Mehmed Rüştü Efendi

Müftüsü Mustafa Efendi

Mal Müdürü Mustafa Bey

Tahrirat Kâtibi Said Efendi

Meclis-i İdare-i

Reis Kaymakam

Aza-yı Tabiiyye

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Aza-i Müntehabe

Mehmed Sadık Efendi

Mehmed Efendi

Donabet Ağa

Meclis-i De'av-i

Reis Naib

Mümeyyizan

Mehmed Bey

Vartan Ağa

Keyork Ağa

De'avi Kâtibi

(…) Efendi

Çabakçur Müdürü İzzet Efendi

Kâtibi İsmail Efendi

Karabegan Müdürü Hüseyin Ağa

Kâtibi İbrahim Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hacı Hüseyin Ağa.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün Mülazım-ı Evvel münhal.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün kumandanı Yüzbaşı münhal .

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün Mülazım-ı Evvel Emin Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Ali Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Mülazım-ı Evvel münhal.

Palu Rusumat Memuru Sadık Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Rahib Zakarya Efendi Ermeni.

Tapu Kâtibi, Yoklama Kâtibi, Yoklama Tahsildarı henüz tayin edilmemiştir.

Palu sandık emini Bogos Efendi.[139]

139. Diyarbakır Salnameleri, Birinci Cilt, 1268-1323 (1869-1905).

1874 - 1875 (1291) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakamı Hacı Ömer Ağa Kapıcıbaşı

Naibi Mehmed Reşid Efendi

Müftüsü Mustafa Efendi

Mal Müdürü Nişan Efendi

Tahrirat Kâtibi Mehmet Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam

Aza-yı Tabiiyye

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Aza-i Müntehabe

Mehmed Tevfik Efendi

Donabet Ağa

Meclis-i De'av-i Kaza

Reis Naib

Mümeyyizan

İbrahim Bey

Vartan Ağa

De'avi Kâtibi

Hasan Efendi

Çabakçur Müdürü Hacı Hüseyin Efendi

Kâtibi Reşid Efendi

Karabegan Müdürü Hüseyin Ağa

Kâtibi Mehmed Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hacı Hüseyin Ağa.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün Mülazım-ı evvel Mehmed Ali Ağa.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Emin Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün Mülazım-ı Evvel Emin Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Ali Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Mülazım-ı Evvel Ahmed Ağa.

Palu Rusumat Memuru Sadık Efendi.

Kâtibi Mehmed Efendi

Vilayet-i Dahiliyede Bulunan

Arazi Memurları

Palu Kazası

Tapu Kâtibi Mustafa Efendi

Yoklama Kâtibi Abdullah Efendi

Diğeri Ahmed Efendi.

Palu Rüşdiye Mektebi Muallimi Sani Hüseyin Efendi.

Palu Nüfus Mukayyidi Reşid Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Rahib Serkis Efendi, Ermeni.

Palu sandık emini Bogos Efendi.

Tashih ve İlave

Karabegan Müdürlüğüne Selim Bey

Süleymaniye

1875 (1292) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakamı Süleyman Efendi

Naibi Muhammed Rüşdü Efendi

Müftüsü Mustafa Efendi

Mal Müdürü Neşet Efendi

Tahrirat Kâtibi Muhammed Tevfik Efendi

Meclis-i İdare

Reis Kaymakam

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Necib Bey

Yümni Bey

Muharras vekili Bogos Efendi

Bedros Ağa

Meclis-i De'avi

Reis Naib

Hüseyin Efendi

Keyork Efendi

Orhan Efendi

De'avi Kâtibi

Hasan Efendi

Çabakçur Müdürü Hacı Hüseyin Ağa

Kâtibi Süleyman Efendi Efendi

Karabegan Müdürü Selim Bey

Kâtibi Muhammed Efendi

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Hasan Ağa.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 6. bölüğün Mülazım-ı Evvel Muhammed Ali Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Emin Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 7. bölüğün Mülazım-ı Evvel Emin Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Yüzbaşı Ali Efendi.

Palu'da 4. ordu, 1. alay, 4. tabur, 8. bölüğün kumandanı Mülazım-ı Evvel Ahmed Ağa.

Palu Rusumat Memuru Muhammed Tevfik Efendi.

Palu Vukuat Kâtibi Mustafa Efendi.

Palu Rüşdiye Mektebi Muallimi henüz tayin olunmamıştır.

Palu Nüfus Mukayyidi Raşid Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Murahhas Kiragos Efendi, Protestan.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Murahhas Vekili Bogos Efendi, Ermeni.

Palu sandık Emini Mihail Efendi.

Emlak-ı Mütenevvi'ayı Mübeyyin Çetveli

Mamuratülaziz Sancağına Bağlı Palu Kasabası

1 hükümet konağı, 1552 hane, 10 kahve, 4 salhane, 5 debbağhane, 2 kirişhane, 1 boyahane, 1 mumhane, 2 han, 509 dükkan, 13 mağaza, 5 fırın, 3 hamam, 5 oda, 111 ahır, 26 samanlık, 13 deynek, 9 değirmen, 1075 bağ, 549 bahçe, 357 tarla, 7 yoncalık, 1 meşelik, 4 kavaklık, 14 cami-i şerif, 1 mekteb-i rüşdiye, 3 mekteb-i müslim, 13 çeşme, 128 arsa, 1 türbe-i şerif, 3 kabristan-ı müslim, 2 tekke, 1 su kuyusu, 5 kilise, 2 ermeni mezarlığı, 1 köprü, 1 kale, 5 aded-i mahallat, 4437 icmal-i musakkafat.

Mamuratülaziz Sancağına Bağlı Palu Kasabası Nüfusu

2351 zükur-ı müslim, 1402 zükur-ı gayri müslim.

1876 (1293) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti, Mamüratü'l-Aziz Sancağı Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Kaza-i Palu

Kaymakamı Hacı Ömer Ağa Kapıcıbaşı

Naibi Mehmed Said Efendi

Mal Müdürü Emin Efendi

Müftü Mustafa Efendi

Tahrirat Kâtibi Hacı Ömer Efendi

Meclis-i İdare

Reis Kaymakam Ağa

Aza-i Tabiiyye

Naib Efendi

Müftü Efendi

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Aza-i Müntehabe

Necib Bey

Bedros Ağa

Ermeni Murahhası Bedros Efendi

Meclis-i De'avi

Naib Efendi

Hüseyin Bey

Keyork Ağa

Ohannes Ağa

De'va-i Kâtibi Hüseyin Efendi

Memurin-i Sairesi

Nüfus Mukayyidi Naşid Efendi

Vukuat Kâtibi Osman Efendi

Tapu Kâtibi Mustafa Efendi

Tahsildar Mehmet Ağa

Rusumat Memuru Mehmed Efendi

Rusumat Kâtibi Abdullah Efendi

Emlak Kâtibi Derviş Efendi

Navahi-i Mülhakası

Çabakçur Nahiyesi

Müdürü İbrahim Yümni Bey

Kâtibi Süleyman Efendi

Mukayyid Süleyman Efendi

Emlak Kâtibi Ahmed Efendi

Karebegan Nahiyesi

Müdürü Tevfik Efendi

Kâtibi Mehmed Efendi

Palu Rüşdiye Mektebi Muallim-i Sani Osman Efendi, Şakirdan adedi 25

Palu Nüfus Mukayyidi Raşid Efendi.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Gregos Efendi, Protestan.

Palu Milel-i Hıristiyaniyye Rüesa-i Ruhbaniyesi Bedros Efendi, Ermeni.

Tahrir Altına Alınmış Olan Mahallerin Musakafat-ı Mevcudiyesiyle Mikdar-ı Nüfusu Palu Kasabası: 1402 nüfus-ı gayri müslim, 2351 nüfus-ı Zükur-ı müslim, 3753 icmal-i nüfus, 169 musakkafat-ı sairesi, 128 arsa-i haliyesi, 1990 bağ ve bahçe ve tarla, 22 deynek ve değirmen, 21 cevami' ve mesacid ve medaris, 3 hamam, 552 dekakin, 1552 hane, 4437 icmal-i musakkafat.

Palu kazası kaymakamı maaşı 1570

Mamuratülaziz livası Palu kazası Karabegan nahiye müdürünün maaşı 580

Mamuratülaziz livası Palu kazası Çabakçur nahiye müdürünün maaşı 570.[140]

140. Diyarbakır Salnameleri, İkinci Cilt, 1268-1323 (1869-1905).

İkinci Ergani Madeni Sancağı Taburu Zabitanı Tabur Ağası Mustafa Bey'e bağlı Palu'da Bir Bölük bulunuyordu. Bölük ağası ise Ali Ağa.

Palu kazasında Süvari sınıfından 2 Kol vekili, 1 muavini, 10 neferi olmak üzere toplam 13 süvari bulunmakta.

Palu kazasında piyade sınıfından 1 bölük ağası, 3 kol vekili, 3 muavini, 30 neferi olmak üzere toplam 37 piyade bulunmakta.

Mamürat'ül Aziz Vilayeti Ergani Sancağı

Palu Kazası

Kaymakam Halil Şahab Efendi

Naib Tahir Efendi

Müftü Mustafa Efendi

Mal Müdürü Zübeyir Zebur Efendi

Tahrirat Kâtibi Mehmet Tevfik Efendi

Meslis-i İdare-i Kaza

Reisi Kaymakan Efendi

Aza Nais Efendi

Müftü Efendi

Mal Müdürü Efendi

Tahrirat Kâtibi Efendi

Aza Tapu Kâtibi Mustafa Efendi

Evkaf Müdürü Vekili

Aza-i Müntehibe

İbrahim Yümni Efendi

Hacı Timur Bey

Hokas Ağa

Mahkeme-i Bidayet İdaresi

Reisi Naib Efendi

Aza Mehmed Bey

Mıgıdiç Ağa

Agop Ağa

Kalemi Birinci Kâtib - Münhal

Kâtib-i Sani Hasan Efendi

Müstantik Muavini Hokas Efendi

Palu kazası Belediye Dairesi

Resi Muhammed Salim Efendi

Aza Ahmed Ağa

Abdullah Ağa

Hasan Ağa

Aza Donabit Ağa

Kalemi Kâtib Sebgetullah Efendi

Sandık Emini Reşid Efendi

A'şar Dairesi

Memur Dursun Efendi

Birinci Kâtib İbrahim Efendi

Kâtib-i Sani Hafız Mustafa Efendi

Merkez Kaza Anbar Memuru Hacı Arif Efendi

Tahsildaran

Sertahsildar Mahmud Efendi

Süvari Tahsildarı - Piyade Tahsildarı

Sandık Emini Kivork Efendi

Tapu Dairesi

Tapu Kâtibi Mustafa Kamil Efendi

Emlak Kâtibi Ali Efendi

Yoklama Kâtibi Mehmet Efendi

Tahrir Dairesi

Vukuat Kâtibi Bekir Fehmi Efendi

Komisyon azaları

Rüsumat İdaresi

Memur İbrahim Efendi

Kâtibi Şerif Efendi

Kolcuyan-ı Süvari - Piyade 4

Memliha Memuru Süleyman Efendi

Kolcu 3

Palu Kazasına Tabi Çapakçur Nahiyesi

Müdürü - Münhal

Naib Vekili Şerif Efendi

Nahiye Kâtibi İsmail Efendi

Nüfus Mukayyidi

Kaza-i Mezbureye Tabi Karebegan Nahiyesi

Müdürü Selim Beg

Nahiye Kâtibi Mehmed Raif Beg

Palu'da bulunan Rüşdiye Mektebinin İkinci Muallimi Hüseyin Efendi olup, öğrenci sayısı 35 kişidir.

Palu Kazasında 17 cami ve mescid, 1 medrese, 1 Rüşdiye Mektebi, 3 Müslüman Sıbyan mektebi, 1 hükümet konağı, 1750 hane, 2 han, 3 hamam, 500 dükkan, 5 fırın, 12 mağaza, 9 değirmen, 12 dink, 7 dabbağhane, 1 boyahane, 1 kirişhane, 2 gayri müslim mektebi, 5 kilise, 1 meyhane, 12 müslüman kabristanı, 5 gayri müslim kabristanı bulunmaktadır.

Nüfus-u Zükuru

Elviye ve Kaza ve Nevahi Esamisi	Kura ve Mahallat	Hane	Nufüs-u Pretastan	Nüfus-u Ermeni	Nüfus-u Müslim	İcmal
Palu Kazas›	330	1045	70	5546	5820	11436
Çapakçur Nahiyesi	94	2718	—	472	4700	5202
Karabegan ve Neş Nahiyesi	34	901	—	—	2312	3247.[141]

Mülhakın Vilayete Olan Bu'd ve Mesafesini Mübeyyin Cetvelidir.

Kaza	Liva	Merkez-i Kazaya Saat	Merkez-i Livaya Saat	Merkez-i Vilayete Saat
Palu		5	20	
Karabegan		8	10	16

141. Yrd. Doç. Dr. Erdal Açıkses - Yrd. Doç. Dr. Rahmi Doğanay, 1298 (1881 M) Tarihli, Mamürat'ül Aziz Vilayet Salnamesi, s.52, 53, 73-75, 78, 81, 85-86

1883 - 1884 (1301) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Palu Kazası

Kaymakamı Ali Raif Efendi
Naibi Şeyh Mehmed Efendi
Mal Müdürü Osman Efendi
Müftü Mustafa Efendi
Tahrirat Kâtibi Mehmed Efendi

Meclis-i İdare

Reis Kaymakam Efendi

Aza-i Tabiiyye

Naib Efendi
Müftü Efendi
Mal Müdürü
Tahrirat Kâtibi
Aza-i Müntehabe
Emin Efendi
Tahir Efendi
Bedros Efendi

Mahkem-i Bidayet

Reis Naib Efendi
Aza Said Bey
Başkâtib Bekir Sıtkı Efendi
Mustantık Muavini Mehmed Nedim Efendi
Aza Kevork Efendi
Kâtib-i Sani Hasan Efendi

Belediye Dairesi

Reis Mehmed Salim Efendi
Aza Abdullah Ağa
Aza Donabit Ağa
Aza Hüseyin Ağa
Sandık Emini Ohannes Efendi

A'şar Memuriyeti

Memur Mehmed Bey
Başkâtib Raif Efendi
Kâtib-i Sani Hafız Efendi

Nüfus Memuriyeti

Memur İbrahim Efendi
Kâtib Mustafa Efendi

Memuri-i Saire

Tapu Kâtibi Mustafa Efendi
Kâtib Mustafa Efendi

Maarif Komisyonu

Reis Hüseyin Bey
Aza Ahmed Ağa
Rüsum-ı Sitte Ma'a Kitabet Memuriyeti münhal
Aza Said Bey
Aza Kiryakos Ağa

Rüşdiye Mektebi

Muallimi Hüseyin Efendi
Rik'a Muallimi Mehmed Efendi
Aded-i Şakirdin 36

Livanın Mevkii, Hal-i Hazırı

Ergani Madeni kasabası, sancağının vasatında bulunup Çermik, Palu, Siverek kazalarını ve yedi müdürlük merkeziyle yirmi altı nevahiyi şamil olarak teşkil eder. (…) Mülhak kasabalar ahalisi Türkçe tekellüm edip kurada bulunanlar Kürdçe, Zazaca söyleşirler ve ekserisi Türkçe de bilirler. (…) Palu kazasına muzaf Hoşin nahiyesinde bir nühas madeni damar halinde bulunup bir adet mağara ve bir su yolundan ve cevher kibrit-i nühasdan ibarettir. Bu cevher yüzde beşten ona kadar nühas-ı safi verir. Burada iki adet izabe fırınıyla bir kal ocağı ve sekiz adet filika mevcut olarak iltizamen hafr ve imal olunur ve hasılatından yüzde beş canib-i miriye alınır. Cevheri her ne kadar Ergani madeni kadar nemalı değilse de cevanib-i erba'ası orman ve meşe ve ardıç ağaçlarıyla muhat olduğundan mah-

rukatça sühuletli ve Ergani Madeni'ne nisbetle ikinci derecede bir madendir. Palu kasabası bağ ve bahçeli bir mahaldir. Kasaba-i mezkûrede yekpare taş üzerinde bir kale ve hisar olup derununda kezalik bir parça taştan yontulmuş ve yapılmış bir atik kilise ve mekteb ve bir takım odalar vardır. (…) Fırat nehri Palu'dan geçen kısmı üzerinde bir harap köprü bulunuyor.

Vilayetin Malumat-ı Tarihiyyesi

Eğil Hükkâmı

Eğil hükkâmına Mirdasi hakimleri derler. Sebebi Beni Kilab'ın mukavvimi olan Mirdas bin İdris bin Nasr'ın aşireti Haleb'den Eğil'e gelip yerleşmiş olmasıdır. Nesebi on birinci batında Hz. Abdullah bin Abbas radiyallahuanhu teala anhumaya vasıl olan Pir Mansur Seyyid Hüseyn-i A'rec Hakkari'de mutavattın iken bermuktezayı ab ve dane Eğil'de Piran karyesine gelip sübha-güzar-ı zikr ve evrad olmuş idi. Vefatında mahdumu Pir Musa post-nişin-i peder olup bunun da salah-ı hali cihetle mürid ve müntesibanı çoğalmış ve vefatıyla kaymakam mesned-i meşihatı olan mahdumu Pir Bedir daha ziyade mürid ve müntesib kazanmıştır. Pir Bedir meşihat ve riyaseti birleştirip Eğil'de mesned-i hükümete dahi vaz-ı kadem eyledi. Bir müddet sonra Diyarbakır hükümetine de nail olmuş ise de Sultan Melikşah-ı Selçuki tarafından emir Artuk ile bu havaliye sevk olunan asker Pir Bedir'i Meyafarkin'de bütün müte'allikatıyla beraber katl ve idam eyledi. (…) Pir Bedir'in ensab ve a'kabı kalmadığı halde hamile bulunan haremi o sırada bir oğlan çocuğu doğurtmakla mürid ve müntesibleri Eğil'e getirerek namına Bulduk tesmiye ve çocuk büyüyüp sinn-i rüşde vusulünde pederinin mesnedini kendine tebiyye ettiler. Emir Bulduk müstakilen Eğil'e hakim olup vefatında mahdumu Emir İbrahim'i istihlaf eylediyse de Emir İbrahim çok geçmeksizin pederine mülaki olduğundan ünvan-ı imaret bu kere bunun oğlu Emir Muhammed'e intikal eyledi. Bir müddet sonra Emir Muhammed dahi vefat edip Emir Gaybi ve Emir Timurtaş ve Emir Hüseyin nam oğulları kaldı. Emir Gaybi Eğil hükümetine geçip Emir Timurtaş Palu ve Emir Hüseyin Çermik hükümetlerine nail oldular ki Palu ve Çermik hükkamı bunlardan tescisül eylediğinden keyfiyetleri mahallerinde beyan olunacaktır. (…)

Palu Hükkamı

Eğil hükkamı bahsinde zikri sebkat eylediği üzere Palu hükkamının bidayeti ümera-yı Mirdas ve sülale-i Cenabı Abbas'dan Emir Timurtaş ibn Emir Muhammed ibn-i Emir İbrahim ibn-i Emir Bulduk'dur. Emir Timurtaş müstakilen Palu'ya hakim olup vefatında oğlu Emir Hamza ve bunun da vefatıyla oğlu Emir Hüseyin yerine geçti. Bir müddet sonra Akkoyunlu fetretinde Diyarbekir'in yağma ve garatı vukuuyla Emir Hüseyin Ergani kalesini muhasara için Türkmen harbine girmişken orada maktul olmuştur. Biraderi Rüstem Bey'in oğlu Cemşid Bey mesnedine su'ud eyledi. Cemşid Bey kerem ve sert rüzgârı tecrübe etmiş akil ve agâh bir zat olup Kürdistan hükkâm ve ümerasının Şah İsmail-i Safevi'ye adem-i itaatle bargâh-ı Sultan Selim Han'a ruhsa-ı ubudiyet olduklarında beraber bulunmuştu. O başkızılbaş Palu'ya gelip zabt ve Arap Şah-ı Türkmeniyye'yi hükümetine nasb eylediğinden Cemşid Bey Asitane'den avdetinde birçok mübareze ve muharebeden sonra yerini istirdad eyledi. Vefatında oğlu Hüseyin Can Bey ve bundan sonra da diğer oğlu Hasan Bey sultan Murad Han menşuruyla Palu hükümetine nail oldular ki, bunları müteakiben Süleyman Bey ibn-i Hüseyin Bey Devletşahzade Yusuf Bey ve Ahmed Bey ibn-i Yusuf Bey nam zatlar dahi taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den birer birer Palu hükümetine tayin buyrulmuştur. Palu ümerasının sülaleleri hala Palu'da mevcut olup umur ve hususat-ı zatiyeleriyle meşguldürler.

1884 - 1885 (H. 1302) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Mülkiye ve Şer'iyye Memurları

Palu Kazası

Kaymakam Mehmed Necib Bey

Naibi Şeyh Mehmed Efendi

Mal Müdürü Mustafa Efendi

Evkaf Vekili Ömer Ağa

Müftü Mustafa Efendi

Tahrirat Kâtibi Mehmed Efendi

Meclis-i İdare

Reis Kaymakam Bey

Aza-i Tabiiyye

Naib Efendi

Müftü Efendi

Mal Müdürü

Tahrirat Kâtibi

Aza-i Müntehabe

Mehmed Sadık Bey

Münhal

Münhal

Bidayet Mahkemesi

Reis Naib Efendi

Aza Said Bey

Başkâtib Bekir Sıtkı Efendi

Mustantık Muavini Said Efendi

Kâtib-i Sani Hasan Efendi

Aza Keyork Efendi

Belediye Meclisi

Reis Salim Bey

Aza Abdullah Ağa

Aza De Kanibet Mervik Ağa

Sandık Emini Ohannes Efendi

Aza Hüseyin Fehmi Ağa

A'şar Memuriyeti

Memur Ömer Bey

Başkâtib Raif Efendi

Anbar Memuru Ahmed Efendi

Anbar Memuru Muavini Hacı Efendi

Kâtib-i Sani Mustafa Efendi

Nüfus Memuriyeti

Memur İbrahim Efendi

Kâtib Mustafa Efendi

Memuri-i Saire

Tapu Kâtibi Mustafa Efendi

Yoklama Kâtibi Ahmed Efendi

Vergi Kâtibi Hüseyin Sabri Efendi

Sandık Emini Ohannes Efendi

Maarif Komisyonu

Reis Hüseyin Bey

Aza Ahmed Ağa

Aza Said Bey

Aza Kirakos Efendi

Zehair-i Miriye Müzayede ve İhale Komisyonu

Reis Kaymakam Bey

Aza Mal Müdürü

Aza Tahrirat Kâtibi

Aza A'şar Memuru

Aza Vergi Kâtibi

Süleymaniye

İstatistik Komisyonu

Kaymakam Bey

Tapu Kâtibi

Düyun-ı Umumiye Memuru

Mal Müdürü

Vergi Kâtibi

Ridayet Ketebesinden Efendi

Menafi' Sandığı Vekilleri

Mahallinden defteri gelmemiştir.

Düyun-ı Umumiye Memuriyeti

Memur Alim Efendi

Kâtib Mihail Efendi

Rüşdiye Mektebi

Muallimi Sani Hüseyin Efendi

Rik'a Hocası Tevfik Efendi

Aded-i Şakirdin 36

Tahsildaran

Mahallinden asami defteri gelmemiştir.

Bulanık Duyun-ı Umumiye Memuriyeti

Memur Şerif Efendi

Livanın Mevkii, Hal-i Hazırı

Ergani Madeni kasabası, sancağının vasatında bulunup Çermik, Palu, Siverek kazalarını ve yedi müdürlük merkeziyle yirmi altı nevahiyi şamil olarak teşkil eder. (...) Mülhak kasabalar ahalisi Türkçe tekellüm edip kurada bulunanlar Kürdçe, Zazaca söyleşirler ve ekserisi Türkçe de bilirler. (...)

Palu kasabası bağ ve bahçeli bir mahal olup seyr ve temaşasından telezzüz olunur. Sevimli mevkileri ve seyrangahları vardır. Palu'dan geçen Murad Nehri üzerinde cesim bir köprü bulunur. Kasaba-i mezkurede yekpare taş üzerinde bir kale ve hisar olup derununda kezalik bir parça taştan yontulmuş ve yapılmış bir atik kilise ve mekteb ve bir takım odalar vardır.

Enhar-ı Kebire

Fırat Nehri

Nehr-i mezkurun bir şubesi Beyazıd sancağına muzaf Diyaden civarındaki cebelden ve diğer şubesi Bingöl'den nebe'an ve cereyan ederek Bingöl'den nebe'an eden şube Murat namıyla mevsum olmak üzere hudud-ı vilayete Palu toprağında vasıl ve Palu'nun önünden cari olup Mamüratülaziz vilayeti dahilinde kain Keban Madeni civarında iki şube birleştikten ve Fırat namını aldıktan sonra akıp çağlayarak dahil-i vilayete Çüngüş ve Gerger ve Bucak nahiyesinde mürur ve ba'dehu hudud-ı vilayete huruc ile Haleb vilayetine muzaf Birecik tarafından bir Meskene ve Ane canibinden geçip Dicle nehrinde zikri sebkat ettiği üzere Bağdad ile Basra arasında Kurna nam mahalde Dicle ile birleşerek aşağıda Basra Körfezi'ne yetişir.

Akdağ Silsilesinde Diyarbekir'in Şimal Cihetinde Bulunan Cibal

Sivan dağları

Palu kazasının bir cihetindedir.

Demirkapı dağları

Palu'nun ciheti cenubiyesindedir.[142]

142. Diyarbakır Salnameleri, Üçüncü Cilt, 1268-1323 (1869-1905).

1890-1891 (1308) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Heyet-i Kaza

Kaymakam Mustafa Safveti Efendi
Naibi Mustafa Rifat Efendi
Mal Müdürü Ömer Efendi
Müftü Hasan Efendi
Tahrirat Kâtibi Mehmed Hilmi Efendi

Meclis-i İdare

Reis Kaymakam Bey
Aza-i Tabiiyye
Naib Efendi
Müftü Efendi
Mal Müdürü
Tahrirat Kâtibi
Aza-i Müntehabe
İbrahim Bey
Cuma Ağa
Agop Ağa
Bedros Ağa

Bidayet Mahkemesi

Reis Naib Efendi
Aza Mehmed Efendi
Başkâtib İzzet Efendi
Mustantık Muavini İbrahim Efendi
İcra Mübaşiri Kabril Efendi
Aza Manil Efendi
İkinci Kâtib Gevher Edip Efendi
İcra Mübaşiri Süleyman Efendi

Nüfus İdaresi

Memur Süleyman Efendi
Kâtib Mustafa Efendi

Ma'a-Tahrir Verfi İdaresi

Vergi Kâtibi Aleksan Efendi
Refiki Abdullah Efendi
Diğer Refiki Bekir Efendi

Belediye Dairesi

Reis Ahmed Ağa
Aza Yusuf Efendi
Aza Asto Ağa
Aza Donabet Efendi
Kâtib Süleyman Efendi

Mekteb-i Rüşdiye-i Mülkiye

Muallimi Sani Hüseyin Efendi
Rik'a Yazı Muallimi Mehmed Efendi.

Memurin-i Saire

Mal Müdürü Refiki Abdurrahman Efendi
Sandık Emini Bogos Efendi

Karabegan Nahiyesi

Müdür Halil Ağa
Kâtib İbrahim Efendi

Vali Lahık Atufetlü Hacı Hasan Beyefendi Hazretleri Zamanlarında Palu kasabasında telgrafhane küşadı inşaatı yapılmıştır.

Vilayetin Mevaki'i ile Ahval-i Hazıra ve Malumat-ı Muhtasara-i Coğrafiyesi

(...) Palu kazası merkezi olan Palu kasabası bağlı bahçeli bir yerdir. Havası, suyu, mevkii latiftir. Tenezzüh edilecek mesireleri vardır. Palu'dan geçen Murad nehri üzerinde yeni inşa olunmuş bir köprü ve nefs-i kasabada yekpare taş üstünde bir kale ve hisar olup derununda kezalik taştan oyulmuş ve yapılmış bir atik kilise ve bir mektep ve bir takım odalar bulunuyor.

Kaza-yı mezkura muzaf Hoşin nahiyesinde dahi madeni damar halinde bir nühas madeni bulunup yüzde beşten ona kadar nühas-ı safi verir.

Kibrit-i nühasdan ve bir adet mağara ve bir su yolundan ibarettir.

Cevheri her ne kadar Ergani Madeni cevheri gibi nemalı değilse de her tarafı ardıç ve meşe orman ile muhat olduğundan mahrukatının tehiyye ve izharı suhületli ve maden-i mezkura nisbetle ikinci derecede bir madendir.

Hoşin'de iki adet izabe fırınıyla bir kal ocağı ve sekiz adet falaka mevcut olarak iltizamen hafr ve imal edilir.

Hutut-ı Muhabere

Palu Telgraf ve Posta Merkezi 1260 Tulü

Cibal

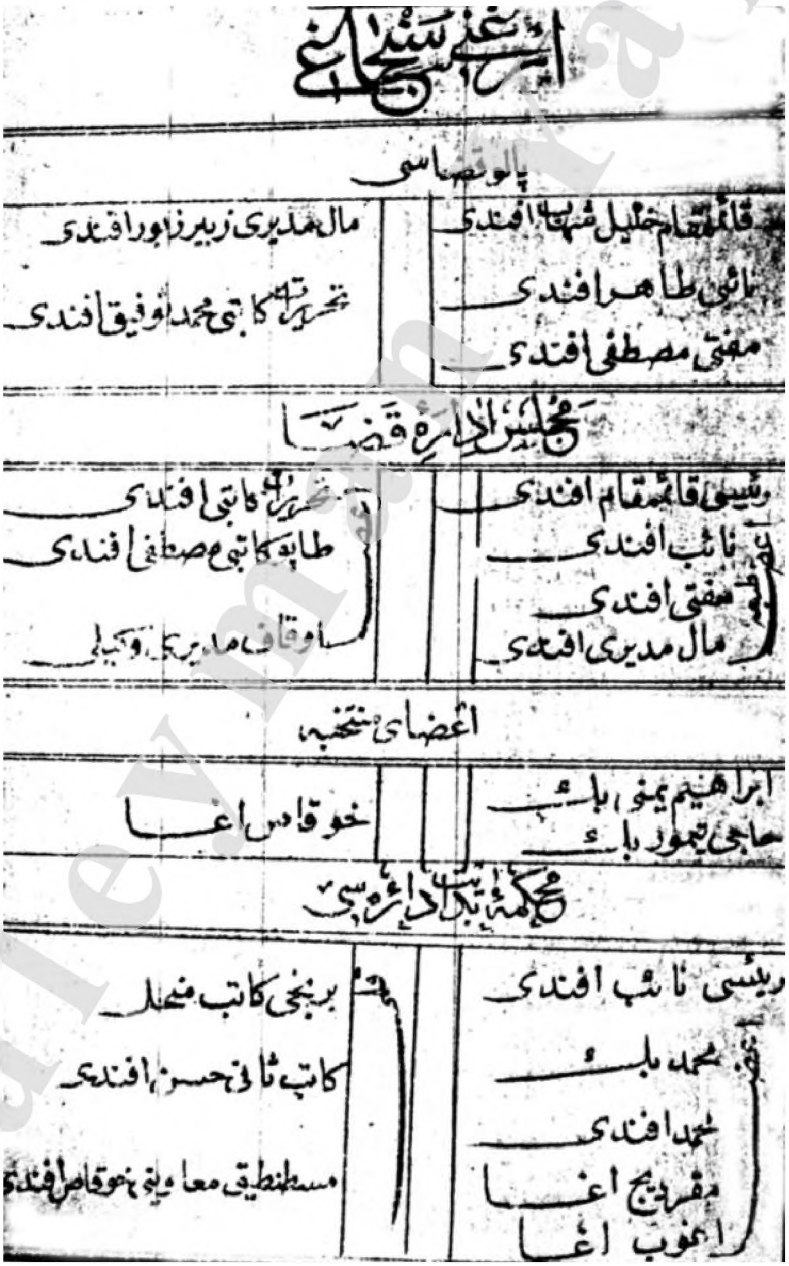
Akdağ silsilesinden Diyarbekir'in Şimal Cihetinde Bulunan Dağlar:

Sivan Dağları

Palu kazasının bir cihetindedir.

Demirkapı Dağları

Palu'nun cihet-i cenubiyesindedir.

Süleyman Kaplan

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Heyet-i Kaza
Kaymakam İbrahim Halil Bey
Naibi Mehmed Şükrü Efendi Taşra Ruusu
Mal Müdürü Mustafa Naimi Efendi
Müftü Ahmed Rifat Efendi
Tahrirat Kâtibi İbrahim Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza
Reis Kaymakam Bey
Aza-i Tabiiyye
Naib Efendi
Müftü Efendi
Mal Müdürü Efendi
Tahrirat Kâtibi Efendi
Müdde-i Umumi Tahrirat Kâtibi Efendi
Mustantık Tapu Kâtibi Mehmed Raif Efendi
Mahkemi-i Şeriyye Kâtibi Mehmet Efendi.
Aza-i Müntehabe
Abdullah Rüşdü Bey
Mehmed Ağa
Mığırdıç Ağa Rabi'a
Bağdasar Ağa

Mahkem-i Bidayet
Reis Naib Efendi
Aza Yusuf Efendi
Aza Karabet Efendi

Mahkem-i Bidayet Kalemi
Başkâtib İbrahim Rıfkı Efendi
Mustantık Muavini Veysi Efendi
Kâtib-i Sani Hamdi Efendi

Mal Kalemi
Muavin Osman Efendi
Vergi Kâtibi Mehmed Ali Efendi
Refiki Daniş Efendi
Refiki Ömer Efendi
Sandık Emini Gazaros Efendi

Nüfus Kalemi
Memur Fazıl Efendi
Kâtib Ahmed Efendi

Tapu Komisyonu
Kâtib Mehmed Efendi
Yoklama Kâtibi Derviş Efendi
Yoklama Kâtibi Memiş Efendi
Diğeri Rıza Efendi
Emlak Kâtibi Ahmed Efendi
Diğeri Ahmed Efendi
Tahsildar Mustafa Efendi
Diğeri Bedri Efendi

Ziraat Bankası Dairesi
Reis Mehmed Raif Efendi
Kâtib Abdulkadir Şükrü Efendi
Aza Ahmed Ağa
Aza Nehak Ağa
Aza Ahmed Efendi
Bedros Ağa
Tahsildar Mehmed Efendi

Tanzifat Komisyonu
Reis Kaymakam Bey
Reis-i Sani Müftü Efendi
Aza Hacı Selim Efendi
Aza Hacı İbrahim Efendi
Aza Bedros Ağa
Aza Manuk Ağa
Aza Tevfik Efendi
Aza Tahir Efendi
Aza Beledi Reisi Efendi
Aza Polis Komiseri Said Efendi

Maarif İdaresi
Reis Müftü Efendi
Aza Rüşdiye Muallimi Hüseyin Efendi
Banka Kâtibi Abdulkadir Efendi
Aza Ulemadan İbrahim Efendi
Rık'a Muallimi İsmail Efendi

Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu

Reis Kaymakam Efendi

Aza

Meclis-i İdare azasından

Hacı Abdullah Ağa

Redif Yüzbaşısı Timur

Kâtib İbrahim Efendi

Aza

Ahmed Hamdi Efendi

Bogos Edib Efendi

Nalband Kirkor Efendi

Daire-i Belediye

Reis Yusuf Efendi

Aza

Ahmed Efendi

Bedros Ağa

Tabib Mustafa Efendi

Zabıta Memuru Mülazım Yusuf Efendi

Aza

Abuş Efendi

Sehak Ağa

Kâtib ve Sandık Emini Ali Efendi

Polis Dairesi

Komiser Said Efendi

Polis Muhiddin Efendi

Duyun-ı Umimiye İdaresi

Memur İbrahim Efendi

Reji İdaresi

Memur Latif Efendi

Karabegân Nahiyesi

Müdür Abdülvekil Bey

Kâtib İbrahim Efendi

Vilayete Ait Malumat-ı Coğrafiye ve İstatistik Enhar

Fırat

Fırat nehrinin bir şubesi Erzurum vilayeti merbubatından Beyazid sancağı ve Diyadin civarındaki cebelden, diğer şubesi Bingöl'den nebe'an ve Palu kazası dahilinde hudud-ı vilayete girerek Palu'nun önünden cereyan ile Mamürretülaziz vilayeti merbubatından Keban Madine civarında diğer şubesine ilhak eder ….

Dağlar

Silsile-i Mezkurenin (Akdağ) Şimal Cephesinde Bulunan:

Sivan Dağı

Palu kazası dahilinde

Demirkapı Dağı

Kaza-yı mezkurenin cihet-i cenubiyesindedir.

Madenler

Hoşin Madeni

Maden Sancağı merbubatından Palu kazasına muzaf Hoşin nahiyesinde bir nühas madeni damar halinde mevcud oulup bir mağara ve bir su yolundan ve cevher kibrit-i nühastan ibarettir. Bu Cevher yüzde beşten ona kadar safi bakır verir. Burada iki adet izabe fırınıyla bir kal ocağı ve sekiz adet falaka mevcuttur. İltizamen hafr ve imal olunur. Hasılatından yüzde beş canib-i miriye alınır. Cevheri her ne kadar Ergani Madeni cevheri gibi nemalı değilse de cevanib-i erba'ası orman ve meşe ve ardıç ağaçlarıyla muhat olduğundan mahrukatça sühulet-i azime mevcuddur. Ergani Madeni'ne nisbetle ikinci derecede bir madendir

Salnamemizin Hin-i Tab'ında Vuku Bulan Tevcihat ve Tebeddulat

Palu kaymakamlığına Lice Kaymakamı İbrahim Edhem Efendi

Palu Kazas›n›n Nüfusu

İslam		Ermeni		Poretastan		
Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Yekün
20.397	17.155	7.019	6.360	111	117	51.159

1899-1900 (H. 1317/ R. 1315) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Heyet-i Kaza
Kaymakam … Efendi
Naibi Fethullah Efendi
Mal Müdürü Cemil Efendi
Müftü Ahmed Rifat Efendi
Tahrirat Kâtibi İbrahim Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza
Reis Kaymakam Bey
Aza-i Tabiiyye
Naib Efendi
Müftü Efendi
Mal Müdürü Efendi
Tahrirat Kâtibi Efendi
Müdde-i Umumi Tahrirat Kâtibi Efendi
Mustantık Tapu Kâtibi Mehmed Raif Efendi
Aza-yı Müntehabe
Hüseyin Bey
Hacı Abdullah Ağa
Ohannes Efendi
Kirkor Efendi

Mahkemi-i Bidayet
Reis Naib Efendi
Aza Mehmed Efendi
Aza Karabet Efendi

Mahkem-i Bidayet Kalemi
Başkâtbp İbrahim Rıfkı Efendi
Kâtib-i Sani Abid Efendi
Mahkeme-i Şer'iyye Kâtibi Behçet Efendi
Mustantık Muavini Behçet Efendi

Mal Kalemi
Mal Müdür Muavini Aziz Efendi
Refiki İzzet Efendi
Sandık Emini Bogos Efendi
Nüfus Memuru Nevai Efendi
Vergi Kâtibi Cemil Efendi
Diğer Mehmed Ali Efendi
Kâtibi Mustafa Efendi

Tapu Komisyonu
Kâtib Mehmed Raif Efendi
Yoklama Kâtibi Derviş Efendi
Diğeri Memiş Efendi
Diğeri Rıza Efendi
Emlak Kâtibi Ahmed Efendi
Emlak Kâtibi Ahmed Efendi
Tahsildar Mustafa Efendi
Tahsildar Bedri Efendi

Ziraat Bank Şubesi
Reis Teberdar Efendi
Muhasebe Kâtibi Mustafa Efendi
Aza Ahmed Ağa
Aza Bedros Ağa
Refiki Refik Efendi
Aza Osman Nuri Efendi
Tahsildar Mehmed Efendi

Maarif İdaresi
Reis Müftü Efendi
Aza Hüsn-i Hat Muallimi İsmail Efendi
Aza Rüşdiye Muallimi Ahmed Efendi
Aza Bank Kâtibi Mustafa Efendi

Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu
Reis Kaymakam Efendi
Aza Hacı Abdullah
Aza Redif Yüzbaşısı Osman Efendi
Baytar Kirkor Ağa
Aza Ahmed Hamdi Efendi
Aza Bogos Efendi
Kâtib İbrahim Efendi

Belediye Dairesi

Reis İbrahim Efendi

Aza Ahmed Efendi

Aza Bedros Efendi

Tabib Mustafa Efendi

Zabıta Memuru Yüzbaşı Efendi

Aza Aboş Efendi

Aza Sehak Ağa

Kâtib ve Sandık Emini Ahmed Efendi

Polis Memurları

Üçüncü Komiser Şaban Efendi

Polis Sabri Efendi

Polis Habib Efendi

Duyun-ı Umimiye Memuru Süleyman Ef.

Memur İbrahim Efendi

Reji Memur Latif Efendi

Maarife Aid İcraat ile Emakin-i Emiriye İnşaatı

50-Palu kazasından müteferrik suretiyle isticaren hükümet konağı ittihaz edilen mahaller hükümetin şan ve şerefiyle mütenasib olmadığı esna-yı devirde manzur-ı ali-i vilayet-penahileri olmasıyla orece de icra kılınan teşvikat ve memurin ve hamiyyet-mendan ahali taraflarından vuku bulunan ianat ile müceddeben bir hükümet konağı yaptırılmış ve bunun için de taraf-ı ali-i vilayet penahiden beş lira iane verilmiştir.

51-(…) Palu'da Karaçor nahiye merkezinde bir mekteb-i ibtidai bina ve tesis ve icab eden muallimleri merkez-vilayetçe intihab ve tayin buyurulmuştur.

1901 - 1902 (1316) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Dahil-i vilayette defin-i hak-i ıtırnak olan ve kuvve-i kudsiye ve füyuzat-ı maneviyeleriyle vilayetimiz ahalisini müstefid eden enbiya-i azam ve sahabe-i kiram ve e'izze-i zevi'il ihtiram efendimiz hazeratının türbe ve makam-ı saadetleriyle merakıd-ı şerifelerinin bulundukları mahallerin ve müflarün-ileyhime merbut evka-ı şerifenin cedvelidir.

Esami-i Serifeleri	Türbe ve Merakıd-ı Serifeleri Mevkii
E'izze-i kiramdan Cemşid Bey	Palu kasabasında medfundur
E'izze-i kiramdan Şeyh Ali (Aliyyü's-Sebti)	Palu kasabasında medfundur
E'izze-i kiramdan Şeyh Mustafa Kutub	Palu kasabasında medfundur
E'izze-i kiramdan Şeyh Alebdik (Alaaddin)	Palu kasabasında medfundur
E'izze-i kiramdan Şeyh Sabir	Palu kasabasında medfundur
E'izze-i kiramdan Sultan Kubeys	Palu kasabasında medfundur

Heyet-i Kaza

Kaymakam Ali Haydar Efendi

Naibi Fethullah Efendi

Mal Müdürü Cemil Efendi

Müftü Ahmed Rifat Efendi

Tahrirat Kâtibi İbrahim Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam Efendi

Aza-i Tabiiyye

Naib Efendi

Müftü Efendi

Mal Müdürü Efendi

Tahrirat Kâtibi Efendi

Müdde-i Umumi Tahrirat Kâtibi Efendi Mustantık Tapu Kâtibi Mehmed Raif Efendi

Aza-yı Müntehabe

Reşid Bey

Şükrü Bey

Ohannes Efendi

Mahkemi-i Bidayet

Reis Naib Efendi

Aza Tevfik Efendi

Aza Bogos Efendi

Mahkem-i Bidayet Kalemi

Başkâtib İbrahim Rıfkı Efendi

Mustantık Muavini Veysi Efendi

Kâtib-i Sani Behçet Efendi

Mahkem-i Şer'-i Şerif

Kâtib Behçet Efendi

Mal Kalemi

Mal Müdür Muavini Osman Efendi

Diğer Mehmed Ali Efendi

Vergi Kâtibi Cemil Efendi

Refiki Daniş Efendi

Mal Sandık Emini Ahmed Efendi

Nüfus İdaresi

Nüfus Memuru Nevai Efendi

Kâtibi Mustafa Efendi

Tapu Komisyonu

Kâtib Mehmed Raif Efendi

Yoklama Kâtibi Derviş Efendi

Diğeri Memiş Efendi

Diğeri Rıza Efendi

Emlak Kâtibi Ahmed Efendi

Diğeri Ahmed Efendi

Tahsildar Mustafa Efendi

Diğeri Bedri Efendi

Ziraat Bank Şube İdaresi

Reis Teberdar Efendi

Muhasebe Kâtibi Mustafa Efendi

Aza Ahmed Ağa

Aza Bedros Ağa

Muavin Salih Efendi

Aza Osman Nuri Efendi

Tahsildar Mehmed Efendi

Maarif İdaresi

Reis Müftü Efendi

Aza Rüşdiye Muallimi Ahmed Efendi

Aza Rık'a Hat Muallimi İsmail Efendi

Aza Bank Kâtibi Mustafa Efendi

Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu

Reis Kaymakam Efendi

Aza Hacı Abdullah Ağa

Aza Ahmed Hamdi Efendi

Aza Redif Yüzbaşısı Osman Efendi

Aza Bogos Efendi

Baytar Kirkor Ağa

Kâtib İbrahim Efendi

Belediye Dairesi

Reis Yusuf Efendi

Aza Ahmed Efendi

Aza Abuş Efendi

Aza Bedros Efendi

Aza Sehak Ağa

Tabib Mustafa Efendi

Kâtib ve Sandık Emini Ahmed Efendi

Zabıta

Memuru Yüzbaşı İsmail Efendi

Polis Dairesi

Üçüncü Komiser Mihri Efendi

Polis Muhiddin Efendi

Polis Habib Efendi

Duyun-ı Umimiye İdaresi

Memur Süleyman Efendi

Reji İdaresi

Memur Latif Efendi.[143]

143. Diyarbakır Salnameleri, Dördüncü cilt, 1268-1323 (1869-1905).

1900 - 1901 (H. 1318 / R. 1316) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Heyet-i Kaza

Kaymakam Tevfik Efendi

Naib Fethullah Efendi

Müftü Ahmed Rifat Efendi

Mal Müdürü Cemil Efendi

Tahrirat Kâtibi İbrahim Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam Efendi

Aza-i Tabiiyye

Aza-yı Müntehabe

Naib Efendi

Hüseyin Bey

Müftü Efendi

Hacı Abdullah Ağa

Mal Müdürü Efendi

Ohannes Efendi

Tahrirat Kâtibi Efendi

Kirkor Efendi

Müdde-i Umumi Tahrirat Kâtibi Efendi

Mustantık Tapu Kâtibi Mehmed Raif Efendi

Mahkemi-i Bidayet

Reis Naib Efendi

Aza Mehmed Efendi

Aza Karabet Efendi

Mahkem-i Bidayet Kalemi

Başkâtib İbrahim Rıfkı Efendi

Kâtib-i Sani Abid Efendi

Mustantık Muavini Veysi Efendi

Mahkem-i Şer'iyye Kâtibi Behçet Efendi

Mal Kalemi

Mal Müdür Muavini ve Vergi Kâtibi Aziz Efendi

Refiki Mehmed Ali Efendi

Sandık Emini Bogos Efendi

Nüfus Kalemi

Nüfus Memuru Nevai Efendi

Kâtibi Mustafa Efendi

Tapu Komisyonu

Kâtib Mehmed Raif Efendi

Emlak Kâtibi Ahmed Efendi

Yoklama Kâtibi Derviş Efendi

Diğeri Ahmed Efendi

Diğeri Memiş Efendi

Tahsildar Mustafa Efendi

Diğeri Rıza Efendi

Diğeri Bedri Efendi

Ziraat Bank Şubesi

Reis Teberdar Efendi

Muhasebe Kâtibi Mustafa Efendi

Refiki Refik Efendi

Aza Ahmed Ağa

Aza Osman Nuri Efendi

Aza Bedros Ağa

Tahsildar Mehmed Efendi

Maarif İdaresi

Reis Müftü Efendi

Aza Rüşdiye Muallimi Ahmed Efendi

Aza Hüsn-i Hat Muallimi İsmail Efendi

Aza Bank Kâtibi Mustafa Efendi

Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu

Reis Kaymakam Efendi

Aza Hacı Abdullah Ağa

Aza Ahmed Hamdi Efendi

Aza Redif Yüzbaşısı Osman Efendi

Aza Bogos Efendi

Baytar Kirkor Ağa

Kâtib İbrahim Efendi

Belediye Dairesi

Reis İbrahim Efendi

Aza Ahmed Efendi

Aza Abuş Efendi

Aza Bedros Efendi

Aza Sehak Ağa

Tabib Vekili Mustafa Efendi

Kâtib ve Sandık Emini Ahmed Efendi

Zabıta Memuru Yüzbaşı Hasan Efendi

Polis Memurları

Üçüncü Komiser Şaban Efendi

Polis Sabri Efendi

Polis Habib Efendi

Duyun-ı Umimiye Memuru Süleyman Efendi

Reji Memuru

Latif Efendi

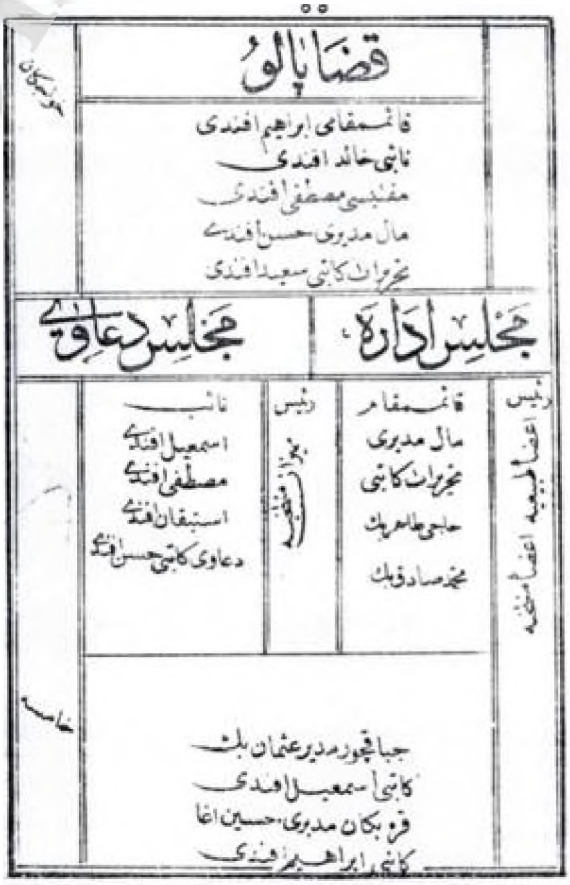
Karaçur Mekteb-i İbtidai Muallimi Mustafa Ef.

Salnamenin Esna-yı Tertib ve Tab'ında Vuku Bulan Teveccühat ve Tebeddülat

Tevcihat

Palu Kazası Kaymakam Muavinliğine Ermenak Efendi.

Sakarya Yapıcı

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

On Beşinci fırka-i Hümayun Kumandanlığı ve Erkan-ı Harbiye Dairesi

Üçüncü Palu İlave Taburu

Kumandan Kolağası Hasan Efendi
Birinci ve ikinci Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel Mustafa Efendi
Üçüncü ve Dördüncü Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel İshak Efendi

Dördüncü Palu İlave Taburu

Kumandanı münhal
Birinci ve İkinci Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel Hasan Efendi
Üçüncü ve Dördüncü Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel Hüseyin Efendi

Heyet-i Kaza

Kaymakam Nesimi Efendi
Naib Ali Necip Efendi
Müftü Rifat Efendi
Mal Müdürü Cemil Efendi
Tahrirat Kâtibi İzzet Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza
Reis Kaymakam Efendi

Aza-i Tabiiyye

Naib Efendi
Müftü Efendi
Mal Müdürü Efendi
Tahrirat Kâtibi Efendi
Müdde-i Umumi Tahrirat Kâtibi Efendi
Mustantık Tapu Kâtibi Ahmed Efendi

Aza-yı Müntehabe

Yemen Efendi
Kasım Ağa
Ohannes Efendi
Kirkor Efendi

Mahkemi-i Bidayet

Reis Naib Efendi
Aza İbrahim Efendi
Aza İgoş Ağa

Mahkem-i Bidayet Kalemi

Başkâtib Abid Efendi
Şer'iyye Kâtibi Behçet Efendi
Mustantık Muavini Veysi Efendi
Kâtib-i Sani Ahmed Efendi

Mal Kalemi

Mal Müdürü Muavini ve Vergi Kâtibi
Seyyid Ahmed Efendi
Refiki Mehmed Ali Efendi
Diğeri İzzet Efendi
Sandık Emini Bogos Efendi

Nüfus İdaresi

Nüfus Memuru Nevai Efendi
Kâtibi Mustafa Efendi

Tapu Kalemi

Kâtib Ahmed Efendi
Emlak Kâtibi Ahmed Efendi
Yoklama Kâtibi Derviş Efendi
Diğeri Ahmed Efendi
Diğeri Memiş Efendi
Tahsildar Mustafa Efendi
Diğeri Rıza Efendi
Diğeri Bedri Efendi

Ziraat Bank Şubesi

Reis Teberdar Efendi
Muhasebe Kâtibi Mustafa Efendi
Refiki Mehmed Efendi
Aza Ahmed Ağa
Aza Osman Nuri Efendi
Aza Bedros Ağa
Tahsildar Mehmed Efendi

Maarif İdaresi

Reis Müftü Efendi

Aza Rüşdiye Muallimi Ahmed Efendi

Aza Hüsn-i Hat Muallimi İsmail Efendi

Aza Bank Kâtibi Mustafa Efendi

Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu

Reis Kaymakam Efendi

Aza Yemen Efendi

Aza Ahmed Hamdi Efendi

Aza Redif Yüzbaşısı İbrahim Efendi

Aza Bogos Efendi

Baytar Kirkor Ağa

Kâtib İbrahim Efendi

Belediye Dairesi

Reis Yusuf Efendi

Aza Ahmed Efendi

Aza Bedros Efendi

Aza Sehak Efendi

Tabib Vekili Mustafa Efendi

Kâtpp ve Sandık Emini Ahmed Efendi

Zabıta Memuru Yüzbaşı Hasan Ağa

Polis Memurları

Üçüncü Komiser Şaban Efendi

Polis Sabri Efendi

Polis Mehmed Efendi

Duyun-ı Umimiye Memuru Şevki Efendi

Reji Memuru Latif Efendi

Karaçur Mekteb-i İbtidai Muallimi Mustafa Efendi

ZEYL-İ SALNAME (1317-1319)

Vilayetin Ahval-i Tarihiye ve Coğrafyası

Diyarbekir Vilayeti Coğrafyası

Dağlar

(…) Akdağ'dan ayrılan Sivan ve Palu dağları vilayetin hudud-ı şimalisini tamamıyla ihata edip aralarında cereyan eden Fırat-ı şarki nehrinin de sevahlini teşkil ederler. Sivan dağlarının cenub-ı şarkisinden ayrılan Sivan dağları ise vilayetin şimal-i şarki cihetinde şimalden cenuba doğru cereyan eden Batman nehriyle Dicle'nin şark şubesini yekdiğerinden tefrik eder. Palu dağlarından cenub-ı şarkiye doğru teşa'ub eden Demirkapı dağları dahi şimalden cenuba ve şimal-i garbiden cenub-ı şarki cihetlerine doğru uzanarak keza Dicle nehrinin şark ve garb şubelerini birbirlerinden ayırırlar. Palu dağlarının şu'abatından olup vilayetin şimal-i garbi hududunda bulunan Mihrab ve Komayek ve Ergani dağları Gölcük Gölü ile Dicle nehirlerinin şark şubeleri sevahilini teşkil ederler….

Nehirler

Murat Nehri

Fırat-ı Şarki nehri Palu kazası vasatında ve şarktan garba doğru cereyan eylemektedir. Bu nehir Bitlis vilayeti dahilinde Muş sancağından nebe'an edilen Kanaksu ile birleşip vilayet hududuna girerek 85 kilometre tul-ı cereyaniden sonra Dersim sancağı dahilinde zuhur eden Peri suyu ile karışarak Mamüratü'l-Aziz vilayetine geçip Keban Madeni civarında dahi Erzurum vilayetinden nebe'an eden Karasu'yu alıp Fırat Nehrini teşkil eyler…

Ma'adin

Palu kazasına mülhak Hoşin nahiyesinde bulunan bakır madeni de bir vakitler mültezim ma'rifetiyle ihrac olunmakta iken hayli zamandır metruk ve mu'attal kalmıştır.

Palu'ya Bağlı Nahiye Müdürlükleri

Karaçor, Bulanık, Veşin (Karabegan), Karapınar, Sivan, Ohi, Gökdere, Hun

Palu Kazası

Vilayetin münteha-yı şimalisinde 3376 kilomet-

re murabbai araziden mürekkeb olup 1 kasaba, 9 nahiye ve 323 karyeyi (278 müslim, 21 gayri müslim ve 15 muhtelif) ve 45872 nüfusu havidir. Merkez-i kasaba Fırat-ı şarkinin sağ sahilinde ve Diyarbekir'in şimal ve garb-ı şimali cihetinde bağ ve bahçeli ve seyr ve temaşasından telezzüz olunur bir mevki-i latif üzerinde vaki ise de derunu merzeğeli olup mevsim-i sayfda kesretli sivrisinekler vücuda geldiği için ahalisi umumiyetle bahçelerde beytutet ederler.

Kasaba derunundan geçen Fırat-i şarki nehri üzerinde cesimce bir köprü vardır. Palu'nun garb cihetinde bir saat mesafede bulunan Seydi nam karye pişgahına vasıl olur olmaz tesadüf ettiği mevani-i tabiiyyeden dolayı bir takım ehemmiyetsiz cedvellere ayrıldığından Sivan, Karabegân, Gökdere nahiyeleriyle mevaki'-i sairede bulunan baltalıklardan harice nakliyat icra olunamamaktadır. Palu kasabasında yekpare taş üzerinde eski bir kale harabesi mevcuddur. Derununda oyulmuş hücreler ve sair binalar görülmektedir. Dahil-i kasabada Cemşid Bey-i merhumun zaviye-i i'tikafı ile namına mensub cami-i şerif nefaset-i asliyesini muhafaza etmiş asar-ı atikadındır. Üç büyük mahalleden müteşekkil olap Palu kasabası derununda 9 cami-i şerif, 2 kilise, 1 medrese, 1 rüşdi, 2 ibtidai, 3 hıristiyan meKâtibi, 1 hükümet konağı, 1 kışla, 1 redif dairesi, 3 han, 1 hamam, 200 kadar dükkan mevcud olup Erzurum ve Mamuratü'l-Aziz vilayetleriyle Diyarbekir şehri ve Maden kasabasıyla ticaret etmektedir. Palu'nun şimal cihetinde iki buçuk saat mesafede vaki Habbab karyesinde vapur kömürü madeni varsa da henüz istifade olunamamıştır. Yine kasabanın şimal-i garbi cihetinde ve 4 saat mesafede Karaçor nahiyesinde dahi 1 kömür madeni asarı görülmektedir.

(دیاربکر ولایتی سالنامه‌سی) ۱۴۲

﴿ پالو قضاسی ﴾

(هیئت قضا)

قائمقام توفیق بك

نائب فتاح افندی | مفتی احمد رفعت افندی

مال مدیری جمیل افندی | تحریرات کاتبی ابراهیم افندی

﴿ مجلس ادارهٔ قضا ﴾

رئیس قائمقام افندی

اعضای اصلی: نائب افندی | حسین بك م •

مفتی افندی | حاجی عبداغا

مال مدیری افندی | اوخانس افندی

تحریرات کاتبی افندی | کیرکورافندی

اعضای ذمی:

مدعی عمومی تحریرات کاتبی افندی | مستنطق طاپوکاتبی محمد رائف افندی

﴿ محکمهٔ بدایت ﴾

رئیس نائب افندی

اعضا محمد افندی | اعضا کرمیت افندی

﴿ محکمهٔ بدایت قلمی ﴾

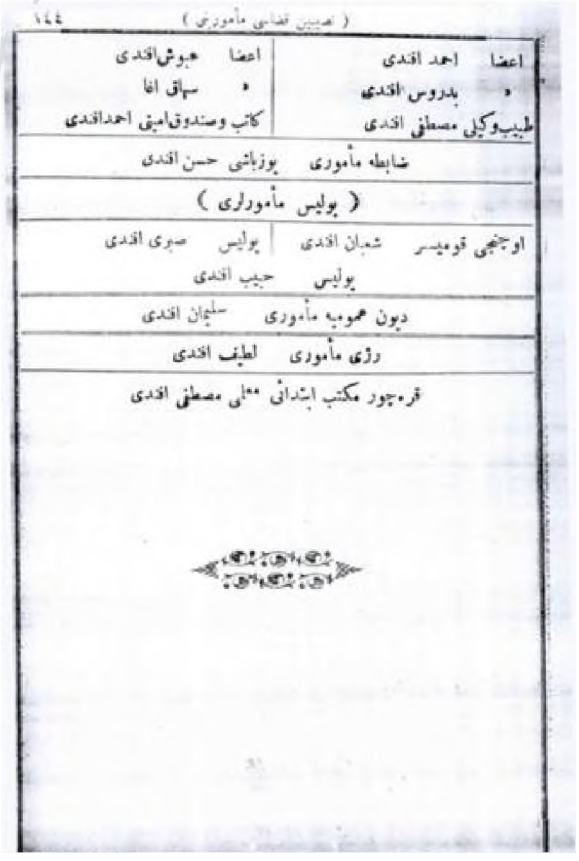
باش کاتب ابراهیم رفقی افندی

کاتب ثانی عابد افندی | مستنطق معاونی حجت افندی

محکمهٔ شرعیه کاتبی حجت افندی

﴿ مال قلمی ﴾

مال مدیر معاونی ووپرکو کاتبی عزیز افندی

(تصیین قضای مأموریتی) ۱۴۴

اعضا احمد افندی | اعضا هیوش افندی

» بدروس افندی | » سهاق اغا

طبیب وکیلی مصطفی افندی | کاتب وصندوق امینی احمد افندی

ضابطه مأموری یوزباشی حسن افندی

(پولیس مأمورلری)

اوچنجی قومیسر شعبان افندی | پولیس صبری افندی

پولیس حبیب افندی

دیون عمومیه مأموری سلیمان افندی

رژی مأموری لطیف افندی

قره‌چور مکتب ابتدائی معلمی مصطفی افندی

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Ümera ve Zabitan-ı Askeriye

Üçüncü Palu İlave Taburu

Kumandan Kolağası Hasan Efendi

Birinci ve ikinci Bölük Kumandanı

Mülazım-ı Evvel Mustafa Efendi

Üçüncü ve Dördüncü Bölük Kumandanı

Mülazım-ı Evvel İshak Efendi

Dördüncü Palu İlave Taburu

Kumandanı münhal

Birinci ve İkinci Bölük Kumandanı

Mülazım-ı Evvel Hasan Efendi

Üçüncü ve Dördüncü Bölük Kumandanı

Mülazım-ı Evvel Hüseyin Efendi

Heyet-i Kaza

Kaymakam Nesimi Efendi

Naib Ali Necip Efendi

Müftü Şeyh Hasan Efendi

Mal Müdürü Cemil Efendi

Tahrirat Kâtibi İzzet Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam Efendi

Aza-i Tabiiyye

Naib Efendi

Müftü Efendi

Mal Müdürü Efendi

Tahrirat Kâtibi Efendi

Müdde-i Umumi Tahrirat Kâtibi Efendı

Mustantık Tapu Kâtibi Ahmed Efendi

Aza-yı Müntehabe

Yemen Efendi

Kasım Ağa

Ohannes Efendi

Kirkor Efendi

Mahkemi-i Bidayet

Reis Naib Efendi

Aza İbrahim Efendi

Aza Agop Efendi

Mahkem-i Bidayet Kalemi

Başkâtib Abid Efendi

Şer'iyye Kâtibi Behçet Efendi

Mustantık Behçet Efendi

Kâtibi Sani Ahmed Efendi

Mal Kalemi

Mal Müdürü Muavini ve Vergi Kâtibi

Seyyid Ahmed Efendi

Refiki Mehmed Ali Efendi

Diğeri İzzet Efendi

Sandık Emini Bogos Efendi

Nüfus İdaresi

Memur Nevai Efendi

Kâtib Mustafa Efendi

Tapu Kalemi

Kâtib Ahmed Efendi

Emlak Kâtibi Ahmed Efendi

Yoklama Kâtibi Derviş Efendi

Diğeri Ahmed Efendi

Diğeri Memiş Efendi

Tahsildar Mustafa Efendi
Diğeri Rıza Efendi
Diğeri Bedri Efendi

Rüşdiye Mektebi
Muallim Ahmed Hamdi Efendi
Hat Muallimi İsmail Efendi
Bevvab Mehmed Efendi

Ziraat Bank Şubesi
Reis Yusuf Ziya Efendi
Muhasebe Kâtibi Mustafa Lami Efendi
Refiki Mehmed Efendi
Aza Ahmed Ağa
Aza Yemen Efendi
Aza Bedros Ağa
Tahsildar Mehmed Efendi

Nafi'a Komisyonu
Reis Müftü Efendi
Aza Rüşdiye Muallimi Ahmed Efendi
Aza Hüsn-i Hat Muallimi İsmail Efendi
Aza Bank Kâtibi Mustafa Efendi

Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu
Reis Kaymakam Efendi
Aza Yemen Efendi
Aza Ahmed Hamdi Efendi
Aza Redif Yüzbaşısı İbrahim Efendi
Aza Bogos Efendi
Baytar Kirkor Ağa
Kâtib İbrahim Efendi

Belediye Dairesi
Reis Yusuf Efendi
Aza Ahmed Efendi
Aza Bedros Efendi
Aza Sehak Efendi
Tabib Vekili Mustafa Efendi
Kâtib ve Sandık Emini Ahmed Efendi
Zabıta Memuru Yüzbaşı Hasan Ağa

Polis Memurları
Üçüncü Komiser Şaban Efendi
Polis Sabri Efendi
Polis Mehmed Efendi

Duyun-ı Umimiye Memuru
Şevki Efendi
Reji Memuru
Latif Efendi

Kuraçor Mekteb-i İbtidai Muallimi
Mustafa Efendi

Sivan Nahiyesi Hamidiye İbtidai Mektebi Muallimi
Mehmed Kadri Efendi

Karabekan Nahiyesi Hamidiye İbtidai Mektebi Muallimi
Mehmed Reşid Efendi

Bulanık Nahiyesi Hamidiye İbtidai Mektebi Muallimi
Yusuf Efendi

Veşin Nahiyesi Hamidiye İbtidai Mektebi Muallimi
Münhal

1905 (H. 1323 / R. 1321) TARİHLİ DİYARBAKIR SALNAMESİ

Diyarbakır Vilayeti
Ergani Madeni Sancağı
Palu Kazası

Redif Onbeşinci Fırka-i Hümayun Kumandanlığı ve Erkan-ı Harbiye Dairesi

Üçüncü Palu İlave Taburu

Kumandan Kolağası Hasan Efendi
Birinci ve ikinci Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel Mustafa Efendi
Üçüncü ve Dördüncü Bölük
Kumandanı münhal

Dördüncü Palu İlave Taburu

Kumandanı Hasan Rıfat Efendi
Birinci ve İkinci Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel Hasan Efendi
Üçüncü ve Dördüncü Bölük Kumandanı
Mülazım-ı Evvel Hüseyin Efendi

Heyet-i Kaza

Kaymakam Hamid Hayri Efendi
Naib Ali Necip Efendi
Müftü Şeyh Hasan Efendi
Mal Müdürü Mahmud Efendi
Kaymakam Muavini Dikran Efendi
Tahrirat Kâtibi İzzet Efendi

Meclis-i İdare-i Kaza

Reis Kaymakam Efendi
Aza-i Tabiiyye
Naib Efendi
Müftü Efendi
Mal Müdürü Efendi
Kaymakam Muavini Efendi
Tahrirat Kâtibi Efendi
Aza-yı Müntehabe
Halef Bey
Hüseyin Ağa
Şükrü Ağa

Mahkemi-i Bidayet

Reis Naib Efendi
Aza İbrahim Efendi
Aza Bogos Efendi

Mahkem-i Bidayet Kalemi

Başkâtib Abid Efendi
Şer'iyye Kâtibi Behçet Efendi
Mustantık Behçet Efendi
Kâtib-i Sani Ahmed Efendi

Mal Kalemi

Mal Müdürü Muavini ve Vergi Kâtibi
Mehmed Ali Efendi

Nüfus İdaresi

Memur Nevai Efendi
Kâtib Mustafa Efendi

Tapu Kalemi

Kâtib Ahmed Efendi
Emlak Kâtibi Ahmed Efendi
Yoklama Kâtibi Derviş Efendi
Diğeri Ahmed Efendi
Diğeri Memiş Efendi
Tahsildar Mustafa Efendi
Diğeri Rıza Efendi
Diğeri Bedri Efendi

Mekteb-i Rüşdiye

Muallim Ahmed Hamdi Efendi
Hat Muallimi İsmail Efendi
Bevvab Mehmed Ağa

Ziraat Bank Sandığı

Reis Yusuf Ziya Efendi
Muhasebe Kâtibi Mustafa Efendi

Refiki Mehmed Efendi
Aza Ahmed Efendi
Aza Yümni Efendi
Aza Keyork Ağa
Tahsildar Ahmed Efendi

Nafi'a Komisyonu
Reis Müftü Efendi
Aza Rüşdiye Muallimi Ahmed Efendi
Aza Hüsn-i Hat Muallimi İsmail Efendi
Aza Bank Kâtibi Mustafa Efendi

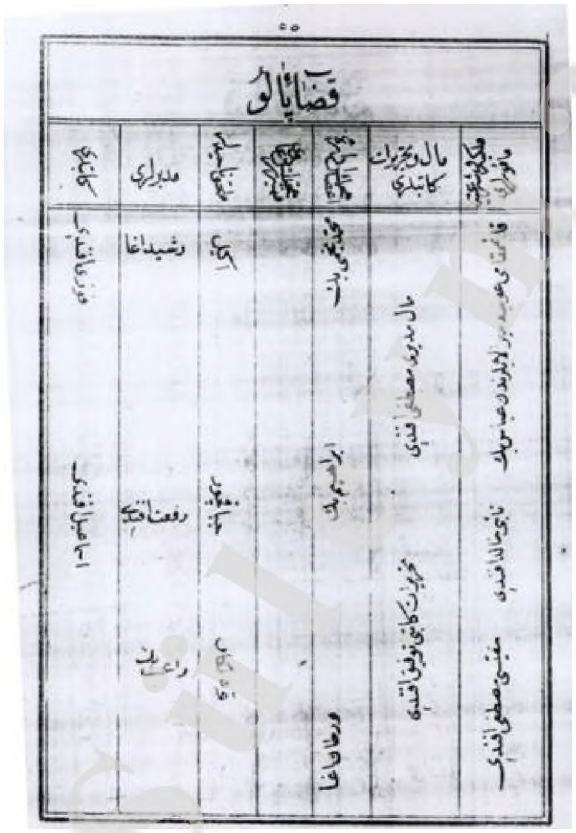
Vesait-i Nakliye-i Askeri İstatistiği Komisyonu
Reis Kaymakam Efendi
Aza Yümni Efendi
Aza Ahmed Hamdi Efendi
Aza Redif Yüzbaşısı İbrahim Efendi
Aza Bogos Efendi
Baytar Kirkor Ağa
Kâtib İbrahim Ağa

Belediye Dairesi
Reis Yusuf Efendi
Aza Ahmed Efendi
Aza Bedros Efendi
Aza Sehak Efendi
Tabib Vekili Mustafa Efendi
Kâtib ve Sandık Emini Ahmed Efendi
Zabıta Memuru Yüzbaşı Hasan Ağa

Polis Memurları
Üçüncü Komiser Nedim Efendi
Polis Hüsnü Efendi
Polis Mehmed Efendi

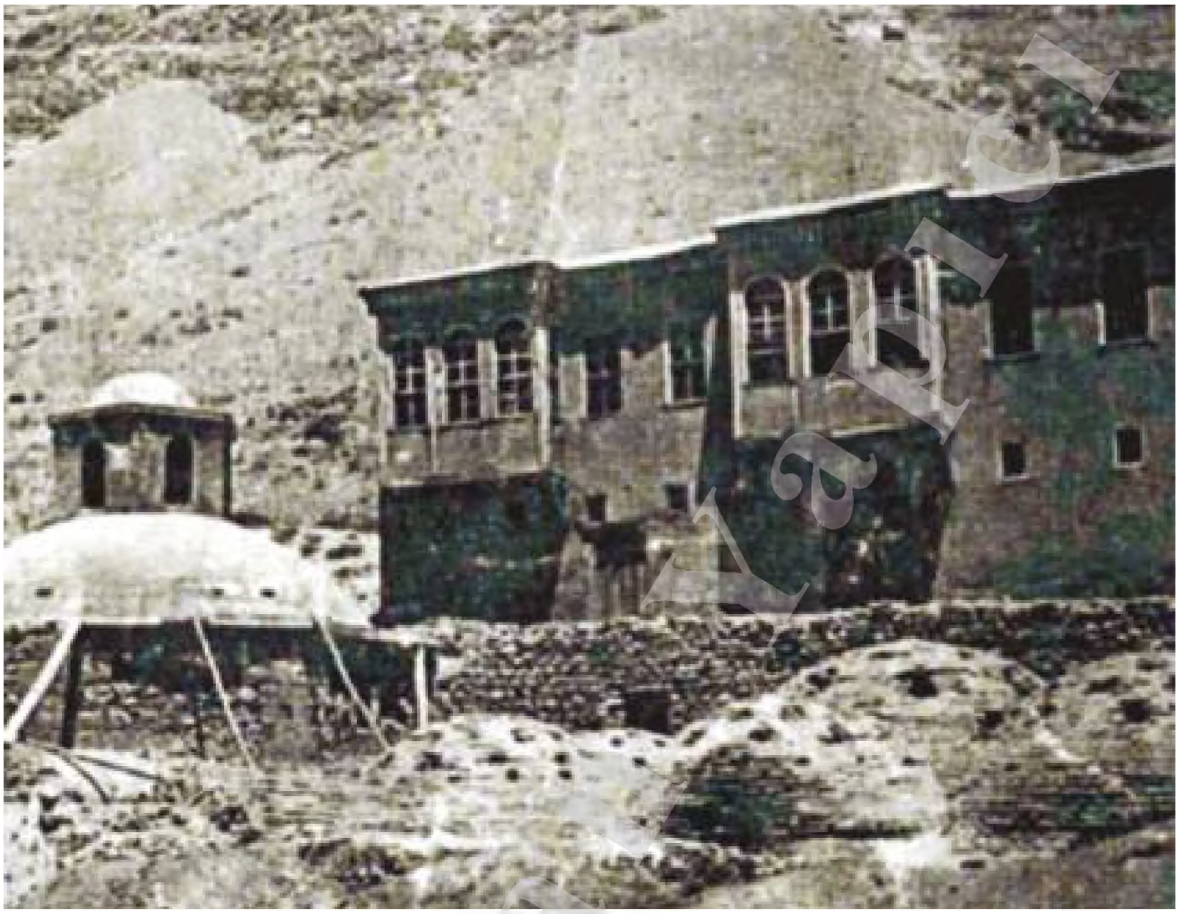
Duyun-ı Umumiye Memuru
Şevki Efendi

Reji Memuru
Latif Efendi.[144]

قضا پالو

پالو قضاسی

144. Diyarbakır Salnameleri, Beşinci Cilt, 1268-1323 (1869-1905).

Çarşıbaşı Mahallesi'nde Ortaokul Olarak Hizmet Gören Bina (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı Kitabı)

EĞİTİM MÜESSESELERİ

Süleyman Aşkın

Medrese, Rüştiye, Mahalle ve İbtidai Mektepler

Palu'nun Osmanlılar eline geçinceye kadarki eğitim durumu hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

Medrese

Palu'nun Osmanlılar hakimiyetine geçtikten sonra bu asrın başlarına kadar devam ettiği kesin olarak bilinen medrese Palu Medresesidir. Kurucusu Cemşid Bey, ortalama öğrenci sayısı ise 27'dir.

Okulun Adı	Tarihi	Muallimi	Oğrc. S.
Palu Rüştiye Mektebi	1874 - 1875 (1291)	Muallim-i Sani Hüseyin Ef.	-
Rüştiye Mektebi	1875 (1292)	-	-
3 Adet Mektebi Müslim	1875 (1292)	-	-
Rüştiye Mektebi	1876 (1293)	Muallimi-i Sani Osman Ef.	25
Rüştiye Mektebi	1881 (1298)	Muallim-i Sani Hüseyin Ef.	35
3 Müslüman Sıbyan Mektebi	1881 (1298)	-	-
2 Gayri Müslim Mektebi	1881 (1298)	-	-
Rüştiye Mektebi	1883 - 1884 (1301)	Hüseyin Efendi	
		Rık'a Muallimi Mehmet Ef.	36
Palu Rüştiye Mektebi	1884 - 1885 (1302)	Muallim-i Sani Hüseyin Ef.	
		Rık'a Muallimi Tevfik Ef.	36
Palu Rüştiye Mektebi	1980 - 1891 (1308)	Muallim-i Sani Hüseyin Ef.	
		Rık'a Muallimi Mehmed Ef.	-
Karaçor Mekteb-i İbtidai Sivan Nahiyesi	1900 - 1901 (1318)	Mustafa Efendi	-
Hamidiye Mekteb-i İbtiadi Karebegan Nahiyesi	1903 - 1904 (1321)	Mehmed Kadri Efendi	-
Hamidiye Mekteb-i İbtiadi Bulanık Nahiyesi	1903 - 1904 (1321)	Mehmed Reşid Efendi	-
Hamidiye Mekteb-i İbtiadi Veşin Nahiyesi	1903 - 1904 (1321)	Yusuf Efendi	-
Hamidiye Mekteb-i İbtiadi Palu Kazası Karaçor	1903 - 1904 (1321)		-
Nahiyesi Mektebi	1904	Bir Muallim	20
Palu Rüştiye Mektebi	1905 (1323)	Ahmed Hamdi Efendi	
		Hat Muallimi İsmail Efendi	
		Bevvab Mehmed Ağa	-
Palu Kazası Gökdere Nahiyesi Mek.	1910	Bir Muallim	14
Palu Kazası Ohu Nahiyesi Mektebi	1921	Bir Muallim	19.[145]

145. Diyarbakır ve Mamüratü'l -Aziz Salnameleri.

Rüştiye, Mahlle ve İbtidai Mektepler

Osmanlı İmparatorluğunda "Maarif Nezareti Teşkitatı"ndan önce ve sonra kurularak devletçe açıldığı tarihten itibaren Cumhuriyetini ilanına kadar devam eden mektepler, muallimler ve öğrenci sayısı Osmanlı Salnamelerine göre aşağıya çıkartılmıştır:

Diğer Okullar

Palu Ortaokulu

1948-1949 öğretim yılında ilk defa Çarşıbaşı Mahallesinde bulunan Hamam'ın arkasındaki Bego Ağa adlı şahsın iki katlı evinde hizmete girmiştir. 1950-1951 öğretim yılında ilk mezunlarını vermiştir. Daha sonra Belediye binasına taşınmış olup 1958 yılına kadar belirtilen yerde ortaokul olarak tedrisata devam etmiştir. 1958 yılında bugünkü Palu'da Yavuz Selim İlköğretim okulu binasının yerinde bir ortaokul yapılarak buraya taşınmıştır. 1970 yılına kadar burada eğitim ve öğretime devam etmiştir. İlk Müdürü Ramazan Çalan'dır.

Palu Lisesi

1970-1971 eğitim-öğretim yılında Palu ortaokulu binasında Palu lisesi açılmıştır. 01.07.1973 tarihinde ilk mezunlarını vermiştir. Aynı bina yeterli gelmeyince bugün Öğretmen Evi olarak kullanılan bina zaman zaman derslik sonra da pansiyon olarak kullanılmıştır.

1974 yılında H. Hanım YUMUŞAK tarafından bağışlanan arsa üzerinde yeni okul inşaatına başlanmış ve 1976 yılında bugünkü Palu Lisesi inşaatı tamamlanarak 1976-1977 eğitim-öğretim yılında bugün halen kullanılan yeni binasında eğitime başlamıştır.

Palu Ortaokulu'nun müdürü olan Mehmet Sertdemir aynı zamanda Palu Lisesi'nin ilk müdürüdür.

Palu Yatılı Bölge Okulu

Okul, 4.10.1966 tarihinde yapılan bir törenle hizmete girmiştir. 300 öğrenci kapasiteli olup, 1966 – 1967 öğretim yılında 43'ü kız, 156'sı erkek olmak üzere 199 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin bir kısmı Palu'nun okulsuz köylerinden, bir kısmı ise Varto ve civarında meydana gelen deprem dolayısıyla Varto ilçesi ve köylerinden gelmişlerdir. Okulun ilk müdürü Mehmet Doğan Bircan'dır.

1985 yılında kapatılan okulun yerine Endüstri Meslek Lisesi açılmıştır.

2000 yılında Palu'nun kuzeyinde tepe üzerinde yeni binasında hizmete tekrar açılan Palu Yatılı Bölge Okulu'nun ilk müdürü Ali Rıza Ekmekyapar'dır.

Palu Atatürk ilkokulu

Palu ilçesindeki ilkokul, eski İdadi ve Rüştiyenin devamıdır. Bu sebeple merkez ilkokulunun açılışı, idadi ve Rüştiyenin lağvedildiği tarihle başlar.

Eski okul binası Çarşıbaşı Mahallesi'nde Hükümet Konağının hemen bitişiğindeydi. Bu okul Hükümet Konağı ile birlikte 1932 yılında "Zeve" mahallesine kaldırıldı. Bu mahallede okul binası olmadığı için kiralık evlerde öğretim yapmaktaydı. Bu hal 1948 yılına kadar sürdü. 1948 yılında aynı mahallede belediye binasının altındaki müsamere salonu bölümlere ayrılıp okul buraya taşındı. 1950 yılına kadar burada kaldı.

1949'da eski hükümet konağının yerinde 5 derslıaneli ve 3 odalı yapılan okulla 1967 yılında "Gazi Osman Paşa İlkokulu" adı ile yeni yapılan binada eğitim ve öğretime devam edildi. Bu mahalleye uzak olan Çarşıbaşı mahallesinde 1950 yılında ortaokul binasının yerine ilkokul, 1962 yılında ise Karşıbahçeler'e ilkokul açıldı. İlk müdürü Orhan Büyüksökmen idi. İki yıl kadar geçici binada hizmet verdikten sonra kapatılarak Atatürk İlkokuluna taşındı.

Hükümet bugünkü Palu'nun bulunduğu yere nakledilince halk da buraya taşındı. Karşıbahçeler ile yeni yerleşim alanı arasına Murat Nehri üzerine köprü yapıldı. 1961 –1962 yılında burada "Atatürk ilkokulu" adını alan bir ilkokul binası yapıldı. Çarşıbaşı ve Karşıbahçeler şubeleri de kapatıldı.

Bu ilkokulun ilk müdürü Arapkirli Halil İbrahim Efendi'dir.

Palu Gazi Osmanpaşa İlkokulu

1950 yılında yapılan kendi binasında hizmete girmiştir. Okulun ilk müdürü ve bu okulun tarihçesi, şimdiki Atatürk ilkokulu bahsinde kaydedilmiştir.[146]

Yavuz Selim ilköğretim Okulu

1984 yılında Palu Orta Okulu (Lisesi) eski yerinde inşa edilen yeni bir binayla 1984 yılında Eğitim ve öğretime başlamıştır. Kurucu Müdürü İbrahim Ethem Okuyucu'dur.

Endüstri Meslek Lisesi

1985 yılında Yatılı Bölge Okulu'nun kapatılmasıyla aynı binada hizmete girmiştir. İlk Müdürü Cafer Baydilli'dir.

Okulun bünyesinde Elektrik, Torna Tesviye, Metal ve Yapı işleri bölümleri bulunmaktadır.

Pratik Kız Sanat Okulu

1989 yılında hizmete giren okulda ilk müdürü Nazmiye Bilici'dir.

Okulun bünyesinde Giyim, Nakış, El Sanatları bölümleri bulunmaktadır.

Mevcut Okul Durumu

Birleştirilmiş ve müstakil sınıflı ilköğretim okul sayısı

Köy	Merkez	Toplam	
36	4	40	
Genel Lise	**Meslek Lisesi**	**YİBO**	**Sürücü Okulu**
1	2	1	1

146. Necip Güngör Kısaparmak, Milli Eğitim Cephesiyle Elazığ, s.12-14,65-67.

Palu 1945 (Mustafa Balaban Arşivi)

GENEL COĞRAFYA

Süleyman Yapıcı

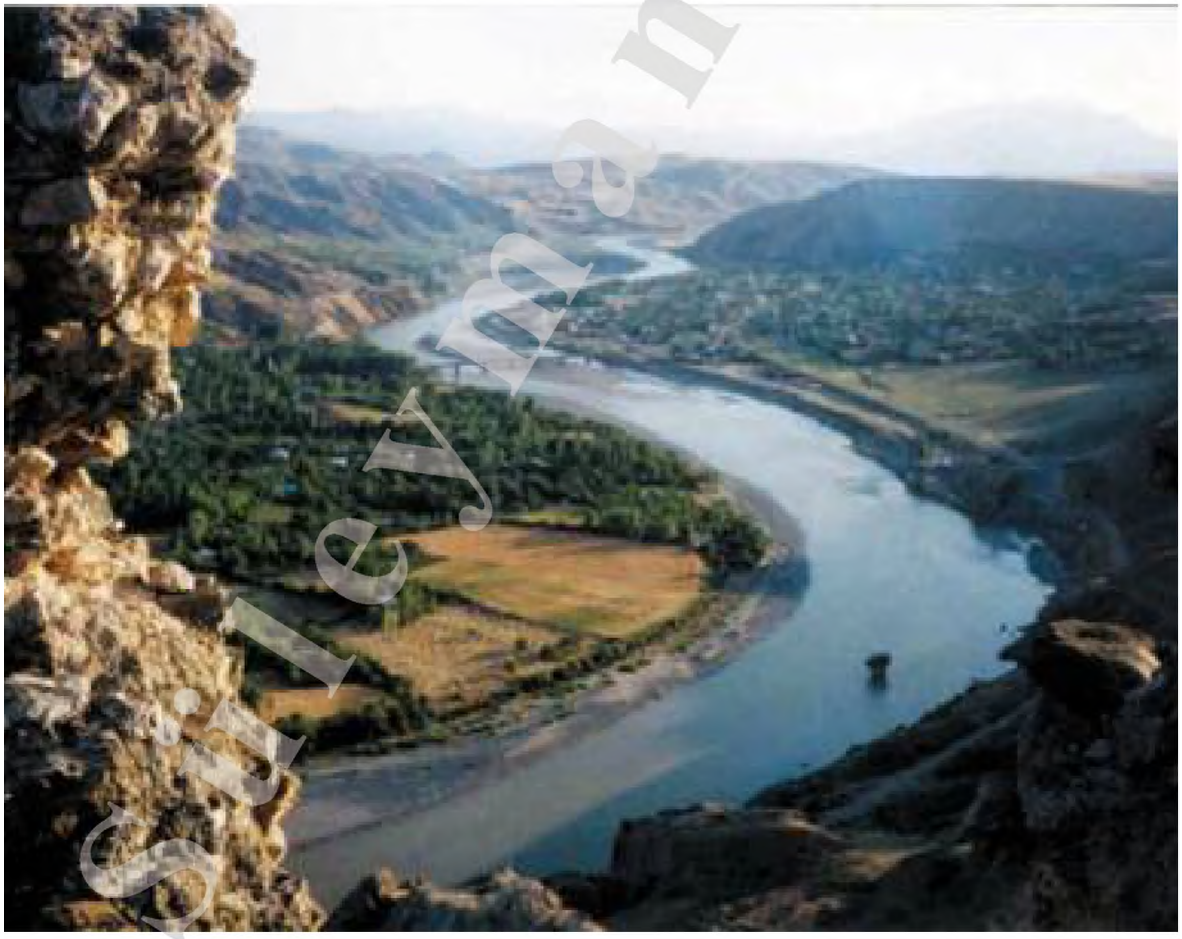
Palu, Doğu Anadolu Bölgesinin yukarı Fırat bölümünde Elazığ iline bağlı bir ilçedir. Topraklarını doğuda Bingöl'ün merkez ve Genç, güneyde Arıcak ilçesi, güneybatıda Elazığ'ın Alacakaya, batıda Elazığ merkez, kuzey ve kuzeybatıda Kovancılar ilçesi, kuzeydoğuda ise Karakocan ilçeleri çevirir.

Palu dağlık bir bölgedir. Doğusunda Gökdere ve Asker Dağları, Güney doğusunda; Toroslar silsilesini teşkil eden Akdağ (2651 m.) ile Hacet ve Vişne dağları, Batısında; Mastar dağı (2140 m.) mevcut olup güneyinde de yüksekli alçaklı birçok dağ silsileleri sıralanmaktadır. Yazlar Murat vadisinde sıcak, yüksek kesimlerde serin geçer. Kışlar ise soğuk olur.

İklim

Kış ayları Erbain ve Hamsin diye ikiye ayrılır. Halk dilinde Erbain'e Çille ve Zemheri, Hamsin'e de Peçe denir.

Hesaplamalar Rumi takvime göre yapılır. Rumi takvim, günümüzde kullanılan takvimi 13 gün sonra takip eder. Aralık ayının ilk 10 günü güz, ikinci 10 günü Karakış ve son 10 günü olan 20 Aralık'tan itibaren Ocak ayının 30'una kadar olan 40 gün Çille, 31 Ocak'tan Mart ayının 9'una kadar olan 40 gün Peçe, 10 Mart'tan 20 Nisan'a kadar olan 40 güne ise gele geçe denir. Bu aylara halk dilinde kısaca "*40 çile, 40 peçe, 40 de gele geçe, evler bahçeye göçe*" şeklinde bir deyiş halini almıştır. Halk şehir merkezinden yazlık olarak kullanılan bahçelere göçerdi.

Kale'den Palu (Sinan Yapıcı Arşivi)

Süleyman

Yine Rumi takvime göre sayılı günler vardı. 1-8 Mart'a Be'dü'l- Aciz (çirkin kadın) günleri denir ve çok soğuk geçer. Bu günlerde Leylek karı, Pire Karı yağar. Mart ayındaki bu soğuk günler şöyle dile getirilmiştir:

"Ağyar oturmuş, Ruhsar-ı yare karşı
Be'dü'l-acize benzer evvel bahara karşı."

"Odunun varsa sahle mart ayına
Yiyeceğin varsa sahle kurt ayına"

"Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır."

"Mart'ın yarısı kış, yarısı yazdır."

9 Mart'tan sonra bağ ve bahçe budama işleri başlar ve artık bahar kendini göstermeye başlamıştır.

"Mart değeneğini at, nerde düşerse orda yat."

5 Nisan, soğuk, yağışlı ve fırtınalı geçtiği için bu güne Camuz Kıran denir.

"Kork Nisan'ın beşinden, camuzu ayırır eşinden."

Nisan ayı, günleri uzun olduğu için bu aya Kurt Ayı denir. 20 Nisan'da artık bahar gelmiştir.

"20 Nisan selamet-i insan"

Evlerin bahçelere göçmesi ise Nisan ayının sonuna rastlar ki, bu ayda da bol yağmurların yağması ile toprağa feyz ve bereket düşer. Onun içindir ki bu yağmurlar halkın nazarında zemzem kadar kıymetlidir. Eskiden geceleri damların ve yüksek yerlerin üzerine bırakılan kablarda biriktirilen Nisan yağmur sularından güneşli sabahlarda şifa niyetine içilirdi.

Mayıs ayının ilk günlerinde esen şiddetli rüzgarlara Öküz Fırtınası denir. Mayıs ayına Gülan Ay'ı da denir. Gerçekten de Mayıs ayı renga renk her çeşit güllerin açtığı bir aydır.

Haziran ayının girmesi ile yaz başlamıştır. Sebze meyve ve tahılların ürün vermeye başladığı aydır.

Kısaca bütün bu aylar şu şekilde özetlenmiştir:

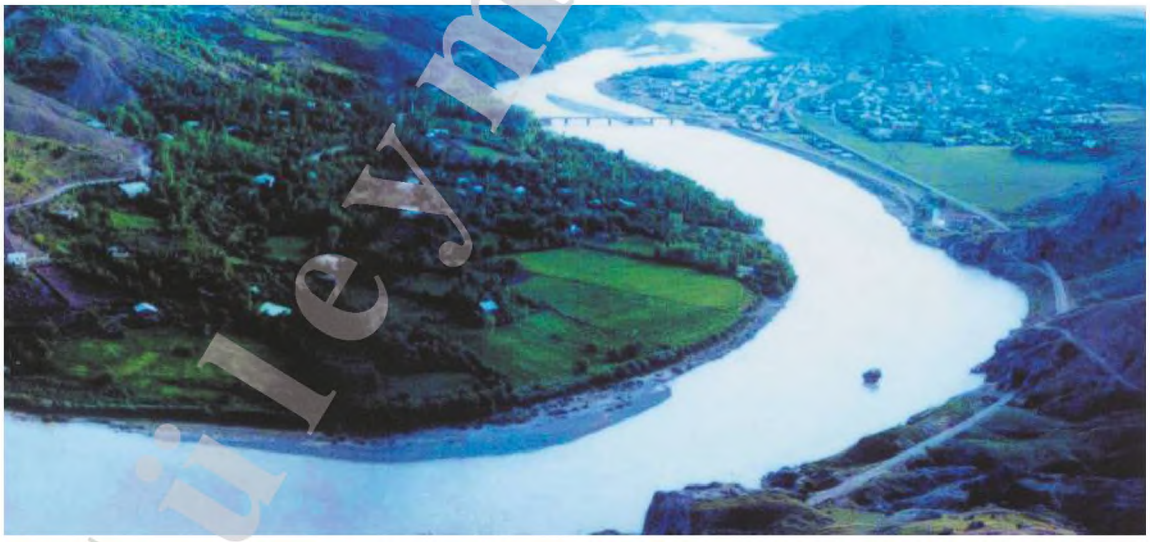
"Mart'ta tezek kuruya,

Nisan'da seller yürüye,

Mayıs'ta yel ese,

Çapı kile kese."[147]

Palu'da Temmuz ve Ağustos aylarındaki sıcaklıklar iyiden iyiye bastırması ile çevrenin sararması demektir.[148]

Palu ve Karşıbahçeler'in Ortasından Süzülen Murat Nehri

147. Çap; ölçeğin dörtte biri, Ölçek; yaklaşık 35 kg.lık tahıl ölçme aleti, Kile ise; 12 ölçek. Yani bir çap tohumluk tahıl, 12 ölçek ürün versin manasında kullanılmıştır.
148. Ahmet Gündüz, Tarihi Akış İçinde Palu, Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Yapıcı, Dünden Bugüne Palu, Palu Devran Gazetesi, 22 Ekim 1992, Ahmet Yapıcı, 1934 Doğumlu Palu'da İkamet Etmektedir.

DOĞAL KAYNAKLAR

Akarsuları

İlçenin en önemli akarsularından biri Murat Nehridir. Bu nehir Van Gölü ile Ağrı arasındaki Aladağ (3255 m.) eteklerinden çıkmaktadır. Malazgirt, Muş Ovalarından Çarniçur suyu ile Genç yakınlarında birleşir Palu'ya ulaştığında İlçenin ortasından aşağıya doğru oldukça geniş bir düzlüğe açılır. Murat nehri burada iki taraftan kollara ayrılarak yayılır ve bu Gülüşkür köprüsüne kadar uzanır.

Palu ilçe merkezinin doğusunda yer alan Kasar Deresi ve Karakaya Deresi önemli akarsularındandır. Diğer akarsuları ise ilçe merkezine 5 km. mesafede ve güneyde bulunan Caro çayı ile Liskom (Çavuşdere) çayı, batı ise Hıdran Çayı bulunur.

Madenler

Mer'iyette olan ruhsatnameli bazı madenlerin listesi şöyledir:

Maden Cinsi	Bulunduğu Yöre
Krom	Mahman
Krom	Göme
Krom	Bağın
Krom	Caro
Krom	Hamil
Bakır	Herpünk
Krom	Nacaran
Bakır	Kadıyan
Krom	Alkatyan
Bakır	Muşulu
Krom	Y. Varlenik
Linyit	Akmezra
Manganez	Veşin
Mermer	Akdağ
Linyit	Kedek
Bakır-Çinko-Kurşun	Karaçor.[149]

Şifalı Sular

Buranhame Kaplıcası: Su sıcaklığı: 26°C olup, Palu ilçesi, Bozçanak (Buban) köyü'nde olup, ilçeye 4 km. uzaktadır. Sular, yedi kaynaktan çıkar. Eski bir kent yıkıntısı üzerindedir. Bunların üçü, biraz ileride toprağa karışarak şifalı bir çamura dönüşmektedir. Vücutta oluşan yaralara sürülerek tedavi edilir. Suyunda bulunan kükürt sayesinde koklama tedavisi de uygulanmaktadır. Bu da solunum yolları hastalıklarında ve çocuk felcinde şifa sağlamaktadır. Diğer dört kaynaktan çıkan sular ise, geniş bir havuzda toplanmaktadır. Su sıcaklığının 26 derece olması, banyonun serin geçmesini sağlamaktadır. Bütün romatizma hastalıklarında etkili olmaktadır.

Karşıbahçeler'den Kale

Güneybatı'dan Palu

149 . www.mta.gov.tr/madenler/elazig.htm.

Çelebi Şorik Madensuyu: Palu ilçesi'ne 13 km. uzaklıkta Çelebi Şorik köyündedir. İçimi hoş, nefis bir sofra suyudur. Kaşıntılara, karaciğer ve safra yolu rahatsızlıklarına iyi gelir. 155

Ziraat

İlçenin güneyi ile güneydoğusunda engebeli dağ yamaçlarında büyük meşe ormanları ile ardıç ve ceviz ağaçları mevcuttur.

Palu kalesinin bulunduğu tepenin batısı yani ilçenin kuzeyinde doğudan batıya doğru uzanan ovaya Yazı (Sekrat Ovası) denir. Şu anda sulu tarım yapılan bu ovada en çok buğday olmak üzere, arpa, yulaf, çavdar, mercimek, nohut, şekerpancarı, so-ğan, sarmısak, kavun, karpuz gibi tarımsal ürünler ekilmektedir.

Murat nehri hemen Palu'nun bitiminde iki taraftan kollara ayrılarak yayılır. Buradaki toprak alüvyonlu olduğu için çok verimlidir. Aynı zamanda bataklık derecesinde sulak olduğundan ve yaz mevsimi de tesirli sıcaklar içinde geçtiğinden buranın en önemli mahsulü çeltik (pirinç) ve karpuzdur.

Tarımsal ürünleri yanında su boyları ve dere kenarlarında yetiştirilen bahçelerde bol miktarda meyvecilik ve sebzecilik yapılmaktadır. Narenciye ve zeytin dışında hemen hemen her türlü meyve yetiştirilmektedir. Yörede en çok dut, ceviz, elma, armut, ayva, kayısı, erik, badem, vişne, kiraz, şeftali, incir, nar gibi meyveler yetiştirilmektedir. Meyvelerin çeşitliliği yanında aynı cins meyvelerin de çok çeşitli türlerinin olması dikkate değerdir. Mesela Palu'da yetişen armut çeşitlerini sayacak olursak, arpa, flori, kış, meyrami, paşa, kah, bağlıkara, bal, koçomoro, limoni armudu gibi bir çok çeşitleri mevcuttur. Maalesef bu çeşitlilik gittikçe kaybolmaktadır.

Sebzecilikte ise özellikle Seydilli köyü ve Harpünk (Üçdeğirmenler) köyünde yetiştirilen sebzeler çevre il ve ilçelerin ihtiyacını karşılamaktadır.

Sebzelerden en çok domates, biber, patlıcan, soğan, sarımsak, salatalık, fasulye vs. gibi sebzeler yetiştirilmektedir.

Karşı Bahçeler Mahallesi'nde
Asırlık Dut Ağaçları (Sinan Yapıcı Arşivi)

155. http://www.yasamsaglik.com/Kaplica.

Sulak yerlerde ise söğüt, ceviz ve kavak ağaçları yetiştirilir. Özellikle dut ağaçlarının bol olması dolayısıyla dut ürünleri üretimi (pestil, pekmez, kesme, dut unu, dut kurusu gibi) ile birlikte ipekçilik de yapılmaktadır.

Çekem Bağları, Gedik (Ense) Bağları, Simite Bağları ve Kel Bağları susuz oldukları için çevrenin en tatlı ve lezzetli üzümleri buralarda yetiştirilmekte ve bol miktarda bağcılık yapılmaktadır. Dolayısıyla üzüm ürünleri (pekmez, pestil, orcik (sucuk), şıra) ürünleri zengindir. Palu bağlarında yetişen üzüm çeşitlerinin büyük bir kısmı Palu'ya özgü olup çok çeşitlidir: Şekeri, hırçik, koyungözü, ağmikeri, öküzgözü, keci emceği, begleri, karga burnu, mirit, keklik ciğeri, kırmızı üzüm, tahnebi, kaşber, kayısı kaşber, boğazkere, mazurma, besni, şami, şam ağmikeri, şurfane, kuş üzümü, kara üzüm, cevzani, mor üzüm, yediveren ve çeşitli siyan üzümlerden oluşan renk üzümleri.

Ticaret

Palu, 1955 nüfus sayımına göre 4411 nüfuslu bir kasabadır. 1050 rakımlı olan kasaba, 8 mahallede 902 hane ile 180 kadar dükkan ve işyerinden ibarettir. Mahalleler oldukça aralıkla üç bölüme ayrılmıştır. İşyerleri arasında 30 yemenici, 10 su değirmeni, 1 motorlu değirmen vardır. Bir ilkokul, 3 lokanta, 3 fırın, 2 han, eski bir cami ve hamam vardır.[150]

Palu'da faaliyet gösteren T.C. Ziraat Bankası ve Özelleştirilmiş Sümerbank Satış Mağazasının yanında çeşitli faaliyetler gösteren ticarethaneler Palu'nun en canlı caddesi olan Cumhuriyet Caddesi üzerinde kurulmuştur.

Geçmişle şimdiki anı (2000 yılı) ve gelecekte muhtemel bir kıyaslama amacıyla Palu'da faaliyet gösteren ticarethanelerin sayısını alanlarına göre burada da vermek istiyoruz:

Bakkal	: 74
Lokanta	: 5
Kasa	: 3
Fırın	: 5
Müteahhit	: 16
İnşaat Malz.	: 7
Manifaturacı	: 7
Petrolcü	: 2
Mobilyacı	: 3
Eczacı	: 4
Nakliyeci	: 25
Aliminyum sat.	: 1
Madenci	: 1
Tüp Bayisi	: 3
Kırtasiyeci	: 2
Komisyoncu	: 2
Avukat	: 2
Noter	: 1
Kuyumcu	: 1
Kahvehane	: 10.[151]

Kuzeyden Palu

Kuzeyden Palu

150. Türkiye Ansiklopedisi, cilt: 4, s. 444.
151. Tarihte ve Günümüzde Palu, Palu 1998, s. 75

Ulaşım

İlçe, il ve ilçelere karayolu ile ulaşmaktadır. Elazığ'a 77 km. uzaklıkta bulunan Palu, Kovancılar ilçesinden 8 km güneydedir. Van-İstanbul demiryolu ilçenin içerisinden geçmektedir. Palu Demiryolu, 1 Temmuz 1946 tarihinde Elazığ-Palu, 16 Aralık 1947 tarihinde Palu-Genç demiryolu ulaşıma açıldı.

İlçenin 36 köy ve 23 mezrasına yol yapılmıştır. Bazı köy ve mezra yolları, kış mevsiminde zaman zaman kapalı kalmaktadır. Bütün köy ve mezralarda elektrik ve telefon vardır.

Dışarıdan Göçerler

1933'ten 1940'a kadar Romanya ve Yugoslavya'dan getirilen 6 binden fazla Türk göçmen, ziraata elverişli düzlüklere iskan ettirilmişlerdir. Bunların çoğu Uluova'ya olmak üzere 4 bin kişi Elazığ köylerine, 2 bine yakını miktar Palu Ovasına, 131 kişi Karakoçan, 92 kişi Sivrice ve 8 kişi de Baskil ilçelerine dağıtılmıştır. Bunlar için 1935 yılında Kovancılar adında bir köy kurulmuştur. Diğer göçmenler ise Palu'nun Eski Hoşmat ve Nihri (Şenova) köylerine yerleştirilmişlerdir.[152]

Depremsellik

Bilindiği gibi Doğu Anadolu, deprem riski taşıyan bir bölgemizdir. Sismik veriler, bölgenin sanıldığından daha büyük bir deprem tehlikesi altında olduğunu kanıtlamaktadır. Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun doğu kısmı; Erzincan-Yedisu-Karlıova hattı, Karlıova-Varto-Hamurpet-Karaağıl koridoru, Erzurum ve çevresi, Erzurum-Tortum hattı, Köprüköy (Çobandede)-Gaziler hattı, Karlıova-Bingöl dolayları, Varto-Palu-Şincik hattı, Tutak-Karayazı hattı, Tendürek-Balıkgölü hattı, Çaldıran, Van Gölü dolayları dikkati çeken ilk yerlerdir.[153]

Palu'da meydana gelen depremlerle ilgili bilgiler aşağıdadır.

Tarih	Siddet	Ölü		Yaralı
1789	—	51 bin	—	154
08.02.1930	5.1	—	—	155
06.03 1949	—	—	—	
26.04.1949	—	—	—	156
18.04.1957	4.8	—	—	
17.07.1971	4.5	—	—	
10.09.1973	4.7	—	—	
30.12.1975	4.5	—	—	157
26.03.1977	5.2	8	26	158
14.05.1977	4.5	—	—	
12.09.1979	5.0	—	—	
03.09.2001	3.6	—	—	
05.09.2001	3.1	—	—	
10.09.2001	3.4	—	—	
10.09.2001	3.0	—	—	
16.09.2001	3.0	—	—	159

152. Dr. Mahmut Saribeyoğlu, Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası, s. 34
153. http://www.arkitera.com/haberler/2002/06/08/deprem2.htm
154. http://www.zevk.com/zevk/portfolio/deprem/tarih.html, editor@sabah.com.tr
155. E. Ayhan-E.Aslan-N. Sancaklı ve S.B. Üçer, Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu (1881 - 1980)
156. http://www.markopasa.net/haber.
157. E. Ayhan-E.Aslan-N. Sancaklı ve S.B. Üçer, Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu (1881 - 1980)
158. http://www.afet.gen.tr/deprem/trkronoloji.html
159. http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/trearq.txt.

Kaleden Çarşıbaşı Mahallesi ve Köprü (1901) (Les Armenia Kitabı)

KENTSEL KONUMU

Eski Palu

Çok eski bir tarihe sahip olan Palu, Murat Nehrinin sağ tarafında Palu kalesinin doğu ve güney yamacına kurulmuş, 1044 rakımlı, savunmaya elverişli, her çağda önemli olaylara sahne olmuş ve büyük devletlerin kurulduğu önemli bir yerleşim yeridir.

İlk yerleşim merkezi Murat Nehrinin güneyindeki şimdiki Yarımca köyü karşısında olan Haraba (Örencik) köyünün yanında Şimşat'tır. Antik kaynaklarda burası Arsomosata olarak anılmaktadır. Bu yerleşim merkezi Bizans döneminde Asmosat'a, daha sonraları Ermeni Prensliği döneminde de Uşumuşat olarak adlandırılmıştır. Halen bu yöreye halk dilinde Aşmuşat veya Aşmişat denilmektedir.

Çevresinin büyük bir kısmı balta girmemiş ormanlarla kaplı olup, her türlü av ve yabani hayvanları barındıran ve bu ormanlara yalnız başına gece değil, gündüz bile girmek mümkün değildi.

Rivayetlere göre bir dönemde 70 bin hanelik nüfusu olan Palu, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yapılan ilk milletvekili seçimlerinde 15 bin haneden fazla olup, Cemişgezekli Dede Nuzhet Bey'e Palu merkezi, Venk (Yeşilbayır) ve Amarat (Esenbahçeler) dan çıkan oy sayısı 40 bin'dir. O zaman kadınların oy kullanma haklarının olmadığı ve oy kullanma çağına gelmemiş çocukları da düşünürsek Palu'nun nüfusunun bir köyü ile beraber 80 bin ile 100 bin arasında olduğunu tesbit etmiş oluruz.

Doğusunda Muş, ve Erzurum, Güneyinde Diyarbakır, Batısında Harput ve Kuzeyinde Tunceli illeri bulunan Palu 6 semtten oluşmaktaydı.

1. Çarşıbaşı,
2. Zeve,
3. Aşağı Mahalle,
4. Karşı Bahçeler,
5. Çayyukarı Bahçeler,
6. Ense Bahçeler.

Çarşıbaşı Mahallesi (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı Kitabı)

1. Çarşıbaşı Mahallesi

Murat nehrinin hemen üst tarafında ve kalenin güneyindeki aşağı eteklerinde kalan bölge olup, ilk şehir merkezidir. Kuzey-güney ulaşımını sağlayan ve ipek yolu üzerinde bulunan tek köprüye sahip olmasından dolayı çok gelişmiştir. Vital Cuinet, Turquie D'asie Geographiha Administrative adlı eserinde Palu ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

"Palu Kazası, Ergani sancağının kuzeyinde yer almaktadır. Palu'nun kuzeyinde Erzurum vilayeti, Doğusunda Bitlis ve Güneyinde Ergani merkez kazası yer almaktadır. Batısında ise Mamüratü'l-Aziz vilayeti bulunur.

Palu'nun Aşmişan, Bulanık, Ohu, Karaçor, Gökdere, Hevas, Deşid ve Şevan adlı 8 nahiyesi ve 365 köyü bulunmaktadır.

Palu kazası kaymakam tarafından yönetilmekte olup, bağlı olduğu vilayetindeki gibi aynı yapıda olan konsey tarafından yardım eden 8 müdür bulunmaktadır.[160]

O zamanın Ticaret Merkezi olan Palu'ya; Erzurum, Çabakçur (Bingöl), Dersim (Tunceli), Harput, Kiğı, Ohi (Karakoçan), Diyarbakır'ın Palu'ya yakın ilçelerden ve çevre illerden gelip alış veriş yaparlardı. Palu'nun tüccarları Halep, Bağdat ve diğer şehirlerden ihtiyaç duyulan malları getirir satarlardı. Atlardan ve develerden

Çarşıbaşı Mahallesi, Küçük Camii ve Konak

160. Vital Cuinet, Turqui D'aise, Geograpihe, Administrative, c. 1, s. 392, 489.

Çarşıbaşı Mahallesi, Konak

oluşan kervanlarla bu ticaretler yapılırdı. Hanları, dükkanları ve alış veriş yerleri, meydanları ile dört bir yandan gelen her çeşit mal burada toplanır, depolanır ve ondan sonra çevre illere dağıtılırdı. Palu tüccarları çok zengin olup, devlete borç para bile verenlerin olduğu söylenirdi.

El sanatları olarak özellikle yemenicilik çok gelişmiş olup, tüm çevre illerin yemeni ihtiyacı buradan karşılanırdı. Tezgâhlarda ise, palas, kilim, heybe, keçe, çeşitli düz ve desenli bezler ve "şapik" denilen kıldan kaba kumaş dokunurdu. Paluda dokunan ve "Palu Bezi" olarak tanınan bez, 1800'lü yıllarda Diyarbakır'da tercih edilen bir kumaştı.[161]

Rev Henry, Fanshawe Tozer, "Turkhis Armenia and Eastern Asia Minor" adlı Londra 1881 baskılı eserinde eski Palu''yu şöyle anlatmaktadır:

"(...) Estesi gün sabahleyin Palu'ya ulaştık. 1500 hanelik büyük bir kaza olup, yaklaştıkça muhteşem bir görünüm sergilenmekteydi. Çünkü kalesinin üzerine kurulmuş olduğu yüksek kaya, nehrin üst tarafında 900 fit yüksekliğe keskin bir şekilde yükselmekteydi. Burada nehir, tek bir yatak içinde güzel yeşil renkte akmaktaydı. (...)

(...) Kalenin arkasında, binaların gerisinden kaleyle ayrılmış, daha varlıklı sınıflar tarafından mesken tutulan bir dış mahalle veya yukarı kaza vardı. (...)

(...) Bozuk yollardan kalenin zirvesine tırmandık. Manzarası güzeldi; altımızda iki tarafta kasaba yayılmaktaydı. ve nehir güney kısmında bir daire çizdiği gibi bir kaç mil doğu ve batıda da dolanmaktaydı. Sol yakadan geçit veren köprü, doğu tarafındaydı ve bir zamanlar sağlam bir yapıya sahip olan köprü, şimdi ahşap işiyle yamanmış görünmekteydi. (...) Zirvede sarp kaya etrafında kabaca örülmüş duvarlar bulunmaktaydı ki buraya müslümanlar tarafından esir alınıp getirilen haçlılar hapsedilmişti."

161. Yard. Doç. Dr. İbrahim Yılmazçelik , XIX Yüzyılın İlk yarısında Diyarbakır, s.328.

Rev Henry Fanshawe kitabında kaleyi, kitabeyi ve mezarları anlattıktan sonra; M.S. 406 yılında 2. Mezar odalarının Ermeni Aziz Mesrop'un meskeni olduğunu ve Palu'da Ermeni alfabesini icad ettiğini, İncil'i Ermenice'ye tercüme ettiğini, bunu Avrupa'da bunu çok az kimsenin bilmesine ragmen Aziz Mesrop'un kendi vatanında büyük bir üne sahip olduğunu belirtmektedir.[162]

C.F. Lehman-Haupt, "Armenian Einst und Jetzt" Berlin 1910 yılında baskılı eserinde Palu'dan şöyle bahsetmektedir.

"(...) Palu'da Ermeni yetim ve kimsesiz çocuklarına bakan bay Jacop'un evinde konakladım. Alman Misyoneri Jacop 163 tarafından Ermeni yetim ve kimsesiz çocukları için bir okul oluşturulmuştu. Palu'daki okul, Harput'takinin bir şubesiydi. Palu ise Diyarbekir'e bağlıydı."

C.F. Lehman-Haupt kitabında, Kale ve kitabeyi anlattıktan sonra Palu isminin "Balu"dan geldiğini belirtmektedir.[164]

Raymond H. kevorkian ve Paul B. Paboudjian, "Les Armeniens" adlı eserinde 1914 yılında Palu'nun başlıca uğraşlarını şöyle belirtmektedir:

"Şarapları meşhur olan üzümlerin yetiştirilmesi, ipek böcekliği, buğday tarımı, dokumacılık, işleme ve nakışçılık, dericilik, bakır ve gümüş üretimi,"[165]

Bunların yanında ceviz, badem, kayısı kurusu, pestil, kitre, bal ve tereyağı gibi ürünler de çevre illere satılırdı.

Çarşıbaşı'nın evleri, kalenin sarp eteklerinden başlar, Murat Nehri'nin kenarına kadar inerdi. Aşağı mahallenin kuzeyi, kale altı ve Kavaklıpınar mahallesi tamamen Ermeni yerleşim yeriydi. Son döneme kadar bir hamam, 2 camii ve 2 kilise faal halde bulunmaktaydı.

1928 yılında çıkan büyük bir yangın sonucu şehir merkezi tamamen yandı. Yine 1941 yılında çıkan ikinci bir yangından sonra ilçe merkezi ve çarşısı Palu Kalesi'nin batısındaki Zeve (Yukarı / Eski Palu) denilen yere yerleşmiştir.

Çarşıbaşı Mahallesi, Hamam ve Konak

162. Rev Henry, Fanshawe Tozer, M.A., F.R.G.S., Turkhis Armenia and Eastern Asia Minor, S.248-253.
163. Osmanlı Devlet Arşivlerinde Alman asıllı Jacop (Yakup)'ın gizli Ermeni örgütünden olduğu belirtilmektedir.
164. C. F. Lehman-Haupt, Armenian Einst und Jetzt, 463-468.
165. Raymond H. Kevorkian ve Paul B. Paboudjian, Les Armeniens, s.407-408.

1941 yılındaki Yangından sor
Tasarı: Ahmet Yapıcı, Çi

nra Çarşıbaşı Mahallesi
zim: Sinan Yapıcı

Zeve Kale Pınarı Mahallesi ve Kale

2. Zeve (Yukarı Palu)

Palu kalesinin batı kısmında kalan bu bölgeye Zeve ismi verilmiştir. İlk yerleşim merkezi olan Çarşıbaşı mahallesinde çıkan büyük bir yangın sonucunda 1928 yılında burası şehir merkezi olmuştur.

Çarşıbaşı Mahallesi'nden batıya gidildiğinde idam cezasına çarptırılanların idam edildikleri yer olan Darağacı mevkiinden ötede kalenin batı yakasında olup, sekiz mahalleden oluşmakta idi. Bunlar;

1. Dükkanönü Mahallesi,
2. Cimşidiye Mahallesi,
3. Kale Pınarı Mahallesi,
4. Taşbaşı Mahallesi.
5. Düzbalta
6. Çeper Puarı Mahallesi,
7. Saray Mahallesi (Havuz),
8. Ense Bahçeler.

Zeve

Zeve, Alacalı (Kanlı) Mescid

Zeve (1947) (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı Kitabı)

Süleyman Sisi

1940'lı yıllarda Yukarı Palu (Zeve) Ma

Süleyman Yapıcı

Süleyman Yapıcı

ahallesi (Mustafa Balaban Arşivi)

Kale ve Aşağı Mahalle (1895) (İRCİCA Arşivi)

3. Aşağı Mahalle

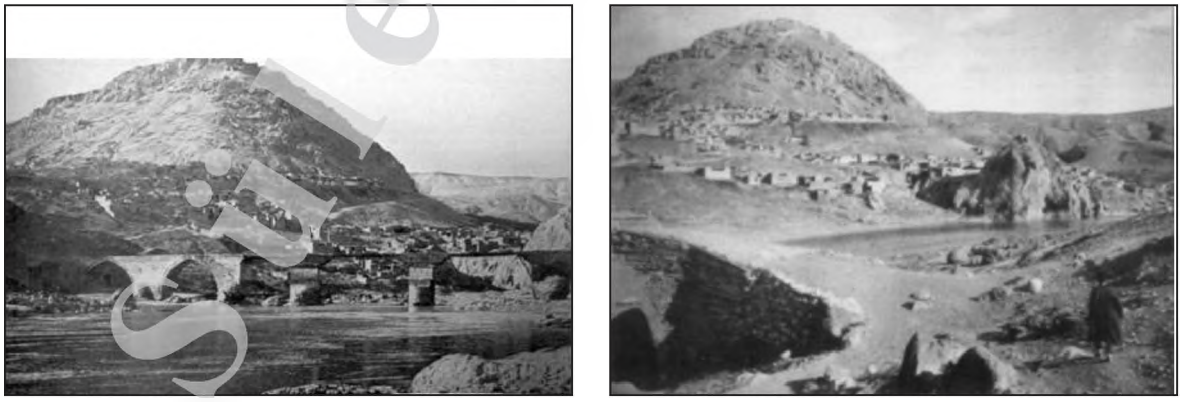
Palu Kale'sinin doğu eteklerinde Murat Nehri kenarında kale ile Kındik kayası denilen yer arasında kurulmuştur. Yerleşim yeri Murat Nehri'nin güney kıyısından doğuya doğru uzanmıştır. Aşağı Mahalle'de 1 hamam, 1 çeşme, 2 cami ve 2 kilise kalıntısı bulunmaktadır.

Genellikle Ermeni nüfusun çoğunlukta olduğu Aşağı Mahalle'ye Aliyyü's-Sebti Hazretleri yerleşerek bir cami ve medrese yaptırmıştır. Aliyü's-Sebti Hazretleri'nin yaptırdığı caminin yerine yeni bir cami inşa edilerek ibadete açık bulunmaktadır. Şeyh Said'in oğlu Şeyh Selahaddin'in türbesi bu caminin altında bulunmakta olup ziyarete açıktır.

Palu'nun eski mahelleleri içinde Aşağı Mahalle'de az da olsa halen iskan edilmektedir. Geçmişte olduğu gibi bu mahallenin ulaşımı eski köprüden sağlanmaktadır.

Çarşıbaşı, Zeve ve Aşağı Mahalle dışında kalan mahalleler du şunlardır:

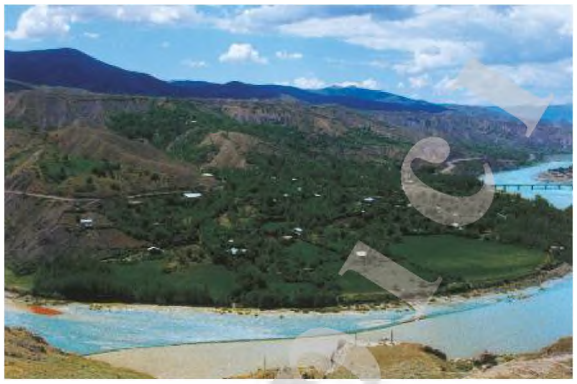
1. Cırik Mahallesi,
2. Kasımiye Mahallesi,
3. Köprü Mahallesi,
4. Kındik Arkası,
5. Ablaşiye.

Aflağı Mahalle (1901) (Les Armeniens Kitabı)

Karşı Bahçeler Mahallesi

Karşı Bahçeler Mahallesi

Karşıbahçeler, Çayyukarı Bahçeleri, Ense Bahçeler birer mahalle statüsünde idiler. Genellikle yaz aylarında yerleşim merkezi olarak kullanılmakla beraber yaz kış kalanlar da mevcuttu.

1. Karşı Bahçeler

Asıl adı Çekem Bahçeleri olan Karşı Bahçeler, yazlıkların oluşturduğu her türlü meyve ve sebzenin yetiştiği bağları ve dutlukları ile meşhur bahçelerdendir. Çarşıbaşı'ndan köprü yolu ile Zeve'den ise kayıkla gidilirdi.

Karşı Bahçeler'in mahalleleri şunlardır:

1. Çayönü Bahçeleri,
2. Dere Mahallesi
3. Değirmenbaşı,
4. Genkutlu,
5. Hüseyin Beygil Bahçeleri,
6. Aziz Ağagil Bahçeleri.

2. Çayyukarı Bahçeleri

Konumu Kale'nin doğusunda Murat Nehri'nin güney kıyısında Palu Beyhan yolu üzerindedir. Genellikle Aşağı Mahalle sakinlerinin yazlıklarını oluşturmakla beraber yaz kış kullananlar da verdi. Bağ ve bahçelerinde her türlü sebze ve meyve yetiştirilmekte olup sınırları Teke Deresine kadar uzanan son kısmına Kozlu denilmektedir.

3. Ense Bahçeler

Yazlık ve kışlık olarak kullanılan Ense Bahçeleri Zeve'ye bağlı olmasına rağmen ayrı bir mahalle statüsünde idi. Özellikle Şeker Efendigil ve Cemşid Bey ailesinin bahçelerinden oluşurdu.

Ense Bahçeler'in mahalleleri şunlardır:

1. Mahtapas,
2. Nibşi,
3. Amarat.

Bu bahçelerin dışında Çayyukarı Bahçeleri'ne bağlı fakat yazlık ve kışlık olarak kullanılan Yokuşbaşı denilen dik ve zorlu yoldan çıkılan Zumukte Bahçeleri, Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin türbesinin arka kısmı ile sağ tarafındaki dere içinde bulunan Göhennem Bahçeleri, Eski

Çayyukarı Bahçeleri

Çayyukarı Bahçeleri'nden Kale

Köprü yolu üzerinde dere içinde bulunan Top ve Cırık Bahçeleri, Eski köprü yolu üzerinde bulunan Çırçır'ın üst tarafındaki Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerine ait Yılanlı Bahçe, Kale arkasından doğuya doğru tepe sırtından gidilen Maksudoğlu Bahçeleri gibi bahçeleri saymak mümkündür.

Bahçelerin dışında Çekem, Simite, Pohlu, Gedik, Ense, Kel, Çayyukarı, Bûk, Cirik, Talabi Bağları da bulunmakta idi.

Eski Palu'da Nüfus

Palu'nun nüfusunun 70 bin hane olduğu nesilden nesile aktarılan rivayetlerdendir. Ulaşabildiğimiz kaynaklara göre Palu'nun nüfusu farklı yıllara, farklı eserlere göre aşağıya çıkartılmıştır.

1871-1872
Palu Merkez

Hane Sayısı	:	1.217
Müslüman Erkek Nüfusu	:	2.199
Gayri Müslim Erkek Nüfusu	:	1.273
Erkek Nü¬fus Toplamı	:	3.372

Palu Merkez Köyleri

Müslüman Erkek Nüfus	:	12423
Gayri Müslim Erkek Nüfusu	:	4.410
Toplam Merkez Köy Nüfusu	:	16.883
Genel Toplam	:	20.205
(Diğer nahiye ve köyler hariç)		

1874-1875
Palu Merkez

Müslüman Erkek Nüfusu	:	2.351
Gayri Müslim Erkek Nüfusu	:	1.402
Erkek Nüfusu Toplamı	:	3.753

1881
Palu Merkez

Hane Sayısı	:	1.045
Müslüman Nüfusu	:	5.820
Ermeni Nüfusu	:	5.546
Protestan Nüfusu	:	70
Genel Toplam	:	11.436

1894-1895
Palu kazasının Nüfusu

İslam Erkek	:	20.397
İslam Kadın	:	17.155
Ermeni Erkek	:	7.019
Ermeni Kadın	:	6.390
Protestan Erkek	:	111
Protestan Kadın	:	117
Genel Toplam	:	51.159.[166]

1892
Palu Merkez

Asıl müslümanlar	:	2.500
Kürtler	:	1.000
Süryani Araplar	:	1.000
Ermeni Gregoryanlar	:	1.700
Süryani Jakobitler	:	1.300
Genel Toplam	:	7.500

Merkez Dahil Köyler

Asıl Müslümanlar	:	12.588
Kürtler-Türkmenler	:	18.134
Çerkezler	:	2.000
Süryani Araplar	:	1.300
Yezidiler	:	700
Çingeneler	:	250
Gregorian Ermeniler	:	9.700
Katolik Ermeniler	:	100
Süryani Katolikler	:	100
Süryani Jakobitler	:	1.000
Genel Toplam	:	45.872.[167]

1914

Palu Merkez Nüfusu	:	9.850.[168]

1935

Palu merkez Nüfusu	:	3.771.1[69]

1955

Palu Merkez Nüfusu	:	4.390
Nahiye ve Köy Nüfusu	:	39.953
Genel Toplam Nüfusu	:	44.343.[170]

166. Diyarbekir ve Mamüratü'laziz Salnameleri.
167. Vital Cuinet, Turkuie D'asie Geograpihe Administrative, s. 489-490.
168. Raymond H. Kevorkian, Paul B. Paboudjian, Les Armeniens, s. 407.
169. Genel Kurmay Başkanlığı, Doğu Anadolu Coğrafyası, Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari, c.7, s. 172.
170. Mecdi Emiroğlu, Elazığ İlinin Nüfus Özellikleri, F.Ü., Coğrafya Sempozyumu, s.67-68.

Palu Ana Caddesi

Yeni Palu

Eski Palu (Zeve)'nun heyelan bölgesi olması, Devlet Demir Yolu'nun Murat Vadisi'nden geçmesi üzerine ilçe merkezinin değişmesi gündeme gelir. Kovancılar'a taşınması gündeme gelir. 1936 yılında ilçe merkezinin Kovancılar'a nakledilmesine dair karar çıkmasına rağmen uygulanmaz ve 1940 yılında karar iptal edilir.

Şimdiki Palu, 1954 yılında Elazığ-Muş demiryolu üzerinde Elazığ'a 77 km. uzaklıkta Talabi denilen Murat Nehri'nin kıyısında düzlük bir arazi üzerine kurulmuş olup denizden yüksekliği 844 metredir.

1988 yılında Kovancılar, Arıcak ve Alacakaya'nın ilçe olmalarından önce 2222 km2 yüzölçümü, 3 nahiyesi, 141 köyü, 73 mezrası ve 7 mahallesi vardı. Şu anda ise 410 km2 bir alana sahip olup bu yüzölçümün %69,9'u dağlık, % 24 dalgalı, %10 ova ve % 3.1 yayladır. Dalgalı ve dağınık arazi ilçe topraklarının %86.9 gibi bir oranını oluşturmaktadır

Günümüzde 1 nahiyesi, 2 kasabası, 34 köyü, 31 mezrası ve 7 mahallesi olan Palu'nun, merkez nüfusu 12.000 civarındadır. Mahalleleri ise şunlardır:

Palu Hükümet Konağı ve Palu Çarşısından Bir Görünüş

Köprü ve Aşağı Mahalle

1. Aşağı Mahalle
2. Çarşı Mahallesi
3. Karşıbahçeler Mahallesi
4. Kültür mahallesi
5. Numune Mahallesi
6. Yeni Mahalle
7. Yukarı Palu Mahallesi
8. Cumhuriyet Mahallesi.

İlçe merkezi yüksek tepelerle çevrilmiştir. Kuzeyde Kasar Tepesi (1052 m.), Güneyde Kadirinbağ Tepesi (1025 m.), Beztarla Tepesi (1100 m.) ve Gavutlu Sırtı Palu yerleşiminin sınırlarını belirler. Murat nehri iki tepelik arasında bir vadide akmaktadır.

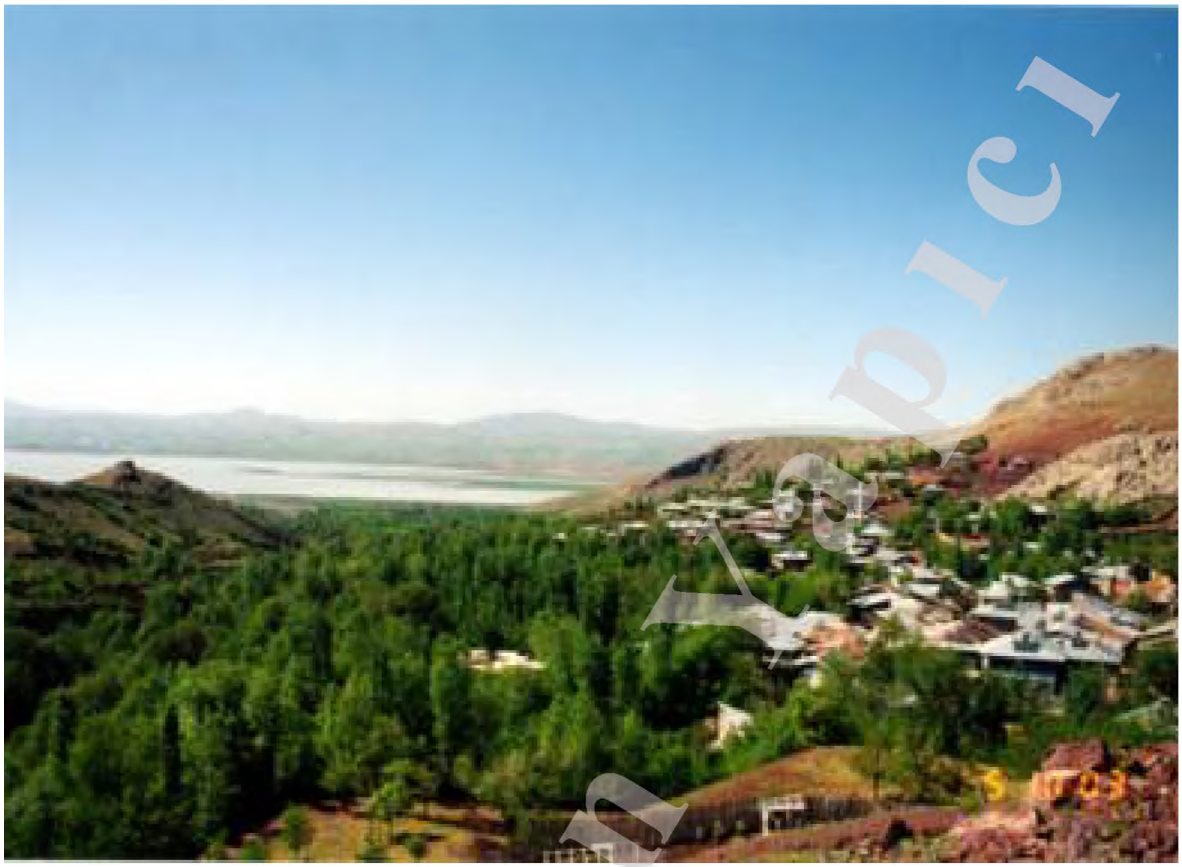
Palu, karasal iklim bölgesinde olup yıllık sıcaklık ortalaması 13°C dolaylarındadır. Yağışlar genellikle ilkbahar ve sonbahar aylarında görülür.

Yıllık yağış miktarı 430 m3'tür. Keban Baraj gölünün yapılmasından sonra Palu ve çevresinde iklim hissedilir derecede yumuşamıştır. İlçe, orman örtüsü bakımından zengin olmayıp sınırları içerisinde 615 hektar bozuk baltalık orman bulunmaktadır.

Endüstri Meslek Lisesi ve Kuzey Batıdan Palu

Karasalkım (Alkatyan) Köyü

PALU'NUN KÖYLERİ

Süleyman Açıcı

Osmanlı döneminde Palu'nun sınırlarını Harput, Tunceli, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır'la çevrili olduğunu göz önünde bulundurduğumuz zaman rivayetlerde belirtilen 600 küsür köyünün olduğu doğrulanmaktadır.

1860'lı yıllarda Diyarbakır'ın Kocaköy İlçesi'nin Palu'ya bağlı bir köy, yine 1869-1870 yıllarında Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin Palu'ya bağlı bir nahiye, Çapakçur'un (Bingöl)'ün Cumhuriyet dönemine kadar Palu'nun nahiyesi olduğunu görmekteyiz.

Diyarbakır Salnamelerindeki kayıtlara göre Palu'nun köy sayısı 400 ile 500 arasında değişmektedir. Cumhuriyet öncesi Palu'nun bütün köylerini tespit edebilme imkanımız olmadığı için bu bölümde Palu'nun köyleri dört bölümde ele alınacaktır.

1. Palu Tapu kayıtlarında isimleri bulunan köyler,

2. Cumhuriyet sonrası 1935 yılında yapılan nüfus sayımına göre Palu'nun köyleri,

3. Ohi ve Sivan nahiyelerinin ayrılmasından sonra 1963 yılında yapılan mahalli seçimlere göre Palu'nun köyleri,

4. Arıcak (Karabegan) ve Kovancılar'ın ilçe olmasıyla birlikte Karaçor nahiyesinin ve birçok köyün Kovancılar'a bağlanmasıyla ortaya çıkan ve son durumu gösteren Palu'nun köyleri şunlardır:

Süleyman Yaşar

1. Palu Tapu Kayıtlarına Göre Palu'nun Köyleri

1. Abasan
2. Abdalan
3. Abrenk
4. Ağa Mezrası
5. Ahfik
6. Ahfik Mezrası
7. Ahşiş
8. Akçekent
9. Akığ
10. Akmezra
11. Akpınar Aşağı
12. Alaettin
13. Alakrak
14. Alayağmur
15. Alik
16. Alikan-ı Süfla
17. Alikan-ı Ülya
18. Alkatyan
19. Aluzan
20. Alyan
21. Ameran
22. Amerat
23. Argat
24. Armut
25. Armutak
26. Artıhan
27. Aşağı Köse
28. Aşkığ
29. Atik
30. Avlağı
31. Avnik
32. Aynato
33. Ayranı Kara
34. Azad
35. Badran
36. Bağcacık (Bahçecik)
37. Bahraman
38. Balkaya Aşağı
39. Balkaya Yukarı
40. Başaret
41. Bayramkömü
42. Baziyan
43. Bedevi
44. Belizar
45. Berhankök Aşağı
46. Berhankök Yukarı
47. Berheki Aşağı
48. Berheki Yukarı
49. Berik
50. Berkevli Aşağı
51. Berkevli Yukarı
52. Beroş
53. Beroş Kömü
54. Bestek
55. Beydeve
56. Bilalköy
57. Binizıgı
58. Bircik
59. Boğsu
60. Boran
61. Bögülan
62. Buban
63. Bulanık
64. Büyük Mezra
65. Büyükköy
66. Cafikan
67. Caro
68. Ceyran
69. Cimik
70. Cirişini
71. Cubbur
72. Çakan
73. Çakçur
74. Çalakas
75. Çalkatan
76. Çanakçı
77. Çanköy
78. Çekara

Süleyman Yapıcı

79. Çelebi
80. Çiftlikköy
81. Çiftlik
82. Çınar
83. Çınaz
84. Çırapa
85. Çobur
86. Darmudan
87. Davudan
88. Delikan
89. Deregazan
90. Dere-yi Hısar
91. Dere-yi Nazik
92. Deri
93. Deruman
94. Dervişan
95. Desmoni
96. Deveci
97. Dikar
98. Dikköy
99. Dilimili
100. Dolan
101. Dolidevrişan-Ulya
102. Dolidevrişan-ı Süfla
103. Dolikan
104. Dolköy
105. Dolu Keperek
106. Durmuşan
107. Dümürci
108. Ekrek
109. Ekrek (Karabegan)
110. Emirhan
111. Engüran
112. Erdürük
113. Ermuhan
114. Fahri Bey
115. Fahri Bey Mezrası
116. Fernan
117. Ferho
118. Fertayr
119. Fırtan
120. Gavel
121. Gavuran
122. Gaydimen
123. Gayt
124. Gazköy
125. Gazmahodan
126. Gedek
127. Gehar
128. Gerimtaş
139. Gevlay-i Süfla
130. Gevlay-i Ulya (Tekye)
131. Geyit
132. Geylan-ı Süfla
133. Geylan-ı Ulya
134. Gildar
135. Girbo
136. Girdo
137. Göl Mezrası
138. Gölemir
149. Göma
140. Gözerek
141. Gülikan
142. Gülüce
143. Gülüşkür
144. Habap
145. Habap Gözereği
146. Hacı Ali
147. Hacı Mekke
148. Hacı Sam
149. Hacıkel
150. Hacıyan
151. Hallan
152. Halveliyan
153. Hamel
154. Hamik
155. Hamit Mezrası
156. Hamukan
157. Hamzalı
158. Haraba
159. Haraba-Çalkadan
160. Harpünk

Süleyman Kapıcı

161. Hasanan
162. Hasbek
163. Hasbey
164. Hasikalan
165. Haşerik
166. Haylan-ı Kebir
167. Haylan-ı Kebir (Genç)
168. Haylan-ı Sağir
169. Helal
170. Hespor
171. Heydan
172. Himran
173. Hirvan
174. Holağı
175. Hor
176. Hoşe
177. Hoşmat
178. Hun
179. Hun Ekrek
180. Hüngivet
181. Hünyan
182. Hüssan
183. İbrahiman
184. Iğık
185. İsaağa Mezrası
186. İsabey
187. Kacar
188. Kacar Mezrası
189. Kadımadrak
190. Kadıyan
191. Kafan
192. Kalecik
193. Kalemizin
194. Kamışlı
195. Kanberşıh
196. Kapuacmaz
197. Karabürk
198. Karagedik
199. Karahido
200. Karakaya
201. Karakoçan
202. Karaman
203. Karamehe
204. Karapınar
205. Karasakal
206. Karaşeyh
207. Karayusuf
208. Karınca
209. Karor
210. Kasaba
211. Kasan
212. Kasil
213. Kaşen
214. Kavak
215. Kavman
216. Kavur
217. Kayalık
218. Kayuman
219. Kazanlan Yukarı
220. Kazanlar Aşağı
221. Keçiş Aşağı
222. Keçiş Yukarı
223. Kedek
224. Kefan
225. Kelhısı
226. Kemaşlı
227. Kemelan
228. Kengerli
229. Kepih
230. Kercade
231. Kerre
232. Kesan
233. Keseköprü
234. Kevank
235. Kıldan
236. Kiliban
237. Kılıç
238. Kılıçkın
239. Kiliseköy
240. Kıllotiyan
241. Kilosor
242. Kilye

Süleyman Yapıcı

243. Kinar
244. Kiran
245. Kırgılköyü
246. Kirva Köyü
247. Kızılan
248. Kızılca
249. Kızılpınar
250. Koçan
251. Kodmir
252. Kolan
253. Kolandere
254. Komikköy
255. Korisi
256. Korti
257. Kovancılar
258. Kozay
259. Köçenek
260. Kökan
261. Kölemis
262. Köroğlu Mezrası
263. Köryusuf
264. Köse Aşağı
265. Köse Yukarı
266. Kuetan
267. Kulundere
268. Kur
269. Kurçiyan
270. Kurran
271. Kurumezra
272. Kuşaklı
273. Kuşçuköy
274. Kümbet
275. Küran
276. Kürdikân
277. Kürdikâni Süfla
278. Kürdikâni ülya
279. Kürüm
280. Kürünkanigaz
281. Lahan Aşağı
282. Lahan Yukarı
283. Lekiç
284. Letan
285. Lisköm
286. Loğmar
287. Madrak Aşağı
288. Madrak Yukarı
299. Mağara
290. Mahman
291. Mahmudan
292. Mahmutlu
293. Mahyan
294. Maksuteli
295. Marnan
296. Mataran
297. Mayohan
298. Melekan
299. Melekkömü
300. Mercankömü
301. Mergihesman
302. Mergikömü
303. Merkhaman
304. Merzil
305. Meteran
306. Mezra-i Gazi
307. Mıhıki Mezrası
308. Milayan
309. Mir Ahmedi Zülfükat
310. Mirahmed
311. Mirahmedi Süfla
312. Mirahmedi Ülya
313. Mirel
314. Mirmehmed
315. Mirvan
316. Mirzil
317. Mişalu Komi
318. Miyalan
319. Molla Bekram
320. Molla Hasan
321. Molla İbrahim
322. Molla İbrayiman

Süleyman Yapıcı

323. Muğara
324. Muhyan
325. Murikan
326. Mustafaköy
327. Musyan
328. Muşayh
329. Muşulu
330. Nacaran
331. Nareş
332. Narşiv
333. Nasranı Süfla
334. Nasranı Ülya
335. Nıpşi
336. Nırhi
337. Noşnek
338. Nuhbey
339. Okciyan
340. Osmanağa Komu
341. Osmanağaköy
342. Pafikan
343. Paho
344. Pakadon
345. Pamuku
346. Parsik
347. Parsıyan-ı Kebir
348. Paş
349. Patiyan
350. Payamlı
351. Paymerk
352. Perhankök Aşağı
353. PerhankökYukarı
354. Pirikan
355. Piyadan
356. Pul
357. Püşkülan
358. Reşan
369. Rızvan
360. Ropin
361. Sadan
362. Saffara
363. Safiyan
364. Safvere
365. Sagın
366. Sağuna
367. Sahanı Süfla
368. Sahanı Ülya
369. Saman
370. Saraçor
371. Sarsut
372. Sarucan
373. Savuşak
374. Sayer
365. Sekarat
376. Selimkömü
377. Sersot
378. Seyfan
379. Seyiteli (Seydilli)
380. Seyyar
381. Sığam
382. Sığı
383. Simerik
384. Simserkis
385. Simsor
386. Sını
387. Sipeni
388. Sirin
389. Sırtmert
390. Sıryan
391. Sivan
392. Sivanın Çalkan
393. Sorikan
394. Sosun
395. Sultanbağı
396. Supeni
397. Suveran
398. Süryan
399. Şabanköy
400. Şabaş
401. Şadan
402. Şakooğlu Kömü

Süleyman Yapıcı

403. Şarih
404. Şarse
405. Şeftiyan
406. Şellihidan
407. Şenova
408. Şevtiyan
409. Şeyfan
410. Şeyholar
411. Şıhinan
412. Şıhısmailan
413. Şıhmiran
414. Şıhpiran
415. Şinek
416. Şiran
417. Şünük
418. Tacik
419. Talvare
420. Tanzut
421. Tarhana
422. Tarke
423. Taştak
424. Taşveren
425. Tatarköy
426. Tavdik
427. Tekke
428. Tepe
429. Tığ
430. Tıh
431. Tilismors
432. Tilk
433. Tilkice
434. Tilli İsa
435. Tinik
436. Tırha
437. Tirkiyan
438. Tirko Kömü
439. Tırmal
440. Toplerk
441. Totik
442. Tuluk
443. Tuyerek
444. Tüyköy
445. Uzunoba
446. Üsküzan
447. Valan
448. Vank
449. Vasank
450. Vaterkan
451. Vatroköm
452. Venerim
453. Veşin
454. Veyisköyü
455. Villik
456. Viskiçor
457. Vüşkel
458. Vüşküçor
459. Vüşkülan
460. Yalancı
461. Yanıkara
462. Yarımca
463. Yenice
464. Yeniköy (Karakoçan)
465. Yeniköy (Kovancılar)
466. Yeniköy Mezrası
467. Yığı
468. Yığköy
469. Yukarı Kazan
470. Yusufbegan
471. Yusufmekan
472. Yüzev
473. Zağalan
474. Zeynep
475. Zillik
476. Zimayik
477. Ziveri Kebir
478. Ziveri Sağir
479. Zoğapa.

Süleymaniyapıcı

20 İlk Teşrin (Teşrinievvel) 1935 Yılında Yapılan Nüfus Sayımına Göre Palu'nun Köyleri

Palu Merkez

1. Abasan
2. Abrenk
3. Akmezra
4. Alkatyan
5. Alayağmur
6. Argat
7. Artihan
8. Aşkığ
9. Balkaya Aşağı
10. Balkaya Yukarı
11. Ayranı Kara
12. Bedevi
13. Bilalköy
14. Buban
15. Caro
16. Çiftlik
17. Çınaz
18. Dümürci
19. Ekrek
20. Emirhan
21. Habap
22. Habap Gözereği
23. Hacıkel
24. Hasbey
25. Hamel
26. Haraba
27. Harpünk
28. Hoşmat
29. Hun
30. Hüssan
31. Hüngivet
32. Kadıyan
33. Kamışlı
34. Kapıaçmaz
35. Karaburk
36. Karor
37. Karaman
38. Karaşeyh
39. Karınca
40. Kasil
41. Keseköprü
42. Kevank
43. Köroğlu Mezrası
44. Kürdikan
45. Kürüm
46. Lekiç
47. Loğmar
48. Mağara
49. Mahman
50. Mirahmedi Süfla
51. Mirahmedi Ülya
52. Nacaran
53. Nırhi
54. Noşnek
55. Paho
56. Payamlı
57. Sağuna
58. Saraçor
59. Seyiteli (Seydilli)
60. Sığam
61. Sekarat
62. Şıhmiran
63. Şıhpiran
64. Tatar
65. Tilk
66. Tırha
67. Totik
68. Vasank
69. Vank
70. Yeniköy
71. Yeniköy Mezrası

Süleyman Yapıcı

Gökdere Nahiyesi

1. Erdürük (Nahiye Merkezi)
2. Atik
3. Bahraman
4. Dervişan
5. Dolu Keperek
6. Gaydimen
7. Gevlayi Süfla
8. Gevlayi Ulya (Tekye)
9. Gözerek
10. Haylanı Kebir
11. Haylanı Sağir
12. Hor
13. İsaağa Mezrası
14. Kayalık
15. Kiran
16. Kiliban
17. Maman
18. Mergihesman
19. Miyalan
20. Mirel
21. Nasranı Ülya
22. Nasranı Süfla
23. Okciyan
24. Pakadun
25. Parsığanı Kebir
26. Paymerk
27. Pul
28. Püşkülan
29. Safvere
30. Sersot
31. Sipeni
32. Suveran
33. Tanzut
34. Tuluk
35. Tuy
36. Venerim
37. Ziveri Kebir
38. Ziveri Sağir
39. Zugapa

Karabegan Nahiyesi

1. Hirvan (Nahiye Merkezi)
2. Ameran
3. Aynato
4. Berik
5. Bircik
6. Desmoni
7. Dol
8. Ekrek
9. Gehar
10. Gerimtaş
11. Geyt
12. Girdo
13. Göma
14. Kasan
15. Kidek
16. Kodmir
17. Lisköm
18. Mayohan
19. Merzil
20. Nareş
21. Ropin
22. Saman
23. Simserkis
24. Şarih
25. Tarhana
26. Tırmal
27. Veşin
28. Vüşkülan

Karaçor Nahiyesi

1. Çakcur (Nahiye Merkezi)
2. Akçekent
3. Aşağı Köse
4. Avlağı
5. Beroş Kömi
6. Bestek
7. Cafikan
8. Çelebi
9. Enkuran

Süleyman Yapıcı

10. Fahri Bey (Kengerli)
11. Gülüşkür
12. Hacı Mekke
13. Hacı Sam
14. Holağı
15. Kacar
16. Kacar Mezrası
17. Karahido
18. Kavak
19. Kilise
20. Kinar
21. Kirva Köyü
22. Kızılan
23. Kuşçu
24. Küran
25. Mustafaköy
26. Murikan
27. Mişalu Komi
28. Osmanağa Komu
29. Pafikan
30. Pirikan
31. Piyadan
32. Reşan
33. Sorikan
34. Taşveren
35. Uzunoba
36. Veyisköyü
37. Yarımca
38. Yukarı Kazan

Ohu Nahiyesi

1. Tepe (Nahiye Merkezi)
2. Ağa Mezrası
3. Ahşiş
4. Alikan Ülya
5. Alikan Süfla
6. Badran
7. Bağcacık
8. Beydeve
9. Cubbur
10. Çanakçı
11. Delikan
12. Deveci
13. Dilimili
14. Ferheköy
15. Girbo
16. Güzerek
17. Gülüce
18. Hamukan
19. Hamzalı
20. Himran
21. İsabey
22. Kafan
23. Kalacık
24. Kanberşıh
25. Karakoçan
26. Karapınar
27. Kavman
28. Kırgılköyü
29. Kızılca
30. Kızılpınar – Totik
31. Komik
32. Kolandere
33. Köryusuf
34. Kuşçu
35. Kürdikâni Süfla
36. Kürdikâni Ülya
37. Sahanı Süfla
38. Sahanı Ülya
39. Mahmutlu
40. Mir Ahmedi Zülfikar
41. Musyan
42. Sagın
43. Sarucan
44. Savuşak
45. Şeyfan
46. Şevtiyan
47. Tirkiyan
48. Yalancı
49. Yığı
50. Yüzev

Süleyman Kapıcı

Sivan-Servi Nahiyesi

1. Tinik (Nahiye Merkezi)
2. Abdalar
3. Alaettin
4. Avnik
5. Baziyan
6. Büyükköy
7. Deri
8. Deruman
9. Gayt
10. Gazmahodan
11. Gülikan
12. Hacıyan
13. Halveliyan
14. Haraba _ Çalkadan
15. Haylanı Kebir
16. Hespor
17. Heydan
18. Hünyan
19. Kesan
20. Kelhısı
21. Mahmudan
22. Melekan
23. Meteran
24. Molla ibrahim
25. Rızvan
26. Sayer
27. Seyyar
28. Şellihidan
29. Şıhısmailan
30. Vatroköm
31. Villik
32. Viskiçor
33. Zimayik.[171]

Gömeçbağlar (Tilk) Köyü

171. T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Genel Nüfus Sayımı, 20 İlk Teşrin 1935, Elaziz Vilayeti, s.20-23.

17 Kasım 1963 Mahalli Seçimlerinin Yapıldığı Dönemde Palu'nun Köyleri

Yeni adı	Eski Adı
Palu Merkez	
1. Akmezra	—
2. Akyürek	Mahman
3. Altınölçek	Şeyhmiran
4. Andılar	Sağuna
5. Arındık	Lekiç
6. Aşağı Mirahmet	—
7. Baltaşı	Nacaran
8. Bayramyazı	Paho
9. Beşpınar	Nöşnek
10. Beyhanı	Hun
11. Bilalköy	—
12. Bozçanak	Buban
13. Burgudere	Hun Ekrek
14. Çakırkaş	Hoşmat
15. Çiftlikköy	—
16. Damlapınar	Abasan
17. Demirci	Dümürcü
18. Ekinözü	Habab
19. Gedikyurt	Kürüm
20. Gökçedal	Habab Gözereği
21. Gömeçbağlar	Tilk
22. Gözecik	Bedevi
23. Güllüce	Saraçor
24. Gümüşkaynak	Kürdikan
25. Hasbey	—
26. Kapıaçmaz	Sığam
27. Karabürk	—
28. Karacabağ	Caro
29. Karaman	—
30. Karasalkım	Alkatyan
31. Karataş	Kadıyan
32. Karıncaköy	—
33. Kasil	—
34. Kavakköy	—
35. Kayaönü	Hamel
36. Keklikdere	Tırha
37. Kovancılar	—
38. Köprüdere	Abrenk
39. Mağaraköy	—
40. Muratbağı	Gülüşkür
41. Nişankaya	Loğman
42. Örencik	Hıraba
43. Örgülü	Kevenk
44. Payamlı	—
45. Saraybahçe	Çınaz
46. Sarıbuğday	Karaşıh
47. Seydilli	—
48. Soğukpınar	Artıhan
49. Şenova	—
50. Taşçanak	Totik
51. Tatarköy	—
52. Tepebağı	Karor
53. Umutkaya	Hacıkel
54. Üçdeğirmenler	Harpünk
55. Yarımca	—
56. Yarımtepe	Argat
57. Yazıbaşı	Sekrat
58. Yeniköy	—
59. Yeniköymezrası	—
60. Yeşilbayır	Venk
61.Yukarı Mirahmet	—
Gökdere Bucağı	
1. Gökdere (Bucak Mer.)	Erdürük
2. Akbulut	Ziver
3. Aşağı Demirci	Aşağı Gevla
4. Aşağı Kanatlı	Aşağı Nasran
5. Atikköy	—
6. Beydoğan	Zoğapa
7. Bölükelma	Tüyköy

8. Büyükçaltı	Büyük Haylan
9. Durmuşlar	Durmuşan
10. Gemtepe	Gaydimen
11. Göçmezler	Mergihasman
12. İsaağa Mezrası	—
13. Karasungur	Bahraman
14. Kayalık	—
15. Kırkbulak	Parsiyan
16. Köklüce	Kiliban
17. Küçükçaltı	Küçük Haylan
18. Okçular	Okçiyan
19. Tabanözü	Püşkalan
20. Yılbaşı	Saffara
21. Yoncalıbayır	Hor
22. Yukarı Demirli	Yukarı Gevla
23. Yukarı Kanatlı	Yukarı Nasran

Karebegan Bucağı

1. Arıcak (Bucak Mer.)	Mirvan
2. Bozçavuş	Geyit
3. Bükardı	Berik
4. Çakmakkaya	Dolköy
5. Çavuşdere	Lisköm
6. Çevrecik	Vüşküla
7. Erbağı	Merzil
8. Erimli	Veşin
9. Esenlik	Girdo
10. Göründü	Gehar
11. Gümüşkaya	Simserkis
12. Gürçubuk	Şarih
13. Halkalı	Aynato
14. Kambertepe	Gedek
15. Karakaş	Bircik
16. Kayahisar	Ropin
17. Kutludüğün	Ekrek
18. Küplüce	Desmoni
19. Ormanpınar	Amaran
20. Samanköy	—
21. Tarhanaköy	—
22. Üçocak	Tırmal
23. Yalnızdamlar	Göma
24. Yaylabaşı	Muhyan
25. Yoğunbilek	Narvis

Karaçor Bucağı

1. Çaybağı (Bucak Mer.)	Çakçur
2. Akçakent	Ağcakent
3. Altınkum	Kinar
4. Aşağıköse	—
5. Avlağı	—
6. Bağgülü	Mürikan
7. Çatakbaşı	Kızılan
8. Çelebi	—
9. Değirmentaşı	Piyadan
10. Ekinbağı	Reşan
11. Esenkavak	Bestek
12. Fahribeyköy	—
13. Fahribey Mezrası	—
14. Gülçatı	Kirvaköy
15. Hacımekke	—
16. Hacısam	—
17. İğdeli	Sorikan
18. Kaçar	—
19. Kolluca	Pirikan
20. Kuşağacı	Veyis
21. Kuşçuköy	—
22. Mustafaköy	—
23. Osmanağaköy	—
24. Salkımlı	Ergüran
25. Soğanlı	Karahido
26. Sürekli	Küran
27. Taşören	Taşveren
28. Topağaç	Pafikan
29. Uyandık	Muşulu
30. Uzunova	—
31. Yenidam	Cafikan
32. Yeşildere	Kiliseköy
33. Yukarı Kazanlar	— 172

172. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları, s.23/21-25.

Palu'nun Şu Andaki Köyleri

Yeni adı	Eski Adı	Mezrası
1. Akbulut	Ziver	Gümüşlü
2. Akyürek	Mahman	Umurca (Vasenk) - Yazmacık (Çırap)
3. Altınölçek	Şeyhmiran	—
4. Andılar	Sağuna	İncesu (Boğsi)
5. Arındık	Lekiç	Hüssam - Şeypiran
6. Atikköy	—	—
7. Baltaşı (Belediyelik)	Nacaran	—
8. Beydoğan	Zoğapa	—
9. Beyhan (Belediyelik)	Hun	Çatalca
10. Bozçanak	Buban	Hanönü - Hama
11. Bölükelma	Tüyköy	—
12. Burgudere	Hunekrek	—
13. Büyükçaltı	Büyük Haylan	—
14. Damlapınar	Abasan	Gömelan
15. Gemtepe	Gaydimen	—
16. Gökdere (Nahiye)	Erdürük	Sivrikaya - Akdemir
17. Güllüce	Saraçor	—
18. Gömeçbağlar	Tilk	—
19. Gümüşkaynak	Kürdikan	—
20. Hasbek	—	—
21. Karacabağ	Caro	Hamzabey - Taştek
22. Karasalkım	Alkatyan	Pınarbaşı - Üçevler
23. Karataş	Kadıyan	Aksaray (Hıdıran) - Eşmekaya (Sofyan)
24. Kasil	—	—
25. Kayaönü	Hamil	Yaylacık (Hamelhış)
26. Keklikdere	Tırha	Balkaya
27. Kırkbulak	Büyükparsiyan	Ünveren (Küçükparsiyan) - Payamlı (Rezan) - Dutağacı (Kıldik)
28. Köklüce	Kiliban	Dolüküçük - Bük
29. Küçükçaltı	Büyükhaylan	—
30. Örencik	Hıraba	Keseköprü
31. Örgülü	Kivenk	—
32. Seydili	—	—
33. Tarhana	—	Dere
34. Umutkaya	Hacıkil	—
35. Üçdeğirmenler	Harpünk	Köroğlu - Tekevler - Maço
36. Yarımtepe	Argat	Tulumlu
37. Yeşilbayır	Venk	—

Üçdeğirmenler (Harpünk) Köyü

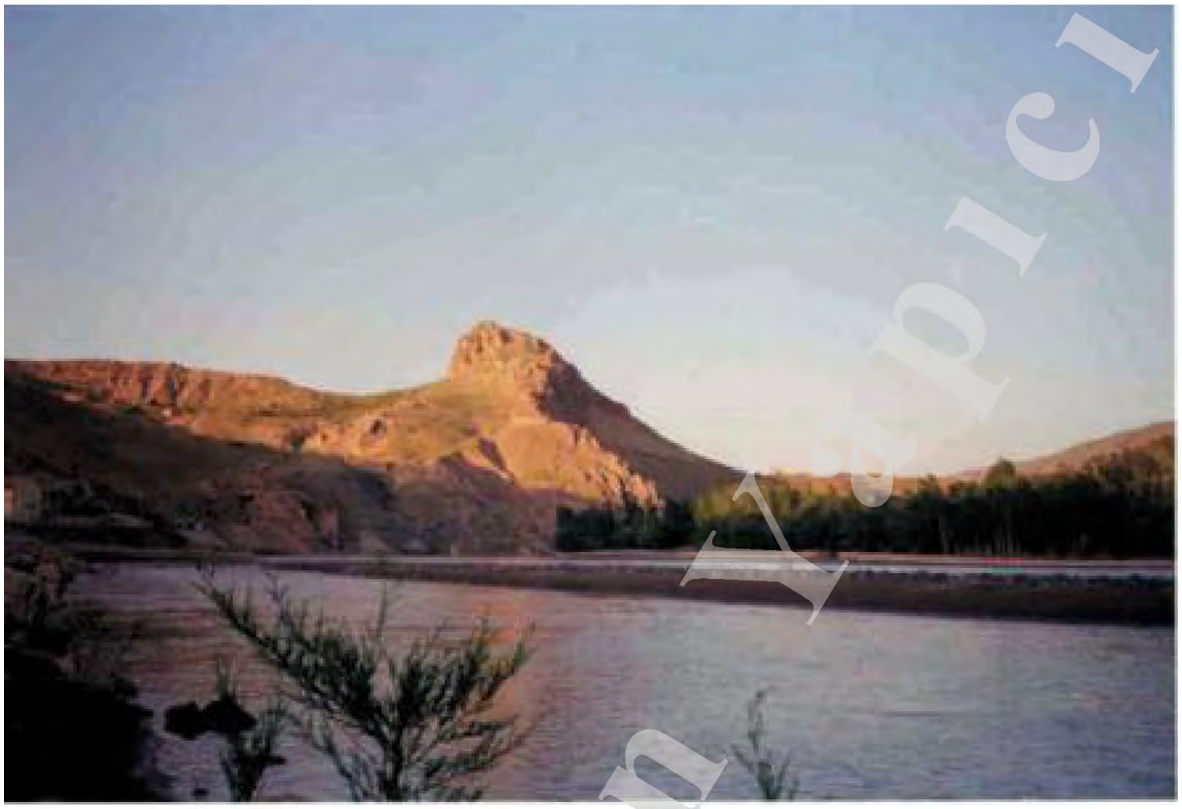

Baltaşı (Nacaran) Köyü

Süleyman Yaprak

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜLTÜR

Süleyman Yapıcı

Palu Kalesi (Sinan Yapıcı Arşivi)

TARİHİ ESERLER

Süleyman Yapıcı

Şu andaki Palu ilçesinin 1 km. doğusunda yükselen ve halk dilinde "Karalar Kalesi" olarak söylenen Kale, Murat Nehri'nin Altın Ova'ya kavuşmadan oluşturduğu dönencede, tüm çevreye egemen bir kayalıkta yer alan ka¬le ve kalenin eteklerinde Eski Palu'da son yerleşim kalıntıları batı, güney ve güney doğusuna kadar uzanır.

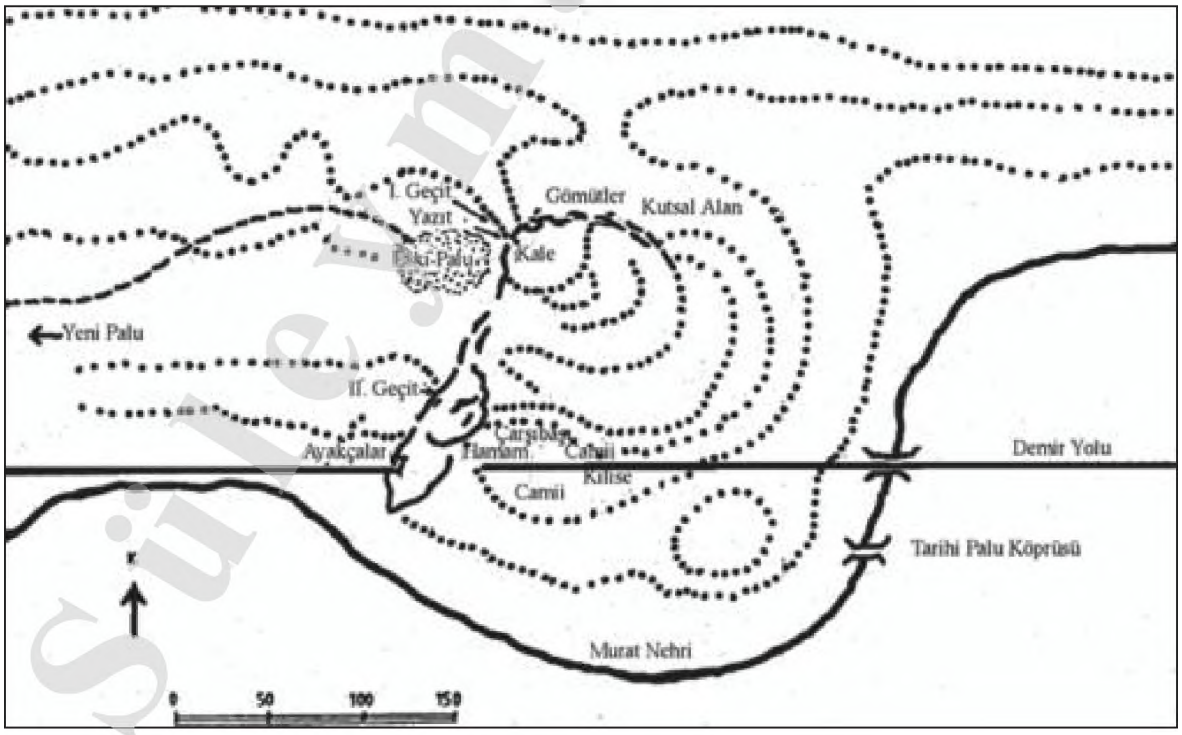
Güneyde iki Osmanlı camii, bir hamam ve Bizans dönemine ait bir Ermeni kilisesi; Batıda bir Selçuklu, bir Osmanlı camii, çeşmeler ve konutlar; güney doğusunda Roma (Artuklu) dönemine ait eski Murat köprüsü, kiliseden çevrilmiş cami harabesi ve konutlarıyla çok eski dönemlere dek uzanan parlak geçmişinin onuru ve kendi kaderine terkedilmişliğin suskunluğu içindedir.

Bu zengin mirasıyla araştırmacılar için eşi bulunmaz bir çalışma ortamı sunan Palu'nun Orta Çağ ve Osmanlı dönemi eserleri acımacak durumlarıyla gün geçtikçe geçmişi gelecekten kopartmaktadır. Palu'nun yakın bir geçmişe dek önem¬li bir merkez olma konumu ve kalede toprak altında tabiata ve özellikle insana karşı inatla direnen bölmeli büyük sarnıçlar ve kalenin dört bir yanını çevreleyen yerleşim yerleriyle geçmişte azımsanamayacak bir nüfusun varlığına şahitlik etmektedir.

PALU KALESİ

İçindeki Urartu Menua dönemi yazıtı ve önündeki toplanma alanı, Urartu başkenti Tuş-pa'daki örnekleri andıran üç anıtsal kaya mezarları, sur duvarları ve yatakları, basamaklı iki su tüneli, Murat'a inen ayakçaları, tahıl çukuru, kaya olukları, sunaklı alanları ve savunma amaçlı hendekleri bu kalenin önemini göstermektedir.

Palu Kalesi'nin hangi dönemde yapıldığı bilinmemektedir. Ancak o dönemlerde Kale-kent özelliği taşıyan Palu Kalesi Urartu Kralı Menua döneminde fethedilmiş ve bir tapınak yapılmıştır. Murat nehrinin kuzeyindeki alanda kurulmuştur. Güney ve doğu eteklerinde Murat suyu ile kuşatılmış, yalnızca Palu – Karakoçan alanını değil aynı zamanda Murat nehrinin geçtiği noktayı da denetimi altında bulunduran hakim

Palu Kalesi (Nevzat Çevik)

Kalenin Kuzeybatıdan Görünüşü (Sinan Yapıcı Arşivi)

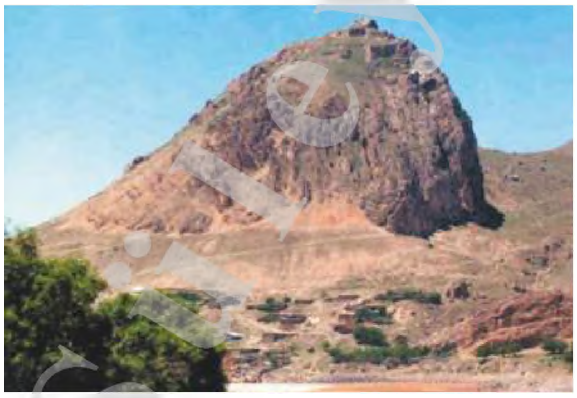

Kalenin Kuzeydoğudan Görünüşü

bir konuma sahiptir. Çünkü Murat doğudan, batıya doğru sarp bir vadi içinde akarak uzanmakta ve Palu yakınında genişleyip durgunlaşarak geçişe elverişli bir duruma gelmekteydi. Asur istila hareketlerine karşı korunmak için kurulan Nairi ülkesi kale-kentlerinin en önemli özelliği, en az birini görebilecek konumda inşa edilmiş olmalarıdır. Örneğin Palu Kalesi, kuzeydeki kale-kentlerden Bahçecik'i batıdaki yeri bilinmeyen kaleyi -ki muhtemelen Mastarın doğu yakasında olmalı- o da Koçkaleyi, o da Harput kalesini görebiliyordu. Bahçecik, Til Tepe'yi ve Bağin Kale'yi görebilirdi. Aslında bu temel özellik takip edilerek günümüzde bilinmeyen Nairi Kale-kentlerinin yerlerini tesbit etmek mümkündür.[173]

Kuzey ve batıdan da sarp kayalıklarla korunmuş ve dünyada bir eşi olmayan bu doğal korunaklı tüm çevreye egemen ve görkemli konumuyla Urartular'ın yerleşim geleneğindeki tüm koşulları taşıyarak bu yönüyle başı çekmektedir. Tahrip edilen Urartu dönemine ait surlar ve kalıntıları da oldukça zengindir.

Sanatta, özellikle kaya ve maden işçiliğinde üstün bir yaratıcılığa ulaşan Urartular'dan günümüze dek gelebilen önemli kalıntılar arasında; üç kaya gömütü, Menua yazıtını içeren kaya nişi ve ilgili tören alanı, ambara ait olabilecek kaya oyuğu, kutsal alan, iki adet sarnıç ana kayalığın tabana yakın kesiminde yatay bir tünelle girilen ve basamaklarla Murat nehrine kadar içerden inen basamaklı kaya tüneli, diğeri daha yüksekte yuvarlak ağızlı dibe doğru genişleyen açık sarnıç türündendir. Murat Nehri'ne doğru inen kaya basamakları, bir tapım nişi, kalenin güney-

Kalenin Doğudan Görünüşü

Kalenin Güneydoğudan Görünüşü

173. Kemalettin Köroğlu, Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, s.14, 76.

Urartu Kralı Menua'ya Ait Kitabe (Sinan Yapıcı Arşivi)

doğusunda üç sırası korunmuş sur duvarı, ana kayaya açılmış su yatakları ile kaya işaretleridir.[174]

KAYA KİTABESİ

Kalede en iyi bilinen öğe, bilim adamlarınca defalarca incelenen ve ele alınan kitabe nişidir. Ana kayaya özenle açılan 3.50 m. yüksekliğinde, 1.50 m. eninde 0.30 m. derinliğinde düz yüzeye kazınan Urartu çivi yazısı, iki bölümde düzenlenmiş olup, 28 satırlık ilk bölümü tüm alanın üst yarısını kaplarken, 7 satırdan oluşan ikinci bölüm alt yarı üzerine ortalanmıştır. Büyük bir özen ve düzen içinde sıralanan satırlar, Urartu'nun tarihsel içerikli yazıtları arasında en görkemli kaya nişine oyulmuş olmasıyla ünlüdür.[175]

Kitabenin Çevirisi:

"Tanrı Haldi silahları (?) ile yola çıktı. O Şebeteria kenti (URU şe-be-te-ri-a) ülkesini fethetti. Huzana kenti (URU hu-za-na) ülkesini fethetti. Şupa (ne) kentini (URU şu-pa-ni) fethetti. Haldi güçlüdür, tanrı Haldi'nin silahları (?) güçlüdür.

Tanrı Haldi'nin gücü ile, İşpuini oğlu Menua ilerledi. Şebeteria kenti ülkesini fethetti. Huzana kenti ülkesini fethetti. Şupa(ne) kentini fethetti. Hati ülkesine (KUR ha-a-ti) kadar ilerledi.

O tanrı Haldi'ye bu yazıtı diktirdi. Şebeteria kentinde bir Haldi tapınağı (?) yaptı. Şebeteria kenti... O Melitia şehrinin (URU me-li-te-i-al-ne) kralını haraç (vermek) koşolu ile bağışladı.

Tanrı Haldi'inin büyüklüğü ile, İşpuini oğlu Menua büyük kral, güçlü kral, Biainili ülkesinin kralı, Tuşpa şehrinin hükümdarı (dır).

Menua der ki: Her kim bu yazıtı tahrip ederse, her kim suç işlerse, her kim bir başkasına bunları yaptırırsa, tanrı Haldi, tanrı Teişeba, tanrı Şivini, (ve bütün) tanrılar onu güneşin altından yok etsinler."[176]

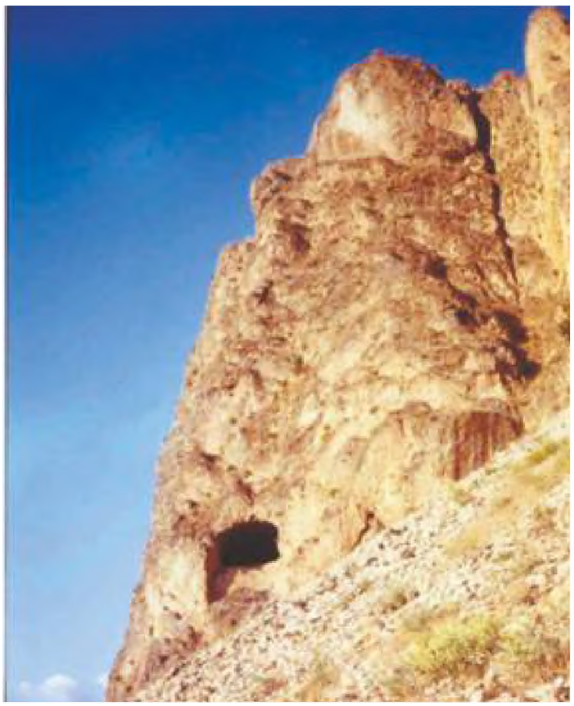
Bu kitabe üzerine M.S. 19. yüzyılda yazılan Arapça yazıtta;

"*Ed-dünyâ sâ'tun fec'alhâ Tâ'aten*
Ketebe el-Verd bin Abdullah"

"*Dünya bir saatlik zamandır, onu ibadetle geçir. Abdullah oğlu Verd yazdı*"
okunmaktadır.

Kitabe nişinin yanındaki simgesel kaya - kapısı ve önündeki büyük tapınma düzlüğüyle de benzeri bulunmamaktadır.[177]

174. Kemalettin Köroğlu, Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, s.15; Nevzat Çevik, Murat Koyağı'nda Bir Urartu Kalesi Şebeteria ve Batı Urartu'da bir Kent ve Kaya Anıtları Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı, Ağustos-Eylül,1992, sayı: 95.
175. Nevzat Çevik, Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı, Ağustos-Eylül,1992, sayı: 95, Murat Koyağı'nda Bir Urartu Kalesi Şebeteria ve Batı Urartu'da Bir Kent ve Kaya Anıtları, Yüksek Lisans Tezi.
176. Kemalettin Köroğlu, a.g.e., s.48-49.
177. Kemalettin Köroğlu-Ali M. Dinçol, Palu Yazıtı Üzerine Bir Not, Anadolu Araştırmaları.

1. Kaya Tüneli'nin Uzak Görünüşü (Sinan Yapıcı Arşivi)

BASAMAKLI KAYA TÜNELLERİ

Kalede suya ulaşmaya yönelik, tümü ana kayaya oyularak açılmış yapılar basamakla içten iki kaya tüneli ile dıştan Murat'a inen ayakçalardan oluşmaktadır.

a) İç kaya Tüneli

Kaleye girişte karşılaşılan ilk Urartulu dönem, kayalığın batı alt kesiminde yer alan anıtsal girişli su oyuğudur. 16 metrelik bir düzlükte, batı doğu yönünde uzanan tünel, daha sonra güneydoğuya doğru yönelerek inişe geçer. Kalenin

1. Kaya Tüneli'nin İç Görünüşü (Sinan Yapıcı Arşivi)

1. Kaya Tüneli'nin Yakın Görünümü

güneydoğu eteğinden Murat'a çıktığı söylenilen tünelin ilk aşamada izlenebilen basamaklardan sonra tünelin nereye nasıl gittiğini bugün tesbit etmek mümkün değildir. Açılan bu tünelin konumu ve suya ters yöneliminden amacın daha çok yeraltında bir su kaynağına inmek için de olduğu söylenebilir.

İlk düzlükte duvar kenarına eşit aralıklarla iki sıralı toplam 23 kaya çanağı ve basamaklarla başlayan asıl geçitte yanlara karşılıklı meşalelikler oyulmuştur. Tünelin özgün yanı, düzlüğü oluşturan ilk bölümün, bir geçide göre, büyük ölçülerde bir tören alanı görünümünde düzenlenmiş olmasıdır.

b) İkinci Kaya Tüneli

Kalenin güneyinde ayakçaların başladığı kayalıkların hemen üstünde açılan ve zamanla oluşan toprak dolgu nedeniyle salt dar ağzı görülebilen ikinci tünel ise, doğrudan doğruya Murat'a inmektedir.

2. Kaya Tüneli'nin Girişi

Süleyman Demirel

Muraat Nehrine İnen Ayakçılar (Sinan Yapıcı Arşivi)

c) Kaya Basamakları

Kalenin güneyinde kaya basamaklarının başladığı ve Murat'a inen basamakların doğu kolunun, büyük bölümü basamakların devamı şeklindedir. Doğrudan suya inen batı tarafındaki basamaklar ise bir merdiven görünümünde olup rahat bir inimi vardır. Ustalıklı bir biçimde ana kayaya oyulan basamaklar, Murat Nehri'ne ulaşan kısmı, demir-yolu yarmasıyla kesilmiştir.

KAYA AMBARI

Kalenin güney göğsünde bulunan, konum ve yapısından yukarılardan koptuğu anlaşılan, bir, kaya kütlesinin içerdiği, kaya oyuntusu, kaya ambarı olarak ya da erzak deposu olarak bilinen bir döşemin dibine ait olmalıdır.

KUTSAL ALAN

Kalenin en yüksek noktası olan kuzeydoğu kesiminde ana kayanın düzleştirilmesiyle oluşturulmuş bir alan yer alır. Üstü toprak dolgu olan alanın birkaç metre batısında, bu döşemle ilgili olması gereken düzgün bir köşe oluşturulmuş, uçuruma bakan arka kısımda basamaklar ile kayalık sınırından batıya doğru aynı alana ilişkin bir dizi kaya işçiliği bulunmaktadır.

Bunların en önemlisi, tanrıya ulaşmak için seçilebilecek yerlerin en uygunu denebilecek konumda görkemli bir kaya kütlesi üzerinde oluşturulmuş, sunak izlenimli döşemdir.

Kaya Ambarı Kalıntısı

Saray Kalıntısı ve Sur Şeklindeki Duvarı

KAYA İŞARETLERİ

Kalenin kuzey eteklerinde bulunan iki büyük kaya kütlesinin üstünde bir dizi işaret oyulmuştur. İlk kütlede 90 ve 100 cm. çaplarında yan yana iki yuvarlak ve yine bunlarla ilişkili olarak kuzeye yönelik 1.70 cm. uzunluğunda bir kanal bulunur.

İlkinin 5 m. kuzeyinde bulunan ikinci kütlede 70 cm. eninde ve daha geniş kanallarla ilkinden farklı bir biçim oluşturulmuştur. Kanalın uzunluğu 4 metredir. İhtimaldir ki bu kaya kütlesine çıkabilmek amacıyla oyuklar açıldığı gözlemlenir.

Bu tip işaretlerin benzerlerini Bahçecik Köyü ile Harput'ta da görmek mümkündür.

SUR KALINTILARI ve ÇEŞİTLİ YAPILAR

Tamamen yıkılmış ve sadece toprak üstünde temel niteliğinde kalmış yoğunlukla Orta Çağ dönemine ait sur duvarları ve çe¬şit¬li yapılar bulunmaktadır. Bunun yanında kalenin çeşitli yerlerinde işlevi kesinleşmemiş eski yapılar da mevcuttur.

Bu yapılar hakkında bir bilgiye ulaşılamadığı gibi, yapılış tarihleri ve binaların kullanım maksatları da belli değildir.

Kaledeki Sur Kalıntıları (Sinan Yapıcı Arşivi)

Farklı Medeniyetlerden Kalma Eski Yapılar

Çeviri Yapıcı

KAYA MEZARLARI

Eski Palu'dan bakıldığında karşıdan girişleri görülebilen üç mezar, kalenin kuzeybatı tarafının en sarp kesiminde konumlanmıştır. Şebeteria'daki yazıt nişinin yanında Urartu kaya mimarlığının en muhteşem ürünleri kuşkusuz bu kaya mezarlarıdır. Urartu kaleleri arasında çok odalı üç mezarı barındıran tek merkezdir.

Palu mezarlarının üst düzey eyalet yöneticilerine ait olduklarını doğrulamaktadır. Şebeteria konumu itibariyle Urartu'nun bayraktarlığını yapan, yüksek yöneticilerin konakladığı bir merkez (başkent) görünümündedir. Bundan kaynaklanan önem ve büyüklüğüyle de bu görkemi hak etmiştir.

Palu mezarları, genel plan ve detay işçilikleri bakımından Urartu kaya mezar mimarisinin tüm özelliğini gösterir.

Urartu'da yakarak veya yakmadan gömü yapılmaktaydı. Yönetici kesim ve olasılıkla aileleri büyük kale ve merkezlerin yakınındaki çok odalı kaya mezarlarına birlikte, diğerleri ise olasılıkla sosyal statülerine göre toprak altına inşa edilen oda mezarlara, basit toprak mezarlara veya yakılarak urne adı verilen küplere gömülmekteydiler. Palu'daki, çok odalı kaya mezarları bunlardandır.

1. Mezar

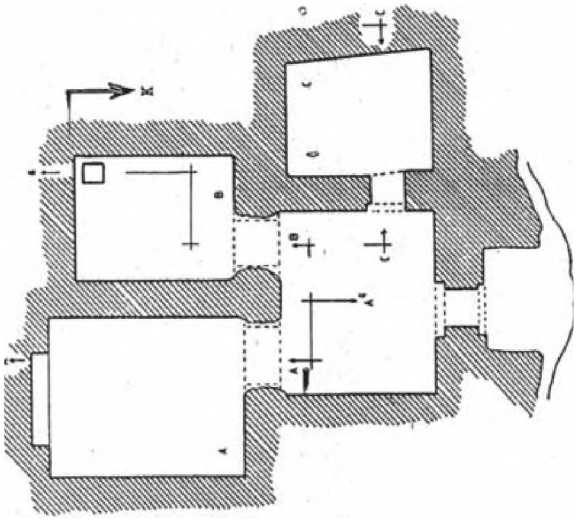
Kalenin kuzeybatı kaya yüzünün en sarp kesimindedir. 2.00 m. genişliğindeki ön alana bu yönde açılan kaya geçidiyle varılır. Zor ulaşımlıdır. Dört odalıdır. Kaya mezarları içinde en iyi işçilik gösteren 1. mezardaki odaların tümü düz tavanlı olup, dikdörtgen veya kare planlıdır.

Kabuk kayanın oyularak oluşturulan ön alanın ardından, düzleştirilmiş kaya yüzeyine açılan

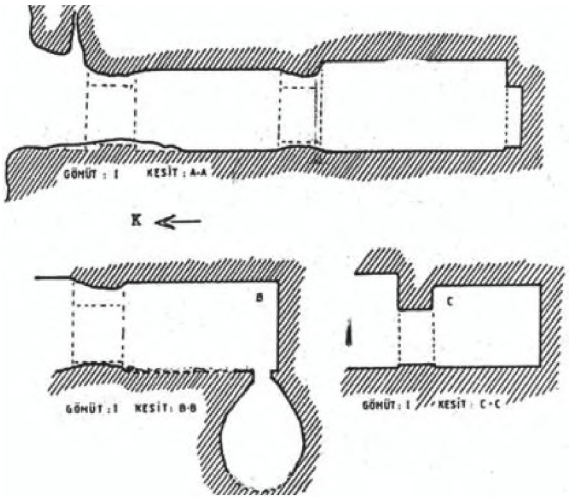
1. Mezar

0.90x0.84x1.98 m. boyutlarındaki mezar girişinin üç kenarı içte ve dışta 0.15-0.20 m.'lik silmelerle çerçevelidir. Kapının yarım yüksekliğinde başlayan yarım çemberle sonlanır. Kapı üstünde, geç dönemde açılmış, dar ve farklı işçilikli kısım, girişi 0.35 m. yükseltir. Buradan

1. Mezar Planı (Çizim: Nevzat Çevik)

Yapıcı

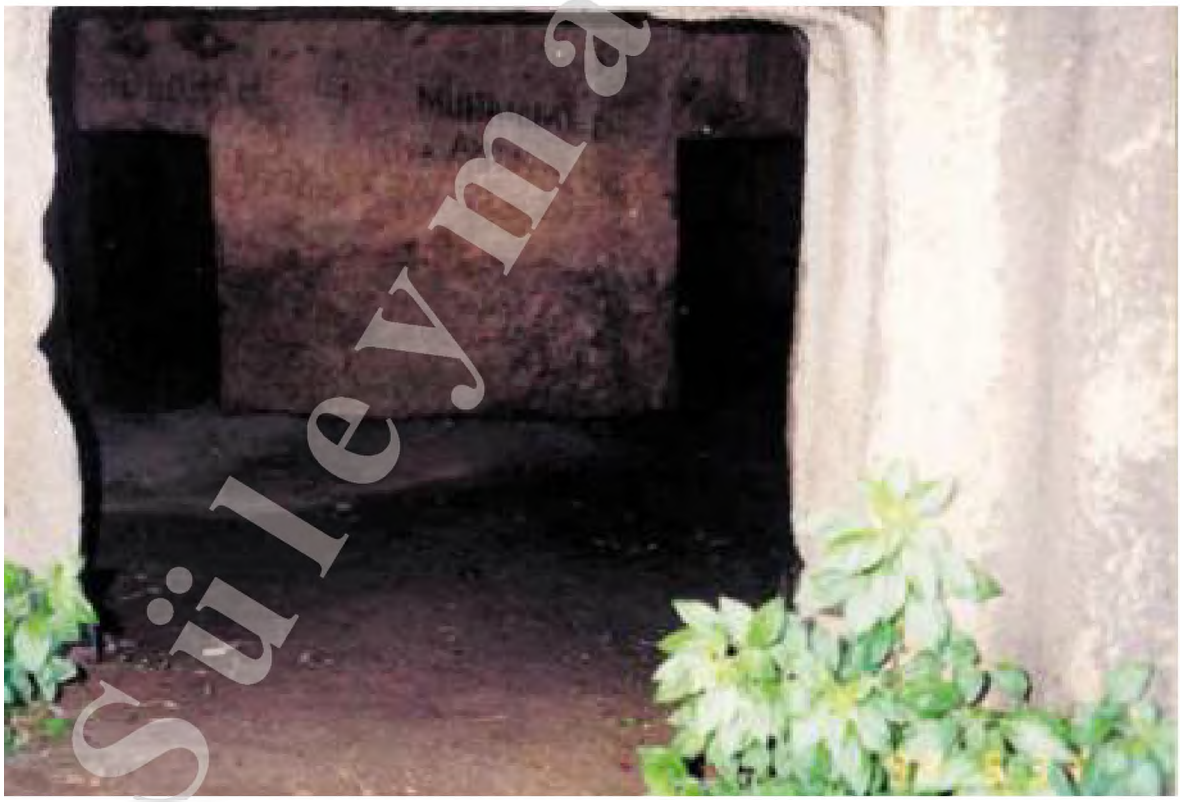

1. Mezar Kesiti (Çizim: Nevzat Çevik)

duvarları birbirine dik açıyla birleşen oldukça iyi işçilikli ana odaya girilir. Ana oda 4.28x4.37x2.10 m. ölçülerindedir. Diğer üç odaya geçit veren ana mekan konumundadır.

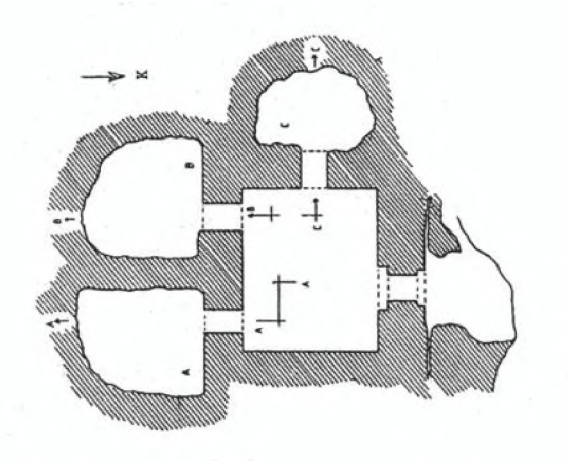
3.76x4.80x2.31 m.'lik 1. arka odaya, ana odanın güney duvarının doğusunda, üç yanı silmeli ve eşikli olduğu anlaşılan 1.90x0.82x1.80 m. bir kapıyla geçilir. Ana odadan farkı, arka duvarında açılan 1.77x0.57x2.00 m. ölçülerindeki nişitir. Bu oda oldukça iyi işçiliklidir ve duvarlar birbirine dik açıyla birleşir. Bu özellikleriyle mezarın en önemli bölümüdür. Odanın büyüklüğü, mükemmel işçiliği ve ayrıcalıklı görünümü ile, gömüt sahibinin burada gömüldüğü ve büyük niş ile de ölü kültürüyle ilgili tapınımın burada gerçekletiğini göstermektedir.

Ana odanın güney duvarının batısında bulunan 1.30x1.05x2.80 m. ölçülerindeki ikinci kapı, kendisi gibi aşınıma uğramıştır. İçi moloz yığıntılı olan 3.10x3.90x2.30 m.'lik 2. arka odaya açılır. Tavan ve duvarlarda oluşan iri yarıkların nedeni, su sızıntısı ile birlikte aşırı nemdir. Odanın güneybatı köşesinde, kayanın en sert ve gözeneksiz olduğu kesimde, tabanda oyulan kare ağızlı 2.80 m. derinliğinde dev bir yumurtayı andıran kuyu vardır. Kuyu tabanının yapısının

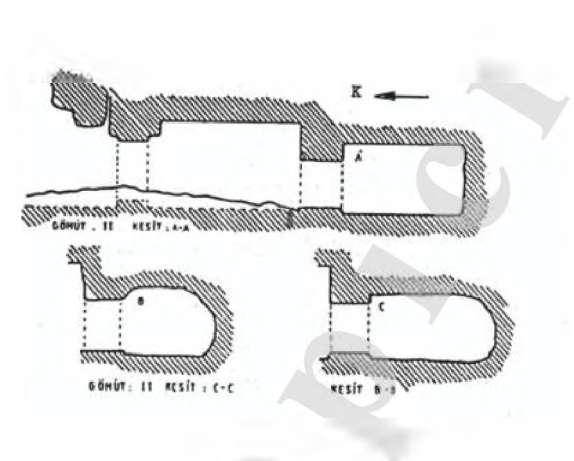

2. Mezar

Süleyman

2. Mezar Planı (Çizim: Nevzat Çevik)

2. Mezar Kesiti (Çizim: Nevzat Çevik)

nasıl olduğu dolgu nedeniyle görülmemektedir. Kuyu içinde ve odada ele geçen parçalardan, 0.60x0.60 boyutlarında bir kapak bütünlenir. Buluntu yeri ve ölçüleri bunun, herbir kenarı 0.50 m. olan ağzıyla kuyuyu örttüğünü göstermektedir. Bu kuyada iskelet toplama işlevi için bu çukurun kullanıldığı düşünülebilir.

Yan odaya girişi, sol yanı silmeli 0.70x0.97x1.47 m.'lik bir kapı sağlar. Yalın ve niteliksiz olan odanın ölçüleri 3.10x3.52x2.15 m.'dir. Mezar kapısı, 1 ve 2 nolu arka oda kenarındaki aşınıma karşın, yan oda kapısı fazla yıpranmamış, özgün yapısıyla günümüze gelebilmiştir.

2. Mezar

Birinci mezara ulaşan yolun doğu ucunda ve bitimindedir. Giriş önünde, 2.45x2.50x2.43 m. ölçülerinde yalancı tonozlu bir ön alan oluşturulmuş; eğilimli yol, ön alan, mezarın Orta Çağ'da farklı bir amaç için ikinci kez kullanımına işaret eden ve bu dönemden kalan moloz bulunmaktadır. Dört odalı ve işçilikte niteliklidir. 0.15 m.'lik tek silmeyle çevrelenen 0.90x1.20x1.65 m. boyutlarında dış kapı düzeltilmiş kaya yüzeyine açılmıştır.

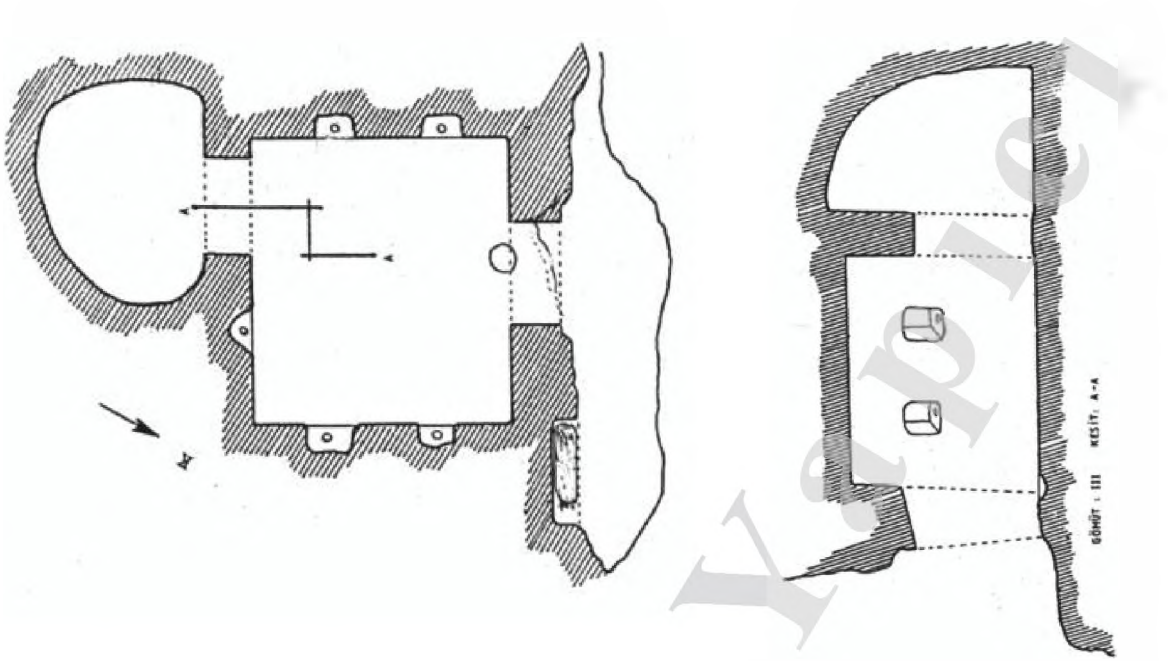
4.20x.x3.70x2.25 m. ölçülerinde oyulan ana oda, güney duvarından iki ve batı duvarından bir odaya geçit verir. Yan odalar da ana oda gibi yalındır. 0.64x1.00x1.65 m.'lik kapıyla, 2.20x3.15x1.88 m. ölçülerinde 1. odaya girilir. 0.80x0.90x1.30 m.'lik kapıyla da 2. odaya girilir. 0.70x1.02x.130 m.'lik diğer bir kapıyla da 3.10x2.20x.1.70 m. ölçülerinde 3. odaya girilir. Ancak bu kez odalar kare ya da dikdörtgen değil, adeta bitirilmemiş izlenimini vermektedir.

3. Mezar

Kalenin kayalık yüzünün kuzeybatısında açılmıştır. Menua yazıtının yanından inen aşınmış ayakçalarla, tehlikeli bir yoldan ulaşılır. Yolun bitiminde bulunan küçük bir düzlük ve mezarın

3. Mezar

3. Mezar Planı ve Kesiti (Çizim: Nevzat Çevik)

doğu yanında yerleşik 1.10x0.28x2.00 m. ölçülerinde, üstü az kavisli ve kemerli büyük bir tapım nişi bulunmaktadır.

Diğer iki mezara göre ayrı bir konumda ve iki odadan oluşmaktadır. Üç yandan kabaca bir silmeyle çevrelenmiş, 1.10x1.40x1.20x-1.75 m. ölçülerindeki girişle ana odaya geçilir. Odanın yan duvarları düz bitimle ikişer, arka duvarı ise üçgen bitimli tek takalıdır. Tabandan 1.00 m. yükseklikte açılmış takaların tabanları yuvarlak oyukludur. Arka duvardaki taka, kavisli yapısıyla diğerlerinden ayrılırken, dördü, biçim ve ölçüde birbirlerine benzer. 1.60x0.57x1.45 m. ölçülerindeki yalın bir kapıyla 2.20 x 1.73 m. ölçülerindeki yarım kalmış izlenimi uyandıran arka odaya geçilir. Düzensiz tasarıma karşın, duvar işçiliği ana oda düzeyindedir. Mezar içindeki tek ayrıntı, ana oda arka duvarlarındaki takadan başlayarak duvardan mezar tabanına inen parmak kalınlığındaki kanalcıktır. Bu döşem yerde de sürerek, dış kapı önünde açılan 0.25 m. çapında ve 0.10 m. derinliğindeki çukura yönelir.

Palu'daki üç kaya mezar buradaki gömütlerin Urartu gömütleri içindeki yeri ile birlikte, Şeberetia'nın da batı Urartu'daki önemini belgelemektedir.[178]

Menua yazıtında geçen tapınak, kentte yapılacak olan bilimsel kazılarla açığa çıkabilecektir. Urartu tapınağının yanı sıra bir saray ve buna bağlı diğer ünitelerin açığa çıkacağı ve Urartu sanat mimarisinin karanlıkta kalmış sorunlarına ışık tutacağı ise büyük bir olasılıktır.

Kalenin incelediğimiz konumu ve tüm yapısal zenginlikleri belli ki, kentin siyasal ve ekonomik gücünden kaynaklanmaktaydı ve Palu Şebeteria adıyla batı Urartu'nun eyalet başkenti oluşu olgusu da bu gerçekte aranmalıydı.[179]

178. Kemalettin Köroğlu, a.g.e., s.15; Nevzat Çevik, Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı, Ağustos-Eylül,1992, sayı: 95. Nevzat Çevik, Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, s.117-119.

179. Nevzat Çevik, Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı, Ağustos-Eylül,1992, sayı: 95. ve Şebeteria, Batı Urartu'da Bir Kent ve Kaya Anıtları, Yüksek Lisans Tezi.

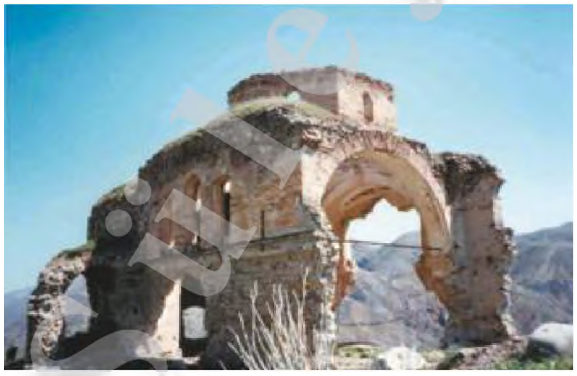
Çarşıbaşı Mahallesi'ndeki Kilise (Sinan Yapıcı Arşivi)

KİLİSELER

1613 yılında Palu'yu ziyaret eden Polanyalı Simeon, Şehirde Ermenilere ait sekiz adet kargir güzel kilise olduğundan bahsetmektedir. 180

Raymond H. kevorkian ve Paul B. Paboudjian, "Les Armeniens" adlı eserinde Palu ve köylerindeki Ermeni kiliseleri, okulları ve öğrenci sayılarını vermektedir:

1914 yılında Şehir merkezi ve köylerde Ermenilere ait toplam, 38 kilise, 2 manastır ve 26 okul ile 2050 öğrenci bulunmakta idi. Palu şehir merkezinde Ermenilere ait Saint Gregoire adında Katedrali ve Piskoposluğu, Sainte Mere-de-Dicu Manastırı, Saint-Sahag-Bartev, Saint Guiragos, Saint-Serge Kiliseleri ve 4 adet kurum okulları bulunuyordu.

Çarşıbaşı Mahallesi'indeki Kilise

Aşğı› Mahalledeki Orta Kilise Kalıntısı

180. Hrand D. Andreasyan, Polonyalı Simeon'nun Seyahatnamesi, (1608-1619), sf. 92.

Aşağı Mahalle'de Büyük Kilise Kalıntısı

Çarşıbaşı Mahallesi'nde Kilise Kalıntısı

Köylerdeki kiliselerden sadece Habab köyünde ki Notre-Dame ve Saint-Gat'oghigue kiliselerinden biri ve Saint-Mere-de-Dieu manastarının kalıntıları halen mevcuttur.[181]

Palu'da bulunan katedral, manastır ve kiliselerden sadece Çarşıbaşı Mahallesi'nde bulunan ve Kitabesi olmayan kilise harabe bir şekilde ayakta kalabilmiştir. Diger kiliselerin ise sadece temel ve birkaç duvarları bulunmaktadır.

Çarşıbaşı Mahallesi'nde bulunan kilisenin, Bizans dönemi eseri olduğu sanılmaktadır. Bu kilisenin ayakta tek kalan bölümü sadece naos kısmı olup, kare planlı ve kubbe ile örtülüdür. Kubbe kasnağında Yuvarlak kemerli pencereler yer alır. Kubbe kasnağı hariç kubbe tamamen yıkılmıştır. Kubbeyi taşıyan dört kemer, dört payeye oturtulmuştur. Kubbeye geçişi pantatifler sağlamaktadır.

Derin ve dışarı taşkın apsis üzeri yarım kubbe ile, apsis önü ise tonozla örtülüdür. Duvardaki fresklerin bazıları hala mevcuttur.

Kubbe kasnağındaki pencere aralarında aziz, pantatiflerde dört İncil yazarının tasvirleri görülmektedir.

Apsis kemerinin alt köşesinde sağda Hz. Meryem, solda Cebrail tasviri, sağda ise Hz. İsa tasviri yer almaktadır. Apsisin yuvarlak kemeri yazı frizi ile kaplı olup, apsis önü tonozuna yakın yerde iki melek tasviri bulunmaktadır. Apsis önü tonozunun orta kısmında ise güneş tasviri bulunmaktadır. Ancak bu tasvirlerin büyük bir kısmı bozulduğundan belirsizleşmiştir.[182]

Kilise Kemerleri (Atilla Güler Arşivi)

Kilise'deki Resimler (Ertuğrul Danık Arşivi)

181. Raymond H. Kevorkian ve Paul B. Paboudjian, Les Armeniens, s.407-408.

182. Ferhan, Memişoğlu Elazığ Kılavuzu, s. 44-45. Gündüz Ahmet, Tarihi Akış İçinde Palu, Lisans Tezi, s.52. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

Aağı Mahallesi'nden Köprüler 1945 (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı Kitabı)

PALU KÖPRÜSÜ

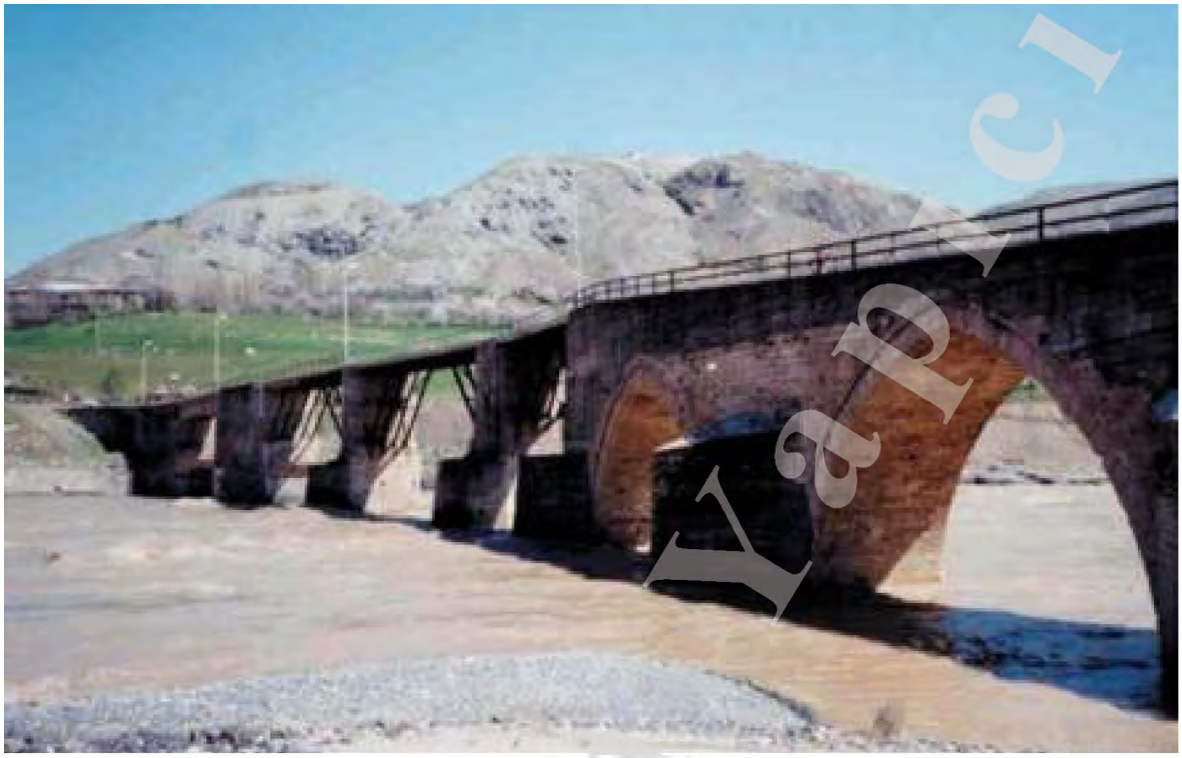
Murat nehri üzerinde bulunan eski Palu köprüsü'nün kitabesi mevcut olmayıp rivayetlere göre Roma döneminde yapılmıştır. Ancak, kuruluşu ve kemer şekilleri bakımından Selçuklu tipi inşa edilen köprülere benzemekte birlikte, Artuklular döneminde yapıldığı söylenmektedir. Ancak köprücü bir devlet olan Romalılar'a ait olduğu Bizans ve Artuklu döneminde onarıldığı daha gerçekçidir. Günümüze harap olarak ulaşan bu köprünün orijinal kemerleri yıkılmış ve mevcut ayaklar üzerine yeniden kirişli döşemeler yapılmıştır.

Zamanında güney-kuzey bağlantısını sağlayan tek ulaşım ve geçiş yeriydi. Tarihi kaynaklarda İstanbul'u bağdat'a bağlayan köprü olarak geçmektedir. Palu'nun gelişmesi ve ticari bir merkez oluşunda da bu köprünün büyük bir önemi vardı.

Köprü, 156.50 m. uzunluğunda ve 3.5 m. Genişliğindedir. 12 açıklıklı olan bu yapıdan, temeller dışında yalnız orjinal iki kemeri kalmıştır.

Kaleden Köprülerin Görünüşü

Köprüye batı yönünden bakılınca 1. göz; kırık kemerli, 2. ve 3. göz; sivri kemerli, 4.5.6. göz; sivri kemer kısımları yıkık, ayakların üst kısmı betonla dolgulu, 7. göz; kare şeklindeki ayağın ortası sivri kemerli, 8. göz; üst kısmı yıkık sivri kemerli, 9. ve 10. göz; aslında olmayıp, yol seviyesine getirilmek için sonradan yapılan ayakların arasındaki gözlerdir. Köprü yolu düz olup önceleri ahşaptan yapılmıştı. Sonradan beton tabiye ile kapatılmıştır.

Köprünün Yakın Görüntüleri (Sinan Yapıcı Aşivi)

Bir doğrultuda sıralanmış olan gözlerin üzerindeki döşeme de kıvrılıp devam etmektedir.

Köprünün kuzey batı ucunda 1. sivri kemerli ayağın iç yüzünde; önünde seçilemeyen bir şey bulunan ayakta insan figürü, başka bir taşta; yine ayakta duran bir insan figürü ile altı dallı bir ağaç motifi, üçüncü bir taşta ise; seçilemeyen bir motifle birlikte makas motifi bulunmaktadır.

Palu köprüsündeki süsleme ile Hasankeyf köprüsü üzerindeki insan figürleri arasında benzerlik görülmektedir.

Çok eski bir tarihe sahip olan ve 4. Murad'ın Bağdat seferine giderken askerleriyle beraber üzerinden geçtiği bu köprünün bir kısmı 1924 yılında yıkılınca üst kısmı yeniden ahşap olarak tamir edilmiştir. 1941, 1957 ve 1969 yıllarında yangın geçiren bu köprü, 1986 yılında iki bölümü yeniden yapılmış, ancak bir bölümü ise 1996 yılında yapılarak hizmete girmiştir.[183]

183. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

Alacalı Mescid ve Çeşme (1940)

ALACALI MESCİD (KANLI CAMİ)

Üzerinde kitabesi olmamasına rağmen Selçuklu mimarisine sahip olan bu mescid; siyah - beyaz kesme taşlarla yapıldığı için bu ismi almıştır. Halk arasında inşaatında bir işçinin düşüp ölmesinden dolayı da Kanlı Mescid olarak isimlendirilmiştir.

Kare Planlı bir harim doğrultusunda son cemaat yerinden oluşan caminin üstü sivri külahlıdır. Caminin kuzey ve doğusu toprak altında kalmıştır. Duvarları iki renkli taşlarla düzgün sıralı olarak örülmüştür. İçte sıralı moloz taş örgülü duvarlar üzerine tuğla kubbe oluşturulmuştur.

Caminin batısında yer alan son cemaat yeri iki kemerle dışa açılır. Üstü tuğladan beşik tonozla örtülüdür. Sağdaki çeşme mekânı, soldaki camiye giriş mekânıdır. İki mekân arası bir kemerle irtibatlandırılmıştır.

Sağ mekânda dikdörtgen bir pencere, soldakinde ise kapısı bulunur. Yapıda, son cemaat yerinin üstü düz dam, ana mekânın üstü sekizgen kasnağa oturan pramidal külahla örtülüdür. Kuzeybatı köşeden içeriye girildiğinde tromplarla geçilmiş tuğla kubbe dikkati çeker. Kuzeye ortada bir penceresi ve kapının yanında dama çıkış kapısı olup, pencerenin sağında küçük, kemerli bir niş vardır. Doğu cephesi kapalıdır, üç

Alacalı Mescid

adet nişle hareketlendirilmiştir. Güneyde kesme taş mihrabının iki yanında bir pencere yer alır. Mihrab nişi mukarnaslıdır. Dört yandan tromp kemerleri yalancı kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Zemin topraktır. Bu bölgede benzeri olmayan bu mescid maalesef yıkılmaya terkedilmiştir.[184]

Üstte ve Sol Altta Alacalı Mescid'in Yeni ve Eski Hali, Sağ Altta Alacalı Mescid'in Mihrabı (Mihrab: Ertğrul Danık Arşivi)

184. Ali Kılcı, Vakıflar Genel Müdürlüü, Vakıf Eski Eser Fişi, 20.10.1992. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

Indik Mescidi Ön Sütunlu Hali (Sinan Yapıcı Arşivi)

KINDİK MESCİDİ

Aşağı Mahallede Murat Nehri kenarında Kındik denilen kayalık üzerinde yapılmış olup, bir rivayete gore kiliseden mescide çevrilmiş bir camidir. Yapılış tarihi bilinmemektedir. Mescidin ilk girişi taştan örülmüş sütunlu kemerlidir. Ancak yakın zamanda yıkılmıştır. Mescidin ikinci girişi ise doğu batı istikametinde dikdörtgen şeklinde olup, iki ayrı bölümden oluşmaktadır tavanının tümü ile duvarlarının büyük bir kısmı yıkılmıştır.

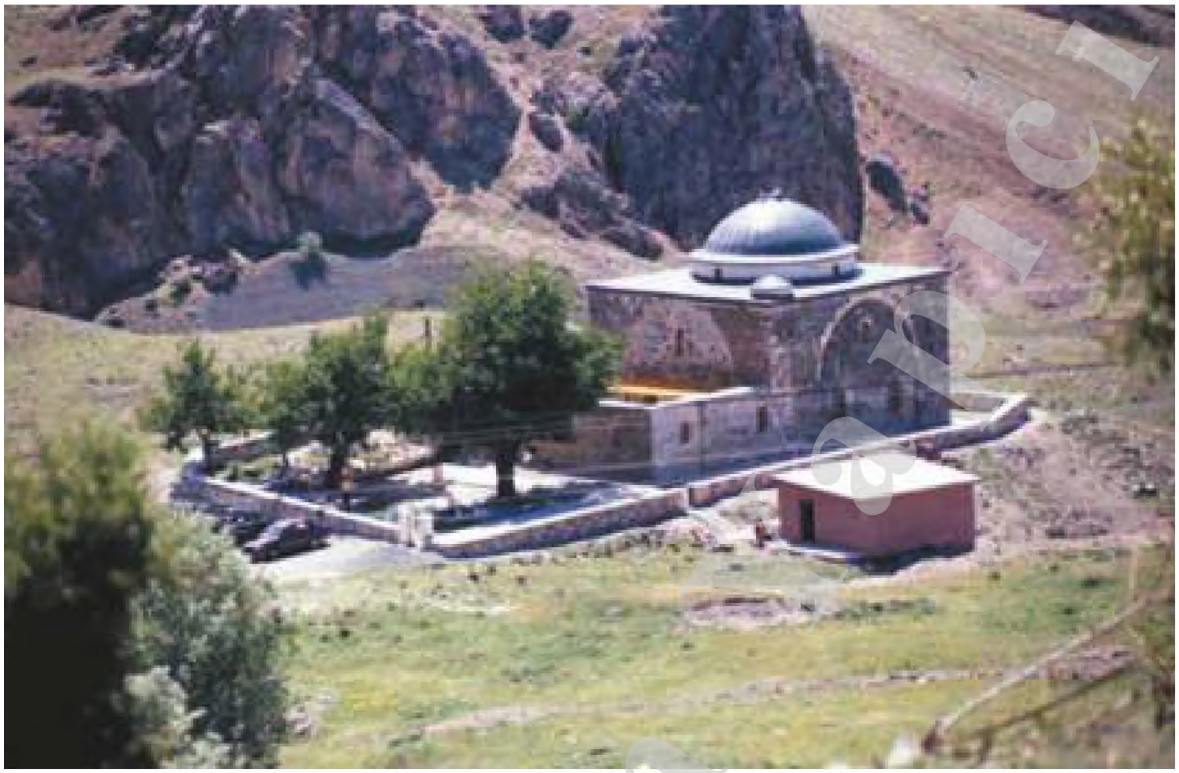

Üstte Kindik Mescidi, Altta Kitabesi (Ali Kılcı Arşivi)

Karşıdan Kındik Mescidi'nin Görünüşü

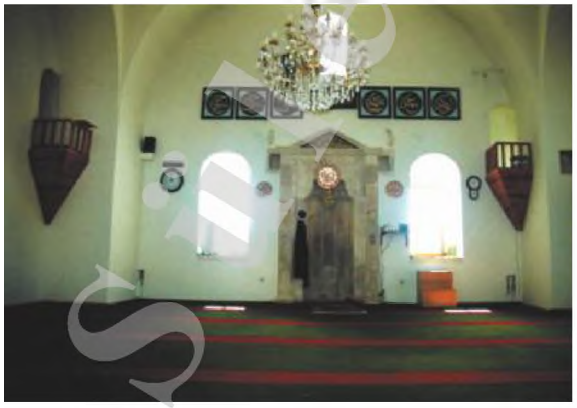
Cemşid Bey Camii, Restore Edilmş Görüntüsü

KARA CEMŞİD BEY CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Palu'da kıymetli eserler bırakmış olan Cemşid Bey'in kendi adına yaptırmış olduğu külliye 4 kısımdan oluşmaktadır. Bunlar, cami, türbe, medrese ve haziredir. Cami, türbe ve medresenin dış duvarları kesme taş, üst örtüleri tuğla ile yapılmıştır.

Cami

Eski Palu'ya batı tarafından girdikten sonra kale tarafına giderken hemen yolun sağ tarafındadır. Bölgede meydana gelen tabii afetler ve depremler sonucunda büyük hasarlara uğrayan cami, yeniden onarım görmüştür. Giriş kapısı bir adet olup, kuzeydendir. Camiinin şu andaki kubbesi de orijinal olmayıp çöktükten sonra yeniden aslına uygun olarak yapılmıştır.

Cemşid Bey Camii İç Mekan

Kare Planlı olan cami içten 7.10 x 7.10 m. olup, köşelerde destekli kemerler üzerine oturtulmuş kubbe ile örtülüdür. Caminin dört cephesi de esasta birbirine benzer. Beyaz taştan, yuvarlak birer kemerle her cephe ortada çökertilmiş olup, bunun içinde altta iki dik dörtgen, üstünde yuvarlak kemerli birer pencere yer alır. Kuzey cephede farklı olarak ortada dikdörtgen bir kapı ile sağ köşede mahfele ve dama çıkış kapısı bulunur. Doğu cephesinin güney tarafına sekizgen türbe eklenmiştir. Beden duvarları sade taş bir silme ile biter. Kubbe damın ortasında görülür. Beton mozayikle kaplıdır. ikişer taş çörtemle damın suları akıtılmıştır. Cami kubbesini köşelerdeki ayaklara göre ince bir duvarla doldurulmuştur. İçte dört cephedeki yuvarlak tuğla kemerler dar bir eyvan şeklindedir. Kuzeydekinin içine ahşap mahfel yerleştirilmiştir.

Kami kapısının sövesi çok parçalı, lentosu yekpare taştan yapılmıştır. Lentonun üstündeki hafifletme kemeri bulunmaktadır.

İçte kubbeye pandantiflerle geçilir. Duvarlar sıvalıdır. Camiyi aydınlatan pencerelerin hepsi de içte yuvarlak kemerlidir. Ayrıca kasnakta da dört adet penceresi vardır. Taş işçiliği yönünden ilgi çekici bulunan mihrap, barok tarzındadır. Yarım daire planlı nişin iki yanında düz birer sütunca üstünde üçgen alınlık yer alır. Mihrabın iki yanındaki vaiz kürsülerine pencere içinden çıkılır. Üçgen alınlıklı olup, mihrap nişi dilimlidir. Bu eser yapılırken solundaki Cemşid Bey türbesinin iki cephesi de tahrip edilerek Camii duvarı yapılmıştır.

Cemşid Bey Camii, 1997 yılında aslına uygun bir şekilde restore edilerek 2000 yılında ise ibadete açılmıştır.

Türbe

Palu'nun hem tarihi hem de mimari bakımından en dikkate değer türbesidir. Türbe Cemşit Bey külliyesine aittir. İstanbul ve yerli mimarların ve sanatkarların son derece titiz bir çalışmasıyla meydana getirilmiştir. Türbe sekizgen kaideli ve gövdenin altı moloz taş, üstü kemer şeklinde tuğra örgülüdür. Türbe içten 2.08 m., dıştan 4.10 m., giriş kapısı iki yanda sütunlu, sivri kemerli olup, kapılı ve dikkat edildiğinde iki sütunun birbirine benzemediği görülür. Selçuklu mimari yapısına sahip olmasına rağmen Osmanlı devrine aittir. Zamanla yıkılan ve çöken kubbe 1997 yılında yeniden yapılmıştır.

Türbe içinde 8 mezar bulunmaktadır. Bunlar gerek süslemecilik gerek tarihi ve sanatı bakımından şaheser sayılır. İstanbul'dan gelen hattat ve sanatkarlar tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Banisine ait 975 h. Tarihli "Cemşid bini Rüstem Bey" yazılı nefis lahit vardır. Boyu ve geometrik zerafeti göz kamaştırıcıdır.

Solda Cemşid Bey Türbesi'nin Dıştan, Sağda Türbenin İç Görünüşü

Türbenin kitabesi olmadığından 975 h. Tarihli "Cemşid bin Rüstem Bey"in kabri tarihi, türbenin yapılış tarihi olarak kabul edilmektedir. Türbenin içindeki kabirlerden okunabilenler sırasına göre şöyledir:

Girişte birinci kabir; taşı kırık olduğu için okunamamıştır.

İkinci kabrin kitabesi; "*Cemşid Bey bini Rüstem Bey, Elmirdasi fi Şevval min Şuhur Sene 975 h.*"

Üçüncü kabrin kitabesi; "*Mustafa Bey bini Hüseyin Bey, Elmirdasi fi şehri Zilhicce min Şuhur Sene 975 h.*"

Dördüncü kabrin kitabesi şöyledir; "*... Hüseyin Bey bini Cemşid Bey fi Şehri Rebiülahir min Şuhur Sene 983 h.*"[185]

Medrese

Bugün camiye U şeklindeki mabedi saran bir avludan girilir. Medrese camii ile birlikte yapılmıştır. Uzun yıllar eğitim ve öğretimin yapıldığı medresede 19. yüzyıl sonlarında Müderris Mustafa Efendi tarafından ilm-i Şeriat dersleri verilirdi.

Medrese, 19. yy. da duvarları ve kapısına kadar cami ile beraber yeniden aslına uygun olarak onarılmıştır. Buna rağmen doğu duvarındaki pervazları ve dövme demirleri o döneme ait olmayıp, ancak iki pencere sövesi eski halinde kalmıştır. Şu anda medresenin dış duvarları kalmıştır. Avlunun doğu ve batısında sonradan yenilenmiş, ancak tekrar harap olmuş planı belli olmayan hücre kalıntıları vardır. Avlu duvarının kuzeye dikdörtgen formlu altı penceresi olup, ortada basık kemerli kapısı yer alır. Kapının söveleri ikiz sütunca şeklindedir. Doğu ve batıda ikişer açıklık olup, bunlar kapı da olabilir.

Camii ve medrese kısmı cumhuriyetten sonra uzun bir zaman hapishane olarak kullanılmıştır Son restorasyonunda ise medrese kısmı tamamen bozulmuştur.

Hazire

Murat nehrine doğru dik yerde külliye etrafında zamanla Hazire meydana getirilmiştir. Burada türbe içindeki gibi tarihi değeri işçilik örneklerine sahip mezar taşları olduğu sanılmaktadır. Ancak bu taşların hemen hemen hepsi toprak altında kalmıştır. Hazire kısmı son Restorasyondan sonra toprak dökülerek tamamen kaybedilmiştir.[186]

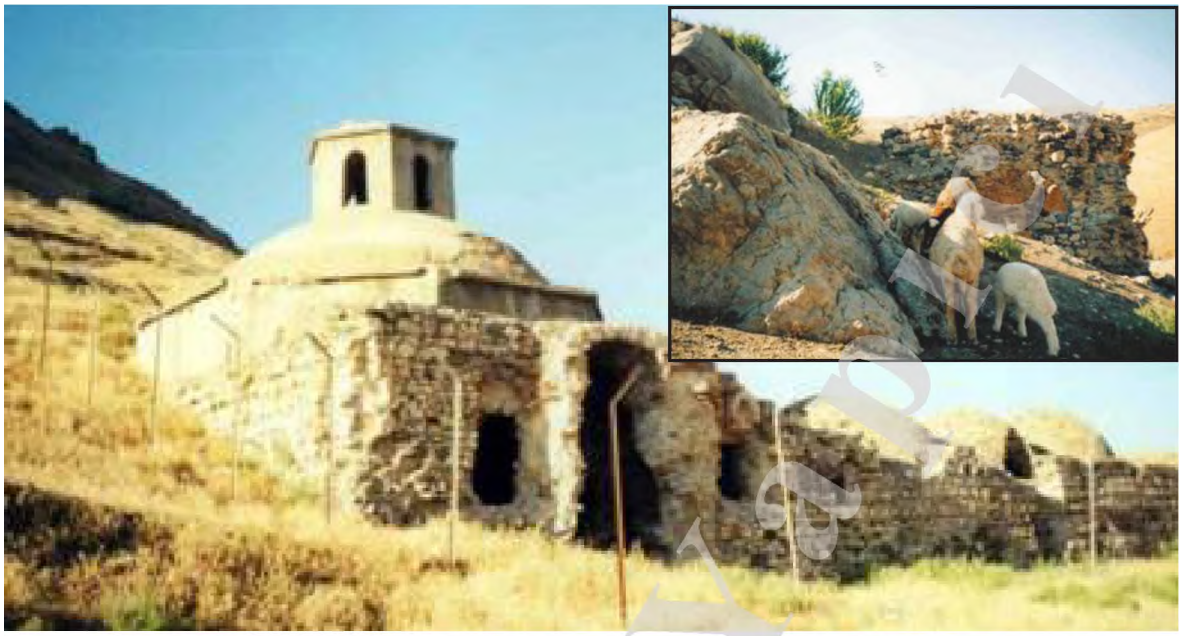

Cemşid Bey Camii Dıştan Görünüşü

Restore Edilmeden Önce Cemşid Bey Camii

185. Yeni Fırat Dergisi, Ocak 1967, Sayı: 35, s.31
186. Ali Kılı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Eski Eser Fişi, 20.10.1992.

Çarşıbaşı Mahallesi'ndeki Hamam, Sol Üstte Aşağı Mahalle'deki Hamam (Sinan Yapıcı Arşivi)

HAMAMLAR

Eski Palu'nun Çarşıbaşı Mahallesindeki hamam, Küçük Cami ile Ulu Cami arasında olup, kapı üzerindeki kitabesine göre hicri 1070 (miladi 1619) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Yapı şekli olarak klasik Osmanlı hamamlarına benzemektedir.

Üzeri tonozla örtülü, bir dehlizle soyunma yerine girilir. Ilıklık kısmı kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Kubbe üzerinde aydınlık feneri mevcuttur. Tekrar üzeri tonozla örtülü bir dehlizden geçilerek dört eyvanlı ve köşelerde halvet kısımları bulunan sıcalık kısmına geçilir. Sıcaklık kısmı dört eyvanlı, dört halvetlidir. Orta kısmı büyük, kenarları küçük kubbelerle örtülüdür. Kubbelerde küçük aydınlık pencereleri vardır. Giriş portal, yuvarlak kemerli derin olmayan bir niş şeklindedir. Kesme taştan yapılmıştır. Kapının iki yanında yonca yaprağı şeklinde kemerli pencereler yer alır.[187]

Aşağı mahalle'de bulunan hamamın yapılış tarihi bilinmemekte olup, kare planlıdır. Tavan kısmı kubbeli, etraf duvarları kemerlidir. Tek bir girişi olup tek odalı ve kare şeklindedir. Duvarlarda su olukları halen mevcut olup, dışarıdan girilen ufak bir odası mevcuttur.

Diğer bir hamam ise, Zeve'de Cemşid Bey Camii kuzeyinde olup, yapılış tarihi bilinmemekle beraber cami ile aynı asırda yapıldığı tahmin edilmektedir. Sadece temel duvarları bulunmaktadır.

Çarşıbaşı Mahallesindeki Hamamın Kitabesi (Ertğrul Danık Arşivi)

187. Ferhan Memişoğlu, Elazığ Kılavuzu, s. 43. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

KÜÇÜK CAMİ (CAMİ-İ SAĞİR)

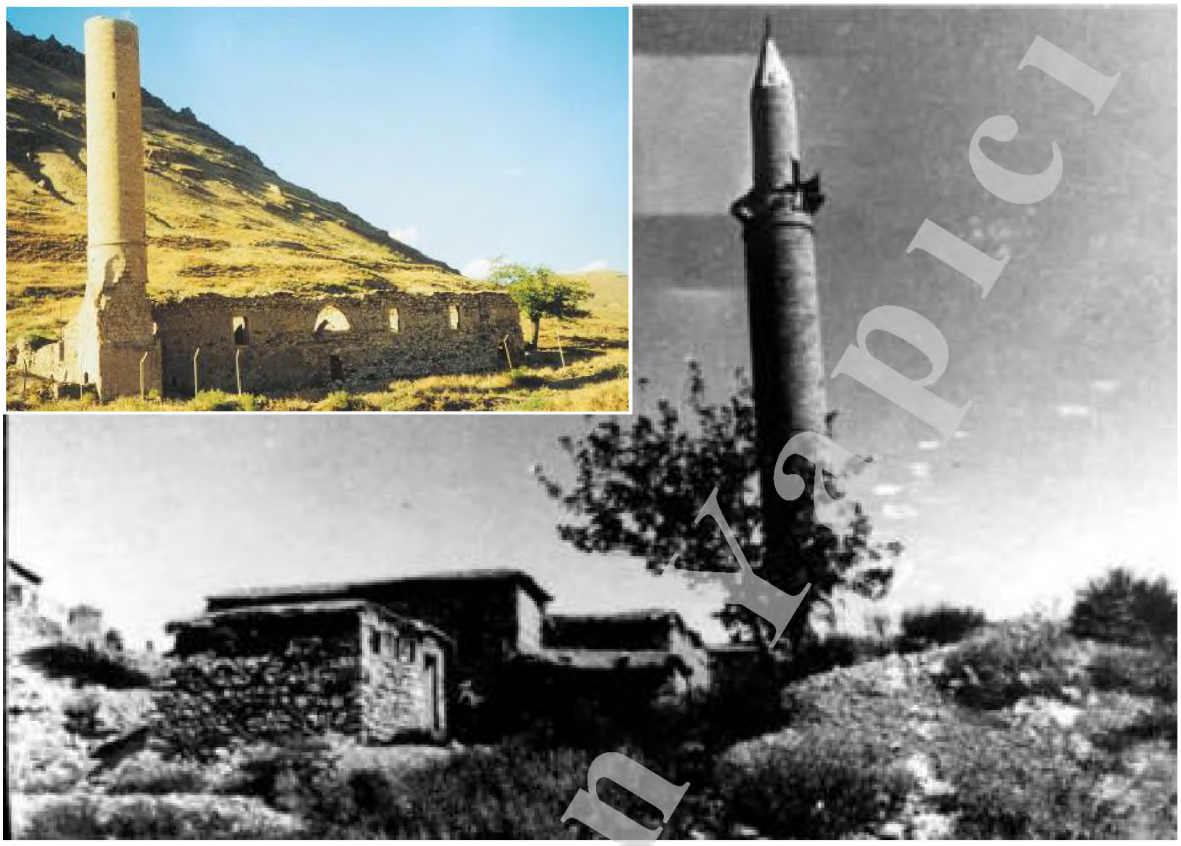
Eski Palu'nun Çarşıbaşı Mahallesi'nde bulunan caminin kitabesi mevcut olmayıp, Ulu Cami-'den önce yapılmış olup, kare planlı olan caminin tavanı tamamen çökmüş durumdadır. Duvarları da yer yer tahrip olmuş vaziyettedir. Minaresi mihrabın solunda ve cami içinden minareye giriş sağlanmaktadır. Minare sırlı yeşil tuğla ile örtülüdür. Bugün yalnız şerefenin üst kısımlarında sırlı tuğla kalıntısı görülmektedir. Minarenin şerefe kısmından itibaren üst tarafı tamamen yıkılmıştır. Caminin geri kalan kısmında ve minaresinde büyük çatlaklar mevcut olup, her an yıkılma tehlikesi içindedir.[188]

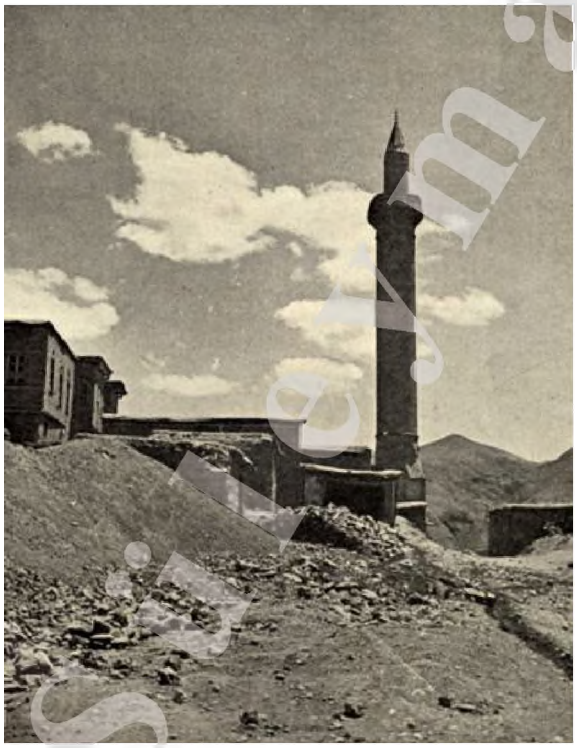

Küçük Cami'nin Eski ve Yeni Durumunun Farklı Açılardan Görünüşü

188. Ferhan Memişoğlu, Elazığ Kılavuzu, s. 41. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

Ulu Cami'nin Yeni (Sinan Yapıcı Arşivi) ve Eski Fotografı

Ulu Camı 1945 (Elazığ - Genç Demiryolunun İşletmeye Açılışı Kitabı)

ULU CAMİ (CAMİ-İ KEBİR)

Eski Palu'nun Çarşıbaşı Mahallesinde olup, kitabesinde 1274 h. (1852 m.) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Rivayete göre Küçük Camiyi yapan ustanın kalfası tarafından yapılmıştır.

Ulu Cami 1970 (Elazığ Kılavuzu Kitabı)

Sinan Yapıcı

Ulu Cami'nin ‹ç Görünüflü (Sinan YAPICI Arflivi)

Mihrab'daki Kitabe

Dikdörtgen planlı olup, üst kısmı kubbesiz ve düz dam şeklindedir. Caminin damı tamamen çökmüş durumdadır. Caminin doğu ve kuzey kısmından iki giriş yeri vardır. Harim kısmı mihraba paralel bir sıra paye ile iki nefe ayrılmıştır. Mihrab siyah-beyaz taşla örülmüş olup, üst kısmında rozet motifi mevcuttur.

Minare kaidesi kare planlı olup, yuvarlak gövdeye geçişi kemerler sağlamaktadır. Şerefeden yukarı kısmı yıkılmış durumdadır.

Esas girişi doğuda ikinci giriş ise güneydedir. Yuvarlak yapı kemeri yapıda siyah-beyaz kesme taş kullanılmıştır. Yapı moloz taşla inşa edilmiştir.[189]

Ulu Cami'nin içten Görünüşü (Sinan Yapıcı Arşivi)

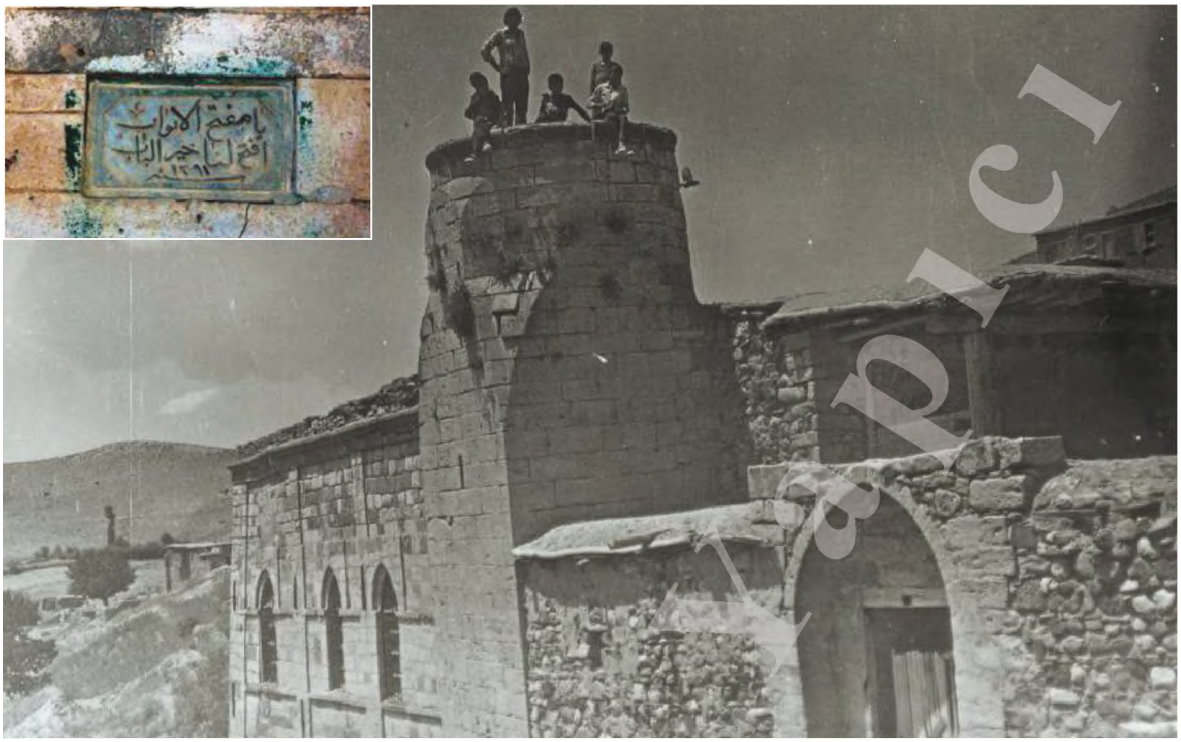

Minaredeki Kitabe

Ulu Cami'nin Sütundaki Kitabesi

189. Ferhan Memişoğlu, Elazığ Kılavuzu, s. 41. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Do€al ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

DÜKKAN ÖNÜ (MERKEZ) CAMİ

Zeve'nin Dükkanönü mahallesinde yapıldığından halk arasında "Dükkanönü veya Merkez Camii" denilen bu yapı, dikdörtgen planlı ve üzeri düz damla örtülü bulunan caminin tavanı tamamen çükmüştür. Harim kısmı bir sıra sütun, bir sıra paye ile üç nefe ayrılmıştır. Mihrap taş işçiliği yönünden ilginçtir. Taş mihrab nişi, stalaktiflerle süslü olup, üst köşelere bitki motifleri işlenmiş ve yeşil sırlı tuğla ile örülmüştür. Minarenin yalnız altıgen kaide kısmı mevcuttur. Gövdeye geçiş dilimli kemerlerle sağlanmaktadır. Camiinin penceresinin üst küçük kısmı sivri kemerlerle birleşir.[190]

Camiinin kitabesinden 1291 h. (1874 m.) tarihinde yapıldığı anlaşılmakta olup, kitabesinde şöyle yazmaktadır:

"*Ya miftahu'l el-bab,*
İftah lena hayre'l bab"
"Ey kapıları açan,
Bize hayırlı kapılar aç."

Maalesef bu kitabe, 1985 yılında fotoğrafı çekildikten birkaç ay sonra yerinden sökülerek bilinmeyen kişilerce götürülmüştür.[191]

Sol Üstte Dükkan Önü Camii Kitabesi ve Dükkan Önü Camii Görüntüleri

190. Ferhan Memişoğlu, Elazğ Kılavuzu, s. 41. Ferhan Memişoğlu, M. Beşir Aşan, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, 4.10.1983.

191. Süleyman Yapıcı, Dünden Bugüne Palu, Palu Devran Gazetesi, 1992-1993; Ahmet Gündüz, Tarihi Akış İçinde Palu, Elazığ, 1986, Lisans Tezi, s.52.

KARŞI BAHÇELER CAMİ

H. 1298 yılında Mahmud Samini Hazretleri tarafından kendine ait bir evle birlikte yapılmıştır. Kuzeyden tek girişli ufak bir mescid niteliğinde olup, kare planlıdır. Ayrıca ağaçtan yapılmış çıkma bir katı mevcuttur. Mimberi çivi kullanılmadan Çarşıbaşı Mahhallesi'nde yaptırılmış olup, köprü yolundan yekpare olarak bir kişi tarafından sırtlanarak getirilmiştir. Hiç çivi kullanılmadan yapılan mimber halen orjinal halini muhafaza etmektedir.

Karşıbahçeler Camii Dış Görünüşü ve Mahmud Samini Hazretleri'nin Evi, Mimber ve Camii'nin İç Görünüşü

Çeper Puvarı ve Kitabesi

ÇEŞMELER

Zeve'de bulunan çeşmelerin içinde en bilineni Çeper Puvar (Pınar)'ı ile Kale Puvarı'dır. Kitabesinden h. 1201 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Kale Puvarı tamamen yıkılmış olup, Çeper Puvarı ise halen hizmet vermektedir.

Bu iki çeşmenin suyu da Haküke (taştan su kanalı) yolu ile Zeve'ye getirilmiştir. Diğer çeşmelerin kaynağı yerinden olup, suyu şor (hafif tuzlu)'dur.

Çarşıbaşı Mahallesi'nde bulunan çeşmelerden yıkık bir vaziyette bulunan Ulu Cami Çeşmesi'dir. Bir çeşme de Aşağı Mahalle'de halen hizmet görmektedir.

Ulu Cami Çeşmesi

Aşağı Mahalle Çeşmesi

Ön İnceleme Yapıcı

Çarşıbaşı Mahallesi (1970) (Sinan Yapıcı Arşivi)

Çarşıbaşı Mahallesi, Hamam, Ulu Cami ve Kilise

Süleyman Yapıcı

Şeyh Aliyyü''-Sebti Hazretleri'nin Türbesinin Dış Görünüşü

MANEVİ ÖNDERLER

Süleymaniye

Palu, bünyesinde ve çevresinde ünü ülkenin bir çok yerine yayılmış çok sayıda mümtaz şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu şahsiyetlerin en önemlilerini tasavvuf ehli oluflşturmaktadır. Tasavvuf ehlinin yanında bir çok alim de yetişmiştir.

Konu başlı baflşına bir araştırma konusu olup, eserin bu bölümünde sadece bunlardan bir kısmının isimlerinin belirtilmesiyle yetinilecektir.

Süleyman Yapıcı

SULTAN KUBEYS

İslam orduları Diyar-i Bekir (Diyarbakır) iline geldiklerinde komutanları Halid Bin Velid, yardımcı komutanlardan Kibes'i Cebel-u Cur ve yöresini fethetmekle görevlendirir. İslam orduları Kibes komutasında bu yöreye girerler. Şimdiki Kuruca (Gazik) köyü üzerinden Palu'ya yönelirler. İslam kaynaklarında Kuruca köyünün güneydoğu mıntıkasında Merel adında bir şehirden bahsedilmektedir. Merel o döneme göre medeni bir şehir görünümündedir. Burayı fethe gelen Kibes bu yöredeki savaşların birinde, bugün Sultan dağı diye adlandırılan dağda şehit olmuş ve buraya gömülmüştür. O günden bugüne orası Sultan Kubeys Ziyareti diye adlandırılmakta ve halk tarafından ziyaret edilmektedir.[192]

ŞEYH ALİYYÜ'S-SEBTİ HAZRETLERİ

Aliyyü's-Sebti Hazretleri 1202 (1786) yılında Diyarbakır'ın merkez köyü Çılsütun (Kırkdirek) köyünde dünyaya gelmiştir. 7-8 yaşlarında iken tedrisatını tamamlamak için babası Molla Kasım, oğlunu Diyarbakır Ulu Camii'ne getirip caminin müderrisine teslim etmiştir. Diyarbakır'ın tanınmış ve faziletli alimlerinden ders görerek icazet almıştır. Fıkıh, tefsir, ve hadis ilimlerini Kuzey Irak Erbil'de tamamlamıştır. Köyüne döndükten sonra medrese açıp öğrenci yetiştirmeye başlamıştır.

Bu sırada irşad ve hilafetle görevli olarak Hindistan'dan dönen Nakşibendi mürşidlerinden Mevlana Halid Hazretleri, büyük mürşidleri Şeyh Abdullah Şahi Devlevi Hazretlerinin emriyle Diyarbakır'a uğrayıp, tebdili kıyafetle Aliyyü's-Sebti Hazretlerini bularak evine misafir olmuştur.

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin Türbesinin İçi

192. http://bingol.meb.gov.tr/bingoltarihce.htm.

Aliyyü's-Sebti Hazretleri, gezgin kıyafetindeki bu değerli misafirinde bir takım olağanüstü halleri görünce, kendilerinin kim olduğunu sormak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Mevlana Halid Hazretleri kendi kimliklerini Aliyyü's-Sebti'ye bildirmiş ve Şam halkının irşadında kendisine arkadaş olmasının, Abdullah-ı Dehlevi Hazretleri tarafından emredildiğini açıklamıştır. Aliyyü's-Sebti Hazretleri bu müjdeyi alır almaz, üzerindeki elbisesinden başka bütün malı ve mülkünü kardeşlerine bırakmış, kendisi de gezgin kılığına girip Halid-i Bağdadi Hazretleri'yle birlikte Diyarbakır'dan ayrılmıştır.

Alüyyü's-Sebti Hazretleri, Halid-i Bağdadi Hazretleri'nin vefatına kadar sırdaşı olarak yanında kalmış, madden ve manen büyük hizmetlerde bulunmuştur. Mevlana Halid Hazretleri, emir ve ilham üzerine irşad amacıyla yazdıkları özel mektupları sahiplerine ulaştırmak için özellikle Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ni görevlendirirdi. O da ayağına çarık giyerek ve yollarda tek başına günlerce yürüyerek bu görevi Halid-i Bağdadi Hazetleri'nin vefatına kadar tam bir bağlılıkla yerine getirmiş, senede bir defa da, Bağdat'a gelirken Halid-i Bağdadi Hazretleri'ne bir çift yemeni getirmeyi kendisine adet edinmiştir.

Nakledilmiştir ki, bir defasında yine görevli olarak Bağdat'a giderken, yol üzerinde oturan ve geçişi engelleyen bir arslana rastlamıştır. Arslanın yolu kesmesine ve korkutucu bir halde oturmasına önem vermeyerek yoluna devam etmiş, bu korkunç ve tehlikeli hayvana yaklaştığında "*Meded ya Hazret*" diye Mevlana Halid Hazretleri'nden yardım dilediği anda derhal bir el arslanın ağzına çarpmış ve bunun üzerine arslan yoldan kalkarak çöle doğru hızla uzaklaşmış ve Aliyyüs's-Sebti Hazetleri de durmaksızın yoluna devam etmiştir

Mevlana Halid Hazretleri Şam'a gitmesinden 5 sene sonra Aliyyü's-Sebti Hazreteri'ne mutlak irşad ile halifelik vermek istemiştir. Aliyyü's-Sebti ise "*Ben size hilafet almak için hizmet etmiyorum.*" demiştir. Bunun üzerine Mevlana Halid Hazretleri, ömrünün azaldığına işaret ederek "*Benden sonra bir Halid daha bulamazsın ki, sana hilafet vere. Sen hilafetini al*" buyurmuş ve mutlak halifeliğiyle yüceltmiştir. Mevlana Halid Hazretleri, vefatından önce Aliyyü's-Sebti Hazretlerine; "*Vefatımdan sonra Palu'ya gidiniz, orada irşad ile meşgul olunuz.*" diye emir ve vasiyet buyurmuştur.

Bu sırada bir gün Septi Hazretleri'nin annesinin hasta olduğu haberi gelir. Bunu duyan Mevlana Halid Hazretleri Septi Hazretleri'ni çağırarak; "*Ali annen hastadır, anneni görmeye git*" emrini verir. O sırada Mevlana Halid Hazretleri'nin bulunduğu Suriye bölgesi ve Şam'da salgın bir hastalık yayılmıştı. Septi Hazretleri evine geldiği zaman annesinin vefat ettiğini öğrenir. Annesinin sağlığına yetişemeyen Septi Hazretleri bu üzüntü karşısında tekrar şeyhinin yanına döner. Şam'a geldiğinde Şeyhi Mevlana Halid Hazretleri'nin de vefat (1242 /1826) ettiğini duyunca üzüntüsü daha da artar.

Sağlığında icazetnameyi kabul etmeyen Sebti Hazretleri'ne Mevlana Halid Hazretleri'nin kardeşi Şeyh Mahmud Sahib Hazretleri, Septi Hazretleri'ne "Sizin icazetnameniz Mevlana Halid *Hazretlerinin emri üzerine yazılmış ben de imzalıyorum. Bana verilen emir üzerine doğuda Palu'ya yerleşip doğu bölgesinde halkı irşad etmekle vazifelendirilmiş olduğunuzu size*

bildirmekle Mevlana'nın vasiyetini yerine getirmiş bulunuyorum" dedi.

Sebti Hazretleri, Mevlana Halid Hazretleri'nin emri üzerine Rumi 1249 tarihinde Palu'ya gelir. Palu'ya gelişinde Cimşidiye Camii Müderrisi Ali Hoca ile tanışıp ona misafir olur. Daha sonra Bekir Hoca ile tanışır. Septi Hazretlerinin fesahat ve belağatı yanında tatlı ilmi sohbetleri karşısında bu iki arkadaşı arasında tarif edilemeyecek derecede ciddi ve samimi bir bağlılık meydana gelir. Bu bağlılıkla ilgili herkes tarafından bilinen ve duyulan şu olay da bunu göstermektedir.

Septi Hazretleri irşad gezilerinden birinde Bingöl iline bağlı Çan köyünde, halifelerinden Şeyh Ahmed Efendi'nin evinde misafir iken herkesi korkutacak bir hastalığa yakalanır. Şeyh Abdullah Melekân, Şeyh Ahmedi Çan, Şeyh Süleymani Kür ve Şeyh Ahmedi Halifan gibi büyük zatların endişelerine mucip olan Septi Hazretleri'nin koma hali karşısında üzüntü içinde iken bir ara gözlerini açan Septi Hazretleri Şeyh Abdullah Melakân'a hitaben "*Abdullah bana Ali Hoca'yı çağırın, acele durmayıp gelsin*" der ve tekrar kendinden geçer. Bu emir üzerine hemen Palu'nun Kelhısı /Kelhası köyünde olan Ali Hoca'ya haber verilir. Ali Hoca haberi alır almaz Septi Hazretlerinin rahatsız bulunduğu odaya girdiğinde vaziyeti görüp Septi Hazretleri'nin başucunda oturup, mübarek ellerini kaldırarak orada bulunan cemaata hitaben, "Ben bir dua edeceğim sizlerde amin deyin" der. Ali Hoca kıbleye dönerek; "*Yarabbi sen bu Ali'nin hastalığını alıp, sana el açan Ali'ye veresin*" duasına, cemaat amin der. Bu duadan az sonra koma halinde bulunan Aliyyü's-Sebti Hazretleri gözlerini açıp Ali Hoca'ya hitaben "*Ali geldin mi?*" diye sorar. Bunun üzerine Septi Hazretleri şifa bulurken Ali Hoca hastalanır. Rivayete göre Ali Hoca iki saat bir rivayete göre ise üç gün sonra Hakk emri vuku bulup vefat eder. Septi Hazretlerine Ali Hoca'nın duası anlatılınca, Septi hazretleri üzülerek "*Ali niçin böyle istedin?*" diye üzüntüsünü dile getirmiştir.

Ali Hoca'nın techiz ve tekfinini Septi Hazretleri bizzat tarafından yapılmış ve Çan köyünde defnedilmiştir. Ali Hoca'nın kabri halk tarafından halen ziyaret edilmektedir.

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri Palu'daki irşad çalışmalarına devam ederken o günün feodal yapısını devam ettirmeye çalışanlar tarafından rahatsız edilmeye kendisine ve yakın çevresine baskı yapılmaya başlanmıştır. Fakat Septi Hazretleri kargaşalığa ve huzursuzluğa meydan vermemek için Ali Hoca'yı da yanına alarak Ali Hoca'nın köyü olan önceden Palu'ya bağlı Kelhısı (Bingöl/Genç) köyüne gelip yerleşerek irşad, talim ve derslerini burada devam ettirir.

Sebti Hazretleri Palu'ya geldiklerinde henüz evlenmemiştir. Ali Hoca'nın tavsiyeleri doğrultusunda Palu'nun Ekrek (Burgudere) Köyü Eyuban ailesinden Aişe hanımla evlenir. Aişe hanımdan bir erkek evladı, Şeyh Muhammed Nasih dünyaya gelmiştir.

Septi Hazretleri Palu'dan hicret ettikten iki sene sonar Palu'ya dönmek ister. intisap edenlerinin razı olmamalarına rağmen "*Şeyhim Mevlana Halid Hazretleri'nin emrini yerine getirmek gerekir*" deyince karşı çıkan olmamıştır. Birkaç müridi ve Ali Hoca ile birlikte Palu'ya hareket eder. Aynı günün akşamı Palu'nun Çayyukarı

bahçelerine ulaşıp geceyi burada geçirir. Septi Hazretleri ve beraberindekilerinin geldiğini haber alan Palu'nun Aşağı Mahalle sakinleri, Septi Hazretleri ile beraberlerindekilerini mahallelerine davet ederler. Bu teklifi kabul eden Septi Hazretleri Aşağı Mahalle'ye gelir. Mahalle sakinlerinden Eblaşoğulları tarafından kendilerine arsa vakfedilir. Sebti Hazretleri vakfedilen arsa üzerinde bir cami, medrese ve cami yanında da iki odalı bir ev inşa ettirir.

Sebti Hazretleri tasavvufta büyük şahsiyetler yetiştirmiştir. Bunlar arasında Mahmud Samini Hazretleri, Bingöl yöresinde Şeyh Abdullah Melekani, Şeyh Ahmed Çani , Şeyh Ahmed Halifan, Şeyh Süleyman Kur ve Şeyh Mustafa Kelahsi, Erzurum yöresinden Şeyh Selim Haraba, Malazgirt yöresinden Şeyh Haydar Kersi, Palu Sağuna (Andılar) köyünden Molla Kasım Hoca, Şeyh Seyyid Ahmed-i Kürdi, Diyarbakır yöresinden Şeyh Muhammed Serdi, Lice'den Şeyh Muhammed Cumlaş sayılabilir. Diğer taraftan Palu'da devamlı yanında ve hizmetinde bulunan Bekir Hoca ve Ali Hoca, Hacı Ali Edroki, Şeyh Said Çarşıbaşı, Haydar Hocazadelerden Mustafa Bahti Efendi, Falcızadelerden Hacı İsmail Ağa ile birlikte Diyarbakır Valisi Kurt İsmail Paşa, Varto yöresinden Hacı Bey sohbetlerinden ve feyzinden istifade etmişlerdir.

Sebti Hazretleri, ikinci izdivacını Şeyh Abdullah Meleka'nın akrabası olan Esma Hanım'la yapıştır. Esma Hanım'dan dört erkek, iki kız evlatları olmuştur. Bunlar sırasıyla Şeyh Mahmud Feyzi Hazretleri, Seyh Hasan Naki Hazretleri, Şeyh Hüseyin Zeki Hazretleri ve küçük yaşta vefat eden İbrahim Kudo'dur. Kızları ise Amine ve Fatıma Hanımlardır.

Vefatını müteakip tekkenin başına büyük oğlu Şeyh Muhammed Nasih Hazretleri halifelerin ittifakı ile mürşid olarak kabul görmüştür.

Ali Septî Hazretleri, insanlara Allahü Teâlâ'nın emir ve yasaklarını hatırlatır, Ehl-i sünnet velcemâat îtikâdının üstünlüğünü ve buna bağlı olmayı anlatırdı. Namaz için titrer, fırsat buldukça kazâ namazı kılmayı tavsiye eder; "*Namazlarınızı terk etmeyiniz, aksi halde iyiliği terk edersiniz*" buyururdu.

Şeyh Ali Septi Hazretleri'nin Halifeleri

1. Şeyh Abdullah Melekâni
2. Şeyh Ahmed Çani
3. Şeyh Ahmed Halifan

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin Türbesin de Bulunan Çocukları ve Torunlarına Ait Mezarlar

4. Şeyh Süleyman Kur
5. Şeyh Mustafa Kelahsi
6. Şeyh Selim Haraba
7. Şeyh Haydar Kersi
8. Şeyh Mahmud Samini
9. Molla Kasım Hoca
10. Şeyh Muhammed Serdi
11. Şeyh Muhammed Cumlaş
12. Şeyh Said Çarşıbaşı
13. Şeyh Seyyid Ahmed El-Kürdi (Çabakçuri)

Kerametleri

İmam Hacı Tevfik Efendi'den[193] nakledilmiştir:

1. Beldemiz Alimlerinden olan eski müftü merhum Hacı Mehmed Efendi, bana şöyle nakletti:

Hocamız Dağıstanlı Hacı Mehmed Efendi birgün bana: "*Şeyh Aliyyu's-Sebti Hazretleri'ni davet ettim. Yarın gelecektir. Karşılamak üzere, dört saatlik uzaklıktaki Habusu köyüne kadar gidip kendilerini doğruca evimize getiriniz*" diye emir buyurdu. Fakat Hoca'nın bu emir ve teklifi bana çok ağır geldi. Çünkü, şeyhleri genellikle cahil zannederdim. Kalbimden Hoca'ya karşı "*bu kadar ilim ve faziletim olduğu halde, şüphesiz beni bir cahil şeyhin karşısına gönderiyor*" diyordum. Emrine uymaktan başka da çare yoktu. Sonunda yola çıkarak adı geçen köye vardım. Şeyh henüz gelmemişti. Bir saat daha ileri gittiğimde, Şeyh'in yol kenarına kurulan çadırlarda yanındakilerle birlikte dinlenmekte olduğunu gördüm. Huzuruna varmadan önce düşünüyordum ki beni herhalde büyük bir alim bilecek, ayağa kalkacak, yanına alacak, her bakımdan özel bir hürmet gösterecektir.

Bu düşünce ile huzuruna girip selam verdim. Yalnız "*Aleykümselam*" dedi. Bana hiç hürmette bulunmadığı gibi, "*Oraya otur*" diye bir de yer göstererek emredince, artık Hoca'ya kızgınlığım iyice arttı. Oturduktan sonra;

- "*Molla; nereden geliyor, nereye gidiyorsun?*" dedi. Ben de;

- "*Hocam Mehmed Efendi sizi karşılamaya gönderdi*" diye cevap verdim.

- "*Pekala*" dedi. Sonra;

- "*Okuyor musun?*" diye sordu.

- "*Evet okuyoruz*" dedim.

- "*Ne okuyorsunuz?*" deyince gururlu bir şekilde

- "*Celal, Kadı Mir okuyoruz*" dedim.

- "*Şu konuyu nasıl anladınız?*" diye sordu. O konuyu güzelce anlattım. Hiç kabul etmedi. Büyük bir dikatle tekrar bir daha anlattım.

- "*Asla yanına varamamışsınız*" dedi. Konunun başka yönlerini de dile getirerek daha iyi anlattım ve;

- "*Hocamız da böyle anlamıştır*" dedim. Şeyh tam bir heybetle;

- "*Hoca da anlamamış, sen de anlamamışsın*" deyince, ben de büyük bir korku meydana geldi. Dilim durdu, titremeye başladım.

Bir şey daha sorarsa ne söyleyeyim diye korku içinde iken o konuyu kendisi anlatmaya başladı ve öyle derinliğine anlattı ki hayrette kaldım. Şeyh Hazretleri'nden bunları duyunca, o

193. Harput Ulu Camii İmamı.

konunun hikmet ve inceliklerini kesinlikle hiç birimizin anlayamamış olduğu ortaya çıktı. Bununla birlikte, önceki düşüncemden ve Şeyh'in ilim ve fazileti yanında kendi ilim ve anlayışımın hiçe inmesinden dolayı çok utanç duydum. Bu sırada Şeyh Hazretleri: .

- "*Hocam, fulan ve fulan gibi alimlerin zamanında İmam-ı Rabbani gibi şeyh varmış. Ve fulan alimlerin devrinde Muhyiddin-i Arabi gibi şeyh gelmiş. Sizin gibi alimlerin bulunduğu çağda da benim gibi şeyh çoktur*" dedi.

Bu söz üzerine Şeyh'in celal ve heybeti beni kapladı. O zaman anladım ki, bu zat hem şeriat hem maneviyat ilimlerinde kemal sahibidir. Düştüğüm hatadan dolayı Cenab-ı Hakk'a istiğfar ettim ve Şeyh Hazretlerinden bağışlanmamı diledim.

2. Ordu Meclisi imamı Mustafa Efendiden şöyle işittim: iki arkadaş Şeyh Aliyyu's-Sebti Hazretlerini görmek için konaklarına gidip misafir olduk. İltifat gösterip bizi kabul buyurdu. Döneceğimiz gün sabah kahvaltısından sonra Şeyh Hazretleri bize bir tabak içinde bir miktar baklava verdi ve "*bu emaneti ilk rastladığınız kimseye veriniz*" diye tenbih etti. Saadethanelerinden ayrıldıktan sonra ilk olarak köprü başında asık suratlı çirkin görününüşlü sakalı bıyığı birbirine karışmış, kirli elbiseli bir kişiye rastladık. Bu kişiyi bu halde görünce, arkadaşıma; "*yazıktır, bu canım baklavayı bu adama vermeyelim*" deyip geçtik. Fakat o kişi geri dönerek; "*Yahu! Hazretin buyurduğu kimse benim. Bizim lokmayı nereye götürüyorsunuz?*" deyince, büyük bir şaşkınlık içinde emaneti kendisine eslim ettik. Geçti gitti. Daha sonra anladık ki, o zat Hızır Aleyhisselam imiş.

3. Aliyyü's-Sebti Hazretleri Erzurum'un ilçelerine giderken Çapakçur'a bağlı "Fabran Köyü" denilen Ermeni köyünde bir gece kalmıştır. 80-90 hanelik bütün köy halkı, o gece gördükleri pek büyük haller üzerine sabahleyin Şeyh Hazretleri'nin huzurlarına gelip erkek- kadın, çoluk -çocuk hep birlikte müslüman olmuşlardır. Aliyyü's-Sebti Hazretleri de köyün kilisesini camiye çevirip rahiplerini kendilerine imam yapmış, gerekli dini bilgileri öğretmek için mensuplarının ileri gelenlerinden birini de onlara öğretmen tayin ederek bu köyü Allah'a ortak koşma ve inançsızlık kirinden temizlemişlerdir. İslam dininden kana kana feyz alan bu köy halkı, bir süre sonra ne kadar mezarları varsa hepsini yıkıp yok ederek imanlarının kuvvetini göstemiş ve kanıtlamışlardır.

Bu nakilden sonra, Hacı Tevfik Efendi diyor ki 1925 (1878) tarihinde, duacınız o köye uğramıştım. Bütün köy halkının inanç ve amellerini pek mükemmel ve kuvvetli gördüm.

4. Meşhur Kurt İsmail Paşa, askerle birlikte Palu'nun bir tarafına gelerek çadır kurmuş, Aliyyu's-Sebti Hazretleri'ni çadırına davet etmiş. Şeyh Hazretleri daveti kabul ederek, Seyyid Ahmed Kürdi Efendiyle birlikte çadıra gitmiş. Kendilerine ayrılan yere oturduklarında, Kurt Paşa yalvarır bir halde yanlarına gelerek ellerini öpmeye uzanınca, Şeyh Hazretleri Paşa'yı hiddetle reddederek huzurlarından çıkarmış. Palu'nun ileri gelenlerinin şefaatleri üzerine tekrar huzurlarına kabul ettiğinde elini öpmeye müsaade etmiştir. Paşa çok öfkeli ve şiddetli bir kimse iken, sabaha kadar çadırları etrafında severek hizmet etmiş ve sabahleyin alçak gönüllülükle huzuruna girip elini öptükden sonra kendilerine bağlan-

mak isteğini bildirmiştir. Şeyh Hazretleri kendisini kabul edince: "*Seni Diyarbakır'a vali tayin ettim*" buyurmuş ve gerçekten kısa bir süre sonra Diyarbakır Valiliğine atanmıştır.

5. Taşköprü'de bulunan dostlardan Vanlı Hacı Ahmed Efendi'nin güvenilir bir naklidir:

Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin Palu'da fakir bir Ermeni komşusu varmış. Bu komşu Şeyh'in bolluk içinde yaşamasına ve her gün pek çok misafirlerinin gelip gitmesine ve görünürde bir ticaretle meşgul olmamasına bakarak, gizli bir ticaret yaptığı, düşüncesine kapılmış. Bundan dolayı Şeyh Hazretleri'nin durumunu merak edip araştırmaya başlamış. Sonunda Şeyh Hazretleri'nin geceleri geç vakit, kendi evinin pencere ve kapısı önündeki beraber kullandıkları bahçe yolundan geçerek bir yere gitmekte olduğunu farketmiş. Ertesi gece Aliyyü's-Sebti Hazretleri yine aynı yerden geçince nereye gitmekte olduğunu anlamak için arkalarından izlemeye başlamış. Şeyh Hazretleri kasabanın dışına çıkarak bir ormana girmiş ve orada bir yere otumuş. Ermeni de kendisine yakın bir yerde gizlenerek, acaba ne yapacak diye gözünü ve bütün dikkatini Şeyh Hazreleri'ne çevirmiş. Bir süre sonra Şeyh Hazretleri'nin burnundan, biri yeşil diğeri beyaz iki renkte iki nur çıktığını ve büyük bir sütun halinde göğe yükselerek bütün yeri ve göğü aydınlattığını görünce içine düştüğü dehşetin etkisiyle aklı başından gitmiş ve olduğu yere düşüp bayılmış.

Aliyyü's-Sebti Hazretleri dönerken, yatmakta olan komşusunun yanına varmış ve kendine getirmiştir. Aklı başına gelen bu Ermeni komşu, hemen Şeyh Hazretleri'nin ayaklarına kapanarak İslam dinini telkin etmeleri ricasında bulunmuş. Şeyh Hazretleri, şimdiye kadar gavurluktan ne zarar gördüğünü ve niçin müslüman olmak istediğini sormuş, Ermeni; "*aman efendim maksadım sizsiniz. Müslümanlık, hıristiyanlık davam yoktur. Merhametinize sığınırım, kabul buyurunuz*" deyince, İslam dinini telkin ettikten ve Hakk'a yönelten nazarlarıyla nazar eyledikten sonra kendisine "Hüdaverdi" adını koymuş ve eline de on kuruş vererek onunla ticaret yapmasını emir buyurmuş.

Cenab-ı Hak, pek kısa zamanda Hüdaverdi'ye o paradan geniş rızık ve ticaret ihsan buyurmuş ve çok zengin olmuş. Aynı zamanda, Şeyh Hazretleri'nin himmetleri ve inayet nazarlarıyla Allah dostlarının yüksek hal ve makamları şerefine de ererek saadetliler zümresine katılmış. Bunun halinde ve geçiminde büyük değişmeler gören diğer Ermeniler, kendisine ne olduğunu ve büyük serveti nasıl elde ettiğini anlamak için zorlamaya başlamışlar. Sonunda, eğer söylemezse öldüreceklerini bildirmişler. Hüdaverdi, Şeyh Hazretlerinin vefatından sonra gerçeği söylemek zorunda kalınca, onlara karşı: "*zamanın Aliyyü's-Sebti'sini bulur ve Hüdaverdi inancında olursanız, sizler de madden ve manen zenginlik ve mutluluğa kavuşursunuz*" cevabını vermiş. Bu zata "Allah Verdi ve Abdullah" da derlermiş. Kendisine halifelik verildiği de söylenir.

Vefatı

Aliyyü's-Sebti Hazretleri, 1287 hicri (1871 miladi) yılında 85 yaşında ahirete intikal etmiştir. Bugün Palu ilçesinin karşı yakasında, Murat suyundan biraz yukarıda, yüksek bir tepe üzerinde bahçeli ve iç açıcı bir yerde, güzel bir türbe içinde oğulları ile birlikte yatmaktadırlar.

Görünüm ve Gidişatı

Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ni Seyyid Ahmed El Kürdi şöyle tarif etmektedir :

Aliyyü's-Sebti Hazretleri, uzunca boylu, kara kaşlı, büyük ve kara gözlü, buğday renkli, gür ve güzel sakallı olup sakalının beyazı siyahından fazla idi. Başına kırmızı bir taç giyer ve büyük bir sarık sarardı. Çok etkileyici ve saygı uyandırıcı bir görünüşü var idi. Herkes kendisinden son derece çekinirdi.[194]

Sebti hazretlerinin vefatından sonra ikinci oğlu Şeyh Mahmud Feyzi Hazretleri Erzurum'un Hınıs ilçesinin Kolhisar küyüne yerleşmiştir.

Kısa bir zaman sonra Şeyh Muhammed Nasih Hazretleri de vefat etmiş, görevi, üçün-cü oğlu ve büyük bir ilme sahip olan Şeyh Hasan Efendi Hazretleri devralmıştır. Şeyh Hasan Efendi Hazretleri büyük alim olup, medrese işlerinin yanısıra müftülük görevini de yürütmüştür. 1334 tarihinde Şeyh Hasan Efendinin vefatı dolayısıyla Şeyh Hasan'ın büyük oğlu Şeyh Ali Rıza (Küçük Efendi) tekkenin başına geçmiştir.

Şeyh Ali Rıza Efendi ilminin yanısıra büyük bir edebiyatçı idi. Çok güzel şiirleri vardı. Ama bu güzel şiirlerini bir kitap haline getirmek için ömrü vefa etmemiştir. Şeyh Ali Rıza Efendi 1925 tarihinde Gülüşkür Köyü Murat Nehri kenarında süngülenerek öldürülmüştür.[195]

Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nden sonra sırasıyla tekke ve dergâhı yürütenler aşağıya çıkartılmıştı:

1. Şeyh Muhammed Nasih Efendi (1251-1289 / 1835-1873)

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin en büyük oğludur.

2. Şeyh Hasan Naki Efendi (1259-1334 / 1843-1918)

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin oğludur. Aynı zamanda yörenin en büyük alimlerinden olup, Palu'da müftülük görevinde bulunmuştur.

3. Şeyh Hüseyin Zeki Efendi (1264-1330 / 1848-1914)

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin oğludur.

4. Şeyh Abdulkadir Efendi (1311-1372 / 1895-1956)

Şeyh Hasan Naki Efendi'nin oğludur.

5. Şeyh Sadi Efendi (1214-1391 / 1898-1975)

Şeyh Hasan Naki Efendi'nin oğludur. Vefatına kadar Palu'da müftülük yapmıştır.

6. Şeyh Mehmed Tevfik Efendi 1325-1378 / 1909-1962)

Şeyh Hasan Naki Efendi'nin oğludur.

7. Şeyh Mehmed Tahir Efendi (1317-1373 / 1901-1957)

Şeyh Hüseyin Zeki Efendi'nin oğludur.

8. Şeyh Mehmed Said Efendi (1901-1962)

Şeyh Hüseyin Zeki Efendi'nin oğlu, Şeyh Hamza'nın oğludur.

9. Şeyh Şemseddin Efendi (1926-1974)

Şeyh Sadi Efendi'nin oğludur.

10. Bugün ise Şeyh Şemseddin Efendi'nin çocukları Zülküf ve Abdulhalık (Görür) Efendiler devam ettirmektedirler.

194. http://www.hakikiyol.com/dunya_evliyalari, Palu Tanıtma Bülteni, yıl : 4, Sayı:16., Muhammed İhsan Oğuz, Tasavvuf Yolunda Manevi Cihad, s.113-125 (İki Ğavsi İmam Şeyh Aliyyü's-Sebti ve Seyyid Ahmed El-Kürdi, İst.1342).

195. http://ilim2000.tripod.com/Kitaplar/Tasavvuf/tasavvuf-yolunda-manevi-cihad.htm. Tarihte ve günümüzde Palu, Palu 1998, s.203-205.

SEYYİD AHMED EL-KÜRDİ (ÇABAKÇURİ)

Eş-Şeyh es-Seyyid Ahmed el-Kürdi el-Hüseyni Hazretleri, Arifler Kutbu ve ermişler Gavsi Şeyh Aliyyü's-Sebti el- Paluvi Hazretleri'nin en büyük bağlılarından, en olgun ve faziletli halifelerindendir.

1246 Hicri (1830 Miladi) yılında, Bitlis vilayetinin Çapakçur ilçesine bağlı "Kür" (Bingöl'ün Dikme) köyünde dünyaya gelmiştir. Aslen Bağdatlı olup, dedesi Seyyid Abdulhamid Efendi vaktiyle Bağdat'tan Çapakçura gelmiş ve Kür köyüne yerleşmiştir. Soy zinciri itibariyle imam Murtaza, Hz. Fatımatü'z-Zehra ve Peygamber Efendimiz'e ulaşır.

Babası, aldığı manevi emir üzerine Seyyid Hazretleri'ni 12 yaşında iken zamanın Şeyhi ve Mürşidi Aliyü's-Sebti Hazretleri'ne getirip teslim etmiştir. Aliyyü's-Sebti Hazretleri, babası tarafından kendisine teslim edilen bu manevi oğlunu o andan itibaren terbiyesine alarak maddeten ve manen en güzel şekilde eğiterek velilik meydanının merdi eylemiştir.

Seyyid'in yaratılışındaki has kulluk cevheri ve manevi olgunluk mayası sebebi ile Aliyyü's-Sebti Hazretleri kendisini çok severmiş. Hatta, o derecedeki nerede bulunsa asla yanından ayırmaz, bir yere gittiklerinde, atının terkisine alır imiş. Sesinin ve okuyuşunun güzelliği sebebiyle, Aliyyü's-Sebti Hazretleri meclisinde Kur'an-ı Kerim'i daima ona okutur ve dinlemekten haz duyarmış.

Seyyid Hazretleri 12 yaşından itibaren senelerce Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin tasarruf ve terbiyesinde tasavvuf yolunun bütün mertebelerini geçmiş, her bakımdan kemale ererek başkalarını da kemale erdirecek dereceye gelmiştir. Nihayet, en son ve en kamil halife olarak irşad ile görevlendirilmiştir. Seyyid Hazretleri, halifelik verildikten sonra da Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin sohbet ve hizmetlerini bırakmayarak vefatına kadar hanesinde kalmış, yanından ve huzurundan bir an ayrılmamıştır. Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin ahirete intikalinden sonra, manevi emir gereği çeşitli beldelerde bulunmuştur.

İlk olarak 1310 (1892) yılında Palu'dan ayrılarak Harput'a yerleşmiştir. 14 yıl Harput'ta kaldıktan sonra manen Siverek'te bulunmakla emrolunmuş ve 1324 (1906) yılında oraya gitmiştir. 9 yıl da Siverek'te kaldıktan sonra, yine manevi emirle 1332 (1913) yılında Siverek'ten ayrılıp, Viranşehir'i gitmiştir. 2 yıl da Viranşehir'de kaldıktan sonra tekrar Harput'a dönmüştür. 1334 (1915) yılında Harput'a gelerek 1340 (1921) Rebiü'l Evvel ayının 24'üncü Cuma günü sabaha karşı vefat edinceye kadar burada kalmıştır.

Seyyid Hazretleri, uzunca boylu, onda bir siyahı bulunan az seyrekçe beyaz ve güzel sakallı, buğday tenli idi. Başına, kurşini renkte çuhadan bir taç giyer, üzerine dağınık bir halde tura gibi yeşil sarık sarar, elinde de daima ufacık bir asa bulundururdu. Mübarek yüzünde nur parlar, her kim ilk defa kendisini görecek olsa, ruhani bir heybet ve ürperme duyardı, ister istemez: "Bu şeyh ve Peygamber Evladıdır" der idi.[196]

Harput Ulu Camii Yan›ndaki Mezar›

196. Muhammed İhsan Oğuz, Tasavvuf Yolunda Manevi Cihad, s.126-158 (İki Ğavsi İmam Şeyh Aliyyü's-Sebti ve Seyyid Ahmed El-Kürdi, İst.1342)

Çarşıbaşı Mahallesi Altından Murat Nehri Kenarındaki Türbesi

ŞEYH MAHMUD SAMİNİ HAZRETLERİ

Mahmud Samini Hazretleri'nin atası Molla Yusuf olup, kendisine Pirbab derler. Mardin'in Derik kazasından gelerek Palu'nun Hun (Beyhan) köyüne yerleşmiştir. Kabri Hun'da olup, ziyaretgahtır. Babası Hacı Ahmed Efendi Hun'dan Palu'ya gelip Çarşıbaşı mahallesinde hamamın arkasında bir ev satın alarak oraya yerleşmiştir. Mahmud Samini Hazretleri, Palu Çarşıbaşı mahallesi'nde 1228 yılında dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini de burada yapmıştır. Seyyid olup, Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in soyundandır. Mahmud Samini Hazretleri ticaretle meşgul olmasına rağmen Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin sohbetlerine devam eder, genellikle köy ve nahiyelere teşriflerinde beraber bulunurdu.

Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin sohbetlerinde kemâle erdi. On üç sene talebelik yapan Mahmûd Sâminî, tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu.

Şeyh Mahmud Samini Hazretleri bir gün Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ne bir lenger armud hediye eder. Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri, etrafına bakarak hazır olan cemaata; "*şu armudun tamamını kim yiyebilir?*" diyerek latifede bulunur. Kimseden ses çıkmaz. Yalnız Samini Hazretleri bu emirlerinde herhalde bir hikmet vardır diyerek, "*Kurban emredersen ben yerim*" deyince Sebti Hazretleri; "*Mahmud sen yer misin? Beri gel bakalım*" der ve üç adet üzerinden alır. "*Haydi ye bakalım*" der. Samini Hazretleri armudun tamamını yer. Daha sonra Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri atının getirilmesini emreder. Adetleri üzere ata binince dere, tepe, çukur demez atı süratle yürütürmüş. Atına binince; "*kim benimle beraber gelir?*" deyip atı dik yokuşa doğru süratle sürer, Samini Hazretleri de o sırada elini atın sağrısına koymuş ayrılmayarak

beraberce çıkarmış. Arkaya dönerek "*Mahmud geldin mi, sen misin? Bu iş sana layıktır*" der.

Samini Hazretleri Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin yanında terbiyesini tamamlayarak kendisine hilafet vermiştir. Kendisine hilafetin verilişini şöyle anlatır: "*Bir gece alem-i manada büyük bir cemiyette Hz. Peygamber Efendimiz ve bir çok evliyaullah halkası ortasına beni oturttular. Hz. Fahr-i Kainat Efendimiz Mevlana Halid Hazetlerine emir buyurdu ki "Ne vereceksenız Mahmud'a veriniz ki gidelim." Hazret gelip başımın tepesinden darı taneleri gibi birşeyler doldurarak kalkıp gitti. Ben ise olduğum yerden kalkmadım. Biraz sonra yine emir buyurdular ki; "Mahmud öyle şeylere kanaat etmez ne verecekseniz veriniz ki gidelim." Tekrar gelip teveccüh buyurdular, sonra irşad-ı Nakşiye münhasır olmak üzere, Kadiri, Süherverdi, Ceşdi ve Kührevi olmak üzere bu beş tarikattan hilafet verdiler. O sırada Aliyyü's-Sebti Hazretleri de teşrif buyurdular.*"

Samini Hazretleri'ni çekemeyen bazı kimseler kendisini "*benim Şeyhim Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri değil, Mevlana Halid Hazretleri'dir.*" dediğini dolayısıyle Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ni kabul etmediğini iddia ederek Ali Sebti Hazretleri'ne şikayet ederler.

Bu şikayetler artınca Aliyyü's-Sebti Hazretleri cemaatın toplandığı bir gün işçisi Ali Efendiyi çağırarak; "*git Mahmud'un sarığını boynuna dola ve çarşının içinden çekerek buraya getir*" emrini verdi.

Ali Efendi anlatıyor: "Efendi'nin emrini alınca doğru Çarşıbaşı'nda Samini Hazretleri'nin oturduğu evinin kapısını çaldım. Şeyhimin emrini kendisine nasıl ileteceğimi bilemiyordum. Kapıyı kendisi açtı ve Şeyh Efendi'nin kendisini istediğini bildirdim. Benden üstünü giyinmek için müsaade istedi ve geldiğinde beraber gitmek isteğim zaman kendisi bana; "*şeyh efendi nasıl emrettiyse beni öyle götür*" dedi. Ben bunu bir türlü söylemeye cesaret edemedim. Kendisi başındaki sarığını çıkararak boynuna doladı ve ucunu elime verip "*haydi gidelim*" buyurdu.

Palu'nun Çarşıbaşı mahallesi'nden Aşağı Mahalle'ye gidilecekti. Yine ben utancımdan Ulu camii'nin arkasındaki tenha olan sokaktan götürmek istedim. Ulu cami çeşmesinin bulunduğu köşeye gelince Samini Hazretleri; "*Efendi sana bu yoldan mı yoksa çarşının içinden mi getir dedi?*" Ben de; "*çarşının içinden getir dedi fakat ben seni bu şekilde çarşıdan nasıl götüreyim*" deyince; "*Efendi nasıl emrettiyse öyle gideceğiz*" buyurdu.

Şeyh Aliyyü's-Sebti hazretlerinin hücresi ihvanlarıyla doluydu. Oraya gelince Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri ayağa kalkarak karşıladı ve; "*Ey Mahmud bazen de böyle olur*" buyurduktan sonra yanındakilere biraz kızarak; "*iki evliyanın arasında da mı işi karıştırmaya başladınız. Beni kabul etmeyen kişi böyle gelir mi?*" Cemaatın tümü başını önüne eğerek hiç kimse bir şey diyemedi."

Samini Hazretleri anlatıyor: "Bu şekilde oraya varınca beni sorup sual eyledi ve bu gece alemi

Mahmud Samini Hazretleri'nin Sarığı

manada ne olduğunu sordu. Ben de naklettim. "*Mahmud ben de o mecliste var mıydım?*" diye sorunca; "*evet kurban siz de o mecliste idiniz.*"

Samini Hazretleri'nin rivayetlerine göre; "Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin Beyhan (Hun) köyüne teşriflerini haber aldığımda, Septi Hazretleri'ni evime davet etmek için misafir olduğu eve gittim. Septi Hazretleri'nin Cemaatı fazlasıyla kalabalıktı. Cemaatiyle birlikte kendilerini evime davet ettim. Davetimi kabul edip, bana misafir oldular. Septi Hazretleri ve cemaatına yemek hazırlattım. Yemek esnasında Septi Hazretleri eliyle iri bir lokma yapıp cemaata dönerek; '*bu lokmayı içinizde yutabilecek kişi var mı?*' Cemaatın hiç birinden ses çıkmadı. Septi Hazretleri bana dönerek; '*Mahmud ağzını aç*'. Ağzımı açtım. Septi Hazretleri eliyle iri lokmayı ağzıma tıktı ve ben o lokmayı yutuncaya kadar sanki gözüm dışarı çıkacak gibi oldu, ama o anda bambaşka bir değişikliğe uğradım. Bu sırada Septi Hazretleri cemaata dönerek şöyle dedi; '*insan kuzu eti yerse Mahmud'un bize ikram ettiği kuzu gibi olsun, lokma yutarsa yine Mahmud'un yuttuğu lokma gibi olsun.*"

Aliyyü's-Sebti Hazretleri sağ olduğu müddetçe Samini Hazretleri, emrü irşada teşebbüs etmemiştir. Şeyh Hazretleri'nin meclisine devam etmiştir.

Yine bir gün Sebti Hazretleri'nin meclisinde bir hatm-i şerif akşamı, şeyh hazretleri hangi yöne teveccüh ederse onun feyzinden müridanın kimisi ağlamaya, kimisi bağırmaya, kimisinde de kendinden geçercenesine cezbe hali meydana gelir. Samini Hazretleri, "*ben bu işe başlarsam bu gibi durumlara meydan vermem*" diyerek aklından geçirir. bu duruma vakıf olan Sebti Hazretleri Samini hazretlerine dönerek karşısına gelip; "*ey Mahmud! Ben harmanımı böyle savuruyorum. Sen de sonra nasıl istersen öyle savur*" buyurmuştur.

Samini Hazretleri, kendisine hilafet verildikten sonra da ticaretle meşgul olmaya devam etti. O sıralarda Miyadinli Şeyh Muhammed Efendi, Palu'da işar memuru olarak görev yapıyordu. Samini Hazretler'inin bazı hallerine bakarak ona karşı bir muhabbet duymaya başlar. Samini Hazretleri ehl-i dünya ile fazla konuşmayı sevmediğinden sükut ile vakit geçirirdi. Muhammed Efendi kendisini seven birisine; "*eğer Mahmud Efendi'yi benim odama getirmeye razı edebilirsen sana büyük bir hediye veririm*" der. O kişi de Mahmud Efendi'yi razı ederek işar memurunun odasına alıştırmış. Daha sonra Muhammed Efendi Samini Hazretleri'ne intisab etmek istediyse de "*Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ne gidiniz*" cevabını vermiştir. Muhammed efendi ısrar edince; "*madem ki beni bu işe sürdün artık ticareti bırakmam gerekir. Alışverişimin hesabına bakınız*" diyerek kendisi de Çarşıbaşı Camii şerifinde hem medrese hem tekke olmaya münasip mevkide irşada başlamış, hatta ticaretteki hesabı görüldüğü zaman 36 bin kuruş borcu çıkmıştı. Hiç kimseden birşey almaksızın ve kimseden bir yardım görmeksizin kısa zamanda borcunu ödemiştir.

Daha sonra Miyadinli Muhammed Efendi memuriyet hayatından ayrılarak Samini Hazretleri'nin mescidine ve sohbetlerine devam eder. Hilafete kesb-i liyakat edince Samini Hazretleri Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ne göndererek hilafetnamesini ondan almıştır.

Samini Hazretleri 1298 yılında Çarşıbaşı mahallesi'nden ayrılıp, Karşıbahçeler'de bir ev ve mescid yaptırarak buraya yerleşir. Beş vakit namazı kendisi kıldırır ve kalabalık cemaatına namazdan sonra mihrabtan nasihat eder, selavat ve dualar okumuştur. Ömrünün sonuna kadar okuduğunun aynısını bir daha okuduğu duyulmamış, her defasında farklı dua okurdu. Duadan sonra onbir defa tevhid okur ve üç selavat-ı şerife ile bitirmek adetindendi. Diğer vakitlerde daima vaaz ve nasihatlarda bulunur, ayet ve ha-

disler okuyarak açıklamalarını yapardı. Vukufu o derecede idi ki, meclisinde herkesin hatırasına göre sual etmeksizin cevabını verir ve müşkilini hallederdi.

Samini Hazretleri'nin oğlu Mecit Efendi, Hoca Mahmud Efendiye şöyle nakletmişti:

"Babam Samini Hazretleri karşı bahçelerde ev ve camii yaptırmış, maddi olarak büyük sıkıntılara düşmüştü. Epeyce borçlanmıştık. Erzurum'daki ihvanlar katkıda bulunmak için kendi aralarında topladıkları 400 mecidiyeyi katırcılarla göndermişti. Onlar da bana verdiler. 400 mecidiyeyi babama götürdüm. "*Bunu Erzurum'dan ihvanlar göndermişler*" dedim. Bunun üzerine babam kızarak; "*parayı götür katırcılara ver geri götürsünler. Benim kimseye ihtiyacım yok*" dedi. Ben de; "*bunu alsan da borçlarımızı ödesek. Nasıl olsa sana hediye olarak göndermişler*" içimden kızarak geçirmiştim. Aradan bir kaç gün geçti. Mutfak odasında oturuyordum. Babam geldi kapıyı açtı ve iki elini kapıya dayadı. Bana hiddetle; "*Mecid sen altın ister misin*" deyince ben hemen oradan kaçtım. Anladım ki beni altına boğacaktı. Yine bu konuda Palu'daki müritlerinin tüm yardım tekliflerini kabul etmeyerek reddetmiştir."

İzzeddin Efendi anlatıyor:

Babam Mehmet Tahir Efendi kış günü zatürreye yakalanmış evde yatıyordu. Hava çok soğuk yerde epeyce kar vardı. Babam hizmetçimizi çağırd; "*Şeyhime git bana dua etsin, canım üzüm istiyor, bana taze üzüm göndersin.*" Samini Hazretleri Mustafa Naci Efendi'ye; "*Çekemdeki bağa git, falan yerde, falan tevekte üzüm var onu getir.*" Mustafa Naci Efendi Samini Hazretleri'nin söylediği yere gidince kar altında kalan tevekten üç sepet üzüm toplar. Teveğin yerini unutmamak için de bıçağını teveğin altına toprağa saplar. Getirdiği üzümlerin yarısını Samini Hazretleri'nin misafirlerine ikram eder. Diğer yarısını ise Mehmet Tahir Efendi'ye götürmesini isteyerek; "*ona söyle ben burda kendisinin bağmancısı mıyım? kendisinde bir şey yok.*" Bunu duyan babam hemen anneme yatağını kaldırmasını söyler. Annem ise; "k*ış, hava soğuk, sen zaturreye yakalanmışsın. Bak daha perişan olursun*" dedi. Babam anneme; "*sen duymadın mı? Şeyhim bana kendisinde bir şey yok demedi mi? Artık nasıl yatarım*" dedi ve kalktı. Gerçekten de babam iyileşmişti.

Mahmûd Sâminî mürşidinin vefâtından sonra talebe yetiştirmeye ve insanlara Allahü Teâlânın emir ve yasaklarını bildirmeye başladı. Mahmûd Sâminî tütün içerdi. Talebeleri arasına yeni katılmış olan Osman Bedreddîn Efendi (İmâm Efendi) hocasının tütün içmesine kalben îtirâz etti. Çünkü tütün içenleri o güne gelene kadar sevmezdi. Yine bir gün sohbet esnâsında Osman Bedreddin hocasının tütün içmesini kalben hoş karşılamadı. Mahmûd Sâminî ona dönerek; "*bizim tütün çubuğumuzu düşüneceğine, Allahü teâlâyı düşün ve zikret. O'nu an ve O'ndan başka da bir şey düşünme*" dedi. Bu söz üzerine Osman Bedreddîn tövbe ederek, kalben büyük bir bağlılıkla hocasına bağlandı.

Bir gün ders bittikten sonra vakit namazını kılmak için hazırlık yapıldı. Ezân okunduktan sonra Mahmûd Sâminî, Osman Bedreddîn'e dönerek; "*kalk imâm ol Osman!*" dediğinde şaşırarak; "*ne haddimize efendim!*" cevâbını verdi. Fakat Mahmûd Sâminî Efendi ısrar edince Osman Bedreddîn imâm oldu. Tekbir getirdikten sonra, Fâtihâyı bir türlü okuyamadı. Sıkıntı ve üzüntüden terledi. Osman Bedreddîn'in durumu böyle devâm etti. Henüz namaza durmamış olan Mahmûd Sâminî Efendi; "o*ku yâ hâfiz! Oku Osman Bedreddîn!*" dedi. O anda Osman Bedreddîn okumaya başladı. Namazı tamamladıktan sonra Osman Bedreddîn'e dönen Mahmûd Sâminî; "*yâ hâfiz! Büyüklerin sözüne ve niyetine*

îtirâz edilmez. Onların niyetine ve sözüne teslim olunur" buyurdu.

Hayâtı boyunca ilim ehli talebeler yetiştiren Mahmûd Sâminî, onlara büyük önem verirdi. En büyük eserin hayırlı evlâd ve îmânlı bir talebe yetiştirmek olduğunu her fırsatta sevdiklerine söylerdi. Mahmûd Sâminî hazretleri Palu'da 1895 (H.1313) târihinde vefât etti. Murâd Nehri kıyısında, hocası Ali Septî'nin kabrinin beş yüz metre aşağısında Murat Nehri'nin karşı kıyısında defnedildi.

Mahmûd Sâminî devamlı yanına gelenlere ve talebelerine; "*Her nefis ölümü tadacaktır.*" (Enbiyâ sûresi: 35) meâlindeki âyet-i kerîmesini okuyarak onları dünyâ sevgisinden uzaklaştırırdı:

"*Tasavvufda yol bir arı kovanına benzetilmiştir. Arı gibi gâyet muntazam çalışmak ve arı gibi bal yapmak, karıncalar gibi kanâatkâr olmak lâzımdır. Bal yapmak idrâkine eriştiğinde, bu şifâlı baldan müslüman kardeşlerine tattırmak elzemdir. Çalışanlar tadını alır. Çalışmayanları da çalıştırmak rehberin vazîfesidir. Mahlûkâtın yaratılışındaki güzellikte, ilâhî hikmetler var. Bunlar sırlarla doludur. Velîler iğnenin ufacık deliğinden Hindistan'ı seyrederler. Bu hâl ise, âlem-i misâlin altında bir hâldir. Âlem-i misâl bunun üstündedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz'den nûrlarını alırlar ve ondan sonra vahdet sarayının ezelî ve ebedî varlığında erirler. Benliklerinden sıyrılırlar. Sırr-ı Sübhânda, mazhâr-ı lutfa ererler.*"

Buyurdu ki, bir şeyhde üç şeye dikkat ediniz.

1- *Kendine dünyâlık verildiğinde, hoşuna gider mi?*

2- Sünnetlerle amel ediyor mu? Sünnetlere ne derece uyuyor.

3- En çok neyi seviyor. Eğer dünyalıktan hoşlanıyor, sunnete ittibar etmiyor, dünyâdan bahsedip, âhiretten ve Allahdan konuşmuyorsa, işinize yaramaz, ondan uzak olunuz.

Talebesi ve halîfesi Osman Bedreddîn Efendi der ki: Biz onsekiz sene yüksek huzûrlarına gittik geldik. Kendine bir büyüklük isnâd ettiklerini kat'iyyen görmedik. Hiç kimseden de işitmedik. Kendini şeyh saymadı. Buna rağmen pek heybetli ve azametli görünürdü. Çok kere buyururdu ki: "*Dünyânın ne kadar harab olduğunu benden anlayın. Bir zaman Şeyh Ali Efendi (Sebtî Hazretleri) gibi bir zât-ı muhterem bu halkı Hak Teâlâ Hazretleri'ne davet ve irşad buyururlardı. Şimdi ise bu halka söz söylüyoruz. Heyhât!*"

"*Kıyâmet günü peygamberlerin ümmetlerinin çokluğu ile iftihar ettikleri, sevindikleri gibi, biz de ihvânımızın (din kardeşi) çokluğu ile iftihâr ederiz, sakat olsalar, pek işe yaramaz halde bulunsalar bile.*"

Talebesi Osman Bedreddîn Efendi'ye buyurdu ki: "*Hâfız, ne söylersen kitabdan söyle. Bunda iki fâide vardır: 1) Sen aradan çıkarsın, sana gurur gelmez. Zîrâ söylediğin söz, senin değil, başkasınındır. 2) Birisi itiraz ederse, başkasının sözü olduğu için yine senin nefsin araya girmez. Bu sûrette insana hiddet ve can sıkıntısı da gelmez. Söylediğin söz, doğru ise de, yanlış ise de, kitabın sâhibine âiddir.*"

"*Yarın Cenâb-ı Hak, bizim adamlarımıza azab ederse, biz de üzülürüz. İnşâallah ne onlara azab edilir ne de biz mahzûn oluruz.*"

Hâfız Osman Bedreddîn Hazretleri'nin, hocası Mahmûd Sâminî Hazretleri için yazdığı bir şiiri şöyledir:

Kim gelip girse bu gün Sâminî gülzârına
Bir kademde vâsıl olur her kişi dildârına

Bir nefesde mürde dil bulur hayât-ı câvidân
Sâminî enfâs-ı kudsîden erer hem yârına

Âlem-i mânâda şâh olmak dilersen tâlibâ
Gel bugün ver varlığın Sâminî'nin vârına

Hem gönül âyinesin derd-i sivâdan pâk kıl
Er huzûr-i hazrete yanma bu furkat nârına

Âlem-i kudse erişmek ister isen Bedriyâ
Sıdk ile gel bende ol gir Sâminî bâzârına

Samini Hazretleri'nin Hafız Osman Bedreddin hazretlerine nasihatlerinden bazıları:

"*Hafız! Bir çocuk tahsil çağına geldiği zaman, okuyup yazmaya nasıl harfleri öğrenmekle başlarsa Hakk'a ermek de tavsiye edecegim şu hususlara uymakla gerçekleşir:*

1) Allah'u Tealayı tanımak,
2) Muhabbetullah (Allah'u Teala'ya muhabbet),
3) Gönlü toplamak,
4) Teslimiyet,
5) Nefsin arzularına uymamak,
6) Bu yolda gayret göstermek,
7) Kesrette vahdet. Halk içinde Hak ile olmak,
8) Çok selavat okumak,
9) Kelime-i tevhidi çok söylemek,
10) Az yemek,
11) Temiz giyinmek,
12) Halka faydalı olmak,
13) Mütehallik, güzel ahlak sahibi olmak,
14) Mürşide (yol göstericiye), hocaya itaat,
15) Arkadaşlarına şefkat, sevgi,
16) Aleme ibret nazarı ile bakmak,
17) Vaktin kıymetini bilmek.
18) Hasedden ari, uzak olmak,
19) Kimseye buğz ve düşmanlık etmemek,
20) Komşu hakkını ileri tutmak,
21) Sözünün eri olmak,
22) Kendini tanımak,
23) Dünyadan lüzumlu kadar nasib almak,
24) Ahireti unutmamak,
25) Doğruluktan ayrılmamak,
26) Haddi aşmamak,
27) Huzurla sükun bulmak."

"*Tasavvufun elifbası bunlardır. İnsanlar arasında aşk ateşiyle dolaş, fenalıkları yak, iyilikleri besle, insanı insana yaklaştır; Hakk'a ulaştır. Asla ilmine güvenme, fadlına kanma. Dünyaya aldanma, nefsine uyma; şeytanı at. Aşk ile yan. Şevk ile kalk. Peşinden gelenleri ne olursa olsun iyi gözet, sapıkları düzelt. Huzura dikkat, her sözün hakikat, görüşlerin marifet olsun.*"

"*Hafız! Makam-ı irşad yani insanları yetiştirme makamı bir şimşektir. Çaktığı vakit etrafını aydınlatır ve düştüğü yeri de yakar. Marifet, o aydınlığı insanların kararan kalbine nüfuz ettirmek ve kalbleri aydınlatmaktır.*"

Geçimleri

Babasından kalma Seydilli köyünde cüz'i iradi, Hun'da kavak bahçesi ve Palu'da bir kaç dükkandan ibaret olan emlakın geliriyle geçinirdi. Palu Karşıbahçeler'de yaptırmış olduğu evin bahçesinde sebze ve meyve yetiştirirdi.

Görünüm ve Gidişatları

Uzun boylu yuvarlak çehreli, sakalı tamamen ağarmış, gözleri ela ve beyazında kırmızılık mevcut, kaş ve kiprikleri uzunca ve gayet yakışıklı, son zamanlarında dişleri olmadığı halde konuşmasında ve kıraatinde dişsizliğini belli etmezdi.

Başına beyaz fes giyinir, siyaha yakın koyu yeşil tülbent bağlar ve yaz mevsiminde uzun entari ile Şam hırkası giyer, kış mevsiminde ise Bursa'da imal edilmiş keçeden basma çideri cübbe giyinir, heybetli görüntüsüyle kendini ilk görenleri heybeti alır, ancak yanında bulundukça ve sohbetlerini dinledikçe ünsiyet ve sevgi oluşur ki meclisinden ayrılmak istenmezdi. Bütün havatırdan saf, huzur ve rahatta müsteğrak bulunurdu. Meclisinde daima misk gibi güzel bir koku duyulurdu.

Perşembe ve Pazartesi ikindi sonu ve Cuma namazından sonra hatm-i şerif okumak ve bitiminde göz yummak ve kapıyı kapatmak, teveccühe kalkmak ve teveccüh esnasında kaside okutmak adetlerindendi.

Teveccüh esnasında herkeste çeşitli haller meydana gelse de bağırmak, nara atmak gibi değişik hareketlere izin vermezdi.

Samini lakabını soranlara "Nu Sari" nin ne demek olduğunu bilirseniz Samini'nin manasını anlarsınız cevabını verirdi.

Vefatı

Vefatından bir sene önce istiska hastalığına yakalanmıştı. Hastalığının başından itibaren müritlerinden Teberdar Efendi, birçok işleriyle ilgilenmişti. Hatta bir ara kalbinden; "*keşke vasiyyet etseydi*" diye geçirmişti. Samini Hazretleri bu düşüncesine vakıf olarak; "*ne acele ediyorsun, giderken haber veririm. Bununla birlikte vasiyet edeyim. 500 kuruş harcayınız, bu azdır 1500 kuruş olsun ve Murat kenarında Kelekbaşına defnediniz*" deyince Hacı Teberdar Efendi; "*Efendim orası boş ve kimsenin olmadığı bir yerdir*" demesine karş; "*gelip etrafımı doldururlar*" buyurmuştur.

1313 senesinde Cuma günü vefat eder. Kısa zamanda kubbesinin etrafı büyük bir kabristan olmuştur. Samini Efendi'nin üç oğluyla bir kızı vardı. Bunlardan Yusuf Efendi biraz delice olup Caminin damından düşerek vefat etmiştir. Süleyman Efendi ve kızı kendisinden önce vefat etmişlerdir. Kendisinden sonra Abdulmecid Efendi kalmış olup, bu zatın tarikata rağbeti olmamıştır. Gayet yiğit ve cesur birisiydi. Abdulmecid Efendinin oğlu Saadeddin Efendi, İmam Efendi (hafız Osman Bedreddin)'ye intisab ederek ondan hilafet almış ve dedesinin tarikat ve makamını devam ettirmiştir.

Halifeleri

1. Erzurumlu Hafız Osman Bedreddin (İmam Efendi)
2. Miyadinli Muhammed Şakir Efendi.
3. Karaçorlu Muhammed Efendi
4. Kiğılı Hacı Yusuf Efendi
5. Hacı Muhammed Efendi (Hacı Yusuf Efendi'nin oğlu)
6. Liceli Abdülcelil Efendi
7. Palu köylerinden Molla Abdullah
8. Çarsancak'ın Peri Nahiyesinden Hacı Müezzinzâde Mustafa Efendi
9. Çemişgezek'in Sığınek köyünden Hasan Efendi
10. Palu'nun Caro köyünden Said Bey
11. Nacaran köyünden Said Bey
12. Harputlu Abdüsselamzâde Hacı Muhammed Efendi
13. Lazistan ve Kayseri taraflarından bazı hocalar
14. Erzurum'dan Tevfik Efendi.[197]

Mahmud Samini Hazretleri'nin Mezarı

Kendisi'nin ve Torunu Saadettin Efendi'nin Mezarı

197. Evliyalar Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, c.8, s. 62. Saadettin Efendi'nin Damadı Abdulmecit Evranos, Saadettin Efendi'nin Kız Torunu Saadettin Bilici.

Mahmud Samini Hazretleri'nin Türbesinde Bulunan Şeyh Saadeddin Efendi'nin Mezarı

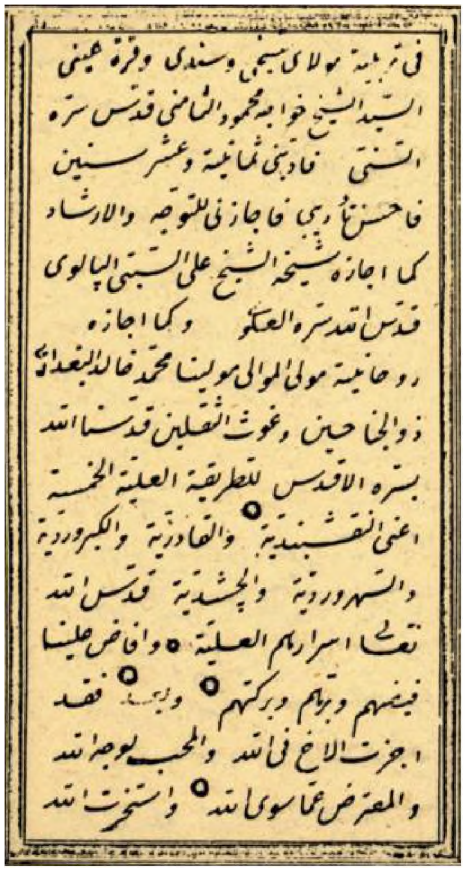
ŞEYH SAADEDDİN EFENDİ

Saadeddin Efendi Samini Hazretleri'nin torunu, Mecid Efendi'nin oğlu olup, annesi Asiye Hatun Samini Hazretleri'nin kardeşi Mustafa Efendi'nin kızıdır. 1299 yılında Palu'da doğmuştur. Saadeddin Efendi, 1339 yılında bir kaç sene Palu'da kadılık görevinde bulunur.

Samini Hazretleri'nin Seydilli köyünde Sofu Yusuf adında bir müridi vardı. Sofu Yusuf her cuma günü köyünden çıkarak Eski Palu köprüsü yoluyla Karşıbahçeler'deki mescide gelir, Samini Hazretleri'nin arkasında Cuma namazını kılardı. Yol boyunca belirli yerlere gelince durur "Hu" dermiş. Talabi (şimdiki Palu)'de Murat nehrinin karşı tarafında olan Samini Hazretleri'nin evi ve mescidinin karşısına geldiği zaman da burada durur devamlı "Hu" çekermiş. Samini Hazretleri böyle bağıranları hoş görmediği ve izin vermediği halde, bu müridine hiçbir şey demez ve kızmazdı.

Yine bir gün gelirken, Samini Hazretleri Talabi'ye bakan evin köşkünde ayakta durmuş, Murat Nehrine doğru bakıyordu. Yanında ise Beşikteki torunu küçük Saadeddin yatıyordu. Sofu Yusuf tam evin karşısına gelince "Hu" diyor. Beşikte bulunan Bebek Saadettin de başını kaldırarak "Hu" diyor. Samini Hazretleri torununa dönere; "*Oğlum büyürsün, benim yerimi de alırsın ama senin ömrün kısa.*"

Talim ve terbiyesini Samini Hazretlerinin halifesi olan Osman Bedreddin (İmam Efendi) Hazretleri'nin yanında yetişerek almıştır. 1340 yılında Sadeddin Efendi, İmam Efendi'nin gözetiminde 16 gün sülukte kalır. Sülukte bulunduğu süre içinde âlem-i manada sahabeler ve evliyalar gelir hediyelerini sunarlar. 16. günde Hz. Hüseyin mânâ âleminde gelir ve "*Herkes hediyesini verdi, benden ne hediye isityorsan sana onu vereyim*" der. Saadettin Efendi; "*Senin içtiğin Kerbela şehadet şerbetinden istiyorum.*" Hz. Hüseyinin verdiği şehadet şerbetini içtikten sonra o sırada İmam Efendi kapıyı açarak içeri girer. "*Ne yaptın Saadeddin? Bu millet senden istifade edecekti*" der. Saadeddin Efendi sülukten sonra icazetnamesini alarak Palu'ya gelir ve irşad görevine başlar.

"Osman Bedreddin Hazretleri Tarafından Sadeddin Efendi Hazretleri'ne Verilen İcazetnamenin Türkçesi"

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla...

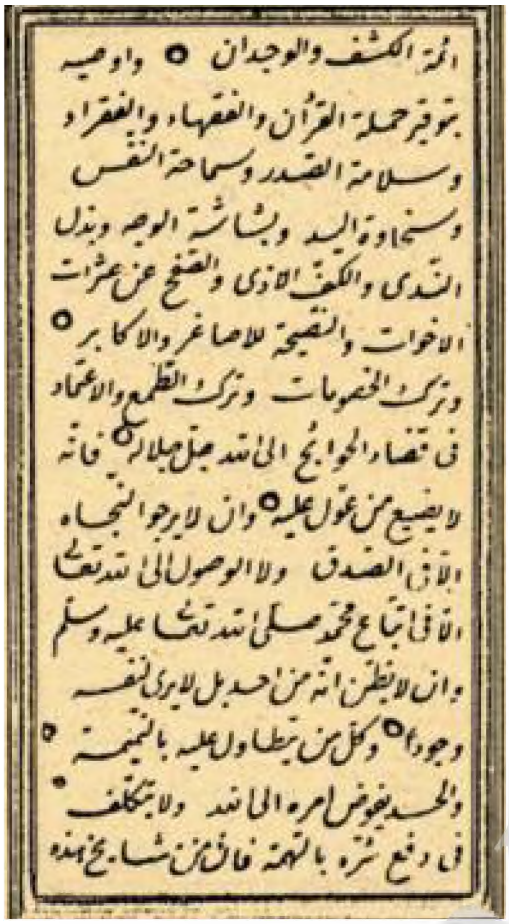
Kendisini razı kılacağı hamd ile Cenab-ı Hakk'a hamdolsun. Vahyetmek, hitabetmek ve mahlukatına halife kılmak için seçtiklerinin en üstünü olan Muhammed'e, âline ve ashabına salat-u selam olsun...

Hocazade diye çağrılan ben, fakir, hakir, aczini ve bilgisinin kısalığını bilerek, herşeye kadir ve muktedir olan Rabb-i Teâlâ'ya muhtaç olduğunu söyleyen Erzurumlu Hacı Osman Bedreddin Nakşibendiyy-i Halidiyy-i Samini'yim.

Allah-u Zülcelal Cennet ve cemalini ziyadesiyle ikram eylesin. Beni, Hace Seyyid Şeyh Mahmud Samini (Allah sırrını takdis eylesin), Hazretleri terbiye etti. O, benim gözümün nuru, senedim, tutamağım, şeyhim ve velimdir. Sekiz sene terbiyesi altında bulundum. Beni güzel terbiye etti ve bana, irşad ve teveccüh'e izin verdi. Kendisi Palulu Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nden icazet almıştır. (Onun da sırrını Allah takdis eylesin). Ona ise yüceler içinde yüce olan Mevlana Muhammed Halid-i Bağdadi Hazretleri ruhaniyetleri ile icazet vermiştir.

Hz. Mevlana Halid Zülcenaheyn, ins ve cinnin büyüğü (Allah sırrını kendi yüce sırrı ile takdis eylesin) bize beş yüksek tarikatten icazet verdi: Nakşibendiyye, Kadiriyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Ceştiyye.

Allah-u Teala yüce sırlarını takdis eyleyip, onların feyizleriyle, iyilikleriyle ve bereketleriyle bizleri feyizlendirsin, bereketlendirsin. Allah'dan başkasından yüz çevirmiş, Allah için seven, Hak yolunda kardeşim olan, Allah (C.C) ile kendisi hakkında istihare yaptığım, birkaç defa

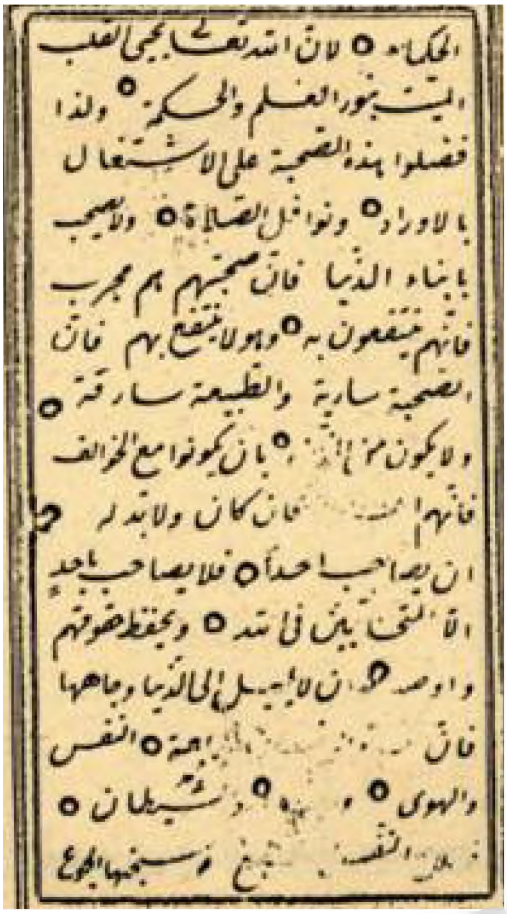

tecrübe edip sıdk, yakin ve temkin ehli bulduğum Samini Hazretleri'nin torunu Sadeddin Hazretleri'ne icazet verdim. Allah ömrünü müzdad, kendisinin sevip razı olduğu şeylere muvaffak, halini ve geleceğini güzel eylesin. İyiliğini ve feyzini mü'minlere aktarsın. Ve tarikat-i aliyyede olduğu vechile, mü'minlere teveccüh ve zikir telkin etmesi için icazetini güzel eylesin. Kendisine irşad hırkası giydirdim. Ehil olanlara giydirmesi için de izin verdim. Veliler tarikinde sabit kalmak isteyenler onun sohbetini ganimet bilsin. Emir ve hizmetine devam edenlerin, bilginlerin bilgilerinin noksan kaldığı, akıllıların akıllarının almadığı hususlara nail olmalarını tekeffül ve taahhüd ederim.

Ve nihayet, Sadeddin Hazretleri'ne de, keşif ve vicdan imamlarına mutabık olarak fırka-i naciyeye dahil olup kurtuluşa nail olmuş Ehl-i Sünnet itikadı üzere olmasını ve gerekenleri emretmesini tavsiye ederim. Ve yine, hamele-i Kur'an-ı, fakihleri, fukarayı büyüklemesini ve onlara selamet-i kalble muamele yapmasını nefs bakımından müsamahakar, el bakımından cömert, güler yüzlü olmasını, cemaate ikramda bulunmasını, ihvanların kusur ve küsurlarını afvetmesini, küçük ve büyük herkese nasihat etmesini, ihvanın dışındaki kişilere de eziyyet ve düşmanlık etmemesini, tamahı bırakmasını, ihtiyaçları hususunda Allah'a güvenmesini tavsiye ederim. Çünkü O (Allah) işini kendisine bırakanları harcamaz.

Ve yine ona, kurtuluşun ancak doğrulukta, Allah'a vasıl olmakta ve Peygamber-i Zişanın Sünenat-ı Seniyyesi'ne uymakta olduğunu hatırdan çıkarmamasını tavsiye ederim. Bir de, kendisini büyük bir kimse sanmamasını, hatta nefsi-

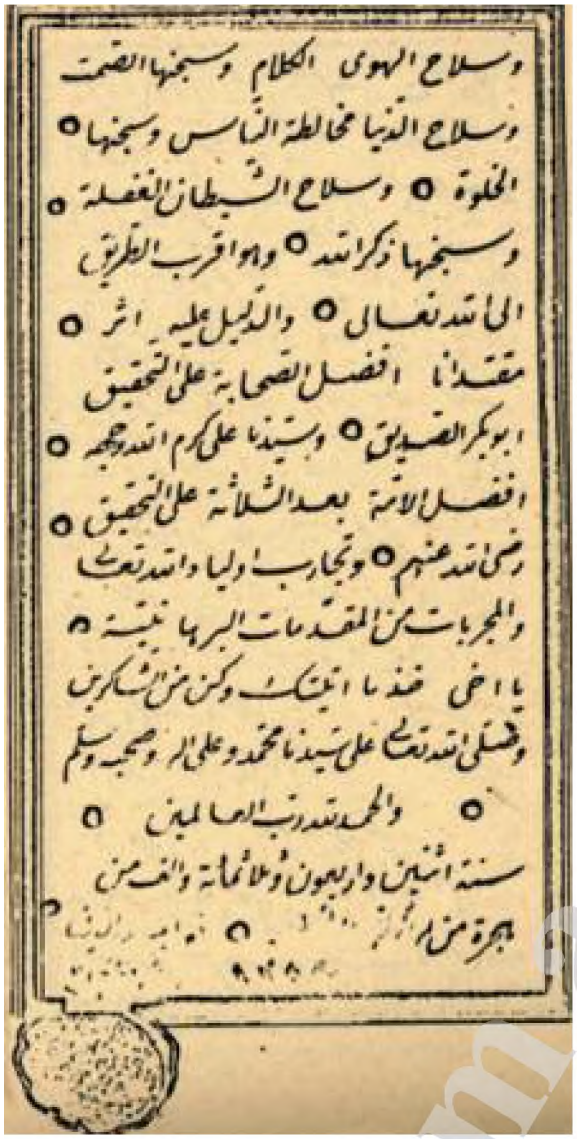
ne varlık vermemesini, aleyhinde bulunan ve hased eden olursa onları Allah-u Zülcelal'e havale etmesini, şerlerini ve töhmetlerini (suçlama) def için külfete düşmemesini tavsiye ederim. Zira bu tarikatın şeyhleri öyle büyüklerdir ki, isterlerse himmetleri dağları devirir, fesad maddelerini Allah-u Zülcelal'in kudreti ile en kısa zamanda temelinden söker atarlar .

Ve yine O'na bulacağı her müsaid zamanda, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hadis-i şerif ve sünenat-ı seniyyelerine ait eserleri tetebbu etmesini, onunla amel etmesini, ibadet ve taatında laf atanın zem ve levmlerinden korkmamasını, Allah-u Zülcelal'in emirlerinin hududlarını korumasını tavsiye ederim.

Ve yine tavsiye ederim ki, Ahiret kardeşlerini çoğaltsın, onlarla beraber bulunup sohbet etsin. Çünkü Cenab-ı Hak buyurmuştur ki: "*Sadıklarla ve Allah ile beraber olanlarla birlikte olun. Zira onlar size Allah 'ı buldurur.*"

Hadis-i şerifte bildirilmiştir ki: "*İki ihvan iki el gibidir, birbirlerini yıkarlar.*" Ve yine haberde şöyle gelmiştir: "*Alimlerle oturmaya, hikmetli kişileri dinlemeye devam edin. Çünkü Allah-u Teala ölü kalbleri ilim ve hikmetle diriltir.*"

İşte bu sebebledir ki, ihvanla sohbeti öne almayı, evrad okumaya ve nafile namaz kılmaya tercih ediniz. Dünya ehli ile konuşmayın, çünkü onlar kendilerince sizden faydalanırlar ama, onlardan siz faydalanamazsınız. Sohbet saridir, bulaşır, tabiat (yaratılış) hırsız gibidir, çalar, çeker, alır. İslamiyete, tarikate muhalif olanlarla bir arada bulunmayın. İhvanın dışında, eğer zaruret doğarsa, Allah'ı sevenlerle sohbet edebilirsiniz. Onlarla konuşup, haklarını koruyun, ancak dünyaya, mansıb ve makamlarına meyletmeyin.

Allah'ın düşmanı dörttür. *Nefs, heva, kötü arkadaş ve şeytan...*

Nefsin alabildigine başına buyruk olması tokluk'da, zabtedilerek, hapsedilmesi ise açlıktadır. Heva'nın silahı konuşmaktır. Onun hapsi ise susmak ve dilini tutmaktır. Dünya'nın silahı ehli Dünya ile karışmak, hapsi ise tenhaya çekilmek ve yalnızlıktır. Şeytan'ın silahı gaflettir. Onun hapsi ise Zikrullah'tır. Bu yol Allah'a varmanın en kısa yoludur ve yol göstereni de sahabenin efdalı olup, kendisine uyduğumuz Hz. Ebubekir Sıddık (r.a) ile-üç halifeden sonra ümmetin efdali olan-Hz. Ali Kerremallahu veche (r.a) Efendilerimiz ve Evliyaullah'ın geçmiş tecrübeleridir. Tecrübe delillerin en kuvvetlisidir.

Ey Kardeşim!

Sana getirdiğimi al ve şükredenlerden ol.

Allah-u Tealanın salatı ve selamı Efendimiz Hz. Muhammed 'e, aline ve eshabına olsun. Hamd de alemlerin Rabbine olsun.

Şerefi kendisine ait olan Hz. Peygamber (s.a.v)in hicretinin binüçyüz kırk iki senesinde yazılmıştır..

Hace Osman Bedrüddin Saminiyyi'l-Halidi

(Mühür)

Osman Bedreddin İbn-i Selman.[198]

Halifelerinden Hoca Muhmud Efendi anlatıyor:

Bir gün Saadeddin Efendigildeyim. Saadeddin Efendi dedi ki "*oğlum sen küreği al, ben de beli alayım şu bahçeyi sulayalım.*" Bahçeye gittik. Bahçedeki ceviz ağacanın altında beli yere vurarak bana baktı. Ortada hiçbir şey yokken "*Mahmud bir musibet gelecek, sen koleraya mı razısın yoksa kılıca mı?*" Ben de "*Efendi kolera gelirse herkes yatağında ölür, kılıç gelirse ıstırap çok olur*" dedim. Beli yerden çekti ve "*hadi bahçeyi sulayalım, kılıç gelecek kılıç*" dedi.

Somungilin Terzi Rıza Efendi naklediyor:

Saadeddin Efendi Çarşıbaşı Mahallesinde Cami-i Kebir'de vaaz ediyordu. Ben de oradaydım. Parmağıyla gözünü açarak dedi ki: "*Ey cemaat! Gözünüzü iyice açın. Bir musibet geliyor, bir musibet.*"

198. Osman Bedrüddin Erzurumi, Güzar-ı Samini Sohbetler, c.2, s.455-462. Bu icazetname'nin aslı Abdulmecid Evrenos Bey'de mahfuzdur.

Saadeddin Efendi gençliğinde Palu'da Reşad Efendi'den ders almış, eğitim görmüştü. Aradan zaman geçmiş, Saadeddin Efendi irşad görevine başlayıp, hücrede sohbetler etmeye başlayınca, durum Reşad Efendi'ye nakledilir. Müritleri Reşad Efendi'den sohbetlere katılmasını ister. Reşad Efendi ise; "*Saadeddin benim talebemdir, benden öğrendiğini size anlatıyor. Ne öğrenmişse benden öğrenmiştir. Ben onun hocasıyım*" der.

Sohbete gidenler bir gün Reşad Efendi'ye ısrar ederek onu da sohbete götürürler. Reşad Efendi'yi Saadeddin Efendi kapıda karşılar, alıp makata (tahta divan) oturtur. Halını hatırını sorduktan sonra "*Hocam müsaade ederseniz sohbete başlayalım. Yalnız benim sizden istirhamım benim hocamsınız, bir hatam olursa lütfen düzeltiniz*" der. Sohbet etmeye başladığı zaman makatda bir büyük olarak gayet rahat oturan Reşad Efendi sohbet ilerledikçe toparlanmaya başlar ve sonunda diz üstü oturur. Sohbet esnasında arada sırada Saadeddin Efendi hocasına dönerek "Hocam bir yanlışım olursa düzeltiniz." demeyi ihmal etmiyordu.

Sohbet bittikten sonra cemaat dağıldığında Reşad Efendi'yi sohbete getirenler Saadeddin Efendi'yi nasıl bulduğunu sorunca: "*Bunlar benim öğrettiğim şeyler değil, o dedesi Samini Hazretleri'nin yolundan gidiyor*" cevabını verir.

1341 yılının Ramazan ayında iftara yakın bir zamanda 42 yaşında iken Gülüşkür köyü Murat Nehri kenarında Şeyh Said isyanından dolayı Elazığ'a götürülürken süngülenerek şehid edilmiştir. Cenazesi bulunduğu yere defnedilmiştir. Daha sonra Murat Nehri kenarından alınarak daha yukarı bir kısma defnedilmiş, bilahare oradan da çıkartılarak dedesi ile aynı türbeye defnedilmiştir.[199]

Tasavvuf, ilim ve edebiyat dalında ün yapmış olan Saadeddin Efendi, fesahat ve belagat yönünde ikna kabiliyeti olan, sevilen ve sayılan bir şahsiyettir. Aynı zamanda edebiyatçı olup, Sadeddin-i Emini ismiyle çok güzel tasvvufi şiirleri vardır. Bu şiirlerden birkaçı aşağıdadır:

Saadettin Efendi'nin Samini Hazretleri'ne Münacaatı

Kapına gelmişem yüzüm karayım
Elimde sermayem yok biçareyim
Esir-i nefs olup ben avareyim
Dahilek bab-ı lutfek ya Samini

Senin kapını bekleyenler ey can
Murada ermeyeler değil imkan
Bu kemter hafidine de eyle ihsan
Dahilek bab-ı lutfek ya Samini

* * * * *

Bülbüle söyleyin yanıma gelsin
Aşkın serancamın bana şerh etsin
Vuslat-ı ma'şuka çare ne desin
Yanarım ben dahi yarin aşk ateşine
Canım kurban yarin bir bakışına

Eğer o bilmezse pervane gelsin
Ateşe yanmada fikir ne desin
Bu derd-i dilime bir çare bulsun
Yanarım ben dahi aşk ateşine
Canım kurban yarin bir bakışına

Ger o da bilmezse Mecnun'a varın
Aşkın ahvalini ondan da sorun
Nasıl vasıl oldu ma'şuka bilin
Yanarım ben dahi aşk ateşine
Canım kurban yarin bir bakışına

Ethem'e söylesin o dahi gelsin
Tacı, tahtı niçin terk etti desin
O yarin elinden bir haber versin
Yanarım ben dahi aşk ateşine
Canım kurban yarin bir bakışına

199. Abdu'mecid Evrenos, torunu Saadettin Bilici

Beni de yandıran aşkın ateşidir
Benim yarim ma'şuklar serdarıdır
Vuslatına çare Sultan Bedri'dir
Yanarım ben dahi aşk ateşine
Canım kurban yarin bir bakışına

Varıp Sadi tut ol sultan elini
Ki sana göstere canan elini
Bulasın orda dil-arayanı
Yanarım ben dahi aşk ateşine
Canım kurban yarin bir bakışına

* * * * *

Ey vakıf-ı sırr-ı Samed
Ey vasıl-u Rabbi Ahed
Daim evradıma meded
Ya Hazret-i Ebu'l Beha

Sensin sultan-ı Nakşibend
Püşt-ü penahi derdmend
Zahm-ı dilime kıl meded
Ya Hazret-i Ebu'l Beha

Dar-ı fenaya dalmışam
Asi günahkâr olmuşam
Be-ünsü hem-dem olmuşam
Ya Hâzret-i Ebu'l Ziya

Garik-i bahr-i isyanım
Umud-i lütf-ı ihsanım
Rahmet halime Sultanım
Ya Hazret-i Ebu'l Ziya

Sen lütf-i kerem kıl şahım
Çu sensin püşt-ü penahım
Dinder gil Hazrete rahim
Ya Hazret-i Ebu'l Ziya

Hazrete halim arzı kıl
Lütfeyle kerem kenzi kıl
Ahdına bahş-i feyzi kıl
Ya Hazret-i Ebu'l Ziya

Senden yar olmasa ata
İşim gücüm seh-u hata
Hicriyle ömrü oldu hata
Ya Hazret-i Ebu'l Ziya

Kapında kelb-i kemterim
Cümle gülaptan beterim
Sadi-i pür günâhkarım
Ya Hazreti Ebu'l Beha
Ya Hazret-i Ebu'l Ziya

* * * * *

Bir güle uğradı yolum
Hiç kimse zer etmiş değil
Bağ u bânidir Samını
Beyabanda bitmiş değil

Koklayanlar bi-hoş olur
Huş-yar değil bi-hoş olur
Aşk-ı Hüdaya düş olur
Misl-i anın gelmiş değil

Alır can-ı verir canan
Dinin varsa buna inan
Ba bazarın gayri yalan
Bunya baki kalmış değil

Çün bu kanun-ı hikmettir
Her harfi ayn-i hikmettir
Talibin mutlubu haktır
Zahid anı bilmiş değil

Dolansanlar berru ü bahri
Bilmez ne insanlar ne peri
Çünkü kadd-i teberi
Böyle nizam yazmış değil

O hem güldür hem bülbüldür
Hem lâledir hem sümbüldür
O sultandır, Sadi kuldur
Azat kabul etmiş değil

Münevver Bedri o mahın
Çün ismi Bedri o şahın
İmamıdır bu dergâhın
Mihraptan hiç dönmüş değil

Çün mihrab kendinin yüzü
Dinle benden bu hak sözü
Cehd et açılsın kalp gözü
Bu göz anı görmüş değil

Nolur bir eylesek insaf
Bu kalbimizi etsek saf
Hem edip Allah'a muzaf
Ansız iş hiç bitmiş değil

Eya sultanım Bedreddin
Sana kurbandır Saadeddin
Be-Hakk-ı şah Bahaeddin
Ki senden vaz geçmiş değil.

* * * * *

Şem'in iklimin pervane almış
Bana da ancak cananım kalmış
Aşkın lezzetin divane almış
Bana da ancak cananım kalmış

Ehl-i dünyaya dünyayı verdim
Ehl-i uhraya uhrayı verdim
Ehl-i sovfaya sovfayı verdim
Bana da ancak cananım kalmış

İlm-i rusumı aldı alimler
Zulm-i mazlumi aldı zalimler
Hep taksim oldu bu avalimler
Bana da ancak cananım kalmış

Kal ehli kalde mahir olmuşlar
Halk-i idlalde mahir olmuşlar
Her birisi bir şair olmuşlar
Bana da ancak cananım kalmış

Hazreti Bedri ihsan eylemiş
Lutf-ı keremin ercan eylemiş
Anın içindir ki Sadi söylemiş
Bana da ancak cananım kalmış

* * * * *

Gel sana ders vereyim ezberle güzelim oku
Otuz iki harfi ko bir özge manadan oku
Alemi hem Ademi bir varak eyle karşında
Her neye basa gözün Hazret-i Rahman'ı oku

Mani-i Hakkın lûgat-ı Nâci ile hallini ko
Sonra gözüne batar kamusu okyanus oku
Harf-i savtla olamaz vasf-ı cemali cânânın
Câni cânâne cân edip cân olup cânânı oku

Açığın arz eylesem zâhid bana kâfir der
Hazm-i hakikat edip küfrü ko imanı oku
Bu rüsum resmin resmi rüsuma terk edegör
Budu nabuddan geçip mani-i manada oku

Seni sen san sanma beğim sen sen u ben ben değilim
Bir hücat bahriz burhan-ı Yezdan'ı oku
Eşyaya eyle nazar amma vücut verme sakın
Vacibü'l-vücudu bir kenze-i huvfadan oku

Sadi'nin sinni saadet ayn-ı irfandır ayni
Dalını eyle delik yay-ı izafiden oku
Çünkü ben de okudum dersin bu muamma ile
Dedi Hazret-i Bedri al kitabın halka oku

Almak istersen eğer dürr-i me'aniden haber
İşte al seninim sen seni gel bende oku;
Sen de ben de mevhumuz misl-i hayali zilli
Hakkı dinle Hakkı anla Hakkı bil Hakdan oku

* * * * *

Niceki canım tendedir, efendim gönlüm sendedir.
Dil vasfına efkendedir, billahi gönlüm sendedir.

Fikr-i hâyâlden al beni aşkınla hare sal beni
Vaslınla ihya kıl beni sultanım gönlüm sendedir.

Şöhret-i şanım münkatı bir tendeyim zeryenketi
Emret hemen emren muti Yezdanım gönlüm sendedir

Şevku halavet sendedir, cümle cihan emrindedir.
Sen şahsın cümle bendedir efendim gönlüm sendedir.

Sadi senin kapındadır vuslatına çâre nedir
Can bedel nezrindedir, vallahi gönlüm sendedir.[200]

200. Torunu Saadettin Bilici.

Zeve'de Hacı Yasin Efendi'nin Türbesi (Mustafa Yeşilkaya Arşivi)

ŞEYH HACI YASİN EFENDİ

Hacı Yasin Efendi, aslen Karakoçan ilçesinin Yoğur köyünden olup, dedesi Hun (Beyhan) köyüne yerleşmiştir. Halil Efendi adında bir oğlu ve bir kızı vardı. Oğlu Halil Efendi'nin ölümü üzerine Palu'ya gelir ve Cimşidiye Camii'ne yerleşir. Samini Hazretleri ile aynı dönemde yaşamıştır. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.

Cimşidiye Camii'nde kaldığı süre içinde 2 yıl ekmek ve pişmiş aş yememiştir. Çok ibadet eder ve oruç tutardı. Çok müttaki bir hayat yaşamış olup, kadınlar kendisini görmesin diye yüzünü meraşe ile örterdi.

Hacı Yasin Efendi kendi çabasıyla kendini yetiştirmiş ve irşad görevine başlamıştır. Kendisini ziyarete gelen misafirleriyle musafaha yaptığı zaman üç defa selavat okuduktan sonra dünya kelamı konuşurdu. Müridlerine ve sohbetlerine gelenlere de selavat okumalarını tavsiye ederdi.

Palu ile Sığam arasındaki köprünün yapılmasına vesile olmuş ve köprüden gelip geçenlere "Salavat-ı Şerife" okumalarını tavsiye etmişti.

Pineci Yusuf'un babası anlatıyor: "Hacı Yasin Efendi, Sığam köprüsünü yaptırıyordu. Annem bana bir mecideye verdi ve "*Bunu götür Hacı Yasin Efendi'ye ver, benim de bir katkım olsun.*" Ben de bir mecidiyenin içinden 10 kuruşu kendim harcamak için aldım. Geri alan parayı götürüp kendisine verdiğim de bana; "*Bunun 10 kuruşu nerede?*" diye sondu. Ben de utanarak ve biraz da korkarak çıkarıp 10 kuruşu kendisine verdim."

Vefat etmeden önce Murat nehrinde getirilen suyla naaşının yıkanmasını vasiyet eder. Kabri Eski Palu (Zeve)'ya girerken sol tarafta olup, Kendi el yazması Kur'an-ı Kerim'i mevcuttur.[201]

Türbe İçindeki Mezarı

201. Abdulmecid Evranos.

MUSTAFA NACİ EFENDİ

H. 1259 yılında doğmuş olan Mustafa Naci Efendi aslen Muş'lu olup, genç yaşta Mahmud Samini Hazretleri'nin yanında hizmetine girmiştir. Samini Hazretleri vefat edinceye kadar kendisine tahsis edilen küçük odada bulunan ocakta kahve yaparak gelen misafirlere ikram ve hizmette bulunmuştur.

Samini Hazretleri'nin vefatından sonra İmam Efendi'nin yanına giderek ona intisab etmiş ve icazet almıştır. H. 1347 yılında vefat edince İmam Efendi'nin bulunduğu türbe yanına defnedilir. İmam Efendi, oğlu ve Mustafa Naci Efendi'nin mezarları aynı türbe içindedir.[202]

Mustafa Naci Efendi (Mahmud Sami Hazretlerini'nin Evinde)

202. Abdulmecid Evranos, Saadettin Bilici

İmam Efendi'nin Harput'taki Türbesi

OSMAN BEDREDDİN ERZURUMÎ (İMAM EFENDİ)

1858 (H.1274)'de Erzurum'da doğdu.1922 (H.1340) senesinde Harput'ta vefat etti. Kars'ta üçüncü tabur imamlığı yapması sebebiyle İmam Efendi lakabıyla tanındı. Asıl ismi, Osman Bedreddin'dir. Babası Seyyid Selman Sükûti'dir. Küçüklüğünde babasının eğitim ve terbiyesi altında kıymetli bir cevher ve edeb timsâli olarak yetişti. Dokuz yaşında Kur'an-ı Kerim'i ezberlemekle şereflendi. Sonra Erzurum medreselerinde, sarf, nahiv dersleri alarak Arabi öğrenmeye başladı. Kısa zamanda akranı arasında seçkin ve sevilen bir talebe oldu. Arabi'de alet ilimlerini öğrendikten sonra, tefsir, hadîs ve fıkıh gibi ilimlerde temel metinleri okudu.

Hocalarından Mehmed Tâhir Efendi bir gün ona; "*Molla Hafiz! Bütün bildiklerimi sana öğrettim. Ayrıca bilmediklerimi de öğrendim. Şöyle ki, bilmediklerimi sana öğretmek için önce çalışıp öğrenmeye mecbûr kaldım. Bundan ötesine gidemiyorum. Artık senin, ilmin benden daha fazla bir hocanın dersine devâm etmen gerekiyor. Bu günden îtibâren sana ders veremeyeceğim*" dedi.

Buhara'daki Câmi-i Kebirde halka vaaz ve nasihat eden Seyyid Ahmed Merami, âni olarak ve habersizce Buhara'dan ayrılıp, Erzurum Hasankale'nin Bevelkasım köyünde imamlık vazifesini üzerine aldı. Hoş sohbetiyle çok sevilip, sayıldı. İlmi ve şöhreti kısa zamanda bütün çevreye yayıldı. Bu arada yana yana kendisine rehberlik edecek bir hoca arayan İmam Efendi, o zatın ismini ve medhini duyunca, huzuruna kavuşmak için derhal yola çıktı. Bevelkasım köyü-

Osmanyapici

ne varınca, aradığı zatı bir namaz vaktinde camide buldu. O, camiye girer girmez, Seyyid Ahmed Merami bu gencin, kendisine yetiştirmesi için işaret edilen genç olduğunu anladı. Namazdan sonra; "*Merhaba, hoşgeldin Hafız Osman Bedreddin!*" dedi. Bunun üzerine Osman Bedreddin Hazretleri birdenbire ürpererek, hayretler içinde yaklaşıp elini öptü. Sonra kendisinden ders almak istediğini arzetti. Bu arzusuna; "*Buhara'dan kalkıp buraya kadar geliriz de senin gibi ilim isteyen bir talebeye ders vermez miyiz?*" cevâbını verdi.

Sonra Erzurum'a döndü. Her gün Erzurum'dan Bevelkasım köyüne gidip ders alıyor sonra dönüyordu. Şöyle ki, Erzurum ile Alvar köyü arası üç saatlik mesafe idi. Gece yarısı kalkıp yola düşer, sabah namazını Alvar köyünde kıldıktan sonra Bevelkasım köyüne gider ders alırdı. Yaz, kış, tipi, fırtına, yağmur ve kar demeden her gün muntazaman derse devâm etti.

Bir kış günü yine bu yolda giderken, Nebiçayı dolaylarında aniden şiddetli bir tipiye tutuldu. Son derece bunalıp, çaresiz kaldı. Tipi gittikçe şiddetleniyor, bir adım ilerisi görülmüyordu. İmâm Efendi Hazretleri bu dehşet verici durum karşısında, Allahü Teâlâ'ya sığınarak yere diz çöküp oturdu. Annesinin kendisine ninni yerine okuyarak büyüttüğü şu ilâhîyi yavaş bir sesle tevekkül içinde okumaya başladı:

Hak şerleri hayreyler,
Zannetme ki gayreyler.
Ârif ânı seyreyler,
Mevlâ görelim n'eyler,
Neylerse güzel eyler.

Çaresiz bir hâlde şiddetli tipi arasında oturmakta iken, aniden karşısına beyaz at üzerinde nur yüzlü bir genç çıktı. Selâm verdikten sonra terkisine bindirdi. Sonra; "*Yolcu kardeş çok üşümüşsün*" dedi. Meşin bir kırbadan, su kabından şerbet içirdi. "*Dağarcığımızda nasibiniz ne varsa ondan da arzû ettiğiniz kadar yiyiniz*" diyerek dağarcığı uzattı. Hafız Osman Bedreddin dağarcığı tutup içinden bir hurma aldı. Kendisine yardımcı olan beyaz atlı, Hızır aleyhisselâm idi. Bu kanâatkâr hâlini görüp, sırtını okşayarak; "*Nasibin açık olsun. Feyzin bereketli olsun. Sana gelen misâfirler senin gibi kanâatkâr olsun. Sofran mübârek olsun. Hocana selam söyle!*" dedi ve gözden kayboldu.

İmam Efendi ise, kendini hocasının kapısı önünde buldu. Tipi halen ortalığı kasıp kavurmaktaydı. Bu sırada hocası Seyyid Ahmed Merâmî onu düşünüp dua ediyordu. Aniden kapı çalındı. Hocası onu karşısında görünce Allahü Teâlâ'ya çok şükretti. Hocası hâlinden ve başından geçenlerin farkındaydı. Sorup anlattırdıktan sonra, bunu gizlemesini söyledi. Sonra da; "*Şunu bilesin ki, ilm-i zâhir ile ilm-i batın birleşerek âid olduğu kalbde merkezleşti. Allahü Teâlâ'ya hamd ve senâ olsun, size de mübarek olsun. Benim vazîfem burada tamam oldu. Ben irşada memur değilim. Sizi bu güne kadar yetiştirmekle, tasavvufî ahkâmı size bildirmekle vazifeliydim. Biz memleketi, memlekettekiler de bizi arzuluyor. Varis-i Enbiyâ Meşârık-ı Evliyâ (Peygamberlerin vârisi ve velîler güneşi), olarak bir mürşid-i kâmil aramaya hak ve selâhiyet kazandınız. Cenâb-ı Hak hayırlısıyla muvaffak buyursun*" dedi ve derslerine son verdi.

İmâm Efendi ilk mürşidinden ayrıldıktan sonra hayatında yeni ve bambaşka bir safha başlatacak olan bir mürşid-i kâmil aramaya başladı. İmam Efendi, kendisine rehberlik edecek alim bir zat aradığı sırada yirmi yedi yaşındaydı. Bu sıralarda Erzurum, Rusların hücûmuna uğradı.

8 Kasım 1877'de vukû bulan bu savaş, târihte Doksanüç Harbi adıyla bilinir. Azîziye Tabyaları'nın düşmesi üzerine Erzurum halkı yediden yetmişe silâhlanıp, düşmana karşı kahramanca bir müdâfaa yapma hazırlığı içindeydi. 8 Kasım 1877 gecesi Erzurum mahallelerinde gümbür gümbür davullar çalınarak halk cihad için uyandırıldı. Tanyeri ağarmadan önce halk kalkıp, balta, tahra, dehre, sopa ne bulduysa eline alıp hazırlandı. Tanyeri ağarırken, Ayaz Paşa Câmii şerîfi minâresinden, Erzurum halkını şevk ve heyacana gark eden sabah ezânı okunmaya başladı. Bu ezânı İmâm Efendi okuyordu.

Gâzi Ahmed Muhtar Paşa, halkı bu derece heyecana getiren Ezân-ı Muhammediyi kimin okuduğunu öğrenmek istedi. Bulunması için yaverlerine emretti. Etrafa dağılan yaverler ve çavuşlar ezânı okuyan zatı arayıp buldular. Bundan sonra daha çok tanınıp sevilen İmam Efendi Hazretleri 28. Alayın 3. Taburu imamlığına tayin edildi ve artık "İmâm Efendi" diye tanındı.

Bu vazifede iken evliyanın büyüklerinden Seyyid Tâhâ-yı Hakkari Hazretleri'nin oğlu ve halîfesi Seyyid Ubeydullah ile Seyyid Tâhâ-i Hakkari Hazretleri'nin halîfelerinden Kufrevî Şeyh Muhammed ve Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddin ve Erzincanlı Terzi Baba lakabıyla meşhûr Şeyh Hayyat'ın talebelerinden Hacı Fehmi Efendi'ler ile sohbet etti.

1882'de vazifeli olduğu tabur Palu'ya taşındı. Burada asıl hocasına kavuştu. Bu mübârek zat Mahmûd Samini idi. Daha İmam Efendi gelmeden önce, onun hâllerini kapalı olarak talebelerine bildirdi. Zaman zaman işaretler vererek; "*Maşallah dokuz yaşında hafız ve fakih olmak her kulun karı değildir*" derdi. Yine bir gün; "*Fesübhanallah, ilme olan gayreti hocalarını çalışmaya mecbur ediyor.*" Aradan bir müddet geçince onun hakkında yine şöyle buyurmuştur: "*Hikmet-i Hüdâ onu okutmaya Buhara'dan alim, fadıl ve mutasavvıf bir hoca memur etti. Allah Allah, bu ne saadet bu ne bahtiyârlıktır ki, Hızır aleyhisselâmın kırbasından şerbete, dağarcığından lokmaya kavuşmak. Moskof'un kafasına taşla darbe vurmak...*" Talebeleri hayretle dinledikleri bu sözlerde kime işâret edildiğini merak ediyorlardı. Fakat açıklamıyor, sadece işaret veriyordu.

Mahmûd Samini Hazretleri bu işaretleriyle, birgün kendi sohbetine kavuşacak olan İmam Efendi'nin hayatını ve başından geçen önemli hadiseleri safha safha anlatıyor ve onun gelmesini bekliyordu. O günlerde İmam Efendi bir rüya gördü. Rüyasında hiç tanımadığı bir zat şöyle dedi: "*Hafız kurban! Ben seni bekliyorum.*

İmam Efendi'nin Harput'taki Türbesinde Bulunan Mezarı

Sen de bizi arıyorsun. Sana verilmesi gereken emanetin altında kudret ve kuvvetim azaldı. Gözüm yoldadır. Bu kadar saklanmaya ve naz etmeye sebep nedir? Yeter artık gel bana!" Bu rüyadan sonra merakla, rüya Rahmani mi diye düşünmeye başladı. Kendini davet eden zat kimdi ve neredeydi? Ertesi gün bir rüya daha gördü. Rüyasında dört mübarek zat ile karşılaştı. Bunlar, Behâeddîn Buhara, Mevlana Halid-i Bağdadî, Aliyyü's-Sebti ve Vehbî-yi Hayyati yâni Terzi Baba hazretleri idiler. Ona şöyle buyurdular: "*Aradığını Palu'da bulacaksın. Palulu Şeyh Mahmud Samini'nin davetine icâbet et!*" Bu işâret üzerine Palu'ya hareket etti. O yolda iken Mahmud Samini Hazretleri de dergâhından Palu'ya gidip, beklediği talebenin kendisine gelmekte olduğunu söyleyerek talebeleri ile birlikte karşılamaya çıktı. Karşılaştıkları yerde onu şefkat ve muhabbetle bağrına bastı. Sonra onu dergahına götürüp misafir etti.

Burada Mahmud Sâmini hazretlerinin sözlerini ve sohbetlerini çok dikkatli dinleyen İmam Efendi, vaktinin nasıl geçtiğini anlamadı. Mahmud Samini'nin huzurunda önceki sıkıntılarını unuttu. Kendinden geçmiş bir vaziyette sohbeti dinlerken, Mahmud Samini birden; "*İmâm Efendiye bir kahve getirin, bir kahvemizi içsin*" buyurdu. Kahveyi getiren talebeye birisi çarpınca kahve Osman Bedreddin'in beyaz Şam hırkasının üzerine döküldü. Giyimine ve temizliğe son derece titiz olan ve itinâ gösteren İmam Efendi içinden; "*Eyvah bu elbise çok berbat oldu. Artık giyilmez*" dedi. Mahmud Samini Hazretleri; "*Hafız, kalbin incinmesin. Bizim Mustafa çok da güzel çamaşır yıkar. Hırkanı çıkar ver de bir güzel yıkasın*" dediğinde, İmâm Efendi utanarak hırkasını Mustafa Efendi'ye verdi. Bir müddet sonra Mustafa elinde hırka ile geri döndü. İmâm Efendi hırkayı üzerine giyince kendisini bazı haller kapladığını hissetti. Kahve dökülen yerde hiçbir iz yoktu. Karşılıklı sohbetlerini dinleyen diğer talebelerin kalblerindeki: ihlâs, muhabbet, teslimiyet, huzûr, sabır artıyordu. İmâm Efendi önce inabe almaya (tarikat ders almaya) yaklaşmadı. Mahmûd Sâminî Hazretleri'nin tütün içmesi ve rahatsızlığı sebebiyle gözlerinin çapaklanması dikkatini çekmişti. Sabırla bekliyordu. Hocası onun bu sabrı karşısında artık zahiri perdeyi kaldırıp bir gün şöyle buyurdu: "*Hafız, misafirlik üç gündür. Senin misafirliğin on günü geçti. Yemek için çalışmak lâzımdır. Haydi bakalım bostanımızı sulama sırası sendedir.*" Bu bostan, Samini Hazretleri'nin eliyle yetiştirdiği ve helâl lokma kazandığı bir bostandı. Burada kendi emeği ile sebze yetiştirir, misafirlerine ikrâm ederdi.

İmam Efendi, verilen emir üzerine bostanı sulamaya gitti. Havuzun suyunu saldı. Fakat daha bir evlek sebze sulamadan havuzun suyunu bitmiş gördü. Gidip durumu hocasına bildirdi. Mahmud Samini Hazretleri; "*Hafız, kocaman havuzun suyu bir evlek de mi sulamadı? Dikkat et hafızım, gören gözle bak. Havuz dolu duruyor. Git vazîfeni yap!*" dedi. Tekrar havuzun başına gitti. Bir de baktı ki havuz su ile dolu. Bu işte hocasının kerameti olduğunu anladı. O gün bostanı tamamen suladı.

Aynı gün ikindi vakti hocası; "*Hafız, yarın çok misafirimiz gelecek. Bostana git biraz patlıcan topla, mutfağa bırak*" dedi. Bu sefer aldığı emir üzerine patlıcan toplamaya gitti. Ancak bostandaki patlıcanların henüz çiçek açmış ve yetişmemiş olduğunu gördü. Geri dönüp durumu hocasına bildirdi. Patlıcan yetişmemiş deyince, hocası; "*Hafız, Murat suyuna gitsen kurutup gelirsin.*

Tekrar git patlıcanları yetişmiş bulacaksın" dedi. Gidip bakınca gerçekten çuval çuval patlıcan yetişmiş olduğunu gördü. Bu işte de hocasının kerameti olduğunu anladı. Ancak bir taraftan da neden tütün içiyor diye düşünüyor, bir türlü teslim olamıyordu. Bu düşüncesi ve tereddüdü o dereceye vardı ki, artık ayrılıp gitmeye karar verdi. Bu kararı verdiği günün sabahı, Mahmud Sâmini Hazretleri sabah namazını kıldırdıktan sonra, aralarında İmam Efendi'nin de bulunduğu cemaate karşı dönüp oturdu. O gün hali değişik, üzgün ve biraz da celalli bir haldeydi. Mihrabda bir müddet o hâlde durduktan sonra şöyle söze başladı: "*Azîz kardeşlerim, bir dertli derdini tabîbe anlatmayıp gizlerse, derdine dermân bulamaz. Bir aşık, aşkını maşukuna açmazsa o maşuk (sevgili) aşkını bilemez. Tasavvufda gurur yasaktır. Teslimiyet şarttır. Aşkın mecâzi köprüsünü geçenler, aşk-ı hakîkîye erenlerdir. Buna erenler ise, Hakk'a inanıp bir rehbere bağlanan-lardır. Size bir misâl vereyim. Bir zat Hazret-i Hızır elinden şerbet içmekle, birkaç hocadan icâzetsiz izin almakla, erenler imtihanına manen katılıp beline kemer bağlamakla yolu katedemez. Bu gibiler aşılanmamış bir ahlat ağacına benzer. Meyvesi acımtırak ve lezzetsiz olur. Onu aşılamak lazımdır. Bazı insanlar işte böyledir. Kendi hâlinde yetişen bir çiçek misk gibi kokar fakat ne yazık ki ormandadır. Ondan kimse faydalanamaz. Beşeriyete hizmet lazımdır. Beşeriyet latîf ve güzel kokuya muhtaçtır.*

Bir fakir derviş, tütün içer diye sevdiği kimse ondan kaçar. Bunlar birer hikmet ve esrardır. Sürüden ayrılanı kurt kapar. Fırsat elden kaçar. Mutlaka olacak olur, kalbini ister geniş ister dar tut. Gönül ister ki hoş olalım. Bakınız Kaygusuz Abdal nasıl söylemiş:

Sana gizli bir sözüm var, gel gönüle gir gönüle.
Sen senliğini elden bırak, gel gönüle gir gönüle.

Bulalım dersen feth-i bâbın, gel gönüle gir gönüle.
Bulam dersen aşk kenânın, gel gönüle gir gönüle.

Siyâhı ko, akı tut, anma işe şer katanı,
Zikret müdâm yaradanı. gel gönüle gir gönüle.

Zühd zâhid duzağıdır, ilim, ilimin bağıdır,
Gönül evi Hak evidir, gel gönüle gir gönüle.

Kaygusuz bu böyle olur, Hakk'a doğru yola varır,
Bulanlar gönülde bulur, gel gönüle gir gönüle."

Sohbetini dinleyenler, başlarını eğmiş sessiz bir hâlde oturuyorlardı. Asıl muhâtab ise, İmam Efendi idi. O da bunu gâyet açık bir şekilde anlamıştı. Çünkü diğerlerinin bilmediği birçok hâllerini saymıştı. Bu, hocasının bir kerâmeti idi. Hocası sohbetten sonra evine gidip, akşama kadar çıkmadı. İmam Efendi ise sohbetini dinleyince gitmekten vaz geçip tam bir teslimiyetle Mahmud Samini Hazretleri'nin yanında kalmaya kesin karar verdi. Kendi kendine; "*Samini Hazretleri tütün içebilir bana ne!*" dedi. Sonra; "*Yâ Rabbi! Aciz ve biçare kulun Bedri'yi gafletten uyandır. Selâmete erdir*" diye duâ etti.

O gün imamlığı kendisi yaptı. Talebelerden biri, Saminî Hazretleri'nin ileri gelen talebelerinden Miyadinli Mehmed Efendiye; "*Hoca Efendi mihrâbı neden bu Hâfız misafire bıraktı*" diyerek sorunca; "*O, daha mürşid görmeden ilk devreyi kendi güzel ahlakı ve istidâdı ile bir hamlede atlamıştır*" cevâbını verdi.

Mahmud Samini Hazretleri, o günü talebelerinden ayrı olarak evinde geçirdikten sonra, tekrar yanlarına çıktı. Mescidde iken İmam Efendi de mescide girdi. Bu sırada bir talebesine; "*Musta-*

fa, Mustafa! Hâfızı bana gönder!" diye heybetli bir sesle bağırdı. Bu heybetli sesi işitenler heyecana kapıldılar. İmam Efendi birden bire titremeye başladı. Telaşla hocasına koştu. Velayet heybeti onu titretiyordu. Huzuruna varınca, onu tutup riyazet odasına soktu. Artık o, tam bir teslimiyet içinde hocasının elini öperek bağlılığını arzetti. Sonra; "*burada ne kadar kalacağım*" diye suâl edince, şöyle cevap verdi: "*Allahü Teâlâ'nın dilediği kadar, bir an, bir gün, kırk gün, belki kırk yıl. Bu bir harman, bir meydan, bir devrandır. Devran da meydan da harman da senin. Zaman mahsul zamanıdır. Yiğitlik şimdi belli olur, manevî dereceleri katetme zamanıdır. Dikkat lâzımdır.*

Hafız! Hazret-i Hızır'ın şerbeti, fadlına; Ahmet Merâmî Hoca'nın emekleri ise, ilmine ve aşkına sebeb oldu. Büyüğümüz Muhammed Bahâüddîn Hazretleri ve diğer büyükler rehberlik ederek senin bize gelmeni işâret ettiler değil mi? Erzurum'da Ayaz Paşa Câmii minâresinde okuduğun ezân-ı Muhammedî, maneviyat aleminin erenlerini cihada dâvet etti. Yer gök sarsıldı. Bütün evliya, şüheda ve salihlerin ruhları Erzurum semalarında toplandı.

Hafız! Moskofları, taşla kovaladığın zaman biz de oradaydık. Bunlar hep evliyalığın cilveleridir. Asıl marifet, hakikatler ötesindeki hakikate ermektir. Metin ol. Allahü Teâlâ yardımcındır..."

İmam Efendi kısa zamanda tasavvufta yetişip kemale erdi; on sekiz günde icazet aldı.Vazifesi sebebiyle üç-dört sene Palu'da kaldı. Bu arada hocasının sohbetlerinde bulundu.

Daha sonra vazifesi icabı askeri taburla birlikte Dersim'e gitti. Taburu Dersim'den Çemişgezek'e gönderilince, senelerce orada hizmet etti. Buradan Palu'ya sık sık hocası Mahmud Samini Hazretleri'ni ziyârete giden İmam Efendi, onun duasını alır ve sohbetini dinleyip geri dönerdi. İmâm Efendi 1909 senesinde emekliye ayrılıp Harput'a yerleşti. Bundan sonra tamamen ilimle meşgul oldu. Derslerinde ve sohbetlerinde bulunan pekçok zatı tasavvufta yetiştirdi. Pekçok insanı da cehaletten kurtarıp, salihlerden eyledi. İlme, marifete ve feyze susamış iki yüz bine yakın kimse onun feyz pınarından kana kana içti. Rüşd, hidâyet ve mârifete kavuştu.

1911 senesinde Harput'un ileri gelenlerinden pekçok zatla birlikte hacca gitti. Bu Hicaz seferinde; Şam, Mekke ve Medine alimleri kendisine çok hürmet ve ikramda bulundular.

İmam Efendi hayâatı boyunca daima insanları saadete kavuşturmak için çalıştı. Vaaz ve nasihat etti. 1924 (H.1340) senesinde Harput'ta vefat etti. Vefatından birkaç gün evvel vasiyetini yazdı. Vefat ettiğinde, halk arasında çok sevildiğinden, cenazesinde büyük bir kalabalık toplandı. Harput'ta Meteris Kabristanı'na defnedildi. Bilahare kabri üzerine yapılan türbesi bugün de ziyaret edilmektedir. Gülzâr-ı Samini adındaki Mektubatı ve Gülbün-i İrşad ve Mecâlis-i Sâminiyye adında beş ciltlik kasidesi vardır. Sohbetleri üç kitap hâlinde basılmıştır.[203]

203. http://www.sufism.20m.com/bedreddin.htm, Osman Bedreddîn Efendi, Hayâtı ve Hocaları (Ethem Ruhî Başaran), Sohbetnâme Cemâleddîn Emiroğlu, İshak Sunguroğlu Harput Yollarında; c.2, s.268, Evliyalar Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, c.7, s.287-293.

ŞEYH HAYDAR BABA

Aboş Efendi Maden'in eşrafından olup, Maden'de evleri ve konakları vardı. Cemil ve Naim adında iki erkek bir kız çocuğu vardı. Cemil Efendi ticaretle uğraşıyor, Naim Efendi ise zabit olarak görev yapıyordu.

Palu'da Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretlerinin oğlu ve nakşi tarikatının şeyhi Mahmud Fevzi Efendi her yıl uğradığı Aboş Efendi'nin Maden'deki konağında genç yaşta olan Cemil Efendi'ye tarikat verir.

Aboş Efendi'nin vefatından sonra durumları bozulan Cemil ve Naim Efendi Palu'ya gelip yerleşir. Naim Efendi zabit olarak Palu'da görevine devam eder. Cemil Efendi de okumuş olması ve ahlakı ile kendisini kısa zamanda Palu'da sevdirir ve kendisine Palu Adliyesi'nde mubaşir olarak görev verilir. Bu arada Mahmud Fevzi Efendi'nin derslerine devam eder. Kendisi nakşî Tarikatı'na mensup olmasına rağmen Palu'da bulunan Rufaî ve Kadirî tarikatı meclislerine katılıp, kendi yazmış olduğu beyitleri okuyarak cemaatı coşturur.

Hanımının vefat etmesi üzerine Palu Askerlik Şube Başkanı Harputlu Yüzbaşı Muharrem Zabu'nun kızı Hayriye Hanımla olan ikinci evliliğinden Ziya ve Haydar adında iki oğlu dünyaya gelir. 1322 (1906) yılında dünyaya gelen ikinci çocuğuna gördüğü bir rüya üzerine Haydar ismini verir. Haydar, daha küçük yaşlarda iken babası ile birlikte zikir halkalarına katılır ve o terbiye ile yetişir.

6-7 yaşlarında annesini kaybeder 10 yaşlarında iken babası hastalanır ve hastalığı süresince babasına kendisi hizmet eder. Babasının vefatından sonra ablası Leyla Hanım'ın yanında kalır. Eniştesinin berber olması dolayısıyla eniştesinin dükkanında çıraklık yapmaya başlar. Bu sırada Cemşid Bey medresesinde Molla Selim'den ders alır. İhlas suresinin faziletini öğrenince günlük vird olarak devamlı okumaya başlar. Küçük yaştan itibaren ibadet ve zikirlerine devam eder.

17 yaşlarında iken kendine bir mürşid-i kamil aramaya başlar. Palu'nun Sağuna köyünde Molla Kasım Hoca'nın oğlu Kadiri Şeyhi Hacı Mehmet Baba (Hacı Baba)'dan tarikat alır. Şeyhini sık sık ziyarete giderek ondan tasavvuf adab ve erkânını öğrenmeye çalışır. Yine bir kış günü Sağuna'ya şeyhini ziyarete giderken yolda tipiye tutularak donma tehlikesi atlatır.

18 yaşında Kilebanlı Yusuf Ağa'nın kızı Hatun ile evlenir ve bu evlilikten Hayriye isminde bir kız çocuğu dünyaya gelir.

Evinin bir odasını çilehane yaparak ibadetlerini burada devam ettirir. Yine bir gün şeyhini ziyarete gittiğinde sabah yatağının bozulmadığını gören şeyhi, vücudunun dinlenmeye ve uyuma-

Haydar Baba 1974 (M. Fevzi Evliyaoğlu Arşivi)

ya da ihtiyacı olduğunu ibadetlerinin yanında dünya nimetlerinden de faydalanmasını ve dünyevi işlerle de uğraşmasının daha efdal ve sünnete uygun olduğunu kendisine tavsiye eder.

1925 yılında meydana gelen Şeyh Said isyanında Palu'nun ileri gelenleri ile birlikte tutuklanır ve mahkeme sonucu beraat eder.

Bir arkadaşı ile birlikte Palu'da berber dükkanı açar. Berber dükkanında gelenlere nasihat ve tarikat vermeye devam eder. 1945 yılına yani Eskişehir'e sürgüne gönderilene kadar bu iş hayatı devam eder.

Askere gitmeden önce hanımı vefat eder ve kızı Hayriye'yi kayınvalidesine teslim ederek Isparta 40. Piyade Alayın'da askerliğini kendisine teslim edilen berberhanede berberlik yaparak bitirir. Asker dönüşü Kilevanlı Fehmi'nin kızı Edeviye ile evlenir. Bu evlilikten Cemil, Abdulkadir Efendi ve Zülfiye Hanım dünyaya gelir.

Haydar Baba, Sağuna köyünde şeyhi Hacı Baba'nın yanında on günlük ilk itikâfına oturur. İtikâfını kırk güne tamamlamak istese de, şeyhi kendisinin de çileye oturmadığını, bir yıl sonra beraber oturalım diyerek erteler. Bir kaç ay sonra da şeyhi vefat eder.

Haydar Baba, bu itikâfta iken rüyasında dörtyol kavşağında başının üzerinde içli köfte dolu bir sepetle beklediğini, gelen geçenin bu köfteden aldığını görür. Şeyhi Hacı Baba rüyasını; "*İçli köfte tarikattır, sen bu yolda çok faydalı olacaksın*" diyerek yorumlar.

Gördüğü bir rüya üzerine köyden gelenlere şeyhinin durumunu sorar. Hasta olduğunu öğrenince hemen Sağuna Köyü'ne gider. Şeyhi, verdiği icazetle kendisinden sonra bu görevi yürütmesini ister.

Haydar Baba, şeyhinin vefatından sonra Sağuna Köyü camisinde, Tarhanalı Sofu Cuma ve şeyhinin oğlu Ömer Efendi ile beraber itikâfa otururlar.

Bu itikâflara rağmen kalbindeki vesvese ve meşguliyet devam eder. Yaşı genç olduğu için tarikat yolunu iyi bilen, kendisini yönledirecek bir mürşid aramaya başlar. Tepecüklü Mehmet Baba'dan izin alarak bir itikâfa daha oturur. Bu itikaf için, "*Mehmet Baba, itikâf boyunca bize manen çok sahip oldu. Bu itikafla zikrin lezzeti kalbime yerleşti*" der.

Bu arada Şeyhinin vefatından önce oturmak istediği 40 günlük çileye daha genç olan Haydar Baba tecrübesinden emin olduğu Hacı Cuma Hoca'nın gözetiminde oturmak ister. Mirmehmet köyünde bulunan ve Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin oğlu Hasan Efendi'nin halifesi ve Nakşi şeyhi olan yüz yaşını aşmış Hacı Cuma Hoca'ya giderek çileye oturmak istediğini ve kendisine yardımcı olmasını arzeder. Hacı Cuma Hoca istihare sonucunda evinin altındaki samanlıkta Haydar Baba'yı çileye oturtur. Bu arada Cuma Hoca'nın Nakşi tarikatı teklifini kabul eder.

Yaşlı olan Hacı Cuma, birkaç günde bir Haydar Baba'nın yanına gelerek durumunu sorar. Çileye Hakşî şeyhinin gözetiminde oturduğu halde, çile perdesini Kadirî pirlerin beklediğini görür. Çilenin otuzuncu gününde jandarma, Hacı Cuma Hoca'ya evinde çileye oturulduğunu öğrendiklerini ve evin hemen boşaltılması haberini gönderir. Bunun üzerine durumu Haydar Baba'ya bildiren Hacı Cuma Hoca, Haydar Baba'ya "*Evine git. On gün daha oturduktan sonra çileden çık. Senin çilen tamamdır*" der. Çilem bozuldu diye kırk gün daha oturur ve böylece çilesini yetmiş güne tamamlar. Çile sonunda çok

bitkin düşen Haydar Baba'nın güç ve kuvvetini toplaması uzun zaman alır.

Hacı Cuma Hoca, çileyi tamamlayan Haydar Baba Hazretleri'ni tebrik etmeye gider. Yanında Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin oğlu Şeyh Hasan Efendi'nin kendisine verdiği Nakşibendi Tarikatı'nın Halidiye kolundan hazırlamış olduğu icazetnameyi de teslim etmek isteyince haydar Baba, "*Çileye icazet için oturmadım. Arzum Allah'a kulluk görevimi yerine getirmektir*" der. Hacı Cuma Hoca da, "*Sana icazet vermeyi büyüklerimiz emir buyurdular*" cevabını verir. Şeyh Ahmed Avfa, Mevlana Celaladdin ve Mahmud Samini Hazretleri manen bu çile sonunda tarikatlarını yürütmesi için izin verirler.

İlk irşad görevine Palu'nun Hoşmat köyünden başlar. Bu görevini Cumhuriyetin ilk yıllarında ve İnönü döneminin zor şartları altında devam ettirir. Bu dönemde çeşitli baskılara maruz kalır. İrşad görevini köylerde işlerin başlamadığı sonbaharla ilkbahar mevsimleri arasında köy köy gezerek yürütür ve tarikat verir.

1945 yılında Kürümle Mağara köyü arasında kaymakamla karşılaşırlar. Başında şapkası olmadığı için Habab köyüne götürülür ifadesi alınarak serbest bırakılır. Bir hafta sonra berber dükkânından alınarak tutuklanır. Evine yapılan baskın sonucunda icazetnamesi, şeyhi Hacı Baba'nın hediye ettiği tacı ve aba (cübbe)'sı suç aleti olarak kabul edilir ve Eskişehir'in Seyyitgazi ilçesinin Kırka nahiyesine sürgün edilir. Sürgün hayatının vermiş olduğu sıkıntı sonucunda hanımı Edeviye hanım hastalanarak felç olur. Kırka'nın ileri gelen ailelerinden Feyzi Efendi'nin dul kızı kendisinden yaşça büyük Satı hanımla evlenir. Edeviye Hanım bir süre sonra vefat eder ve Kırka nahiyesinde defnedilir.

Haydar Baba, sürgünde iki yıl kaldıktan sonra 1946 seçimlerinin ardından Palu'ya dönmesine izin verilir. 1952 yılında hac farizasını yerine getirmek ister. Gözetim altında olduğu için Hacı Rıza Tanrıverdi'nin yardımıyla gizlice Suriye üzerinden Lübnan'a gider. Gemi bileti aldıktan sonra Hacı Rıza geri döner. Lübnan'da gemi ile gitmek için hazırlık yaptığı sırada bir genç yanına yaklaşarak, "Gemi ile hacca mı gidiyorsun?" diye sorar. Olumlu cevap alınca genç, Haydar Baba'yı ikna ederek gemi biletini iade ettirir ve uçak bileti almasına yardımcı olur. Arefe günü Cidde'ye iner ve hazır olan otobüslerle ancak Arafat'ta vakfeye yetişir. Gemi ile gelenler ise Arafat'ta vakfeye yetişemedikleri için hacı olamazlar. Hac esnasında günlerce yolda olmanın vermiş olduğu yorgunluk ve güneş çarpmasından dolayı hastalanır.

Haydar Baba 1974 (M. Fevzi Evliyaoğlu Arşivi)

Yine bir gün gece yarısından sonra, Beytullah'ın etrafındaki kumsalda (1980 yılından önce tavaf alanının arka kısmı kumsaldı) huşu içerisinde otururken, kalbinden Cenab-ı Hakk'a "*Yarabbi ben aciz ve de zayıf bir kulunum. Beyt-i Şerifini ziyaret etmeyi nasibettin. Bundan dolayı sana ne kadar şükretsem yine de azdır. Bu aciz kulunu Beyt-i Şerif'in içerisine kabul etmek suretiyle şereflendir*" diyerek niyazda bulunur. Bir süre sonra Beytullah'ın kapısının açık olduğunu görür. Oturduğu yerden zorlanarak kalkar, Beytullah'a yaklaşır. Beytullah'ın kapısından sarkıtılan ince demir telden yapılmış merdivenden iki kişinin yardımıyla Beytullah'ın içerisine girer. İçeride Beytullah'ın dört duvarına doğru namaz kılar ve dua eder.

Bu arada irşad çalışmaları devam eder. 1976 yılında şeker hastalığından dolayı ayak parmağında meydana gelen yaradan dolayı İstanbul'a tedaviye gider. Bu arada Palu Karşıbahçeler'deki evinin yanına, gelen misafirlerinin daha rahat edebileceği müstakil bir bina inşa ettirir.

1977 yılında Palu'da meydana gelen deprem sonucu evi hasar görür. 1978 yılının Ocak ayında oğulları Cemil ve Abdulkadir Efendilerle yapmış olduğu istişare sonucunda Elazığ'a göç etmeye karar verir.

Elazığ'da göçten sonra ayağındaki yara tekrar ortaya çıkarak hastalanır. 6 Ocak 1979 yılında vefat eder. Elazığ Asri mezarlığa vasiyeti üzerine defnedilir.

Haydar Baba, müridlerine Ramazan ve kurban bayramlarına on gün kala itikâfa girmelerini tavsiye eder ve "*Ben itikafa oturabilmek için uzun bir süre hizmet ettikten sonra, şeyhimden ancak izin alabildim. Müridlerimin çalışıp bu yolda mesafe almalarını istiyorum*" derdi.

Molla Bahri Efendi bu durumu şöyle anlatıyor: "*Haydar Baba'nın müridleri, zayıf, sivri külahlı, Allah ve Resulü'nden bahsedildiği zaman ağlayan, Resulullah'ın bütün sünnetlerini yerine getirmeye çalışan, halveti seven, her yıl itikâfa oturarak nefislerini arındıran kimselerdi.*"

Gelen misafirleri erkek, kadın, çocuk kim olursa olsun yakından ilgilenir, onlara nasihat eder, ihtiyaçları varsa onların ihtiyaçlarını karşılamadan göndermezdi.

Sohbetlerinde, "*Kur'an ve Sünnet çerçevesinde zühd hayatı yaşamalarını, bu yaşantının Peygamberimiz ve ashabının hayatı olduğunu, Kur'an ve Sünnet olmadan tasavvufun olamayacağını, cevizi örnek göstererek dışı olmadan içindeki lezzete ulaşmanın mümkün olamayacağını, dünyanın bir rüyadan başka bir şey olmadığını*" anlatırdı.

"*Bulunduğunuz yerde sakalınızı süpürge edip, insanların yüzünü Allah'a döndüreceksiniz. Yoksa Cenab-ı Hak sizi büyük cezaya çaptırır*" diyerek Cihad'a ehil kimseleri gayrete getirirdi.

İlme alimlere çok değer verilmesini tavsiye ederdi. Her yıl sonbahardan ilkbahara kadar Palu, Elazığ, Bingöl'ün köylerini gezerek burada yaptığı zikir ve sohbetlerle insanları ibadete teşvik ederdi.

Sürgün ve gözetim altında bulunduğu dönemlerde bile irşad görevini yürütmüş, irşada ehil müritlerini köylere irşad için görevlendirmişti.

Kerametleri

Oğlu Cemil Efendi Anlatıyor:

Dünya ve Türkiye üzerindeki deprem ve diğer afatlarda olduğu gibi Palu depreminden önce bi-zi uyararak: *"Geceleri yatmayın, dua edin. Üzerimizde bir musibet dolaşıyor. Üzerimizdeki bu musbeti kaldırması için Cenab-ı Hakka dua edin*" dedi. Bu dualardan "selaten tüncina" duasına çok devam etmemizi isterdi.

Gelini Hacı Feride Hanım anlatıyor:

Rüyada babanın odasına girdim. Baba Hazretleri, divanda yeşil külahlı, beyaz sarıklı bir adamla karşılıklı oturuyorlardı. Hemen odadan geri çıktım. Sabahleyin rüyamı Baba Hazretleri'ne anlattım. bana tebessüm ederek; "*kızım o gördüğün Şeyh Mahmud Samini Hazretleri idi.*"

"Bahçede evindeki evimizin önünde ocakta sıcak su hazırlamıştım. Evimizin çamaşırlarını yıkıyordum. O gün hastaydım ve çok da yorulmuştum. Üzümler yeni olmuştu. Baba Hazretleri'nin bahçeden geldiğini görünce canım üzüm istemişti. "*Keşke Baba üzüm getirmiş olsaydı*" diye düşündüm. Baba geldi. Beni sorduktan sonra üst kattaki odasına çıktı. Beş dakika geçmeden odasından indi; "*çocuklar bana bir sepet verin bağa gidip üzüm getireyim*" dedi. Ben çok üzülmüş ve mahcup olmuştum."

1951 yılında Köryusuf köyünden Sofu Cemal ve ileri gelen dervişleriyle birlikte Sağuna köyünde bulunan şeyhi Hacı Baba'nın kabrini ziyarete gider. Yolda bir kabristandan geçerken "*burada büyük bir şehid yatıyor*" deyip, saygısızlık olmasın diye atından iner. Kabristanda yasin suresini okuduktan sonra Haydar Baba önde Sofi Cemal arkasında atı çekip yaya yürürler. Sofu Cemal; "*şeyhimle birlikte kısa bir yolculuk değil, uzun bir yolculuk, yani hacca gidebilsek, daha iyi hizmetinde bulunabilsem*" diye düşünür. Haydar Baba, arkaya dönerek; "*hazırlığını yap*" diye seslenir. Sofu Cemal, binmek için atın hazırlanmasını isteğini sanarak atı öne çeker. Haydar Baba; "*hayır atı istemedim, hac yolculuğu için hazırlığını yap*" der.

Halifeleri

1. Gözereklı Molla Muhammed
2. Molla Bahri Tunç
3. Oğlu Cemil Efendi
4. Oğlu Abdulkadir Efendi.

Bugün Haydar Baba'nın görevini oğulları Cemil ve Abdulkadir Efendiler devam ettirmektedirler.[204]

Haydar Baba 1978 (M. Fevzi Evliyaoğlu Arşivi)

204. Torunu Muhammed Fevzi Evliyaoğlu

MİRMEHMETLİ HACI CUMA HOCA

1834 yılında eski Palu (Zeve)'da dünyaya geldi. Eski Palu'da bulunduğu sırada Şeyh Aliyyü'S-Sebti Hazreleri'ne intisab edip dergâhına devam eder. 34 yaşında iken Sebti Hazretleri vefat eder. Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin vefatından sonra oğlu Şeyh Hasan Efendi'nin dergâhına devam eder ve seyr-i sulükünü burada tamamlar. Şeyh Hasan Efendi icazetnamesini verdikten sonra bizzat kendisi Karaçor Nahiyesi Mirmehmet köyüne getirip yerleştirir ve bu bölgenin irşad görevini kendisine verir.

Şeyh Hasan Efendi dervişlerinin hazır olduğu bir anda tekkesinde otururken "K*ırkların imamı vefat etti*" der ve mahzun olur. Biraz sonra "*Bizim tarikatımızdan birini Kırkların imamı tayin edildi*" der. Huzurdakiler; "*Efendi kimdir?*" diye sorunca, Şeyh Hasan Efendi kapıyı göstererek; "*şu kapıdan ilk girendir.*" Bir süre sonra kapıdan Hacı Cuma Hoca girer. Şeyh Hasan Efendi tebrik ederek gözlerinden öper.

Şeyh Hasan Efendi'nin vefatından sonra Sebti Hazretleri'nin tekkesini bir süre idare etmiştir.

Haydar Baba, Mirmehmet köyünde Hacı Cuma Hoca'nın gözetiminde cileye oturmuş ve icazetini almıştır.

Hacı Cuma Hoca vefatından önce; "*kim damdan düşer ve vefat ederse şehit olur*" derdi. Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hacı Cuma Hoca damdan düşerek 1944 yılında vefat eder.

Kabri Kaçor Nahiyesi Mirmehmet köyündedir. Üç oğlu bir kızı vardır.

1. Molla Mustafa: Çarşıbaşı Ulu Camii'nde imamlık yapmış, kabri Mahmud Samini Hazretleri'nin bulunduğu meydandadır.

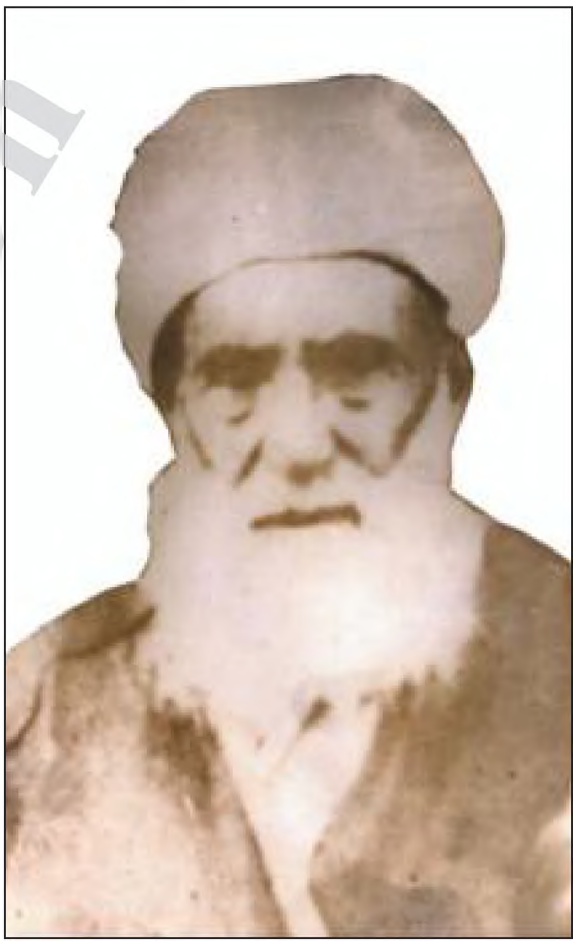
2. Molla Mehmed: Köylerde imamlık yapmış, çok takva sahibi biriydi. Kabri Mirmehmet köyünde babasının yanındadır.

3. Hilmi Efendi: Kabri Mirmehmet köyünde babasının yanındadır.

4. Kızı Mevlude Hanım: Kabri Mirmehmet köyünde babasının yanındadır.

Halifeleri

1. Şeyh Hasan Efendi'nin oğlu Abdulkadir Efendi.
2. Ali Rıza Septioğlu'nun babası Sadi Efendi
3. Haydar Baba.[205]

Hacı Cuma Hoca (Bahattin Albayrak Aşivi)

205. Torunu Emekli İmam Bahattin Albayrak

GÖZEREKLİ MOLLA MUHAMMED

Tahminen 1890 yılında Palu'nun (Karakoçan) Sarıcan Köyünde dünyaya gelir. İlk tahsilini Palu'nun Mirahmed köyünden daha sonra Kovman Şeyhi olan Molla Mustafa'dan Molla Cami kitabına kadar ders okur. Nakşi tarikatıyla hocası Molla Mustafa vasıtasıyla tanışır.

Daha fazla eğitim görmek amacıyla Lice'ye gelir ve Liceli Seyda Molla Muhammed'in Şerh-u Şemsi (Mantık) kitabına kadar okur. Hocası vefat edince Molla Muhammed hocasının talebelerini dağıtmaz ve kendi okutmaya başlar.

Buradan da ayrılarak Silvan'a geçer ve Molla Hüseyin Küçük'ten ilmini tamamlayarak icazetini alır. Kendi memleketine döner ve bu bölgede bir süre imamlık yapar. Gözerekli AliAğa'nın kızı Ayşe Hanım'la evlendikten sonra buraya yerleşir.

1928 yılında Konya Aksaray'da zorunlu ikamete tabi tutulur. Herhangi bir geliri olmadığı için inşaatlarda işçi olarak çalışır. Ev kiralayıp evini düzdükten sonra memleketine mektup yazarak ailesini Aksaray'a ister. Aksaray'da birkaç yıl kaldıktan sonra dönüşüne izin verilir. Memleketine döndükten sonra yıkılan evini sıkıntılar içinde yeniden yapar. Ekonomik sıkıntıdan dolayı bir süre köylerde çerçilik (seyyar satıcılık) yapar.

Daha sonraları vefatına kadar hem hayvancılıkla uğraşır hem de öğrenci yetiştirir. Çok kalabalık bir nüfusu olmasına ve kendi elininin emeğiyle geçinmesine rağmen evinde devamlı olarak öğrencilerine yemek verirdi.

1940 yıllarının başında Palu'da Haydar Baba ile tanışır ve kadiri tarikatına intisab eder. Tam bir derviş olur. Bazen Haydar Baba ile bazen de yalnız öğrencilerini alarak köy köy dolaşıp irşad çalışmalarına katılır. Ruhunda esen fırtınalar yazdığı şiirlerine de yansır. Şiirlerinin yanında Arapça bir kitabı da vardı.

Öğrencisi olan Molla Bahri (Tunç) hocası için şunları anlatıyor: "Hocamız çok tevazü ve ahlak-ı hamise sahibiydi. İlmi kariyeri çok yüksek, hitabeti ve ikna kabiliyeti çok fazlaydı. Onun bulunduğu mecliste ilim adamları konuşmaya cesaet edemezlerdi. Yanında doğru dürüst kitap bulundurmaz, fakat vermiş olduğu fetvaların ne kadar isabetli olduğunu şimdi o fetvalarla karşılaşınca daha iyi anlıyorum. Hocamız bizlere; '*oğlum, ben çok zeki biri değildim. Fakat çok çalıştım ve başardım. Kışın samanlıkta üşümemek için boğazıma kadar samanlara gömülüyor ve ders çalışıyordum. Bu şekilde tam on sekiz kitabı baştan sona ezberledim*' demişti."

Molla Muhammed 1955 yılında Sarıcan'la Yığ arasında tipiye tutulur ve boğularak vefat eder. Kabri Sarıcan köyündedir.

AYŞE ANA

Gözerekli Molla Muhammed'in hanımı olup, Gözerekli Ali Ağa'nın kızıdır. Kovman şeyhi Molla Mustafa Gözerek'e gelerek Ali Ağa'nın evine misafir olur. Ali Ağa şeyh efendinin evlatlarına teveccüh etmesini ister. Daha sonra "*Ali Ağa, şu kızını okumaya giden eski öğrencim Molla Muhammed'e istiyorum. Çünkü onda çok güzel bir hal gördüm*" der.

Molla Muhammed okumadan döndükten sonra yanına çağırır ve durumu kendisine anlatır. Önce razı olmak istemezse de daha sonra kabul eder.

Ayşe Ana Kur'an'ı okur fakat herhangi bir ilmi yoktur. Evlendikten sonra Molla Muhammed'in okuduğu kitapları hafızasında tutar ve çok ateşli konuşmalar yapardı.

Molla Bahri Efendi; "*hocamızın evine giderdik. Hocamız bize sohbet ederdi. Biz Ayşe Ana'nın sohbetini daha çok severdik. Hocamız bir konu hakkında kitaplarda araştırma yaparken Ayşe Ana; 'Seyda filan kitabı aç o konu falan sahifedir' derdi.*"

Ayşe Hanımı kocası Molla Muhammed'den çok sonra vefat etmiş ve Elazığ Hüseynik mezarlığına defnedilmiştir.[206]

ŞEYH ALAADDİN EFENDİ

H. 926 tarihinde Bağdat tarafından gelen Şeyh Aladdin Efendi, Şeyhpiran köyüne yerleşir. Seyyid olup, kendisine Osmanlı Devleti tarafından seyyid olduğuna dair beraat verilir.207 Beraatta Şeyh Alaaddin Efendi "Kutbu'l- Arifin" olarak zikredilmiştir. Yine Osmanlı Devleti tarafından kendisine Şeyhpiran, Hasbek Köyü, Diyarbakır Melik Ahmet'te 10 dükkân ve bir tuz madeni vakıf olarak verilir.

Kendisine tahsis edilen vakfiyelerin geliri kurulan mütevelli heyeti tarafından dergâha, gelen misafir ve kendi harcamaları için pay edilerek dağıtılırdı. Şeyhpiran köyündeki evi ocak olarak kabul edilir.

Kabri Arındık köyünde olup, ziyaretgâhtır. Türbesinde ve Şeyhpiran köyündeki evinde Osmanlı Devleti tarafından kendisine alamet olarak verilen birer sancak bulunmaktadır. Dolayısıyla çevre köyler içinde cuma namazı orada kılınırdı.

PALULU MEHMET BABA

Şeyh Alaaddin Efendi'nin soyundan olup, Palu'nun Arındık (Şeyhpiran) köyünde 1875 yılında doğmuştur. Nüfusta Muhammed Özen olarak geçer.

Şeyh Saadeddin Efendi'nin hanımı, Mehmed Baba'nın teyzesi olup, 15-16 yaşlarında eğitim için Palu'ya gelir. Palu'daki eğitiminden sonra Harput'a gider. Harput'tan da Perçenç köyüne gelir. Kövenkli Hacı Ömer Baba'ya intisab eder ve orada evlenir. Hacı Ömer Baba vefat edinceye kadar Kövenk'te yanında kalır.

Oğlu Sadi Özen anlatıyor:

Hacı Ömer Baba ile aynı dönemde Harput'ta Beyzade Efendi bulunuyordu. Babam Beyzade Efendi'yi çok sever, ona çok saygı duyar ve ondan sık sık bahsederdi. Beyzade Efendi Nakşibendi şeyhi olmanın yanında aynı zamanda ilmiyye sınıfından olup, fetva makamıydı. Kendi döneminde tarikatlar ve şeyhler üzerinde murakebe (oto kontrol) görevi de yapıyordu. İslami kurallara aykırı hareket eden tarikat ve tasavvufa ait olaylara müdahele ederdi.

Bir gün kendisine Kövenk Köyü'nde Hacı Ömer Efendi adında bir şeyhin çıktığını her gelen kişiye ders verdiği, şeriata aykırı davranışları olacağı konusunda şikayet edilir. Beyzade Efendi cevaplandırılmasını istediği 40 soruyu yazarak dervişlerinden biriyle Hacı Ömer Baba'ya gönderir.

Hacı Ömer Baba ümmi olduğundan soruları cevaplandırması için Palulu Mehmet Baba'yı çağırır. Palulu Mehmed Baba'ya kendisi devamlı

206. Molla Bahri Tunç, M. Fevzi Evliyaoğlu
207. Beraatın Asılı Sadi Özen'dedir.

olarak "Palulu Paşa, Mehmet Paşa" diye hitap ederdi. Mehmet Baba'ya soruları okumasını ister. Soruları dinledikten sonra bunlara cevap yazmasını ister.

Soruların cevapları bir dervişle Beyzade Efendi'ye gönderilir. Beyzade Efendi soruların cevapları okuduktan sonra yaptıkları işin şeriata uygun olduğunu görür. Kısa bir süre sonra tekrar bir derviş göndererek "*Bir de kendilerinin tarikat usul ve adetlerini görelim*" diye haber gönderir. Hacı Ömer Baba, Mehmet Baba'ya; "*Palulu Paşa dervişleri topla, Harput'a git. Sarahatun Camii'nde bir halka-i zikir oluştur. Beyzade Efendi Hazretleri usulümüzü, kaidemizi görsün*" der.

Palulu Mehmet Baba, Harput'a ikişerli sıra halinde kendisi en önde arkada tarikat sancakları, albaneler, kudümler eşliğinde okunan ilahi ve nat-ı şeriflerle Kayabaşı'ndan Harput'a girerler. Halk Palulu Şeyh geliyor diyerek izlemek için sokaklara dökülür. Sarahatun Camii'nde kılınan vakit namazından sonra zikir halkası oluşturulur. Camide bulunanları da zikre davet eder. Cemaat arasında bulunan Beyzade Efendi de zikir halkasına dahil olur.

Önce istiğfar çekilir, selavat-ı şerife okunur, daha sonra da huzur tutulur ve Allah'tan yardım istenir. Arkasından da zikir başlar. O sırada yeşil bir nur gelir. Halkadaki insanların yüzleri önünde burunları hizasında önünde dolaşır ve Beyzade Efendi'nin önünde kaybolur. Bu sırada Beyzade Efendi "Allah'diye nida eder. Zikir bittikten sonra oradan ayrılan Beyzade Efendi bir devrişini göndererek zikir halkasını idare eden zatı konağına getirmesini ister.

Palulu Mehmet Baba, Beyzade Efendi'nin konağına gelerek kemal-i edeple elini öper. Beyzade Efendi Mehmet Baba'yı bağrına basarak iki gözünden öper. Bağrına bastığı zaman "*sanki onun göğsünden bir kor ateşi benim göğsüme aktarıldı. Ben o an külçe gibi yığılıp kaldım.*" Beyzade Efendi, Mehmet Baba'yı kaldırarak "*evladım tarikatınız haktır, yolunuz da Şeriat-ı Muhammediye'ye uygundur. Git efendine benden selam söyle. Ümmet-i Muhammed'e faydalı olmaya devam etsin.*"

Mehmed Baba, Hacı Ömer Baba'nın vefatından sonra ova ve merkeze bağlı köylerde hem imamlık yapar hem de dergâhı çalıştırır. 1915-1916 yılında Kövenk'ten ayrılarak kendi köyüne dönmek ister. Bu arada köyden kardeşlerinin çocukları eğitim için yanına gelmişlerdi. Palu'ya giderken Haşim Bey'in teklifi ile Haşim Bey'in köyüne giderek yerleşir.

Cemşit Bey sülalesine mensup olup çevrede geniş nüfuzu bulunan Haşim Bey, yine çevrede sayılan ve sevilen Mehmed Baba'ya; "*seni bir şartla köye kabul ederim. Ben senin işine karışmam. Sen de benim işime karışmayacaksın*" der.

Mehmet Baba köye yerleşir ve dergahı hizmete açar. Çevreden gidip gelenleri çoğalır. Bunların ve kendi ailesinin ihtiyacını karşılamak için kendisine Haşim Bey tarafından ev, arazi ve hayvan verilir.

İşledikleri suçtan ötürü, konağın önünde ağır bir şekilde cezalandırmakta olduğu iki kişiye köylülerin ısrarı üzerine müdahele ederek onların affedilmesini ister. İlkinde hiddetlenen fakat sesini çıkarmayan Haşim Bey, ikinci müdahelede; "*Efendi bununla ikinci defadır işime karışıyorsun. Seninle pazarlığımız vardı. Birbirimizin işine karışmayacaktık*" der.

Bu arada bir kuraklık yaşanmaktadır. Ekinler kurumak üzeredir. Köylüler Mehmet Baba'ya gelerek; "*yağmur duasına çıkalım*" derler. Yağ¬mur duası yapılır. Cenab-ı Hak lutfeder ve muazzam bir şekilde yağmur yağmaya başlar. Bunun üzerine köylüler; "bu Allah'ın nasıl bir kuluydu ki elini açıp dua eder etmez yağmur yağmaya başladı' diye hayretlerini ifade ettiler.

Oğlu Sadi Özen, bu olaydan sonraki gelişmeleri an¬nem şöyle anlattı: "*Yağmur duasından sonra Mehmet Baba'nın dili şişti üst damağına yapıştı. Kırk gün kaşığın sapıyla bastırarak ancak su, süt ve ayran içirebildik.*" Biraz iyileşen Mehmet Baba; "*artık bu köyden ayrılmanın vakti gelmiştir*" diyerek kendine ait mal ve hayvanlarını satarak Erzurum tarafından gelen bir kervana eşyalarını yükleyip 1924 yılında Kövenk köyüne gelir. Hacı Ömer Baba'nın dergâhını 1937 yılına kadar devam ettirir.

1937 yılında Elazığ merkez Rüstempaşa Mahallesinde Kışla'ya çıkan cadde üzerinde ikamet ederek o günün zor şartları altında dergâhı devam ettirir. Daha sonra Aksaray Mahallesine yerleşir ve 1958 yılında burada vefat eder. Türbesi evinin ve dergahının bulunduğu Aksaray Mahallesindedir.

Oğlu Sadi Özen anlatıyor:

Babamın takip ettiği tarikat, Nakşî nisbeti Kadiri idi. Babamın sohbetlerinde akaid, güzel ahlak ve farz ibadetler olmak üzere bu üç şeye çok önem verirdi. Bir gün babamla beraber gitmekte idik. Ben arkada, o önde idi. Arkasına dönerek bana; 'Benim aklım gaflet ettiği zaman, kalbim aklımı uyarır. Yine bir gün ben arkada babam önde yürüyorduk. bana dönerek; "*benim damarlarımda dolaşan kan, Allah diyerek dolaşır*" dedi.

Halifeleri

1. Maden'in Düngan köyünden Şeyh Şerif Efendi.
2. Adıyamanlı Mehmet Baba
3. Pincirik'in Killo köyünden Mehmet Efendi. [208]

HACI MUSTAFA EFENDİ

Şam'dan gelmiş olup, ilmi tahsilini Diyarbakır'da bitirmiş ve Palu'ya gelip yerleşmiştir. Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin döneminde yaşamış Aliyyü's-Sebti Hazreleri'yle birbirlerine yazdıkları mektupları mevcuttur.

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin vefatından kırk gün sonra vefat etmiştir. Kabri eski Palu (Zeve)'da Çeperpınarı arkasındadır. El yazması kitapları mevcuttur.

Çocukları:

1. İbrahim Efendi: Babası Hacı Mustafa Efendi'den ilmi tahsilini yapmış. Dükkan Önü Camii imamlığı yapmıştır. Kabri çeper Pınarı arkasındadır.

2. Hacı Emin Efendi: İlmi tahsilini babasından yapmış olup, Dükkan Önü Camii imamlığı yapmıştır. Kabri Çeper Pınarı arkasındardır.

3. Hacı İsmail Efendi: İlmi tahsilini babasından yapmış olup, kabri Elazığ'dadır.

4. İnayet Efendi: İlmi tahsilni babasından tamamlamış olup, Dükkan Önü Camii İmamlığı da yapmıştır. Kabri Çeper Pınarı arkasındadır.[209]

208. Oğlu Sadi Özen.
209. M. Fevzi Evliyaoğlu.

HAMİD EL-PALEVİ

H. 1173 m.1760'ta hayattaydı. Hamid bin Abdulfettah el-Palevi er-Rumi, Kıraat bilgini, Kıraat vecihleri (Kur'an'ın değişik okuma biçimleri) hakkındaki Zübdetü'l-İrfan isimli eserin sahibidir.

Kendi yazmış olduğu Zübdetü'l-İrfan isimli meşhur kıraat kitabının başında Hamid bin El-Hac Abdulfettah el-Palevi olarak tanıtır. Zamanın meşhur ve yetkili alimlerinden Hatuniye Medresesi müderrisi ve Tokat Müftüsü Şeyhü'l-Kurra El-Hac Muhammed Emin Efendi'den kıraat ilmi okuduğunu, daha sonrada kıraat ilimlerini tedris etmek üzere bir halka kurduğunu ve bu kitabı kıraat derslerini takip eden öğrencilerinin isteği üzerine yazdığını belirtmektedir.

Bu kitap sahasında kaynak eser olup, Aşere (on kıraat) ile ilgili olarak ders kitabıdır. Halen Diyanet Teşkilatı'nın ihtisas kurslarında ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Kendisinden bahseden eserlerin bir kısmı şunlardır:

1. Kendisinden Yazarlar Fihrisiti Zahiriyye.
2. Fihristü'l-Teymuriyye, c. I, s.38, 281, c. III, s.26.
3. Yaşar el, Bağdadi, İzahü'l Meknun, c.I, s. 611.210

PALULU HÜSEYİN FEHMİ EFENDİ

Kadıların faziletlilerinden bir zat olup, Palu'da dünyaya gelmiştir. Garip ilimlere de vukufu vardır. Eserlerinden "Zübdetü'l- Feraiz" ile "Nebzetü'l- Hisab" risaleleri bir arada basılmıştır. Sultan Aziz devrinde Isparta naibliğinde bulunmuştur. "Miftahu'l- İrfan fi Hakikati'l- İnsan" isminde bir eseri daha vardır.[211]

ŞEYH HACI İSMAİL

Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin Palu'ya yerleşmeden önce bu bölgede etkinliği olan biridir. Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin Palu'ya yerleşmesinden çok kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Kabri Mahmud Samini Hazretleri'nin Kabrinin bulunduğu meydanın üst kısmında dere kenarındadır.

MOLLA HÜSEYİN

Eski Palu köprüsünün yanında bulunan caminin hocası olup, Mahmud Samini Hazretleri'ne bağlıdır. Daha sonraları Üveysi tarikatına mensup olmuştur. Kabri Demiryolu köprüsünü geçtikten sonra Çay Yukarı bahçelerine giderken sağ taraftadır.

MUHAMMED FERİD EFENDİ

1868-1958 yılları arasında Palu'da yaşamış. Cimşid Bey'in arkadaşı Koç Mehmed'in soyundandır. Palu'lu Hacı Ahmed Efendi'nin yanında ilmini tamamlayıp icazet almıştır.

Şeyh Hasan Efendi'ye intisap ederek Nakşi tarikatını benimsemiştir. Palu Rüştiye Mektebinde muallimlik, vefatına kadar kırk yıl müftülük yapmıştır. Kabri Çay Yukarı Bahçelerinde kendi bahçesinin alt tarafında yolun sağındadır.

HEYLANLI MOLLA MUSTAFA

Tahsilini Gökdere'de Şeyh Şerif Efendi'den almış olup, Lice, Elazığ ve Hınıs'ta Şeyh Said Efendi'nin yanında okumuştur. 1939 yılında vefat etmiştir.

TARHANALI SOFU CUMA

1909-1982 yılları arasında yaşamıştır. Atası Bağdat'tan gelmiş olup, seyyittir. Kara Cemşid Bey'le Palu'nun fethine katılmıştır. Sağuna'lı Haca Baba'dan icazetlidir.

210. Hamid bin Hubdulfettah el-Palevi, Zübdetü'l-İrfan, s.2-3
211. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, 1299-1915, c.1, s.333.

ŞEYHMİR VE DİĞERLERİ

Bağdat'tan gelip, Palu'nun Şeyhmiran (Altınölçek) köyüne yerleşmiş olup, köye ismini vermiştir. Köyde türbesi bulunup, çeşitli hastalıkları olan insanların iyileşmek maksadıyla yanına gittiği bilinmektedir.

İsimlerini tesbit edebildiğimiz Palu ve çevresinde yetişen manevi önderler, alimler, müderrisler ve mollaları isimleri aşağıda belirtilmiştir. Bu manevi önderlerimiz hakkında her türlü bilgiye ihtaç olup, ayrı bir çalışma alanı içinde değerlendirilebilir.

1. Şeyh Said-i Çarşıbaşı (Aliyyü's-Sebti Hazretleri döneminde yaşamış olup, Sebti Hazretlerinin halifelerindendir. Kabri Palu'dadır).

2. Müftü Ali Efendi

3. Molla Selim Hoca (Cimşidiye Medresesi'nin müderrisi)

4. Hafız Bekir Efendi

5. Molla Reşid

6. Aziz Baba (Karaçor Kavak Köyünden),

7. Küçük Müftü

8. Hacı Mustafa Efendi (Hacı Hoca)

9. Molla Hüseyin (Eski köprünün yanında bulunan Camide imamlık yapmıştır).

10. Edezâde Süleyman Efendi (Katip Ahmet Efendi'nin oğlu olup, 1866 yılında Palu'da dünyaya gelmiştir. İmam Efendi'ye bağlıdır. Ticaretle uğraşmış daha sonraları Karşıbahçeler camiinde imamlık yapmıştır. 1945 yılında vefat etmiş olup, kabri Palu'da Değirmenbaşı mezarlığındadır).

11. Sabit Efendi

12. Seyyid Tabur

13. Abdal Bey

14. Bekir Hoca (Aliyyü's-Sebti Hazretleri döneminde yaşamış olup, Sebti Hazretleri'nin en yakın dostlarındandır).

15. Ali Hoca (Aliyyü's-Sebti Hazretleri döneminde yaşamış olup, Sebti Hazretlerinin en yakın dostlarındandır. Kabri Bingöl'ün Çan köyündedir).

16. Şeyh Selahaddin Efendi (Kabri Palu'nun Aşağı Mahalle'de Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin ilk yaptırdığı Mescid yerine yeniden inşa edilen Caminin altındadır. 14.9.1979 yılında vefat etmiştir).

17. Sağunalı Molla Kasım (Üveysi olup, 1304 yılında vefat etmiştir).

18. Sağunalı Hacı Muhammed Baba (Sağunalı Molla Kasım'ın oğludur).

19. Tepecüklü Mehmet Baba (1870-1937 yılları arasında yaşamış olup, Türbesi Nacaran köyündedir. Hamza Baba'nın halifesi olup, Kadiridir).

20. Şeyh Pir

21. Şeyh Hacı İsmail Efendi

22. Tüylü Molla Resul Hoca

23. Lahanlı Molla Zülfü

24. Kavmanlı Molla Mustafa

25. Şeyh Hadi (Mollo Mustafa'nın oğludur).

26. Veşinli Hacı Mehmet Efendi

27. Ropinli Hacı Reşit Efendi

28. Hacı Ahmet Efendi (Dağıstanlı Hoca)

29. Şeyh Mustafa Kutup

30. Miyadinli Mehmet Efendi (1838-1913 yılları arasında yaşamış olup, Miyadın köyünde doğdu, Palu'da memuriyet hayatında bulundu. Mahmud Samini Hazretleri'ne bağlı olup, halifelerindendir).

31. Gökdereli Şeyh Şerif

32. Gazikli Molla Mahmud (Haylan-ı Kebir köyünde 1927 yılında doğmuş olup, Gözerekli Molla Muhammed'in öğrencisidir. Bir süre Bitlis Norşin'de okuduktan sonra, Bingöl Mezra-i Faki'de Seyda Molla Süleyman'dan icazet almıştır. Kabri Gazik köyündedir).

33. Hafız Mehmed Sadık Ezberci (1301-1960 yılları arasında Palu'da yaşamış olup, Hacı Ahmed Efendi'nin öğrencisidir).

34. Yığlı Molla Nureddin Ömer (Gözerekli Molla Muhammed'in öğrencisi olup, Malatya müftülüğü yapmıştır. Kabri Malatya'dadır).

35. Molla Derviş (Molla Muhammed'in öğrencisi olup, kabri Bingöl Dereköy'dedir).

Palu'un Batıdan Genel Görünüşü

SİYASİ ŞAHSİYETLER

Süleyman Aslan

İBRAHİM HAKKİ AKGÜN

Hacı Şerif Efendizade Mehmet Raif
1894 Palu doğumlu, Sultani İdare mezunu.
Evli. Meclis-i Umumi Azası.
Ergani: 1. Dönem milletvekili,
04.08.1956'da vefat etmiştir.
(Fotograf: Cumhuriyet Müzesi Arşivi)

MEHMET EMİN

Hacı Osman 1865 Palu doğumlu.
Rüştiye mezunu. Ermenice, Kürtçe, Zazaca,
Evli. 3 çocuk. Palu Belediye Reisi.
Ergani: 1. Dönem milletvekili,1341 (1925)
Şeyh Said hadisesinde vefat etmiştir.
(Fotograf: Cumhuriyet Müzesi Arşivi)

Süleyman Kapıcı

RÜŞTÜ BULDUK

Hacı Necip Paşa. 1874 Palu doğumlu.
Os.M.M. Dö. 4. Ergani. Rüştiye mezunu. İdare ve Ziraat. Evli, 5 çocuk.
Ergani: 1. dönem milletvekili,
1340'da vefat etmiştir.
(Fotograf: Cumhuriyet Müzesi Arşivi)

MAHMUT TAN

Mehmet Ali. 1911 Palu doğumlu.
İlkokul mezunu, Ticaret ve Teahhüt İşleri.
Kalan ilçesi CHP Başkanı.
Tunceli: 8. dönem milletvekili
10.11.1972'de vefat etmiştir.

Süleymaniye Kapıcı

ABDULLAH DEMİRTAŞ

İbrahim. 1899 Palu doğumlu.
Rüştiye mezunu. Evli 3 Çocuk. Çiftçi.
Elazığ: 9. dönem milletvekili,
12.07.1971'de vefat etmiştir.

MUSTAFA ALTİNDOĞAN

Yusuf. 1924 Palu doğumlu.
Hukuk mezunu. Fransızca. Evli 3 çocuk.
Avukat. Elazığ: 11. dönem milletvekili,
19.04.1985'te vefat etmişşir.

ALİ RİZA SEPTİOĞLU

Sadi. Halime. 1913 Palu doğumlu.
Ortaokul mezunu. Tüccar. Palu Belediye Başkanı. Devlet Eski Bakanı. Evli 6 çocuk. Elazığ : 3, 5, 19 ve 20. dönem Elazığ milletvekili 02.09.2001'de vefat etmiştir.
Dört dönem TBMM'de Elazığ'ı temsil etme ünvanına sahip olarak önemli hizmetlerde bulunmuştur.

RASİM GİRAY

M. Emin. 1911 Palu doğumlu.
Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu. Az Fransızca. Eğitim. Evli 2 çocuk. Tarsus Lisesi Tabiye Öğretmeni. Elazığ. (15.10.1961 - 5.6.1966) Cumhuriyet Senatosu,
1990 yılında vefat etmiştir.

Süleyman Tepici

ARİF HİKMET YURTSEVER

Hasan, 1925 Buban (Bingöl) doğumlu.
Tıp Fakültesi Mezunu. Fransızca. Evli 3 çocuk.
Bingöl Verem Savaş Dispanseri Baştabibi.
Bingöl: (5.6.1966-12.10.1975),
Cumhuriyet Senatosu.
26 Mart 2001 tarihinde vefat etmiştir.[212]
[Palulu olmayıp sehven yazılmıştır.]

NEVZAT YAĞCİ

Rıza, 1941 Palu doğumlu.
1961 Hava Harp Okulu mezunu, İngilizce, Fransızca, Hava Kuvvetlerinde uçuş ve paraşüt öğretmenliği, Amerika'da eğitim gördü, Malatya Merkez Komutanı ve Askerlik Şube Başkanı, 1983 yılında Yarbay rütbesinden emekli, Elazığ 17. dönem milletvekili Evli, 2 çocuk.

212. Kâzım Öztürk, Büyük Millet Meclisi Albümü.

NİZAMETTİN ÖZDOĞAN

Dursun, Cevahir, 1949 Palu doğumlu.
Dicle Ün. Tıp Fakültesi mezunu, Tekirdağ Göğüs Hastahanesi, Eğridir Kemik Hastalıkları Has. Elazığ Ruh Sağlığı Has. Baş Hekimi, Sağğlık Müdürü. Elazığ 18. dönem milletvekili, Evli, 3 çocuk.

AHMET CEMİL TUNÇ

Bahri, Zeloş, 1955 Palu doğumlu.
Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü mezunu. İngilizce, Arapça-Eğitimci-Elazığ İmam Hatip Lisesi Öğretmeni-19 ve 20. Dönem Elazığ Milletvekili-Devlet Eski Bakanı-TBMM Başkanlık Divanı İdare Amiri-Evli, 6 Çocuk.
Bakanlığı döneminde önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Süleyman Topçu

NURETTİN AKTAŞ

Memet, Havva , 1947 Palu doğumlu.
Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Eczacılık Yüksekokulu-Az Arapça ve Almanca-Eczacı, İhracatçı-Güneydoğu Canlı Hayvan İhracatçıları Birliği Kurucu Üyesi, Yönetim Kurulu Üyesi ve Başkanı, 20 ve 21. Dönem Gaziantep Milletvekili, Evli, 3 Çocuk.

ZÜLFÜ DEMİRBAĞ

Arslan Nedim, Vacide, 1956 Palu doğumlu.
Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü-İngilizce-İnşaat Mühendisi-Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Artvin Köy Yolları, Elazığ İl Müd. Kontrol Mühendisi, Doğu İnşaat Samsun Derbent Barajı Mühendisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yol Bakım Onarım Müdürü, Başkanlık Danışmanı Elazığ 21. dönem milletvekili, Evli, 3 Çocuk.

Süleyman Kepici

ELAZİĞ BELEDİYE BAŞKANLARİ

ŞÜKRÜ KACAR

Ahmet, Safiye, 1927 Palu doğumlu.
1944 Akçadağ Köy Enstitüsü, çeşitli köy ve ilçelerde öğretmenlik, 1957 Pedogoji bölümünden mezun, İlköğüretim müfettişliği, ortaokul ve liselerde öğretmenlik, Elazığ Halk Eğitim Müdürlüğü, 1 Haziran 1968-1973 yılları arası Elazığ Belediye Başkanı, Şair ve yazar, evli 4 çocuk. Fırat Havzası Gazeteciler Cemiyeti eski başkanı. Çok sayıda yayınlanmış eserleri bulunmaktadır.

HAMZA YANİLMAZ

Nuri, Güllü, 1963 Palu doğumlu.
Bir çok sivil toplum örgütünün temsilciliğini ve başkanlığını yaptı. 1980-1984 yılları arasında kamu görevlisi olarak görev yaptı. Eğitim ve sportif faaliyetler ile özel okulların işletmeciliği ve idareciliğini yaptı. 27 Mart 1994 tarihinde Elazığ Belediye Başkanı 18 Nisan 1999 tarihinde ikinci kez belediye başkanı seçildi. Evli ve 3 çocuk.

Süleyman Polat

PALU BELEDİYE BAŞKANLARİ

Palu'da ilk belediye teşkilatı 1871 yılında kurulmuş olup, Osmanlı Salnamelerinde 1881 yılından itibaren belediye başkanlarının isimleri belirtilmiştir. 1908 yılından 1939 yılına kadar geçen süre içinde görev yapan belediye başkanlarının kimler olduğu arşivlerdeki kaynaklardan bulunamamıştır.

1. Muhammed Salim Efendi	1881	1885
2. Ahmed Ağa	1890	1891
3. Yusuf Efendi	1984	1895
4. İbrahim Efendi	1899	1902
5. Yusuf Efendi	1902	1905 [213]
6. Hüseyin Bey	—	—
7. Mehmet Emin Bey	—	—
8. Cavit Efendi	1925	—
9. Rıfat Çetiner	—	—
10. Rüştü Demirel	1934	—
11. Osman Tekin	01.06.1939	—
12. Baki Neşat Kankılıç	01.01.1947	17.06.1947
13. Haydar Pirinçci	02.02.1948	1949
14. Sıtkı Evranos	01.03.1951	07.08.1954
15. Reşat Tuncay (Kaymakam)	03.08.1954	05.05.1955
16. Sıtkı Evranos	06.05.1955	15.11.1955
17. Yusuf Ulucan	16.11.1955	10.11.1957
18. Şükrü Kekez	11.11.1957	02.06.1960
19. Fahri Yücel (Kaymakam)	07.06.1960	30.09.1960
20. Enver Hızlan (Kaymakam)	01.10.1960	12.12.1961
21. Bahattin Ablüm (Kaymakam)	12.12.1961	16.08.1963
22. Ali Oğuz (Kaymakam)	17.08.1963	24.11.1963
23. Ali Rıza Septioğlu	51.11.1963	02.06.1969
24. Gıyasettin Özsoy	14.08.1969	12.09.1980
25. M. Ali Aytaç (Kaymakam)	15.09.1980	02.07.1982
26. Mustafa Deniz (Kaymakam)	03.07.1982	02.09.1982
27. Ekrem Erdoğan (Kaymakam)	03.09.1982	02.12.1982
28. İsmail Özdemir (Kaymakam)	03.12.1982	31.03.1983
29. Seyfettin Aksoy (Kaymakam)	01.03.1983	31.12.1984
30. Ahmet Macunluoğlu (Kaymakam)	01.01.1984	31.03.1984
31. Gıyasettin Özsoy	01.04.1984	27.03.1994
32. M. Atik Görür	27.03.1994	28.03.2004
33.M. Sait Dağoğlu	28.03.2004	- [214]

213. Diyarbakır ve Mamüratü'l-Aziz Salnameleri
214. Palu Bülteni, Yıl: 1987, sayı: 16, s.15, Tarihte ve Günümüzde Palu, s. 209.

Çarşıbaşı Mahallesi, Osmanlı Dönemine Ait Küçük Cami ve Ulu Cami (Sinan Yapıcı Arşivi)

PALU'YA HAS KELİMELERİN YAPİ, ANLAM VE ÖZELLİKLERİ

Süleyman Yapıcı

Kültürün Kültürün bir unsuru olan dil, kültüre aktivite kazandırdığı ve kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağladığı için diğer kültür unsurlarına göre daha önemli bir yer tutar. Dildeki her kelime kültürün bir yönünü ortaya koymaktadır. Kültür, dil vasıtasıyla, millet bütünlüğü içerisinde yer alan farklı kuşakların ve değişik bölgelerde yaşayan bireylerin ortak özelliklerini oluşturur.

Ortak kullanılan yazı dilinin dışında, ülkenin çeşitli bölgelerinde, ses, şekil, sözdizimi ve kelime dağarcığı bakımından farklılıklar gösteren ve genellikle konuşma esnasında kullanılan "ağız" dediğimiz dil kolları da mevcuttur. Kelime kadrosu bakımından hem ağızlarla yazı dili arasında hem de değişik ağızlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu kelime farklılığı, bir takım yöresel ihtiyaçlara bağlı olarak ortaya çıkabileceği gibi, ağızların oluşmasını sağlayan veya bu oluşumu etkileyen etnik yerleşim, coğrafi şartlar, hayat tarzı vs. gibi faktörlerden de kaynaklanabilmektedir.[215]

Palu ağzının ses olarak en önemli özelliği Türkiye Türkçesinde kullanılmayan (hı) ve (ayn) harflerinin söyleyiş esnasında kendini belirgin bir şekilde hissettirmesidir. Bu yönüyle Güneydoğu ağzına yakınlaşmakla birlikte geneli itibariyle Azeri Türkçesinin birçok özelliğini yansıtır. Özellikle şahıs ve zaman ekleri Palu ağzıyla hemen hemen aynıdır. Bütün ağızlarda olduğu gibi Palu ağzında da ses türemesi, ses düşmesi, ses benzeşmesi gibi ses olayları görülür. Gırtlak ünsüzleri olan (hı), (ayn) seslerinin yanında (k) sesi de gırtlak sesi olarak telaffuz edilir.

Palu ağzında çok miktarda kelime içinde ses değişmeleri görülür.

(A) sesi, (e) sesine dönüşür. şeftali < şefteli, terazi<terezi, ayvan <eyvan. (H) sesinde sonra gelen (a) sesi de (e) sesine dönüşür. hamam<hemam, hasır<hesir gibi.

(B) sesi ve (P) sesi ile yer değiştirerek ve bazen da (m) sesine dönüşerek kullanılır. baca<pace, parmak<barmah, pekmez<bekmez bahane<mahne gibi.

(C) sesi bazen (ç) sesine dönüşür. ceket<çeket, karınca<karınçe, güvercin<gögarçin gibi.

(D) sesi, bazen (t) sesine dönüşür ve yer değiştirir. dut<tut gibi.

(E) sesi, ses uyumuna bağlı olarak bazen (a), (ö) seslerine dönüşür. kardeş<kardaş, elma<alma, ceviz<cöyüz, yevmiye<yömye gibi.

(F) sesi, bazen kelimeden düşer. çift<çüt, yufka< yuhe gibi.

(G) sesi, (k) sesine dönüşür. gölge<kölge, gömlek<kömlek/köynek. Bazen de kelimelere (g) sesi eklenir. yeni<yengi, yün<yüng gibi.

(/) sesi, bazen (g) ve (v) sesine dönüşür, bazen de kelimeden düşer. değil<degil, soğuk<sovuh, sağlık<salık gibi.

(H) sesi, yumuşak (h) sesi yerine boğazdan ve genizden gelen (h) ve (hı) sesine dönüşür ve (k) sesi

215. D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük.

yerine kullanılır. bakmak<bahmah, kalbur<hablur, hikaye<hekat gibi. Bazen de kelimenin sonundan düştüğü gibi başına da eklenir. abdullah<abdulla, avlu<havli, ayva<hayve gibi.

(İ) sesi, (a), (e), (i), (u), (ü) ve (ö) seslerine dönüşür, bazen de kelimeden düşer. saterım<saterem, alırım<alerem, akıntı<ahınti, sıvamak<suvamah, sandık<sanduh, satlık<satluh gibi.

(İ) sesi, (e), (i), (u) ve (ü) seslerine dönüştüğü gibi, bazen de kelimenin başında kullanılır. iyi<eyi, hiç<heç, ufak<ifah, çekiç<çeküc gibi

(K) sesi, genellikle (h) sesine dönüşür ve mastarların sonu devamlı (hı) sesine dönüşür. Bakmak<bahmah gibi. Bazen de (g) ve (ğ), seslerine de dönüşür. çizik<çızığ, çok<çoğ, kemik<gemük, menekşe<menoşe gibi. Bazen de başına (n) sesi alarak (nk/ng) biçiminde kelime sonuna eklenir. tüfek<tüfenk/tüfeng, fişek<fişenk/fişeng gibi.

(M) sesi, bazen (n), (ng) ve (b) seslerine dönüşür, bazen de kelimeden düşer. komşu<konşi, domuz<donguz, maydanos<bağdanos,

(N) sesi, (g), (m), (k) veya (v) seslerine dönüşür. ön<ög, perçin<perçim, görünmek<görükmah, yalnız<yalavuz. Bazen de (n) sesi eklenir. fırsat<fursant, kılıç<kılınç gibi.

(O-Ö) sesi, (a), (e), (ö) ve (ü) seslerine dönüşür. oruç<uruç, sofra<surfe, öyle<ele, kör<kor, köfte<küfte gibi.

(R) sesi, (l), (n), (z) seslerine dönüşür. güreş<güleş, murdar<mındar, görünmek<gözükmah gibi. Bazen ise harfler yer değişerek kullanılır. kiprik<kirpik, derviş<devriş, avrat<arvat gibi.

(S) sesi, (h) ve (z) sesine dönüşür. hırsız<hırhız, atlas<atlaz gibi.

(T) sesi, (d) sesine dönüşür. taş<daş, tırnak<dırnah, işitir<işidür, taş<daş gibi.

(U) sesi, kelime sonundaki bütün (u) sesleri (i) sesine dönüşür. kutu<kuti, boru<bori gibi. Bazen de kelimenin başında (i) sesine dönüşür. ufak<ifah gibi. Bazen ise (a) ve (ö) seslerine dönüşür. dokunmak<dohanmah, bugün<böğün gibi.

(Ü) sesi, bazen (i), (ö) ve (ü) seslerine dönüşür. küfe<kufe, üvey<öge, sürü<süri gibi.

(V) sesi, (f), (g), (n), (y) seslerine dönüşür. Çerçeve<çerçife, güvercin<gögarçin, vebal<nöbal, devamlı<dayim gibi.

(Y) sesi, bazen (g) ve (n) sesine dönüşür. Bey<beg, yirmi<igirmi, peynir<pendir gibi. Bazen de kelimeden düşer. yürek<ürek, yüz<üz, buğday<boğde gibi. Bazen de kelimelerin başına eklenir. esir<yesir, aldatmak<yaldatmah gibi.[216]

216. Yusuf Bakıcı, Palu Bülteni, yıl:1989, sayı: 26, s.4-5.

Kendine has bir söyleyişe sahip bulunan Palu ağzında yer alan baz kelimelerle bunların kültür dilindeki karşılıklarını veriyoruz:

A

aba : Büyük abla, anne
abê : Ağabey, büyük kardeş
abler : Bunlar
abrede : Burada
abresi : Burası
abu : Bu
acıh : Nisbet, inat, imrenme
acuce : Pipirim, sulu yerlerde yetişen bir sebze otu
afat : Afet, sel, deprem, felaket
ağ : Ak
ağa : 1. Ağabey, büyük kardeş, 2. Baba derecesinde sevilip sayılan kimse
ağbeti : Darısı
ağu : Zehir, ağı
ağız : Doğumdan sonra hayvandan alınan ilk süt
aha, ahan : İşte, şimdi, hemen
ahırı : En sonunda, nihayet
ahşam : Akşam
ahur : Ahır
akis : Aksi, ters, inatçı
aklanmah : Farkına varmak, sahip çıkmak
aktenli : Güzel kadın
aksaçlı : Kız evinden giden gelin yardımcısı
alamet etmah : Yaygara çıkarmak, bağırıp çağırmak
alav : Alev
alışmah : Alevlenmek, yanmak, tutuşmak
alme : Elma
alunça : Erik
ama : Amca
ami : Amca
anaç : Tam kerpiç
analuh : Analık, üvey anne
ancah : Ancak
andaval : Aptal, anlayışsız
ane, ano, aniko/anuko : Anne, ana
anuh : Nane
aparmah : Götürmek
apış : İki bacak arası
araluh : 1. Aralık ayı, 2. Ara, 3. Oda kapılarının açıldığı evin giriş yeri
ar-et : Utan, haya et
arhakoli : Sırt üstü
arhalamah : Sırtlamak, sırtına almak
arluh : Hayvan yemliği
arsız : Yaramaz
artiz : Artist
artuh : Artık, geri kalan
aru : Arı
arvat : Kadın, zevce
asbap : Elbise
asme : Asma kilit
asrah, arıstah : Tavan
asvata : Alış, veriş
aşhane : Lokanta
aşik : Çingene
aşlamah : Aşı yapmak
aşne fişne : Kırıştırma, sevişme
aşuh : Aşık kemiği, ayak bileği
aşuh atmah : Aşık kemiği ile oyun oynamak, yarışmak
aşure : Unluk beyaz buğday
ataş : Ateş
ataşlanmah : 1. Hastalanmak, 2. yaş odunun tutuşması, 3. Şehveti galeyana gelmek
atlatmah : Bir tehlikeyi veya hastalığı geçirmek
atmış : Altmış
avare : Zamanını boşa geçirmek
avare etmah : Çalışan kimseyi işinden alıkoymak, oyalamak

avel : Avanak, bön
avresi : Orası
avore : Üzüm satesini (çubuğunu) tazelemek, yenilemek için toprak altından uzatarak yerini değiştirmek
avu : O, şu
ayah : Ayak
ayah üstü : Azıcık, bir dakika, biraz
ayah yolu : Tuvalet, hela
ayahçe : Merdiven
ayam : Mevsim bakımından hava durumu
ayıhmah : Uyanmak
ayle : Aile
ayluh : Aylık
ayrıh : Ayrık otu
ayruh : Ayrılmış olan
ayvan : Evin girişindeki ilk balkon, önü açık salon, boşluk, teras
azep : Henüz evlenmemiş kişi, bekar kız
azmah : Kudurmak

B

baba çıhmah : Vücutta iyileşmeyecek ur ve yaralar çıkmak, çıban yarası
babaigit : Babayiğit, delikanlı
babaluh : Üvey baba
babiko : Kurut, tereyağı ve ekmek ufalamasından yapılmış özel yemek
baco, baciko : Bacı, abla
badiye : Yayvan büyük kase
badros : Aşılanmamış bitki, zirai aşı
bağ çirpisi : Budanmış üzüm dalları
bağdadi : İnce duvar
bağdanos : Maydanos
bağmancı : Bağ bekçisi
bahalluh : Pahalılık
bahan : Bana
bahmah : Bakmak
baht : Talih
bakraç : Tuzsuz hamurdan ve iyi mayalanmadan pişirilen ekmek
balcan : Patlıcan
baldırı çıplah : Fakir, parasız, pulsuz
baldus : Baldız
balte : Balta
bar : 1. Kir, toz-toprak
2. Turşu ve salamura üzerine toplanan köpük, küf
3.Verim
barabar : Beraber, birlikte
baran : Üzüm teveklerinin bir dizisi, bir sırası
bardah : Bardak
barh : Mal – mülk, ev – bark
barhane : Arı kovanlarının konulduğu kapalı yer
barmah : Parmak
barışıh : Barışık
basduh : Pestil
basmacuh : Eşbabiye, açılarak kurutulan kayısı ve erik
basurmah : Kumaşın kenarlarını katlayarak bastırıp dikmek
başefendi : Başçavuş
başkıltığı : Yatağın baş tarafı, bir kimsenin başucu, mezarın başucu
başkö : Abla
başşah : Meyvelerde hasattan sonra artanı toplamak
batah : Bataklık, batak
batman : Sekiz kg. karşılığı
baturme : Sac ekmeğinin yuvarlak halinde kesilerek tepsiye dizilip, üzerine sarımsaklı yoğurt ve tereyağı dökülerek yapılan yemek
bayağım : Çok, çok fazla
bayağin : Demin
bayah : Az önce, demin, şimdi

bazar : Pazar
bazarluh : Pazarlık
bebaht : Bahtsız, şanssız
beg : Bey
beglik : Beylik
bekmez : Pekmez
belangaz : Boş, avare kimse
bele : Böyle
belek : Alaca davar, siyahlı beyazlı veya değişik renkli olan inek.
belekli : Siyahlı beyazlı renkli olan
bellemah : Bellemek, belle kazmak
belemah : Çocuğu kundaklayıp sarmak
beleş : Herhangi bir karşılık almadan verilen şey
belkim : Belki
bellor : Çay bardağı
bemical : Çaresiz, zavallı
beng : Benek
benzetmah : Azarlamak, fırçalamak, ağzının payını vermek
bergir : Beygir
besleme : Evde büyüyen ve devamlı evde kalan hizmetçi kız
beş : Alnında akıtması olan hayvan, at
beşeret : Ucube, çirkin garip şey
beyhut : Kendinden geçmiş, bitkin, yorgun
bezanmah : Süslenmek, bezenmek
bıcik : Buzağı, sığır yavrusu
bıçırğan : Çok yaramaz
bıdik : Çıkıntı
bıhşi : Bıçkı, testere, hızar
bıldık göz : Patlak, iri göz
bıldır : Geçen yıl
bılik : Ekmek hamurunun küçük açılmış yuvarlak hali
bılk : Çamurun sıvık hali
bıllo-bilik : Erkek çocuğun cinsel organı
bıra : Birader, kardeş
bıtırlanmah : Bolluk ve rahatlıktan şımarmak
bızavi : Buzağı
bızzik : Taze söğüt dalının çıkarılarak kabuğundan yapılmış düdük
bi ayah : Kısa süre biraz, bir dakika
bi baş : Bilhassa, hususen, özel
bi çeşit : Ayayip, tuhaf
bi çimdik : Biraz, iki parmak ucuyla tutulan miktar
bi dırnah : Çok az
bi habbe : Çok küçük,
bi kırtik : Bir tutam, çok az
bi lohme : Biraz
bi soluh : Biraz, azıcık, çabucak
bi yanı : Bir bölümü, bir kısmı
bibi : Hala
biçala : Bir an, biraz, şöyle böyle
bila : İle, beraber, birlikte
bilaber : Beraber
billa : Billahi
bilavi : Bıçak bileme aleti
bilemah : Keskinleştirmek
birez : Biraz
birezim : Biraz, birazdan
biriğım : Çok, çok fazla
bişe : 1. Yağda kızartılan bir tür börek, 2. Bir şey
bişirmah : Pişirmek
bitevür : Bir çeşit, bir tuhaf
bitmek : Şekerlenmek (orcik, pestil, pekmez ve bal için)
bocik : Böcek
boğanah : Sağnak, şiddetli yağmur, tipi
boğazkere : İri taneli, siyah şıralık üzüm
boğazlı : İştahlı, çok yemek yiyen
boğazsuz : İştahı kapalı, iştahsız
boğde : Buğday
boğe : Boğa
boğocik : Böcek
bohçe : Bohça

bor : İşlenmemiş toprak
borani : Semiz otundan yapılan yoğurtlu sebze yemeği
bori : Boru
bostan : 1. Salatalık
2. Sebze ekilen yer
boşa almah : Dalga geçmek, alay etmek
boşatmah : Boşaltmak
boşboğaz : Lüzumsuz konuşan, geveze
boye : Boya
boyna : Daima, her zaman
boyun olmah : Kefil olmak, yardım etmeye söz vermek
boz : Sarı (hayvanlar için)
bozo : Sarışın (erkek için)
bozuh : Bozuk
bögün : Bugün
bögür : Karın boşluğu
bölenmah : Bulunmak, bulaşmak
bölüg : Bölük
bölük : Saç örgüsü
bötürham : Kesilen hayvanın ön kolun alt kısmı
böyük : Büyük
böyümah : Büyümek
bu döne : Bu defa, bu sefer
bu yol : Bu sefer
bubik : Taze tomurcuk, açılmamış gül, gonca
bucak : Köşe
buh : Buhar, buğu
bulamaç : Dut ve üzüm şırasıyla un karışımından yapılan pestil ve orcik yapımında kullanılan karışım
bulğur : Bulgur
bumbar : Küçük hayvanların bağırsağından yapılan yemek
buncuh : Boncuk
bunde : Burada
burağan : Girdap
burğu : Aşırı ishal olmak
burma : Bir çeşit tatlı
burnu yüksek : Mağrur, kibirli, kabadayı
burnunu dikmah : Küsmek, gücenmek
burun kıvırmah : Bir şeyi istememek, beğenmemek, önem vermemek
buyuh : Bıyık
buzluh : Buzluk
bühtan : İftira, yalanla suçlama
bürük : Baş örtüsü, çarşaf
bürüklenmah : Bürük giymek, çarşaf giymek

C

cağ : 1. Kaburga kemiği,
2. Kenar korkuluğu, demir parmaklık, 3. Şiş, tığ
cağlame : Ağaçtan yapılmış korkuluk, bahçe kapısı, parmaklık
cambuz : Manda
carıt : Demirden veya sacdan yapılmış ateş küreği
cavcav : Geveze, çok konuşan
cazu : Uyanıklık yapan
cebelleşmah : Mücadele etmek, tartışmak
cecim : Kilim
cecit : Yeni, kullanılmamış eşya
cenderme : Jandarma
cenger : Bakır tepsi
cenk : Bakırın yeşermesi, pas
cenk almah : Üzümün yeşil pas tutması, bir bağ (üzüm) hastalığı
cereme : Ceza, suç, kabahat, günah
cerge : Kalabalık, izdiham
ceyran : Cereyan, elektrik, hava akımı
cevze : Cezve
cıbıl : Yoksul, zügürt, çıplak
cıbıldik : Çıplak, çırılçıplak
cıgara : Sigara
cığız : Oyun bozan, mızıkçı

cılk : 1. Çürük yumurta 2. Sıvık, cıvık, 3. Sözünde durmayan kalleş, işe yaramaz

cıllik : Kadın cinsel organı

cınavur : Canavar, kurt

cıncıh : Yeni taze

cıncık : 1. Tertemiz, 2. Cam, çömlek, fayans kırıkları

cıngıl : Küçük üzüm salkımı

cırcır : Fermuar

cırik : 1. İshal olmak 2. Suyu az akan çeşme, az akan dere suyu

cırmıh : Tırnak

cırmıhlamah : Tırmalamak, yırtmak

cibiliyet : Soy, sop

ciger : Yakın akraba, eş ve çocuklar, can ciğer

cilbakon : Cilveli, oynak

cindilli : Kötü huylu, sinirli, her şeyden huylanan

cisir : Tavan kirişi, damı kapatmada kullanılan kalın iri ağaçlar

civelek : 1. Ufak tefek, küçük 2. Yarıcı, maraba

coco : Küçük abdest

corik : Ağzı geniş, su akacak kısmı dışa doğru geniş ve uzun olan çinko ve bakırdan yapılmış ibrik

cöyüz : Ceviz

culluk : Hindi

cuvap : Cevap

cücük : Civciv

cülbenk : Bir tahıl çeşidi, hayvan yemi

cürre : Ufak tefek

cürun : Küçük havuz

Ç

çac : Sermek, yaymak, ekin yığınını harmana sermek

çağle–çağale : Olmamış meyve (erik, kayısı ve badem için)

çahmah : Çakmak

çahme : Simli oya

çakanah : Tavuğun midesi

çakçaku : Değirmen taşının üzerindeki buğdayın dökülmesini ayarlayan ve taşa değen ağaç düzenek

çalma : Başa bağlanan yemeni

çalmah : Vurmak

çanah : Topraktan yapılmış tabak, porselen tabak, saksı

çanc : Dikilmek üzere kesilen üzüm çubuğu

çankal : Çengel

çante : Çanta

çap : Koş

çap : Ölçeğin dörtte biri

çapik : 1. Alkış, el çalmak 2. Çabuk, acele

çapmah : Hızlı koşmak

çaput : Eski bez parçası

çar : Kesilmiş yapraksız meşe dalı

çarçur etmah : İnsafsızca harcamak, savup savurmak, israf etmek

çarh : Evin bir köşesinde yapılan açık yıkanma yeri, banyo

çarhatun : Saplı büyük kepçe

çarmuh : Sivri uçlu kesik ağaç, kazık

çaruh : Çarık

çatlamah : Doğurmak (kedi, köpek)

çatle : Çatlamak, haset etmek

çay : İrmak

çayan : Çıyan

çaydanlık : Demlik

çayır : Hayvan otlağı

çaylah : Çaylak

çeçe : Sopa

çedene : Sakız ağacı

çekçeko : Çekirge

Süleyman Yaşar

çekişmek : Dövüşmek
çeküç : Çekiç
çelek : Baş örtüsü
çelem : Şalgam
çemçe : Büyük tahta kepçe
çemçük : Ağzı eğri kişi, kol ve bacakları eğri olan kişi
çemçürük : Saçaklardan sarkan buz
çemürlanmah : Kol ve paçaları sıvamak
çemürleme : Sıvama, kolları veya paçaları sıvama
çeper : Çit, bağ ve bahçe sınırlarını belirleyen dikenli bodur ağaç. İğde dallarından yapılmış sınır
çepiç : Bir iki yaşında erkek keçi
çeppo : Bebenin alkış çalması, el çırpması
çepreşük : Karışık
çerçi : Seyyar satıcı
çerçife : Çerçeve
çevirmah : Döndürme, hayvanları çiftleştirmek
çevre : Başörtüsü veya mendil
çevürme : Bahçe duvarı, etrafı duvarla çevrili bahçe
çez : Bal mumu, arının bal yaptığı tabaka
çıhıhçı : Kırıkçı
çıhın : Yemek bohçası, büyük bohça
çıhma : Cumba, balkon
çıra : Lamba
çırnah : Kuş pençesi, tırnağı, insanın uzamış tırnağı
çırnahlamah : Tırnaklamak
çırpı : Bir hiza, bir anda
çırpoz : Buğday filizi, tarlada çimlenmiş buğday ve arpa
çıtırıh : Ateş kıvılcımı, sıcaklık, ısı
çızıh : Çizgi
çiçet : Otur (çocuk dilinde)
çigit : Çekirdek
çimdirmah : Yüzdürmek, yıkamak
çimmah : Yıkanmak, yüzmek
çin : Omuz
çipçiplah : Çırılçıplak
çirginmah : Nefret etmek, iğrenmek, tiksinmek
çirpi : Yakacak ince kuru dallar
çit : Tülbent, başörtüsü, yemeni
çitare : Özel bir pamuklu dokumanın adı
çoçe : Sopa (çocuk dilinde)
çoç etmah : Oturmak, çömelerek oturmak (çocuklar için)
çor : Hastalık, salgı
çortun : Oluk
çögan : Baston
çögenek : Ucu eğri baston
çövürme : Küçük bahçe
çuha : Tüysüz dümdüz ve ince dokunmuş yün kumaş
çul : Kilim, eski yer sergisi
çulcu : Çul dokuyan kimse
çul-çaput : Paçavra, bezli nesneler
çullama : Lokma
çulluh : Bir bataklık kuşu
çüt : 1. Çift iki, 2. Çift, saban
çüt sürmah : Çift sürmek
çütçü : Çiftçi
çüter : Çifter, ikişer

D

daban dögmah : Bir iş için bir yere çokça gidip gelmek, fazlaca sürümek
dabansuz : Korkak, cesaretsiz, çekingen
dabençe : Tabanca
dad : Tad
dad duz : Rahat, huzur
dadanmah : Alışmak, alışkanlık haline getirmek
dağ : Yanık yarası
dağanuğu : Kekik

dağlamah : Yakmak, yakarak tedavi etmek
dahil : 1. Kavak ağacı, 2. Para ya da para konulan çekmece
dakka : Dakika
dal : Omuz başı, sırt, arka
daldalanmah : Gölgeli yere ya da bir adamın himayesine girmek
dalde : Gölgelik, siperlik yer
dalde etmah : Gölge etmek, ışığına engel olmak
dalole : Boşuna ayakta durmak
damah : Damak
damarı bozuh : Soysuz, cibilliyetsiz
damğe : Damga, mühür
damlamah : Bir yere ansızın, beklenmedik bir anda girmek
dandik : Kalıbının, kıyafetinin adamı olmayan
dangul dungul : Patavatsız, münasebetsiz kişiler
danışmah : Konuşmak, fikir sormak
daraba : Kepenk
darah : Tarak
darahlıh : Etin kaburga kısmı
daraz : Yıpranarak incelip seyrelmiş, yırtılmış kumaş, iyi dokunmamış seyrek aralıklı kumaş
darde dur/gel : Çocuğun yeni ayakta durması
darlıh : Sıkılma, bunalma
daş : Taş
davşan : Tavşan
dayah : Dayak
dayre : Daire, iş yeri
dayım : Devamlı
dayze : Teyze
daz : Kel
dazlah : Kel, başı çıplak, saçsız baş
de hadenin : Haydi
debelanmah : Yerde yuvarlanmak
degirmi : Yuvarlak
degmek : Meyveler için olgunlaşmak
degnek : Sopa
deh düşmah : Dikkat etmek, dikkatle bakmak ve dinlemek
dehlemah : Kovmak, baştan savmak
dehre : Bir çeşit budama aleti, orağa benzeyen ağaç kesme aleti
dellahlanmah : Şımarmak
dellek : Hamam tellakı
dellek : Puşt, namussuz
dello : Deli
delole : Bostan korkuluğu
demah : Söylemek
dembelek : Sözüne ve hareketlerine güvenilmeyen, dalevereci
demek : Tandırın alttan hava alma yeri
dembek : Darbuka
dembelekçi : Darbukacı
dendik : Badem, kayısı, ceviz içi
denk : Döğme yapılan taş değirmen
denk olmah : Aşırı yorgunluktan takatsiz kalmak, sersem olmak
dengsüz : Dengesiz, kibirli, kendini bilmez
derbeder : kötü duruma düşmek, aşılmaz dert
derek : Raf, tahta mutfak rafı, tahta dükkân rafı
derman : İlaç
dero : İri ve büyük hareketsiz kişi, işe yaramaz adam
desinler : Gösteriş
devar : Küçük baş hayvan, davar
devürsü : Ertesi
deyhane : Bulgur dövülen yer, mekan
dıbara : Numara yapmak, aldatmak
dıbaracı : Numaracı, aldatan
dığa : 1. Gayri müslim erkek çocuk, 2. Sığır, dana, büyük baş hayvan
dığasgen : Loğusa kadın
dıklanmak : İstenmeyen yemeği yemek, zıkkımlanmak

dındik : Çıra, küçük gaz lambası
dırik : Bögürtlen
dırnah : Tırnak
dışarı çıkmah : Tuvalete gitmek
dızık : Korkak, ödlek
dibek : Taştan oyulmuş büyük havan
didmah : 1. Yünü kabartmak, 2. Ayıklamak
didişmah : Münakaşa ve kavga etmek
dil bağı : Söz kesme, sözlü olma
dil kırmah : İnce ve kibar konuşmaya çalışmak, İstanbul lehçesi ile konuşmaya çalışmak
dink : Bulgur dövme taşı
direk : Cisir
direl : Pamuk ipliğinden yapılan iç ve dış elbiselik kumaş
diskinmah : Tiksinmek, iğrenmek
diş hediği : Küçük çocuk diş çıkarırken pişirilen buğday ve nohut
dişlek : Dişleri seyrek, dişsiz
dişlemah : Isırmak
dişluh : Heves, istek
dirlik : Geçim
diyesin : Söyleyesin
dodah : Dudak
dodo kuşu : Uğuğuk kuşu
dohanmah : Dokunmak, zoruna gitmek
dolah : Atkı
dolandırmah : Gezdirmek, dolaştırmak
dolanger : Oklavaya sarılarak içi cevizle doldurulan burma tatlı
dolçe : Büyük tas, maşrapa
dolme : 1. Dolma, yemek adı 2. Eskiden el ile doldurulan tüfek
doluhmah : Ağlamaklı olma, gözleri dolma
dombalah : Takla atma, menfaat için etrafta dönme
don : Alt iç çamaşırı, kilot
donguz : Domuz
donguzluk : Değirmen suyunun pervaneden sonra çıktığı yer
donk : Donuk, somurtkan, içine kapanık
dorğamah : Doğramak
dögmah : Dövmek
dögme : İyice döğülerek kabuğu çıkartılmış ve beyazlatılmış buğday
dögün : Acı, keder, yas, ıstırap
dögüşmah : Dövüşmek
döküntü : İyi olmayan, arta kalan şey
döl : çocuk, nesil
döndermah : Çevirmek
dönegen : Dönek, sözünde durmayan
dönemeç : Viraj
döş : Kesilen küçük baş hayvanın ön kol kısmı
döşek : Yatak, büyük minder
dubara : Hile, hile yapmak, numara yapmak
dudu : Su (çocuklar için)
düge : Boğaya gelmemiş, iki üç yaşındaki dana
düglemah : Düğüm atmak, düğmelemek, iliklemek
dünegin : Dün
düzluh : Düzlük
düzmah : Dizmek

E

ebemkuşağı : Gökkuşağı
ecük : Kasık
ede : Kardeş, abi
eferim : Aferin
efsun : Büyü, sihir
egiş : Ateş küreği
ehtiyar : İhtiyar
ehven : Basit, adi, ucuz
elce : Sepet
ele : Öyle, sonra
elese : Öyleyse

eleyiz : Elazığ
elöpen : Kertenkele
emaret : Ziynet eşyası
emcek : Meme, kadın memesi
endeze : Elbise ve ayakkabı ölçüsü
enselemah : Kovalamak
enük : Kedi köpek yavrusu, yavru
erçel : Yaramaz
erinmah : Üşenmek
erişte : Evde yapılan makarna
erpilmah : Çürümek, ezilmek
erük : Kayısı
erzi kırıh : Utanmaz, arlanmaz, namussuz
esbap : Elbise
eselet : Mahsus, bile bile, kasıtlı olarak
eseme : Künye, kimlik, ad
eskötek : Zavallı, biçare kadın
eskük : Eksik, noksan
esperlamah : Kalburda savurarak samanla buğdayı ayırma işi
essah : Doğru, gerçek
eşbabiye : Açılarak kurutulan kayısı ve erik
eşelemah : Eşiştirmek, araştırmak, incelemek
eşik : Kapı arası
eşkene : Tandır ekmeğinin doğranarak üzerine et ve etsuyu dökülülerek yapılan yemek
eşkere : Aşikar, açık
eşki : Ekşi
evermek : Evlendirmek
evlek : Dönüm, sebze ekmek için bölünen kısımlardan her biri
eyce : İyice
eydür : İyidir
eylenmah : 1. Yaranın veya hastanın iyileşmesi, 2. Eğleşmek, dalga geçmek
eyleşmah : 1. İyileşmek, 2. bir yere takılmak, vakit geçirmek
eyi : İyi
ezbet : Hısım akraba, sülale
eze : Teyze
ezyet : Eziyet

F

famiye : Kazak
fanolye : Fanila
farıhmah : Vaz geçmek
farş : Mahçup
faş olmah : Gizli yapılan bir işin açığa çıkması, rezil olmak
fenikmah : Fenalaşmak, bunalmak, bayılacak gibi olmak
fenos : Lamba, fener, fanus
feri kesilmah : Gücü, takatı kesilmek
ferik : Piliç
fetir : Sac ekmeği
fıkare : Fukara
fılke : Yaramaz kadın
fincik : Hayvanların neşe ile oynayıp, zıplaması
fırfırik : 1. Rüzgarda dönen oyuncak, fırıldak, rüzgar gülü, pervane, 2. Sözünden dönen kimse, dönek
fırlamah : Yerinden hızla kalkmak
fırlatmah : Atmak
fırt : Yudum
fışkı : Hayvan dışkısı, gübresi
fızıl : Yaramaz, arsız
fino : Sevimli köpek, köpek yavrusu
firengi : Büyük gömme kapı kilidi, kapı arasındaki sürgü
firenk : Domates
firik : Dutun son zamanı
firkete : Çatallı iğne
fistan : Entari, kadın elbisesi
fişeng : Fişek
fit : Bir tahıl çeşidi, hayvan yemi olarak kullanılır
fit olmah : Oyunda berabere kalmak, alacaklı verecekli olmamak

fitlemah : Kışkırtmak, tahrik etmek
forta atmah : Palavra atmak, yalan ile övünmek
fos : İçi boş
fosso : İşe yaramaz, bencil, kalleş
fırsant : Fırsat
furun : Fırın

G - Ğ

gağaci : Badana yerine kullanılan mavi kil toprak
gangof : Ceviz içinin tümü
gayle : Düşünce, sorumluluk
geçe : Suyun karşı tarafı
geçi : Keçi
geçinmah : Ölmek
geçit : Suyun boyu aşmayan yeri
gedek : Manda yavrusu
gedük : Geçit
gelanuç : Aluç
gelinbaci : Yenge
gelmaci : Amca karısı
gem : 1. Döven, 2. At ve benzerlerini kontrol etmek için ağzına takılan alet
gem iskembesi : Gem sürerken üzerinde oturulan küçük tabure
gemük : Kemik
gene : 1. Kene, 2. Yine
gereze : Büyük horoz cinsi
gerdan : İnsan boynu
gert : Olta
getmah : Gitmek
geven : Hayvan yemi ve yakacak olarak kullanılan dikenli bir ot
geyme : Kadınların ev işlerinde karadon üstüne üstten giydikleri giysi
geyraz : Kiraz
gıcır : Yeni, kullanılmamış
gıdık : Gırtlak ile çene arasındaki yer
gıjik : Eritilmiş kuyruk yağının tortusu
gıjlamah : İsırmak, dişlemek (çocuk dilinde)
gıllik : 1. Taze üzüm tanesi, 2. Göz
gılorik : Yuvarlama
gıncır : Yırtık elbise
gıran : Değirmen taşının bilenmesi
gırbo : Hıristiyan Ermeni hacı
gırnav : Kedilerin çiftleşme zamanı ve isteği belirtisi
gırnava gelmah : Dişi kedinin çiftleşme isteği
gırnik : Dikeni ot
gilgil : Darıya benzeyen bir çeşit tahıl
gonik : Bingöl, Muş, Erzurum yöreleri. Göynük (köy ismi)
göbelek : Mantar
göğ : Gökyüzü
gögarçin : Güvercin
gögermah : Yeşermek, filizlenmek
gögerti : Yeşillik
gölek : Ufak su birikintisi
gömme : Hamur işinden yapılmış özel gün yemeği
gön : Kösele
göyün : Gönül
göze : Su kaynağı
gözükmah : Görünmek
gözyummaca : Saklambaç
gucik : Ocak
gurgur baba : Gök gürlemesi
guzik : Kambur
gülan : Mayıs ayı
güleş : Güreş
gümgüm : İbriğin büyüğü
günaşığı : Ayçiçeği
günebakan : Ayçiçeği
güvegi : Damat
güzlük : Güz, sonbahar işleri
ğerib : Yabancı, garip

H

habah : Burada, gördüm
habbe : Tane
haberdar : Haberi olan
habire : Devamlı, sürekli
hacet : 1. İstek,
2. İş takımı, alet, adavat
hacı leylek : Leylek, göçmen kuşu
hade : Haydi
hag : Olmamış ham meyva
hah : Yabancı, el, ele alem
hakket : Hakikat, gerçek
halat : Gelinin kardeşine ayrıca verilen hediye, para
halbur : Kalbur
halbusa : Halbuki
hali : Halı
hallahop : Oldu-bitti
halvet : Tenha, sakin
hamali : Muska
hametmah : Yemeği yemek (çocuk dilinde)
hamşör : Yumuşak toprak
hamzik : Alt çene kemiği
hapahap : Aniden görünmeden, birden bire
hapenk : Dama çıkılan merdivenin üst kısmındaki kapalı yer ve kapak
hapu : Yemek (çocuk dilinde)
haral : Çuvalın iki kat büyüğü
harbende : Ağaların ve tüccarların hayvanlarıyla işlerini yapan kimse, katırcı, hayvanlarla odun taşıyıcı
harde : Nereden
hark : Su yolu, su kanalı
harte : Hızar
hasavan : Büyük bez
hasıl etmah : Kıvamına getirmek
hasil : Hasır
hasüt : Kıskanç
hatil : İnşaat yapımında kullanılan ince uzun ağaç
hatun parmağı : Yenilen bir bitki çeşidi
havadis : Haber
havli : Avlu, salon, giriş kapısından girilen kapalı veya açık alan
havres : Çığ
havurme : Kırılan direğin veya yıkılmaya yüz tutan duvarın dibine vurulan ağaçtan dikme, dayanak, payanda
havuz : Olgunlaşmamış dut meyvesi
hayıf : Yazık
hayıf almah : İntikam almak
hayıflanmah : Acımak, üzülmek
haylamak : Seslenmek, çağırmak
hayme : Bağ ve bahçelerde ağaç ve dallardan yapılan gölgelik
hayve : Ayva
hazne : Hazine
heç : Hiç
heder etmah : Telef etmek, eziyet etmek
heder olmah : Telef olmak
hedik : Pişmiş buğday, genellikle beyaz nohut katılarak üzerine ceviz dökülerek yenir
hekât : Hikaâye
heküke : Taştan yapılmış açık veya kapalı su yolu
helhel : Uzun boylu kimse
hemin : Az önce
herdayım : Her zaman, daima
herif : Erkek, koca
hers : Öfke, kızgınlık
herslanmah : Kızmak, öfkelenmek, hırs
hevla : Helva
heye yoha : Olur olmaz, vara yoğa
hezan : Tek odalı bağ ve bahçe evi
hıç : Kum haline gelmiş ufak kaya parçaları
hıla : Önlük
hıllik : Küçük küp

hılorik : 1.Yuvarlak kar tanesi 2. Bir yemek çeşidi
hılt : 1. İyi yoğrulmamış, çiğ 2. Bozuk, hileli, dürüst yapılmayan iş
hılt heşek : İşe yaramayan ev eşyası
hımbıl : 1. Pısırık, miskin, beceriksiz, 2. Kımıl
hımhım : Burnundan konuşan kimse
hımık : Burundan konuşan kimse
hınami : Evlilikten dolayı meydana gelen akrabalık
hınç olmah : Yorulmak, ezilmek
hır : Kavga, münakaşa
hırabe : Harabe
hıran keşan : Kavga döğüş, hır gür
hırçik : 1. Eski, yırtık lime lime olmuş elbise ya da kumaş, paçavra, 2. Çok ince kök
hırhız : Hırsız
hırik : 1. Eski ayakkabı 2. Zayıf, cılız
hırltek : Gırtlak, boğaz
hırnık : Sümük
hırnikli : Sümüklü
hırpo : 1. Rezil, utanmaz, alçak anlamında küfür, 2.Çok eski, üstü başı dökülen kimse
hırre : Hastalıklı, cılız, çelimsiz, sıska
hışılti : 1. Gizli işin hissedilmesi, 2. Yaprak ve ağaç sesi
hışır : Akar suyun getirdiği ağaç, dal parçaları
hışik : Kurumuş yaprak, çer çöp
hıştek : Şalvarın bacak arasında kalan geniş kısmı
hışva : Pamuk kozası
hıyanet : İhanet
hıyar : Salatalık
hızan : 1. Açlık, kıtlık 2. Çiftleşmek isteyen köpek
hızar : Büyük testere
hızmekâr : Hizmetçi
hindi : Şimdi
hilaf : Gerçeğe aykırı söz, yalan
him : Bina temeli
hişt : İşaret anlamında çağırma
hoflanmah : Korkmak, ürpermek
homşor : Gevşek, sıkı olmayan
hone pisink : Erkek kedi
hopan : Yıkılmış, harebe, terkedilmiş bağ ve bahçe
horata : Sohbet
horozik : Boğmaca hastalığı
hoşbeş etmah : Sohbet etmek
hoşirik : Sulu kaşıntılı, kolay geçmeyen çocuk egzaması
hovf : Korku
hozan : Biçilmiş tarla
höllük : Kundak çocuklarının altına konulan elenmiş ve kurutulmuş ince toprak
hug : Çalı, çırpıdan yapılmış barınak
hulk : Sebat, takat
hullik : Gölgelik, saklanacak yer
humayin : Amerikan bezi, bez, patıska
hunk : Bağ bekçisinin ağaç ve dallardan yüksek yere yapılan gözetleme ve bekleme yeri
hunosik : Kilden yapılan ayran yayılan yayık, toprak yayık
hurde : Hurda
huruldamah : Horlamak
huyladmah : Kızdırmak, sinirlendirmek, şüphelendirmek
huylanmah : Sinirlenmek, huysuzlaşmak, şüphelenmek
hüş : Sus

İ - İ

ırgalamah : Sallamak
ırgat : İşçi, tarım işçisi
ırlamak : Çağırmak
ışşıh : İşık

ışk : Aşk
ibret : Çok çirkin kişi
ibrıh : İbrik
idare : Eskiden kullanılan içine gaz yağı doldurulan tenekeden yapılmış aydınlatma aracı
ifah : Ufak
ifalamah : Oğuşturmak, ufalamak
ig : Yün eğirmeye yarayan alet
igirmi : Yirmi sayısı
igit : Yiğit, erkek
il yarası : Şark çıbanı
ilan : Yılan
ilancıh : Çıbana benzer bir yara, yılancık
ilişmek : Dokunmak, karışmak, bulaşmak
imansız pendir : Yağsız peynir
imi timi yoh : İzi ve belirtisi yok
incan : Kurutun içinde ezildiği toprak kap
incaz : Can eriğinin sarısı
inçah : Salıncak
irah : Uzak, ırak
isgel : Balta, bel ve çift demiri gibi aletlerin ağzının onarılıp çeliklenme işi
isitme : Üşütme, sıtma tutmak
iskarpin : Bağlı kundura, ayakkabı
iskele : Tandır ekmeğinin konulup muhafaza için köşelerinden tavana asılan 1.5-2 m. ebadında tahta
iskembe : İskemle, sandalye
isot : Biber
işlek : Çalışkan
işlig : Yakasız gömlek
it kapmah : Köpek ısırması
iteet : İtaat
izbar etmah : Keklikleri karşılıklı öttürmek

K

kabe divar : Çamursuz ve harçsız yapılmış yığma taş duvar
kadan almah : Belan almak
kadit olmah : İyice zayıflamak, bir deri bir kemik kalmak
kâh : Armut ve elma kurusu
kahat olmah : Tükenmek, az kalmak
kaka - koko : Büyük abdest
kaka : Ağabey, büyük kardeş
kako : Ağabey, büyük kardeş
kalb : İnatçı keçi
kalın ekmeği : Tandır pişen kalınca ekmek
kalik : Çocuk ayakkabısı, eski ayakkabı
kaloş : Yeni ayakkabı
kaltah : Kötü kadın
kamandurmah : Sıkıştırmak, bezdirmek
kamanmah : Darda, zorda kalmak, köşeye sıkışmak, bezmek
kamçi : Kamçı
kamiş : Saz, kamış
kamke : Odun, tahta ve benzeri şeylerin kırıntısı, yonga
kancuh : 1. Dişi hayvan, kancık, 2. Dönek, kalleş
kanıhmah : Alışmak, benimsemek
kanterme : Her türlü kavis
kantermeli yol : Virajlı yol
kap : Çürük
kâp : Eşkının kısa, kalın ve boduru
kapahlanmah : Yüzüstü düşmek
kapalağ : Baca kapağı
kapi : Dışarı
kâpos : 1. Uzun saçlı erkek 2. Kabus
karaca : Soğan tohumu
karadon : Kadınların iş yaparken basmadan yapılmış giydikleri şalvar
karakura : Kabus, karabasan

karasakız : Katı zift
karatuman : Kadınların iş yaparken basmadan yapılmış giydikleri şalvar
karayer : Mezar, toprak altı
karazağ : Karga
kardaş : Kardeş
karkış : Beddua, ah
karleme : Kar ve dut pekmeziyle yapılan tatlı
karmançorman : Karmakarışık
karmaşmah : Birbirine girmek
karnağasi : Karın ağrısı, bir beddua deyimi
kart-kert : Yaşlı, kart
kasankur : Boş konuşup hava atmak
kasar : ağartmak, büyük baş hayvanların gübresi içinde yapılan ağartma, beyazlatma
kasil : Zil, semer ve palanın içine konulan ot
kaskasi olmah : Kaskatı olmak, her tarafı tutulmak
kasnağ : Kasnak
kâş : Yokuş, tepe, yamaç
kaş : Yüzük taşı
kâşber : Siyah sulu bir üzüm çeşidi
kaşmer : kaşarlanmış, arsız, maskara, komik
katıh : Süt ve süt ürünleri, yoğurt
katmah : Kabuk, yara kabuğu
kav : 1. Saf kimse, 2. Sigara yakmak için kullanılan çakmak taşı ile veya demirle tutuşturulan kurutulmuş ağaç lifi
kavah : Kavak
kavut : Kavrulmuş buğday
kayğanah : 1. Kavurma ile pişirilen yumurta
2. Un, yumurta ve şeker karışımı pişirilen tatlı
kayim : Kuvvetli, sağlam
kaymah : Kaymak
kaytan : 1. Bayanların ipekten yapılan kemer
2. Kalın bıyık
kaytarmah : Kaçmak, işten kaçmak
kazel : Kurumuş yaprak, sonbaharda ağaçlardan dökülen yaprak
kazik : Küçük kazan (bakırdan)
kazil : Kıldan yapılmış iplik
kazuh : Kazık
keçel : Kel
keçik : Kız çocuğu
kef : 1. Köpük, 2. Keyif, eğlence
keflenmek : Eğlenmek
kefgir : Köpük almaya yarayan delikli alet, kevgir
keke : Ağabey, büyük erkek kardeş
kekeç : Kekeme
kekil : Saç
kel : Olmamış kavun ve karpuz
kelbetün : Kelpeten
kelebüzük : Nevruz çiçeği
kelegoş : Doğranmış tandır etmeği üzerine kavurma suyuyla yapılan yemek
kelek : 1. Tulumla yapılmış nehri geçmek için kullanılan sal, 2. Olmamış ham meyve
kelep : Büyük iplik veya yün çilesi
kenef : Tuvalet
kenger : Eşek dikeni, öz suyundan sakız yapılan dikenli bitki
kenkül : Perçem, alına dökülen kısa saç
kepeklemek : Karın ağır ağır uçarak yere inmesi
kepenek : Kelebek
kerez : Su testisi
kerkere : 1. Küçük kaya, kayalık, 2. Olmamış ham meyvelerin tadı

kerme : Kesek, parça, kurutulmuş kalıp halinde gübre
kert : Çeltik, belirti, işaret
kertik : Çukur
kertiklemek : Deşmek, kazmak
kert – kürt : Eğri büğrü, girintili çıkıntılı
kes : İri saman
kese : Kestirme, kısa yol
kesek : Kuru iri toprak parçası
kesim : Pazarlık, anlaşma
kesme : Dut ve üzümden yapılan kurutulmuş tatlı
kesmah : Yermek, kötülemek, evlenecek kız veya erkeği karşı tarafa kötülemek
kesmik : Harmanda buğday artığı
keş : 1. Külhanbeyi, kopuk 2. Bedava, kelepir
keşgem : Keşke
keşgek : Ayranla pişirilen bulgurlu ve tereyağlı yemek
keşki : Keşke
keveşe : Gevşek, işe yaramaz, pısırık, uyuşuk, tembel
kevşetmek : Araştırmak, tesbit etmek, keşfetmek
keviş : Dam saçaklarının yapımında kullanılan ağaç
kıbrah : dönek, kalleş, puşt anlamında küfür
kıdışmeli : Çok yaramaz
kıdik : Oğlak, bir yaşına girmemiş keçi yavrusu
kıh : Kaka, pis (çocuk dilinde)
kıjakıj : Çok sıcak, çok hareretli
kıjıldamah : Yüksek sesle, ağlamak, bağırmak, feryat etmek
kıjjik : Karışık saç
kıjot : Yanmış, yanarak bir araya gelip toplanmış
kıkı : Koyun, keçi pisliği
kılafet : Kıyafet
kılbaş : Baş açık, başını örtmeyen
kılbe : Kıble
kıldırik : Yuvarlak, küre biçiminde, toparlak
kıllaç : Oyun bozan, hile yapan
kılozik : Her türlü çıkıntı
kılt : Alt, uç
kımbıl : Kımıl
kınare : Kasap çengeli
kındik : Küçük tepe
kıraç : Tarla, ekin yeri, sürülecek toprak
kırah : Çevre, kıyı, kenar, uç
kırante : 1. İri yarı adam, 2. İyi giyimli kişi, 3. Saçı sakalı ağarmış adam
kırlent : Büyük divan yastığı
kırma : Melez
kırmıh : Kıymık, yonga, ufak tahta parçası
kırnap : İnce sicim, ip
kırp olmah : Tavuğun kuluçkaya yatma devresinin gelmesi
kırpa yatmah : Tavuğun kuluçkaya yatması
kırtik : Az, birazcık, küçücük
kırtleme : Şekeri ağızda tutarak çay içme
kıskaç : Cımbız
kıskıs : Cimri, nekes
kıtlama : Dişleme
kışluh : Kışlık
kırtik : Kıkırdak
kıytık : Küçük
kızmah : İsınmak, kaynamaya başlamak
kızdırmah : İsıtmak, kaynatmak
kildan : Bakırdan yapılma küçük kazan
kile : Seksen kilogram civarında ağırlık ölçüsü
kimi : Gibi
kirbıt : Kibrit
kiprik : Kirpik
kirva : Kirve, sünnet ağası
kispet : Kılık, elbise, giyim

kişniş : Kurutularak dövülen veya çekilen acı biber, biber tozu
kitlemah : Kilitlemek
koç : Boynuz
koçomoro : Yabani armut
kod- kodik : Çapın dörtte biri, tahtadan yapılmış küçük tahıl ölçeği
kodik : Çeşme önlerindeki yuvarlak taş kurna
kofik : Oyuk, içi boş, oyularak kurutulmuş biber, patlıcan
koka : Yumak
kol : Boynuzsuz keçi, koyun
kolan : Semer ve eyer alt kemeri
kolbağe : Kurbağa
kolçe : Tandır ekmeği pişiren kişinin eline taktığı nemli bez
kollik : 1. Kesik, yarısı kopmuş değnek, kürek, bel, kazma vb. sapı, 2. Kuyruksuz yada kısa kuyruklu hayvan, 3. Boynuzsuz koyun veya keçi
kollo : 1. Kuyruksuz, kuyruğu kesilmiş köpek, 2. Küçük, bodur, 3. Çolak
kolunç : İki kürek arası, omuz, sırt
komo : Büyük köpek
komşi : Komşu
koncik : Cep
kondure : Kundura, ayakkabı
kopçe : Çıt çıt düğme
kor : Defa, kere, sıra , dizi
kôr : Kesmeyen bıçak, kör
kore : Olmamış, ham üzüm, koruk
koruh : Olmamış ham üzüm
kortik : Çukur
kot : Kütük
kottik : Bir beddua deyimi
kovuşetmah : İstişare etmek, görüşmek
kozik : Küçük kazan
köc : 1. Değirmende öğütülen buğdayın döküldüğü huni şeklindeki bölüm, 2. Üzüm sıkmaya yarayan içi boş ağaç, 3. Asma kilit
köçek : Kadın kılığında oynayan kimse
kök : Ağaç gövdesi
kölge : Gölge
köm : Büyükbaş hayvanların barındığı koyun ağılı, ağıl
köpüç : 1. Çamaşır tokacı, 2. Tahta
körefeam : Çok zor öğrenen, geç öğrenen
körlanmah : 1. Kesici aletlerin körelmesi, 2. Tarlanın, bağ ve bahçenin üst üste ekilmesi, gübresiz ve bakımsız kalması nedeniyle veriminin azalması
körkütük : Kötürüm, eli ayağı sakat ve eğri büğrü olmuş kişi
körpe : 1. Yeni doğmuş çocuk, yeni kuzulamış kuzu, 2. Taze
körpi : Köprü
kös : Kapı sürgüsü
kösavi : Ucu yanmış odun
köse buğday : Ekmeklik buğday
köşgâr : Yemenici
kötek : Dayak
kötek atmah : Dayak atmak, dövmek
köynek : Yakasız uzun gömlek
közleme : Ateşte pişirilmiş patates
kuc : Kucak (çocuk dilinde)
kuc etmah : Kucaklamak (çocuk dilinde)
kucik : Bucak, köşe
kudde : Dilbaz, yapmacık konuşan, bilgiçlik taslayan
kudurmah : 1. Köpeğin kuduz olması, azmak 2. Bereketlilik, verim, aşırı gelişmek

kudüm : Uğur
kufe : Sepet, küçük üzüm sepeti
kukulik : Tepe, zirve, en uç yükseklik
kulçik : Çukur
kullik : Çukur
kulp tahmah : Birisine ya da bir mala kötülük yakıştırmak, kötülemek
kumbik : Yüksek
kuncik : Bucak, köşe
kurbet : Çingene
kurcalamah : Karıştırmak, eşelemek
kurdalamah : Kurcalamak, karıştırmak
kurdeşan dökmah : Deride kabarcık oluşması
kuri : Kuru
kurik : Eşek, at yavrusu, tay
kurkuşun : Kurşun
kursah : Boğaz, gıtlak
kurtlanmah : Yerinde duramamak, boyuna kıpırdamak
kurtlu : Kıskanç
kurut : Süzülmüş yoğurt veya çökeliğin kurutulmasıyla yapılan bir yemek malzemesi
kurutmah : Yeterli olmak, kafi gelmek, idare etmek
kuşah : Kuşak
kuşkane : Tencere
kut : Yiyecek, kümes hayvanlarına verilen yiyecek
kuti : Kutu
kutik : Köpek yavrusu
kutulmah : Bitmek, tükenmek
kuzlamah : Hayvanlar için doğurmak
kuzleçi : Hayvanlar için gebe
kuzu : Yarım kerpiç
kuzulkurt : Bir beddua çeşidi
kuzzik : Kambur
küçe : Sokak
küçeci : Sokak çocuğu, sokağı seven
külbe : Çapa aleti
külbelemah : Çapalamak
külek : Tahta su, yağ kabı, tahta kova
külufah : Paramparça, unufak
külünk : Kazma çeşidi
künci : Susam
künk : Kalın somun ekmek, babiko yemeği için yapılan büyük ekmek
küp : Kuru gıda saklanılan topraktan yapılmış büyük ve ağzı dar kap
kürsi : 1. Oturak, sandalye, 2. Üzerine tepsi konulan tahta
küşne : Burçak
küte : Acur

L

lah : Zayıf olan hayvan eti
lakırdi : Laf, söz
lal : Dilsiz
lambe : Lamba
lapistik : Yassı
lastik : Sapan
laylon : Naylon
lazut : Mısır
lebeni şörbesi : Ayranla pişirilerek yapılan yemek
lec : Anlaşmazlık, tartışma
lec etmah : İtiraz etmek, tartışmak
leçek : Tülbentin üçgen biçiminde başa bağlanması
leçik : Tülbentle başı bağlamak
legen : Bakırdan yapılan geniş kap
lekaş : Hantal
lemper : Ağaçtan yapılan su seddi
lenger : 1. Oval biçimde bük ve derin tabak 2. Berberlerin çene altına dayayıp yüz yıkadıklar tas 3. Fötr şapka
leymun : Limon
lıp lıp bahmah : Sürekli bir yere bakmak

Sülüman Yayıncılık

liva : Koyun yününden yapılan ince elbiselik kumaş

livinç : Bulamaç yapılırken soğuk şıraya un veya nişasta karıştırılır, iyice çırpılıp eritilir buna livinç denir

loğ : Toprak olan damları düzlemek ve sıkıştırmak için kullanılan silindir taş

loğik : Yuvarlak, silindir biçiminde

loğlamah : Loğ ile damı sıkıştırmak

lohme : Lokma

lok : Tekme

lok atmah : 1. Eşek veya atın çifte atması, 2. Kalleşlik etmek

lokle : Bağırsak, hayvan bağırsağı

lokko : Şişman, hantal

lolik : Ekmek hamurunun küçük açılmış yuvarlak hali

lolo : Erkek cinsel uzvu (çocuklar için kullanılır)

löbye : Taze fasulye

lölük : Tandırda çocuklar için pişirilen ufak kalın ekmek

lüle : Çeşmede suyun aktığı demir boru

lülük : Demlik ve çaydanlığın su akan kısmı

lüver : Tabanca

M

maç : Öpme, öpücük, (çocuk dilinde)

magaşur : Elenen buğdayın içinin boş olanının üste çıkan kısmı, ayırma (eleme) işi

mahle : Mahalle

mahne : Bahane

mahpus : Hapis

mahpushane : Hapishane

mahsus : Özellikle, kasıtlı

mahşel : Asma, üzüm asması

makaşer : Kabuğu çıkartılmış ve ortadan ikiye ayrılmış bazı yemeklerde tadlandırıcı olarak kullanılan beyaz ve kara nohut

makat : Tahtadan yapılmış sedir, divan

mal : Davar

malamat : Rezil

mamuh : Siyah küçük can eriği

maraba : 1. Yarıcı, başkasının taralasını ekip, mahsulün yarısını tarla sahibine veren kimse, ortakçı 2. Hizmetçi

marabalıh : Ortaklık, hizmetçilik

marguros : Erkek keklik

mari : Dişi keklik

maşatlık : Gayri müslim mezarlığı

maşe : Maşa, ateşi tutmak için kullanılan demir araç

mayasir : Basur, hemoroid

mayıs : Taze büyük hayvan gübresi

mayışmah : Gevşemek, rehavet basmak

mazi : Meşe mazısı

mea : Ceviz içinin yarısı

meç : Bilya, bilya oyunu

meko : Aşık oyununda kullanılan ve içine kurşun dökülen aşık kemiği

mele : Mala

meleme : Beceriksiz, ağır canlı, pısırık

meleve : Uyuşuk kimse

melhem : Merhem

melhem ağacı : Nazarlık ağacı

melmeket : Memleket

menceki : Bulgurluk buğday

menoşe : Menekşe

menşur : Meşhur

mercefe : Bakır tas

merdene ekmeği : Tandırda pişen tandırla kalın ekmek arası ince ekmek
merdiyak : 1.5-2 m. uzunluğundaki sırık, damlara atılan ve cisirler üzerine dizilen ince ağaç
merek : Samanlık
mereke : At eyeri
mereme : Büyük mendil
mereşe : Büyük beyaz çarşaf, örtünmek için kullanılan bez
mermor : Köz, ateşli köz
mertek : Dam yapımında kullanılan toprak damı taşıyan ince, yuvarlak ağaç
mesel : Masal, misal
meşin : Koyun derisi, ayakkabı üstü
meşük : Kurutun eritildikten sonra ufalmış hali
meteris : Keklik avı için kullanılan, etrafı taşlarla çevrilmiş, içine gizlenilen yer, siper
meymer : Mermer
meymun : Maymun
mezel : Mezar, kabir
mezelluh : Mezarlık
mığare : Mağara
mıh : Çivi
mıkat olmah : Sahip çıkmak
mıkave : Mukavva, karton
mıksi : Hıristiyan hacı
mırad : Murad
mırik : Pislik
mırt olmah : Ölmek
mıtırıp : Cimri
mızğanmah : Hafif uykuya dalmak
mızır : Zararlı, zarar veren hayvan veya insan
miltan : Gömlek
misel : 1. Bez, kumaş vb. şeylerin ateşten azıcık etiklenip sararmış, kızarmış hali, 2. Hastalıklı
miso : Askılı kadın iç çamaşırı, gecelik kadınlar için, kombinezon
mişevre : Sebze evleği
mitel : 1. Eskimiş, yüzsüz yatak, yüz çekilmemiş, minder, döşek, yorgan 2. Uyuşuk, tembel, miskin
miyanduz : Mühendis
mosture : Biçimsiz adam, suratsız, asık suratlı
moz : Kan emici büyük at sineği
mozik : Topaç
muğrup : Mağrip, akşam
muhannet : Kalleş, sözünde durmayan, namert
muhkem : Kuvvetli
mukat olmah : Sahip olmak, kollamak
mundar : Murdar, pis
muruz : Yüz, surat
muruz yıhmah : Suratını asmak, ekşitmek
musandıra : Evin bir köşesine yapılan ve içinde çarh bulunan yataklık
muşambe : Naylon
mutbah : Mutfak
müdeyyim : Savcı
mühübbet : Tatlı sohbet, muhabbet, sevgi
mülayim : Yumuşak, ılımlı, uysal insan
mütemeli : Devamlı, sürekli

N

nabal- nöbal : Vebal
nacar : Marangoz
nacah : Nacak, küçük balta
nacar : Marangoz
naçar : Biçare, çaresiz
nahf : Fayda, yarar
nahır : otlağa götürmek üzere toplanan küçük ve büyükbaş hayvanlar

Süleyman Yaşar

nahırcı : Küçükbaş ve büyük baş hayvanları otlağa götüren ve idare eden çoban, sığırtmaç
nahlet : Lanet
nahne : Lahana
nalın : Takunya
nanikör : Nankör
naşi : Genç, küçük
nehne : Bulaşık bezi
nekes : Cimri, hasis
nerdese : Neredeyse
neşkil : Nasıl
neşkilsin : Nasılsın
nezelmah : Kumaş veya derinin eskimekten, sürtünmekten ve aşırı suda kalmasından incelmesi, büzüşmesi
nıhır : Raiç, fiyat
nıkırıs : Cimri, kimseye bir faydası olmayan kimse
nıkre : Büyük kulplu bakırdan yapılmış geniş büyük leğen (kavurma pişirirken kullanılır)
nişan düşmah : Meyvelerin olgunlaşmak üzere olduklarını gösteren belirtiler, dut meyvesinin yeni olmaya başlaması
nişe : Nişasta
nuhti kesilmah, tutulmah : Soluğu, nefesi kesilmek
nuzul : İnme, felç
nügi : Kilogram, kilo
nüsübet : Musibet

O

obe : Oba
ocah : 1. Ocak
2. Aile, bazı evliyaların evleri veya mekanları
ocahın : Mutfak
ode : Oda
oğul : Arı yavrusu
ohlavi : Oklava
ortah : Ortak
orte : Orta
oşkun : Eşkın, bahar aylarında sarp kayalıklarda yetişen ekşimsi bir yiyecek
otarmah : Hayvan otlatmak
otobos : Otobüs
otomofil : Otomobil
oyun : Öğün, yemek vakti

Ö

ög : Ön, ön taraf
öge : Üvey
ögümsura : Ön sıra
ölçek : Buğday ölçmede kullanılan bir araç
örgenmah : Öğrenmek
örkan : Hayvanları bağlamak için kıldan yapılmış kalın ip
örnek : Kadınların el işi
örti : Yatak, örtü
örtme : Balkon, eyvan, evin giriş yeri, avlu
örtmah : Kapatmak
örselemah : Zedelemek, incitmek, hırpalamak
örtük : Büyük baş örtüsü, vücudu yarıya kadar baştan örten bez
örük : Saç örgüsü
öskemah : Özlemek
öte geçe : Karşı taraf
ötegin : Evelki gün

P

pace : Baca
paç : Öpme (çocuk dilinde)
paç etmah : Öpmek (çocuk dilinde)
palah : Kuru ot, kurumuş ot
palampas : Alevli ateş
palanpandıros : Aniden, gürültülü, patırtılı
palan : Eşek semeri
palas : Kıldan dokunmuş eski kilim

Süleyman Yaşar

paldun : Eyer ve semerin arka kemeri
palut : Pelit, meşe meyvesi
pambuh : Pamuk
pangunot : Para, lira
papah : Erkekler için uzun saçlı
papik : Çocuk ayakkabısı
papu : Ayakkabı (çocuk dilinde)
papuç : Terlik
parpu : İlaç, deva, çare
part : 1. Karın boşluğu, 2. Ot, ekin yığını
parto : Büyük göbekli
patlamah : Tohumun çatlayıp filizlenmesi
patpatik : Dallarının içi boş çiçek açan bir ağaç türü, dalından yapılan düdük
pavuç : Terlik, papuç
payam : Badem
paylamah : Bölmek, payetmek, taksim etmek
payton : Fayton
peç : Ot balyasınını sararak sıkıştırmak
peknaz : Hilekar
pel : Parça, sayfa, yaprak
pella : Elbise (çocuk dilinde)
pendir : Peynir
pepe : Ekmek (çocuk dilinde)
perçem : Saç, zülüf
perikmah : Ürkmek, , korktuğu ürktüğü yere yaklaşamamak
perkitmah : Sağlamlaştırmak, sıkıca kapatmak
peş : Etek
peşkir : Havlu, önlük
peşman : Pişman
peştemal : Önlük
pılheç : Ezilmiş
pılı-pırti : Ufak tefek ev eşyası
pırçik : Parça
pırtıci : Eski ve ucuz elbise satan
pırti : Giyim eşyası, ufak tefek ev eşyası
pıskırma : Aksırma, hapşırma
pıte : Küçük, ufacık
pıtik : Kısa boylu
pıtpıtik : Bulgur unundan yapılan çorba
pine : Ayakkabı altına çakılan kasel parçası, pençe
pipi : 1.Sögüt sürgüsünden çıkarılarak yapılan düdük, 2. Küçük erkek çocuk cinsel organı
pipirim : Semiz otu
pire : Çok yaşlı kadın
pirig : Pir, yaşlı, ihtiyar
pirik : Örümcek
pisink : Kedi
pişik : Hayvanların akciğeri, akciger
poçik : 1. Keçi cinsinden kesilmiş hayvanın kuyruk kısmı, 2. Kuyruk, uç kısım, 3. Postal denilen ayakkabının arkasındaki kulak gibi çıkıntı
poçikli : Kuyruklu
porik : Alına dökülen saç, perçem
poro : Kakül, perçem
posdik : Kümes hayvanlarının derisi
post : Deri, keçi koyun derisinden yapılan namazlık
postal : Yemeni
poşe : Çingene
pot : Kısa budanmış
potik : Kısa boylu
poto : Kısa boylu, bodur
puc : İçi boş, kof ya da içi çürümüş ceviz, badem gibi yemişler
pûk : Tipi
pumpul : 1. Bazı kuş ve hayvanların başındaki tüyden tepelik, 2. Yünden yapılmış toparlak, süs, püskül

pun : Tavuk kümesi
pune : Yarpuz
punt : Çiçek tomurcuğu
purun : Fırın
pus : Sis
pusmah : 1. Sumak, somurtmak, 2. Sinmek, büzülmek
puşi : Peçe
puto : Kısa boylu
puvar : Pınar
püpürüm : semiz otu
püşürük : 1. Tandır ekmeği yapmak için yoğrulan hamur, 2. Damı kaplamak için kullanılan sulu çamur

R

rampe : Hafif ve tatlı yokuş
ray : Görüş, fikir
ref : Terek, raf
rehen : Reyhan
rehet : Rahat, iyi
remezan : Ramazan
reşber : İşçi, tarla işçisi, rençber
rıçal : Reçel
rıçik : Kök

S

sabab : Sevap
sabi : Masum küçük çocuk
saçme : Kuş avında kullanılmak üzere tüfeklere doldurulup atılan kurşun taneleri
sadır : Sebze fidanı
sağ : Diri, yaşayan kimse, sağlam, sıhhatli
sağalmah : İyileşmek, yaranın iyileşmesi
sağmah : Süt sağmak
sağıtmah : Bağ bozumu yapmak
sahap : Sahip
sahlamah : Muhafaza etmek
sahlım : Salkım, üzüm salkımı
sahtiyan : Keçi derisi, ayakkabı yüzü
sakavi : Nehir kenarında yetişen
sakamet : sakar, çalı, çalı süpürge
sakka : Parça
sako : Palto, pardisü
saksik : Yassı
sal : Yassı ve büyük taş
salahane : Mezbaha
salık : Sağlık
sallahane : Paspal, işsiz aylak kişi
sallik : Yassı, sal gibi küçük taş
salmah : Bırakmak
salmaseyip : Başıboş
samsah : Sarımsak
sancmah : Arı, böcek, yılan, akrep sokması
sanduh : Sandık
sapa : Tenha yer
sarad : İri gözenekli büyük kalbur
sate : Üzüm teveğinin kalın dalı
satlıcan : Hastalık, zatürcerp
satole : Elma kurusu
savuşmah : Çekip gitmek
saz : Kamış
sazlıh : Kamışlık
secde : Seccade
sedir : Ağaç divan
segirme : İnsan vücudunda herhangi bir yerin oynaması veya titremesi
segirtmah : Koşmak
sehen : Bakır tabak, yayvan tabak
seki : Ayağı beyazlı veya başka renkli olan hayvan, at
seklavi : Atın iyisi, cesuru
sekman : Silahlı koruyucu
sekü : Seki, divan, yamaçta toprağın düzeltilerek yapıldığı yer, yüksekçe oturulan yer
sep : Cumartesi
sergen : Sergi
serik : Kurumuş deri
sepmah : Serpmek

serpene : Üzümlerin yere değmemesi ve dik durması için bağ çubuklarının sarılıp yere dikildiği ağaç çubuk
seslenmah : Çağırmak
seve : Kapı, pencere çerçevesi
seyiplemah : Salmak, bırakmak, başı boş kalmak
setre : Pantolon
sıfat : Surat, yüz, çehre
sıhınti : Sıkıntı
sıhlet : Kalabalık yer, sıkı
sımak : Sumak
sınamah : Tecrübe etmek
sıtar etmah : Korumak, barındırmak,
sıtar olmah : Barınmak, başını sokacak bir ev bulmak
sıvışmah : Tüymek, kaçmak
sıyrıh : Sıyrılmış, vücutta sıyrılma izleri
sile : Ağzına kadar dolu, silme
sille : tokat, şamar
simerik : Sulu bulgur pilavı
sini : Bakır tepsi
sinor : Sınır, hudut
sinsile : Silsile, sülale
sirinmah : Kaymak
siritme : Etli veya etsiz türlü yemeği, güveç
sirkelemah : Sirkelemek, sallamak
sitil : Kova, bakraç
sobe : 1. Saklambaç oyunu, 2. Soba
soğulcan : Solucan
sombure : Sincap
sormah : Düğünlerde karşılıklı hediyeleşmek
sos olmak : Yorulmak, bitkin düşmek, fıleğini şaşırmak
soyha : Huysuz, belalı, yaramaz hayırsız mal veya hayvan
sovuh : Soğuk
söhör : Sahur
sökün : Peş peşe gelen göçmen kuş sürüsü
sölegan : Çöy söyleyen, dırdır
sölemah : Söylemek, demek
su kırağı : Akar su kenarı
suc(j) : Suç
surfe : Sofra
surhe : Baştan savma, bozuk
susazmah : Susamak
sıvah : Sıva
suval : Soru, sual
suvarmah : Bahçe sulamak, hayvanlara su vermek
suyuh : Sulu, cıvık
süg : Saçak, toprak dam saçağı
süng : Mantar
sünk, süyüng : Toprak damın duvarla birleştiği yer, damlardaki saçak
sürgü : Filiz
süpürtmah : Çalmak, aşırmak
sürpüntü : Kötü kadın, orospu
sürütme : Damlardan kar silme aleti
süzek : Süzgeç

Ş

şahna : Nezaretçi, harman nezaretçisi
şakılamah : Şakımak, ötmek, gülmek
şapıltı : Ses, ağız şapırdatmak
şapik : Keçi kılından örülerek yapılan kumaş
şaplah : Tokat, şamar
şellek : Sırta atılan yük.
şelte : Döşek, minder
şemedan : Mum dikilen alet
şemse : Şemsiye
şeple : İnce sopa
şer - şeher : Şehir
şeve : Cam bilezik
şıb : Çok tuzlu
şıkalamak : Parçalamak
şıke : Büyük başörtüsü
şıkıldam : Hareketli, oynak ve şen türküler
şıl : Yaş, nemli

Sülün Yayınları

şılaşıp : Karla karışık yağan yağmur, sulu kar
şılte : Kötü kadın
şımşılt : Yamyaş, çok yaş, çok nemli
şıpık : Terlik
şırbıt : Yaş ince çubuk, kesilmiş ince ağaç sürgüsü
şib : Sıkılmış üzüm ve dut posası
şikat : Şikayet
şikil : Şekil
şikilsiz : Şekilsiz, giyimine dikkat etmeyen
şire : Kaynatılmış üzüm ve dut suyu
şitil : Sebze fidanı
şiv : Tatlı
şoban : Sağnak halinde yağan yağmur
şor : Tuzlu
şorşor : Çağıltılı akan su
şorik : Salya, tükürük
şörbe : Çorba
şülfane : Bir üzüm çeşidi
şüşe : Şişe
şüşek : Doğum yapmamış iki yaşına gelmiş koyun

T

tac : Taç
tahne : Bulaşık bezi
tahnebi : Bir üzüm çeşidi
tahsi : Taksi
tahte : Ekmek tablası, tahtası
talam : Ağızlık
tandur : Bahçe içinde veya evde yere gömülen topraktan yapılmış dik ekmek fırını
tandur başı : Tandırın gömülü olduğu üstü kapalı veya açık yer
tanımaca : Bilmece
tantah : Kalça
tanzi : Tazı
tap(b) : Geçerli, kabul
tapa : Tıpa
tapan : Tarla sürerken saban veya pulluğun izlerini kapatmak ve tarlayı düzeltmek için kullanılan ağaç
tapik : Uyku
tapiklemah : 1. Uyuklamak, pineklemek
2. Bebeği uyutmak elle için hafifçe ve sürekli vurmak
tapilti : Ayak sesi, gürültü, bir şeyin düşmesinden meydana gelen ses
tar : Tavuk tüneği, pinekleme yeri
tarahlıh : Kaburga
tarlanmah : Pineklemek, tara çıkmak, tünemek
taşgale : Telaşa, kargaşa
tata : Ağabey
tatarhami : Sıtma veya apandist hastalığı, bir beddua deyimi
tava : Taze biber ve etle tepside fırında pişirilen yemek
tavlanmah : Şişmanlamak
tavlu : Şişman
tay : Büyük üzüm sepeti
tejgere : Taş ve toprak taşınan ağaç sedye
teke : İki yaşını doldurmuş, kısırlaştırılmamış erkek keçi
tekerek : Tekerlek
tekmük : Tepik, tekme
telbis etmah : Ekilecek veya ekilmiş tarlayı sulamak, sulama veya yağmur suyunun tohum seviyesine kadar toprağa işlemesi
telik : Terlik
tellük : Külah
temahkar : Cimri, eli sıkı olan

temam : Tamam
tentene : Dantel
tepe koylu : Tepe, baş üstü
tepik : Tekme
tepiklemek : Tekmelemek
tepür : 1. Ağaçtan yapılan sini 2. Büyük elek
terek : Raf
terki : Atın eğer bölmesinin gerisi, heybe, heybelik
ters : 1. Hayvanlar için dışkı, 2. Aksi
terslemah : 1. Azarlamak, 2. Pislemek
tertül : Tırtıl, kelebek tohumundan çıkan ve yapraklara yapışan uzunca böcek
tesbah : Tesbih
teşt : Çamaşır veya hamur leğeni
teter : Az pişmiş kavurma, et
tetik : Tavşan ayağı
tevek : Üzüm asması
tevekeli : Saf, behlül
tevür : Türlü, çeşit
tez : Acele, çabuk, süratle
teze : Taze
tın : Ses, nefes
tırampe : Değiş tokuş, becayiş
tırmıh : Tırmık
tırş : Ekşi, çok ekşi
tırşik : Yaprak dolması yapılan ekşimsi bir bitki çeşidi
tikan : Diken
tike : Yağlı kemikli et
tirit : 1. Ekmekle yapılan yemek, 2. Bulgurdan yapılan kaburgalı veya etli pilav
tiyare : Uçak, teyyare
tobe : Tövbe
tohtor : Doktor, hekim
tokaç : Islak çamaşırları dövmeye yarayan saplı ağaç sopa
tokli : Erkek koyun
tomas : Yağlı çökelek
top : Bütün, tüm
topli : Toplu tabanca
toptopik : Yoğurtlu köfte
tor : 1. Ağ, balık ağı, 2. Tuzak
torak : Çökelik
torpah : Toprak
torpah başan : Ölüp üzerine toprak döküle, bir beddua çeşidi
torpahlamah : Toprakla kapatmak
tosbağa : Kaplumbağa
tosgo : Şişman
toy : 1. Düğün, dernek, 2. Acemi
törpüsüz : Kaba, görgüsüz
tufan : Sağanak yağmur felaketi
tuj(c) : Sivri
tuj(c)ik : Çok sivri
tuluh : Ayran yayılan veya yağ, peynir, çökelek konulan tüysüz deri tulum
tulaz : Tüyleri dökülmüş hayvan
tuman : Don, kilot
tump : Ufak tepe, tümsek, yükselti
tunç kurmah : Ayakları üstüne oturmak
turanç : Oluk, damlarda veya çeşmelerde kullanılan oluk
turik : Dilenci torbası
tut : Dut
tutah : Mutfakta sıcak yemek kabını tutmak için kullanılan bez
tutmaç : Küçük dört köşeli kesilerek yapılan ev eriştesi
tüfeng : Tüfek
tülki : Tilki
tüştül : Bir yaşında henüz yavrulamamış keçi

U

uçkur : Şalvara geçirilen ip, kayış
umur : İhtiyaç, istek
urum tutu : Şıralı kara dut
uşah : Çocuk
uşne : Vişne
utmah : Yutma, kumarda kazanma

utulmah : Oyunda, kumarda kaybetmek
uylamah : Bir şeyi tekrar etmek, çok istemek

Ü

üreg : 1. Kalp, 2. Karın, mide
üskek : Yüksek
üsküf : 1.Yüksüf, terzilerine iğne batmaması için parmaklarına taktıkları demir, 2. Gaz lambasında kullanılan başlık
üsküre : Derin silindir kase
ütürmah : Kaybetmek
üvez : Yüvez
üzerik : Üzelik otu, nazar otu
üzger : Rüzgar
üzük : Yüzük, yüksük
üzükoyi : Yüzüstü
üzülmah : Kumaşın incelmesi, ayrılması

V

vağde : Ölüm vakti, ecel
valla : Vallahi
vasıta : Araba, nakil arabası
vazayıt : Araba
vank : Kilese bulunan köy
veran : Viran, yıkık, harap
vırik : 1. Cıvık
2. İshal, cıvık dışkı (hayvanlar için)
vırlamak : Boş konuşmak
vırige düşme : İshal olma
vidon : Bidon
vişenk atmah : Kura çekmek

Y

yahamah : Yıkamak
yahu : Yakı
yalavuz : Yalnız
yaldanmah : Aldanmak
yaldatmah : Aldatmak
yan vermah : Kaçınmak, kaçmak, sözünden dönmek
yar : Uçurum
yarme : 1. Geçit
2. Buğdayın iri kırığı
yarıcı : Tarlayı üzerinden çıkan ürünle yarı yarıya sahibinden kiralayan kimse
yarpah : Yaprak
yarpuz : Dere otu
yaslamah : Taklit etmek
yasduh : Yastık
yassı : Yatsı vakti
yatmah : Uyumak
yavşah : 1. Bit yavrusu,
2. Yılışık, geveze,
3. Bir küfür deyimi
yayan : Yaya
yayle : Yayla, yazın oturulan yer
yazi : Kır, ova, düzlük
yazme : Tülbent
yazuğu gelmah : Acımak, üzülmek
yazuh : Yazık, günah
yel : Ağrı, sızı, romatizma
yelincek : Çabuk, atik, hafif
yelme : Bayılma, kendinden geçme
yemek asmah : Yemek pişirmek
yemlik : İlkbaharda yeşeren uzun ve sivri yapraklı, yenilen bir yabani ot
yendürmah : İndirmek
yengeluh : Gelin alma
yengi : Yeni
yengişten : Yeniden
yenmah : 1. Yenmek, galip gelmek,
2. İnmek
yerincah : 1. Hafif
2. Toy, şımarık
yerişmah : Erişmek, kavuşmak
yesir : Esir
yetmah : Kavuşmak, yetişmek
yetük olmak : Duymak, sezmek
yıldırmah : Gözünü korkutmak

Süleyman Yapıcı

yılmah : Gözü korkmak
yırlamah : Türkü söylemek
yinmah : İnmek
yolanmah : Yuvarlanmak
yollamah : Göndermek
yolluh : Kilim
yolmah : Ot, ekin, saç, sakalı kökünden sökmek
yonke : Kabuk, ağaç kabuğu, talaş
yöm : Uğur, kısmet
yömsüz : Uğursuz
yuha : Yufka
yuhu : Uyku
yuhlamah : Uyumak
yumaluh : Yama, yamalık
yüng : Yün
yürek : 1. Karın, 2. Kalp
yüklük : Duvara gömülü yatak dolabı
yüzgeç : Yüzücü, iyi yüzen, yüzme
yüzlek : Derin olmayan sığ

Z

zağ : Göz dağı
zağal : Huysuz, tembel, uyuşuk
zahre : Zahire, kışlık depolanan yiyecek, yolcunun yanına aldığı azık
zaknabut : Zehir, ağu
zar : Belki, herhalde, zahir
zebellah : İri ve uzun cüsseli adam
zembil : Ufak sepet
zencir : Zincir, köstek
zengu : Üzengi
zerde : Pirinç, şeker ve sudan yapılmış tatlı düğün yemeği
zerebet : Saç ekmeğinden yapılmış yağlı ve yoğurtulu bir yemek çeşidi
zerik : Susuzluktan oluşan hayvan hastalığı
zerzevat : Sebze
zıbar : Kızarak uyumasını söylemek
zıbarmah : Saygısızca uzanıp uyumak, gelişi güzel yatmak, ölü gibi yatmak
zıbın : Gömlek
zığaç : Oyun bozan, kalleş
zıme : Kuzey, güneş almayan yer
zıpır : İri, büyümüş erkek çocuğu
zırzop : Kaba, patavatsız
zıppig : Kırağı
zırlamah : Ağlamak
zibil : Çöp, hayvan gübresi
zibilluh : Çöplük, hayvan gübrelerinin toplandığı yer
zil : 1. Kasil, palan ve semerin içine konulan ot, 2. Yeni ağaç sürgüsü, yeni ot filizi
zillenmah : Filizlenmek, yeşermek
zingir : Lokma
zıppig : Kışın ayazda yağan kar, zehir
zomp : Balyoz
zoppe : Sopa
zorbe : Zor kullanan kimse
zornak : Ağaçtan yapılmış sürgü, kapı anahtarı yuvası
zubun : Üç parça tekli özel giysi, sabahlık
zumzuh : Yumruk
zurbe : Kuş sürüsü, sürü, kalabalık
zuvah : Sokak.[217]

217. Ahmet Yapıcı; Abdurrahman Yapıcı; Süleyman Yapıcı; Doç. Dr. Tuncer Gülensoy, Doğu Anadolu Osmanlıcası; Etimolojik Sözlük Denemesi; Doğu Anadolu Türklüğü; Prof. Dr. Mehmet Eröz, İst. 1982; Prof. Dr. Ahmet Buran, Yard. Doç. Dr. Nadir İlhan, Elazığ Agzı Sözlüğü (Yayınlanmamış).

Aağı Mahalle 1940 (Mustafa Balaban Arşivi)

GELENEKLER, ATASÖZLERİ, DEYİMLER, MANİLER VE ŞİİRLER

Süleyman Kaplıca

EVLENME VE DÜĞÜNLER

Ülkemiz Ülkemizde olduğu gibi Palu'da da aile kurumuna ve akrabalık ilişkilerine çok büyük önem verilir. Aile fertleri, yakın ve uzak akraba toplulukları daima şefkat, muhabbet ve samimiyet duyguları içinde birbirine sımsıkı bağlanmış halde yaşarlar. Türk ailelerinin büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi Palu'da da evin reisi babadır. Emir ve irade hep ondan gelir. Aile reisi durumunda olan baba, kanatlarını aile fertleri üzerine açar, bir koruyucu gibi onları etrafına toplar.

Palu'da evlenme yaşı, kızlarda 16-20, erkeklerde ise 18-24 arasındadır. Evlenme yaşına gelmiş bir genç kız, istenilen ve uygun bulunan bir gence, işi, mesleği ve geçimini nasıl sağlayacağı dikkate alınarak verilir.

Palu'da, geleneksel olarak evlenme yaşına gelmiş gençler genellikle birbirini görmez, görüşmez ve konuşmazlar. Bu önemli olay, ancak aileler ve aile büyükleri arasında görüşülür, konuşulur ve karar verilir. Bunun dışında çok nadir olsa da kız kaçırma yoluyla evlenmelere de rastlanır.

Palu'da, genç kız ve erkeklerin, evlenmeleri ne İç Anadolu, ne de Batı Anadolu'da olduğu gibi gençlerin pınar başında, bağ ve bahçede, kapı önlerinde veya değişik mekânlarda görüşüp tanışmaları gibi olmaz.

1. İlk Adım Görücüler (Kız Beğenme)

Tavsiye edilen kızların evlerine ilk defa erkek annesi, halası veya teyzesinden oluşan en yakınlarından birkaç kadının görücü sıfatıyla gitmeleriyle başlanır. Bu ziyaretlerden kız tarafı, bazen haberdar edildiği gibi, çoğu zaman da haber verilmez. Kız evinin haberi varsa eve çeki düzen verilir, kızlar giydirilir. Kızlar kimsenin yüzüne bakmadan veya kimse ile konuşmadan misafirlere kahve getirir ve hizmet ederler. Görücüler, bu süre içinde kızları iyiden iyiye göz altından süzerler.

Eve dönülünce izlenimler aile büyüklerine anlatılır. Kız ya meth edilir veya yerilir. Şayet kız uygun görülürse, oğlan anası hiç elden kaçırmayalım, diyerek kocası ile görüşür ve kesin karar verilir. Bazen de delikanlının, gördüğü veya bildiği bir kızın olması halinde, bunu yakın bir sırdaşı ile konuyu annesine açtırır. Kız ve ailesi anne tarafından uygun görülürse, hoş bir zamanında, konuyu kocasına açarak; "*Bizim oğlanın gönlü falanın kızında, kız da çok hanım bir kız, ailesine de diyecek yok, bize de zaten böyle münasip bir gelin lazım. Eğer kader olmuş, Allah nasip etmişse oğlumuza isteyelim*" der. Karar verilince önce özel bir aracı gönderilerek karşı tarafın düşünceleri sorulur. Eğer olumlu cevap alınırsa teşebbüse geçilir. Aksi takdirde bu iş burada ya kapanır veya nadiren de olsa bir kaçırma olayı ile sonuçlanır.

2. Kız isteme ve Şerbet İçme

Beğenilen kızın evine, oğlan tarafından görevlendirilen tecrübeli ve saygı duyulan biri gönderilir. Kızın babasına uygun bir dille bu konu anlatılır. Bu durumu sezen kız, çoğu kez konuşulanları gizlice kapının arkasından dinler. Bu durumu kabulleniyorsa sevinir. İstemiyorsa üzülür. Kız tarafının isteği yoksa, oğlan tarafından gönderilen aracıya; "*kızımız daha küçüktür veya bir yakınımızın sözlüsüdür*" diyerek tatlı bir lisanla istek geri çevrilir.

Eğer bu isteme olayı, kız tarafına, kadın aracılar tarafından iletilmişse, hele birkaç defa gidilip gelinmiş ise, bu olumsuz cevap, kız anası tarafından şöyle dile getirilir; "*Kızım çok küçüktür. Bu söz burada söylendi, burada kalacaktır.*" Hele oğlan tarafından hoşlanılmamışsa, daha da hırçın bir üslupla; "*Allah kader etmişse bozsun. Anam gidin oturun yerinizde, bizde verilecek kız*

yok. Bir oda altınınız olsa, içinde çeyreğim yohtur."diyerek kesin bir tavırla istek reddedilir. Kız evinden olumlu cevap alınınca evlenmeye ilk adım atılmış demektir. Oğlanın baba, amca, dayı veya yakın akrabalarından bir kaç kişi kızın evine gidip, kızı resmen isterler. Bu durumda kız babası oğlan tarafından gelen aracıya; "*kader olmuş ve Allah nasip etmiş ise olur. Kadere hiç bir şey diyemeyiz. Ancak bizim de görüşecek ve danışacak adamlarımız var. Onlarla da görüşüp öylece karar verelim*" der. Bunun üzerine aracı; "*hay hay! Buna sözümüz yok ben yine gelirim*" deyip ayrılır.

Bunun üzerine, annesi kızın fikrini öğrenir. Kızın fikrinin olumlu olduğunu anlayan anne, kocası ve yakın akrabalarının da fikirlerini aldıktan sonra ikinci defa sonucu almaya gelen oğlan tarafına; "*kadere diyeceğimiz yok kader olmuşsa olur. Biz de bu işi münasip gördük*" der.

Olumlu cevabın arkasından kızın resmen isteneceği gün kız tarafına bildirilir. O gün oğlanın babası, amcası, dayısı, yakın akrabaları ve yakın komşuları ile birlikte kızın evine giderler. Beraberinde çay, yeterince şeker ve dil bağı da götürürler. Resmen kızı istemeye pazar veya perşembe akşamları gidilir. Kız evinde de yakın akrabalar ve komşular toplanmıştır. Kız ve oğlan taraflarınca önceden seçilen mütevazi iki kişi (kız ve oğlan tarafının sözcüleri) odanın üst başında ve yanyana otururlar. Söz ve sohbetten sonra, oğlan tarafının sözcüsü, gayet münasip bir dille; "*muhterem misafirler, biz buraya hayırlı bir iş için geldik. Allah'ın emri ve Peygamberin kavli ile falan beyin kızını, filan beyin oğluna zevceliğe, münasip görüyoruz, sizler de münasip görürseniz istemeye geldik*" der. Bunun üzerine de kız tarafının sözcüsü de; "*Allah kader etmişse biz de münasip görüyoruz*'der. Alınan bu hayırlı cevap üzerine, kız ve oğlan tarafının sözcüleri el tutuşup ayağa kalkar ve muhabbetle sarılırlar. "*Allah yüzlerini güldürsün, gün görüp, murat alsınlar*" derler. Cemaat de hep bir ağızdan "*amin*" der ve otururlar. Bu arada oğlan tarafından en genç olan biri, oradaki büyüklerin ellerini öper, diğerleri ile el sıkışırlar.

Bunun üzerine taraflar arasında önceden hazırlanıp kararlaştırılmış olan başlık, nişan ve çeyiz listesi orada olanlara sesli olarak okunur. Getirilen nişan (ziynet) eşyaları, oğlan tarafının sözcüsünce, kız tarafının sözcüsüne verilir. Kız tarafının sözcüsü ise bu eşyaları (nişan eşyaları) tek tek orada bulunanlara gösterir. Hemen arkasından şerbet içilir. Gösterilen dil bağı da kız babasına verilir. Eğer önceden taraflar arasında bu hazırlık yapılmamışsa, taraflar arasında işten anlayan birkaç tecrübeli kişi seçilerek bir başka odaya geçerler. Burada başlık, nişan ve çeyiz (cez) listesi ile varsa kızın kardeşine de bir halat verilmesi konusu tartışılarak hazırlanır. Verilecek halat genellikle, tabanca, tüfek, teyp, kol saati v.s. gibi eşyalardan birini oluşturur. Bu hazırlıklar bitirilince hemen cemaatin bulunduğu odaya geçilir. Burada hazırlanan liste okunur. Bunun üzerine, oğlan tarafının sözcüsü; "*biz can istemeye geldik, mal istemiyoruz, senin yükünü kabul ettik. Ancak bizim de diyeceklerimiz var, diyeceklerimiz kabul edilmez ise şerbeti içmeyiz*" der. Hemen başlık, nişan ve çeyiz listesinde, oğlan tarafınca fazla bulunan cins ve miktarlar üzerinde gerekli anlaşma sağlanarak kabullenilir. Bazen de hazırlanan listede hiç değişiklik yapılmadan, oğlan tarafınca aynen kabul edilir. Bu işlerin bitiminden sonra, dualar okunur. Nişan kız babasına verilir, sonra şerbet içilir. Dil bağı kız babasına verilerek, yapılacak olan nişan ve düğünün tarihi de belirlenir. Böylece taraflar birbirlerini tebrik ederek dağılırlar.

3. Nişan Bohçası ve Gelin Elbisesi

Evlenmenin ikinci önemli konusudur. Şerbet içildikten sonra, oğlan tarafına hazırlanan nişan bohçası, kız evine gönderilir. Bohçada genellikle, ziynet eşyaları, kız elbisesi ve parça ku-

maşlar bulunur. Bu zaman zarfında oğlan tarafı, çeyiz listesinde istenilen ve götürülmesi gerekli eşya kız evine gönderilir. Oğlan tarafına gönderilen eşyalara "*vec*", düğünden bir gün önce, kız evinden topluca oğlan evine gönderilen eşyalara "*cez*" (çeyiz) adı verilir. Kız tarafına gönderilen, nişan bohçası ile diğer eşyalar, düğüne bir hafta kala teşhir edilir. Bu süre içinde bütün eş-dost ve çevre halkı, bunları görmeye gelir. Her gelen beraberinde uygun hediyeler getirir. Bu hediyeler genellikle ev eşyası olarak verilir.

4. Çeyiz Yazma ve Nikah Merasimi

Çeyiz eşyası geldikten sonra, kız ve erkek evinde hızlı bir faaliyet başlar. Bütün hazırlıklar tamamlanmaya çalışılır. Bu hazırlıklar birkaç ay veya daha uzun sürer. Nihayet işler bitince sıra çeyiz yazmaya gelmiştir. Tarafların anlaşmaları sonucu kararlaştırılan bir günde oğlan evinin davetlileri topluluk halinde kız evine gider. Kız evinde de kendi davetlileri bulunur. Misafirler karşılanır, izzet ve ikramdan sonra davetlilerden mütehassıs iki kişi seçilir. Bunlardan yazısı güzel olan biri tarafında iki nüsha halinde nişan bohçası kısmında bahsettiğimiz teşhir edilen çeyiz eşyasının isimleri birer birer yazılır. Bilir kişiler tarafından her eşyaya ayrı ayrı değer biçilir ve bu değerler eşyanın karşısına yazılır ve toplamı tespit edilir. Yazım işi bitince, listenin altına, kız babası, oğlan babası, listeyi yazan ve orada bulunanlardan birinin ismi yazılarak imzalanır. Yazılan bu liste gelin sandığının en altına bırakılarak ölünceye kadar saklanır. Bu listedeki eşyalar evlenecek olan kıza aittir. Ölüm ve boşanma hallerinde geri alınarak tamamen kıza verilir.

Bu işlemler bitince çeyizi yazana, kız tarafı, eşyaları gösteren yaşlı kadına da oğlan tarafı bahşiş verirler. Bir taraftan çeyiz yazılırken diğer taraftan dini nikâh işlerine başlanılır. Bu iş tanıdık veya mahalle imamı öncülüğünde yapılır. Genellikle nikâhta evlenecek kız ve erkek bulunmaz. Bunlar adına her iki tarafın vekili ve iki şahid huzurunda nikah kıyılır.

Evlenecek olan erkeğin vekâleti önceden alınmıştır. Kız tarafının vekaleti ise genellikle nikâh esnasında alınır. Her iki tarafın vekilleri ve iki şahit, imamla birlikte harem tarafına girer. Gelinin bulunduğu oda kapısının önünde kızın vekili kapı arkasında bulunan kıza hitaben, "*Nikâhın kıyılması için beni vekil tayin ediyor musun?*" diye sorunca içeriden bir müddet ses gelmez. Hıçkırıklarla dolu sessiz bir ağlama duyulur. Nihayet içeriden ağlamaklı bir sesle evet cevabı gelir. Bu üç defa tekrarlanır. Cevap alınınca şahitleri sağına ve soluna vekilleri ise karşısına alan imam efendi tevbe, istiğfar ve yapılan duadan sonra kız vekiline kızı isteyen kişiye zevceliğe vermeyi, oğlan vekiline de kızı zevceliğe kabul edip etmediklerini sorar. Aldığı olumlu cevaptan sonra; "*Biz dahi ahkâm-ı meşrude dairesinde akd-i nikah eyledik*" der. Yapılan duaya cemaat hep birden âmin der. Okunan aşr-i şeriften sonra misafirlerin hayır ve uğur temennisiyle ve şerbetlerin içilmesiyle cemaat dağılır.

5. Düğüne Hazırlık

Düğün günü, taraflar arasında daha önceden tespit edildiğinden, zengin aileler, şenliklere birkaç gün önceden başlarlar. Düğüne bir hafta kala, oğlan tarafından görevlendirilen, yaşlı bir kadın, bütün eş, dost ve kapı komşuları düğüne davet eder. Bu davetlerde düğüne davet edilenlere birer şeker verilir. Düğüne mazeretleri dolayısıyla gelemeyecek olanlar, şekeri almaz, "*Allah yüzlerini güldürsün, gözleri aydın olsun*" derler. Şeker almayanların düğüne gelmeyeceklerinden, gelmeyecek olanların sayısı da belirlenmiş olur.

Şenlikler düğün evinin önünde veya eve yakın bir meydanda yapılır. Şenliklerde genellikle davul zurna veya klarnet başta olmak üzere diğer müzik aletleri de kullanılır. Davulcu ve zurnacının ilk görevleri davetlileri karşılamaktır. Uzaktan bir davetli kafilesinin geldiğini gören davul

ve zurnacı, hemen karşılama havasına geçerek gelenlere doğru yürür, yaklaşınca misafirlerin önü sıra düğün evinin önüne kadar gelir ve bahşişlerini alırlar. Genellikle saz ekibini etrafında sesi güzel olan bir kaç kişi bulunur ve sazlara eşlik ederler. Günümüzde olmasa da eskiden bazı düğünlere kadın kılığına girmiş köçek bulunurdu. Davetliler genellikle akrabalar, komşular, tanıdıklar ve memleketin ileri gelenlerinden oluşurdu.

6. Kına Gecesi ve Saç Kesme

Kına gecesi düğün günün arifesinde, oğlan evinde erkekler, kız evinde kadınlar tarafından yapılır. Düğün evinde bu gece daha çok kalabalık toplanır, tüm davetliler gönüllerince eğlenirler. Eğlence tüm coşkusuyla devam ederken güveyi (damat) de son derece şık olarak sağdıç evinden eğlence yerine getirilir. Oyunların oynandığı sırada zorla da olsa bir ara damat oynatılır. Bu oyunları kına gecesine gitmeyen kadınlar tarafından damlardan veya pencerelerden izlenir. Eğlence gece geç vakitlere kadar devam eder.

Kadınlara ait kına gecesi ise kız evinde yapılır. Bu geceye hem kız evi hem de oğlan evi kendi akraba, komşu ve tanıdıklarıyla katılır. Eğlence esnasında ortaya bir yastık konarak gelin, sağdıcı tarafından üzerine oturtulur. Oğlanın kız kardeşi veya teyzesiyle birlikte tecrübeli bir kadın tarafından gelinin el ve ayak parmaklarına kına yakılır. Kınadan sonra gelinin makas değmemiş saçları taranarak biraz kesilir. Kına yakılırken bir kız tarafından tepsiye bırakılan mumlar yakılır ve oynanır. Kına ve saç kesme bitince, tepsi davetliler arasında gezdirilerek para toplanır. Toplanan bu paralar geline verilir. Kına gecesinde, oğlan tarafından gelen ve gelini süsleyen kadınlara "*yenge*" adı verilir. Kadınlar arasındaki eğlence kız evinde de gece geç vakitlere kadar devam eder.

7. Düğün Alayları

Bütün bu eğlencelerden sonra şafakla birlikte düğün evinde bir telaş ve faaliyet başlamıştır. Oğlan evinde bir araya gelen kadınlar kına gecesi eğlencesinden sonra sabaha kadar düğün yemeği hazırlıklarını yapar.

Gelin evi yakın ise alay yaya olarak gidip gelir. Gelin uzak yerden getirilecekse düğün alayının hazırlıkları biraz daha büyük olur. Eskiden gelin için güzel bir at hazırlanırdı. Kuşanmış atlar eşliğinde gelin ata bindirilerek getirilirdi. Şimdilerde ise hemen hemen her davetli kendi taksisi yoksa kiraladığı taksilerle, düğün sahibinin kiralamış olduğu otobüs veya birkaç minibüsle düğün alayı oluşturulur. Davul ve zurna eşliğinde kız evine varılır. Gelenler kız evininin önünde tek tek karşılanır. Biraz da kız evinin önünde yapılan şenliklerden sonra gelin, göz yaşları içinde anne ve babasının elini öperek sağdıç tarafından dışarı çıkarılır. Özel hazırlanmış at veya araca bindirilerek aynı şekilde neşeli bir hava içinde değişik yollarda geri dönülür. Gelin oğlan evinin dış kapısından geçirilirken eskiden beri alışıla gelmiş bazı adetler yapılır. Gelin kapının önünde iken, oğlanın en yakınlarından biri dama (evin çatısına) çıkarak, önceden hazırlanmış olan leblebi-üzüm-şeker karışımını yukarıdan, gelinin başına döker. Kapıdan içeri girmeden eline bir yumurta verilerek, kıbleye döndürülür ve yumurtayı duvara vurarak kırar, kapı eşiğine bırakılan ağaç bir kaşığı sağ ayağıyla kırar ve yine sağ ayağıyla içeri girerken, el üstünde tutulan Kuran-ı Kerim'in altından geçirilerek odaya alınır. Bazen yemekten önce Mevlid-i Şerif de okutulur.

Oğlan evine gelinin gelmesinden sonra hazırlanan babiko, içli köfte, güveç, kavurma, etli sarma, dolma ve ekşili dolma, etli taze veya kuru fasulye, pilav ve zerdeden oluşan düğün yemeği yenilir. Yakın akrabaların dışında erkekler tebrik ederek dağılır.

Gelin getirildikten sonra sadece kadınlar evin içinde eğlenmeye devam ederler. Şarkı ve türküler söylenir, genç kızlar sırayla oyuna kaldırılır. Bazen sağdıç gelini alarak gelin odasında istirahat ettirir ve gereken öğütleri de vermeyi ihmal etmez. Yalnız oğlan tarafının yakınları ayrılmaz, kalırlar. Bundan sonra kadınların yemekleri verilir. Yemekler yendikten sonra, bütün misafirlerden oğlan annesi, babası, kardeşi ve çok yakınları tarafından daha kıymetli olacak şekilde halat adı altında verilen paralar toplanır, takılar takılır. Toplanan paralar sayılıp geline verilir oğlan anne ve babası halat olarak daha ziyade birer bilezik veya altın verirler. Bu eğlence akşama doğru biter ve misafirler dağılır.

Damat yakın komşulardan birinde veya sağdıç evinde, yakın dost ve arkadaşlarıyla oturmaktadır. Sağdıç, yanında getirdiği berberle, damadın saç ve sakal tıraşını ettirir. Berbere sağdıçla, orada bulunanlar tarafından bahşiş verilir. Bazen de sağdıçtan habersiz, damadı arkadaşları gizlerler (kaçırırlar) istedikleri bahşişi sağdıçtan aldıktan sonra geri getirirler. Akşam yatsı namazından sonra gelini, gelin odasına sağdıç hanımı getirip oturtur. Gerekli bilgi ve tavsiyeleri yaptıktan sonra, sağdıç hanımı odadan çıkar ve beyini (sağdıcı) çağırtır. Odanın hazır olduğunu bildirir. Bunun üzerine sağdıç damadı odasına gönderir. Oğlan evinde beklemekte olan yakın kadın ve erkek davetlilerde oğlanın anne ve babasının gözlerini aydınlar, çiftlere mutlu ve mesut olmaları temennisi yapılarak düğün evinden ayrılırlar. Damat odada iki rekât namaz kılar ve geline altın takarak hediyesini verir. Sabah damat dışarı çıkıp, sağdıcın yanına döndükten sonra, sağdıç tarafından oğlanın babasının gözleri aydınlanır.

DOĞUM

Çocuk doğunca, akrabalar ve komşular ziyarete gelirler ve çocuk için hediyeler verirler. Eskiden yeni doğan çocuğu kırk gün boyunca evden çıkarılmazdı. Evden dışarı çıkarılırsa uğursuzluk sayılırdı. Yeni doğan çocuğa üç gün isim verilmezdi. Bu üç gün içinde çocuğun ismi, erkek ise Muhammed, kız ise Fatma olarak kalırdı. Üç günden sonra, çocuğa uygun görülen bir isim verilirdi. İsim verilirken çocuğun kulağına ezan okunur ve ismi üç defa tekrarlanarak söylenirdi. Yeni doğan çocuk için eskiden evlerin tavanındaki ağaç direklere bir çift demir halka monte edilir ve ipler bu halkalardan geçirilerek odanın ortasında tavana asılı beşik yapılırdı. Yine çocuğu yerde sallamak için ağaçtan yapılmış beşikler kullanılırdı.

Çocuğun Kırkının Çıkarılması

Çocuğun doğumundan kırk gün sonra yakınları evde toplanırlardı. Eskiden, çocuğun doğumuna yardımcı olan kadın (ebe) tarafından veya büyük annesi tarafından çocuk hazırlanır ve kırk defa İhlas suresi okunur ve çocuğun başına kaşık ile kırk defa su dökülür. İleride başarılı olması için dua edilirdi. Çocuğun kırkı bu şekilde çıkarıldıktan sonra ancak evden dışarıya çıkarılırdı.

Hedik Dökme Töreni

Hedik: Buğday tanelerinin nohut ile birlikte haşlanması ve süzülmesi ile hazırlanan bir yemektir.

Hedik dökme töreni, çocuğun ilk dişleri çıkmaya başladığı zaman yapılan bir törendir. Bu tören çocuğun akrabaları ve komşu kadınların toplanmasıyla yapılır. Çocuk giydirilip süslenir, genç kızlar oyunlar oynar, şarkı söyleyip eğlenirler. Hedik hazırlandıktan sonra çocuk salonun ortasında, yerden hafif yüksek tabureye oturtulur ve etrafına bir örtü yayılır. Bu örtünün üzerine çeşitli eşyalar dizilir (tarak, saat, makas, para, altın, kalem vs.). Hedik dökme esnasında çocuk hangi eşyayı eline alırsa ilerde onunla ilgili bir mesleği seçeceğine inanılırdı. Hedik dökülmeden önce çocuğun başının ortasına hedik birikmesini sağlayacak kadar, tepe kısmı çukurlaştırılan bir külah takılırdı. Hedikler, dökülme-

ye başlayınca, etraftakiler örtüye yayılan hedikleri kaparak yerlerdi. Bu arda dişleri güzel olan genç kızlardan biri çocuğun başındaki külahı ağzı ile kaparak dışarı kaçar, herkes onun peşinden bağırarak koşturur ve ağzından külahı alınır. Külahın üzerinde biriken hedikler veya yedi tane hedik parçası bir ipe dizilerek çocuğun boynuna takılır. Tören, hazırlanan çerezlerin hedikle yenilmesi eşliğinde çeşitli eğlencelerle devam ederdi. Çocuğun hedik törenine gelenler tarafından verilen hediyelerle tören sona erer.

SÜNNET VE SÜNNET DÜĞÜNLERİ

Palu'da erkek çocuk dünyaya geldiğinde veya sünnet çağına ayak bastığında bir kirve seçilir. Eş, dost veya akrabadan herhangi bir erkek kirveliğe talip olur. Kirve seçildikten sonra sünnet günü kararlaştırılır. Sünnete eli en hafif diye şöhret kazanmış özel sünnetçi çağrılır. Sünnet törenine eş dost, komşu ve akrabalar davet edilir. Sünnet sabahı çocuğa baştan aşağı yeni elbiseler veya özel sünnet kıyafetleri giydirilir. Kirve de çeşitli hediyelerle birlikte sünnet evine gelir. Genellikle çocuğa verilen hediyelerin başında bir kol saati gelir.

Sünnet edilecek çocuk, sünnetin korkusundan kaçmaya veya ıssız yerlerde saklanmaya çalışır. Vakit gelince sünnetçinin isteği üzerine çocuk içeri alınır. Bu sırada kirve çocuğu cesaretlendirmek için hediyesini verir. Daha sonra odanın münasip bir yerine hazırlanmış yastık üzerine oturtularak kirve usulüne uygun olarak çocuğu sıkıca tutar. Bu kişi artık ölünceye kadar o çocuğun kirvesi olur. Çocuk büyüdüğü zaman bile o kişiye kirve diye hitap eder ve saygı gösterir. Sünnetçi çocuğun karşısına otu¬rur ve tekbir getirmeye başlar. Odada bulunanlar da tekbire iştirak eder. Tekbir bittiğinde odadan bir feryat kopar... Bu feryat sünnet işinin bittiğini gösterir. Çocuğun yarası sarılır ve özel hazırlanmış yatağına yatırılır.

Bundan sonra genellikle erkeklerin bulunduğu kısımda mevlit okutulur, yemekler yenir ve davetliler sünnet sahibini tebrik ederek dağılır. Kadınlar ise yemekten sonra gece geç vakitlere kadar kendi aralarında eğlence düzenler, bu arada gelen davetliler de getirmiş oldukları hediyeleri çocuğun yatağının başı ucuna bırakırlar.

Sünnet olan çocuk tamamen iyileşince kirve ile karşılıklı davetler yapılır ve karşılıklı hediyeler gönderilir.

ÖLÜM VE CENAZE

Palu'da, ileri yaştaki kimselerle, uzun süre yatalak olan hastaların ölümü tabii karşılanır. Bunun yanında genç, acılı ölümler ise bütün Palu halkını çok üzer. Ölüm hadiselerinde akraba, komşu, eş, dost hepsi yardıma koşar.

Bir ölüm olayı halinde minarelerden Salat-u Selam okunur. Halk bu suretle sorar soruşturur ve vefat eden kişinin kim olduğunu öğrenir ve ona göre yardıma koşar.

Bir kişinin vefatı anında yapılan ilk iş cenaze yıkanmadan önce mezar kazılması ve mezar ağaçlarının hazırlanmasıdır. Cenaze yıkandıktan sonra evde tutulmaz ve hemen camiye getirilir ve musalla taşına konur. Akşamdan vefat etmişse camide bekletilen cenaze için Kur'an-ı Kerim'in tümü cemaat tarafından okunarak hatim indirilir. Bu arada cenaze namazı kılınmadan önce ıskat-ı salat çevrilir.[218]

Cenaze namazı kılındıktan sonra mezarlık yakınsa omuzlar üzerinde mezarlığa kadar götürülür. Mezarlık uzaksa şehir dışına kadar omuzlar

218. Iskat: Ölmüş bir kimsenin ergenlik çağına girdikten sonra, tutamadığı oruç ve kılamadığı namazları münasebetiyle fidye üzerinden günahlarının affedilmesi ümidiyle fakirlere verilen sadaka.

üzerinde taşınıp hazır bulunan bir araç ile defnedileceği mezarlığa götürülür.

Cenaze defnedildikten ve telkin okunduktan sonra bütün cemaat cenaze evine gelir. Üç gün boyunca taziye için gelenler tarafından Fatihalar ve Kur'an-ı Kerim okunur. Daha önceleri cenaze evindeki taziye oturuşu ikindi namazından sonra okunan Yasin suresiyle bitirilir ve ev sahiplerinin dinlenmesi sağlanırdı. Taziye evine üç gün boyunca komşu ve tanıdıklar tarafından devamlı yemek gönderilerek taziye sahiplerinin yemek yapmasına fırsat ve izin verilmez.[219]

DEMEDAN

Demedan, özellikle aralık ayının 23'ünde başlayıp, kış aylarında fakir aileler ile durumu iyi olan ailelerin yardımlaşmasını sağlamak amacıyla bir araya gelen üç-beş kişiden oluşan bir guruptur. Bir araya gelen bu gurubun görevi, kendilerini tanıtmadan akşam karanlığından sonra durumu iyi olan ailelerden özellikle yiyecek yardımı toplayarak önceden tespit edilen mahalle odasına getirerek fakirlere dağıtmaktır.

Yiyecek istemeye çıkan demedan gurubu şöyle hareket ederdi: Mahallede durumu iyi olan ailelerin ya pencere, kapı veya damdaki bacalara yaklaşarak gurup içinden biri iki elinin işaret parmağını burnunun yanlarına vurarak nı-nı-nı diye bir ses çıkarar şu maniyi okurlardı:

Demadan geceleri
Gezeriz baceleri
Verene bir oğlan olsun
Vermeyen körocak kalsın.

Ev sahibi Demedan topluğunun geldiğini anlar "*Ne istiyorsunuz?*" diye evinden seslenir. Demedan gurubu her evden ne isteyeceklerini daha önceden tesbit ettikleri için isteklerini iletirler. Bu şekilde evler dolaşılırdı.

Toplanan malzemeler mahalle odası sahibine teslim edilir, cinslerine göre tasnif edilir. Fakirlere dağıtılacak olan malzemeler ayrılır, diğer malzemelerden evin hanımı tarafından yemek hazırlanırdı. Akşamleyin mahallenin bütün sakinlerine mahalle odasında hazırlanan yemek ikram edilirdi. Daha sonra koyu bir sohbet başlar, günlük olaylar tartışılır, cenknameler okunurdu.

Böylece bir kış mevsimi, yardıma muhtaç ailelerin bazı ihtiyaçları bu demedan gurubu tarafından temin edilirek bir dayanışma içinde geçmiş olurdu.[220]

MUSİKİ

Palu'nun kendine has bir musikisi yoktur. Genellikle Harput ve Urfa musikisi icra edilir. Son yüzyıl içinde musiki alanında Palulu birçok sanatçı yetişmiştir.

Harput Musikisini en iyi icra eden Enver ve Paşa Demirbağ kardeşler de Palulu'dur.

Bunların dışında sesi güzel olup, Harput ve Urfa musikisini icra edenler arasında; Hakkı Paşa (Demirbağ, Enver Demirbağ'ın babası), Klarnetçi Recep Ağa (Karabulut), Kör (ama) Hafız Bekir, Nacar Mevlütgilin Hafız, Duacığilin Hacı Hafız, Hafız Sadık, Kaçurma gilden Dayı Abdulbaki, Zeze Hakkı, Dergogilin Kör Hafız, Hacı Niyazi Keser, Arabacı Aziz, Hasikonun oğlu Ali Aydın, Harpunklü Dursun ve Ekrem, Meymergilin Kadri Düztaş, Abdurrahman Yapıcı ve Zülfü Demirtaş'ı sayabiliriz.

219. Ömer Sami Yapıcı, Palu Bülteni, yıl: 1984, sayı 5-7,9.
220. M. Bahti Yıldırımtaş Palu Bülteni, yıl: 1985, sayı 11.

ATA SÖZLERİ VE DEYİMLER

Acı acıyı, soğuk su sancıyı keser.
Adamın kafasına vurmuşlar, ah arkam demiş.
Ağanın malı gider, hizmetçinin canı gider.
Ağır gelin, sağır gelin, çorba taştı savur gelin.
Ağır ol ki batman gelesin.
Ağzı açıh ayran dellosu
Ağzı kulaklarına varmah
Ah ah bir çuval kâh, ben yiyem sen otur bah.
Akıl dağıtılanda nerdedin
Aklı beş karış havada
Aklı pohuna karışmak
Aklını otnan yemah
Ali kıran baş kesen
Allah dağına göre karını verir.
Allah insanı yazın ayransız, kışın yorgansız, ahirette imansız etmeye.
Alma alı, satma kırı, ille doru, ille doru
Alte gelen ya ölür ya hasteler.
Analuğ, vurdi sırtıma yumaluğ.
Aparma el malını, aparırlar malını.
Arif isen bir gül yeter kokmaya, hoyrat isen gir bahçe yıkmaya,
Armut piş, ağzıma düş.
Artık mal göz çıkarmaz.
Aslan postunda yakışır.
Asluhu nesluhu
At almadan arluh yapma.
Ateş almağa gelmah
Atını itini nallamah
Aynan yoksa komşuna bak.
Ayranım budur, yarısı sudur, içersen de budur, içmezsen de budur.
Ayranım ekşidir diyeni gördün mü?
Bağda gezerem, uçan kuştan hille sezerem.
Bana baht ver, tahtım hazır.
Başın sağluği, dünya varluği.
Bekle bite çoğala, hasta yiye sağala.
Beleş lohmeye her kes gider.
Ben yanarım evladıma, o da yanar evladına.
Besle aşınla oynasın aşınla
Bibi tencerenin dibi.
Bir söyle, iki dinle.
Bit pireyi sırtlamış
Boş anbar, dipsiz ölçek, ölç ha ölç.
Buldu köyü köpeksiz, başladı gezmeye deyneksiz.
Büyük dağın büyük dumanı olur.
Büyük kapının büyük halkası olur.

Cahilin alim katında sözünün miktarı yok.
Kendi eşek, giydiği çul, başının yuları yok.
Canı acıyan eşek, attan ileri gider.
Cemaat çok konuşma, bir söyle iki dinle.

Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme.
Çalı çırpı ile ev yapılmaz.
Çalı, tepesinden sürüklenmez.
Çay ağzında mal kazanan sel için, ihtiyar herif genç kadın alır el için.
Çayı görmeden paçayı sıvama
Çıra dibine ışık vermez.
Çocuğa işi veren, ardından kendi gider.
Çok verdin arsız olur, aç koydun hırsız olur.

Dadsız aşe, duz neylesin. Akılsız başe söz neylesin.
Deliğine giremez kuyruğuna sarat süpürgesini bağlar
Dil söyler saklanır, baş belaya katlanır.
Dilin olmasa kargalar gözün çıkarır.
Doymadığın yerde açlığın belli etme.
Duvarı nem, insanı gam yıkar.
Düğün arpası ile at beslenmez.

Ekmeğin büyüğü hamurun çoğundan olur.
El atına binen tez iner.

El eli yıhar, el döner yüzü yıhar.
El öpmekle ağız aşınmaz.
El yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider.
El, elin eşeğini yırlaya yırlaya arar.
Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde gelmez.
Eli işte gözü oynaşta
Elin atıyla yola çıkan daima yaya kalır.
Enişte, sakali bulamaçte, arhale beni yokuşte.
Erkeği iş başında, köpeği leş başında gör.
Erken kalkan yol alır. Erken evlenen döl alır.
Eski çuvala yeni kulp, yeni baştan kulpe kulp.
Eşekçiye peşenkçi, kör kıza da bir işçi
Et kokar tuz çare, tuz kokar ne çare.
Etme kulum bulursun, meğer etmemiş olasın.
Eze ekmeği teze.

Geçinin vağdesi dolarsa, çobanın ekmeğini yer.
Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

Hadsize haddini bildirmek, öksüze kaftan giydirmek gibidir.
Haral doldu, çuval doldu, torba sana ne oldu?
Hayden gelen huya gider.
Hayr etmişsen baş et.
Hayrı hıyar etme.
Her gözden yaş, abdaldan zekât beklenmez.
Her rast geleni Hızır bil, her geceyi Kadir bil.
Hers geldiği zaman göz kararur, hers kahduğu zaman üz kızarur.

İyi evlat, ana babasını vezir, kötüsü rezil eder.

Kaşık ile aş verip, sapı ile göz çıkarma.
Keçel derman etse, kel başına sürer.
Keçinin uyuzu gözenin puvarından su içer.
Kedi nedir ki budu ne ola.
Kendi başını düzemeyan, gelin başın düzermiş
Kendini saman çöpüne bağla
Keramet mıhtadır, nalda ne var. Söyleyen yürektir dilde ne var.
Kerpiç oturmuş, taşın haline yanar.
Kör köre cırı der. Barmağını dürt der.
Kötü insan iyi olmaz, ölüm yalan olmaz.
Kurdun boynuna kuyruk asılmaz.
Kurttan yer, sahibiden ağlar
Kurttan yersin, sahibinden ağlarsın.
Kuştan korkan darı ekmez, ekse de hayrını görmez.

Mart, degeneğini at, nerde düştü orda yat.
Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
Martta tezek kurur, nisan'da seller yürür.

Odunun sahle mart ayına, ekmeğin sahle kurt ayına (nisan).
Oğlan babasından öğrenir sohbeti, gezmeyi.
Kız anasından öğrenir sofra dizmeyi.

Ölmüş eşek kurttan korkmaz.

Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın
Pire ölme, kenger bite.
Pisink boğmecesine girmiş

Samanın (malın) fazla ise torbanı başına tak.
Sarat süpürgesini kendi kuyruğuna bağlar.
Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmuz.
Seni bilen bilür, bilmeyen bi deste menoşe sanur.
Suyun durgunundan, insanın önüne bakanından kork.
Suyun yavaş yavaş akanından, insanın yere bakanından korkulur.

Şişman zayıf olana kadar, zayıfın canı çıkar.
Şubatın arpası, martın sıpası rast gelirse baş olmaz.

Tosbağa ağaca çıkınca işin olur.

Üste gelen üsteler, evi barhi desteler.
Üzümün koresine bahme, bahtımın alasına bah.

Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.
Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.
Yemeği gördün koş, zopayı gördün sıvış.
Yeter ki bekmezin olsun, sineği Bağdat'tan gelir.

Zulmuyle abad olan, ahiri berbat olur.[221]

221. Palu Bülteni, sayı: 1-29, Yıl: 1983-1990.

MANİLER

Kara erik çağala
Yiyem yaram sağala
Bu yare dost yaresi
Meğer ölem sağala

Oy çeperler çeperler
İçinde alınçeler
Bir yanın kurt kuş yesin
Bir yanın karınçeler

Armut dalde dal yerde
Bülbül öter her yerde
Felek bizi ayırmış
Her birimiz bir yerde

Gel gidek taş ayvana
Sekisi hoş ayvana
Sen söyle ben ağlayam
Yaş dökek o ayvana

Mendilim yele yele
Yolladım gurbet ele
Yedi mendil çürüttüm
Göz yaşım sile sile

Etmişsen verem beni
Tanımaz gören beni
Kâbe'ye nasip olsun
Bu dertle soran beni

Sarı şitil sorarem
Yitirmişem ararem
Deme ki unutulmuşsan
Her gelenden sorarem

Sarı yazma sarısı
Almışam baş ağrısı
Baş koyam yar dizine
Çıksın başım ağrısı

Çayır ince biçilmez
Su bulanık içilmez
Bana dediler yardan geç
Yar şirindir geçilmez

Palu üç dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Hak gülümü saklasın
Bir yarim var içinde

Bir dalda iki geyraz
Biri al biri beyaz
Kurban olduğum Allah
Seveni sevene yaz

Karanfilem biberem
Ben hepizden dilberem
Yüzüzü asmayın
Kervan gelir giderem

Elma dalde dal yerde
Dal boynunu eğende
Allah yolunda beş kurban
Elim eline değende

Elmalar allanıyor
Dallarda sallanıyor
Şu benim nazlı gülüm
Acep kimlerde eğleniyor

Ah dedim ah tükendi
Çırada yağ tükendi
Bu benim cahil ömrüm
Ahla vahla tükendi

Asker oldum piyade
Bülbül öter her yerde
Felek bizi ayırmış
Her birimiz bir yerde

Murata mani yazdım
Maniyi yeni yazdım
Murat bahane oldu
Aslında seni yazdım

Süleymaniye

Mektup yazdım kış idi
Kalemim gümüş idi
Çok mektuplar yazardım
Parmaklarım üşüdi

Dut yedim tuttu beni
Tuttu kuruttu beni
El oğlu değil misin
Gettin unuttun beni

Kekliğim git ot getir
O yardan haber getir
Eğer o yar gelmezse
Bileğinden tut getir

Ateş koydum mangale
Zülüf döndü çengele
Sen orada ben burde
Nasıl bende can kale

Karanfil deste beni
Sen ettin haste beni
Garip bülbüller gibi
Koydun kafeste beni

Oy çeperler çeperler
Çepere su seperler
Uzak yoldan geleni
Sevip sevip öperler

Ocağımda külüm yoh
Kafeste bülbülüm yoh
Ben senden ayrılalı
Ağlamadık günüm yoh

Çay sıra, çeper sıra
Yarim gitmiş Mısır'a
Post giyip abdest alam
Gideyim arka sıra

Karanfilin tohumu
Yitirmişem uyhumu
Baş koyan yar dizine
Alam seher uyhumu

Sabahın ilk ezanı
Çağır mektup yazanı
Ya Rabbi sen kavuştur
Hasret ile gezeni

Çay önünü bağladım
İri ifah ağladım
Dediler yarin geliyor
Koçu kurban bağladım

İncir yemez imişem
Sedefe dizilmişem
Ben senin derdinden
Bu hallere düşmişem

Ardıç kökten kurursun
Dipden sürgü verirsin
Bahtılı mektup seni
Gidip yarı görürsün

Çıh daldan uşne düşür
Dibinde kahve büşür
Her buredan geçtuhçe
Beni aklına düşür

Bağdanozu dererler
Al güneşe sererler
Bahtılı o adama
Sevdiğine verirler

Bağdanoz bağlamazdım
Bileydim ağlamazdım
Bileydim sonum budur
Yare bel bağlamazdım

Mendilimi yel aldı
Sokakları sel aldı
Küçükten bir yar sevdim
Onu da eller aldı

Sarı kavunu dildim
Bıçağı kamda sildim
O ne hoş gecelerdi
Yar söyledi ben güldüm

Mele koyunum mele
Sesin odama gele
Koçu kurban demişem
Yavrum gurbetten gele

Yüzüğüm kaş istiyor
Cevahir taş istiyor
Geceler uzun olmuş
Yanım yoldaş istiyor

Üzüğün kaşı benim
Cevahir taşı benim
Bu uzun gecelerde
Yanın yoldaşın benim

Çeşmenin altı yoldur
Biri sağ biri soldur
Kurban olam o yola
Yarim geçtiği yoldur

Mercemek sirelendi
Ölçülüp kilelendi
Yavrum evden çıhalı
Benzime kül elendi

Kaleden inene bah
Çarh gibi dönene bah
Muradı hasıl olmuş
Çırası yanana bah

Kale dibinde tandır
Yandır Allah'ım yandır
Beni bir güvercin et
Yarin göğsüne kondur

Gel gidek taş ayvana
Sekisi hoş ayvana
Sen söyle ben ağlıyam
Yaş dökek o ayvana

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Ayırdı zalim felek
Derde bağladı beni

Bu dağın adı nedir
Gülün muradı nedir
Dediki gülün geliyor
Göreydim dadı nedir

Arpa serdim az kaldı
Ördek uçtu kaz kaldı
Merak etme beni gönül
Kavuşmaya az kaldı

Arpa orağa geldi
Zülüf tarağa geldi
Kalkın selama durun
Yarim konağa geldi

Karanfili oydurdum
İçine gül koydurdum
Ben senden ayrılalı
Gül benzimi soldurdum

Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Selvi boylum gelince
Şen olur benim gönlüm

Karanfil ekilende
Tohumu dökülende
Saçlarından bir tel ver
Kefenim dikilinde

Karanfil eker misin
Bal mısın şeker misin
Dünyada yaptığını
Ahirette çeker misin

Kare tutun karesi
Üzünde il yaresi
Sevdiğimiz yar değil
Başımızın belası

Mektup yazdım alesen
Okiyesen gelesen
Mektup eline değdi
Durmayesen gelesen

Süleyman Kapıcı

Sarı ipek sararem
Ütürmişem ararem
Sanma ki unutmişem
Her gelenden sorarem

Mendilim yele yele
Yolledim gurbet ele
Yedi mendil çürüttüm
Gözyaşım sile sile

Ter sinemi, ter sinemi
Bürümüş ter sinemi
Felek çarhın kırılsın
Her işin tersine mi?

Yara sızılar yara sızılar
Ok değmiş yara sızılar
Yaralının halinden
Ne bilsin yarasızlar

Ateş koydum mankale
Zülfün değdi çankale
Sen orede ben burde
Nasıl bende can kale

Al yanahtan, al yanahtan
Gül kokar, al yanahtan
Dalda yaprah kalmadı
Yarama bağlamahtan

Denizler coşa geldi
Göz yaşı çağlamahtan
Gidin o yara deyin
Düştüm elden ayahtan

Bu dağda maralım var
Kime ne zararım var
Ben senden ayrılalı
Ne gece uyhım gelir
Ne gündüz kararım var.[222]

ŞİİRLERDE PALU

PALU

Halep yollarında kervanın vardı
İpek yolu diye ünvanın vardı
İllere kol salan tüccarın vardı
Kem nazar mı değdi ey koca Palu?

Yetmişbin hanelik evlerin vardı
Üçyüz altmış pare köylerin vardı
Serhad boylarında erlerin vardı
Kem nazar mı değdi ey koca Palu?

Güneydan kuzeye asvatan vardı
Ülema meclisi pirlerin vardı
Gönül irşad eden dillerin vardı
Kem nazar mı değdi ey koca Palu?

Ahmet YAPİCİ

SEVERİM PALUMU

Severim ben vatanımı yurdumu,
Hele bir de doğduğum yer olunca.

Severim ben bahçesini bağını,
Hele bir de ilkbaharda olunca.

Severim ben kal'asiyle surunu,
Hele bir de burca varıp durunca.

Severim ben kıvrım kıvrım suyunu,
Hele bir de gök mavisi olunca.

Severim ben kır, bayırı, yolunu,
Hele bir de mehtaplarda olunca.

Severim ben doğduğum yer Palu'mu,
Hele bir de ana bağrı olunca.

Ahmet YAPİCİ

222. Sinan Yapıcı ve Palu Bülteni, sayı: 1-29, Yıl : 1983-1990.

KADERİNDİR DİYEBİLİR MİYİZ?

Dününle bugünü sorabilir miyiz?
Bahtı kara deyü anabilir miyiz?
Sana hala Palu diyebilir miyiz?
Kaderindir senin diyebilir miyiz?

Yıllarca sana kem göz ile baktılar,
Bağrından çıkanlar hep seni yaktılar,
Palu, Palu diye çokça laf ettiler,
Kaderindir senin diyebilir miyiz?

İcabında hiç çekinmeden yaktılar,
Çadır misali yerden yere aldılar,
Ocak başına kazma ile girdiler,
Kaderindir senin diyebilir miyiz?

Son darbeyi insafsızca vurdular,
Vampir misali kan damarın yardılar,
Kırmızı kalem ile Palu yazdılar
Kaderindir senin diyebilir miyiz?

Ahmet YAPİCİ

ESKİ PALU'YA ÖZLEM

Eski Palu nerde senin dizi dizi evlerin
Taş döşeli kıvrım kıvrım ince giden yolların

At üstünde cevlan edip cirit atan erlerin
Eski Palu nerde senin konuk sever beylerin

Eski Palu nerde senin bereketli bağların
Kervan konan sarayların, ünlü hanların

Sallanmış sokakların ile taş mağazaların
Eski Palu nerde senin o şa'şaalı günlerin

Eski Palu nerde senin neş'e saçan dillerin
Kurumuş pınarlar, akmaz olmuş artık sellerin

Yapıcı gönlümü yıktı hazin viranelerin
Eski Palu nerde senin burcu kokan güllerin

Ahmet YAPİCİ

PALU KALESİ

Sanki kıyam etmiş o yüce başın,
Sığar mı tarihe o koca yaşın,
Şahittir buna ol toprağın taşın,
Tarih kokar burcun PALU KALESİ.

Uygarlıklar yatar senin bağrında,
Bir çok tarih yazar senin alnında,
Merdi meydan yazan senin şanında
Hükümdar otağı PALU KALESİ.

Mesken oldun bir çok insan oğluna,
Bir çok çile çektin onlar uğruna,
Hem de aldın sevgi dolu koluna,
Şefkatin timsali PALU KALESİ.

Gelen ağam, giden paşam söyledin,
Onları bağrında mihman eyledin,
Bir çok taarruzdan beri eyledin,
Şimdi garip kaldın PALİ KALESİ.

Mahzun mahzun etrafına bakarsın,
Gönül bahçesinde ateş yakarsın,
El an gelen olsa bağrın açarsın,
İssız dağa döndün PALU KALESİ

Ahmet YAPİCİ

ESKİ PALU

Bir taraf Çay Yukarı bağları,
Karşı yaka kayalığın dağları,
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Bir tarafta astananın yolları,
Karşı yönü kale dibi evleri,
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Bir kıyıda görürsün Gühennemi,
Bir tarafta kızıl tepe dağları,
Ortasından akar bir Murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Bir tarafta uzun kıyı yolları,
Karşı yanı at oynatma meydanı,
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Bir tarafta Palut, Tepe bağları,
Öte yanda Çarşıbaşı'nın yeri,
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Bir tarafta Zeve'nin hazimeti,
Karşı yaka Çekem önü bağları,
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Bir tarafta Ganhutlu bahçesi bağı,
Karşıda devlet merkezi denir otağı,
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

İşte bu semtlerin asıl künyesi,
Adıyla, şanıyla Palu ilçesi
Ortasından akar bir murat nehri,
Bazen yeşil akar, bazen sarı.

Ahmet YAPİCİ

PALU

Palu tarihi yazar, Kale tarihi yazar
Milattan önce vardır, çiviyle yazmış yazar
Kale pınar, Taşbaşı, merkezi Çarşıbası
Gedik'ten bir bakınca görünür Nakşi Taş

Talabi, Çekem Bağları, ortada Murat çağlar
Yerlisi göçüp gitmiş sahipsiz kalmış bağlar
Kevank'la Vang'in bağı, dile gelse Kel Dağı
Maço'da bir kuş uçsa Harpunk kurar tuzağ

Amarat, Ense Bahçe, bulunmaz geçer akçe
Ovası ömre bedel, uzanıp ömrü yaşçe
Kasımiye, Köprü, Cırik sağlamış daim birlik
Palulu elin tutarsa, kalırsın daim şenlik

Aman Palu can Palu, sahipsiz kalan Palu
Nakşi yazmış sözlerin tarihe kalsın Palu

Hüsamettin SEPTİOĞLU

PALU TATASİ

Palu'nun Dar Ağacı hatırlamak çok acı
Palu'da Elif Bacı bunları unuttun mu tata?
Lal Alo, Kabal Alo, keçeldi Kaçurma Alo
Yerken çatladı Alo bunları unuttu mu tata?

Hore Bacı ver Pacı Fırtına Güllü Bacı
Ensede Sano Bacı bunları unuttun mu tata?
Dul Ağa, Hırre Ağa, İzmirli Ahmet Ağa
Zevede Kollo Ağa bunları unuttun mu tata?

Köşkar Şerif, Şaş Muho, bakkal Yakup derken öhho
Lokomatif Meymeroğlu bunları unuttun mu tata?
Zevede Kaka Dayı, otobüste var payı
Resimci Baki Dayı, bunları unuttun mu tata?

Hamaloğlu Kör Neco ekmekci Beyaz Baco
Ensede Haco bunları unuttun mu tata?
Boz Ağa, Pıho Mehmet, Bahçede Atoş Ahmet
Pineci Kıjje Mehmet bunları unuttun mu tata?

Tellaldı bizim Azo, kırnatayı isterken
Söverdi Hatun Baco bunları unuttun mu tata?
Rahmetli Murto Sait simsarlıkta bir ahit
Şimdi ise Zeve vahit, bunları unuttun mu tata?

Palu'da Tiyare Pembo, Defçi Ate tutar tempo
Oynardı oğlu Ahmo bunları unuttun mu tata?
Ocaktan çaylar Fore İsmet verince fire
Bağırır Şişir tatada göre bunları unuttun mu tata?

Ebemüz Nene Fato, palan yapardı Teto
Nerde Zele'nin oğlu Keko bunları unuttun mu tata?
Amocik İnci Baci, Mufan Ağa çeker aci
Duman altı olunca un eler yere baci, bunları unuttun mu tata?

Biraz da onlara değem dacikler ahçik beğen
Palu'da çoğalmış yeğen bunları unuttun mu tata?
Zevede Hayte Selo, Kedekli Şöför Velo
Çubukçi Deli Sebo, bunları unuttun mu tata?

Unutulmaz Deli Balta ederdi çok şamata
Sözde kalmazdı altta bunları unuttun mu tata?
Rahmetli Şeşe Ağa, Hatun Bacoy'la giderdi sağa
Kızınca derdi dığa, bunları unuttun mu tata?

Kel Ahmet, Şeşe Ağa, Sultan oğlu Sait Ağa
Kalmadı Palu'da dığa bunları unuttun mu tata?
Kurtboğan Deli Selah bulmadı bir gün felah
Çok yerdi Bavi Selah bunları unuttun mu tata?

Kurt Hoce, Aliko Ağa, bahçede Küpeli Ağa
Havele Mahrem Ağa, bunları unuttun mu tata?
Nasrullah Mahmut Ülger, Mikroptan korkar Meher
Zurna ile su içer, bunları unuttun mu tata?

Kurt Koca, Aliko Ağa gayretten düşürdi haya
Cenaze hizmetini, bunları unuttun mu tata?
Palu'da Yapraklı Hoca üflerdi yemeden önce
Sakindi kendi halince bunları unuttun mu tata?

Camide Yağo Hoca fiske taşı değince
Söverim baş bacızı, bunları unuttun mu tata?
Duvarcı Sadık Usta reisliğe pek hasta
Güvenirdi eşe dosta bunları unuttun mu tata?

Sultanın derdi Sait Ağa, pecmurdeydi Baydın Ağa
Fırıncı Küpeli Ağa, bunları unuttun mu tata
Ne hoştu Bilal Dayı söverken Selahattin Beyi
Zülfü Polat'ın ağır payı bunları unuttun mu tata?

Kurtboğan deli Selah çok yerdi Bavi Selah
Oynarken düşerdi külah bunları unuttun mu tata?
Çubukçi Deli Sebo polisten korkardı abo
Yemini İç Efendi bunları unuttun mu tata?

Palumuz olmuştur harap, hocamız Kevenkli Vehap
Öğretmen Miro Şahap bunları unuttun mu tata?
Tarhancli Bitli Kaso, Zevede Mozik Haso
Bahçede Çoban Reso bunları unuttun mu tata?

Ne oldum demeden önce bunlar değil bir eğlence
Kimileri birer gonca, bunları unutmayalım tata
Top Bekir, İnce Bekir, Nakşi bunları görmez hakir
Dileğim mevtamızdan rahmetiyle kılsın sekir.

Hüsamettin SEPTİOĞLU

ESKİ PALU'YA SESLENİŞ

Bundan kırk-elli yıl önce,
Seni görmeliydik Palu,
Felek vurdu çarkın döndü,
Harap oldun gittin Palu.

Seni görmedim çağımda,
Görüp göçenlerden duydum.
Şimdi ise viran oldun,
Nasıl sönüp gittin Palu.

O Aşağı Çarşı noldu?
Bağın bahçelerin soldu,
Sanki viran oldu,
Harap olup gittin Palu.

Ne oldu çarşı ve hanın?
Nerde kaldı ağan, beyin
Zengin ve bereket yerin
Ne şen bir diyardın Palu.

Dört bir yandan kalkan kervan
Yeter ki Palu'ya varan
Yoktu otellerde yatan
Misafir perverdin Palu.

Çay Yukarı, Köprü Başı
Aşağı Mahle, Yukarı Çarşı
Murat'ın karşı tarafı
Hepsi viran oldu Palu.

Kiğı'dan tut, ta Sivan'a
Bingöl'den, Harput önüne
Hükmederdin bu yerlere
Çoğu gitti elden Palu.

İlim irfan ocağıydın
Hak erenler durağıydın
Seven sevilen yeriydin
Evliya yeriydin Palu.

Tarihte yücedir başın
Yüz bin türbe dağın taşın
Her yandan gelirdi aşın
Ulu bir şehirdin Palu.

Seni gözüyle görenler
Söylerse bin dağ taş inler
Methini yaptıkça diller
Gözler dolar, akar Palu.

Kaç defa yaktılar seni
Bazı insanlar zalimi
Kalmadı şeyhi alimi
Hepsi sönüp gitti Palu.

O güzel şirin yerlerinde
Kaldı iki cami ve minare
Kurulan yeni şehirde
Umut var mı bilmem Palu.

Methetmeye günler yetmez
Hayalin gözümden gitmez
Şimdi hiç ocağın tütmez
Gözünü aç gör bir Palu.

Zeki'm bunca yazdın yeter
Gelen gün geçenden beter
Viran olmuş baykuş öter
Güzelim ah Palu, ah Palu.

Zeki OĞUZ

VATANA HASRET

Uğra turna uğra Palu eline
Sevdiğim güzelin hali nicedir?
Sabah güneşinde Daraağacı'nın
Kıvrılıp da giden yolu nicedir?

Turna selam söyle Kale dağına
Etekte bulunan Gedik bağına
Bambaşka güzellik veren Meydan'a
Hasret kalmış Palu eli nicedir?

Önünden geçiyor kahraman Murat
Sağında Cimşit Bey muhterem bir zat
Solunda Ali Efendi istenir murat
Bilmem mubarekler hali nicedir?

Sağında solunda evliya yatar
Yatanlar Palu'ya şirinlik katar
Giremez düşmanlar tırlatır atar
Efendi Yokuşu hali nicedir?

Üzülme sevgilim cananım
Yetmişbin haneydi eski mekanın
Çarşıbaşı'nıda başkuşa sattın
Bilmem Zeve'nin hali nicedir?

Aşağı Mahalle'de puğular öter
Her gören evladın gözyaşı döker
Senin eski halin yabancı över
Şimdi Yenişehir bilmem nicedir?

Sevgilim sensin şirin vatanım
Ahını çekeriz biz evlatların
Kör olsun gözleri nifak sokanın
Ahirette onun hali nicedir?

Kızıl Tepe'n var ki asker otağı
Meydan'da otlar kuzu buzağı
Karşıda uzanan Cırık Bağları
Cana hayat veren üzüm nicedir?

Servet DEMİRTAŞ

SİLADAN GURBETE

Sıla hasreti çeken kardeşim
Bizden Palu'yu sual eylemiş
Ahların semaya çıktığı anlar
Şimdi dar ağacın esir eylemiş.

Kale dağının bağrına batmış
İssızlık hasreti sanki bir ok olmuş
Akan göz yaşları sel olmuş gitmiş
Hasretten yanan Gedik Bağları.

Karşımda durur dimdik hayali
Düşmana azimli, dosta şefkatli
Sakın görmeyesin şimdiki hali
Makberi harap, mahzun Cimşit Bey'in.

Bedenler ayrılsa da, ayrılmış ruhlar
Can ile canan hiç ayrı olmaz
Efendi yokuşu pek tenha olmaz
Hasretle sevginin tutuştuğu an.

Yolu yolumdur, deyip yürüyen
Onlar yar ile vuslata erdi kendim de gidem
Mürşitler meclisinde dermanım soram
Bu hasretle yanan artık kim kaldı

Ali'yyi Septi nazar kılsın bize
Hem Mahmud'us-Samini bile,
Rahmet olsun Hacı Yasin'e
Mürşitleriyle övünür Palu'm.

Üzülme a canım efendim benim
Her kemalin derler vardır zevali
Puğu da, baykuş da, terk etti artık
Bağrımdaki bülbülün hasreti yandırır beni

Gülüyor herkes bir yüz muamelesi
Kalplerine bir bak kin deryası
Girerse topluma haset belası
O belde o zaman yıkılır Palu'm.

Murat BİLGİN

PALU TÜRKÜSÜ

Palu'nun Kalesi'ne
Mailem birisine
Ben peşinden gittikçe
Kulak vermez sesime

Yüzünde siyah peçe
Her hali bir bilmece
Eli bana değmeden
Gördüm bunca işkence

Palu'nun güzelleri
Sürmeli kirpikleri
Kınalı ellerini
Seyir et güzellikleri

Karşıda bahçe bağlar
Hasretin yürek dağlar
Hiç merhamet yok mu sende
Her azam ayrı ağlar

Oy, oy zalim seni
Yaktın yandırdın beni
Bu yaradan ben ölmezsem
Öldürürsen sen beni

Murat BİLGİN

PALU DESTANİ

Eskidir tarihin, anılır adın
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.
Kalenle ünlüsün, söylenir yadın
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Evliyalar sende kurmuş otağı
Hep tüttü, sönmedi baba ocağı
Süzülüp akıyor Murat ırmağı
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Şimdi sensiz akar Çeper Pınarı
Kale Pınar'ında bulurdun yarı
Çiçeklerin açardı sarı mı sarı
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Ecdattan kalmışsın, tatlıdır dilin
Nice yörelere uzanır elin
Türküler söylenir, durmaz hiç yelin
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Murat boyu uzar gider bahçeler
Bir tarihi söyler, karşı geçeler
Herkes kol kol olmuş, seni heceler
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Nice kavimlere otak olmuşsun
Gelene geçene erkan sormuşsun
Nihayet kıyıda mekan kurmuşsun
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Geçmiş tarihte çok savaşlar verdin
kaleden boşluğa yayları gerdin
Yığınla düşmanı yerlere serdin
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Karacemşit hala söylenir durur
Hepimiz duyarız onlardan gurur
Kimiler insanı içinden vurur
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Şimdilerde biraz köşede kaldın
Siyasetten sen de payını aldın
Bilmem, içimize bir kordur saldın
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Sen gene öndesin, bilesin Palu
Senden geçmektedir tarihin yolu
Her yanın bereket, her yanın sulu
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Görkeminle gene dik kalacaksın
Bizi hep sevginle kuşatacaksın
Tarihi içinde yaşatacaksın
Erenler yurdusun, güzelsin Palu.

Şükrü KACAR

GÜZELSİN PALU

Bir tarihsin
Kimseler bilmez geçmişini
Uzayıp gidersin çok derinlere
Bir yanında nehirler akar
Bir yanında kaleler ses verir
Seher rüzgarlarında çalınır sazın
Karşı bahçelerde
Ense bahçelerde
Ne güzel geçer
Baharın yazın

Karacimşitler
Bir başka sevgiyle uzanmış sana
Kalende dalgalanmış bayrağımız
Yüzyıllar geçmiş aradan
Eksilmemiş hiç
Bahçemiz bağımız

Aşağı çarşı
Yukarı Çarşı
Bir güzelce kuşatmış kaleni
Daha kimler geçmemişki
Bu güzel topraklardan
Rüzgarlar bile payını almış
Bahçelerde dökülen yapraklardan

Beyaz Pınar
Çeper Pınarı akmış da durmuş
Sonradan bir uğursuz el
Nasılsa bunları da vurmuş

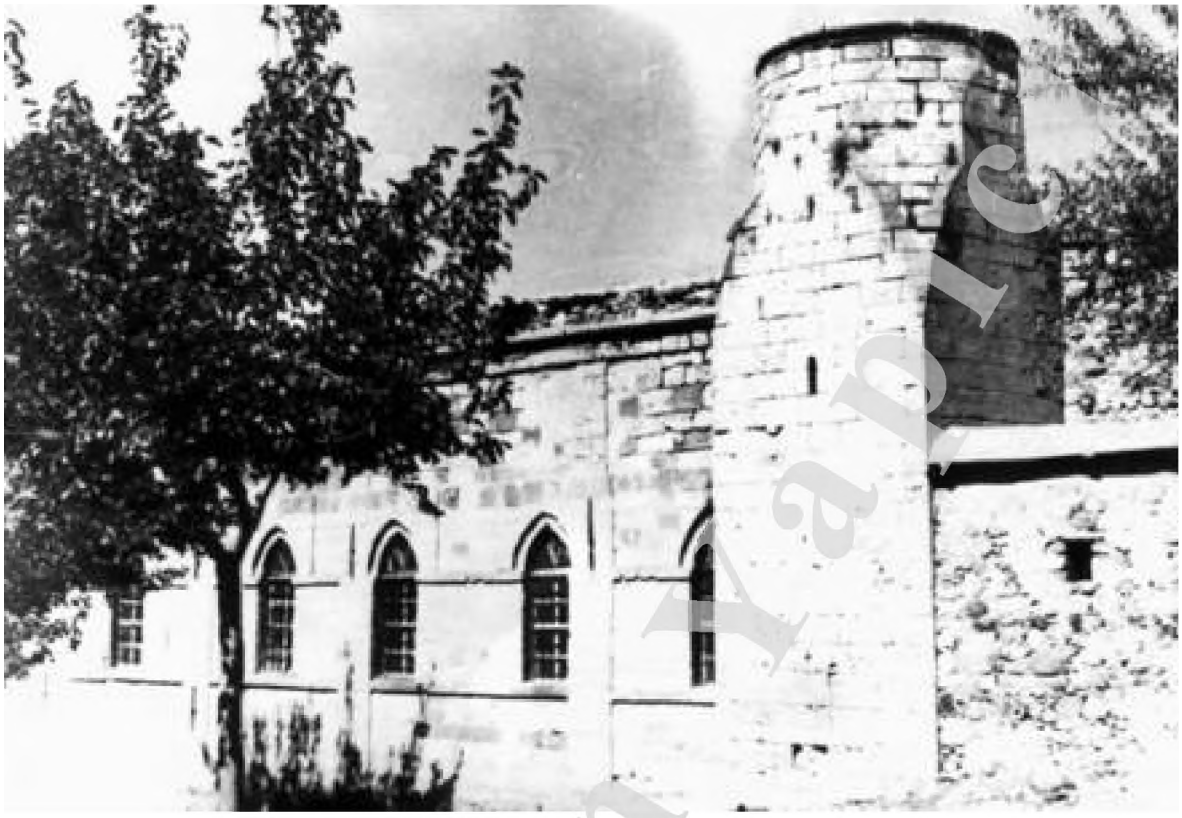
Altından
Tüneller
Trenler geçmiş
İstasyon çevresinde
Yeni yeni evler boy vermiş

Sonra da birileri çekmiş başı
Sen inmişsin buraya
Ne yukarı Çarşı kalmış
Ne de Aşağı Çarşı

Ama ta uzakdoğularda ses verirsin
Geçmişten, gelecekten
Güzel sesler getirirsin

Güzelsin, güzelsin Palu
Bir içim su
Bir nefessin Palu.

Şükrü KACAR

Dükkan Önü (Merkez) Camii (Ertuğrul Danık Arşivi)

LAKAPLAR VE AŞİRETLER

Süleyman Yapıcı

İnsan nesli bir tek kaynağa dayandığı ve aynı kökten geldiği için genelde Ademoğulları diye anılmıştır. İnsanlık, zamanla farklı topluluklar oluşturmuş, farklı diller konuşmuş ve farklı kültürler oluşturmuşlardır. Yeryüzüne dağılan insanlar farklı iklim şartları altında yaşaması ve farklı renk görünümlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Farklı imkan ve yetenekler de bunlara eklenince farklı başarıların ortaya çıkması sağlanmıştır. Böylece insanlık dünyası büyümüş, gelişmiş ve zenginleşmiştir.

İnsanlar çeşitli sebeplerden dolayı, aynı zamanda yaratılış gereği de topluluklar halinde yaşadığından, ilk insanlardan topluluğundan günümüze kadar gelen insan toplulukları çeşitli isimlerle (lakaplarla) anılmış veya isimlendirilmiştir.

Bu lakaplar bazen bir topluma mal edilerek o toplumun (kavmin) ismiyle anılmıştır. Semud Kavmi, Ad Kavmi gibi.

Bazı lakaplar cemiyeti meydana getiren, tesis eden veya düzeltmeye çalşıan kişinin adıyla anılmıştır. Nuh Kavmi, Lut Kavmi gibi.

Bazı lakaplar da bir kişiye atfedilmiştir. O kişiden meydana gelen sülaleye ismini vermiştir. Hz. Yakub'un oğullarına, İsrailoğulları; Peygamberimizin atası Kureyş'e atfen Kureyşoğulları denmesi gibi.

Bazı lakaplar ise cemiyetin bir parçası olan ve cemiyeti meydana getiren fertlere verilmiştir. Fertlerin toplumda yaptığı bir iyilik veya kötülük sonucunda elde edildiği gibi, kişilerin görülen veya sonradan meydana gelen fiziki arazlardan dolayı da isimlendirilmiştir. Bunun yanında bazı lakaplar ise kişinin devamlı veya bir müddet uğraşmış olduğu işinden dolayı isimlendirilmiştir.

Bu ve buna benzer çeşitli nedenlerden dolayı insanlar çeşitli isim veya lakaplarla anılagelmiştir. Her fırsatta olduğu gibi Palumuzda da fertler genelde birbirlerini lakaplarla tanırlar. "Falan gilden falanım" veya "falan oğullarındanım" ya da "falan zade gildenim" diye kendilerini tanıtırlar veya bu isimlerle çağrılırlar.

Çarşıbaşı, Cimşidiye, Dükkanönü, Kalepınarı, Kasimiye, Aşağı Mahalle, Cırik, Köprübaşı, Taşbaşı mahallelerinden meydana gelen Palu'daki unutulmaya yüz tutmuş lakaplardan tespit edebildiklerimizi buraya aktardık. Palu'da kullanılan lakap ve isimlerinin sonuna genellikle "gil" takısı eklenir. "Acem Perogil" gibi. "Zâde" az da olsa kullanılmaktadır. Burada alfabetik sıra halinde "gil" takısı eklenmeden lakaplar aşağıya çıkartılmıştır.

Ayrıca Palu köylerine ait aşiret isimleri, kolları ve bu aşiretler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Kaynaklardan ulaşabildiğimiz veya hakkında malumat olarak yazılmış aşiretlerle ait bilgileri de aktardık.

I. LAKAPLAR

A

Abdi Ağa
Abdullah Beg
Abdulmennnan
Abo
Aboş
Acem (Punpuşlu- Hacı Baba)
Acem Pero
Aða Rızgo
Ahmet Bey
Aka
Alacazâde
Alasgerli
Ali
Ali Beyzâde
Ali İnci
Ali Reşan
Ali Tahir
Allahın Malı
Allahverdi
Aloş
Ami
Amocik
Apo
Apo Ahmet Efendi
Arap Ali Paşazade
Arap İbo
Arap Kuro
Arap Salah
Arap Zülfü
Arut
Arif Ağa
Aşçızade
Ataç
Atanik
Ataş
Atikli

B

Bade
Bado
Bahri Ağa
Bal Ali
Bala
Baladlı
Baloğlu
Balta
Başçavuş
Başçuhadar
Başıaçık
Başnak
Battal
Bayraktar
Bayram Ağa
Bayram Ali
Bayram Onbaşı
Bayramoğlu
Bebaht
Bego Ağa
Behçet Efendi
Bekir Ağa
Berber Ahmet
Berber Cemil
Berber Osman Ağa
Bıçakzade
Bıldık
Bilaloğulları
Bilo
Bozağa
Buban Ağası
Bulutsuz Silo
Burunsuz Silo
Burunsuz Tahir
Bülbül Hafız
Büyükağa

Süleyman Yapıcı

C - Ç

Caferoğlu
Canan
Canbakar
Cano
Cino
Cuma Onbaşı
Çarsancaklı
Çekiç
Çıplak
Çiftbacı
Çiftçizade
Çitçi
Çubukçu

D

Dabaklı
Dağıstanlı
Dede
Değirmenci
Değirmenci Hamit
Değirmenci Kadri
Delal Resul
Delal
Denkhaneci (Deyhaneci)
Dergo
Derkoğulları
Derkuanlı
Derviş Hayrullah
Dervişoğlu
Dışıdili
Dildare
Diyapoğlu
Dul Ağa
Dula
Düzdeki Cuma

E - F

Eblaşoğlu
Eda
Ede
Efendi
Emmi İso
Emocik
Emoş
Evranos
Faki
Falci
Fasal
Feriz

G

Gale
Gilebanlı
Gelinin Oğlu
Gegez
Geriz
Gındazlı
Gömeyan (Gömeyiyen)
Gulet
Güllü Baci
Güllüoğulları
Günahkar

H

Hacı Abdullah
Hacı Abdurrahman
Hacı Ahmet Efendi Hoca
Hacı Ali
Hacı Bekir
Hacı Çavuş
Hacı Duacı
Hacı Durmuş
Hacı Emin
Hacı Eyüp Efendi
Hacı Hasan
Hacı Hoca
Hacı Hüseyin
Hacı Kasım
Hacı Mahmut

Süleymaniyapıcı

Hacı Mazı
Hacı Memiş
Hacı Mustafa Efendi
Hacı Necip
Hacı Oberdar
Hacı Osman
Hacı Sait
Hacı Selami
Hacı Selim
Hacı Suvar
Hacı Süleyman Ağa
Hacı Şabanzâde
Hacı Şerif
Hacı Tebardar
Hacı Veli
Hacı Yanlı
Hacı Yusuf
Hacı Ziver
Hacı Münirzâde
Hacıkelli Salih
Hacıyanlı Muho
Hafız Ağa
Hafız Bekir
Haki Memet
Hakim
Halil Efendi
Halil Ağa
Hamal Oğlu
Hamel
Hamamcı
Hamamcı Şerif
Hamdi Efendi
Hamit Efendi
Hamo
Hancı Alo
Hancı Zülfo
Harberde
Harmanlı
Harputlu
Hasan Balo
Hasan Efendi
Hasan Ağa
Hasan Kako
Hasbenkli Ali
Havale
Havres
Havuzlu
Haydar Hoca
Haydaroğulları
Hayta
Haznedar
Heki Mehmet
Hekimoğulları
Helvallı
Helvati
Hıdıroğlu
Hıme
Hırik
Hırre
Hırre Ağa
Hırsanlı
Hışman
Hore
Hule
Huley İbi Halil
Hurşit
Hüseyin Beg
Hüseyin Beyzâde

İ- J

İdris
İkil
İkinci
İmam Derviş
İnce Bekir
İno
İshak
İskas
İşkiloğlu
İzmirli
Jandarma Züfer

Süleyman Yapıcı

K

Kacur
Kaçurma
Kadri
Kağoğlu
Kahar
Kaka
Kako
Kantarcı Ömer
Kara Cemşit Bey
Karaçavuş
Kara Hasan
Karahun
Karaliasan
Karaman
Karamolla
Karo
Kasanlı
Kasap
Kasım Ağa
Kasımuşağı
Kaşli
Katırcı
Kavas
Kaya
Kaya Paşa
Keçel İse
Kedekli
Kekezzâde
Kel Ahmet
Kel Alo
Kelo Mehmet
Kelekli
Keşih
Kına
Kıno
Kırbıyık
Kırık
Kırtik Bego
Kırmıhçi
Kırnatacı
Kiğıllı
Kilibanlı
Kilikan
Kinoğlu
Kiraz
Kolağası
Kollo
Kör Ahmet
Kör Moho
Kör Yusuf
Kulaksız
Kunduracı Mahmut
Kuranlı
Kuro
Kurt Hoca
Kurtboğan
Kurukafa
Küçük Ağa
Küçük Efendi
Küçük Müftüzade
Külekçi Mahmut
Küpeli Ağa
Kazıkçı Hacı Bekir

L

Lahe
Laho
Lal Alo
Latif
Lele Bese
Lekiçli
Lekoş

M

Maarif Ağa
Mahmut Hoca
Mahfo
Mahme
Mahsukoğu
Maksut
Mali
Malo Ağa
Mamel
Maroğlu

Süleymaniyapıcı

Maz Oğlu
Mehmedi
Mehmet Ali Ağa
Mehmet Sabah
Mehmet Sadık
Mehmet Sıdak
Meno
Meymeroğlu
Mezralı Hamit
Mığaralı
Mikdat
Miritli
Miroğlu
Mohoş
Molla Abbas
Molla Abdullah
Molla Ağa
Molla Ali
Molla Bekir
Molla Bekmez
Molla Halil
Molla Haydar
Molla Hüseyin
Molla İsmail
Molla Mevlüt
Molla Recep
Molla Yusuf
Mozik Haso
Mozoğlu
Muharrem
Muhoş
Muhtar Dursun
Mukayyid
Musa Ağa
Murtaza Ağazâde
Murto
Mustafa Baba
Müdür Ahmet
Müezzin Oğlu
Müftü
Müftü Ali Efendi
Müftüzade
Mürdar (Mühürdar)
Müro
Müroçoban

N

Nacar Melo
Nacar Kaya
Nahırcı
Namo
Natık
Nedametzâde
Nefo
Nene Fato
Notik
Nuh Beyzâde
Numan Ağa

O- Ö

Osman Ağa
Osman Başı (Onbaşı)
Osman Beğ
Ölyen

P - R

Palancı Mehmet Usta
Palancı Ömer
Part Ağa
Parmaksız
Pehlüloğulları
Penah Efendi
Peru Bacı
Petekçi Eyüp
Putiyan
Postoğlu
Rıdo
Rızvan

S - Ş

Sabit Efendi
Sağmah
Sakal Süleyman
Secar
Saraç
Sarı

Süleyman Yapıcı

Savar
Sefer
Sefil
Selim Efendi
Seyfullah Efendi
Seyd Ahmed
Sıçan Hedoş
Sıvacı
Silo
Sinek
Sofuoğulları
Somun
Subasan
Subatullah
Suci Muho
Süs Mahmut
Şah Velet Onbaşı
Şaş Muho
Şeker Efendi
Şeyh Aliyyüs's-Sebti
Şeyh Mahmut Samini
Şudo

T

Tabur Osman
Taçbaşı
Tadoğulları
Tahar Efendi
Tahooğulları
Tahsildar
Tat
Tatar
Tebardar
Temo
Tenekeci Hamo
Tercal
Teyip Bey
Timaşorlu
Telli Ömer
Top Bekir
Topal Ağa
Topal Eme (Emin)
Topal Ömer
Topo Mehmet Ali
Totikli
Tufan Ağa
Tuho
Tuhto
Tuzcu Hasan
Tuzcu Haydar Bey
Tüfekçibaşı
Türkamlı
Tütüncü
Tütüncü Ahmi
Tüylü

U - Ü

Ucu Beyaz
Uçtu
Uman
Ustaoğulları
Üryanlar
Üzeyir Ağa

Y

Yasin
Yemen Efendi
Yüzbaşı

Z

Zabun
Zeytin
Zeze Hakkı
Zile
Zingav
Zize Bacı
Züfer
Züfer Ağa.[223]

223. Süleyman Yapıcı, Palu Bülteni, yıl: 1984, sayı: 4-6. Hüsamettin Septioğlu, Palu Bülteni, yıl: 1988-1989. sayı: 21-25.

II. AŞİRETLER

Palu'nun merkezinde yaşayan Palu'nun yerlileri Türkçe konuşur. Bununla birlikte Palu'nun bazı köylerinde de Türkçe konuşulur. Palu'nun doğu, güney ve güney batısında bulunan köylerde yaşayanlar Zazaca; batı, kuzey ve kuzey doğusunda bulunan köylerde yaşayanlar ise genellikle Kürtçe (Kurmanca) konuşmaktadırlar.

Yavuz Sultan Selim, 1514 yılında Çaldıran savaşında İdris –i Bitlisi'nin delaleti ile bölgede yaşayan kürt ve zazalarla irtibat kurmuş, Şah İsmail'e ve bölgede Şah İsmail'i destekleyen Şia aşiretlerine karşı kuvvetli bir cephe oluşturmuştur. Yavuz Sultan Selim bunlardan başka o çağda yaşayan Sason, Motki, Çapakçur gibi sarp dağlarda yaşayan Zaza – Dümbeli şubesine mensup kabileleri de kuvvetlerine katmıştır.

Zaza şubesi Çaldıran zaferinden sonra civardaki Baba – Kürdi ve Kormanço şubeleriyle temasa geçerek Şafii mezhebini kabul etmiş, sarp dağlardan kopan bir çok Zaza kabileler Palu, Ergani, Maden, Siverek, Mardin, Harzo, Lice, Genç, Diyarbakır bölgelerine yayılmışlardır. Bütün Zazalar 11. yüzyılda Palu'lu Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'nin elinden Nakşi tarikatını kabul ederek bu aileye mürit olmuşlardır. Melekan ve Çan şeyhleri Zaza oldukları için onlar da Şeyh Aliyyü's-Sebti Hazretleri'ne tabi olmuşlardır. Kormanco şubesinin Mil partisi de Şeyh Aliyyü's-Sebti hazretlerine tabi olmuşlardır. [224]

Dümbeli Zazaları, Diyarbakır, Siverek, Elazığ, Ergani, Maden il ve ilçelerinin bazı kesimlerindeki oymaklarla Hazu, Fariki Beyleri, Palu halkı, Gökdere, Musiyan, Okçiyan, Azan, Halilan oymakları, Çabakçur ve Garip Beyleri, Mistan, Bostan kabileleri, Hani, Genç, Darahin Beyleri ve kabileleri ile Solhan, Zikdi, Ömeran aşiretleri ile Mutki Zazaları olarak gösterilmektedir.[225]

Zaza toplulukları önce ikiye ayrılır:

1. Doğu Anadolu Zazaları : Bu grup içindeki zazalar Tunceli, Palu bölgesinde çoğunluğu, bunun yanında kısmen Erzurum, Van ve Bingöl'dekiler teşkil eder. Tunceli bölgesindekiler çoğunlukla Alevi, diğer bölgeler de Sunni'dir.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Zaza'lar da iki alt bölüme ayrılmaktadır :

a) Şeyh Hasanlılar
b) Dersimliler (Tunceliler)

2. Güneydoğu Anadolu Zazaları: Zaza oymaklarının ikinci grubunu teşkil etmekte olup, Siverek ve Diyarbakır Zazaları teşkil eder. Sünnidirler. Tesbitlere göre bu gruptaki zazalar beş ana kola (aşiret, oymak) ayrılırlar.

a) Karahanlı
b) Bucaklar
c) Kırvar
d) Hasanan
e) Bapviran.[226]

Zazalar genel olarak önce iki büyük bölüme ayrılmaktadır :

A. Zazalar **B.** Dümbeliler

Zazalar da ikiye ayrılır:

1. Şeyh Hasanlılar **2.** Dersimliler

Şeyh Hasanlılar da iki bölüme ayrılmaktadır:

a) Şeyh Hasanlılar **b)** Seydanlılar veya Sidanlılar.

224. M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, s.3,5-7
225. Edip Yavuz, Doğu Anadolu'da Dil-Onomastik İlişkileri Üzerine Bir Deneme, s.47
226. Dr. Mehmut Rişvanoğlu, Saklanan Gerçek, Kurmanclar ve Zazalar'ın Kimliği, c.1, s.452,494.

A. Şeyh Hasanlılar: 1. Abbas uşakları (Abasan), 2. Bahtiyar Uşakları, 3. Beyt Uşakları, 4. Bütikanlı (Putikanlı), 5. Ferhat Uşağı, 6. Gulabi Uşağı, 7. İksorlu (İkisurlu), 8. Karaballı Uşağı, 9. Kari Kali Uşağı, 10. Kormeşli, 11. Laçin Uşağı, 12. Seyit Cemal Uşağı.

B. Seydanlı'lar (Sitanlı'lar): 1. Arslan Uşağı, 2. Aşuranlı, 3. Bal Uşağı, 4. Birim Uşağı (Birmanlı), 5. Gav Uşağı (Gevanlı), 6. Keçeli Uşağı (Keçel), 7. Koç Uşağı, 8. Maksut Uşağı, 9. Rezik Uşağı, 10. Şam Uşağı, 11. Süleyman Uşağı, 12. Topuz Uşağı (Bezgar/Bezgevir Uşağı).

Zazaların ikinci büyük kolu olan Dersim oymakları şunlardır: 1.Abdalanlı, 2. Alanlı, 3. Arelli (Arılı), 4. Balaban, 5. Caferan (Cafran), 6. Çarekli (Çarıklı), 7. Demenan, 8. Elhanlı, 9. Hadikan, (Hedik Uşağı), 10. Haydaran, 11. Hormekli, 12. İzollu, 13. Karsanlı, 14. Kemanlı, 15. Kobanlı, 16. Kureyşanlı, 17. Lolanlı, 18. Pilvenkli, 19. Rutanlı, 20. Silanlı (Zilanlı), 21. Sisanlı, 22. Şavalanlı, 23. Yusufanlı, 24. Zimtekli.[227]

1. Abbas Uşakları: Şeyh Hasanlılar bölümüne giren 12 oymak içinde Abbas Uşakları olan Palu'nun Abasan köyü bulunmaktadır. Zazaca konuşurlar.

2. Seydanlı'lar (Sitanlı'lar): Yine Şeyh Hasan'lıların öteki 12 bölümünü oluşturan Seydanlılar (Sitanlılar)'ın oluşturdukları Palu'nun Seydilli köyü bu oymaktan olabilir. Türkçe konuşurlar

Seydilli köyünde bulunan ocak evladı Musa Küçük Dede'nin verdiği bilgilere göre Seyit Seyfi, Oniki İmamların yedincisi olan İmam Musa Kazım evlatlarındandır. Elazığ ili, Palu ilçesinde Seydili Köyü'nde ocağı vardır. Ocak ve Vakfiye şu anda kullanılmamaktadır. Tunceli, Elazığ yöresinde Seyit Sabun olarak bilinir. Vesikalarda ise Seyit Sabır olarak geçmektedir. Doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemekle birlikte, Yavuz Selim döneminde yaşadığı biliniyor. Bu soydan gelenler Tunceli'ye yerleşmişlerdir. Mazgirt ilçesinde Seyitli ve Balan köylerini yurt edinmişlerdir.[228]

3. Reşan'lılar (Reşik Uşakları): Seydanlılara bağlı bir oymak da Reşik uşaklarıdır. Palu'daki Reşan ve Karakoçan'daki Reşi köyleri bu oymaktandır.[229]

4. Cihanbeklu (Cihanbeyli): Palu taraflarında bir aşiret olup, bunun aslı "Canbekli"dir. Maraş'ın Pazarcık'taki Canbekliler, Konya ve Ankara'nın iki köyünde bulunanlar da bu aşirete bağlıdır. Kurmançca konuşurlar.[230]

5. Bucaklı'lar: Zazaların üçüncü kolu Bucaklı'lardır. Urfa'nın Siverek ilçesinde ve köylerinde bulunan Bucak Zazalarının Palu Gökdere tarafından göç ettikleri sanılmaktadır. Zazaca konuşurlar.

6. Ocaklar-Okçular-Okçuyan: Palu, Malatya ve Halep arasında konup göçen Oğuz'lardır.[231]

7. Kaçar-Kacar Oymağı: Kaçarlar Hülagu Han zamanında İran'a gelmiş bir Oğuz neslidir. Eski Osmanlı vesikalarında Türkmenlerden gösterilir.[232] Malazgirt savaşından sonra Doğu Anado-

227. Edip Yavuz, Tarih Boyunca Türk Kavimleri, s.352,359,36
228. http://www.hubyar.org/alevi_ocaklari_listesi.htm
229. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm, s.115,120,125
230. Prof. Dr. Mehmet Eröz, Doğu Anadolu'nun Türklüğü, s.71
231. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm,İs.172
232. Hilmi Öktürk, Anadolu'da Oğuz Boyları, s.119.

lu'ya yerleştirilen 12 oğuz boylarından olup,[233] Palu Kacar köyünde ikamet edenler de Türkçe konuşurlar.

8. Karacor- Karaçor-Karaçort: 19. yüzyılda İran'ı ziyaret eden Avrupalı seyyahlardan A. Dupri bunları Türkçe konuşan oymaklar arasında saymaktadır. Palu ilçesindeki bir bucak bunların adı ile anılır ve Kurmançca konuşurlar.[234] Osmanlı İmparatorluğu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirildiği ve yerli ekrad taifesinden olduğu belirtilmektedir.[235]

9. Karakoçan-Karakoçlu: Türkmen olan Karakoçlular, Azerbaycan'da Türkçe konuşurlar. 1948 yılına kadar Palu'nun bir köyü olan Karakoçan ilçesine adını vermiş olup, kurmanca konuşur.

10. Karabegli-Karabegan: Osmanlı tahrir defterlerinde "Türkman Yörükanı Taifesinden" gösterilmiştir. 1987 yılına kadar Palu'nun nahiyesi olan Karabegan Zazaca konuşur.

11. Okçu-Okçuyan: 287 yılında Bitlis-Muş bölgesinde Mamık ve Konak kardeşlerin kırgınına uğrayan "Slag"=Okçu boyunun Dede Korkut Oğuznameleri'nde "Okçu-Kazan" denilen İlbeylerine bağlı olup, Osmanlı arşiv vesikalarında Okçular boyu, "Konar-Göçer Göçebe Türkman Taifesi" olarak gösterilen Palu'nun Okçiyan köyü kurmançca konuşur.

12. Tırkan-Türkan-Tirkanlı-Tirkiyan: Türkmenler anlamına gelir. Osmanlı tahrir defterlerinde "Ekrad ve Yörükan Taifesinden gösterilmektedir. Oğuzların 24 boyundan biri olan Beğdili boyuna mensuptur.[236] Palu'daki Tirkiyan bu boydan olabilir.

13. Reşik Uşakları: Zazaların iki büyük kolundan biri olan Şeyh Hasanlıların öteki bölümü olan Seydanlılar oymağının on iki kolundan biri olan Reşik Uşakları sözünün aslı Res ve Reş'tir. Reşan bunun çoğulu olduğu gibi Macarcada (ik) te çoğul ekidir. Oğuzların bu (ik) ekinin daha çok (li) ve (lu) yerine kullandıkları görülmektedir. Bu bakımdan Resik (veya Reşik) Reşler veya Resli anlamına gelir. Türkeçe'de (R) ile başlayan kelimenin yok denecek kadar az olduğundan bu kelimenin Türkçe olmadığı bir gerçektir. Evvelce geniş ve büyük bir oymak olduğu bıraktığı izlerden anlaşılmaktadır. Palu'daki Reşan köyü ile Karakoçan'daki Reşi köyü bu oymaktandır.

14. Ferhat Uşağı: Zazaların iki büyük kolundan biri olan Şeyh Hasanlı oymağının oluşturduğu on iki kolundan biri olan Ferhat Uşağı, İslami bir ad olduğundan kök gösterecek durumda değildir. Sonradan Ferhat adlı bir şahsa bağlanan herhangi bir oymağın bölünülen parçasının aldığı bir addır. Palu'da Zazalar arasında Ferhat yerine Ferho denmektedir. Palu'daki Ferho köyü de bu oymaktandır.

15. Birik Uşakları: Zazaların iki büyük kolundan biri olan Şeyh Hasanlı'ların öteki bölümü olan Seydanlı'lar oymağının on iki kolundan biri olan Birim uşakları Türk oymaklarından bazıları sayılı adlar almışlardır. Birim sözünden de bir sayısının ad olarak alan oymaklar arasında Arıcak ilçesine bağlı Berik (Birik) köyü de bu oymaktan olabilir.

16. Zilan (Ziller) oymağının Kürdiki (Kürdikan) oymağı: Kürt adı bu çerçevede genel bir ad olmaya başladığı halde bile esas Kürt oyma-

233. İsmet Parmaksızoğlu, Tarih Boyunca Kürtürkleri ve Türkmenler, s.21, 23.
234. Şükrü Kaya Seferoğlu, Anadolu'nun İlk Türk Sakinleri Kürtler, s.63, 65, 69, 72
235. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, Saklanan Gerçek, Kurmanclar ve Zazalar'ın Kimliği, c.1, s. 901
236. Şükrü Kaya Seferoğlu, Anadolu'nun ilk Türk Sakinleri Kürtler, s.63, 65, 69, 72.

ğının hala kendi adını özel olarak korumakta bulunduğunu göstermektedir.[237] Taşıdığı ad ile aynı olan Palu'nun Kürdikan köyü bu oymaktandır. Osmanlı imparatorluğu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirildiği ve Türkmen taifesinden olduğu belirtilmektedir.[238]

17. Karaman: İran'daki Meskin Şahseven Türkmenleri'nin bir oymağı olup, İran'daki Türkmenler arasında ve Akkoyunlu Türk devletinin de kuruluşunda hakim unsur olmuşlardır. Anadolu'nun pek çok yerlerinde bu isimle anılan köyleri bu Türkmenler kurmuş olup, Palu Karaman köyü de bunlardan biridir.[239]

18. Mili Kebir Abdi Aşireti: Osmanlı İmparatorluğu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirildiği ve Göçebe Ekradı Yörükan Ulus taifesinden olduğu belirtilmektedir.

19. Milli Yaşaroğlu Aşireti: Osmanlı İmparatorluğu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirildiği ve Göçebe Ekradı Yörükan Ulus taifesinden olduğu belirtilmektedir.

20. Şeyhbizini-Şeyhbizinli Aşireti: Osmanlı imparatorluğu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirildiği konar-göçer Türkman Ekrad taifesinden olduğu belirtilmektedir.

21. Şeyhhasanlı/lu Aşireti: Osmanlı İmparatorluğu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirildiği Konar-göçer Yörükan Ekrad taifesinden olduğu belirtilmektedir.[240]

22. Kubatan (Kubatoğulları): Karakeçili aşiretinin Şıhan oymağının Kubatan (Kubatoğulları) kolu, toplumun başındaki reisin durumuna göre, ata ismi olarak oymağa ve cemaata verilen bir isim olup, Beritanlılar arasında bulunan bir oymağın ismi de "kobat"tır.

23. Kadıyan-Kadyan (Kadılar): Karakeçili aşiretinin Belakan (Balekiler) oymağının Kadıyan (Kadılar)[241] kolunun bulunduğu köy Palu'nun Kadıyan köyü olabilir.

24. Hasenan-Hasenanlı Aşireti: Osmanlı İmparatorlu zamanında Diyarbekir Eyaleti Palu Sancağı'na yerleştirilmiş, Konar göçer Ekradı Yörükan taifesinden olduğu belirtilmektedir.[242]

25. Milan-Miller-Milli Aşireti: Urartu döneminden beri adını ve varlığını koruyabilen ve büyük bir alana yayılmış bulunan Milan-Miller-Milli topluluğunu oluşturan oymaklardan biri de Palu çevresindeki Miliyan köyü bu oymaktan olabilir.

26. Karakeçili Aşireti: Palu'nun Aşağı ve Yukarı Keçiş köyü Milli oymağına bağlı ve Türk olan bu oymak tamamen kürtleşmiş olan Karakeçili oymağından olabilir.

27. Şeyhan-Şıhan-Şeyhlu Aşireti: Şihinan, Şeyhmiran, Şeyholar köyü Milli oymağından olan ve miras yoluyla ayrılan bölümlerinden birinin başına geçen şeyh adını alan kimseye bağlanan oymağın adı olarak Şeyhan-Şıhan-Şeyhlu oymağından olabilir.

28. Maksutuşağı Aşireti: Maksutali Köyü Zazaların Seydanlılar kolunundan olan Maksutuşağı oymağından olabilir.

237. Edip Yavuz, Tarih Boyunca Türk Kavimleri, s.363-365, 337.
238. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, Saklanan Gerçek, Kurmanclar ve Zazalar'ın kimliği, c.1, s. 907.
239. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, a.g.e., c.1, s.374-375.
240. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, a.g.e.i, c.1, s. 912, 925.
241. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, a.g.e., c.1, s.415-417.
242. Dr. Mahmut Rişvanoğlu, a.g.e., c.1, s. 897.

29. Abdalan Oymağı: Abdalan Köyü; Dersim Zazalar'ını oluşturan oymaklardan biri olan Abdalan oymağından olabilir.

30. Kemanlı Oymağı: Kemalan Köyü Dersim zazalarını oluşturan oymaklardan biri olan Kemanlı oymağından olabilir.

31. Hacı Aşireti: Bir rivayete göre 1515 yılında Siverek'ten gelip Gökdere bölgesine yerleştikleri, bir rivayete göre ise Kasıman aşiretinin bir kolu olup, Gerger'den geldikleri, diğer bir rivayete göre ise Bucak'tan gelip Palu hakimi Cemşid Bey ile birlikte Palu'nun fethine katıldıkları, Çaldıran seferine katıldıkları ve daha sonra Gökdere (Ardürük) köyünü fethederek oraya yerleşmişlerdir. Daha sonra aşiret mensupları çoğalınca etrafa yayılıp bir çok köyü zabt etmişlerdir. Halen Palu'unun Gökdere, Akbulut, Gaydimen ve Zohba köylerinde meskun olup olup Zazaca konuşurlar.

32. Parsi Aşireti: Gökdere nahiyesinin kuzey doğusuna yerleşmiş olan Parsi aşireti bir rivayete göre Hz. Abbas'ın soyundan gelmektedir. Diğer bir rivayete göre ise İran menşeli olup, Yavuz Sultan Selim buradaki İran hakimiyetine son verdikten sonra bu aşiret mensupları, İran'a gitmeyip daha önceden bu bölgede yaşadıklarından dolayı burayı terketmeyip bölgede kalmışlardır. Köylerden birisinin ismi de Parsiyan (Kırkbulak) olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu köyün ismi tarihte Pers İmparatorluğu olarak bilinen Perslerden gelmiştir.

Bugün Parsi aşireti kendi aralarında çeşitli şubelere ayrılmışlardır:

a) Ahmedan Şubesi: Bu şube ismini Şubenin reisi olan Ahmed Ağa'dan almış olup, Kırkbulak köyüne yerleşenler bu ad ile anılmaktadırlar. Zazaca konuşurlar.

b) Devreşan Şubesi: Bu şube ismini şubenin reisi olan Devreş Han'dan almış olup, Büyükelma köyüne yerleşenler bu ad ile anılmaktadırlar. Zazaca konuşurlar.

c) Çerkezan Şubesi: İsmini şubenini reisi olan Çerkez'den almış olup, Çerkez adındaki şahıs merkezdeki Parsi aşiretinden kendi kabilesini ayırarak Köklüce köyüne yerleşmiştir. Zazaca konuşurlar.

d) Osmanan Aşireti: İsmini kabile reisi olan Osman ismindeki şahıstan almış olup, Yoncalıbayır köyüne yerleşmişlerdir. Zazaca konuşur.

33. Dekon Aşireti: Zaza aşiretlerinden olup, Gökdere bölgesinde yaşayan en küçük aşirettir. Bu aşiretin mensupları çeşitli yerlerden gelerek bir aşiret oluşturmuşlardır. Sonradan oluşan bu aşiretin menşei hakkında bir bilgi yoktur. Palu'da şu köylerde iskân olmuşlardır: 1. Zohpa Köyü, 2. Pekani Köyü, 3. Tanzut Köyü, 4. Mırri Köyü, 5. Mihalan Köyü.

34. Kasıman Aşireti: Zaza aşiretlerinin en büyüğü olup, rivayetlere göre Kasıman Aşireti reisi Allahverdi Bey 1515 yıllarında Adıyaman ilinin Gerger kazasından Palu'ya geldiği zaman Kara Cemşid Bey'in himayesine girmiştir. Kara Cemşid Bey'in öncü kuvvetlerinde görev almış ve Palu'nun Yukarı Bulanık mıntıkasını fethederek aşireti ile birlikte buraya yerleşmiştir. Yukarı Bulanık'ı fethettikten sonra yerleşim alanı olarak dağ eteğindeki ve sulak olan kısma yerleşip buraya Mezra adını vermişlerdir. Hala bu köyün adı Mezra'dır.

Allahverdi Bey'in ölümünden sonra aşiret reisi olan oğlu Kasım Bey, Bulanık mıntıkasının tamamını ele geçirmiş ve otoritesinden dolayı Kasıman aşireti adını Kasım Bey'den almıştır. Kasım Bey'in vefatından sonra Hasan, Mahmud,

Resul, Mehmet, Bekir, Keko, Yusuf ve Vene adında 8 oğul bırakmıştır.

Kasıman aşiretinin Palu'da yerleştikleri köyler şunlardır: 1. İsa Ağa Mezrası, 2. Durmuşlar, 3. İncedal, 4. Yılbaşı, 5. Demirci, 6. Sarıbuğday.

Kasıman Aşiretinin şu an Karakoçan'da yerleştikleri köyler şunlardır: 1. Gözerek, 2. Seyfan, 3. Aşağı Ovacık, 4. Yukarı Ovacık, 5. Aşağı Başyurt, 6. Yukarı Başyurt, 7. Sevcah, 8. Türkan.

Palu bölgesinde yaşayan aşiretler arasında en büyük zaza aşireti olan Kasıman aşireti kendi arasında şubelere ayrılmıştır:

a) Hasanan Şubesi: Kasım Bey'in ölümünden sonra büyük oğlu olan Hasan, Ağa sıfatıyla aşiretin reisliğini üstlenmiş ve Mezra köyünde iskan eden Kasım Bey'in diğer oğulları Mahmud, Resul ve Mehmet'le birlikte Hasanan şubesini meydana getirmişlerdir. Hasan Ağa'nın iki oğlu olmuştur: Hüseyin ve Davud. Vefatından sonra büyük oğlu Hüseyin Ağa Kasıman aşiretinin reisi olmuştur.

O dönemde Palu Beyi olan Cemşid Bey'in torunlarından Abdullah Bey kendisine itaat etmeyen ve vergi vermek istemeyen Hüseyin Ağa'yı davet ederek Sekratta hileyle öldürmüştür.

Hüseyin Ağa'nın vefatından sonra yerine İsa Ağa geçmiştir. Hüseyin Ağa'nın kardeşi Davud Ağa ise Yılbaşı köyüne giderek buraya yerleşmiştir. İsa Ağa babasının öcünü almak için yıllarca Palu beyleri ile mücadele etmiştir. Kasıman Aşireti İsa Ağa döneminde daha da gelişmiş ve ünü artmıştır. Artık Yukarı Bulanık bölgesini tamamen hakimiyetine almıştır. Bu vesile ile Mezra köyü İsa Ağa Mezrası olarak ad değiştirmiştir.

İsa Ağa'nın vefatından sonra Haydar, Hüseyin, Şibli, Ahmet ve Ağa adında beş oğul geride bırakmıştır. Büyük oğlu Haydar Ağa aşiret reisi olmuş ve daha sonra kendi şube mensupları ile geçinemeyip kardeşi Hüseyin ağa ile birlikte ayrılıp İncedal köyüne yerleşmişlerdir. Şibli ve Ağa kardeşler ise Demirci köyüne, Ahmet ise Sarıbuğday köyüne yerleşmiştir.

Artık aşiret merkezi İncedal köyü olmuştur. Haydar Ağa'nın ölümünden sonra oğlu olmadığı için kardeşi Hüseyin Ağa da daha önce vefa ettiğinden dolayı yerine kardeşi oğlu Tahir Ağa aşiret reisliğine getirilmiştir. Tahir ağa İİ. Abdulhamit döneminde nahiye reisliği de yapmıştır.

Tahir Ağa'dan sonra yerine oğlu Hüseyin Ağa geçmiş ve bu sırada Birinci Cihan Harbi başlamış ve Hüseyin Ağa'ya devlet tarafından Binbaşı rütbesi verilerek Miralay Halit Bey'in mahiyetinde aşiret mensupları ile Ruslara karşı savaşmıştır. Hüseyin Ağa'dan sonra aşiret reisliğine oğlu Ali Ağa geçmiş ve bundan sonra da aşiret ve reisliğinin fonksiyonu tamamen kaybolmuştur.

b) Bekran Şubesi: Kasım Bey'in oğullarından Bekir ve Keko, Türkan köyüne yerleşerek Kasıman Aşiretinin Bekran şubesini meydana getirmişlerdir. Bu şubenin mensuplarından bir kısmı halen bu köyde iskân etmektedirler.

c) Venan Şubesi: Kasım Bey'in oğullarından Vene, Yukarı Ovacık'a ve Yusuf ise Aşağı Ovacık köyüne yerleşerek Kasıman aşiretinin Venan şubesini meydana getirmişlerdir. Bu şubenin mensuplarından bir kısmı halen burada iskân etmektedirler.[243]

243. Zeki Sarıkaya, Tarihte Palu (Dünü ve Bugünü) Lisans Tezi. s. 40-51.

35. Beritanlı-Berdan Aşireti: İslamdan önce Türkistan'da bulunan Beritanlılar Türkçe konuşurlardı. İçel'de "Berdan" (Tarsus) çayına adını vermişlerdir. Göçebedirler.[244]

Bölgede yaşayan Kurmanc aşiretlerinin en büyüğü olan Beritanlılar büyük bir aşiret olup, Palu, Diyarbakır, Bingöl ve Urfa yöresinde yerleşmişlerdir. Rivayetlere göre Beritan Aşireti Doğu Beyazıt civarında bulunan Sıpikan Aşiretinin bir kolu olarak dört asır önce Palu mıntıkasına gelerek yerleşmişlerdir. Kurmancça konuşur ve bölgenin Kurmanc aşiretindendirler. Doğudaki tüm kurmanc aşiretlerin kaynağı Milan ve Zilan aşiretleri kabul edildiğinden Beritan Aşireti de bunlardan kopmuş bir gurup olarak kabul edilmektedir.

Palu bölgesinde yaşayan aşiretler arasında en büyük kurmanc aşireti olan Beritan aşireti kendi arasında şubelere ayrılmıştır:

a) Kasuvan Şubesi: Kurmancça bir kelime olup, bu isimle anılan aşiret mensupları Palu'nun İğdeli, Kovancılar, Gülaçtı köylerine yerleşmişlerdir.

b) Karakulak Şubesi: Türkçe bir kelime olup, Kasuvan kabilesiyle birlikte karışık bir şekilde yukarıda belirtilen köylere yerleşmişlerdir.

c) Molla Ömer (Molla Amaran) Şubesi: İsmini alim bir zat olan Molla Ömer'den almış olup, bu şubenin büyük bir kısmı Diyarbakır bölgesinde yaşamaktadırlar. Geri kalan kısmı ise Palu'nun Kavak köyüne yerleşmişlerdir.

d) Berikan Şubesi: Kurmancça bir kelime olup, Bingöl ve çevresine yerleşmişlerdir.

e) Kubikan (Kobikan) Şubesi: Erzurum ve Kars bölgesine yerleşmiş olan bu kabile ile Palu'daki şubelerinin ilişkileri hala devam etmektedir.

Eskiden tamamen göçebe olarak yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Beritan Aşireti, artık büyük bir kısmı yerleşik çok az bir kısmı ise yarı göçebe olarak yaşamaktadırlar.

36. Kejikan-Kejan Aşireti: Kejikan (Kejan) sarışınlar manasına gelmektedir. Palu'ya ilk olarak yerleştikleri zaman aşiretin mensupları sarışın oldukları için bu ad ile anılmaktadırlar. Kurmanc olan bu aşiret, bir rivayete göre Diyarbakır bölgesinden gelip Palu'ya yerleşmişlerdir. Diğer bir rivayete göre ise 1550 yıllarından sonra Viranşehir'den Palu'ya gelmişlerdir. Aşiret mensuplarına göre Diyarbakır yöresindeki Cihanbekli Aşiretinden kopup gelmiş ve Palu'ya ilk geldiklerinde Yenikara köyüne yerleşmişlerdir.

Kejikan aşiretinden kopup sonradan çeşitli köylere yerleşmiş olan, bu şubeler genellikle şubede önderlik yapanların ismini almış ve kendi arasında da şubelere ayrılmıştır:

a) Çetan Şubesi: İlk aşiret reisi olarak kabul edilen İbrahim Bey'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Çetin, babasının otağı olan Yenikara köyünde kalmıştır. Aşiret şubelere ayrıldıktan sonra bu şube Çetan'in adıyla anılmıştır.

b) Hıdıran Şubesi: Aşiret reisi, İbrahim'in Hıdır ismindeki oğlu olup, Payamlı köyüne yerleşmişlerdir. Bundan sonra bu köydeki Kejikan aşiretinin mensubları bu ad ile anılmışlardır.

c) Mustafan Şubesi: Aşiret reisi İbrahim Bey'in Mustafa ismindeki oğlu olup, O'nun ölümünden sonra ayrılarak Gözerek köyüne yerleşmişlerdir. Bu köydeki Kejikan aşiretinin Mustafan şubesini oluşturmuşlardır.[245]

244. Şükrü Kaya Seferoğlu, Anadolu'nun ilk Türk Sakinleri Kürtler, s.63, 65.
245. Zeki Sarıkaya, Tarihte Palu (Dünü ve Bugünü) Lisans Tezi, s. 52-58.

Kale Girişinden Palu (Sinan Yapıcı Arşivi)

Çarşıbaşı Mahallesi, Hamam ve Ulu Cami

Süleyman Yapıcı

Yer Sofrası ve Yemekler (Ahmet Bulut Arşivi)

MUTFAK KÜLTÜRÜ

Süleyman Atasel

Palu, mutfak ve yemek kültürü açısından çok zengindir. Tarih boyunca çeşitli medeniyet ve kültürlerin kesiştiği nokta olmasının yanı sıra, önemli bir ticaret mekezi ve kuzey ile güneyi birbirine bağlayan tek geçiş noktası olmasından dolayı mutfak kültürü devamlı gelişmiştir. Yemeklerin hazırlanmasında, korumasında ve sunulmasında hep bu izleri görmek mümkündür.

Özellikle mutfak kültüründeki zenginlik düğün ve sünnet yemeklerinde kendini gösterir. Özel yemekler hazırlanır, ziyafetler çekilir. Günümüzde halen bu geleneksel yemeklerimiz yapılmakta ve ikram edilmektedir.

Palu mutfak kültüründe et ve etli yemekler önde gelir. Özellikle tercih edilen et ise çepiç etidir. Çepiç eti önce ortadan boyunca ikiye ayrılır, daha sonra bu parça, "bud, bötürham ve döş" diye üçe bölünerek yapılacak yemeğin cinsine göre bu parçalardan biri alınır. Bu gelenek halen devam etmektedir.

Palu mutfak kültüründe bulgur ve bulgur kullanılarak yapılan yemeklerin sayısı oldukça fazladır. Etli yemeklerin yanında yörede yetişen çeşitli bitki ve sebzelerden de çok çeşitli yemekler yapılmaktadır.

Sonbaharla birlikte kışa hazırlık başlar. Kavurmalar yapılır, sebzeler kurutulur, sarmalık yapraklar turşulanır, hanımlar bir araya gelerek tandırlarda ekmekler pişirilir. Pişirilen tandır ekmeği tavana asılan iskeleler üzerine dizilerek istiflenir, sofraya ıslatılmış ve bir beze sarılarak yumuşaması sağlanmış bir şekilde getirilir. Yine hanımlar bir araya gelerek erişte ve şehriye keser, bulgur haşlanır, kayısı, erik, elma armut, dut kurutulur, dut pekmezi ve pestili yapılır; sonbaharda bağbozumu ile birlikte üzüm pestili ve sucuğu (cevik) uzun kış gecelerinde tüketilmek üzere yapılarak hazırlanır. Tüm bu işlemler hala günümüzde de yapılmaktadır.

Hazırlanan bu yiyecekler toprak damlarda kurutulur, evin en serin yeri olan kilerde küplerde saklanır. Yine kışa hazırlık için peynirler tuzlanır, kilerin en serin yerinde muhafaza edilir. Çökelek ve yoğurt karışımından yapılarak topaklar halinde kurutulan "kurut", kış mevsiminde "incan" denilen toprak çanakta su ile ezilerek çeşitli kurutlu yemekler yapılır.

Mutfakta hamur yoğrulmasına yarayan büyük bakır teştler, kazanlar, mıkreler, kuşkaneler, üsküreler, el işi bakır tabaklar, çarhatunlar, sitiller kullanılır.

Yemek pişirme işlemi yaz aylarında bahçede, kış aylarında ise tandır başında veya evin bir köşesinde ocakta yapılır. Büyük bakır kazanlar ve kuşkaneler, duman isinden korunmak için meşe külü çamur haline getirilerek dış kısmı sıvanır, daha sonra yine kaplar ve kazanlar meşe külüyle yaz mevsiminde çeşme ve su başında, kış mevsiminde ise çarklarda yıkanarak parlatılırdı.

Günlük yemeklerde sofra örtüsü yere yayılır, üstüne genellikle altı ayaklı bir tabure, ekmek tahtası, elek veya kalbur konur, onun üstüne de büyük yemek sinisi bırakılırdı. Bezen de sadece ekmek tahtası konulurdu. Kaşıklar sininin veya ekmek tahtasının etrafına dizilir, sofraya önce evin en büyüğü olan büyük baba ve büyük anne, sonra baba otururdu. Anne ise çocukların arasında oturarak onlara yardım ederdi. Büyükler yemeğe başlamayıncaya kadar kimse yemeğe başlamazdı. Yemek sırasında konuşulmaz, yüksek sesle gülünmez, yemeği sevmeyen biri varsa bunu açıklamazdı. Yemekler aynı kaptan ve her kes önünden yerdi.

Palu evleri haremlik ve selamlıktan oluşup, selamlıkta ağırlanan misafir iç sofraya alınır ve ev sahibi tarafından ikramda bulunulurdu. Sofraya önce misafirler buyur edilir, en sonda ev sahibi sofradan kalkardı. Kış gecelerinde gelen misafire yatsılık ikram etmek adettendi.

ÇORBALAR

LEBENİ ŞÖRBESİ (ÇORBASI)

Malzemeler

* 3 kg yayık ayranı veya yoğurttan yapılmış ayran
* 500 gr döğme
* 50 gr nohut
* Yeterince tuz
* 1 deste anuh (yarpuz)
* 1 yemek kaşığı un
* 1 yumurta

Hazırlanışı

Ayran tencereye konur. Tabak içindeki unun üzerine yumurta kırılarak karıştırılır, sonra ayranın içine dökülür. Yıkanmış olan döğme ve nohut ayranın içine dökülür ve kaynara çıkana kadar kepçe veya kaşıkla ayranın çürümemesi için devamlı karıştırılır. Bu arada yeterince tuz atılır. Bu karıştırma işi kaynayana kadar devam etmesi gerekmektedir. Aksi halde ayran çürür ve çorba özelliğini kaybeder.

Döğme ve nohut, kısık ateşte pişmeye bırakılır. Pişen lebeni çorbasının içine anuh (yarpuz) atılır. Bir iki kaynardan sonra ocaktan indirilir.

Sıcak veya soğutularak servis yapılır. Özellikle yaz mevsiminde iyice soğutularak servis yapılır.

AYRANLI ÇORBA

Malzemeler

* 1 kg. yayık ayranı veya çırpılmış yoğurt
* 1 kase döğme veya pilavlık bulgur
* 1 çay bardağı nohut
* Yeteri kadar taze nane veya maydanoz
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Döğme veya bulgur, suyunu çekinceye ve lapa oluncaya kadar pişirilir. Bu arada nohut haşlanır, soğutulur ardından ayran ilave edilerek karıştırılır. Üzerine maydanoz veya taze nane doğranır. Soğuk olarak servis yapılır.

PİRPİRİM ÇORBASİ

Malzemeler

* 1 kg pirpirim
* 150 gr kavurma
* Yarım çay bardağı pirinç
* 1 tatlı kaşyığı pul biber
* Yarım yemek kaşığı salça
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Pirpirim yıkanır temizlenir ve küçük küçük doğranır. Bir tencereye kavurma bırakılır. İçine salça ve biber eklendikten sonra pirpirim ilave edilir. Biraz kavrulduktan sonra üzerine su ilave edilir ve pirinç dökülür. 15-20 dakika pişirilir. Sıcak olarak servis yapılır.

Lebeni Çorbası

Ayranlı Çorba

TARHANA ÇORBASI

Malzemeler

* 10 adet tarhana
* Yeterince tuz
* İki litre su
* Bir yemek kaşığı nane
* İki yemek kaşığı yağ
* Bir tatlı kaşığı pul biber

Yapılışı

Tarhana akşamdan iki litre suya konulup, kendiliğinden açılacak şekilde bekletilir. Suyu süzülmeyen tarhana orta ateşte bir saat kaynatılır.

Tavada eritilen yağın içine isteğe göre nane veya bir tatlı kaşığı pul biber atılır, pişen tarhananın üzerine dökülerek sıcak servis yapılır.

TARHANANIN YAPILIŞI

Malzemeler

* 2 kg ayran
* 1 kg döğme
* 1 su bardağı nohut
* yeteri kadar tuz

Hazırlanışı

Bir tencereye ayran bırakılır, içine döğme, nohut, tuz atılır ve ateş kaynara çıkıncaya kadar karıştırılır. Suyu çekinceye kadar pişirilir. Pişen tarhana bir kaşık yardımıyla temiz bir bezin üzerine kaşık kaşık bırakılır. Güneşte kurutulur.

KEKLİK ÇORBASI

Malzemeler

* 1 adet keklik
* Yarım yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 çay bardağı pirinç
* 2 yemek kaşığı yağ
* 1 litre su
* Yeterince tuz

Yapılışı

Yıkanarak temizlenen keklik, bir tencerede pembeleşinceye kadar kızartılır. Kızartılmış keklik ufak ufak ayıklanır. Salçası, tuzu, biberi ilave edilir. 1 litre su eklenip, yaklaşık bir saat kaynatılır. Sonra içine yıkanmış pirinci ilave edip, 15 dakika pirinçle pişirilir. Sıcak servis yapılır.

Tarhana Çorbası

DÖĞME ÇORBASI

Malzemeler

* 1 kâse döğme
* 1.5 litre su
* 1 çay bardağı kuru fasulye
* 100 gr taze veya kurutulmuş fasulye
* 1 çay bardağı nohut
* 100 gr kavurma
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 çay kaşığı tuz ve pul biber
* 2 yemek kaşığı yağ (kavurmasız yapıldığı zaman)

Hazırlanışı

Bir tencerenin içine kavurma veya yağ bırakılır, eriyen yağın içine salça, biber, tuz atılır. Üzerine su konur ve kaynayan suyun içerisine döğme, nohut, kuru ve taze fasulye ilave edilerek bir saat pişirildikten sonra sıcak servis yapılır.

İRİ MERCİMEK ÇORBASI

Malzemeler

* 1 su bardağı iri mercimek (tüm mercimek)
* 1 çay bardağı döğme
* 1 çay bardağı nohut
* 1 baş kuru soğan
* 1 Yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 2 yemek kaşığı yağ
* Yeterince tuz ve su

Hazırlanışı

Tencereye konulan yağın içine küçük doğranmış soğan pembeleşinceye kadar kavrulur. Tuzu, biberi ve salçası ilave edilir. Yeterince su katıldıktan sonra mercimek, nohut, döğme ilave edilir. Bir saat pişirilerek sıcak servis yapılır.

HEDİK ÇORBASI

Malzemeler

* 1 çay bardağı nohut
* 2 su bardağı buğday
* 3 yemek kaşığı yağ
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 yemek kaşığı un
* Yeterince tuz
* 2 litre su

Hazırlanışı

Akşamdan ıslatılmış nohut ve buğday, 2 litre suyla bir saat pişirilir. Diğer yandan tavaya konulan yağa salça, tuz, nane, biber ve un katılarak karıştırılır. Bu karışım pişen çorbaya katılır. Bir taşım daha kaynatılarak sıcak servis yapılır.

Fasulyeli Döğme Çorbası

İri Mercimek Çorbası

KURUTLU DÖĞME ÇORBASI

Malzemeler

* 1 su bardağı döğme
* 1 su bardağı nohut
* 2 su bardağı ezilmiş kurut
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Yeterince tuz ve su

Hazırlanışı

Tenceredeki suya bırakılan döğme ve nohut pişinceye kadar kaynatılır. Sonra ezilmiş olan kurut katılarak 2-3 dakika kaynatılır ve tuzu atılır. Tavada eritilen yağın içine pul biber katılarak kaynayan çorbaya ilave edilir ve sıcak olarak servis yapılır.

KURUTLU TUTMAÇ ÇORBASI

Malzemeler

* 2 su bardağı su
* 1 su bardağı tutmaç
* 3 su bardağı ezilmiş kurut
* 1 yemek kaşığı yağ
* 1 tatlı kaşığı tuz
* 1 yemek kaşığı nane

Hazırlanışı

Tencereye konulan suya tuz ilave edilerek kaynatılır. Kaynayan suyun içine tutmaç atılır ve suyunu çekinceye kadar pişirilir. Pişen tutmaca kurut ilave edilir ve kaynayıncaya kadar karıştırılır. 5 dakika kaynamaya bırakıldıktan sonra ocaktan indirilir. Tavada eritilen yağın içine nane atılır karıştırıldıktan sonra çorbanın üzerine dökülerek sıcak servis yapılır.

ERİŞTE ÇORBASI

Malzemeler

* 1 litre su
* 1 kase erişte
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 yemek kaşığı yağ
* Yeterince tuz, nane, pul biber

Hazırlanışı

Tencereye bırakılan yağa tuz, nane, pul biber ilave edilerek karıştırılır ve suyu ilave edilir. Kaynamaya başlayınca suyun içine erişte dökülür. 15-20 dakika pişirildikten sonra sıcak servis yapılır. İsteğe göre biber ve domates doğranarak sebzelisi ve mukaşerlisi de yapılır.

Kurutlu Tutmaç Çorbası

Mukaşerli Erişte Çorbası

PİLAVLAR

ETLİ BULGUR PİLAVI

Malzemeler

* 1 kg kemikli et
* 1 kâse pilavlık bulgur
* 1 tatlı kaşığı tuz
* 4 yemek kaşığı yağ
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 tatlı kaşığı salça
* 1 litre su

Hazırlanışı

Et suda kaynatılır, pişen et suyun içinden çıkartılır. Tencereye bırakılan yağın içinde et sotelenir. Kızaran etin içine salça, tuz ve pul biber ilave edilir ve biraz karıştırılır. Üzerine 1 kâse et suyu dökülür, kaynamaya bırakılır. Kaynayan suya bulgur dökülür, bulgur suyunu çekinceye kadar pişirilir ve sıcak servis yapılır.

HALFENE PİLAVI

Malzemeler

* 1 kâse pilavlık bulgur
* 250 gr kavurma
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 kase su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye 1 kâse su bırakılır ve kaynayan suya kavurma, tuz ve pul biber ilave edilir. Sonra bulgur dökülür. 15 dakika pişirilir ve sıcak servis yapılır. (yağ olarak kavurmanın yağı kafi gelir).

MUKAŞERLİ PİLAV

Malzemeler

* 1 çay bardağı mukaşer
* 1 su bardağı pilavlık bulgur
* 3 yemek kaşığı yağ
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Bir litre suyla mukaşer haşlanır. Üzerine bulgur dökülür ve tuzu ilave edilir. Suyu çekinceye kadar pişirilir. Üzerine eritilmiş yağ döküp karıştırılır, servis yapılır.

TUTMAÇLİ PİLAV

Malzemeler

* 1 kase tutmaç
* 2 yemek kaşığı yağ
* 2 kase su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye konan yağın içine tutmaç ilave edilerek kahverengi renk alıncaya kavrulur. Tutmacın ölçüsü kadar su ilave edilerek tuzu atılır ve suyu çekinceye kadar pişirilir ve servis yapılır.

Şehriyeli Bulgur Pilavı

Bulgur Pilavı

Süleymaniye

MEME PİLAVI

Malzemeler

* 1 su bardağı döğme
* 1 çay bardağı nohut
* 1 yemek kaşığı salça
* Yeterince tuz
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 baş soğan
* 3 yemek kaşığı yağ

Hazırlanışı

Tencereye doğranan soğan yağda pembeleşinceye kadar kavrulur. Salça, tuz ve pul biber ilave edilir. 3 su bardağı su konarak kaynatılır. Döğme, nohut atılır. Birlikte 45 dakika kaynatılır. Hafif sulu bırakılır. Sıcak olarak servis yapılır.

SİMERİK (SULU) PİLAV

Malzemeler

* 1.5 çay bardağı köftelik bulgur
* 2 yemek kaşığı yağ
* 1 baş soğan
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye konan yağ içine doğranan soğan pembeleşinceye kadar kavrulur. Salça, pul biber ve tuz ilave edilir. Suyu eklenir, kaynayan suya bulgur dökülür 45-50 dakika pişirilir. Çorbaya benzer sulu bir şekilde sıcak olarak servis yapılır.

KEKLİK PİLAVI

Malzemeler

* 1 adet keklik
* 2 yemek kaşığı yağ
* 1 kase bulgur
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Temizlenerek yıkanan keklik tüm olarak tencereye konur ve pembeleşinceye kadar yağda kızartılır. Salça, biber ve tuz ilave edilir. Üzerine kaplayacak şekilde su bağlanır ve 1 saat pişirilir. Bu suyla pilav yapılır ve üzerine keklik bırakılarak servis yapılır.

Tutmaç Pilavı

Simerik (Sulu) Pilav

TAS KEBABİ PİLAVI

Malzemeler

* 1 kg kuşbaşı et
* 1.5 litre su bardağı pirinç
* 2.5 kaşık yağ
* 3 su bardağı su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye bırakılan kuşbaşı etin üzerine kâse kapatılarak su ilave edilir. 45 dakika pişirildikten sonra et tencereden alınmadan suyunu ölçmek için süzülür. Toplam 3 su bardağı su ölçülüp tencereye konur. Kaynadığı zaman pirinç ve tuz dökülerek tencerenin ağzı kapatılır. Suyu çekilinceye kadar pişirilir ve servis yapılır.

DÖĞME PİLAVI

Malzemeler

* 1 su bardağı döğme
* 1 su bardağı nohut
* 1 çay bardağı tutmaç
* Yeterince tuz ve su
* 3 yemek kaşığı yağ

Hazırlanışı

Tencereye bırakılan su kaynamaya başlayınca içine döğme, nohut ve tuz ilave edilir. 1 saat pişirilir. 3 yemek kaşığı yağla tutmaç kavrulur. Kavrulan tutmaç pişen döğmenin içine atılarak karıştırılır. Suyunu tam çekinceye kadar pişirilir ve sıcak olarak servis yapılır.

FASULYELİ PİLAV

Malzemeler

* 1.5 su bardağı pilavlık bulgur
* 250 gr taze fasulye
* 1 adet domates
* 3 yemek kaşığı yağ
* 1 baş soğan
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1.5 litre su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye doğranan soğan pembeleşinceye kadar yağda kavrulur. Salça, pul biber ve tuz ilave edilir. Suyu eklenir, kaynayan suya bulgur ve taze fasulye atılır, pişinceye kadar kaynatılır, hafif sulu bırakılır ve sıcak olarak servis yapılır.

Döğme Pilavı

Kısır (Ahmet Bulut Arşivi)

MANTAR (SÜNG) PİLAVI

Malzemeler

* 1 kg mantar
* 1 kg pilavlık bulgur
* 2 yemek kaşığı yağ
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Yeterince tuz ve su

Hazırlanışı

Tencereye konan su kaynamaya başlayınca mantarlar dökülüp haşlanır. Ayrı bir kaba suyu süzülür. Mantara yağ eklenip kavrulur. Tuzu, biberi ilave edilir. Üzerine su verilir. Kaynayan suya bulgur dökülerek suyu çekinceye kadar pişirilir ve sıcak olarak servis yapılır.

KEŞKEK

Malzemeler

* 2 kg yoğurt veya ayran
* 1 su bardağı yarma
* 100 gr tereyağı
* 1 yemek kaşığı un
* 1 adet yumurta
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Çırpılan yoğurt veya ayran içine un, yarma ve yumurta kırılarak ilave edilir ve tencerede kaynara çıkıncaya kadar karıştırılır. Yarım saat pişirildikten sonra katı lapa haline gelince ateşten indirilir. Bir tabağa alınarak orta kısmı havuz gibi açılarak eritilen tereyağı üzerine dökülür ve sıcak olarak servis yapılır.

PİTPİTİK PİLAVI

Malzemeler

* 1.5 çay bardağı pıtpıtik (köftelik bulgurun ufağı)
* 1 baş kuru soğan
* 2 yemek kaşığı yağ
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 yemek kaşığı salça
* 1.5 litre su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye konan yağ içine doğranan soğan pembeleşinceye kadar kavrulur. Salça, pul biber ve tuz ilave edilir. Suyu eklenir, kaynayan suya pıtpıtik dökülüp 10 dk pişirilir hafif sulu bir şekilde sıcak olarak servis yapılır.

Keşkek

Süleyman Ay

KÖFTELER ve SARMALAR

İÇLİ KÖFTE (PALU KÖFTESİ)

Malzemeler

* 1 kg kemiksiz ve yağsız et veya kıyma, (çepiç etinin bud kısmından tercih edilir.)
* 500 gr kemiksiz yağlı et veya kıyma
* 250 gr böbrek yağı
* 1.5 kg ufak bulgur
* 250 gr. kuru baş soğan
* Yeterince maydanos, reyhan, toz biber, tuz, yeni bahar, 1 yemek kaşığı salça

Hazırlanışı

İçi: Önce köftenin içi yapılır. Palu'ya has olan içli köftenin içi pişirilmez. Böbrek yağı, ince doğranmış kuru soğan, tuz, salça, maydanos, reyhan, baharat karıştırılıp iyice yoğurulduktan sonra bir köşeye bırakılır.

İçi pişirilirek yapılan köftenin içine yağlı et özel yapılmış kütük üzerinda satırla dövülür veya hazır yağlı kıyma, biraz böbrek yağıyla beraraber azıcık pişirilir. Daha bonra ufak doğranmış kuru soğan eklenerek biraz daha pişirilir. Ardından içine çok az salça, pul biber, eklenerek karıştırılır. Ocaktan indirilir. Ufak doğranmış maydanos, reyhan ve baharat çeşidi eklenerek donuncaya kadar soğutulur.

Dışı: Çepiç etinin bud kısmı, evlerde özel yapılmış düz et taşı üzerinde et tokmağıyla macun haline gelinceye kadar iyice dövülerek sinirleri ayrılır veya bir kaç defa çekilmiş yağsız kıyma kullanılır. Ufak bulgur, tuz, pul biber atılarak su ile özleşene kadar iyice yoğrulur. Gerekirse kıymasının sıkı olması için 1 su bardağı kadar yarma, 1 adet yumurta veya bir avuç kadar un da karıştırılabilir.

Daha sonra cevizden biraz büyük parçalar halinde top yapılır. Yapılan bu topları sol el için-

İçli Köfte

Süleyman

de sağ elin şahadet ve orta parmağıyla içi oyulur. Açılan köftenin içine hazırlanan iç malzemesi konularak kıymanın ağzı kapatılır ve elde dağılmadan yuvarlak hale getirilerek bir tepsiye dizilir.

Daha sonra bir tencere içine bir yemek kaşığı eritilerek içine bir yemek kaşığı salça ve pul biber atılarak karıştırılır 1.5 litre su ve biraz tuz ilave edilerek kaynatılır. Kaynayan suya hazırlanan köfteler ikiye veya üçe bölünerek içi pişmemiş köfte içindeki soğan pişinceye kadar (20 dk.) yeterince kaynatılır. İçi pişmiş köfte ise 10 dakika kaynatılarak pişirilir. Suyu ile beraber servis yapılır.

TOPTOPİK (YOĞURTLU KÖFTE)

Malzemeler

* Yarım kg bulgur
* Yeterince su
* 1 yemek kaşığı tuz
* 100 gr un
* 500 gr yoğurt
* 3 diş sarımsak
* 1 tatlı kaşığı toz biber
* 250 gr sade yağ

Hazırlanışı

Bir leğen içine bulgur bırakılır. Tencerede kaynatılmış ve ılımaya bırakılmış su bulgurun üzerine dökülür. Bulgur şişene kadar leğenin ağzı kapatılarak 40-45 dk. bekletilir. İyice şişen ve yumuşayan bulgura un ve tuz katılarak iyice yoğrulur.

Yoğrulan bulgur el ile ovularak fındık büyüklüğünde yuvarlak haline getirilerek hazırlanır. Yoğurda hafif su ilave edilerek yeterince tuz ve sarımsak atılarak çırpılır. Hazırlanan köfteler içine tuz atılmış 1.5 litrelik suya bırakılarak 5-10 dakika kaynatılır, sonra kevgirle çıkartılarak soğuması için bir kaba bırakılır.

Hazırlanmış olan yoğurt üzerine dökülür. Daha sonra eritilen ve içine pul biber atılan yağ biraz yandıktan sonra kaşıkla yoğurtlu köftenin üzerine dökülür. Toptopik soğuk olarak servis yapılır.

Toptopik (Yoğurtlu) Köfte

Süleyman Sarıcı

KEKLİK KÖFTESİ

Malzemeler

* 2 adet keklik
* 1 su bardağı pirinç
* 1 çay bardağı ceviz içi
* 1 kg bulgur
* 2 yemek kaşığı yağ
* 1 yemek kaşığı salça
* 100 gr kıyma
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Maydanoz
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

İçi: Kıyma yağda kavrulur. Kavrulan kıymaya salça, pul biber, tuz ilave edilir. 1.5 su bardağı su ilave edilerek kaynatılır. Kaynayan suya pirinç dökülüp pişirilir. Pişen pirincin içine ceviz içi ve maydanoz doğranarak karıştırılır ve donmaya bırakılır.

Dışı: Keklik temizlenip yıkandıktan sonra etleri kemiklerinden ayrılarak dövülür veya kıyma haline getirilir. Bir leğen içinde bulgur ile iyice yoğrulur. Diğer yandan önceden hazırlanan iç malzemesi açılan köftenin içine konur ve ağzı kapatılır. Hazırlanan salçalı suda 5 dakika pişirilir ve sıcak olarak servis yapılır (Palu içli köftesinin yapılışı gibi).

EKŞİLİ DOLMA (KÖFTE)

Malzemeler

* 1 kg kemiksiz et veya kıyma
* 1.5 kg ufak bulgur
* 500 gr kuru baş soğan
* 1 kg patlıcan
* 500 gr dolmalık biber
* 500 gr sumak ekşisi
* 1 adet yumurta
* Yeterince su, tuz, pul biber, reyhan,
* 1 yemek kaşığı yağ ve salça

Hazırlanışı

Et taşı üzerinde macun haline gelinceye kadar iyice dövülen veya bir kaç defa çekilmiş hazır yağsız kıyma kullanılır. Patlıcan ve biber dolmalık olarak içi oyulup hazırlanır. Normal

Ekşili Köfte

Silleybaşı

büyüklükteki kuru soğanların iki başı kesilerek kabukları soyulur ve su içinde iyice kaynatılarak haşlanır. Haşlanan soğan soğuduktan sonra iç kısımları çıkartılarak dolmalık bir tabaka bırakılır. Büyük bir kap içine soğuk su, sumak, tuz ve bir yumurta kırılarak iyice karıştırılır. 15-20 dakika bekletildikten sonra çok ince bir süzgeç veya tülbentle süzülür ve kaynatılılır. Kaynadıkça bu suyun köpüğü devamlı alınır.

Hazırlanan dövülmüş ete veya kıymaya bulgur katılarak biraz tuz ve reyhan ilave edilip iyice yoğrulur. Hazırlanan yoğrulmuş kıyma patlıcan, biber ve soğana doldurulur. Hazırlanan dolmalar ve çıkartılan haşlanmış soğan içleriyle beraber kaynamakta olan ekşili su dolu tencereye birer birer atılarak 15-20 dakika kadar kaynatılır. Bu arada boş bir kabda sıvı yağ, salça ve pul biber ateşte ısıtılıp kavrulduktan sonra kaynamakta olan dolma tenceresine dökülür. 3-5 dakika daha kaynadıktan sonra ocaktan indirilir. Ilık veya soğutulduktan sonra suyu ile birlikte servis yapılır.

BİBER VE PATLICAN DOLMASİ

Malzemeler

* 2 su bardağı pilavlık bulgur
* 1 kg biber
* 1 kg patlıcan
* 500 gr Yağlı kıyma
* 2 baş kuru soğan
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 yemek kaşığı salça
* Yeterince tuz, maydanoz , reyhan, salça

Hazırlanışı

Yarım kg yağlı kıyma, doğranmış soğan, kıyılmış maydanoz, pul biber, tuz, salça, reyhan atılarak karıştırılır ve su eklenerek yoğrulur. Önceden hazırlanmış ve içi oyulmuş biber ve patlıcanlarla doldurulur. Dolmalar bir tencereye dizilir. Üzerine 3 bardak su verilir. Ateşte bir saat suyunu çekene kadar pişirilir. Yaz mevsiminde taze biber ve patlıcandan, kış mevsiminde ise dolmalık olarak kurutulmuş biber ve patlıcandan yapılır.

Biber ve Patlıcan Dolması

ETLİ SARMA

Malzemeler

* 2 su bardağı pilavlık bulgur
* 500 gr Kıyma,
* 1 baş kuru soğan
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 500 gr asma yaprağı
* Yeterince tuz
* Maydanos
* Reyhan

Hazırlanışı

Leğen içine yağlı kıyma, doğranmış soğan, salça, pul biber, tuz, reyhan, maydanoz ve bir su bardağı atılarak karıştırılır. Taze ise önceden haşlanmış, salamura ise akşamdan suda bekletilmiş olan asma yaprağının tüylü kısmına iç bırakılarak her iki yandan kapatılıp kalem şeklinde sarılır. Tencereye dizilir. Üzerine 3 su bardağı su verilerek ateşte suyunu çekinceye kadar pişirilir.

YAVAN SARMA

Malzemeler

* 1 kg Köftelik bulgur
* 1 su bardağı eritilmiş tereyağı
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 2 su bardağı ısıtılmış su
* Yeterince tuz
* Yarım demet maydaos
* 500 gr asma yaprağı

Hazırlanışı

Bir leğen içine bulgur bırakılır. Tavada eritilen tereyağının içine salça, pul biber ve tuz atılarak karıştırılır. Bulgurun üzerine dökülür. Diğer yandan ısıtılan su bulgurun üzerine dökülür ve leğenin ağzı kapatılarak 20 dakika dinlenmeye bırakılır. Dinlenen bulgurun içine doğranmış maydanos atılarak el ıslatılıp birbirini tutana kadar yoğrulur. Yoğrulan kıyma yaprağa bırakılarak sarılır. Tencereye bırakılır. Üzerine 3 su bardağı dökülerek su çekinceye kadar pişirilir. Sıcak servis yapılır. İsteğe göre üzerine sarımsaklı yoğurt da dökülerek servis yapılır.

Sarma

Süleyman Saçıcı

EKŞİLİ HULOR

Malzemeler

* 1 kg yarma
* 250 gr köftelik bulgur
* Yağ dibi
* 100 gr kavurma
* 1 yemek kaşığı salça
* 500 gr sumak
* Kuru biber ve patlıcan dolması
* 3 baş kuru soğan
* 1 adet yumurta,
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Bir leğen içine yarma, bulgur, tuz, yağ dibi, ufak doğranmış kavurma bırakılarak ısıtılmış su dökülür. Leğenin ağzı kapatılarak 15 dk. dinlendirilir. Birbirini tutana kadar yoğrulur. Haşlanmış biber ve patlıcanın içine doldurulur. Tüm olarak haşlanmış olan soğanı birbirinin içinden dolma şeklinde tek tek çıkararak içine hazırlanan malzeme doldurulur. Akşamdan sumak suya bırakılır. Sabah süzülen sumak suyunun içine bir adet yumurta kırılıp çırpılır. Kaynamaya bırakılır. Kaynayan sumak suyuna hazırlanan dolmalar atılıp 3-4 dk. kaynatılır. Eritilen salçalı yağ pişen yemeğin üzerine dökülür. Sıcak, ılık ve soğuk olarak servis yapılır.

KADINBUDU

Malzemeler

* 500 gr yağsız köftelik kıyma
* 1 çay bardağı haşlanmış pirinç
* Maydanos
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Kara biber, tuz
* Kızartmak için yağ
* 2 adet yumurta

Ekşili Hulor

Süleyman Çapa

Hazırlanışı

Kıyma, pirinç. tuz, maydanoz, pul biber, kara biber karıştırılıp kıvamına gelinceye kadar yoğrulur. Yoğrulan kıyma ceviz büyüklüğünde alınarak elde yuvarlanır ve yassı haline getirilir. Çırpılmış yumurtaya batırılarak kızartılır ve sıcak servis yapılır.

BUMBAR

Malzemeler

* Koyun veya keçi (çepic) den çıkırılan iki adet dolmalık bağırsak
* 500 gr pilavlık bulgur
* 300 gr orta yağlı kıyma
* 1 çay kaşığı karabiber
* 1 yemek kaşığı kırmızı biber
* 1 baş kuru soğan
* Yarım demet maydanoz
* 100 gr salça
* Yeteri kadar nane, reyhan ve tuz
* Bağırsağın kendi yağı

Hazırlanışı

Taze bağırsak bir gün önceden temizlenip tuzlu suda bekletilip iyice iç ve dış kısmı zar halini alıncaya kadar temizlenir. Yukarıda belirtilen malzemeler karıştırılır. 2 su bardağı su ilave edilerek yapılan iç bağırsaklara doldurulur. Bir tencereye su bırakılır. Kaynayan suya bumbarlar atılıp haşlanır. Haşlanan bumbar suyuyla birlikte servis tabağına alınır. Sıcak servis yapılır.

LÜLE (AYAR) KÖFTESİ

Malzemeler

* 500 gr yağsız köftelik kıyma
* Maydanos
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Baharat çeşidi
* Yeterince tuz
* Bayat ekmek
* Kızartmak için yağ

Hazırlanışı

Kıymaya iyice ufalanmış bayat ekmek, tuz, pul biber, maydanoz ve baharat çeşidi atılarak yoğrulur. Elde şekil verilerek kızgın yağda kızartılır ve sıcak olarak servis yapılır.

Bumbar (Ahmet Bulut Arşivi)

Sülo Yayınları

KÜNCÜLÜ KÖFTE

Malzemeler
* 1 su bardağı küncü (susam)
* Yarım su bardağı ceviz içi
* 2 yemek kaşığı sıvı yağ
* 1 kg yarma
* 500 gr bulgur
* Yeterince tuz

Hazırlanışı
Legen içine bırakılan yarma, bulgur ıslatılır ve 20 dakika dinlendirilir. Dinlenip şişen bulgur birbirini tutuncaya kadar yoğrulur. Diğer yandan yarım çay bardağı suya 1 çay kaşığı tuz atılır tavaya küncü bırakılır tuzlu su ile ateşte kavrulur. Dibekte veya havanda dövülür.

Hazırlanan küncüye dövülmüş ceviz ve 2 kaşık yağ ilave edilerek karıştırılır. Yapılan kıyma içli köfte şeklinde açılır. İçine küncülü iç konur ve ağzı kapatılır. Tuzlu suda haşlanır. Haşlanan köfteler isteği göre salçalı suyla servis yapılır veya üzerine yağ, salça, biber tavada karıştırılıp sos gibi köftelerin üzerine dökülerek sıcak servis yapılır.

EKŞİLİ SARMA

Malzemeler
* 1 kg köftelik bulgur
* 1 kg asma yaprağı
* 1 su bardağı tere yağı
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 2 su bardağı ısıtılmış su
* Yarım demet maydanoz
* 500 gr sumak, yeterince tuz

Hazırlanışı
Leğenin içine bulgur bırakılır. Tavada tereyağı eritilir salça, pul biber ve tuz atılıp karıştırılır ve bulgurun üzerine dökülür. Diğer yanda ısıtılan

Küncülü Köfte

Sibel Yiğit

su bulgurun üzerine dökülerek 20 dakika dinlenmeye bırakılır. Dinlenen bulgur birbirini tutuncaya kadar yoğrulur. Sarma yaprağının içine bırakılarak sarılır ve tencereye dizilir. Akşamdan suda bekletilen ve süzülen sumak suyu ateşte kaynatılır ve kefi (köpük) alınır. Üç su bardağı kadar tenceredeki yaprağın üzerine dökülür. 45 dk. pişirilip sıcak servis yapılır.

CİĞER KÖFTESİ

Malzemeler
* 1 kg karaciger
* 500 gr akciger
* 1 kg köftelik bulgur
* 1 kg kuru soğan
* Yarım paket margarin yağ
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Yeterince tuz
* Reyhan
* Maydanoz

Hazırlanışı
Karaciğer kıyma haline getirilir. Bir leğen içerisinde bulgur ilave edilirek yaklaşık yarım saat su dökülerek iyice yoğrulur. Kıyma haline getirilmiş ak ciğer yarım paket margarinle tencerede kavrulur. Doğranmış kuru soğan ilave edilerek kavrulur. Sonra salça, maydanoz, reyhan, pul biber, tuz eklenip içi donmaya bırakılır. Daha sonra önceden hazırlanan köfte kıyması ceviz büyüklüğünde parçalara ayrılırak içli köfte şeklinde içi açılır. Hazırlanan içten konularak ağzı kapatılıp yuvarlanır. Kaynayan salçalı suda haşlanıp sıcak servis yapılır.

YALANCI KÖFTE

Malzemeler
* 1 kg yarma
* 500 gr köftelik bulgur
* 1 kg kuru soğan
* 500 gr normal kıyma
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Yarım paket margarin yağ
* Yeterince reyhan
* Maydanoz
* Tuz

Hazırlanışı
Bir legen içine yarma ve bulgur konularak yeterince tuz ilave ettikten sonra üzerine soğuk su dökülür. Bulgur şişene kadar leğenin ağzı kapatılarak 15 dakika bekletilir. Bir tencereye alınan kıyma yağla kavrulur. Sonra doğranmış kuru soğan ilave edilerek biraz da soğanla kavrulur. Sonra salça, maydanoz, reyhan, ve tuz eklenerek iç donmaya bırakılır. Önceden ıslatılan bulgur iyice yoğrulur. Yoğrulan harçtan ceviz büyüklüğünde parçalar alınarak içli köfte gibi açılır ve içine malzemesi konularak ağzı kapatılır. Salçalı suda haşlanır ve suyu ile birlikte sıcak olarak servis yapılır.

MOLLA MUSTAFA

Malzemeler
* 500 gr bulgur
* 1 su bardağı yarma
* 500 gr kurut
* 1 yemek kaşığı nane
* 1 yemek kaşığı tereyağı
* 1 yemek kaşığı tuz
* 1 tatlı kaşığı nane ve pul biber

Hazırlanışı
Leğen içine bulgur, yarma tuz atılarak ısıtılmış su ile ıslatılıp ağzı kapatılarak 1 saat bekletilir. Daha sonra birbirini tutuncaya kadar iyice yoğrulur. Yoğrulan harçtan yumurta büyüklüğünde toplar ele alınarak yassılaştırılır. Yassılaşan köfteler kaynayan tuzlu suda haşlanır. Haşlanan köfteler soğuduktan sonra ufalanır. Ufalanan köftenin üzerine önceden ezilmiş sıcak kurut gezdirilir. Kızdırılan yağ nane üzerine verilir, sıcak servis yapılır.

ETLİ YEMEKLER

KABURGA

Malzemeler

* 2-2.5 kg taraklık ve böbrek kısmından çepiç eti
* Yeterince su
* 1 kg pilavlık bulgur
* 250 gr yağ
* 1 tatlı kaşığı toz biber
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Kaburga parçalanmadan yıkanır, büyük bir tencereye bırakılarak tuzu atılmış suda kaynatılır. Kaynama işi devam ederken etin üzerindeki kefi alınır. 1 saat (düdüklü tencerede yarım saat) pişirilir. Çıkarılarak başka bir tencereye bırakılır. Kızartılmak üzere yağı bırakılır.

Başka bir kaba bulgur bırakılır, toz biber döküldükten sonra. Bulgurun üzerini alana kadar etin suyu ilave edilir. Tenceredeki et kızarıncaya kadar sulandırılmış bulgur kızartılan etin üzerine bırakılır. Et kızarırken tencerenin buharıyla pilavda şişer ve olgunlaşır. Et kızartıldıktan sonra yağın içinden alınır ve tencerenin üzerindeki şişen bulgur et yağının içine dökülürek kavrulur. Hazırlanan pilav servis tabaklarına veya tepsiye doldurulur ve üzerine kızartılan et parçalanarak veya tüm halinde pilavın üzerine dizilir.

CİĞER KEBABI

Malzemeler

* 1 kg karaciğer
* Yeterince tuz
* Baharat

Hazırlanışı

Ciğer büyük parçalar halinde bölünür tuzlanıp isteğe göre baharat da ilave edilerek ateşin üzerinde bulunan sac üzerine serilir. Kızardıktan sonra diğer yüzü çevrilip kızartılır. Sıcak olarak servis yapılır.

Kaburga (Ahmet Bulut Arşivi)

CİĞERLİ SOĞAN YAHNİSİ

Malzemeler
* 1 kg karaciğer
* 500 gr kuru soğan
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1/2 yemek kaşığı salça
* 1/2 paket yağ
* Yeterince tuz

Hazırlanışı
Ciğerler kuş başı şeklinde doğranır. Tencereye konur yarım litre su ilave edilerek haşlanır. Sonra suyu süzülür. Yağı bırakılarak kızartılır. Sonra halka şeklinde doğranmış soğanlar ciğerin içine atılarak biraz ciğerle beraber kavrulur. Salça, tuz ve pul biber ilave edilir. 1 su bardağı su ilave edilerek 5 dakika pişirilip sıcak servis yapılır.

TARAKLIK

Malzemeler
* Çepiç etinin bel kemiği
* 250 gr böbrek yağı
* 1 kg biber
* 2 bardak su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı
İsteğe göre önce taze biberler temizlenerek ikiye bölünüp geniş tepsinin altına serilir. Üzerine çepiç etinin bel kemiği kısmı (taraklık) bütün olarak tepsiye konulur ve tuzu eklenir. 2 bardak su ilave edildikten sonra üzerine böbrek yağı serilir ve ekmek fırınının arka kısmında 2 saat kadar pişirilerek servis yapılır.

GÜVEÇ

Malzemeler
* 1 kg kemikli çepiç eti
* 1.5 kg patlıcan
* 500 gr taze biber
* 1 kg domates
* 3 baş sarımsak
* Margarin
* Yeterince tuz, pul biber, baharat

Hazırlanışı
Topraktan yapılmış güveç kabının en altına et serilir. Üzerine küp halinde doğranmış patlıcanlar, onun üzerine doğranmış biber, domates, sarımsak, tuz ve baharatı serpilip güvecin üzeri kendi kapağı ile kapatıldıktan sonra ekmek fırınında yaklaşık 2-2.5 saat pişirilir. Sıcak olarak servis yapılır.

FIRINDA KELLE

Malzemeler
* 2 adet çepiç kellesi
* 1 su bardağı yoğurt
* 1 yemek kaşığı salça
* Pul biber, baharat ve tuz
* Yağlı veya jelatinli kağıt

Güveç

Güveç

Süleyman Yapıcı

Hazırlanışı

Salça, yoğurt, baharat, pul biber ve tuz karıştırılarak yapılan sos, soyularak temizlenmiş olan tüm çepiç kellesinin üzerine sürülür. Yağlı veya jelatinli kağıtla hava almayacak şekilde iyice sarılır. Dağılmaması için gerekirse telle etrafı sarılarak bağlanır. Ekmek fırının koltuk (en dip) kısmında 3 saat kadar pişirildikten sonra kelle ikiye bölünerek veya etleri ayıklanarak sıcak servis yapılır.

TAVA

Malzemeler

* 1 kg çepiç eti
* 1 kg taze biber
* 250 gr böbrek iç yağı
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Biberler çekirdek kısmı çıkartılarak dört parça halinde tepsiye dizilir. Biberin üzerine et döşenir. Etin üzerine böbrek iç yağı serilerek tuzu ilave edilir. Ekmek fırınına verilerek bir saat pişirilir.

KIZARTMA

Malzemeler

* 500 gr. kuş başı et
* 4 yemek kaşığı yağ
* 1 demet maydanoz
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* Karabiber
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Bir tencereye su konup içine kuş başı et atılır. Tuz ilave edildikten sonra yarım saat pişirilir. Suyu süzülen et tencereye konup yağda kızartılır. Salça, biber, karabiber ve maydanoz atılıp 2 bardak et suyu ilave edilir. 10 dakika kaynatılır. Sıcak olarak servis yapılır.

POÇİK

Malzemeler

* Çepiç etinin tüm kuyruk kısmı
* 250 gr böbrek yağı
* 1 kg biber
* 2 bardak su
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

İsteğe göre önce taze biberler temizlenerek ikiye bölünüp genis tepsinin altına serilir. Üzerine çepiç etinden genişçe çıkarılan kuyruk kısmı bütün olarak tepsiye konulur ve tuzu eklenir. 2 bardak su ilave edildikten sonra üzerine böbrek yağı serilir ve ekmek fırınının dip kısmında 2 saat kadar pişirilerek servis yapılır.

TAVŞAN UFALAMA

Malzemeler

* 1 adet tavşan
* yeterince fetir ekmek
* 250 gr tereyağı
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tavşan soyularak yıkanıp, temizlendikten sonrabir gün süreyle kar altında kanının çekmesi için bekletilir. Veya bir gün süreyle akar suyun içinde bekletilir. Kanı iyice çekilen ve beyazlaşan tavşan suda haşlanır. Soğuduktan sonra fetir ekmeği ile birlikte geniş bir kap içerisinde iyice ufalanır. Üzerine kızgın tereyağı dökülerek servis yapılır.

Tava

EŞKENELER

KAVURMALİ EşŞKENE

Malzemeler

* 250 gr kavurma
* 3 adet ince tandır ekmeği
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tencereye kavurma konur ve eritilir. Daha sonra 3 bardak su ilave edilerek kaynatılır. Bir tabağa tandır ekmeği doğranır. Üzerine yapılan kavurmalı su dökülür. Sıcak servis yapılır.

KURUTLU EŞKENE

Malzemeler

* 2 bardak ezilmiş kurut
* 3 adet tandır ekmeği
* 1 tatlı kaşığı biber
* 1 yemek kaşığı yağ
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Tandır ekmeği bir tabak içine doğranır. Ayrı kapta kaynatılmış kurut üzerine dökülür. Tavada tereyağı eritilir, biber konur ve kurutlu ekmeğin üzerine gezdirilir. Sıcak olarak servis yapılır.

ALINÇALI (ERİKLİ) EŞKENE

Malzemeler

* 1 kase eksi alınça (erik)
* Tandır ekmeği
* 3 yemek kaşığı yağ
* 1 adet yumurta
* 1 yemek kaşığı salça
* 1 tatlı kaşığı pul biber
* 1 tatlı kaşığı un
* Yeterince tuz

Kavurmalı Eşkene

Hazırlanışı

Tencereye yağ konur. Yağın içerisine alınça (erik) atılıp kızartılır. Salçası, tuzu ve biberi eklenir ve bir adet yumurta kırılarak un ilave edilir. Üzerine 4 su bardağı su ilave edilir ve kaynamaya bırakılır. Erikler ezilinceye kadar kaynatılır. Bir kaba doğranmış olan tandır ekmeğinin üzerine dökülür. Sıcak servis yapılır.

KORUK EŞKENESİ

Malzemeler

* Mazurma koruk üzümü
* 1 su bardağı su
* Kavurma
* Sarımsak
* Tandır ekmeği
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Koruk üzümü dövülüp üzerine su verildikten sonra kaynatılır. Kaynayan suya dövülmüş sarımsak atılır. Doğramış tandır ekmeğinin üzerine kavurmayla beraber verilir. Sıcak servis yapılır.

İŞKEMBE-PAÇA

Malzemeler

* 1 paça
* 1 adet işkembe
* 4 ayak
* 3 adet tandır ekmeği
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Paça, işkembe, ayak temizlenerek yıkanır. Bir tencerede 3 litre su konur. Malzemeler içine atılır, yaklaşık 2 saat pişirilir. Pişen kellenin içine çekilmiş böbrek yağı atılır. Biraz daha kaynatılır. Bir kaba doğranmış olan tandır ekmeğinin üzerine dökülür. Sıcak servis yapılır.

Dolmalık Biber ve Patlıcan

GÖMELER

BULGURLU GÖME

Malzemeler

* 500 gr un
* 500 gr kavurma (yağsız kıyma)
* 1 bu bardağı pilavlık bulgur
* 1 demet maydanoz
* 1 su bardağı ceviz içi
* 1 tatlı kaşığı salça
* 1 çay bardağı yağ
* 1 çay kaşığı karbonat
* 3 yemek kaşığı yoğurt
* 1 adet yumurta

Hazırlanışı

Bir leğen içine un, tuz, yağ, yoğurt, yumurta, karbonat atılarak sıcak suyla kulak memesi yumuşaklığında hamur yapılır. Hazırlanan hamur 14 eşit parçaya bölünür. Her parça ince yufka olarak açılır. Temiz bir bezin üzerine serilir. Bir tencere içerisinde ince kıyılmış kavurma yağda ısıtılır (Yağsız kıyma yağda kavrulur). Salça, tuz, biber atılır. 2 su bardağı su ilave edilerek kaynatılır. Kaynayan suya bulgur dökülür. Suyunu çekinceye kadar pişirilir. Daha sonra içine ceviz içi, kavurma (kıyma) ve ince kıyılmış maydanoz atılıp karıştırılır. Bir tepsinin içi yağlanır. Açılan yufka serilir. Serilen yufkalara az yağ sürülür. Üçüncü yufkada yapılan kavurmalı ve pilavlı iç malzeme serilir. Her üç yufkada bir işlem tekrarlanır. En son yufkanın üzerine yağ sürülür kare kare kesilen börek fırında kızartılır. Sıcak ve soğuk servis yapılır.

ZEREBET (BAĞLEME)

Malzemeler

* 1kg su
* 1.5 kg un
* 500 gr sade yağ veya tere yağı
* 1 kg yoğurt
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Önce bir leğen içerisinde su ve un karıştırılarak hamur yapılır ve iyice yoğrulur. Kıvamına gelen hamur yumruk büyüklüğünde küçük top halinde bölünerek yufka açılır. Sac üzerinde orta kıvamda yufkalar pişirilir. Pişirilen yufkalar (fetir ekmek) yine önceden içi yağlanmış tepsiye bırakılır. Bırakılan birinci yufkanın üzerine tavada eritilmiş olan yağdan iyice dökülür. Tepsideki birinci yufkanın üzerine ikinci yufka konulur ve üzerine yoğurt dökülerek iyice serilir. Pişen yufkalar sırasıyla bir yağ, bir yoğurt dökülerek yufkalar bitirilir.

Bulgurlu Göme

Tepside üst üste biriken yufkalar kızarmak üzere fırına atılır veya ocak üzerinde çevrilerek normal olarak kızartılır. Kızarmış olan zerebet tepsisi kesilen dilimler halinde tabaklarda servis yapılır.

BABİKO (KARA GÖME)

Malzemeler

* 7-8 kg Un
* 1 kg tereyağı
* 1 kg kurut ezmesi
* Hamur mayası
* Yeterince tuz ve su

Hazırlanışı

Un bir leğen içinde mayası ve tuzu atılarak hamur yapılır. Önceden hazırlanmış ocak altına sallik (düz taş) bırakılır. Taş iyice ısınıncaya kadar üzerine ateş bırakılır. Ateş alındıktan sonra hamur bütün olarak büyük bir somun (künk) halinde taşın üzerine yayılarak bırakılır. Hamurun üzerine ateş közü (mermor) tamamını örtecek şekilde kapatılır. Alttan kızgın taşın sıcaklığı üstten sıcak mermor hamuru iyice pişirir. (aynı işlem ekmek fırınında da yapılabilir).

Pişen bu büyük ekmek soğutulur ve ekmeğin üzerindeki kızarmış ve kapuklaşmış kısmı kapak halinde çıkartılır. Daha sonra ekmeğin içindeki yumuşak kısmı tamamen alınarak iyice soğuduktan sonra elle ovalanarak ufaltılır. İsıtılan kurut ezmesi üzerine dökülür ve hemen arkasından kızdırılmış tereyağı da aynı şekilde her tarafını alacak şekilde dökülür. 5-10 dakika bekletildikten sonra servis yapılır. Babikonun yanında ayran, hoşaf, komposto veya bekmez şerbeti de bulunur.

KAVURMALI SAC GÖMESİ

Malzemeler

* 1 kg un
* Kavurma
* 2 baş kuru soğan
* tereyağı
* Tuz
* Maya (kibrit kutusu büyüklüğünde)

Hazırlanışı

Un, tuz su ve maya karıştırılıp yoğrularak yumuşak bir hamur yapılır. Hamur mayalandıktan sonra yumurta büyüklüğünde alınarak oklava ile ince olmayan yufkalar açılır. Önceden hazırlanmış yağda kızartılmış soğan, ince ayıklanmış kemiksiz kavurmadan yufkanın yarısına konup, yufkanın diğer yarısı kavurmanın üzerine örtülerek kenarları toplanıp kapatılır. Sac veya teflon üzerinde iki tarafı da pişirildikten sonra sıcakken üzerine tereyağı sürülerek servis yapılır.

İsteğe göre soğansız ve hamur mayasız da yapılabilir.

Babiko ve Kurut

DAŞ EKMEĞİ

Malzemeler
* 500 gr un
* 2 adet yumurta
* 2 tatlı kaşığı karbonat
* 1 sulandırılmış yoğurt veya süt (eskiden meşe külünün suyu veya nohut suyu)
* 250 gr tere yağı
* 250 gr toz şeker
* 1 çay kaşığı tuz
* 1 tatlı kaşı maya

Hazırlanışı
Önce bir tencere içinde yumurtalar kırılır, çırpıldıktan sonra su veya yoğurt – süt dökülerek iyece karıştırılır. Arkasından tuzu ve karbonatı atılır. Sonra avuç avuç un dökülerek iyice karıştırılıp çırpılır. İyice sıvık hale getirilir ve mayası atılır. Tencerenin ağzını kapatılarak bir bezle örtülerek 30 dakika bekletilir.

Daha sonra ateş üzerine bırakılmış düzgün taş sal taş (tava veya ekmek sacının üzerinde de yapılır) bir bez parçası ile hafif yağ sürülür. Yağı sürülen taş, tava veya sac üzerine kapçe ile hazırlanan hamur azar azar dökülerek kepçenin arkası ile düzeltilerek altı hafif kızardıktan sonra hamur çevrilir ve iki tarafı pişirilir. Pişmiş olan ekmek yumuşak ve delikli bir şekil alır. Üst üste tepsi üzerine bırakılır.

Yağ ile hazırlanmış olan tatlı şire karıştırılarak ılık bir şekilde dört veya beş parçaya kesilmiş olan taş ekmeğinin üzerine dökülür. Tepsiye dizilen ekmeklerin arasına istenilirse dövülmüş ceviz de konulabilir. Hazırlanan daş ekmeği artık hazır olup, servis yapılır.

PEYNİRLİ VEYA ÇÖKELİKLİ SAC GÖMESİ

Malzemeler
* 1 kg un
* Rendelenmiş peynir veya çökelek
* Tereyağı
* Yeterince maydanoz
* Maya (kibrit kutusu büyüklüğünde)

Daş Ekmeği

Hazırlanışı

Un, tuz su ve maya karıştırılıp yoğrularak yumuşak bir hamur yapılır. Hamur mayalandıktan sonra yumurta büyüklüğünde alınarak oklava ile ince olmayan yufkalar açılır. Maydanozla karıştırılmış peynir veya çökelek yufkanın yarısına konup, yufkanın diğer yarısı peynir veya çökeleğin üzerine örtülerek kenarları toplanıp kapatılır. Sac veya teflon üzerinde iki tarafı da pişirildikten sonra sıcakken üzerine tereyağı sürülerek servis yapılır. İsteğe göre hamur mayasız da yapılabilir.

İsteğe göre, soğanlı, kıymalı, kavurmalı olarak da yapılır.

FIRIN GÖMESİ

Malzemeler

* 500 gr çökelik
* 1 deket maydanoz
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Çökelik, maydanoz ve tuz karıştırılarak çarşı fırınına verilir. Fırında iki ekmek hamuru arasına konularak pişirilen göme sıcak sıcak tereyağı ile yağlanır. Sıcak servis yapılır.

BİŞİ SEMSEK

Malzemeler

* 1 su bardağı yoğurt
* 1 su bardağı sıvı yağ (kızartma için)
* 1.5 çay bardağı sıvı yağ (hamur için)
* 2 adet yumurta
* 1 çay kaşığı kabartma tozu
* 1 dilim peynir veya çökelik
* Yeterince maydanoz, un ve tuz

Hazırlanışı

Bir kabın içine sıvı yağ, yoğurt, yumurta, tuz ve kabartma tozu atılarak karıştırılır. Bu karışıma yeterince un ilave edilerek yumuşak bir hamur yapılır. Peynir rendelenerek veya çökelik ince kıyılmış maynadozla karıştırılır. Hazırlanan hamurdan ceviz büyüklüğünde parçalar alınarak yufka açılır. Açılan yufka içerisine isteğe göre peynir veya çökelikle maydanoz karışımında konularak yufkanın yarısı üzerine gelecek şekilde etrafı toplanarak kapatılır. Hazırlanan börekler kızgın yağda kızartılır. Sıcak ve soğuk servis yapılır.

KAYMAKLI GÖME

Malzemeler

* 1 kg yoğurt kaymağı
* 1.5 kg un

Sac Gömesi

Fırın Gömesi

* 1 kibrit kutusu büyüklüğünde yaş maya
* 1 adet yumurta
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Bir leğen içine konulan un, içine kaymak, tuz, maya atılarak sıcak su yardımıyla yoğrulur. Leğenin ağzı kapatılarak hamur mayalanmaya bırakılır. Mayalanan hamur, yağlanmış tepsiye basılır üzerine yumurta sürülüp fırında kızartılır. Sıcak servis yapılır.

SAC EKMEĞİ

Malzemeler

* 2 kg un
* Bir kibrit kutusu büyüklüğünde yaş maya
* Yeterince tuz

Hazırlanışı

Bir leğen içine un bırakılır. Maya ve tuz atılarak ılık suyla kulak memesi yumuşaklığında hamur yapılır. Hamur mayalanmaya bırakılır. Mayalanan hamurdan büyük toplar alınarak el yardımıyla bir santim kalınlığında açılıp sac üzerinde pişirilir.

HAŞLAMA (PEYNİRLİ EKMEK)

Malzemeler

* 1 kg tuzsuz taze peynir
* Yarım kg toz şeker
* 1 kg mayalı ekmek hamuru

Hazırlanışı

Genellikle açık pide ekmeği yapan pide fırınlarında yapılır. Normal mayalı ekmek hamuru yuvarlak veya elips şeklinde açılır. Fırında yarım pişirilerek haşlanır. Daha sonra taze peynir ufalanarak toz şekerle karıştırılır ve ekmeğin üzerine serilerek ikinci bir defa iyice pişirilir. Fırından çıkartılarak kesilip sıcak servis yapılır. Peynirli ekmek şimdi hamurun üzerine serilerek bir defada pişirilmektedir.

BATURMA

Malzemeler

* 1 kg un
* 2 kg yoğurt
* 6 diş sarımsak
* 250 gr tereyağı
* Yeterince tuz, pul biber

Hazırlanışı

Un bir leğen içine alınır tuzu atılır ılık suyla kulak memesi yumuşaklığında hamur yapılır. Yapılan hamur parçalara bölünerek oklava yardımıyla ince olarak açılır. Açılan yufka sac üzerinde pişirilir. Yufkalar rulo şeklinde sarılarak iki parmak eninde kesilir. Kesilen parçalar önceden çırpılmış sarımsaklı yoğurda batırılır sonra tepsiye tek tek dizilir. Artan yoğurt tekrar üzerine dökülür. Tavada eritilmiş tereyağı ve pul biber yemeğin üzerine dökülür. Sıcak servis yapılır.

Haşlama (Peynirli Ekmek) (Ahmet Bulut Arşivi)

Baturme

SEBZELİ ve YUMURTALI YEMEKLER

LIKICIRT (CİNCİK)

Malzemeler
* 1 kg patlıcan
* 3-4 diş sarımsak
* 100 gr Yağ
* Bir baş kuru soğan
* Yeterince salça, toz biber ve tuz

Hazırlanışı
Patlıcanın mor renklisi, içi çekirdeksiz ve büyük olanları seçilip bir ipe takılarak açık ekmek fırınında veya evde fırında veya köz üzerinde pişirilir. Pişen patlıcanların kabukları soyulur ve bir tabak içinde kaşıkla iyice ezilir. Dövülen sarımsak patlıcanla karıştırılır. Yağda pişirilmiş olan biber salça ve toz biberin üzerine yeterince tuz atıldıktan sonra tavada eritilen yağ içerisinde patlıcanı 5-10 dakika kavrulur. Bir tabağa bırakılarak servis yapılır. İsteyenler patlıcanın üzerine yoğurt da ilave edilebilir.

EŞKİN

Malzemeler
* 1 kg eşkın
* 100 gr kavurma, yeterince tuz

Hazırlanışı
Eşkın soyulup, ufak ufak doğranır. Tencereye konulan kavurmanın içine eşkınlar karıştırılır. 1 çay bardağı su ilave edilir. 5-10 dakika pişirilip sıcak servis yapılır. İsteğe göre üzerine yumurta kırılabilir.

KUZU KULAĞI

Malzemeler
* 4-5 deste kuzu kulağı
* 3 yemek kaşığı yağ
* 100 gr kavurma, yeterince tuz

Hazırlanışı
Kuzu kulağı yıkanıp temizlenir ve yaprak kısmı kopartılarak ayıklanır. Kavurma tencere konur. Kuzu kulağı ilave edilerek birlikte pişmeye bırakılır. Biraz tuz atılır. 5-10 dakika pişen kuzu kulağı sıcak olarak servis yapılır.
Kavurma olmazsa yağla kavrulur ve üzerine yumurta kırılarak da sıcak servis yapılır.

YELİNG LAPASI

Malzemeler
* 500 gr yeling
* 1 su bardağı köftelik bulgur
* Yarım paket yağ
* 1 baş kuru soğan
* 1 litre su
* Yeterince tuz, salça, pul biber

Hazırlanışı
Yeling yıkanır ve doğranır. Bir tencereye yağ bırakılır. Soğan doğranıp kavrulur. Salça, biber, tuz eklenir ve suyu bırakılır. Su kaynayınca yeling atılıp biraz kaynatılır ve bulgur dökülür. Sık sık karıştırılıp yarım saat pişirilir ve sıcak servis yapılır.

Eşkın (Ahmet Bulut Arşivi)

Kuzukulağı

YONCA LAPASI

Malzemeler
* 500 gr yonca
* 1 su bardağı köftelik bulgur
* Yarım paket yağ
* 1 baş kuru soğan
* 1 litre su
* Yeterince tuz, salça, pul biber

Hazırlanışı
Yonca yıkanır ve doğranır. Bir tencereye yağ bırakılır. Soğan doğranıp kavrulur. Salça, biber, tuz eklenir ve suyu bırakılır. Su kaynayınca yonca atılıp biraz kaynatılır ve bulgur dökülür. Sık sık karıştırılıp yarım saat pişirilir ve sıcak servis yapılır.

BORANİ

Malzemeler
* 1 kg yoğurt
* 500 gr pirpirim
* 2 diş sarımsak ve yeterince tuz

Hazırlanışı
Borani temizlenerek haşlanır, suyu süzülür. Çırpılan yoğurt içine ezilmiş sarımsak ve tuz eklenir. Haşlanan pirpirime yoğurt katılıp sıcak servis yapılır.

KENGER

Malzemeler
* 500 gr kenger
* Yarım paket yağ
* 2 adet yumurta ,yeterince tuz

Hazırlanışı
Yıkanıp temizlenen kenger, tencere içindeki yağda kavrulur, tuzu atılır. Tavaya alınır. Üzerine yumurta kırılarak karıştırılır. Yumurta pişince sıcak olarak servis yapılır.

PİPİRİM

Malzemeler
* 1 kg pipirim
* 1 yemek kaşığı yağ
* 1 kg yoğurt
* Yeterince tuz, pul biber ve sarımsak

Hazırlanışı
Pirpirim yıkanır temizlenir ve küçük küçük doğranırak haşlanır. Haşlanan Pipirm üzerine sarımsaklı veya sarımsaksız çırpılmış yoğurt dökülür. Yoğurdun üzerine terbiye edilmiş ve yağ ve pul biber dökülerek servis yapılır.

Ayrıca haşlanan pipirime sulu yoğurda karıştırılarak cacık gibi yaz mevsiminde sofralarda kullanılır. Haşlanan pipirim üzerine yumurta kırılarak yumurtalısı da yapılır.

MUSAKKA

Malzemeler
* 500 gr ekşi elma
* 1 yemek kaşığı yağ ve yeterince tuz

Hazırlanışı
Elma küçük küçük doğranır. Doğranan elma tencereye dakülüp yağda kızartılır, tuzu atılır. Kısık ateşte 5-10 dakika pişirilip sıcak servis olarak yapılır.

KUYMAK

Malzemeler
* 1 çay bardağı un
* 1 yemek kaşığı yağ
* 2 subardağı su, yeterince tuz

Pipirim

Hazırlanışı
Yağ tavada eritilir. Un dökülüp kavrulur. 2 su bardağı su ilave edilir. Tuzu atılır. Karıştırılıp katı hale gelinceye kadar ateşten indirilir. Sıcak olarak servis yapılır.

KAYGANAH

Malzemeler
* 3 adet yumurta
* Yarım çay bardağı toz şeker
* 1 yemek kaşığı un
* 3 yemek kaşığı yağ
* 1 çay bardağı ucu karbonat, yeterince tuz

Hazırlanışı
Yumurta bir kasenin içine kırılarak çırpılır. Un ve karbonat yumurtaya eklenerek tekrar çırpılır. Kızgın yağa dökülür. Her iki tarafı kızartılır. Üzerine toz şeker serpilir. Sıcak olarak servis yapılır.

KURUTLU LAPA

Malzemeler
* 1 kase pilavlık bulgur
* 2 su bardağı ezilmiş kurut
* Yarım çay bardağı eritilmiş tereyağı
* Yeterince nane, su ve tuz

Hazırlanışı
Bir tencereye 3 su bardağı su konur. Kaynayan suya bulgur atılır ve pişirilir. Bir tavaya bırakılan yağ kızdırılıp nanesi atılır ve kurut nanenin içine dökülür. Bir kaba alınan bulgur lapasının üzerine dökülür. Sıcak olarak servis yapılır.

ÇÖKELİKLİ YUMURTA

Malzemeler
* 150 gr çökelik
* 3 adet yumurta
* 1 yemek kaşığı yağ ve yeterince tuz

Hazırlanışı
Tavaya konan yağın içine çökelek atılıp karıştırılır, tuzu eklenir. Üzerine yumurtalar tek tek kırılarak ağzı kapatılıp pişirilir. Sıcak servis yapılır.

DOMATESLİ YUMURTA

Malzemeler
* 2-3 adet domates
* 100 gr kavurma (kıyma)
* 50 gr yağ
* 3 adet yumurta ve yeterince tuz

Hazırlanışı
Tavaya bırakılan kavurma eritilir (kıyma kavrulur). İçine küp şeklinde doğranmış domates bırakılıp pişirilir, tuz atılır. Üzerine çırpılmış yumurta eklenip pişirilir.

FASULYELİ YUMURTA

Malzemeler
* 2 adet yumurta
* 200 gr taze (veya kurutulmuş) fasulye
* 1 yemek kaşığı yağ
* 1 yemek kaşığı salça, yeterince tuz

Hazırlanışı
Kaynar suda fasulye iyice haşlanır. Bir tencereye yağ konur. İçine biber, salça, tuz eklenerek süzülmüş fasulye dökülüp kavrulur. Üzerine yumurta kırılır karıştırılır. Sıcak servis yapılır.
Ayrıca bahçelerde yetişen lağandur, tort, lale dibi, ağa pancarı, pahle, kuş ekmeği, hatun parmağı, şeker pancarı yaprağı gibi otlardan yumurtalı ve yumurtasız kavrularak yemekleri yapılır.

Yine tırşik, katır tırnağı, at yaprağı, sarmaşık yaprağı, fasulye yaprağı, taze biber yaprağı gibi yapraklardan etli ve etsiz sarmalar yapılır.

Kayganah (Ahmet Bulut Arşivi)

TATLILAR

DOLANGER

Malzemeler

* 1 çay bardağı yoğurt
* 1 yumurta
* 1 yemek kaşığı katı yağ
* 1.5 su bardağı su
* 1 çay kaşığı kabartma tozu
* Çok az tuz
* Dövülmüş ceviz
* Açmak için nişasta ve un
* 1 fincan zeytinyağı
* şerbeti için 6 su bardağı şeker
* 5 su bardağı su
* 6 damla limon

Hazırlanışı

Malzemelere göre yumuşak bir hamur yapılır. Hamurdan ceviz büyüklüğünde yumaklar oklava yardımı ile ince yufka açılır. Yufka ortadan ikiye kesilip üzerine dövülmüş ceviz serpilir. Yufka yuvarlak kenarından oklavaya sarılıp yuvarlanır. Daha sonra oklava üzerinde el yordamıyla iki taraftan hafif sıkıştırılır ve yağlanmış tepsiye dizilir. Her yumak için aynı işlem uygulanır. Tepsi dolduktan sonra üzerine sıvı yağ dökülüp fırında kızartılır. Fırından çıktıktan sonra şerbeti verilir.

KABAK TATLISI

Malzemeler

* 1 adet tatlı bal kabağı
* 1 su bardağı dövülmüş ceviz iç
* Yeterince toz şeker ve su

Hazırlanışı

Kabak soyularak 5-6 cm. uzunluğunda 2 cm kalınlığında dilimlere ayrılır. Dilimlenen kabaklar tepsiye dizilir. Kabakların üzerini kapatacak kadar toz şeker serpilir. 1 çay bardağı su ilave edilerek ocakta kısık ateşte suyunu çekinceye kadar pişirilir. Piştikten sonra üzerine dövülmüş ceviz serpilir. Soğuk olarak servis yapılır.

Dolanger

Silevn

UN HELVASI

Malzemeler
* 1 paket yağ
* 500 gr un
* 1 su bardağı toz şeker
* Yarım su bardağı su

Hazırlanışı
Tavadaki kızgın yağın içine un ilave edilir. Pembeleşinceye kadar kavrulur. Toz şekerle su karıştırılıp kavrulan una eklenir ve karıştırmaya devam edilir. Suyunu çekerek pişen helva tabaklara alınarak üzeri bir çatal veya kaşık yardımıyla süslenir. Sıcak servis yapılır.

Un ve şeker yağda kavrularak su ilave edilmeden susuz olarak da yapılır.

PEYNİRLİ HELVA

Malzemeler
* 1 kg taze yağlı tuzsuz peynir
* 250 gr taze tuzsuz tereyağı
* 700 gr toz şeker
* 500 gr un

Hazırlanışı
Un yağda pembeleşinceye kadar kavrulur. Sonra ateşten alınır. İnce dilimlenmiş peynirler kavrulan unun içerisine dökülür. ve eriyinceye kadar karıştırılır. Hafif ıslatılmış şeker üzerine dökülerek tekrar karıştırılır. Helva kıvamına gelince ocaktan indirilerek sıcak servis yapılır.

VİŞNELİ HELVA

Malzemeler
* 1 bu bardağı su ile eritilmiş vişne reçeli
* 1 çay bardağı toz çeker
* 1 paket yağ
* 500 gr un
* Ceviz içi

Hazırlanışı
Tavada ki kızgın yağın üzerine un atılır ve pembeleşinceye kadar kavrulur. Kavrulan una 1 su bardağı eritilmiş ve içine toz şeker katılmış vişne suyu dökülür. Suyu çeken helva ateşten indirilir. Tabaklara alınarak dövülmüş ceviz serpilir. Sıcak ve soğuk servis yapılır.

KAYISI HELVASI

Malzemeler
* 1 kg kuru kayısı
* 1 su bardağı ceviz içi
* Yarım paket yağ

Susuz Un Helvası

Peynirli Helva

Hazırlanışı

Bir miktar suda kayısı haşlanır. Haşlanan kayısının suyu süzülür. Bir tavada bırakılan kızgın yağın içine kayısılar dökülür. Bir kaşık yardımıyla hem karıştırılır hem de ezilir. Katı hale gelince ateşten indirilir. Tabaklara alınır, üzerine ceviz serpilir. Sıcak servis yapılır.

CEVİZLİ HELVA

Malzemeler

* 500 gr un
* 1 su bardağı toz şeker
* 1 paket yağ
* 1 su bardağı ceviz içi
* Yarım su bardağı su

Hazırlanışı

Tavada kızdırılmış yağ içine atılan un pembeleşinceye kadar kavrulur. Kavrulan una suda eritilmiş şeker dökülür. Sonra içine ceviz içi atılarak karıştırılır. Suyunu çeken helva tabaklara alınarak sıcak servis yapılır.

HURMACUH

Malzemeler

* 1 adet yumurta
* 1 çay bardağı yoğurt
* 1 çay kaşığı karbonat
* 1 çay bardağı eritilmiş yağ
* Yeterince un
* 1 çay bardağı su
* Az tuz

Hazırlanışı

Malzemelerin hepsi karıştırılarak kuru hamur yapılır. Yapılan hamur yumurta büyüklüğünde alınır. Parçalar üç parmak yardımıyla kalbur (süzgeç) da bastırılarak kendimize doğru çekip hazırlanan hamurlar kızgın yağda kızartılır. İsteğe göre şerbet içine atılarak da servis yapılır.

Hurmacık

Süleyman Yaşar

PEKMEZ HELVASI

Malzemeler
* 250 gr tereyağı
* 250 gr un
* 2 su bardağı dut pekmezi
* Ceviz

Hazırlanışı
Hafif ısıtılmış yağın içerisine un dökülerek hafif pembeleşinceye kadar kavrulur. Kavrulan una dut pekmezi dökülerek 2 dakika daha pişirilir. Pişen helva servis tabaklarına alınarak üzerine dövülmüş ceviz serpilir. Sıcak ve soğuk servis yapılır.

ZERDE

Malzemeler
* 500 gr pirinç
* 500 gr toz şeker
* 1 miktar ekmek dermanı

Hazırlanışı
İlk önce bir cezvede ekmek dermanı kaynatılır. Bir tencereye 1 litre su bırakılıp kaynatılır. Kaynayan suya yıkanmış pirinç dökülür. Pişmeye bırakılır. Pişen pirince şeker dökülür. Sonra ekmek dermanı süzülerek içine ilave edilir. Katı hale gelinceye kadar kaynatılır. Sıcak veya soğuk servis yapılır.

Zerde

BASMECUH (EŞŞBABİYE) HELVASI

Malzemeler
* 500 gr basmecuh (kayısı kurusu)
* 1 tatlı kaşığı nişasta
* 1 yemek kaşığı tuzsuz tereyağı
* 100 gr dövülmüş ceviz içi
* 1 litre su

Hazırlanışı
Basmecuh haşlanarak süzülür. Tavada eritilen yağda 2 dakika kavrulur. İçine nişasta döküldükten sonra 2 dakika daha kavrulur. Servis tabağına konulduktan sonra üzerine dövülmüş ceviz serpilerek servis yapılır.

ZİNGİR

Malzemeler
* 3 yemek kaşığı yoğurt
* 1 adet yumurta
* Yeterince un
* 1 çay kaşığı karbonat
* 3 su bardağı su
* Yağ
* Az tuz

Hazırlanışı
Bir kapta yoğurt, yumurta, tuz, un, su karbonat katılarak çırpılır. Diğer yandan tavada yağ kızartılır. Bir kaşık yardımıyla sıvık hamurdan alınarak yağa dökülüp kızartılır. Sıcak servis yapılır. İsteğe göre hazırlanmış olan şerbet içine atılarak tatlı olarak da servis yapılır.

Basmecuh (Eşbabiye) Helvası

KAYİSİ DOLMASI

Malzemeler
* 500 gr kuru kayısı
* 1 su bardağı ceviz içi
* 3 yemek kaşığı yağ

Hazırlanışı
Bir kabta ısıtılmış su, kayısının üzerine dökülür. Suyun içinde yarım saat bekletilir. Kayısılar suyun içinden çıkartılıp bir bezin üzerinde bekletilir. Dövülen ceviz içine bir yemek kaşığı toz şeker katılarak karıştırılır. İçi açılan kayısının içine doldurulup ağzı kapanır. Bir tepsiye dizilir. Üzerine eritilmiş yağ verilir. Bir bardak su ilave edilerek kısık ateşte 5 dakika pişirilir. Sıcak ve soğuk servis yapılır.

PALUZE

Malzemeler
* 1 yemek kaşığı nişasta
* 1 çay bardağı şeker
* 1 bardak su

Hazırlanışı
Nişasta soğuk suda eritilir. Eriyen nişastaya şeker eklenir. Ateşte katı hale gelinceye kadar pişirilir. Sıcak servis yapılır.

BASTUH (PESTİL) KAVURMASI

Malzemeler
* 500 gr dut pestili
* 50 gr yağ

Hazırlanışı
Pestil ince ince doğranıp yıkanır. Bir tavada eritilmiş yağda kavrulur. İsteğe göre üzerine ceviz içi de ilave edilir. Sıcak servis yapılır.

KARLAMA

Malzemeler
* 1 kase boncuklaşmış kar
* 5 yemek kaşığı dut bekmezi

Hazırlanışı
Kar, bir kaseye konularak üzerine pekmez ince bir halde gezdirilerek dökülür ve servise hazırlanır.

HOŞAFLAR

Malzemeler
* 500 gr kuru üzüm veya kayısı, erik, armut, elma, ayva, vişne
* 1 litre su
* 1 su bardağı toz şeker

Bastuh (Pestil) Kavurması (Soldaki Foto: Ahmet Bulut Arşivi)

Yemekler (Ahmet Bulut Arşivi)

Hazırlanışı
Bir tencereye su bırakılarak içine toz şeker konup kaynatılır. Kaynayan suya üzüm veya kayısı, erik, armut, elma, ayva, vişne atılarak yarım saat kaynatılır. Yemeklerin yanında soğuk olarak servis yapılır.

ÜZÜM ŞERBETİ

Malzemeler
* Mazurma üzümü

Hazırlanışı
Mazurma üzümü sıkılır. Üzüm suyu kaynatılır. Güneşe bırakılır olgunlaşınca alınarak yemeklerin yanında soğuk servis yapılır.

PEKMEZ ŞERBETİ

Malzemeler
* 1 su bardağı dut pekmezi
* 2 su bardağı su

Hazırlanışı
Pekmez, 2 su bardağı soğuk suda eritilip yemeklerin yanında servis yapılır.

BAL ŞERBETİ

Malzemeler
* 1 su bardağı süzülmüş bal
* 2 su bardağı su

Hazırlanışı
Bal, 2 su bardağı soğuk suda eritilip yemeklerin yanında servis yapılır.[246]

Karlame

246. Yemek Tarifleri Fatma, Müjgan, Rukiye Pembe Yapıcı, Ahmet Bulut, Elazığ/Harput Yöresel Yemekleri.

SONSÖZ

Urartu döneminden itibaren en az 3000 yıllık önemli bir yerleşim merkezi olan tarihi Palu kenti, bir çok uygarlık ve medeniyete mekan olmuştur. Ancak, zengin tarihsel ve kültürel geçmişe sahip olan Palu, bugün küçük bir ilçenin hudutları içine hapsolmuştur. Binlerce yılın birikimi olan ve insanlığın ortak mirası sivil mimarisi, çarşıları, hanları, hamamları, cami ve kiliseleri, kalesi, köprüsü yıkılmaya terkedilmiştir. Bu ilçemiz arzu edilen noktaya gelememiş, genel yatırım programlarında şimdiye değin hak ettiği payı alamamıştır. Dahası bir süre "unutulmuş ve kaderine terkedilmiş" bölge olarak çoğumuzun belleklerine yer etmiştir. Bu anlayışa uygun olarak da bir dönem Palu'da tarihsel ve kültürel miras hoyratça talan ve yağma edilmiştir.

Bu çalışmamızda, özellikle tarihsel ve kültürel mirasımızın gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılmasının yerel kimliklerinin oluşmasında ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya özen gösterdik. Çünkü biliyoruz ki tarihsel kökleri derinlere giden toplumlar, o köklerle köprülerini sağlıklı kurabilen nesiller evrensel kültür ve medeniyete daha büyük katkılar sağlayabilirler.

Bu çalışmamızın hedeflerinden biri de, mevcudu koruma ve aslına uygun restorasyon çalışmalarının yanı sıra, tarihi Palu'nun sözlü tarih, kültür, halk bilimi, mutfak ve gelenek gibi unsurları da kapsayan "kent hafıza belleği" kavramını geliştirerek bu alanda da neler yapılabileceğini tartışmak olmalıdır.

Yerel yönetimlerimiz başta olmak üzere, Palulu hemşehrilerimiz ve sivil toplum kuruluşlarının el ele vererek çevre sorunlarımızın çözümünde etkin bir adım atmasının yanı sıra yeşilin egemen olduğu tarih ve kültürel değerleri ile barışık çağdaş bir Palu'da yaşamamızı sağlayacaktır. Tarihi ve kültürel mirasımızı koruyarak gelecek nesillere ulaştırmak işini görev kabul etmek gerekir. Tarihi Palu'nun kent dokusu ve kültürel mirasını korumak ekonomik gelişmemizi de destekleyecektir. Bu bilinci yaygınlaştırmamız gerekmektedir. Bu yöndeki arzu ve niyetlerimiz, Palu'nun tarihten gelen derin ve zengin uygarlık birikimlerini geleceğe aktarmak işi hayati bir önem arzetmektedir. Bu girişim ana hedeflerinin yanında beraberinde turizmin gelişmesini de etkileyecektir. Ülkemize "deniz ve güneş" için gelen turistler, çalışmalarımızla "kültür turizmi" için de daha etkin olarak Palu'yu tercih edeceklerdir. Hedeflerimiz arasında etkinliklerimizi yoğunlaştırarak Palu, Bağın, Habab, şenova, Nibşi gibi yerleşim yerlerini ülkemizin turizminde de önemli yerler olmasını sağlamak olmalıdır.

Özellikle Palu tarihinde özel yeri olan dini şahsiyetler ve onlara ait türbeler bu gün için bir çok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Bu dini turizm potansiyelinin sağlıklı bir tanıtım ve çevre düzenlemesi ile çok daha gelişeceğine inanıyoruz.

Palu tarihinin oluşmasında özel bir yer teşkil eden insan unsuru, çeşitli yönleri ile incelenmesi gereken bir konudur. Biz araştırmamızda özellikle toplumu etkileyen, yönlendiren dini şahsiyetlere de geniş yer verdik. Bu şahsiyetlerin tarihi Palu, Harput, Elazığ, Diyarbakır, Bingöl, Erzurum gibi bölgeleri de içine alan bir manevi nüfuz alanı oluşturdukları da görülmektedir. Bu bağlamda şeyh Said isyanının da kısa sürede Palu'dan çıkıp bölgeyi etkilemesini bu manevi nüfuz alanıyla ilişkilendirmek gerekmektedir. Bu isyan, Palu için çok acı sonuçlar doğurmuşsa da bir dönemin bölge kültür yapısını, dini yapının toplum üzerindeki etkinliğini, aşiret ve feodal yapıyı anlamamız açısından bize önemli ipuçları da vermektedir.

Bir kenti başka kentlerden ayıran önemli ve belirleyici bazı unsurlardan yola çıkarsak Palu'nun kendine has yerel kimliği, kültürü olan bir kent olduğu ortaya çıkar. Nitekim kendine özel mutfak kültürü, dil ve ağız yapısı gelenek ve görenekleri ile lakaplar ve aşiretleri incelediğimizde çevresinden farklı bir dokunun oluştuğunu görürüz.

Çevresinden farklı oluşan bu kültür değerleri ile Palu, özel bir konuma sahip olup, çevresini de etkileyen bir kent olmuştur.

Bu çalışma ile çıkardığımız bir diğer sonuç da coğrafi unsurların Palu tarihindeki etkisidir. Coğrafyanın tarihi olaylara etkisinde karmaşık bir aksiyon ve reaksiyon silsilesi vardır. Bir ülkenin tarihi, coğrafyasının bazı hususiyetleri ile toprağına damgasını basar ve buna mukabil coğrafyası tarihi üzerinde sürekli tesir icra eder. Tarihi Palu'nun yazılı tarihinin M.Ö. 2000 yıllara kadar gitmesi ve kesintisiz olarak binlerce yıldır iskan görmesi, önemli kültür ve medeniyetlerin merkezi olarak ön plana çıkmasının nedenlerini izah etmek için coğrafi unsurları ve yeni gelişen jeopolitik ilminden istifade etmek gerekmektedir. Palu; tarih, kültür ve idari ve sosyal yapısını inceleyen bir araştırmacı olarak coğrafyayı dikkate almadan konuyu değerlendirmenin mümkün olmadığını gördüm.

Murat Nehri ve yakınında yükselen doğal kayalıklar üzerine inşa edilen tarihi Palu Kalesi binlerce yıldır gelip geçen bir çok kavime iskan yeri olmuştur. Bu coğrafik avantajdan dolayı ilk çağlardan itibaren nehrin en önemli geçiş yerini teşkil eden Palu ve çevresi güçlü siyasi egemenliklere ve devletler arası mücadelelere de sahne olmuştur. Onlarca medeniyetin ve uygarlığın birbiri arkasına Palu'da yaşaması ve kendine has kültür birikimlerini bu yörede bırakması büyük bir tarihsel zenginlik olarak karşımızda durmaktadır. Bu zenginliği sadece "yüce, muhteşem, büyük" gibi sözlerle ifade etmek yeterli olmasa gerek. Asıl yapılması gereken ve bizim yapmak istediğimiz tarihi Palu'nun bu büyük birikimini nasıl oluşturduğu, hangi tür ekonomik ve siyasi şartların etkisinde kaldığı, ne tür kültürel değişimleri yaşadığını çok yönlü cevaplandırmaktı. Geçmişin düşünen insanları bize bu birikimi hangi şartlarda, hangi etkilenmeler altında ortaya koyup aktarıyorsa bu günün insanı da o birikimi kullanmak, geliştirmek ve evrensel mirasa katmak zorunda olmalıdır.

Palu'daki uygarlıklar zincirini takip ederken her uygarlığın kendine özgü kent kimliğine ait izler bıraktığını görmek mümkün. Urartular'ın önemli bir merkezi olan Palu, bu döneme ait Kral Menua'dan kalan önemli bir yazıta da sahip. Bu yazıt 3000 yıldır Palu Kalesi'nde tüm insanlara "ben buradayım ve sizlere 3000 yılın birikimi ile sesleniyorum" diyor. Daha sonra İskitler, Medler, Persler, Büyük İskender, Selevkoslar, Partlar, Tigranlar, Romalılar, Bizanslılar, Sasaniler, Arap Müslümanlar, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Harezmliler, Çubukoğulları, Artuklular, Dulkadirliler, Akkoyunlular, Safaviler ve Osmanlılar Palu'yu mekan edindiler, ürettiler ve bu coğrafyayı özellikle tercih ettiler. Bunun ciddi bazı sebepleri olmalıydı. Niçin onlarca farklı millet Palu'yu tercih etti? İşte bu ve buna benzer soruların tam cevaplarını verebilmek için bölgemizin tarih ve kültür sürekliliğini açıklayabilmek, anlamlandırmak ve yeni sentezler oluşturabilmek gerekiyor. Bunun için tarih, kültür, idari ve sosyal yapısıyla Palu'yu incelemeye, yeni bakış açıları getirmeye çalıştık.

Palu tarihinde, Anadolu'da Türklerden önce yaşayan Ermeni halkının ilk alfabesinin keşfi, Palu'da olması düşündürücüdür. M.S. 406 yılında Aziz Mesrop tarafından keşfedilen bu alfabenin ilk kez Palu'da ortaya çıkması bu bölgedeki yoğunlaşan kültür birikiminin bir sonucu olmalıdır. Çünkü yazılı bir alfabenin ortaya çıkması, gelişmesi zengin edebi ürünler ortaya koyabilmesinde çevre faktörleri yanında insan unsuru da çok büyük önem arzeder. Palu'nun bu unsurları tamamlayan ve dünya kültür medeniyetine önemli ilkleri sunduğunu söylersek fazla abartmış olmayız. Nitekim İncil'in ilk kez Ermenice alfabesiyle yazılması da Palu'da Aziz Mesrop tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmamız, Palu'da geçmişte yaşanılan büyük tarihi olayların kültür ve medeniyetin derli toplu okuyucuya sunulmasından ibarettir. Eğer bu zengin kültür mirasının nasıl ve hangi şartlarda ortaya çıktığı noktasında yeni araştırmalara sebep olabilirsek kendimizi bahtiyar hissederiz. Kuşkusuz Palu kitabı bu yolda atılmış küçük bir adım olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Açıkses, Yrd. Doç. Dr. Erdal, Doğanay, Yrd. Doç. Dr. Rahmi: 1298 (1881 M) Tarihli, Mamürat'ül Aziz Vilayet Salnamesi, Elazığ: 2001.

2. Akgündüz, Doç.Dr. Ahmet; Osmanlı Kannunameleri ve Hukuki Tahlilleri, 5. Kitap. İst. 1994

3. Akkoyunlu, Dilaver: Akkoyunlular ve Bayburt, Ankara 1992.

4. Aksın, Yard. Doç. Dr. Ahmet: 19. Yüzyılda Harput, Elazığ 1999.

5. Aksoy, Bilal: Tarihsel Gelişim Sürecinde Tunceli, Ankara 1985.

6. Akşit, Doç. Dr. Oktay: Roma İmparatorluk Tarihi, İst. 1985.

7. Altınoluk Dergisi Mart-2001.

8. Andreasyan, Hrand D.: Polonyalı Simeon´Nun Seyahatnâmesi (1608-1619), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1073, 1964.

9. Ar, M. Selçuk: Urartu Klavuzu. İst. 1944

10. Aras, İlhan: Adım şayh Said, İst. 1997

11. Ardıçoğlu, Nureddin: Harput Hükümdarı Balak Gazi, Ankara, 1966.

12. Ardıçoğlu, Nureddin: Harput Tarihi, Ankara, 1997.

13. Aşan, Doç. Dr. Muhammed Beşir: Dünü Ve Bugünü İle Harput, Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresinde Türk İskanının Tarihi Gelişimi.

14. Aşan, Muhammed Beşir: Hazar Gölü ve çevresinin Ortaçağdaki Konumu ve Önemi, F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Elazığ 1996.

15. Atlan, Prof. Dr. Sabahat: Roma Tarihinin Ana Hatları, İst. 1970.

16. Aybars, Ergun: İstiklal Mahkemeleri, Ankara 1975.

17. Ayn-ı Ali Efendi, Kevanin-i Al-i Osman Der-Hülasa-i Mezamin-i Defter-i Divan, İst.1280.

18. Bahadıroğlu, Yavuz: Mısır'a Doğru, İst. 1976.

19. Bakıcı, Yusuf: Palu Bülteni , Halk Eğitim Merkezi, Sayı: 1- 29, Palu: 1983-1990.

20. Barkan, Ömer Lütfü: H. 933-934 (M. 1527-1528); Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği.

21. Başaran, Ethem Ruhi: Osman Bedreddin Efendi, Hayatı ve Hocaları.

22. Belazuri: Futuhu'l - Buldan, Kahire 1932.

23. Beysanoğlu, şevket: Anıtları Ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi, 3 Cilt, Ankara: 1983.

24. Bulut, Ahmet: Elazığ / Harput Yöresel Yemekleri, Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları No: 1 İst.

25. Bulut, Faik: Devletin Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyanları, İst. 1991

26. Bursalı Mehmet Tahir Efendi: Osmanlı Müellifleri, 1299 - 1915, c.1, ist. 1975.

27. Cahen, Claude, Türklerin Anadolu'ya ilk Girişi (Xİ. Yüzyılın ilk Yarısı) Çeviren, Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız, Ankara 1992.

28, Cebesoy, Ali Fuat: Siyasi Hatıralar, C.1, ist. 2002.

29. Celaleddin, Mustafa: Meyyafarikin veya Silvan Tarihi,

30. Cemal, Behçet: Şeyh Sait İsyan, İst. 1955.

31. Cuinet, Vital: Turqui D'aise, Geograpihe, Administrative, C.1-2, Paris 1892.

32. Çark, Rh. Y. G: Türk Devleti Hizmetinde Ermeniler 1453 –1953, İst. 1953.

33. Çarsancaklı, Ziya: Kürsübaşı Sohbetleri, Hatıralardan Bir Demet, Dert Yumağı, Elazığ 2002.

34. Çay, Prof. Dr. A. Haluk: Her Yönüyle Kürt Dosyası, Ankara: 1996

35. Çevik, Nevzat: şebeteria, Batı Urartu'da Bir Kent Ve Kaya Anıtları, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1987

36. Çevik, Nevzat: Murat Koyağı'nda Bir Urartu Kalesi şebeteria, Kültür Dergisi, Kültür Bakanlığı,Sayı: 95, Ağustos-Eylül,1992.

37. Çevik, Nevzat: Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Adetleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk tarih Kurumu Yayınları, Vİ. Dizi, Sayı: 58, Ankara 2000.

38. Çetin, Dr. Osman: Anadoluda İslamiyetin Yayılışı, 1990.

39. Danık, Ertuğrul: İşuwa'dan Tunceli'ye, Tarih Kültür ve Folklor, Ankara 2000 (yayınlanmamış).

40. Demircioğlu, Halil: Roma Tarihi, Ankara 1993.

41. Demirel, Bekir Ali; Doğu Anadolu Çıkmaz Sokak, ELESKAV Yayını no:6, Elazığ:1985.

42. Diyarbakır Salnameleri, 1268-1323 (1869-1905), C.1-5, Diyarbakır Büyükşehir Beld. Yay., İstanbul: 1999.

43. Diyarbakır şer. Sic. No: 310, S.62-63

44. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, 2,3,7,8. Ciltler, İst.1986.

45. Dünya Gazetesi, 16 Haziran 1957 – 19 Temmuz 1957,16-17 Mayıs 1957.

46. E. Ayhan-E.Aslan-N. Sancaklı ve S.B. Üçer, Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu (1881 – 1980), Boğaziçi Ün. Yayınları, İst.1988.

47. Elazığ- genç Demiryollarının İşletmeye Açılışı, 1947.

48. Emiroğlu, Cemâleddîn: Sohbetnâme, Elazığ. 1983.

49. Emiroğlu, Mecdi: Elazığ ilinin Nüfus Özellikleri, F.Ü. Coğrafya Sempozyumu, Elazığ,14-15 Nisan 1986.

50. Ergene, Lütfi: Geçmişten Günümüze Bakır Maden, Maden; 1995.

51. Eröz, Prof. Dr. Mehmet: Doğu Anadolu'nun Türklüğü,İst. 1982.

52. Erzen, Afif: Doğu Anadolu ve Urartular/Eastern Anatolia and Urartians, Ankara. 1986.

53. Erzurumi, Osman Bedrüddin: Gülzar-ı Samini Sohbetkler, İst. 1993.

54. Evliyalar Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, İst. 1992.

55. Fanshawe Tozer, Rev. Henri: Turkhish Armenia and Eastern Asia Minor, Londra 1881.

56. Fırat, M. şerif: Doğu İlleri Ve Varto Tarihi, Ankara 1983.

57. Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, C.1., ist. 1992.

58. Genel Kurmay Başkanlığı (Coğrafya Encümeni), Doğu Anadolu Coğrafyası, Tabii, Zirai, Beşeri, Baytari, c.7, Ankara 1938.

59. Gökçe, Orhan: Harput'tan Elazığ'a Son dönem Dini şahsiyetler Elazığ 2002.

60. Göktaş, Hıdır: Kürtler, İsyan-ı Tenkil, İst. 1991

61. Göktürk, Hilmi: Anadolu'da Oğuz Boyları, İst. 1979

62. Göyünç, Nejat: Diyarbekir Beylerbeyliği'nin ilk İdari Taksimatı, Tarih Dergisi, Sayı: 25'den Ayrı Basım, ist. 1969.

63. Gülensoy, Doç. Dr. Tuncer: Doğu Anadolu Osmanlıcası, Etimolojik Sözlük Denemesi, Ankara, 1986;

64. Günaltay, M. şemsettin: Anadolu, Ankara 1987

65. Günaltay, M.şemsettin: "Yakın şark İV.", Ankara 1987.

66. Günaltay, M.şemsettin: İran Tarihi,Ankara 1987.

67. Günaltay, M.şemsettin: Yakın şark İ. Elam ve Mezopotamya, Ankara 1987.

68. Gündüz, Ahmet: Tarihi Akış İçinde Palu, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1986

69. Günkut, Bedri: Diyarbekir Tarihi,Diyarbakır 1937.

70. Haupt, C.F. Lehman: Armenien Eist und Jezt, Berlin 1910.

71. Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih. Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, C. 4, Ankara: 1992.

72. Honigmann, Ernest: Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Tercüme: Prof. Dr. Fikret İşıltan, İst. 1970.

73. İkiyüz Numaralı Tahrir Defteri.

74. Kalafat, Yaşar: şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı. Karakteri, Dönemindeki İç Ve Dış Olaylar, Ankara 1992.

75. Kaya, Ferzende: Mezoğotamya Sürgünü, Abdulmelik'in Yaşam Öyküsü, İst. 2003.

76. Kılcı, Ali: Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Eski Eser fişi, 20.10.1992.

77. Kılıç, Yrd. Doç. Dr. Orhan: 1585 Yılında Tebriz Seferine Çıkan Osmanlı Ordusunun İkmal ve İaşesi, Askeri Tarih Bülteni, Genel Kurmay Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Yıl: 24, Sayı: 45, şubat: 1999.

78. Kırzıoğlu, M.F. : Kars Tarihi, İst. 1953.

79. Kısaparmak, Necip Güngör: Milli Eğitim Cephesiyle Elazığ, Elazığ. 1967

80. Kodaman, Prof. Dr. Bayram: Sultan İİ. Abdulhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, Ank. 1987

81. Kodaman, Prof. Dr. Bayram: Osmanlı Devrinde Doğu Anadolu'nun İdari Durumu, Ankara 1986.

82. Konyar, Basri: Diyarbekir Tarihi, Ankara 1936.

83. Koylan, Hasip: Kürtler ve şark İsyanları İ, Şeyh Sait İsyanı.

84. Köroğlu, Kemalettin - Dinçol, Ali M.: Palu Yazıtı Üzerine Bir Not, Anadolu Araştırmaları, İst.1989

85. Köroğlu, Kemalettin: Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi, İst.1996,

86. Kunt, İ. Metin: Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi, İst. 1978.

87. Mansel, Arif Müfid : "Urartu Tarihi ve Medeniyeti" Van,

88. Mansel, Arif Müfid: Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 1984

89. Memişoğlu Ferhan: Elazığ Kılavuzu, İst., 1997 .

90. Memişoğlu, Ferhan, Aşan, M. Beşir: Doğal ve Kültürel Vakıfları Koruma Envanteri, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü,, 4-31.10.1983.

91. Mumcu, Uğur: Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925), İst. 1991.

92. Onarıl, İsmail: "Hamza Baba" Can Yay. İst. 2001.

93. Onarlı, İsmail: "Şeyh Hasan Aşireti-Anayurttan Anadoluya" Aydüşü Yay. İst.2001

94. Osmanlı Coğrafyası, Toptaşı Askeri Rüştüye, Üsküdar İdadi Mülkiyesi, Coğrafya Muallimi Kolağası Ali Cevat, İst. H.1313.

95. Oğuz, Muhammed İhsan: Tasavvuf Yolunda Manevi Cihad. İst. 1993

96. Özgeevren, Ahmet Süreyya: Şeyh Sait İsyanı ve şark İstiklal Mahkemesi, ist. 2002.

97. Öztürk, Kazım: Büyük Millet Meclisi Albümü 1920 - 1973, Ankara. 1973

98. Palevi, Hamid b. Abdulfettah, Zübdetü'l-İrfan, İst. Hilal Yayınları

99. Palu Bülteni, sayı: 1-29, Palu, 1983-1990

100. Palu Kaymakamlığı: Tarihte ve Günümüzde Palu, Palu 1998

101. Parmaksızoğlu, İsmet:Tarih Boyunca Kürttürkleri Ve Türkmenler, Ankara. 1983

102. Perk, Kadri: Cenupdoğu Anadolu'nun Eski Zamanları, İst. 1943.

103. Raymond H. Kevorkian, Paul B. Pabodjian: Les Armeniens. Dans L'empire Ottoman, Ala Veılle du Genocide.

104. Rişvanoğlu, Dr. Mahmut: Doğu Aşiretleri Ve Emperyalizm,İst. 1992

105. Rişvanoğlu, Dr. Mahmut: Saklanan Gerçek, Kurmanclar Ve Zazalar'ın Kimliği, Ank. 1994.

106. Said Paşa: Diyarbekir Tarihi, 1302,

107. San, M. Salih: Dogu Anadolu Ve Muş'un İzahlı Kronolojik Tarihi, Ankara 1982

108. Sarıbeyoğlu, Dr. Mahmut: Aşağı Murat Bölgesinin Beşeri Coğrafyası, İst, 1951

109. Sarıkaya, Zeki: Tarihte Palu (Dünü Ve Bugünü) Lisans Tezi. Elazığ 1989

110. Seferoğlu, şükrü: Kaya Anadolu'nun İlk Türk Sakinleri Kürtler, Ank. 1982

111. Sertoğlu, Mithat: Dünya Tarihi,

112. Sertoğlu, Mithat: Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, İst. 1958.

113. Sevgen, Nazmi: Doğu Ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Hazırlayanlar: şükrü Kaya- Halil Kemal Türközü, Ankara: 1982

114. Sevgen, Nazmi: Kürtler, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 8, Mayıs: 1968,

115. Sunguroğlu, İshak: Harput Yollarında; C.1-2, İst. 1961.

116. Süleyman Sadri Paşa: Van Tarihi Ve Kürt Türklerinin Hakkında İncelemeler, Ankara: 1982.

117. Sümer, Prof. Dr. Faruk: Karakoyunlular, 1.Cilt, Ankara 1984

118. şahin, Aziz: Şeyh Sait Ayaklanması

119. şerefhan: şerefname, Arapça'dan Çeviren, M. Emin Bozarslan, İst. 1990.

120. şahin, İlhan: Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale, Td, Sayı; 30

121. Tarihli, 1800: Mamürat'ül Aziz Vilayet Salnamesi, Elazığ, 2001

122. TBMM Z.C İı. Devre, İİ. Yılı, C.4

123. Togan, A. Zeki Velidi: Umumi Türk Tarihine Giriş, İst. 1970.

124. Togan, Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi: "Umumi Türk Tarihi'ne Giriş", 3. Bas. Enderun Yay. İst.1981

125. Toker, Metin: Şeyh Sait ve İsyanı, Ankara 1968.

126. Tönük, Vecihi: Türkiye'de İdare Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi Ve Bugünkü Durumu, Ankara: 1945

127. Turan, Prof. Dr. Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İst. 1972

128. Turan, Prof. Dr. Osman: "Selçuklular Zamanında Türkiye" Turan Neş. İst. 1971.

129. Turan, şerafettin: Xİİ. Yüzyılda Osmanlı imparatorluğu'nun İdari Taksimatı, Atatürk Ün. 1961 Yıllığından Ayrı Basım.

130. Türk Silahları Kuvvetleri Tarihi, 3. Cilt, 5. Kısım, (1793-1908), Genel Kurmay Harp Tarihi Başkalığı Harp Tarihi Yayınları Seri No: 2, Ankara: 1978

131. Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Çaldıran Meydan Muhaberesi 1514, 3. Cilt, 2. Kısım Eki, Osmanlı - İran Savaşı, Genel Kurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları Seri No: 2, Ankara: 1979

132. Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 4, Ankara: 1957

133. Umar, Bilge: Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İst. 1993

134. Umum Müdürlüğü, 1949 İstatistik Yıllığı

135. Urfalı Mateos: Vakayinamesi (952-1136), Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Türkçeye Çeviren: Hrant D. Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurer, Prof. Dr. Halil Yınanç (Çeviren), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.

136. Ünal, Mehmet Ali: XVİ. Ve XVII. Yüzyıllarda Diyarbakır Eyaletine Tabii Sancakların İdari Statüleri, Ziya Gökülp Dergisi, Sayı:44

137. Ünal, Mehmet Ali: 9. Yüzyılda Palu Hükümeti, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1994

138. Ünal, Mehmet Ali: XVİ. ve XVİİ. Yüzyıllarda Diyarbekir Eyaletine Tabi Sancakların İdari Statüleri, X. Türk tarih Kongresinden Ayrı Basım, Ankara 1994.

139. Vakit Gazetesi, 19-21-25 Mayıs 1925

140. şadilli, Vedat: Türkiye'de Kürtçülük Hareketleri ve İsyanlar, Ankara 1980

141. Yapıcı, Süleyman: Dünden Bugüne Palu, Palu Devran Gazetesi, 22 Ekim 1992

142. Yavuz, Edip: Tarih Boyunca Türk Kavimleri, Ank. 1996

143. Yavuz, Edip: Doğu Anadolu'da Dil-Onomastik İlişkileri Üzerine Bir Deneme, Ankara 1983.

144. Yeni Fırat Dergisi, Sayı: 35, S.31

145. Yeni Türkiye, 701 Osmanlı Özel Sayısı İ Siyaset ve Teşkilat, Ocak – şubat 2000, Yıl: 6, Sayı: 31.

146. Yılmazçelik, Yard. Doç. Dr. İbrahim: XİX Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, Ankara, 1995.

147. Yinanç, Mükrimin Halil: Türkiye Tarihi (Selçuklular Devri), İstanbul, 1944

148. Zıllioğlu, Mehmet: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 3,4, ist. 1970.

HARİTALAR

Harita - 1: M.Ö. 8. ve 7. Y

Süleyman Yapıcı

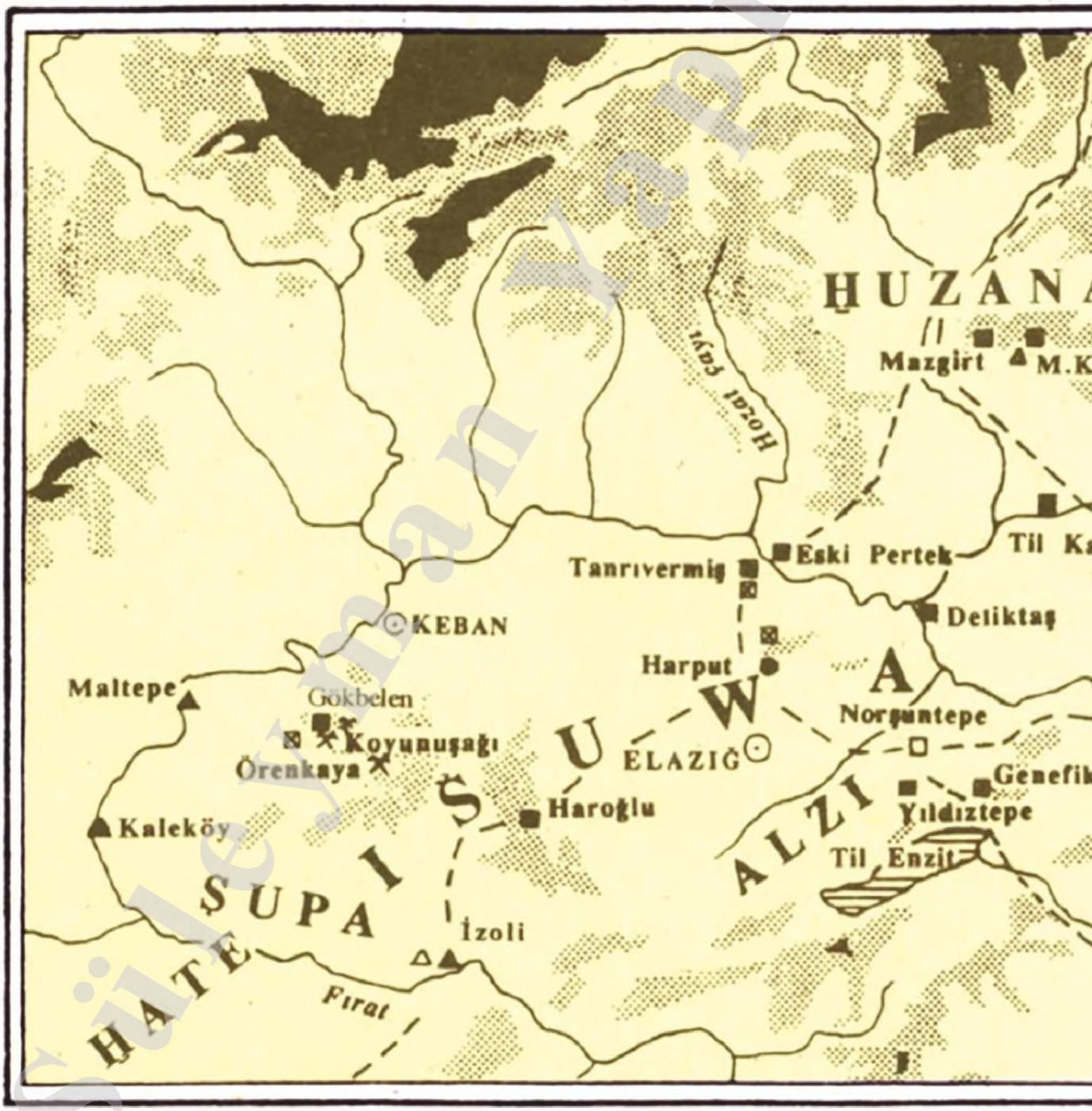
Yüzyıllarda Asur Devleti

Süleyman Yapıcı

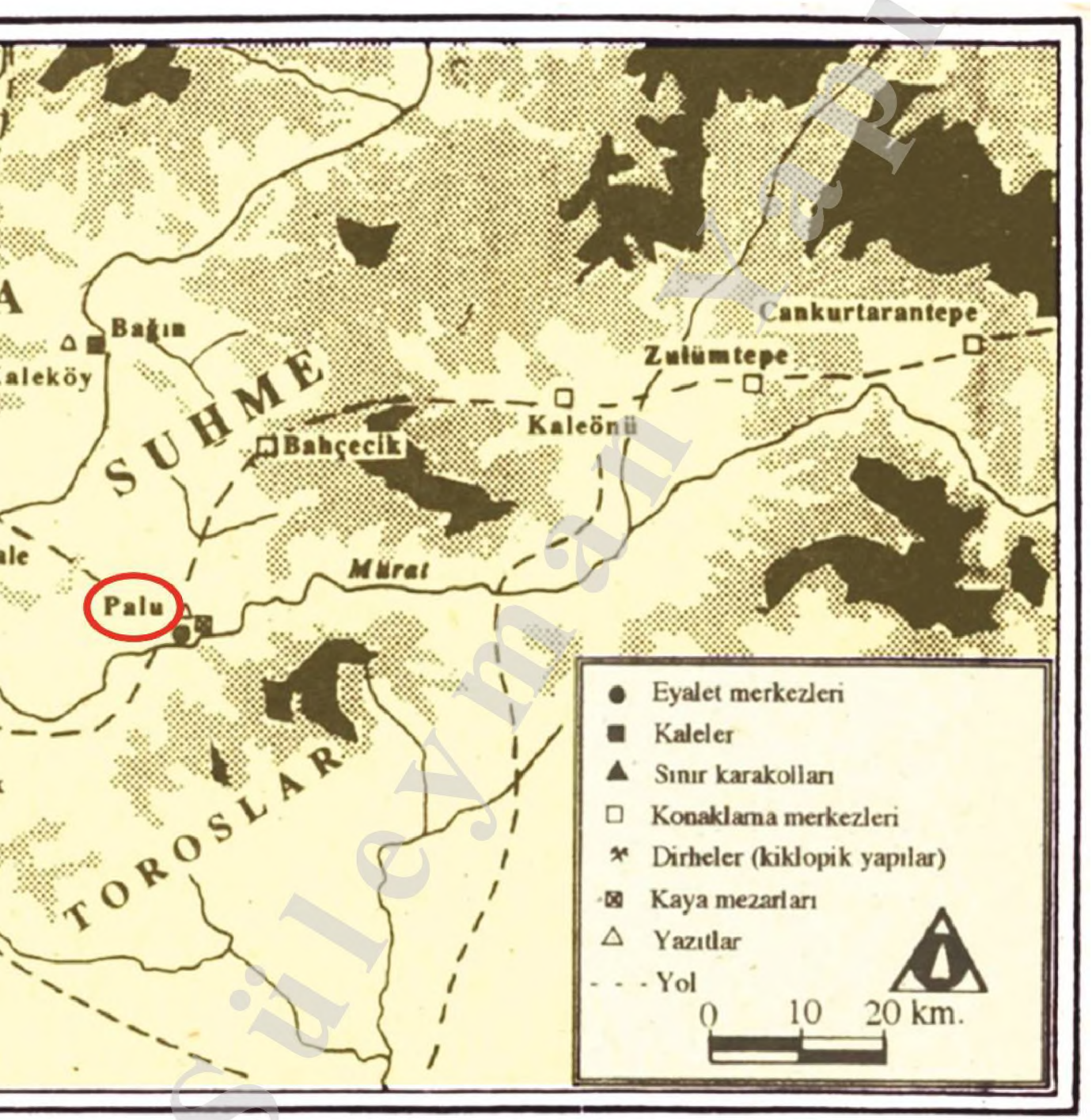
Mustafa Balaban Arşivi

Harita - 2: Elazığ ve Çevresinde Urartu Kalıntılarını Gösteren Hatita

Süleyman Yapıcı

.... "Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi Kitasbından"

Kemalettin Köroğlu Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi Kitabından

Süleyman Tapıcı

Harita - 3: Bizans Döneminde

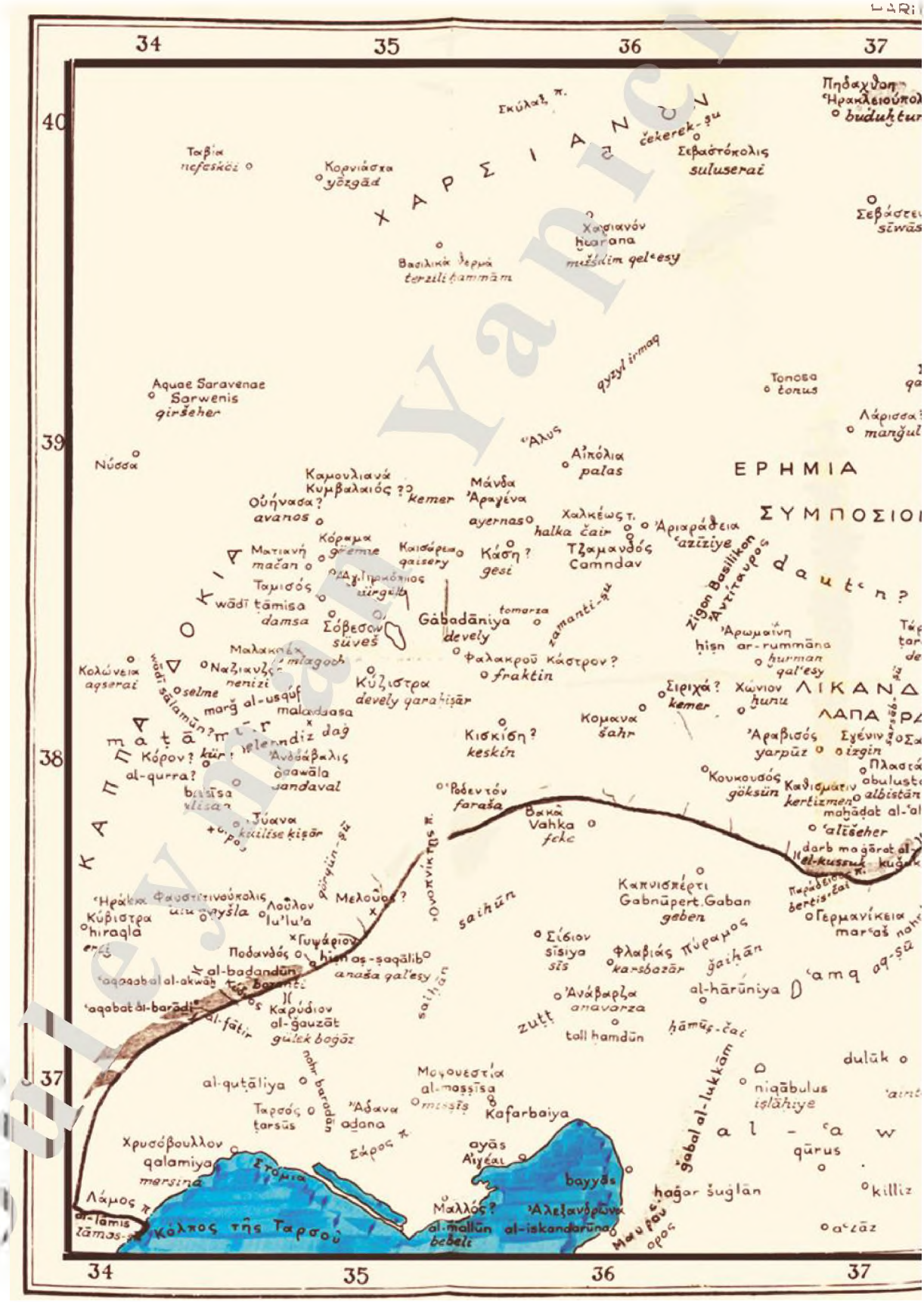

e Bizans Sınırları İçinde Palu

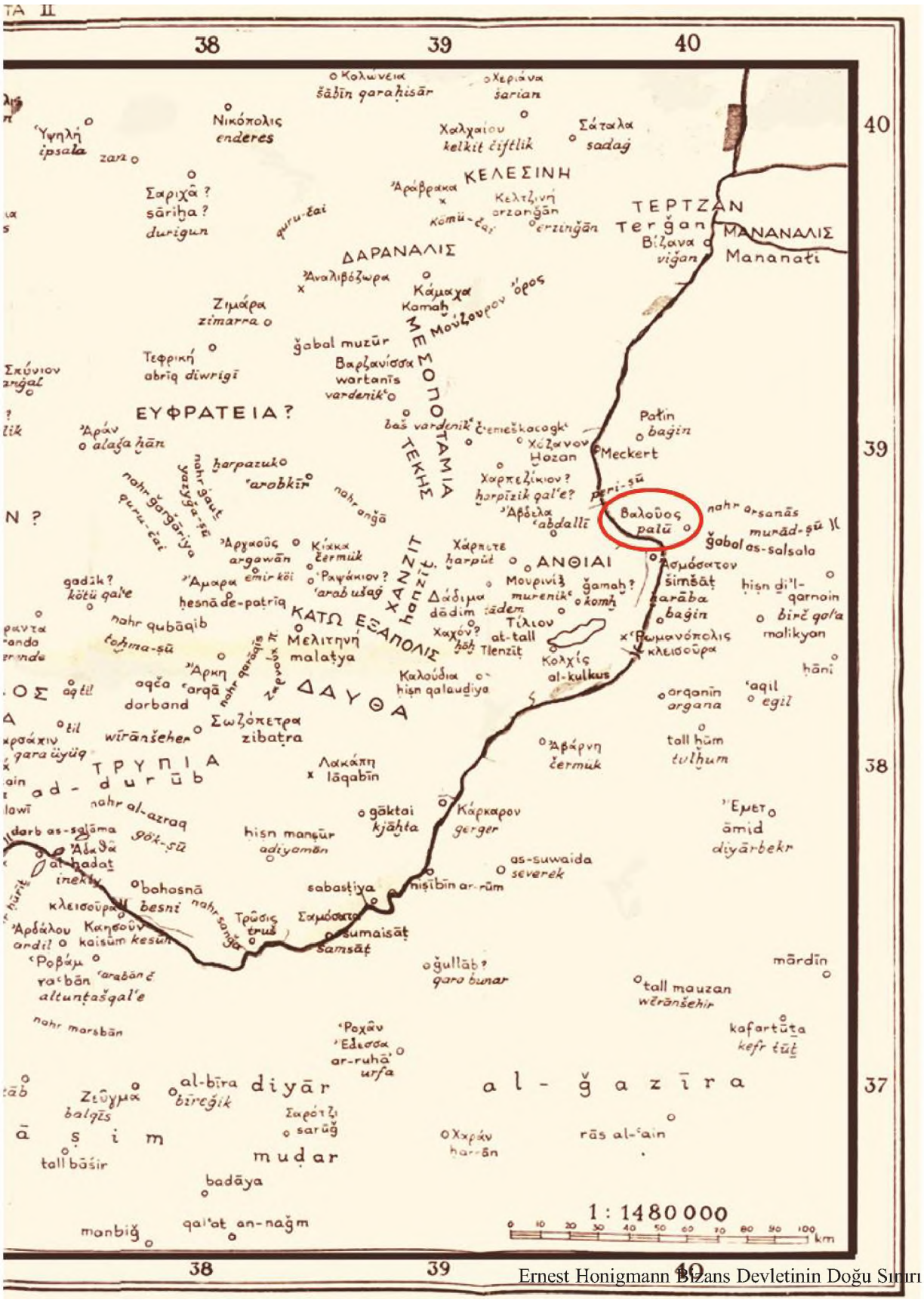

Ernest Honigmann Bizans Devletinin Doğu Sınırı Kitabından

Harita - 4: Bizans Dönemind

34
35
36
37
40
39
38
37
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ
ΧΑΡΣΙΑΝΟΝ
ΕΡΗΜΙΑ
ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΛΙΚΑΝΔ
ΛΑΠΑΡ
Κόλπος της Ταρσού
Ταρσός
Μαλλός?
Αἰγέαι
Κάστρον?
Κάση?
Σεβαστόπολις
Ἀναζαρβα
Ἀδανα
Μοψουεστία
Κύζιστρα
Κομανα
Κιστιση?
Ἀραβισός
Ἡράκλεια Φαυστινούπολις
Κύβιστρα
Λούλον
Μελοῦσα?
Ποδανδός
Καρύδιον
Γυψάριον
Σάρος
Ἀνάβαρζα
Σίδιον
Φλαβιάς πύραμος
Καπνισπέρτι
Γερμανίκεια
Ῥοδεντόν
Βακά
Κουκουσός
Σεβάστεια
Ἀριαράθεια
Ἀρωμαΐνη
Χαλκέως τ.
Τζαμανδός
Σόβεσον
Μάνδα
Ἀραγένα
Καισάρεια
Ταμισός
Ναζιανζός
Κόραμα
Ματιανή
Κορνιάσσα
Ταβία
Νύσσα
Αἰπόλια
Ἄλυς
Ἁγ. Ἱερόθεος
Βασιλικὰ Θερμὰ
Χαρσιανόν
Σκύλαξ π.
Πηδαχθαι
Ἡρακλειούπολ
Aquae Saravenae
Sarwenis
Tonosa
Λάρισσα
Ἀναβάρβαλις
Γύανα
Μαλακοπέα
Κόρον?
Ἀνάβαλις
Ἡράκλ
Λούλον
Ποδανδός
Καρύδιον
Μοψουεστία
Ταρσός
Ἀδανα
Χρυσόβουλλον
Λάμος π.
Σάρος
Στόμια
Ἀλεξανδρέωνα
Μαῦρον ὄρος
Ἀναζαρβα
Ἀδανα
Σεβάστεια
Ἀριαράθεια
Ἀρωμαΐνη
Κύζιστρα
Κομανα
Κιστιση?
Ἀραβισός
Κουκουσός
Ῥοδεντόν
Βακά
Καπνισπέρτι
Γερμανίκεια
Σίδιον
Φλαβιάς πύραμος
Ἀνάβαρζα

le İslam Sınırları İçinde Palu

Ernest Honigmann Bizans Devletinin Doğu Sınırı Kitabından

Harita - 5: Dört Halife Devrinde Ortadoğu,

Süleyman Açıl

Balkanlar ve Kuzey (M.S. 7. ve 8. Yüzyıllar)

Süleyman Yaman
Mustafa Baran Arşivi

Harita - 6: 10.ve 11.

900'lü yıllarda Arap fetihlerinden sonra Bizans İmparatorluğu

Selçuklu fetihlerine kadar el değiştiren Bizans toprakları

Bizans il (Temalar ve Dükalıkları) sınırları

Yüzyıllarda Anadolu

Mustafa Balaban Arşivi

Harita - 7: Beylikler Döner

minde Anadoşu (14. Yüzyıl)

Mustafa Balaban Arşivi

Harita - 8: Diyarbekir Vilayeti Haritası (Lejandında "Diyarbekir, Ma

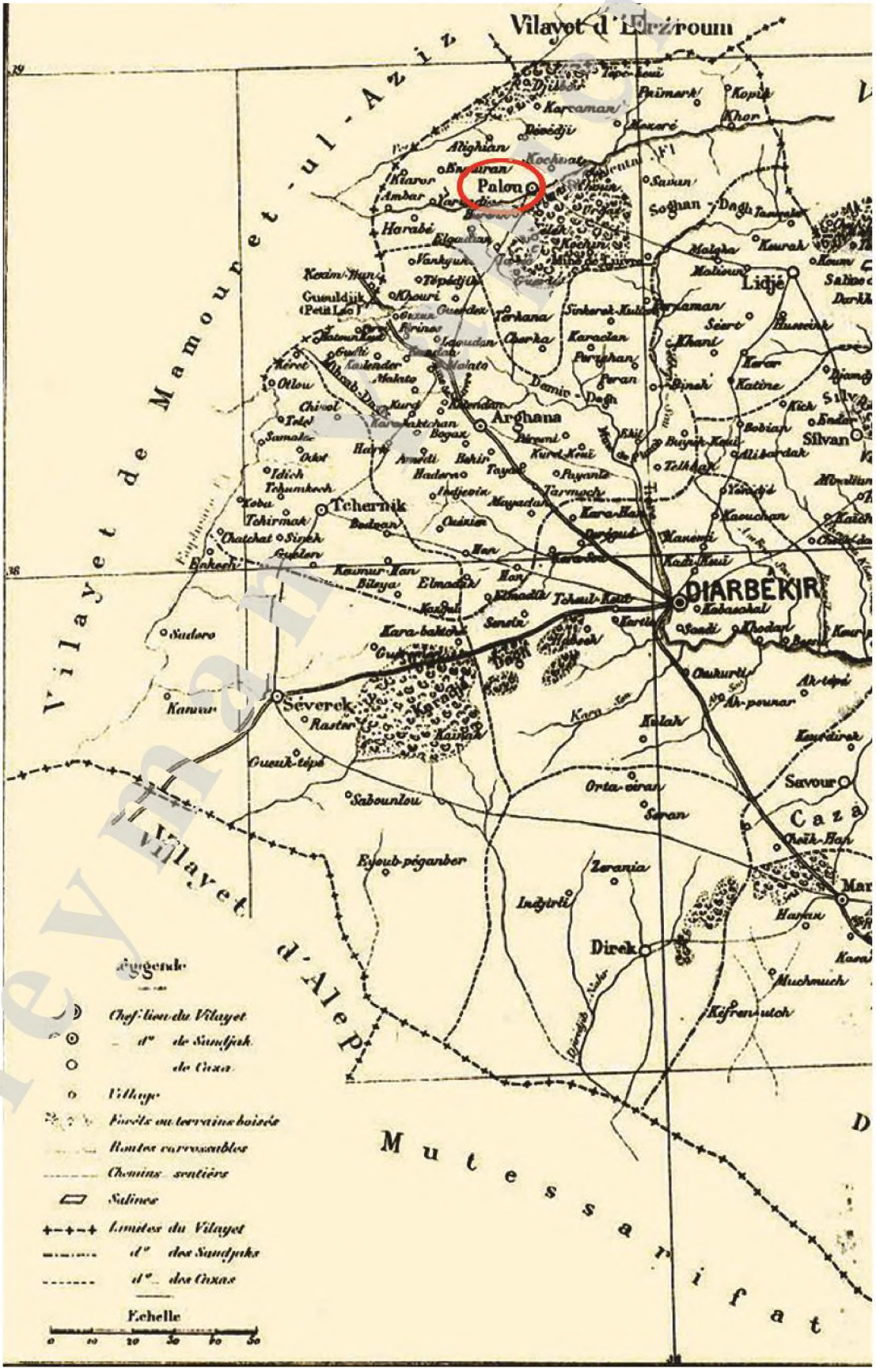
Süleyman Sağlam

rdin, Ergani Madeni namlarında üç sancağı havidir" notu yer alıyor.)

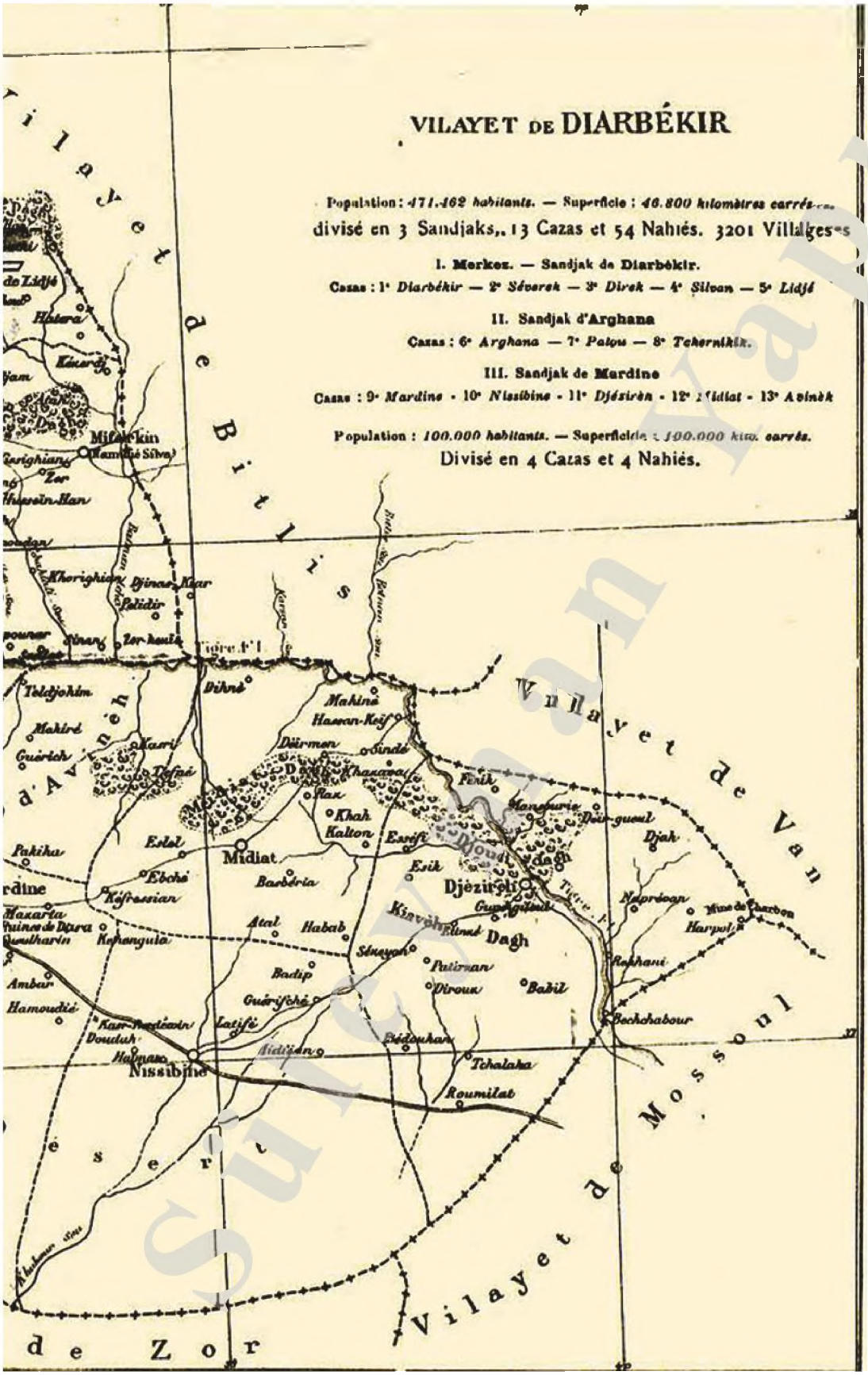

Ertuğrul Danık Arşivi

Harita - 9: Fransızca Diy

arbekir Vilayeti Haritası

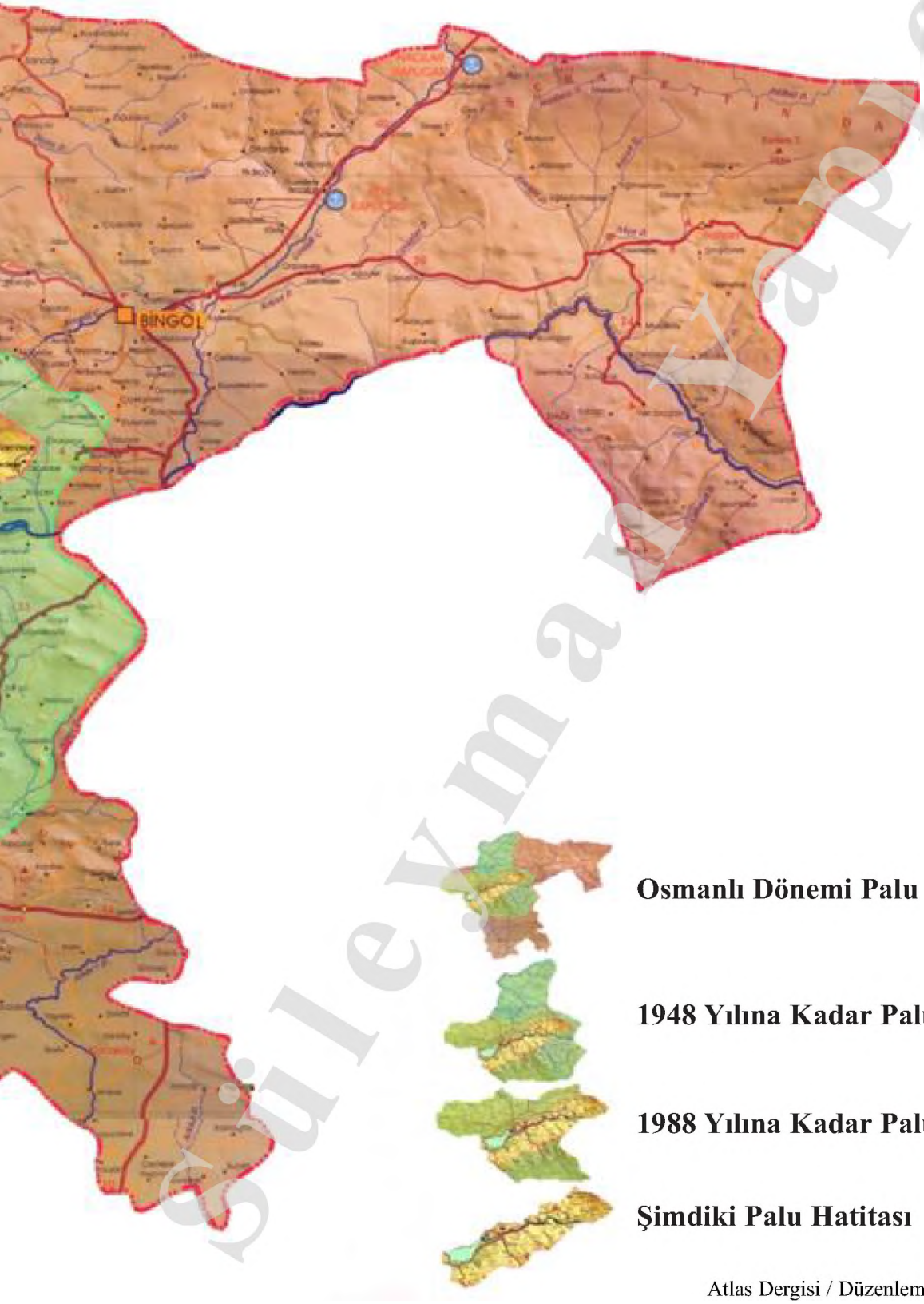
Milli Kütüphane Arşivi

Harita - 10: Dönem

Süleyman Kaya

nlere Göre Haritası

Osmanlı Dönemi Palu Hatitası

1948 Yılına Kadar Palu Hatitası

1988 Yılına Kadar Palu Hatitası

Şimdiki Palu Hatitası

Atlas Dergisi / Düzenleme: Süleyman Yapıcı

Süleyman Yapıcı

Bugün evrende yaşayan Palu'dan
birkaç kişiye sadece bir kaç
fotoğraf, virüsle dolaşıp tarihi cezbetti...
Tarihi Palu, 4000 yıllık bir kent.
Fakat bu kent, perişan.
Sokakları, evleri, kadınlarıyla ve
kalesi ile yorgun, yaşlanmış ve çok eskiydi.
Çürüğü artık kabaracak yıkıldı.
Şiirsiz, sessiz sinemalarımız,
dostlarımızın göç öyküleri,
sefaletlik evlerde, göle nazır, alın
teri kesi işletmeler yoruldu.
Kabuk bile bağlamadan kanayan evler...
Kompleksizlerden, sıkıntılardan,
canlı, kan, kâğıt ve kalemlerden,
Devlet ve hayat
arkadaşlarımızdan vazgeçtik.
Kendilerini özellikle Palulardan.
Anlamla evlerin bir oldu,
kendimizi tam attık:
kendimizi yarattık, yaşadık.
Işığı tüm dünyalarımızdaşlarına
yeni bir hayat ürettik...

